

CONFERENCE BOOK

HAVANA
MAY 1 - 5, 2023

LATIN AMERICA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENTIFIC RESEARCHES

LATIN AMERICA
6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENTIFIC RESEARCHES
May 1-5, 2023
Havana

ISBN : 978-625-6393-58-5

ACADEMY GLOBAL PUBLISHING HOUSE

*LATIN AMERICA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON
SCIENTIFIC RESEARCHES*

MAY 1-5, 2023

HAVANA

Edited By

PROF. DR. ALİ BİLGİLİ

CONFERENCE ORGANIZING BOARD

Head Of Conference: Prof. Dr. Ali Bilgili

Head of Organizing Board: Dr Gültekin Gürçay

Organizing Committee Member: Prof. Dr. Naile Bilgili

Organizing Committee Member: Prof. Dr. Başak Hanedan

Organizing Committee Member: Prof. Dr. Hülya Çiçek Kanbur

Organizing Committee Member: Prof. Dr. Həcər Hüseynova

Organizing Committee Member: Doç. Dr. Sevinc Sadıqova

Organizing Committee Member: Doç. F.ü.f.d., İradə Kərimova

Organizing Committee Member: Dr. Amaneh Manafidizaji

Organizing Committee Member: Dr. Mehdi Meskini Heydarlou

Organizing Committee Member: Doç. Dr. Könül Səmədova

Organizing Committee Member: Aynurə Əliyeva

All rights of this book belong to Academy Global Publishing House

Without permission can't be duplicate or copied.

Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.

Academy Conference–2023 ©

Issued: 20.05.2023

ISBN: 978-625-6393-58-5

CONFERENCE ID

**LATIN AMERICA
6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENTIFIC RESEARCHES**

DATE – PLACE
MAY 1-5, 2023
HAVANA

ORGANIZATION
ACADEMY GLOBAL CONFERENCES & JOURNALS

EVALUATION PROCESS
All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES
Turkey –Spain – Azerbaijan – Japan - South Carolina – Nigeria - Indonesia - Malaysia
- Fiji – Romania – Jordan - India - Suwon, Korea – Libya - Iran - China- Austria -
Chile - Korea – Thailand – Portugal – USA - Germany. -

PRESENTATION
Oral presentation

PERCENTAGE OF PARTICIPATION
40 papers from Turkey and 52 papers from other Countries

LANGUAGES
Turkish, English, Russian, Persian, Arabic

Scientific & Review Committee

Dr. Gulmira ABDİRASULOVA – Kazakhstan

Prof. Dr. Yunir ABDRAHIMOV – Russia

Doç. Dr. Nazilə Abdullazadə - Azerbaijan

Dr. Omid AFGHAN - Afghanistan

Prof. Dr. Ali BİLGİLİ - Türkiye

Prof. Dr. Naile BİLGİLİ - Türkiye

Prof. Dr. Başak HANEDAN - Türkiye

Prof. Dr. Asım KART - Türkiye

Dr. Öğretim Üyesi Büşra YARANOĞLU - Türkiye

Dr. Öğretim Üyesi İsmail Hakkı TEKİNER - Türkiye

Doç. Dr. Şeyma ÇALIŞKAN ÇAVDAR - Türkiye

Dr. Maha Hamdan ALANAZİ - Saudi Arabia

Aynurə Əliyeva - Azerbaijan

Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAYEV - Kazakhstan

Doç. Dr. Abdulsemet AYDIN – Türkiye

Doç. Dr. Nurhan AYDIN - Türkiye

Doç. Dr. Mehmet Fırat BARAN - Türkiye

Dr. Amina Salihi BAYERO – Nigeria

Prof. Dr. Ali BİLGİLİ - Türkiye

Dr. Baurcan BOTAKARAEV - Kazakhstan

Doç. Dr. Seher DİRİCAN - Türkiye

Dr. Ahmad Sharif FAKHEER - Jordania

Doç. Dr. Abbas GHAFFARI – Iran

Dr. Gültekin GÜRÇAY - Türkiye

Dr. Ahmet GÜMÜŞ - Türkiye

Prof. Dr. Gulzar İBRAGİMOVA - Azerbaycan

Doç. Dr. Dilorom HAMROEVA - Özbekistan

Dr. Dody HARTANTO - Indonesia

Dr. Cihandar HASANHANOĞLU – Türkiye

Dr. Mehdi Meskini HEYDALOU – Iran

Prof. Dr. Həcər Hüseynova - Azerbaycan

Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA - Kazakistan

Dr. Keles Nurmaşılı JAYLIBAY - Kazakistan

Dr. Mamatkuli JURAYEV – Özbekistan

Dr. Kalemkas KALIBAEVA – Kazakistan

Dr. Bouaraour KAMEL – Algeria

Prof. Dr. Hülya Çiçek KANBUR - Türkiye

Doç. Dr. Tüba KARAHİSAR - Türkiye

Doç Dr. Mehmet KAYA – Türkiye

Doç. Dr., İradə Kərimova - Azerbaycan

Prof. Dr. Emine KOCA – Türkiye

Prof. Dr. Fatma KOÇ - Türkiye

Doç. Dr. F. Gül KOÇSOY - Türkiye

Prof Dr. Bülent KURTİŞOĞLU - Türkiye

Doç Dr. Elif AKPINAR KÜLEKÇİ - Türkiye

- Sonali MALHOTRA - India
- Dr. Alia R. MASALİMOVA - Kazakhstan
- Prof. Muntazir MEHDI - Pakistan
- Dr. Amanbay MOLDIBAEV - Kazakhstan
- Doç. Dr. Yaprak I. OZDEMİR - Türkiye
- Assist. Prof. K. R. PADMA – India
- Doç. Dr. Sevinc Sadıqova - Azerbaijan
- Doç. Dr. Yeliz ÇAKIR SAHİLLİ - Türkiye
- Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA - Kazakhstan
- Doç. Dr. Işık SEZEN - Türkiye
- Doç. Dr. Könül Səmədova - Azerbaijan
- DR. Bhumika SHARMA - India
- Prof. Dr. Sibel SİLİCİ - Türkiye
- Dr. Gulşat ŞUGAYEVA – Kazakhstan
- Prof. Dr. Dwi SULISWORO – Indonesia
- Assoc. prof. Ivaylo STAYKOV, Bulgaria
- Doç. Dr. Mine GÖZÜBÜYÜK TAMER - Türkiye
- Doç. Dr. Yeliz KINDAP TEPE - Türkiye
- Dr. K.A. TLEUBERGENOVA - Kazakhstan
- Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA – Kirgizia
- Dr. Hoang Anh TUAN - Vietnam
- Dr. Botagul TURGUNBAEVA - Kazakhstan
- Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA - Kirgizia
- Doç. Dr. Ali Korkut ULUDAĞ - Türkiye

Prof. Dr. Raihan YUSOPH -Philippines

Prof. Dr. Akbar VALADBIGI - Iran

Dr. Yang ZITONG - China

LATIN AMERICA

6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENTIFIC RESEARCHES

May 1- 5, 2023

Havana

LATIN AMERICA
6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENTIFIC RESEARCHES
May 1-5, 2023
Havana

Join Zoom Meeting

<https://us02web.zoom.us/j/87283216174?pwd=NW00eE5WbG9DbjZIRXlzTm55WmZnUT09>

Meeting ID: 872 8321 6174

Passcode: 150523

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID instead of “Meeting ID or Personal Link Name” and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.
- Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,

exp. H-..., S- ... NAME SURNAME

LATIN AMERICA
6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENTIFIC RESEARCHES
May 1 - 5, 2023 – Havana

Bildiri Sunumları / Presentation Session – II
Meeting ID: 872 8321 6174 Passcode: 150523

1 Mayıs/ 1 May 2023 /10:00-12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 1	Dr. Öğr. Üyesi Sinem Miraç ÖZTÜRK	1	INVESTIGATION OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS' READING HABITS WITH VARIOUS VARIABLES	Prof. Dr., Gürbüz OCAK MEB, Teacher, Kadir KAYA
		2	STUDY TO RESOLVE THE LEARNING PROBLEMS THAT THE 8 th GRADE STUDENTS EXPERIENCE WITH THE ELEMENTS OF THE SENTENCE	Prof. Dr., Gürbüz OCAK MEB, Teacher, Kadir KAYA
		3	EFFECTIVE ORGANIZATION OF THE PROCESS OF SUPPLYING EDUCATIONAL INSTITUTIONS WITH ICT EQUIPMENT	Assoc. Prof. Dr. Qafarova Pərvin Mühəməd qızı
		4	ÖZEL EĞİTİMDE MÜZİK ÜZERİNE HAZIRLANMIŞ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ (2006-2022) - META ANALİZ	Dr.Öğr.Üyesi Sinem Miraç ÖZTÜRK
		5	8-11 YAŞ ARALIĞINDAKİ ÇOCUKLARA KLASİK GİTAR EĞİTİMİ ÜZERİNE	Dr.Öğr.Üyesi Sinem Miraç ÖZTÜRK
		6	OKUL ÖNCESİ ÖĞRENCİ VELİLERİNİN KARIYER FARKINDALIĞI VE KARIYER DEĞERİ	Bilim Uzmanı , ENES GÜNEY Doç. Dr., SÜLEYMAN BARBAROS YALÇIN Bilim Uzmanı, SALİH BAYRAM Bilim Uzmanı, FERİDE ARABACI
		7	ÖZEL GÜVENLİK GÖREVLİLERİNİN UYUŞTURUCU MADDE KAVRAMINA İLİŞKİN ALGILARININ METAFOR ANALİZİ YOLUYLA İNCELENMESİ	Bilim Uzmanı, ALİ YAĞCI Bilim Uzmanı, ENES GÜNEY
		8	ÖĞRETMEN ADAYLARININ MESLEKİ YETERLİLİK ALGILARININ İNCELENMESİ	Prof. Dr. Gürbüz OCAK Öğr. Gör. Dr. Akın KARAKUYU Kaan Ramazan ÖZER

		9	EXAMINING TEACHERS' VIEWS ON THE IMPLEMENTATION OF THE TEACHER CAREER LADDER	Assoc. Prof. Dr. Cihad ŞENTÜRK Graduate Student Halil KARANARLIK Graduate Student Ahmet YILDIZ Mr Ali YAĞCI
		10	INVESTIGATION OF TEACHERS' COMPETENCIES IN USING WEB 2.0 TOOLS	Mr Ali YAĞCI Doç. Dr. Cihad ŞENTÜRK

LATIN AMERICA
6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENTIFIC RESEARCHES
May 1 - 5, 2023 – Havana

Bildiri Sunumları / Presentation Session – II
Meeting ID: 872 8321 6174 Passcode: 150523

1 Mayıs/ 1 May 2023 /10:00-12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 2	Prof. Dr. İjlal OCAK	1	7.SINIF ÖĞRENCİLERİN ALTI ŞAPKALI DÜŞÜNME TEKNİĞİ İLE ÖZGÜN FİKİRLER GELİŞTİRMESİ	Prof. Dr. İjlal OCAK Gülşen İŞİSAĞ Öğr. Gör. Dr. Akın KARAKUYU
		2	FEN LİSESİ VE ANADOLU LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN ANALİTİK DÜŞÜNME EĞİLİMLERİ	Prof. Dr. İjlal OCAK Gülşen İŞİSAĞ Öğr. Gör. Dr. Akın KARAKUYU
		3	EĞİTİM İDEOLOJİ İLİŞKİSİ	Doç. Dr. YAVUZ CANKARA ERDEM TANRİVEROĞLU
		4	INVESTIGATION OF PRESCHOOL TEACHERS' ATTITUDES TO THE USE OF TECHNOLOGY IN EDUCATION	Öğr. Gör. Bayram DELEŞ Doç. Dr. Fatih AYDOĞDU Prof. Dr. Neriman ARAL

LATIN AMERICA
6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENTIFIC RESEARCHES
May 1 - 5, 2023 – Havana

Bildiri Sunumları / Presentation Session – II
Meeting ID: 872 8321 6174 Passcode: 150523

1 Mayıs/ 1 May 2023 /10:00-12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 3	Dr. Öğr. Üyesi Esin KAVURAN	1	UREMIC PRURITUS AND MANAGEMENT OF CARE	Meryem EKİCİ Mukadder MOLLAOĞLU
		2	CRUSH SYNDROME AND EMERGENCY CARE	Meryem EKİCİ Mukadder MOLLAOĞLU
		3	DETERMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN NURSES PROFESSIONAL SELF-EFFICACY AND ATTITUDES TOWARDS EVIDENCE-BASED NURSING	Rabia ATLI Dr. Öğr. Üyesi Esin KAVURAN
		4	NURSE AND HER COMPASSION FATIGUE IN THE COVID 19 PANDEMIC	Dr. Öğr. Üyesi Esin KAVURAN Rabia ATLI
		5	INVESTIGATION OF SIRT-2 IMMUNE ACTIVITY IN THE PLACENTAS OF PREGNANT WOMEN WITH DM	İşıl Sezen Ermiş İlhan Özdemir Engin DEVECİ
		6	EXAMINATION OF KI67 EXPRESSION IN TESTICULAR TORSION	İşıl Sezen Ermiş İlhan Özdemir Engin DEVECİ
		7	ASSITED HATCHING ROUTINELY USED IN IVF LABORATORIES	Yasemin AFŞİN İlhan Özdemir Şamil ÖZTÜRK
		8	ROLE OF APOPTOSIS AND HEDGEHOG SIGNALING PATHWAY IN THE TREATMENT OF OVARIAN CANCER	Umut SARI İlhan Özdemir Şamil ÖZTÜRK

LATIN AMERICA
6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENTIFIC RESEARCHES
May 1 - 5, 2023 – Havana

Bildiri Sunumları / Presentation Session – II
Meeting ID: 872 8321 6174 Passcode: 150523

1 Mayıs/ 1 May 2023 /10:00-12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 4	Dr. Öğr. Üyesi Nihan TÜRKOĞLU	1	VALIDITY AND RELIABILITY STUDY OF COVID-19 LITERACY SCALE IN TURKISH	Dr. Öğr. Üyesi Nihan TÜRKOĞLU Dr. Öğr. Üyesi Esin KAVURAN
		2	PSYCHOSOCIAL ADAPTATION SCALE OF LIVING IN A DISASTER RISK AREA: TURKISH VALIDITY AND RELIABILITY STUDY	Dr. Öğr. Üyesi Eda Ay Dr. Öğr. Üyesi Esin KAVURAN Dr. Öğr. Üyesi Nihan TÜRKOĞLU
		3	EVALUATION OF THE EFFECT OF RELIGIOUS HEALTH FATALISM ON HEALTHY LIFE AWARENESS OF TURKISH AND FOREIGN STUDENTS	Dr. Öğr. Üyesi, FATOŞ UNCU HAFİZ AHMAD
		4	EVALUATION OF THE SELF-CARE AGENCY OF PATIENTS WITH OSTOMY AND THEIR COMPLIANCE WITH OSTOMY	Dr. Öğr. Üyesi DİLEK GÜNEŞ Uzm Hemşire MEDET KARATEPE
		5	THE EFFECT OF HEALTHCARE PROFESSIONALS' OCCUPATIONAL SAFETY AWARENESS ON JOB SATISFACTION	Rüstem KUŞÇU Doç. Dr. Öğr. Üyesi, Rabia SOHBET
		6	BİYOKİMYA LABORATUVARLARINDA YER ALAN RİSKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	Öğr. Gör. İsmail AKŞİT Doç. Dr. Bahri GÜR
		7	İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNDE YILLIK DEĞERLENDİRME RAPORUNUN ÖNEMİ	Öğr. Gör. İsmail AKŞİT Doç. Dr. Bahri GÜR
		8	AFET ÇALIŞANLARININ PSİKOLOJİSİ	Efe UYANIK Prof. Dr., Gülseren KESKİN
		9	KRİTİK HASTA TRANSPORTU SIRASINDA KULLANILAN ÖZEL EKİPMANLAR	Efe Uyanık Dr. Öğr. Üyesi Gül Özlem Yıldırım

LATIN AMERICA
6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENTIFIC RESEARCHES
May 1 - 5, 2023 – Havana

Bildiri Sunumları / Presentation Session – II
Meeting ID: 872 8321 6174 Passcode: 150523

1 Mays/ 1 May 2023 /10:30-12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 5	Heinz Stockinger	1	MOLECULAR DYNAMICS AND CIRCULAR DICHROISM STUDIES ON AUREIN 1.2 AND RETRO ANALOG	Safyeh Soufian, Hoosein Naderi-Manesh, Abdoali Alizadeh, Mohammad Nabi Sarbolouki
		2	BIOINFORMATICS PROFILING OF MISSENSE MUTATIONS	I. Nassiri, B. Goliaei, M. Tavassoli
		3	A GENERAL MODEL FOR AMINO ACID INTERACTION NETWORKS	Omar Gaci, Stefan Balev
		4	GRID COMPUTING IN PHYSICS AND LIFE SCIENCES	Heinz Stockinger
		5	3D LOCOMOTION AND FRACTAL ANALYSIS OF GOLDFISH FOR ACUTE TOXICITY BIOASSAY	Kittiwann Nimkerdphol, Masahiro Nakagawa
		6	MIM: A SPECIES INDEPENDENT APPROACH FOR CLASSIFYING CODING AND NON-CODING DNA SEQUENCES IN BACTERIAL AND ARCHAEAL GENOMES	Achraf El Allali, John R. Rose
		7	A COMPARISON OF SVM-BASED CRITERIA IN EVOLUTIONARY METHOD FOR GENE SELECTION AND CLASSIFICATION OF MICROARRAY DATA	Rameswar Debnath, Haruhisa Takahashi
		8	BIOEFFICACY OF SOME OIL-MIXED PLANT DERIVATIVES AGAINST AFRICAN MUD CATFISH (CLARIAS GARIEPINUS) BEETLES, DERMESTES MACULATUS AND NECROBIA RUFIPES	Akinwumi F. Olusegun

LATIN AMERICA
6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENTIFIC RESEARCHES
May 1 - 5, 2023 – Havana

Bildiri Sunumları / Presentation Session – II
Meeting ID: 872 8321 6174 Passcode: 150523

1 Mayıs/ 1 May 2023 /10:30-12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 6	Toshinori Nawata	1	ENERGY EFFICIENCY TESTING OF FLUORESCENT AND WOLED (WHITE ORGANIC LED)	Hari Maghfiroh Harry Prabowo
		2	NODAL LOAD PROFILES ESTIMATION FOR TIME SERIES LOAD FLOW USING INDEPENDENT COMPONENT ANALYSIS	Mashitah Mohd Hussain Salleh Serwan, Zuhaina Hj Zakaria
		3	LANE CHANGING AND MERGING MANEUVERS OF CARLIKE ROBOTS	Bibhya Sharma, Jito Vanualailai, Ravindra Rai
		4	THERMAL ANALYSIS OF THE FUSE WITH UNEQUAL FUSE LINKS USING FINITE ELEMENT METHOD	Adrian T.Pleşca
		5	WEB DRIVING PERFORMANCE MONITORING SYSTEM	Ahmad Aljaafreh
		6	NEURAL NETWORK BASED APPROACH FOR FACE DETECTION CUM FACE RECOGNITION	Kesari Verma, Aniruddha S. Thoke, Pritam Singh
		7	DMC WITH ADAPTIVE WEIGHTED OUTPUT	Ahmed Abbas, M.R. M Rizk, Mohamed El-Sayed
		8	DESIGN OF AN AUGMENTED AUTOMATIC CHOOSING CONTROL BY LYAPUNOV FUNCTIONS USING GRADIENT OPTIMIZATION AUTOMATIC CHOOSING FUNCTIONS	Toshinori Nawata

LATIN AMERICA
6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENTIFIC RESEARCHES
May 1 - 5, 2023 – Havana

Bildiri Sunumları / Presentation Session – II
Meeting ID: 872 8321 6174 Passcode: 150523

1 Mayıs/ 1 May 2023 /10:30-12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 7	Liming Zhang	1	SPECTRUM SENSING BASED ON THE CYCLOSTATIONARITY OF PU SIGNALS IN HIGH TRAFFIC ENVIRONMENTS	Keunhong Chae, Youngpo Lee, Seokho Yoon
		2	CENTRALIZED CONTROLLER FOR MICROGRID	Adel Hamad Rafa
		3	A CAR PARKING MONITORING SYSTEM USING WIRELESS SENSOR NETWORKS	Jung-Ho Moon, Tae Kwon Ha
		4	APPLICATION NEW APPROACH WITH TWO NETWORKS SLOW AND FAST ON THE ASYNCHRONOUS MACHINE	Samia Salah, M'hamed Hadj Sadok, Abderrezak Guessoum
		5	OPTICAL FLOW BASED MOVING OBJECT DETECTION AND TRACKING FOR TRAFFIC SURVEILLANCE	Sepehr Aslani, Homayoun Mahdavi-Nasab
		6	A NEW TIME-FREQUENCY SPEECH ANALYSIS APPROACH BASED ON ADAPTIVE FOURIER DECOMPOSITION	Liming Zhang
		7	PORCELAIN INSULATOR PERFORMANCE UNDER DIFFERENT CONDITION OF INSTALLATION AROUND ALIGARH	Asfar Ali Khan Ekram Husain
		8	DRAFTING THE DESIGN AND DEVELOPMENT OF MICRO- CONTROLLER BASED PORTABLE SOIL MOISTURE SENSOR FOR ADVANCEMENT IN AGRO ENGINEERING	Guneet Mander Gurinder Pal Singh
		9	DETECTION AND CLASSIFICATION OF POWER QUALITY DISTURBANCES USING S-TRANSFORM AND WAVELET ALGORITHM	Mohamed E. Salem Abozaed

LATIN AMERICA
6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENTIFIC RESEARCHES
May 1 - 5, 2023 – Havana

Bildiri Sunumları / Presentation Session – II
Meeting ID: 872 8321 6174 Passcode: 150523

1 Mayıs/ 1 May 2023 /14:00-16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 1	Prof. Dr. ALİ BİLGİLİ	1	BACTERIAL ISOLATIONS FROM CATTLE LUNGS WITH PNEUMONIA	Dr. Zeynep KÜÇÜK BAYKAN Dr. Mehmet Hakan TABAK Aslı KILI, Hale GÜN
		2	KOYUNLARDA GEBELİK TOKSEMİSİNDE PARAOKSONAZ, HAPTOGLOBİN, SERUM AMİLOİD A, TUMÖR NEKROZ FAKTÖR VE ASETİLKOLİNESTERAZ DÜZEYLERİ	Uzman Veteriner Hekim KAMBER NARİN Prof. Dr. İSMAİL AYTEKİN
		3	IRON (III) MULTI-BONDED COMPLEX WITH 2, 6-DITHIOL-4-TRILUBUTYLPHENOL AND 2-(N,N-DIMETHYLAMINOMETHYL)-4-METHYLPHENOL SPECTROPHOTOMETRIC STUDY	Abasquliyeva Ülvıyyə Balabəy qızı
		4	MORPHOLOGY AND CHARACTER OF THE ROOT SYSTEM OF MOUNTAIN MOUNTAIN SPECIES FROM THE CAUCASIAN-CENTRAL ASIAN FLORA UNDER ABSHERON CONDITIONS	Məmmədova Kəmalə Abdin qızı
		5	YER ÜZƏRİNDƏ HƏYATIN İNKİŞAFI	Salmanova Emilya Rəhim qızı
		6	MYCOLOGICAL ASSESSMENT OF THE ECOLOGICAL SITUATION OF THE MYCOBIOTA OF DIFFERENT PURPOSE FACILITIES	Balakhanova Kumru Vasif kızı
		7	PYOMETRA IN CATS AND DOGS AND ANTIBACTERIAL TREATMENT CHOICES	Prof. Dr. ALİ BİLGİLİ Prof. Dr. BAŞAK HANEDAN

LATIN AMERICA
6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENTIFIC RESEARCHES
May 1 - 5, 2023 – Havana

Bildiri Sunumları / Presentation Session – II
Meeting ID: 872 8321 6174 Passcode: 150523

1 Mayıs/ 1 May 2023 /14:00-16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 2	DOÇ. DR. KÜBRA BAYSAL	1	“UYGUN KENDİNİ AÇMA” DAVRANIŞI, BU KAVRAMIN ÖZELLİKLERİ, ÖNEMİ VE BİR PSİKOLOG OLARAK NASIL KULLANILABİLECEĞİ ÜZERİNE	Kl. Psk. Ebru BAĞCI Doç. Dr. Meryem KARAAZİZ
		2	THE FEAR OF LONELINESS AND DEATH IN THE WORKHOUSE WARD AND FREUD’S DEFENSE MECHANISMS	Lec. YAHYA KAMAL MOHAMMAD MOSTAFA Assoc. Prof. Dr. ARZU ÖZYÖN
		3	MALE COMPANIONSHIP IN THE EPIC OF GILGAMESH, THE ILIAD, AND THE AENEID	DOÇ. DR. KÜBRA BAYSAL
		4	PHENOMENOLOGY AS CRITIQUE OF TRADITION IN MAURICE MERLEAU-PONTY	Assoc. Prof. Dr. Emrah AKDENİZ
		5	A VIEW OF WOMEN IN PAUL AUSTER’S WORK IN THE COUNTRY OF LAST THINGS	Sevcan KALE DEMİREL Prof. Dr. Bülent Cercis TANRITANIR
		6	PSYCAP’S MEDIATOR ROLE BETWEEN THRIVING AT WORK AND BURNOUT	Öğr. Gör. Dr. Süleyman Cem BOZDOĞAN
		7	EHL-İ RE’Y VE EHL-İ HADİS EKSENİNDE SÜNEN-İ EBÎ DÂVÛD	Yusuf Beşir Prof. Dr. Hüseyin Akgün
		8	WORDS USED IN ANCIENT TURKISH WRITINGS	Prof. Dr. Hajar Huseynova

LATIN AMERICA
6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENTIFIC RESEARCHES
May 1 - 5, 2023 – Havana

Bildiri Sunumları / Presentation Session – II
Meeting ID: 872 8321 6174 Passcode: 150523

1 Mayıs/ 1 May 2023 /14:00-16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 3	Dosenti Qafarova Pərvin Muhəməd qızı	1	METHODS THAT DEVELOP STUDENTS' CREATIVE THINKING IN TEACHING BIOLOGY	Məmmədova Günel Əlimövsum qızı
		2	THE SCHOLASTIC IMPACT OF HEYDAR ALIYEV ON THE AZERBAIJANI EDUCATION SYSTEM	Phd.in philology Gulnara Mammadzada, Parvana Gasimova
		3	THE ACTIVITY OF HEYDAR ALIYEV IN THE DEVELOPMENT OF EDUCATION.	Ph.Dr. dos. Dadashova Seide Behlül
		4	FORMATION OF A HEALTHY LIFESTYLE AND PREVENTION OF BAD HABITS AT BIOLOGY LESSONS IN A SECONDARY SCHOOL	Ibragimova Khoshgedem Gonak Kızı
		5	MODERN PROBLEMS AND DIRECTIONS OF IMPROVEMENT OF ARTISTIC DESIGN OF CLOTHES.	Nəcəfli Lalə Rəhman
		6	EFFECTIVE ORGANIZATION OF THE PROCESS OF SUPPLYING EDUCATIONAL INSTITUTIONS WITH ICT EQUIPMENT	dosenti Qafarova Pərvin Muhəməd qızı
		7	THE MORPHOSYNTAX OF THE QUALIFYING ADJECTIVE	Senior lecturer:Aygun Qojayeva
		8	CHARACTERISTICS OF APPLICATION OF "STEAM-BASED TRAINING" METHOD IN NEW EDUCATIONAL TECHNOLOGY	Abdullayeva Təranə Qeyis qızı
		9	THE USE OF PREPOSITIONS IN ENGLISH	Ulviyya Aghamirova Ismail gizi
		10	HEYDAR ALIYEV AND OUR LANGUAGE CULTURE	Mammadova Dinar Natig

LATIN AMERICA
6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENTIFIC RESEARCHES
May 1 - 5, 2023 – Havana

Bildiri Sunumları / Presentation Session – II
Meeting ID: 872 8321 6174 Passcode: 150523

1 Mayıs/ 1 May 2023 /14:00-16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 4	Asst. Prof. Dr., DOĞUŞ ÖZUYAR	1	AFGHANS' WORK EXPERIENCES in CONSTRUCTION and THEIR PERCEPTIONS	Dr. Burak OZ
		2	TARİHİ YIĞMA KEMERLİ BİR KÖPRÜNÜN LİNEER VE NONLİNEER DİNAMİK ANALİZİ	Gülşah ÇUFALI Doç.Dr. Memduh KARALAR
		3	DEVELOPMENT OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN HEALTHCARE APPLICATIONS	Dr. Şakir PARLAKYILDIZ
		4	ENERGY SAVING SMART LIGHTING APPLICATION FOR INDUSTRIAL USE	Dr. Şakir PARLAKYILDIZ
		5	ACİL AFET DURUMLARINDA AKILLI ULAŞIM SİSTEMLERİNE ENERJİ SAĞLAMAK	Öznur TEMÜRLENK Onur ŞAHİN
		6	AKILLI ULAŞIMDA KULLANILAN TEKNOLOJİLER	Öznur TEMÜRLENK Onur ŞAHİN
		7	β CEPHEİ and SLOWLY PULSATING B NATURE of the STAR TIC 332913301	Asst. Prof. Dr., DOĞUŞ ÖZUYAR

LATIN AMERICA
6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENTIFIC RESEARCHES
May 1 - 5, 2023 – Havana

Bildiri Sunumları / Presentation Session – II
Meeting ID: 872 8321 6174 Passcode: 150523

1 Mays/ 1 May 2023 /14:30-16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 5	Assoc. Prof. Dr. Byung-Kon Kim	1	THE SYLLABIC SCRUTINY OF WORD STRESS IN NAJDI SAUDI ARABIC	Mohammad AL Amro
		2	DEVELOPING A FULLY AUTOMATED APPROACH FOR ACCURATE DETECTION AND SEGMENTATION OF MITOCHONDRIA IN MICROSCOPY IMAGES USING DEEP LEARNING TECHNIQUES.	Dulal Melcher Punyaban Acharjee
		3	LOW CYCLE FATIGUE BEHAVIOUR SIMULATION OF NICKEL-BASED ALLOY AT HIGH TEMPERATURES: A STUDY ON MATERIAL DURABILITY.	Byung-Kon Kim
		4	EFFECTIVENESS OF WORKING MEMORY TRAINING ON COGNITIVE FLEXIBILITY	Leila Maleki, Ezatollah Ahmadi
		5	AN INVESTIGATION OF FINAL TESTS OF TRANSLATION AS PRACTICED IN IRANIAN UNDERGRADUATE ENGLISH TRANSLATION PROGRAM	Hossein Heidari Tabrizi, Azizeh Chalak
		6	A STUDY ON EXPLICITATION STRATEGIES EMPLOYED IN PERSIAN SUBTITLING OF ENGLISH CRIME MOVIES	Hossein Heidari Tabrizi, Azizeh Chalak, Hossein Enayat
		7	THE EFFECTS OF THE INFERENCE PROCESS IN READING TEXTS IN ARABIC	May George
		8	THE RELATIONSHIP BETWEEN IRANIAN EFL LEARNERS' MULTIPLE INTELLIGENCES AND THEIR PERFORMANCE ON GRAMMAR TESTS	Rose Shayeghi Pejman Hosseinioun

LATIN AMERICA
6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENTIFIC RESEARCHES
May 1 - 5, 2023 – Havana

Bildiri Sunumları / Presentation Session – II
Meeting ID: 872 8321 6174 Passcode: 150523

1 Mayıs/ 1 May 2023 /14:30-16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 6	Narges Razeghi	1	EXPLORING LIFE MEANINGFULNESS AND ITS PSYCHOSOCIAL CORRELATES AMONG RECOVERING SUBSTANCE USERS – AN INDIAN PERSPECTIVE	Fouzia Alsabah Shaikh, Anjali Ghosh
		2	DEVELOPMENT OF ORGANIZATIONAL JUSTICE IN INCENTIVE ALLOCATION OF THE THAI PUBLIC SECTOR	Kalayanee Koonmee
		3	ON THE NEED TO HAVE AN ADDITIONAL METHODOLOGY FOR THE PSYCHOLOGICAL PRODUCT MEASUREMENT AND EVALUATION	Corneliu Sofronie, Roxana Zubcov
		4	CULTURAL ANXIETY AND ITS IMPACT ON STUDENTS- LIFE: A CASE STUDY OF INTERNATIONAL STUDENTS IN WUHAN UNIVERSITY	Nadeem Akhtar Shan Bo
		5	STUDY ON THE RELATIONS BETWEEN ONE'S PERSONALITY DIMENSIONS AND HIS PERSONALITY JUDGMENT ABOUT FRIEND BASED ON REALITY DISTORTION	Baharch Babaei, Hadi Bahrami Ehsan, Reza Reza-zadeh, Hossien Kaviani
		6	ATTACHMENT STYLES OF CHILDREN RAISED IN NURSERY VS. THOSE WHO ARE RAISED IN THE FAMILY IN IRAN	Narges Razeghi
		7	A NEW MEASURE OF HERDING BEHAVIOR: DERIVATION AND IMPLICATIONS	Amina Amirat, Abdelfettah Bourri
		8	DOES PERCEIVED ORGANIZATIONAL VIRTUOUSNESS EXPLAIN ORGANIZATIONAL CITIZENSHIP BEHAVIORS?	Neuza Ribeiro Arménio Rego

LATIN AMERICA
6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENTIFIC RESEARCHES
May 1 - 5, 2023 – Havana

Bildiri Sunumları / Presentation Session – II
Meeting ID: 872 8321 6174 Passcode: 150523

1 Mayıs/ 1 May 2023 /14:30-16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 7	MABEL A. LEVA	1	OVER-HEIGHT VEHICLE DETECTION IN LOW HEADROOM ROADS USING DIGITAL VIDEO PROCESSING	Vahid Khorramshahi, Alireza Behrad, Neeraj K. Kanhere
		2	MOBILITY MANAGEMENT ARCHITECTURE FOR TRANSPORT SYSTEM	DaeWon Lee, HeonChang Yu
		3	RAIL CORRIDORS BETWEEN MINIMAL USE OF TRAIN AND UNSYSTEMATIC TIGHTENING OF POPULATION: A METHODOLOGICAL ESSAY	A. Benaiche
		4	THE COST STRUCTURE OF INTERMODAL TRANSPORTATION: THE CHILEAN CASE	Mabel A. Leva
		5	RECENT DEVELOPMENTS IN ELECTRIC VEHICLES FOR PASSENGER CAR TRANSPORT	Amela Ajanovic
		6	GEOMATICS TECHNIQUES FOR URBAN TRANSPORT PLANNING	Hafid Mohamed Amine, Nechniche H.
		7	PROMOTING ELECTRIC VEHICLES FOR SUSTAINABLE URBAN TRANSPORT: HOW TO DO IT THIS TIME RIGHT	Reinhard Haas Amela Ajanovic

*LATIN AMERICA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON
SCIENTIFIC RESEARCHES*

MAY 1-5, 2023

HAVANA

Edited By

PROF. DR. ALİ BİLGİLİ

CONFERENCE ORGANIZING BOARD

Head Of Conference: Prof. Dr. Ali Bilgili

Head of Organizing Board: Dr Gültekin Gürçay

Organizing Committee Member: Prof. Dr. Naile Bilgili

Organizing Committee Member: Prof. Dr. Başak Hanedan

Organizing Committee Member: Prof. Dr. Hülya Çiçek Kanbur

Organizing Committee Member: Prof. Dr. Həcər Hüseynova

Organizing Committee Member: Doç. Dr. Sevinc Sadıqova

Organizing Committee Member: Doç. F.ü.f.d., İradə Kərimova

Organizing Committee Member: Dr. Amaneh Manafidizaji

Organizing Committee Member: Dr. Mehdi Meskini Heydarlou

Organizing Committee Member: Doç. Dr. Könül Səmədova

Organizing Committee Member: Aynurə Əliyeva

All rights of this book belong to Academy Global Publishing House

Without permission can't be duplicate or copied.

Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.

Academy Conference–2023 ©

Issued: 20.05.2023

ISBN: 978-625-6393-58-5

CONFERENCE ID

**LATIN AMERICA
6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENTIFIC RESEARCHES**

**DATE – PLACE
MAY 1-5, 2023
HAVANA**

**ORGANIZATION
ACADEMY GLOBAL CONFERENCES & JOURNALS**

EVALUATION PROCESS
All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES
Turkey –Spain – Azerbaijan – Japan - South Carolina – Nigeria - Indonesia - Malaysia
- Fiji – Romania – Jordan - India - Suwon, Korea – Libya - Iran - China- Austria -
Chile - Korea – Thailand – Portugal – USA - Germany. -

PRESENTATION
Oral presentation

PERCENTAGE OF PARTICIPATION
45% papers from Turkey and 55% papers from other Countries

LANGUAGES
Turkish, English, Russian, Persian, Arabic

Scientific & Review Committee

Dr. Gulmira ABDİRASULOVA – Kazakhstan

Prof. Dr. Yunir ABDRAHIMOV – Russia

Doç. Dr. Nazilə Abdullazadə - Azerbaijan

Dr. Omid AFGHAN - Afghanistan

Prof. Dr. Ali BİLGİLİ - Türkiye

Prof. Dr. Naile BİLGİLİ - Türkiye

Prof. Dr. Başak HANEDAN - Türkiye

Prof. Dr. Asım KART - Türkiye

Dr. Öğretim Üyesi Büşra YARANOĞLU - Türkiye

Dr. Öğretim Üyesi İsmail Hakkı TEKİNER - Türkiye

Doç. Dr. Şeyma ÇALIŞKAN ÇAVDAR - Türkiye

Dr. Maha Hamdan ALANAZİ - Saudi Arabia

Aynurə Əliyeva - Azerbaijan

Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAYEV - Kazakhstan

Doç. Dr. Abdulsemet AYDIN – Türkiye

Doç. Dr. Nurhan AYDIN - Türkiye

Doç. Dr. Mehmet Fırat BARAN - Türkiye

Dr. Amina Salihi BAYERO – Nigeria

Prof. Dr. Ali BİLGİLİ - Türkiye

Dr. Baurcan BOTAKARAEV - Kazakhstan

Doç. Dr. Seher DİRİCAN - Türkiye

Dr. Ahmad Sharif FAKHEER - Jordania

Doç. Dr. Abbas GHAFFARI – Iran

Dr. Gültekin GÜRÇAY - Türkiye

Dr. Ahmet GÜMÜŞ - Türkiye

Prof. Dr. Gulzar İBRAGİMOVA - Azerbaycan

Doç. Dr. Dilorom HAMROEVA - Özbekistan

Dr. Dody HARTANTO - Indonesia

Dr. Cihandar HASANHANOĞLU – Türkiye

Dr. Mehdi Meskini HEYDALOU – Iran

Prof. Dr. Həcər Hüseynova - Azerbaycan

Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA - Kazakistan

Dr. Keles Nurmaşılı JAYLIBAY - Kazakistan

Dr. Mamatkuli JURAYEV – Özbekistan

Dr. Kalemkas KALIBAEVA – Kazakistan

Dr. Bouaraour KAMEL – Algeria

Prof. Dr. Hülya Çiçek KANBUR - Türkiye

Doç. Dr. Tüba KARAHİSAR - Türkiye

Doç Dr. Mehmet KAYA – Türkiye

Doç. Dr., İradə Kərimova - Azerbaycan

Prof. Dr. Emine KOCA – Türkiye

Prof. Dr. Fatma KOÇ - Türkiye

Doç. Dr. F. Gül KOÇSOY - Türkiye

Prof Dr. Bülent KURTİŞOĞLU - Türkiye

Doç Dr. Elif AKPINAR KÜLEKÇİ - Türkiye

- Sonali MALHOTRA - India
- Dr. Alia R. MASALİMOVA - Kazakhstan
- Prof. Muntazir MEHDI - Pakistan
- Dr. Amanbay MOLDIBAEV - Kazakhstan
- Doç. Dr. Yaprak I. OZDEMİR - Türkiye
- Assist. Prof. K. R. PADMA – India
- Doç. Dr. Sevinc Sadıqova - Azerbaijan
- Doç. Dr. Yeliz ÇAKIR SAHİLLİ - Türkiye
- Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA - Kazakhstan
- Doç. Dr. Işık SEZEN - Türkiye
- Doç. Dr. Könül Səmədova - Azerbaijan
- DR. Bhumika SHARMA - India
- Prof. Dr. Sibel SİLİCİ - Türkiye
- Dr. Gulşat ŞUGAYEVA – Kazakhstan
- Prof. Dr. Dwi SULISWORO – Indonesia
- Assoc. prof. Ivaylo STAYKOV, Bulgaria
- Doç. Dr. Mine GÖZÜBÜYÜK TAMER - Türkiye
- Doç. Dr. Yeliz KINDAP TEPE - Türkiye
- Dr. K.A. TLEUBERGENOVA - Kazakhstan
- Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA – Kirgizia
- Dr. Hoang Anh TUAN - Vietnam
- Dr. Botagul TURGUNBAEVA - Kazakhstan
- Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA - Kirgizia
- Doç. Dr. Ali Korkut ULUDAĞ - Türkiye

Prof. Dr. Raihan YUSOPH -Philippines

Prof. Dr. Akbar VALADBIGI - Iran

Dr. Yang ZITONG - China

Contents

8.SINIF ÖĞRENCİLERİNİN CÜMLENİN ÖGELERİ KONUSUNDA YAŞADIKLARI ÖĞRENME SORUNLARINI GİDERME ÇALIŞMASI	1
ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN KİTAP OKUMA ALIŞKANLIKLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERLE İNCELENMESİ	20
TƏHSİL MÜƏSSİSƏLƏRİNİN İKT AVADANLIĞI İLƏ ƏMİNOLUNMA PROSESİNİN SƏMƏRƏLİ TƏŞKİLİ	42
ÖZEL EĞİTİMDE MÜZİK ÜZERİNE HAZIRLANMIŞ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ (2006-2022) - META ANALİZ.....	49
8-11 YAŞ ARALIĞINDAKİ ÇOCUKLARA KLASİK GİTAR EĞİTİMİ ÜZERİNE	53
OKUL ÖNCESİ ÖĞRENCİ VELİLERİNİN KARIYER FARKINDALIĞI VE KARIYER DEĞERİ.....	60
ÖZEL GÜVENLİK GÖREVLİLERİNİN UYUŞTURUCU MADDE KAVRAMINA İLİŞKİN ALGILARININ METAFOR ANALİZİ YOLUYLA İNCELENMESİ	72
ÖĞRETMEN ADAYLARININ MESLEKİ YETERLİLİK ALGILARININ İNCELENMESİ	88
ÖĞRETMENLİK KARIYER BASAMAKLARI UYGULAMASINA İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ ..	100
7.SINIF ÖĞRENCİLERİN ALTI ŞAPKALI DÜŞÜNME TEKNİĞİ İLE ÖZGÜN FİKİRLER GELİŞTİRMESİ	126
FEN LİSESİ VE ANADOLU LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN ANALİTİK DÜŞÜNME EĞİLİMLERİ	140
EĞİTİM İDEOLOJİ İLİŞKİSİ*	150
OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN EĞİTİMDE TEKNOLOJİ KULLANIMINA YÖNELİK TUTUMLARININ İNCELENMESİ	164
EZİLME(CRUSH) SENDROMU VE ACİL BAKIM	166
UREMIC PRURITUS AND MANAGEMENT OF CARE	179
COVID 19 PANDEMİSİNDE HEMŞİRE VE MERHAMET YORGUNLUĞU	193
DM'li GEBELERİN PLASENTALARINDA SIRT-2 İMMÜN AKTİVİTESİNİN ARAŞTIRILMASI	205
TESTİS TORSİYONUNDA Kİ67 EKSPRESYONUN İNCELENMESİ	207
ASSITED HATCHING ROUTINELY USED IN IVF LABORATORIES	209
ROLE OF APOPTOSIS AND HEDGEHOG SIGNALING PATHWAY IN THE TREATMENT OF OVARIAN CANCER	210
TÜRK VE YABANCI UYUKLU ÖĞRENCİLERİN DİN SAĞLIĞI KADERCİLİĞİNİN SAĞLIKLI YAŞAM FARKINDALIĞINA ETKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	211
AFET RİSKİ OLAN BÖLGEDE YAŞAYANLARIN PSİKOSOSYAL UYUM ÖLÇEĞİ: TÜRKÇE GEÇERLİLİK GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI	222
COVID 19 SAĞLIK OKURYAZARLIĞI ÖLÇEĞİ'NİN TÜRKÇE GEÇERLİLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI	230
OSTOMİLİ HASTALARIN ÖZ BAKIM GÜCÜ VE OSTOMİYE UYUMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	239
SAĞLIK ÇALIŞANLARININ İŞ GÜVENLİĞİ FARKINDALIKLARININ İŞ DOYUMU ÜZERİNE ETKİSİ	248
BİYOKİMYA LABORATUVARLARINDA YER ALAN RİSKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	250
İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNDE YILLIK DEĞERLENDİRME RAPORUNUN ÖNEMİ	271
AFET ÇALIŞANLARININ PSİKOLOJİSİ.....	282
KRİTİK HASTA TRANSPORTU SIRASINDA KULLANILAN ÖZEL EKİPMANLAR.....	288
BACTERIAL ISOLATIONS FROM CATTLE LUNGS WITH PNEUMONIA	289
KOYUNLARDA GEBELİK TOKSEMİSİNDE PARAOKSONAZ, HAPTOGLOBİN, SERUM AMİLOİD A, TÜMÖR NEKROZ FAKTÖR VE ASETİLKOLİNESTERAZ DÜZEYLERİ.....	290
DƏMİRİN (III) 2, 6-DİTİOL-4-ÜÇLÜBUTİLFENOL VƏ 2-(N,N-DİMETİLAMİNOMETİL)-4-METİLFENOLLA MÜXTƏLİFLİQANDLI KOMPLEKSİNİN.....	297

ABŞERON ŞƏRAİTİNDƏ QAFQAZ-ORTA ASİYA FLORASINDAN OLAN DAĞDAĞAN NÖVLƏRİNİN KÖK SİSTEMİNİN MORFOLOGİYASI VƏ XARAKTERİ	304
FARKLI AMAÇLI TESİSLƏRİN MİKOBİYOTALARININ EKOLOJİK DURUMUNUN MİKOLOJİK DEĞERLENDİRİLMƏSİ	309
KEDİ VE KÖPEKLERDE PİYOMETRA VE ANTİBAKTERİYEL SAĞALTIM SEÇENEKLERİ	314
“UYGUN KENDİNİ AÇMA” DAVRANIŞI, BU KAVRAMIN ÖZELLİKLERİ, ÖNEMİ VE BİR PSİKOLOG OLARAK NASIL KULLANILABİLECEĞİ ÜZERİNƏ.....	317
THE FEAR OF LONELINESS AND DEATH IN <i>THE WORKHOUSE WARD</i> AND FREUD’S DEFENSE MECHANISMS ...	318
“UYGUN KENDİNİ AÇMA” DAVRANIŞI, BU KAVRAMIN ÖZELLİKLERİ, ÖNEMİ VE BİR PSİKOLOG OLARAK NASIL KULLANILABİLECEĞİ ÜZERİNƏ	328
THE FEAR OF LONELINESS AND DEATH IN <i>THE WORKHOUSE WARD</i> AND FREUD’S DEFENSE MECHANISMS ...	329
MALE COMPANIONSHIP IN <i>THE EPIC OF GILGAMESH</i> , <i>THE ILIAD</i> , AND <i>THE AENEID</i>	339
MAURICE MERLEAU-PONTY’DE GELENEK ELEŞTİRİSİ OLARAK FENOMENOLOJİ	346
PAUL AUSTER’İN <i>SON ŞEYLER ÜLKESİNDE</i> ESERİNDE KADINA BAKIŞ	348
PSYCAP’S MEDIATOR ROLE BETWEEN THRIVING AT WORK AND BURNOUT.....	362
EHL-İ RE’Y VE EHL-İ HADİS EKSENİNDE SÜNEN-İ EBÎ DÂVÛD	375
QƏDİM TÜRK YAZILARINDA İŞLƏNƏN SÖZLƏR	376
THE SCHOLASTIC IMPACT OF HEYDAR ALIYEV ON THE AZERBAIJANI EDUCATION SYSTEM	379
BİOLOGİYANIN TƏDRİSİNDƏ ŞAĞİRDƏLƏRİN YARADICI TƏFƏKKÜRÜNÜ İNKİŞAF ETDİRƏN METODLAR	385
ФОРМИРОВАНИЕ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ И ПРОФИЛАКТИКА ВРЕДНЫХ ПРИВЫЧЕК НА УРОКАХ БИОЛОГИИ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ	397
GEYİMİN BƏDİİ LAYİHƏLƏNDİRİLMƏSİNİN MÜASİR PROBLEMLƏRİ VƏ TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ İSTİQAMƏTLƏRİ.	401
LA MORHOSYNTAXE DE L’ADJECTIF QUALIFICATIF	407
YENİ TƏLİM TEXNOLOGİYASINDA “STEAM ƏSASLI TƏLİM” METODUNUN TƏTBİQİNİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ	415
HEYDAR ALIYEV AND OUR LANGUAGE CULTURE.....	420
AFGHANS’ WORK EXPERIENCES IN CONSTRUCTION AND THEIR PERCEPTIONS.....	423
TARİHİ YIĞMA KEMERLİ BİR KÖPRÜNÜN LİNEER VE NONLİNEER DİNAMİK ANALİZİ	433
DEVELOPMENT OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN HEALTHCARE APPLICATIONS	434
ENERGY SAVING SMART LIGHTING APPLICATION FOR INDUSTRIAL USE.....	444
ACİL AFET DURUMLARINDA AKILLI ULAŞIM SİSTEMLERİNƏ ENERJİ SAĞLAMAK	453
AKILLI ULAŞIMDA KULLANILAN TEKNOLOJİLER.....	461
MOLECULAR DYNAMICS AND CIRCULAR DICHROISM STUDIES ON AUREIN 1.2 AND RETRO ANALOG	468
BIOINFORMATICS PROFILING OF MISSENSE MUTATIONS	469
A GENERAL MODEL FOR AMINO ACID INTERACTION NETWORKS.....	470
GRID COMPUTING IN PHYSICS AND LIFE SCIENCES	471
3D LOCOMOTION AND FRACTAL ANALYSIS OF GOLDFISH FOR ACUTE TOXICITY BIOASSAY	472
MIM: A SPECIES INDEPENDENT APPROACH FOR CLASSIFYING CODING AND NON-CODING DNA SEQUENCES IN BACTERIAL AND ARCHAEAL GENOMES.....	473
A COMPARISON OF SVM-BASED CRITERIA IN EVOLUTIONARY METHOD FOR GENE SELECTION AND CLASSIFICATION OF MICROARRAY DATA	474
BIOEFFICACY OF SOME OIL-MIXED PLANT DERIVATIVES AGAINST AFRICAN MUD CATFISH (<i>CLARIAS GARIEPINUS</i>) BEETLES, <i>DERMESTES MACULATUS</i> AND <i>NECROBIA RUFIPES</i>	475
ENERGY EFFICIENCY TESTING OF FLUORESCENT AND WOLED (WHITE ORGANIC LED).....	476

NODAL LOAD PROFILES ESTIMATION FOR TIME SERIES LOAD FLOW USING INDEPENDENT COMPONENT ANALYSIS	477
LANE CHANGING AND MERGING MANEUVERS OF CARLIKE ROBOTS	478
THERMAL ANALYSIS OF THE FUSE WITH UNEQUAL FUSE LINKS USING FINITE ELEMENT METHOD	479
WEB DRIVING PERFORMANCE MONITORING SYSTEM	480
NEURAL NETWORK BASED APPROACH FOR FACE DETECTION CUM FACE RECOGNITION	481
DESIGN OF AN AUGMENTED AUTOMATIC CHOOSING CONTROL BY LYAPUNOV FUNCTIONS USING GRADIENT OPTIMIZATION AUTOMATIC CHOOSING FUNCTIONS.....	482
SPECTRUM SENSING BASED ON THE CYCLOSTATIONARITY OF PU SIGNALS IN HIGH TRAFFIC ENVIRONMENTS	483
CENTRALIZED CONTROLLER FOR MICROGRID	484
A CAR PARKING MONITORING SYSTEM USING WIRELESS SENSOR NETWORKS.....	485
APPLICATION NEW APPROACH WITH TWO NETWORKS SLOW AND FAST ON THE ASYNCHRONOUS MACHINE	486
OPTICAL FLOW BASED MOVING OBJECT DETECTION AND TRACKING FOR TRAFFIC SURVEILLANCE	487
A NEW TIME-FREQUENCY SPEECH ANALYSIS APPROACH BASED ON ADAPTIVE FOURIER DECOMPOSITION....	488
PORCELAIN INSULATOR PERFORMANCE UNDER DIFFERENT CONDITION OF INSTALLATION AROUND ALIGARH	489
DETECTION AND CLASSIFICATION OF POWER QUALITY DISTURBANCES USING S-TRANSFORM AND WAVELET ALGORITHM	490
PROMOTING ELECTRIC VEHICLES FOR SUSTAINABLE URBAN TRANSPORT: HOW TO DO IT THIS TIME RIGHT ..	491
GEOMATICS TECHNIQUES FOR URBAN TRANSPORT PLANNING	492
RECENT DEVELOPMENTS IN ELECTRIC VEHICLES FOR PASSENGER CAR TRANSPORT.....	493
THE COST STRUCTURE OF INTERMODAL TRANSPORTATION: THE CHILEAN CASE	494
RAIL CORRIDORS BETWEEN MINIMAL USE OF TRAIN AND UNSYSTEMATIC TIGHTENING OF POPULATION: A METHODOLOGICAL ESSAY	495
MOBILITY MANAGEMENT ARCHITECTURE FOR TRANSPORT SYSTEM.....	496
OVER-HEIGHT VEHICLE DETECTION IN LOW HEADROOM ROADS USING DIGITAL VIDEO PROCESSING	497
EXPLORING LIFE MEANINGFULNESS AND ITS PSYCHOSOCIAL CORRELATES AMONG RECOVERING SUBSTANCE USERS – AN INDIAN PERSPECTIVE.....	498
DEVELOPMENT OF ORGANIZATIONAL JUSTICE IN INCENTIVE ALLOCATION OF THE THAI PUBLIC SECTOR	499
NEW EVALUATION METHODOLOGY FOR SOLIDIFICATION PRODUCT DURABILITY ASSESSMENT.....	500
CULTURAL ANXIETY AND ITS IMPACT ON STUDENTS- LIFE: A CASE STUDY OF INTERNATIONAL STUDENTS IN WUHAN UNIVERSITY	501
STUDY ON THE RELATIONS BETWEEN ONE'S PERSONALITY DIMENSIONS AND HIS PERSONALITY JUDGMENT ABOUT FRIEND BASED ON REALITY DISTORTION.....	502
ATTACHMENT STYLES OF CHILDREN RAISED IN NURSERY VS. THOSE WHO ARE RAISED IN THE FAMILY IN IRAN	503
DOES PERCEIVED ORGANIZATIONAL VIRTUOUSNESS EXPLAIN ORGANIZATIONAL CITIZENSHIP BEHAVIORS? ..	504
FULLY AUTOMATED METHODS FOR THE DETECTION AND SEGMENTATION OF MITOCHONDRIA IN MICROSCOPY IMAGES	505
SIMULATION OF LOW CYCLE FATIGUE BEHAVIOUR OF NICKEL-BASED ALLOY AT ELEVATED TEMPERATURES..	506
EFFECTIVENESS OF WORKING MEMORY TRAINING ON COGNITIVE FLEXIBILITY.....	507
AN INVESTIGATION OF FINAL TESTS OF TRANSLATION AS PRACTICED IN IRANIAN UNDERGRADUATE ENGLISH TRANSLATION PROGRAM	508
A STUDY ON EXPLICITATION STRATEGIES EMPLOYED IN PERSIAN SUBTITLING OF ENGLISH CRIME MOVIES ...	509

THE RELATIONSHIP BETWEEN IRANIAN EFL LEARNERS' MULTIPLE INTELLIGENCES AND THEIR PERFORMANCE
ON GRAMMAR TESTS..... 510

8.SINIF ÖĞRENCİLERİNİN CÜMLENİN ÖGELERİ KONUSUNDA YAŞADIKLARI ÖĞRENME SORUNLARINI GİDERME ÇALIŞMASI

Prof. Dr., Gürbüz OCAK¹, MEB, Öğretmen, Kadir KAYA²

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi, gocak@aku.edu.tr - ORCID ID: 0000-0001-8568-0364

² MEB, Öğretmen, kadir93pau@gmail.com- ORCID ID: 0009-0000-0511-892X

ÖZET

İnsanlar dünya üzerinde var olduğu günden bu tarafa yaşantılarının ve dünyaya dair algılarının etkisi ile duygulanmış, tasarılar yapmış, hayallere dalmış, başlarından geçen hadiseleri, isteklerini ve özlemlerini söz ve yazı ile ifade etmiştir. Derdimizi paylaşmak, fikir ve düşüncelerimizi aktarmak ya da geleceğe bir eser bırakmak istediğimiz anlarda sözcükleri mantıklı bir sıra içerisinde düzenleriz. Sözcükleri mantıklı bir sıra içerisinde düzenleme ile söz dizimi (syntax) alanı ilgilenmektedir. Söz dizimi, dil bilgisinin önemli bir alanıdır. Öğrenciler, hâlihazırdaki İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı'na göre söz dizimi inceleme çalışmalarıyla 8.sınıfta cümlenin ögeleri konusu altında karşılaşmaktadır. Bu çalışmanın amacı öğrencilerin cümlenin ögeleri konusu ile ilgili yaşadıkları öğrenme zorluklarına ilişkin görüşlerinin tespit edilerek var olan bu problemin çağdaş öğretim yöntemleri ve teknikleriyle (metafor, kümeleme, kolâj) çözümlenip çözülemeyeceğinin araştırılmasıdır. Çalışma kapsamında nitel araştırma desenlerinden birisi olan eylem araştırması deseni kullanılmıştır. Toplam üç hafta devam eden araştırma sürecinde konu içeriği ile ilgili üç farklı teknik belirlenmiş ve bu tekniklerle (metafor, kümeleme, kolâj) sınıf ortamında dersler işlenmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak katılımcılarla yapılan odak grup görüşmeleri, öğretmen günlüğü ve öğrenci günlüğü kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu; Afyonkarahisar ili Bayat ilçesinde yer alan akademik başarısı ve sosyo-ekonomik düzeyi düşük düzey olarak nitelendirilen, velilerin okulla asgari düzey iletişimde bulunduğu, taşıma merkezi olan bir devlet okulundaki 8.sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışmadan elde edilen verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışma sonuçlarına göre; çalışma öncesinde öğretme-öğrenme süreçlerine etkin katılımı ilgili sorun yaşayan, Türkçe derslerine olumsuz tutumu olan öğrencilerin çalışma süreci boyunca derslerde daha aktif olmaya çalıştıkları, derslerden keyif aldıkları, kalıcı öğrenmeler gerçekleştirdikleri ve tüm derslerin böyle işlenmesini istedikleri bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cümlenin ögeleri, ortaokul öğrencileri, Türkçe eğitimi, eylem araştırması, metafor, kümeleme, kolâj.

STUDY TO RESOLVE THE LEARNING PROBLEMS THAT THE 8th GRADE STUDENTS EXPERIENCE WITH THE ELEMENTS OF THE SENTENCE

ABSTRACT

People have been touched by the impact of their lives and perceptions of the world on this side since the day they existed on earth, made plans, indulged in dreams, expressed their past events, wishes and aspirations in words and writing. When we want to share our problems, transfer our ideas and thoughts, or leave a work for the future, we arrange the words in a logical order. The field of syntax is concerned with arranging words in a logical order. Syntax is an important area of language knowledge. Students will be able to complete the 8th grade with their syntax examination studies according to the current Elementary Turkish Course Curriculum. It is encountered in the classroom under the subject of sentence elements. The aim of this study is to determine the students' views on the learning difficulties they experience related to the subject of sentence elements and to investigate whether this existing problem can be solved with modern teaching methods and techniques. Within the scope of the study, the action research pattern, which is one of the qualitative research patterns, was used. During the research process, which lasted a total of three weeks, three different techniques related to the subject content were determined and lessons were taught in the classroom environment with these techniques (metaphor, clustering, collage). Focus group interviews with participants, teacher diary and student diary were used as data collection tools in the research. The study group of the study was conducted at the 8th public school located in Bayat district of Afyonkarahisar Province, which is characterized as having low academic achievement and socio-economic level, where parents have minimal communication with the school, which is a transportation center. The class consists of students. The content analysis method was used in the analysis of the data obtained from the study. According to the results of the study, it was found that students who had problems with effective participation in teaching-learning processes before the study, who had a negative attitude to Turkish lessons, tried to be more active in classes during the study period, enjoyed the lessons, realized permanent learning and wanted all courses to be processed in this way.

Keywords: Elements of sentences, secondary school Students, Turkish education, action research, metaphor, clustering, collage.

GİRİŞ

Cümleler insanlar arasındaki iletişimin en önemli yoludur. Cümlenin doğru oluşturulması iletişimin kolaylaştırılması anlamına gelir. Bu nedenle doğru cümle oluşturulması bireyin doğumundan itibaren başlayan süreçte okul çağına gelen bir birey için daha da önemli hale gelir. Öyle ki, bu önem insanlık tarihinde cümleyi temel alan bilim dalı oluşmasına kadar gitmiştir. Söz dizimi (syntax) temel alan olarak cümleyi ele alır (Karahana, 2017). Bu noktadan hareketle cümleyi: Bir duyguyu, bir düşüncüyü, bir hareketi, bir olayı, okuyan ve dinleyende herhangi bir soruya meydan vermeyecek şekilde tam olarak anlatmaya yarayan kendi kendine yeten bir yargı (Banguoğlu, 2015; Karahana, 2017) olarak tanımlayabiliriz. Söz dizimi, cümleyi oluşturan öğelerin kurgulanış sırası ve anlam ilişkileri ile ilgilenmektedir.

Türk dilinde ögelerin sıralanışındaki genel durum şöyledir: Yüklem, öge dizilişinin son halkasıdır. Cümlede sonunda yer alır. Yüklemde yanında nesnelere ve tümleçler bulunur. Diğer ögeler, yer ve sıra bakımından çeşitlilik ve değişkenlik gösterir. Cümlede vurgulanmak istenen öge, yüklemden hemen önce getirilir (Karahana, 2017). Tabii bu ifade yüklemi fiil (eylem) olan cümleler için geçerlidir. Yüklemi isim (ad) olan cümlelerde vurgu yüklemde kendisindedir. Bu genel sıralamaya rağmen cümlede tüm ögelerin yeri ve sırası farklı şekillerde kurgulanabilir, değişkenlikler görülebilir. Dilciler, cümle ögeleri konusunda görüş farklılıkları yaşamaktadır. Bu farklılıklar daha çok cümlede ögelerin nasıl adlandırılacak ve neler cümlede öge olarak kabul edilecek gibi sorular etrafında birleşmektedir (Delice, 2003; Ergin, 1993; Gencan, 2001; Karahana, 2017). Fakat bu çalışmanın amacı cümlede ögeleriyle ilgili ortaya atılan farklı görüşleri ele almak değildir. Bu çalışmanın amacı cümlede ögeleri konusunun öğrencilere öğretiminde yaşanan sorunlara bir çözüm önerisi getirme çabasıdır.

Cümlede ögeleri konusu Türkçe öğretim programında 8.sınıfta öğretilmektedir. İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (MEB, 2019: 50) cümlede ögeleri ilgili yer alan tek bir kazanım vardır: *T.8.4.18. Cümlede ögeleri ayırt eder.* Cümlede ögeleri ile ilgili öğrencilerin kazanması istenen bilgiler şunlardır:

1.1 Yüklem

Yüklem cümlede en temel ögedir. Diğer ögelerin hepsi anlam bakımından yükleme bağlıdır. Cümlede diğer ögeleri yükleme sorulan sorular vasıtasıyla belirlenir. Öyle ki yüklem olmadan cümle de olmaz. Yüklem tek başına bir cümle olarak kabul edilir. Nitekim Karahana (2017), yüklem sayısının cümle sayısı ile eşit olduğunu ifade etmektedir. Dilimizde hem isimler ve isim soylu sözcükler hem de fiiller yüklem görevinde kullanılabilir. Yüklemde, teklik-çokluk, olumsuzluk, zaman ve kişi ekleri gibi ekleri alabilir. Yüklemde tek bir sözcükten oluşabileceği gibi söz grubu olarak da oluşabilir.

1.2. Özne

Cümlede işi yapan, olan öge özne olarak adlandırılır. Özne yüklemde işaret ettiği işi, oluşu veya durumu yansıtan ögedir (Karahana, 2017). Özne, sahip olduğu önem bakımından yüklemde hemen sonra gelir. Özne ile yüklem birbirine kaynaşmıştır. Öyle ki bazı cümlede özne ayrı bir sözcük olmayıp yüklemde içerisideki bir kişi (şahıs) ekiyle de gösterilebilir (Özkan ve Sevinçli, 2017).

Dilimizde yer alan tüm çekimli fiillerin bir öznesi vardır. Özneler genellikle yalnız durumda bulunurlar. Özneler cümlede yüklemde içeriside bulunabileceği gibi, tek bir sözcük ya da söz grubu olarak da bulunabilir.

1. 3.Nesne

Cümlede öznenin yaptığı işten etkilenen öge nesnedir. Nesne, çatı bakımından geçişli olarak değerlendirilen fiil cümlelerinde bulunur. Nesne, geçişli fiillerin yüklem olduğu cümlelerde zorunlu öge olarak bulunur (Karahan, 2017). Özkan ve Sevinçli (2017), yüklemi geçişsiz olan fiil cümleleriyle isim cümlelerinin nesne alamadığını ifade eder. Nesnelere cümle içerisinde tek bir sözcük olarak bulunabileceği gibi söz grubu olarak da bulunabilir. Dilimizde iki türlü nesnenin olduğu kabul edilir:

1.3.1 Belirtisiz Nesne

Genellikle yüklem yanına bulunurlar ve belirtme eklerini taşımazlar. Belirtme eklerini taşımadıkları için belirtili nesneden ayrılırlar. Bazı dilciler belirtisiz nesne yerine farklı adlandırmalar da kullanmışlardır. Örneğin Gencan (2001), “düz tümleç” ifadesini kullanmıştır.

1.3.2. Belirtili Nesne

Belirtisiz nesnelere farklı belirtme eklerini üzerinde taşımasıdır. “-ı, -i (<-ig, ig); -(y)ı, -(y)i; -n; -n-ı, -n-i” ekleri belirtme ekleridir (Timurtaş, 2012).

1.4. Yer Tamlayıcısı

Yer tamlayıcıları cümleye yaklaşma, bulunma, uzaklaşma anlamı katar ve yüklemi yer anlamıyla tamamlar (Özkan ve Sevinçli, 2017). Banguoğlu (2015), “isimleme” terimini tercih etmiştir.

1.5. Zarf

Durum, zaman, miktar, yer-yön, soru, vasıta gibi anlamlarla yüklemi tamamlayan cümle ögesi zarftır (Karahan, 2017). Zarf fiil grupları cümlede zarf olarak kullanılır (Özkan ve Sevinçli, 2017).

Cümlenin ögeleri ile ilgili literatürü incelediğimizde; farklı dillerdeki cümle dizimleriyle Türkçe'nin cümle diziminin karşılaştırılması, (Akçakoca, 2019; Ayan, 2007; Dağlı, 2018; Dinar, 2014; Ertürk, 2016) geçmişten günümüze verilen eserlerdeki cümle diziminin ve ögelerinin tespiti, (Atsız, 2021; Özbek, 2010; Yağımlı, 2007) cümle ögelerinin tasnifi ve öğretimi (Atsız, 2020, Bilgin, 2018; Bulak, 2015; Özgül, 2002) Türkçe'nin söz dizimi ve cümle ögelerinin yabancı dil olarak öğretilmesi alanlarında (Demir, 2021; Yeşilyurt, 2018) bir dağılım olduğu görülmektedir. Literatür incelendiğinde cümlenin ögeleri konusunun sınıf ortamında öğretilmesi sürecinde ne gibi güçlükler yaşandığı, öğretmenlerin bu güçlükleri hangi yöntem ve teknikleri kullanarak aştığı ile ilgili çalışmalara rastlanılmamış olup bu konuda eylem araştırması ile yürütülmüş çalışmalara ihtiyaç olduğu gözlemlenmiştir.

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Ülkemizde tasarlanıp kullanılan Türkçe dersi öğretim programı yapılandırmacı yaklaşım ve yararcılık temelinde oluşturulmaktadır. Bu temel; öğrenciyi merkeze alan, öğretmeni öğrenciyi

rehber yapan, öğrenciye bilgiyi nasıl öğreneceğini öğreten bir yapı olarak kurgulanmıştır. Öğretmen, öğrencide derse karşı ilgi uyandırabilirse öğrenci için dersler daha zevkli ve eğlenceli hale gelecektir. Bu durum doğal olarak öğrencide akademik başarıyı geliştirmenin yanı sıra sorumluluk alma, görev bilinci gibi bir takım değerlerin de gelişmesine katkıda bulunacaktır. Öğrencilerde derse ilgi oluşturmamanın bir yolu dersleri farklı yöntem ve tekniklerle işlemekten geçer. Bu durumda öğretmenin yapması gereken ders kazanımlarına yönelik farklı teknikleri işe koşmak olmalıdır. Bu şekilde dersler daha verimli geçecektir. Bu durum öğrencilerde derslere daha fazla katılma isteği uyandıracaktır. Çalışma, eylem araştırması yoluyla bu durumun uygulanarak sonuçlarının gözlenmesi, uygulamada yaşanan sorunların tespit edilmesi açısından önemlidir. Literatürde bu konunun öğretiminde yaşanan sorunlar ve bu sorunlara çözüm önerileri ile ilgili bir eylem araştırması çalışmasına rastlanılmamıştır. Araştırmada ulaşılabilecek bulguların Türkçe dersindeki cümlenin öğeleri konusunun öğretilmesi aşamasında öğretmenlere fikir vereceği ve öğrencilerin derslere katılma isteklerini arttıracacağı düşünülmektedir.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmanın amacı, ortaokul 8.sınıf öğrencilerinin Türkçe dersinde cümlenin öğeleri konusunu öğrenirken yaşadıkları güçlüklerin çağdaş öğretim yöntem ve teknikler yoluyla giderilmesidir. Bu genel amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır:

Araştırmanın çalışma sorusu: “Öğrencilerin cümlenin öğeleri konusunda yaşadıkları öğrenme güçlükleri çağdaş öğretim yöntem ve teknikleri kullanılarak giderilebilir mi?”

Bu amaçla çalışma soruları aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

1. Öğrencilere göre, cümlenin öğeleri konusunda yaşadıkları öğrenme güçlüklerinin sebepleri nelerdir?
2. Öğrencilere göre, çağdaş öğretim yöntem ve teknikleriyle yapılan dersler öğrencilerin konuyu öğrenmelerine ne derece katkı sağlar?
3. Öğrencilerin bu konuya daha fazla ilgisini çekebilmek için yapılabilecekler nelerdir?

SAYILTILAR

1. Öğrencilere sorulan görüşme soruları, araştırmanın amacına uygundur.
2. Öğrenciler görüşme formlarına samimi ve doğru bir şekilde cevap vermişlerdir.

SINIRLILIKLAR

1. Afyonkarahisar ilinde bulunan bir devlet okulu ile sınırlıdır.
2. 2022-2023 eğitim-öğretim yılı ile sınırlıdır.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu araştırma, araştırmacıların uygulama sürecinde gözlemlerine dayalı olarak cümlenin öğeleri konusundaki öğrenme güçlüklerini gidermeye çalışmaları, uygulayıcı öğretmenin gelişimine katkı yapması açısından eylem araştırması olarak desenlenmiştir. Eylem araştırması,

uygulamada ortaya çıkan sorunların anlaşılmasına ve çözümlenmesine yönelik olarak uygulayıcıların tek başlarına ya da bir araştırmacı ile birlikte uygulama sürecini çalışmalarını içerir (Yıldırım ve Şimşek, 2021).

Eylem araştırmasında belirlenen probleme uygun olarak yapılan eylem planları uygulama sonrası düzeltilerek yeniden uygulanır. Bu bakımdan bu çalışmada uygulamadaki sıkıntıları giderebilmek için yenilenen eylem planları kullanılmıştır.

Katılımcılar

Çalışma, Afyonkarahisar ili Bayat ilçesinde bulunan bir ortaokulda yapılmıştır. 8.sınıf seviyesinde tek bir şubeye uygulanmıştır. Uygulama okulu, ilçe merkezinde bulunan akademik anlamda düşük düzey bir başarıya sahip, öğrencilerin ve velilerin okulla asgari iletişimde olduğu, sosyoekonomik düzeyi düşük olan öğrencilerden oluşmaktadır. Uygulama okulunda 8.sınıflardan oluşan tek bir şube bulunmaktadır. Şube 7 kız 5 erkek öğrenciden oluşmaktadır. Uygulama okulunun seçilme nedeni araştırmacının bu okulda görev yapmasıdır. Çalışmada bu sebeple uygun örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Burada araştırmacı, en ulaşılabilir yanıtlayıcılarla örneklemini oluşturur. Araştırmacı bu örnekleme yöntemini iş gücü, para, zaman ve emekten büyük ölçüde tasarruf etmek amacıyla tercih eder (Büyüköztürk, vd., 2019).

Verilerin Toplanması

Çalışmada veri toplama aracı olarak öğretmen günlükleri, öğrenci günlükleri ve öğrenciler ile yapılan odak grup görüşmeleri kullanılmıştır. Uygulama öncesinde, sırasında ve sonrasında, karşılaşılan olumlu ve olumsuz durumları belirlemeye yönelik olarak öğretmen günlükleri tutulmuştur. Uygulama sonunda problem doğrultusunda öğrencilerden ses kaydı yoluyla görüşleri alınmıştır.

Bu araştırmada 3 farklı eylem planı hazırlanmıştır ve uygulaması yapılmıştır. Bu eylem planları konunun öğretimindeki güçlüğü sebep olan eksikliklerin tamamlanıp konunun öğretilmesi doğrultusunda ilerlemektedir. Uygulama her hafta bir eylem planını gerçekleştirecek şekilde yapılmıştır. Her hafta bir çağdaş öğretim tekniğiyle dersler işlenmiştir. 1. hafta metafor, 2. hafta kümeleme ve 3.hafta kolâj tekniği kullanılmıştır.

Araştırmanın verileri elde edilirken 5 adet açık uçlu soru kullanılmıştır. Öğrencilerle yarı yapılandırılmış görüşme formları aracılığıyla odak grup görüşmeleri yapılmıştır. Görüşmeci, yarı yapılandırılmış görüşmelerde; görüşme sırasında soruların cümle yapısını ve sırasını değiştirebilir, bazı konuların ayrıntısına girebilir veya daha çok sohbet tarzı bir yöntem benimseyebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Sağladığı bu esnekliklerden dolayı çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme formları tercih edilmiştir.

Araştırmada kullanılan görüşme soruları Çizelge 1’de belirtilmiştir.

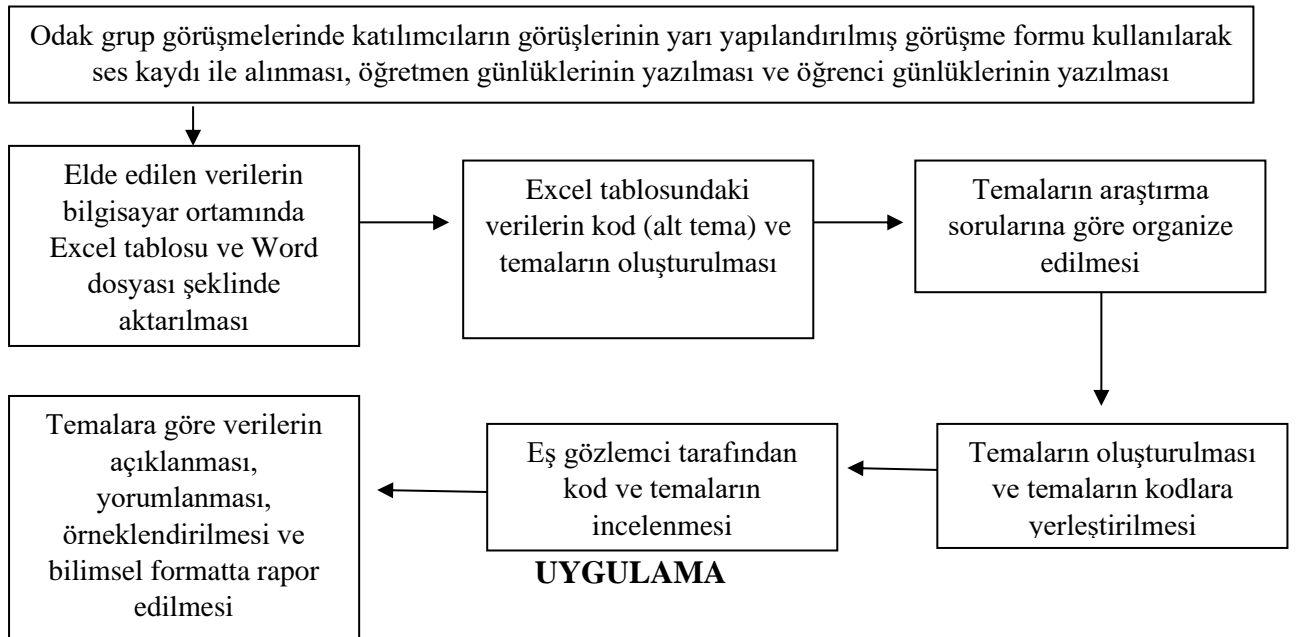
Çizelge 1. Görüşme Soruları

1. Dersler işlenirken hoşunuza gitti mi? Hoşunuza giden / gitmeyen yönler neler oldu?
2. Kullanılan bu tekniklerden sonra konuyu anlamaya dair sizde değişimler oldu mu? Olduysa bunlar nelerdir?
3. Bu tekniklerle işlenen derslerin; sınıf içi işbirliğinizin ve sosyalleşmenizin üzerinde bir etkisi olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?
4. Bu tekniklerle işlenen dersler, Türkçe dersine olan bakışınıza bir farklılık getirdi mi? Neden?
5. Bu tekniklerin diğer konularda da kullanılmasını ister misiniz? Neden?

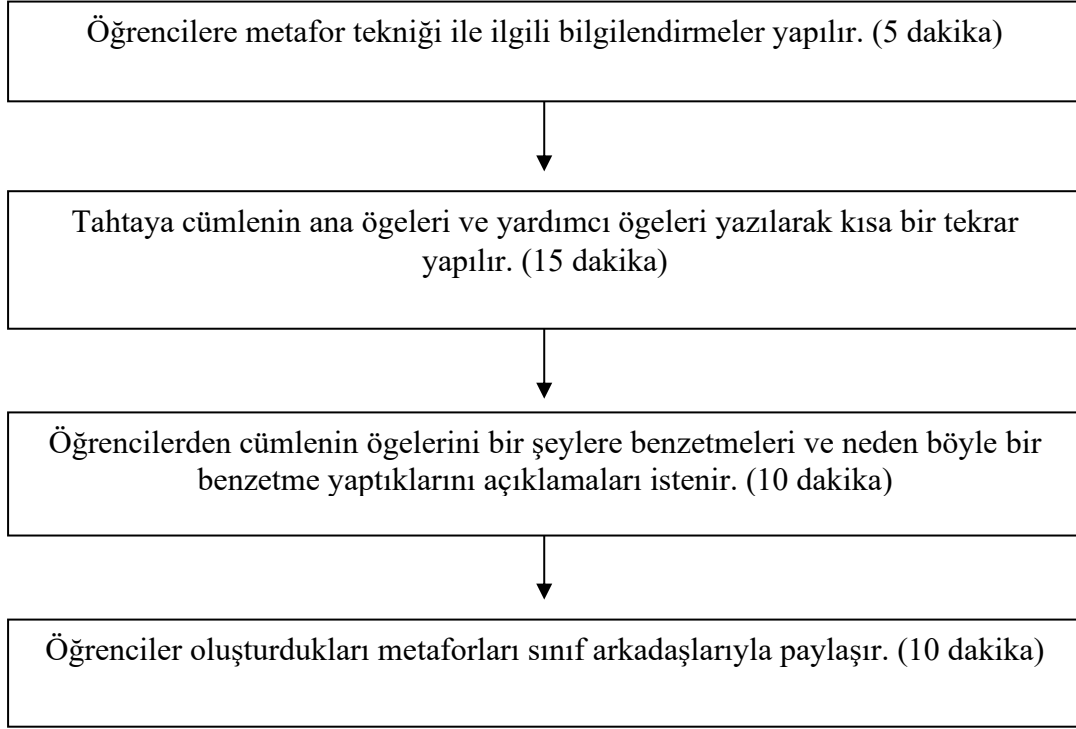
Verilerin Analizi

Öğrencilerin görüşleri incelenirken çeşitli temalar ve kodlar belirlemek için içerik analizi yönteminden yararlanılmıştır. Sorular için belirlenen temaları desteklemek amacıyla öğrencilerin görüşlerinin olduğu gibi verilmesi kısmında ve öğretmen günlükleriyle öğrenci günlüklerindeki verilerin aktarılmasında ise betimsel analiz ve içerik analizi yöntemlerinden faydalanılmıştır. Verilerin elde edilmesinde izlenen yol Çizelge 2’de gösterilmiştir.

Çizelge 2. Araştırma Verilerinin Toplanması ve Analizinde İzlenen Sürec

1.Eylem Planı

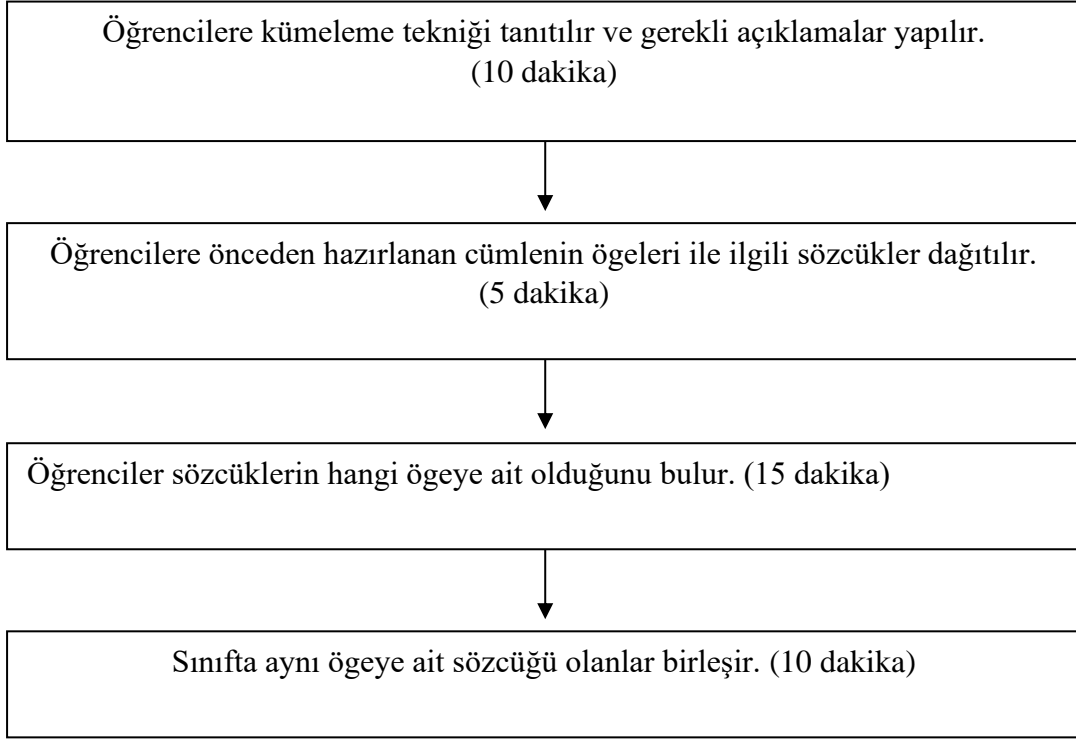

Uygulama bir ders saatinde yapılmıştır. Öğrencilerin önceki derslerde ders kitabındaki etkinliklerde cümlenin ögelerini yapamadıkları ve zorlandıkları görülmüş bu yüzden birinci eylem araştırması planlanmıştır. Metafor tekniği öncesi konu tekrar anlatılmış, öğrencilere düşünmeleri için süre tanınmıştır. Ardından “Cümlenin ögelerini neye benzetirsiniz?” sorusu öğrencilere yöneltilmiştir. Öğrencilerden bazıları özneyi traktöre ve hizmetçiye (cümledeki işleri yapması bakımından), yüklemi kitaba (her soru ona sorulduğu için), belirtili nesneyi parlak renklere (daha belirgin anlamları buldurduğu için), yer tamlayıcısını (dolaylı tümleci) whatsapp uygulamasındaki konuma (yer belirttiği için), zarf tümlecini ise saate (zaman bildirdiği için) benzetmişlerdir. Yalnız bu benzetmeleri sınıftan sadece üç kişi yapabilmıştır.

Öğretmen Günlüğünün Analizi I

Öğrencilerle derste metafor sözcüğünün anlamı üzerine konuşulmuş ve cümlenin ögeleri konusu tekrar anlatılmıştır. Ardından öğrencilere cümlenin ögelerini bir kavrama, olguya, duruma veya herhangi bir şeye benzetecek olsalardı neye benzetecekleri sorulmuştur. Onlara düşünmeleri için süre verilmiştir. Süre bitiminde öğrencilerden cevapları istenmiştir. Fakat her öğrencinin bu soruyu cevaplayamadığı görülmüştür. Sınıfta üç öğrencinin benzetmeler yapabildiği, diğerlerinin ise sessiz kaldıkları fark edilmiştir. Soruyu cevaplayan öğrenciler neden bu benzetmeleri yaptıklarını arkadaşlarına açıklamıştır. Bu açıklamaları yapmadan önce herhangi bir not verilmeyeceği öğrencilere bildirilmiştir. O yüzden öğrenciler düşüncelerini, fikirlerini rahatlıkla sınıfla paylaşmıştır. Sınıf arkadaşları bu düşünce ve fikirleri beğenmiştir. Metafor tekniği ile öğrencilerin konuyu yeteri kadar kavrayamadıkları tespit edilmiştir. Bu yüzden ikinci bir eylem planına ihtiyaç duyulmuştur.

2.Eylem Planı

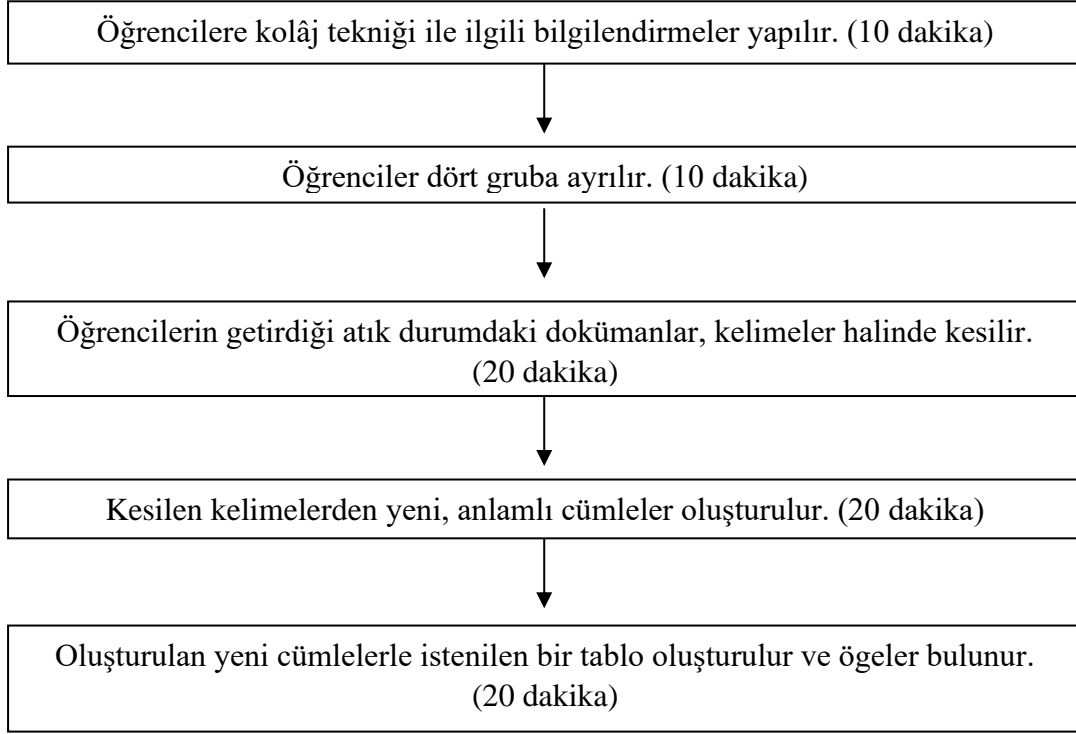

Öğrencilerin metafor tekniği ile konuyu öğrenemedikleri tespit edildiği için kümeleme tekniğinin kullanılmasına karar verilmiştir. Bu yeni derste cümlenin ögeleri konusu tekrar edilmiş ve ögelerin soruları üzerinde durulmuştur. Ardından önceden hazırlanan sözcükler öğrencilere dağıtılmıştır. Öğrenciler sözcüklerin hangi ögeye ait olduğunu belirledikten sonra kendi ögesinden olan arkadaş grubunu bulmaya çalışmıştır.

Öğretmen Günlüğünün Analizi 2

Öğrencilerle bu yeni derste kümeleme tekniği ile cümlenin ögeleri konusu tekrar edilmiştir. Öncelikle konu tekrar anlatılmış, ögelerin soruları üzerinde durulmuştur. Çünkü soruları tam olarak bilmeyen öğrencilerin cümlede bulunan ögeleri de bulmakta zorlandıkları tespit edilmiştir. Sonrasında önceden hazırlanan ögelerle ilgili sözcükler öğrencilere dağıtılmıştır. Yerlerinde düşünmeleri ve sözcüklerin hangi ögeye ait olduğunu bulmaları için süre verilmiştir. Süre bittikten sonra aynı ögeye ait sözcüğü bulunan öğrencilerin birleşmeleri, grup oluşturmaları istenmiştir. Sekiz öğrencinin grubunu kolaylıkla bulabildiği tespit edilmiştir. Geriye kalan dört öğrencinin arkadaşlarının yardımıyla gruplarını bulabildikleri gözlemlenmiştir. Konuyu pekiştirmek ve öğrenme seviyesini artırmak için üçüncü eylem planına ihtiyaç duyulmuştur.

3.Eylem Planı

Önceki eylem planları öğrencilerin hazır bulunan ögeleri bulabilme etkinliğine dayalıdır. Üçüncü eylem planı iki ders saati olarak uygulanmıştır. Bu teknikte öğrenciler kendileri cümle kurup ögesini bulacaklardır. Önceden ödevlendirilen öğrenciler atık durumdaki dokümanlardan buldukları ve kestikleri sözcükleri bir araya getirirler. Daha sonra kendilerinin oluşturduğu cümlelerde geçen ögeleri bulmaları istenir. Son olarak da değerlendirme yapılır.

Öğretmen Günlüğünün Analizi 3

Bu yeni derste öğrencilerle konu tekrar edilir. Kolâj tekniği ile ilgili bilgilendirmeler yapılır. İlk adım olarak öğrenciler üçerli dört grup oluşturur. Gruplar topladıkları dokümanları çantalarından çıkartır ve sıraya koyar. Bu dokümanlar kesilir. Öğrenciler elde ettikleri sözcüklerden yeni cümleler oluştururlar. Bu cümleler orta uzunluktadır. Bazı sözcükler ise dışarıda kalmıştır. Öğrenciler oluşturdukları cümlelerin ögelerini bulmuşlardır. Ögeleri bulurken yardımlaşmışlardır ve birbirlerini bilgi yönünden desteklemişlerdir. Grup olarak çalıştıkları için başarılı bir şekilde cümleleri oluşturmuşlardır. Sonrasında bulunan ögelerin doğruluğu kontrol edilmiştir. Değerlendirme yapılırca bu tekniğin başarılı olduğu, öğrencileri istenen seviyeye çıkardığı tespit edilmiştir. Öğrencilerin işbirlikli çalışmayı sevdiği ve etkinlik esnasında eğlendikleri gözlemlenmiştir. Konu ile ilgili gerekli pekiştirme yapıldığı için başka bir eylem planına gerek kalmamıştır.

BULGULAR VE YORUMLAR

8.sınıf Türkçe dersinde cümlenin öğeleri konusunu çağdaş öğretim teknikleriyle öğretilmesine ilişkin öğrenci görüşlerini belirlemek ve görüşlere göre çıkarımlarda bulunmak amacıyla, görüşmede kullanılan sorulardan hareketle belirlenen temalar üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır. Her soru için verilen cevaplar incelenerek ortak görüşler belirlenmeye çalışılmış ve kodlar oluşturulmuştur. Böylece çalışmada veri toplama yolu olarak kullanılan odak grup görüşmesi ile elde edilen verilerin sistematik ve güvenilir bir şekilde ifade edilmesi sağlanmıştır.

Çizelge 3. Uygulanan Eylem Planları Sonrası Oluşturulan Kod ve Temalar

	1.Soru Kodları	2.Soru Kodları	3.Soru Kodları	4.Soru Kodları	5.Soru Kodları
Belirlenen Kodlar	*Biraz zorlandık *Eğlenceliydi *Grupla çalışmak güzel *İlginç *Farklı *Hoşuma gitti	*Oldu *Kolayca anladım *Eğlenerek anladım *Konu kolaymış *Karışıklık düzeldi *Önceden zordu *Ögeleri öğrendim	*İletişimimiz arttı. *Destekledik *Birlikte öğrendik *Yardım etti *Sosyalleştik *Grup çalışması *Faydalıydı *Zordu *Hareketliydi	*Olumlu etkiledi *Dersi sevdim *İlgimi çekti *İsteğimiz arttı *Eğlenerek öğrendim *Beğendim	*İsterim *Kesinlikle kullanılmalı *Daha zevkli *Kolay öğreniyorum *Akılda kalıcı *Öğrendim *Geliştirdi
Nihai Tema	Duygular	Değişim	İletişimdeki artış	Bakış açılarındaki farklılaşma	Yeni tekniklere dair görüşler

Araştırmanın güvenilirliği açısından iki eş gözlemci uygulamasına başvurulmuştur. İki araştırmacı tarafından kodlar incelenmiş ‘görüş birliği’, ‘görüş ayrılığı’ olan konular belirlenmiştir. Araştırmanın güvenilirlik hesaplaması için (Miles ve Huberman, 1994; akt. Ocak, Ocak, Saban, 2013, s.170) formül kullanılmıştır.

Güvenirlilik = Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) x 100 şeklindedir (Miles ve Huberman, 1994; akt. Ocak, Ocak, Saban, 2013, s.170). Güvenirlilik sonucunda araştırmanın güvenilirliği aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Çizelge 4. Araştırmacılar Arası Uyum

Tema	Görüş Birliği	Görüş Ayrılığı	Ortalama
Duygular	7	2	%77
Değişim	7	1	%87
İletişimi güçlendirme	8	2	%80
Bakış açısı	6	1	%85
Kolaylık	7	1	%87
Ortalama değer			%83,2

Yapılan güvenilirlik hesaplamalarındaki oluşan tablo incelendiğinde ortalama değerin %70'in üzerinde olmasından dolayı araştırmacının yapmış olduğu kodlamaların ve çalışmaların güvenilir olduğu kabul edilmiştir (Miles ve Huberman, 1994; akt. Ocak, Ocak, Saban, 2013, s.171). Belirlenen kodlara göre temalar şu şekildedir:

1-Duygular: Kullanılan tekniklerin öğrencilerin üzerinde olumlu etkiler bıraktığını ve iyi duygular uyandırdığını açıklar. Çalışma sorularından birincisi ile ilişkilendirilmiştir.

2-Değişim: Konuyu daha iyi ve kolay öğrendiklerini açıklar. Çoğu öğrencide değişim meydana gelmiştir. Çalışma sorularından ikincisi ile ilişkilendirilmiştir.

3-İletişimi güçlendirme: Öğrenciler bu tekniklerin sınıf içi etkileşim güçlendirdiğini ifade eder. Çalışma sorularından üçüncüsü ile ilişkilendirilmiştir.

4-Bakış açısı: Öğrenciler Türkçe dersini daha çok sevdiklerini, olumlu bakış açısına sahip olduklarını dile getirir. Çalışma sorularından dördüncüsü ile ilişkilendirilmiştir.

5-Kolaylık: Öğrenciler konuyu daha kolay anladıklarını ifade eder. Çalışma sorularından beşincisi ile ilişkilendirilmiştir.

1- Dersler işlenirken hoşunuza gitti mi? Hoşunuza giden / gitmeyen yönler neler oldu?

Eylem planlarında uygulanan tekniklerin beğenilen ya da beğenilmeyen yönlerinin tespiti için öğrencilere “Dersler işlenirken hoşunuza gitti mi? Hoşunuza giden / gitmeyen yönler neler oldu?” sorusu yöneltilmiş ve öğrencilerden cevaplamaları istenmiştir. Elde edilen cevaplar değerlendirildiğinde 12 öğrenciden 10 tanesinin “Evet, hoşuma gitti.” Yanıtını verdikleri görülmüştür. Ayrıca öğrencilerin işlenen derslerin hoşlarına gittiğine dair görüşlerini ifade eden cevapları içerisinde “eğlenceliydi, grupta çalışmak güzel, ilgi çekici, ilginç, farklı, hoşuma gitti” gibi kodlar tespit edilmiştir. Belirlenen sonuç teması ve kodlar bazı öğrenci görüşleriyle aşağıdaki gibi desteklenmektedir.

“Bu şekilde dersleri işlemek çok hoşuma gitti çünkü hep beraber güzel etkinlikler yaptık.” M.

“Evet, gitti. Keşke dersler hep böyle olsa. Kümelemede grubumu bulmaya çalışmak eğlenceliydi. Güzeldi.” S.

“Dersler hep böyle olsa güzel olur. Arkadaşarımla düşünmek ve birlikte bir şeyler yapma kısmı eğlenceliydi. Kolaj ilginçti. Yapmayı sevdim.” H.

“Evet, gitti. Çünkü hem ders işlemiş oluyoruz hem eğlenmiş oluyoruz. Etkinlik yapmak keyifliydi. Beğendiğim hem konu hem de uygulamalar oldu.” K.

“Evet, hoşuma gitti. Mesela metafor yapmayı sevdim. Ögeleri bir şeylere benzetmeye çalışmak farklı geldi.” Ü.

“Evet, çok güzeldi. Farklıydı çünkü. Hem eğlendim hem öğrendim.” F.

“Evet, beğendim. Kolaj yaparken bazı öğeleri bulamamıştım. Arkadaşımdan öğrendiğim yerler oldu.” B.

Ayrıca öğretmen günlüklerinde yer alan şu ifadeler de tema ve kodları destekler niteliktedir.

“Öğrencilerin mutluluğu görülmeye değerdi.”

“Öğrenciler bu derste de heyecanlı ve motiveydi.”

“Derste eğlendikleri her hallerinden belliydi.”

2- Kullanılan bu tekniklerden sonra konuyu anlamaya dair sizde değişimler oldu mu? Olduysa bunlar nelerdir?

Eylem planlarının amacına ulaşım durumunu görmek için öğrencilere “Kullanılan bu tekniklerden sonra konuyu anlamaya dair sizde değişimler oldu mu? Olduysa bunlar nelerdir?” sorusu yöneltilmiş ve öğrencilerden cevaplamaları istenmiştir. Elde edilen cevaplar değerlendirildiğinde 12 öğrenciden 9 tanesinin “Evet, bir değişim oldu.” Yanıtını verdikleri görülmüştür. Ayrıca öğrencilerin kendilerinde gerçekleşen değişimlerine dair görüşlerini ifade eden cevapları içerisinde “oldu, kolayca anladım, eğlenerek anladım, konu kolaymış, karışıklık düzeldi, önceden zordu, öğeleri öğrendim” gibi kodlar tespit edilmiştir. Belirlenen sonuç teması ve kodlar bazı öğrenci görüşleriyle aşağıdaki gibi desteklenmektedir.

“Evet, oldu. Dersler böyle işlenmeden önce dikkatimi çok çekmiyordu. Öğeleri bulmak sıkıcı ve biraz da zor geliyordu. Şimdi daha iyi anladım.” B.

“Evet, tabii ki oldu. Konuyu ilk anlattığınızda bize karışık geldiğini siz de fark etmişsiniz. Arkadaşımla ve ben özellikle nesne ile özneyi karıştırıyorduk. Şimdi daha kolay geliyor bu konu.” H.

“Oldu. Derse karşı ilgim arttı. Önceden zor ve sıkıcı geliyordu. Artık Türkçe dersi eskisi kadar sıkıcı değil.” Y.

“Evet, bir değişim oldu. Konu ilk anlatıldığında bana zor gelmişti. Yapamam demiştim içimden. Ama bu derslerle kolayca ve eğlenerek öğrendim.” Ö.

“Kesinlikle. Bu şekilde işlediğimiz dersleri daha çok sevdim. Cümlenin öğelerini daha iyi öğrendim.” S.

“Evet. Konuyu böyle işleyince öğrenemediğim, karıştırdığım yerleri daha iyi öğrendim. Dersleri böyle eğlenerek anlamak daha güzelmiş.” E.

“Evet, oldu. Ben bu derslerde daha iyi öğrendim. Dersler böyle geçsin. Konular zor gelmez bana.” K.

Ayrıca öğretmen günlüklerinde yer alan şu ifadeler de tema ve kodları destekler niteliktedir.

“Çağdaş yöntem ve tekniklerle işlenen dersler ile geleneksel yöntemlerle işlenen dersleri kıyasladığımda öğrencilerin daha iyi öğrendiklerini, daha çok eğlendiklerini, derslere daha ilgili olduklarını tespit ettim.”

“Derslere karşı ilgisiz olan birkaç öğrencinin de etkinliklere katılmak ve bir şeyler yapmak için uğraş verdiğini belirledim.”

3- Bu tekniklerle işlenen derslerin; sınıf içi işbirliğinizin ve sosyalleşmenizin üzerinde bir etkisi olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?

Eylem planlarında kullanılan tekniklerin öğrencilere işbirliği ve sosyalleşme becerileri kazandırıp kazandırmadığını öğrenmek için öğrencilere “Bu tekniklerle işlenen derslerin; sınıf içi işbirliğinizin ve sosyalleşmenizin üzerinde bir etkisi olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?” sorusu yöneltilmiş ve öğrencilerden cevaplamaları istenmiştir. Elde edilen cevaplar değerlendirildiğinde 12 öğrenciden 10 tanesinin “Evet, olumlu yönde etkileri oldu.” Yanıtını verdikleri görülmüştür. Ayrıca öğrencilerin işbirliği ve sosyalleşme düzeylerindeki olumlu artışa dair görüşlerini ifade eden cevapları içerisinde “iletişimimiz arttı, destekledik, hareketliydik, birlikte öğrendik, yardım etti, sosyalleştik, grup çalışması, faydalıydı” gibi kodlar tespit edilmiştir. Belirlenen sonuç teması ve kodlar bazı öğrenci görüşleriyle aşağıdaki gibi desteklenmektedir.

“Evet, etkisi oldu. Arkadaşlarımla daha sık konuşmaya başladım.” H.

“Evet, etkisinin olduğunu düşünüyorum. Arkadaşlarımla aramızdaki iletişim arttı.” M.

“Etkisi oldu. Önceden bu kadar konuşmuyorduk. Grup çalışması yaparken nasıl yapacağımıza karar vermek için konuştuk.” Ö.

“Evet, bir etkisi oldu. Etkinlikleri yaparken, birbirimize destek olurken hep iletişim halindeydik. Bu derslerdeki çalışmalar sosyallik açısından faydalı oldu.” Y.

“Evet, oldu. Zorlandığım yerlerde arkadaşlarıma danıştım. Birbirimizle yardımlaştık. Tek başıma yapamazdım belki ama grubumuzla kolâj çalışmasını daha iyi yaptığımızı düşünüyorum.” K.

“Evet, oldu. Arkadaşlarımızla daha sık iletişim kurduk, yardımlaştık.” Ü.

“Evet, iletişimimiz arttı. Derslerde önceki derslere oranla daha hareketliydik ve daha fazla konuşmamız gerekiyordu. Bu da sosyalliğimizi arttırdı.” S.

Ayrıca öğretmen günlüklerinde yer alan şu ifadeler de tema ve kodları destekler niteliktedir.

“Öğrencilerin kolâj çalışmasını yaparken birbirleriyle aktif ve sağlıklı bir iletişim yürüttüğünü gözlemledim.”

“Bu dönemin başında sınıfa nakil olarak gelen S. isimli öğrencinin de kolâj etkinliğine katılarak sınıf arkadaşlarıyla biraz daha sosyalleştğine tanık oldum.”

4- “Bu tekniklerle işlenen dersler, Türkçe dersine olan bakışınıza bir farklılık getirdi mi? Neden?”

Öğrencilerin Türkçe dersine ilişkin sahip oldukları bakış açılarında eylem planları uygulandıktan sonra herhangi bir değişim olup olmadığını ortaya çıkarmak için öğrencilere “Bu tekniklerle işlenen dersler, Türkçe dersine olan bakışınıza bir farklılık getirdi mi? Neden?” sorusu yöneltilmiş ve öğrencilerden cevaplamaları istenmiştir. Elde edilen cevaplar değerlendirildiğinde 12 öğrenciden 7 tanesinin “Türkçe dersine bakışım değişti.” Yanıtını verdikleri görülmüştür. Ayrıca öğrencilerin Türkçe dersine eskisine oranla daha olumlu bir bakışa dair görüşlerini ifade eden cevapları içerisinde “olumlu etkiledi, beğendim, ilgimi çekti, isteğim arttı, eğlenerek öğrendim, dersi sevdim” gibi kodlar tespit edilmiştir. Belirlenen sonuç teması ve kodlar bazı öğrenci görüşleriyle aşağıdaki gibi desteklenmektedir.

“Evet, değişti. Dersler benim için daha ilgi çekici bir hale geldi.” Ö.

“Türkçe derslerini seviyordum ama dersleri böyle işleyince daha çok sevdim. K.

“Türkçe dersi en sevdiğim ders oldu. Eğlenerek öğrenmek çok güzel.” Y.

“Türkçe derslerine ilgim arttı.” H.

“Türkçe dersini pek sevmiyordum. Artık seviyorum” Ü.

“Türkçe dersi hoşuma giden bir ders değildi. Sıkıcı geliyordu. Bu dersler düşüncelerimi değiştirdi.” M.

“Evet derse bakışım değişti. Türkçe dersleri ilgimi daha çok çekiyor artık.” E.

Ayrıca öğretmen günlüklerinde yer alan şu ifadeler de tema ve kodları destekler niteliktedir.

“Öğrencilerin derslere karşı olumlu tutum ve davranışlarının arttığını fark ettim. Dersleri daha dikkatli dinlediler.”

“Öğrencilerin Türkçe derslerine karşı ilgisinin arttığını, derslere ilişkin bakışlarının olumlu anlamda arttığını farkına vardım.”

5- Bu tekniklerin diğer konularda da kullanılmasını ister misiniz? Neden?

“Eylem planlarında kullanılan tekniklerin diğer konularda da kullanılması öğrencilerin hoşuna gider mi?” sorusunun cevabını öğrenmek için öğrencilere “Bu tekniklerin diğer konularda da kullanılmasını ister misiniz? Neden?” sorusu yöneltilmiş ve öğrencilerden cevaplamaları istenmiştir. Elde edilen cevaplar değerlendirildiğinde 12 öğrenciden 10 tanesinin “Evet, isteriz.” Yanıtını verdikleri görülmüştür. Ayrıca öğrencilerin bu tekniklerin diğer konularda da kullanılmasını istediklerine dair görüşlerini ifade eden cevapları içerisinde “isterim, kesinlikle kullanılmalı, daha zevkli, kolay öğreniyorum, akılda kalıcı, öğrendim, geliştirdi” gibi kodlar tespit edilmiştir. Belirlenen sonuç teması ve kodlar bazı öğrenci görüşleriyle aşağıdaki gibi desteklenmektedir.

“Evet, isterim. Dersler bu şekilde daha zevkli geçiyor.” S.

“İsterim. Çünkü yaptığımız dersler daha çok aklımda kaldı.” K.

“Ben bütün derslerin böyle işlenmesini isterim aslında. Daha kolay öğreniyorum dersleri.” H.

“İsterim. Arkadaşlarımla bir şeyler yapmak güzeldi. Beni geliştirdi.” M.

“Kesinlikle kullanılmalı. Dersler böyle olursa daha çok severim dersleri.” Ü.

“Evet, tabi ki isterim. Konuyu daha iyi öğrendim. Dersler böyle işlenirse daha başarılı bir öğrenci olacağımı düşünüyorum.” Ö.

“Kesinlikle evet. Çünkü dersler çok eğlenceli ve güzeldi.” Y.

Ayrıca öğretmen günlüklerinde yer alan şu ifadeler de tema ve kodları destekler niteliktedir.

“Derslerin bu veya başka tekniklerle işlenmeye devam edilmesini istediklerini anladım.”

“Dersleri severek dinlediler. “Kaç dakika kaldı?” sorusu eylem planlarının uygulandığı süre boyunca hiç sorulmadı. Hepsi de kendisini derse kaptırmıştı.”

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada, Türkçe dersinde cümlenin öğeleri konusunu öğrenme güçlüğü yaşadığı tespit edilen 8.sınıf öğrencileri için hazırlanan eylem planları çerçevesinde çağdaş öğretim tekniklerini işe koşarak konunun öğretimini gerçekleştirmek hedeflenmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen verilerin değerlendirilmesi ile aşağıda ifade edilen sonuçlar ortaya çıkmıştır:

Derslerin geleneksel yöntemlerle işlenmesi, eğitim-öğretim alanlarının genel anlamda aktif öğrenmeye uygun olmaması, öğrencilerin etkin ve aktif bir şekilde öğrenme sürecine katılamaması sorununu ortaya çıkarmaktadır. Derslerde pasif konumda bulunan öğrenciler öğrenmeye ilişkin isteklerini ve heveslerini kaybetmiş bir görüntü çizmektedir. Bu durum derslere katılım oranını düşürdüğü gibi akademik başarıyı da düşürmektedir. Yeşilpınar Uyar ve Doğanay (2018), öğrenci merkezli strateji, yöntem ve tekniklerin akademik başarı üzerindeki etkisini belirlemek için yaptıkları çalışmalarında farklı derslerin öğretiminde kullanılan öğrenci merkezli yaklaşımların, akademik başarıyı artırmada önemli bir değişken olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Öğrencilerin ilgisini çekmeyen tekdüze strateji ve yöntemlerin tercih edilmesi, konuların istenilen düzeyde öğrenilmesini zorlaştırmaktadır. Demir ve Gürol (2015), yapmış oldukları çalışma kapsamında derslerde farklılaştırılmış öğretim yöntemlerinin kullanılması; öğrencilerin başarısına, sürece etkin katılmalarına, derslere karşı ilgilerinin artmasına, öğrenme isteklerine ve öğrenmenin kalıcılığına olumlu katkılar sağladığını belirtmişlerdir.

Yapılandırmacı öğrenme yaklaşımıyla birlikte, öğrencinin edilgen konumda kaldığı öğretim yöntemleri yerine, öğrencinin öğrenme işlerine aktif bir biçimde katıldığı öğretim yöntemleri ön plana çıkmıştır. Nitekim Arslan’da (2009), Türkçe dersinde eleştiri, yorumlama, analiz, sentez gibi üst düzey düşünmeyi sağlayacak yöntem ve teknikler kullanmanın programdaki

hedeflerin gerçekleştirilmesindeki önemini tespit etmiştir. Canatan ve Demirbaş (2021), ilkokullarda sınıf öğretmenlerinin, ortaokullarda Türkçe öğretmenlerinin Türkçe dersinde hangi öğretim yöntem ve tekniklerin öğrencilerin akademik başarıları bakımından yararlı olduğunu düşündüklerinin belirlenmesini araştırmışlardır. Katılımcılar, Türkçe dersinde kullanılacak yöntemlerin en önemli özelliğini “Öğrencilerin derse katılımını artırması” olarak belirtmişlerdir. Öğrencilerin derse katılımını arttırmak için eğitim-öğretim alanlarının güçlü bir teknolojik yapıyla kurgulanması, aktif öğrenmelere uygun bir biçimde olması, öğrencilerin ilgi, istek ve ihtiyaçlarına göre düzenlenmiş olması da önem arz etmektedir. Türkben (2015), aktif öğrenme yöntemiyle oluşturulan sınıf ortamının; bilişsel farkındalık, saygınlık, iş birliği, bireysel sorumluluk ve aktif katılım yönünden öğrenciler üzerindeki etkisini araştırdığı çalışmada aktif öğrenme yöntemiyle oluşturulan sınıf ortamının öğrenciler üzerinde olumlu etki bıraktığı ve Türkçe dersine karşı ilginin arttığı sonuçlarına ulaşmıştır.

Öğrenme ortamlarında çağdaş öğretim yöntem ve tekniklerinin kullanılması yoluyla öğrencilerin derse aktif bir şekilde katılımlarının sağlanmasının cümlelerin öğeleri konusunda hatta Türkçe dersini dahi sevdirmede ve öğrencilerin derse olumlu tutum geliştirmelerinde önemli bir rol oynayacağı düşünülmektedir. Kardaş ve Uca (2016), 2000-2014 yıllarında Türkiye’de aktif öğrenme teknikleri kullanılarak gerçekleştirilen bilimsel çalışmaların (makale/lisansüstü tez) öğrencilerin akademik başarı, tutum ve uygulamalara yönelik görüşleriyle ilişkisini ortaya koymayı amaçlamışlardır. Aktif öğrenmenin olumlu tutum geliştirmede %96,68 oranında başarılı sonuçlar verdiği, araştırmaların %90,06’sında öğrencilerin aktif öğrenme uygulamalarına yönelik olumlu görüş belirttiği sonucuna ulaşmışlardır. Yukarıda bahsedilen çalışmalar incelendiğinde, yapılan araştırmada kullanılan çağdaş öğrenme tekniklerin cümlelerin öğeleri konusunun öğretiminde kullanılmasının uygun olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada Türkçe dersinde cümlelerin öğeleri konusunda öğrenme güçlüğü yaşadığı tespit edilen 8.sınıf öğrencileri için hazırlanan eylem planları çerçevesinde çağdaş öğretim tekniklerini (Metafor, Kümeleme, Kolâj) işe koşarak konunun öğretimi sağlanmıştır, sorun giderilmiştir.

Sonuç olarak elde edilen bulgulara göre Türkçe dersinde çağdaş öğretim yöntem ve tekniklerinin kullanımı; öğrencilerin aktif, etkin ve kalıcı ve öğrenmeler gerçekleştirilmesini sağlamada ve kendi öğrenmelerinin sorumluluğunu üstlenmelerinde önemli bir etkisinin olduğu düşünülmektedir. Yapılan bu araştırma eylem araştırması desenine sahip nitel bir araştırma olmasından dolayı doğası gereği genellenmesi söz konusu değildir. Literatürde dilbilgisi öğretiminde yaşanan zorlukların hangi yöntem ve tekniklerle nasıl giderileceğine dair çok fazla araştırma bulunmamaktadır. Bu sebeple bu tarz çalışmaların nicel verilerle de desteklenerek yapılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Akçakoca, Y. (2019). *Arap dili sözdiziminin anlambilim boyutu-cümle öğeleri, kurgu ve anlam*. Kimlik Yayınları.
- Arslan, A. (2009). Yapılandırmacı Öğrenme Yaklaşımı ve Türkçe Öğretimi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 143-154.

- Atsız, M. (2020). Türkiye Türkçesi Cümle Bilgisi ve Cümle Çözümlenmeleri. *Türk Ekini*, (7), 23-27.
- Atsız, M. (2021). Çatı Bey Hikâyesi Cümle Çözümlenmeleri. *Türk Ekini*, (8), 110-135.
- Ayan, E. (2007). Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesinin Cümle Öğeleri Yönünden Karşılaştırılması. *Electronic Turkish Studies*, 2(3), 73-99.
- Banguoğlu, Tahsin (2015). *Türkçenin grameri*. TDK Yayınları.
- Bilgin, B. (2018). *Ortaokul Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Cümle Öğesi Olarak Özneyi Bulma Durumu Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Bulak, Ş. (2015). Cümle Öğelerinin Tasnifi / Classification Of Elements Of The Sentence. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(38), 163-175.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2019). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi Yayınevi.
- Canatan V. ve Demirbaş, Ö. A. (2021). Türkçe Dersinde Öğretim Yöntemlerinin Etkin Kullanımına İlişkin Öğretmen Görüşleri ve Önerileri. *Ulusal Eğitim Dergisi*, 1(24) 61-79.
- Dağlı, H. (2018). Azerbaycan Türkçesi ile Türkiye Türkçesinin Cümle Öğeleri Bakımından Karşılaştırılması. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(11), 69-88.
- Delice, İ. (2003). *Türkçe sözdizimi*. Kitabevi Yayınları.
- Demir, S. ve Gürol, M. (2015). Farklılaştırılmış Öğretim Yöntemlerinin Derin ve Yüzeysel Öğrenen Öğrencilerin Kalıcılık Puanları Üzerindeki Etkisi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 5(2), 187-206.
- Demir, S. (2021). Yabancı/İkinci Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Biçimbilim ve Sözdizimi Farkındalığını Geliştirmede Araç Dil Kullanımı. *Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Dergisi*, 4(1), 56-77.
- Dinar, T. (2014). Türkiye Türkçesi ve Türkmen Türkçesinde Cümle Dışı Unsur. *Journal of Social Sciences/Sosyal Bilimler Dergisi*, (33), 69-86.
- Ergin, M. (1993). *Türk dilbilgisi*. Bayrak Yayınları.
- Ertürk, F. (2016). Cümle Öğeleri Bakımından Türkiye Türkçesiyle Başkurt Türkçesinin Karşılaştırılması Üzerine. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (35), 536-542.
- Gencan, T. N. (2001). *Dilbilgisi*. Ayraç Yayınları.
- Karahan, L. (2017). *Türkçede sözdizimi*. Akçağ Yayınları.

Kardaş, M. N. ve Uca, N. (2016). Aktif Öğrenme Yönteminin Öğrencilerin Başarı, Tutum ve Uygulamalara Yönelik Görüşleriyle İlişkisi: Bir Meta-Analiz Çalışması. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2016(7), 118-130.

MEB (2019). Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar). Ankara.

Ocak, G., Ocak, İ. ve Saban, Y. (2013). Sınıf Öğretmenlerinin Fen ve Teknoloji Derslerindeki Yansıtıcı Düşünme Eğilimlerinin Değerlendirilmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 26(1), 161-184.

Özbek, E. E. (2010). *İhsan Oktay Anar'ın Suskunlar Romanında Cümlelerin Öğeleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.

Özkan, M. ve Sevinçli, V. (2017). *Türkiye türkçesi sözdizimi*. Akademik Kitaplar Yayınevi.

Özgül, T. (2002). *Türkiye Türkçesinde Cümle Öğelerine Yeni Bir Bakış ve Onların İfade Vasıtaları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Timurtaş, F. K. (2012). *Eski türkiye türkçesi*. Kapı Yayınları.

Türkben, T. (2015). Aktif Öğrenme Yöntemiyle Oluşturulmuş Sınıf Ortamının Öğrenciler Üzerindeki Etkisi. *Turkish Studies (Elektronik)*, 10(7), 899-916.

Yağımlı, M. Â. (2007). *Reşat Nuri Güntekin'in Dudaktan Kalbe Adlı Romanının Cümle Bilgisi Bakımından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi.) Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

Yeşilpınar Uyar, M. ve Doğanay, A. (2018). Öğrenci Merkezli Strateji, Yöntem ve Tekniklerin Akademik Başarıya Etkisi: Bir Meta-Analiz Çalışması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 186-209.

Yeşilyurt, Ş. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde "-Dık" ve "-An" Sıfat Fiil Ekiyle Yapılan Cümle Birleştirmelerini Cümle Ögesi ve Zaman Ekine Göre İnceleme. *Electronic Turkish Studies*, 13(27), 1693-1710.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayınevi.

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN KİTAP OKUMA ALİŞKANLIKLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERLE İNCELENMESİ

Prof. Dr., Gürbüz OCAK¹, MEB, Öğretmen, Kadir KAYA²

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi, gocak@aku.edu.tr - ORCID ID: 0000-0001-8568-0364

² MEB, Öğretmen, kadir93pau@gmail.com- ORCID ID: 0009-0000-0511-892X

ÖZET

Okuma alışkanlığı, okuma becerisi edinildikten sonraki süreç boyunca okumanın düzenli bir etkinlik olarak sürdürülmesidir. Öğrencilere kazandırılmak istenen beceriler arasında okuma alışkanlığı ilk sıralarda gelmektedir. Türkçe dersi öğretim programında okuma ile ilgili toplam yüz dokuz kazanıma yer verilmiş olması bu durumu destekler niteliktedir. Bu çalışmanın amacı ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıklarını cinsiyet, okul türü, sınıf düzeyi, anne-baba eğitim düzeyi ve aile gelir düzeyi açısından incelemektir. Bu çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden biri olan tekil tarama modeli kullanılmıştır. Bu araştırmanın örneklemini 2022-2023 eğitim-öğretim yılında Afyonkarahisar ili Bayat ilçesinde öğrenim gören ve uygun örneklem türü ile seçilen 289 ortaokul öğrencisi oluşturmaktadır. Çalışmada “Ortaokul Kitap Okuma Alışkanlığı Ölçeği” ve kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Ölçek, kitapların becerilere yansımaları, kitapla kurulan ilişki ve kitaplardan hareketle anlatıma yönelme olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları; cinsiyet, okul türü, sınıf düzeyi ve anne-baba eğitim durumları açısından anlamlı farklılıklar göstermekte iken aile gelir düzeyi açısından anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıklarının orta düzeyde olduğunu söylemek mümkündür. Ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıklarında; cinsiyet değişkeni açısından kız öğrenciler lehine, okul türü değişkeni açısından köydeki bir ortaokul, imam-hatip ortaokulu ve yatılı bölge ortaokulu ile kıyaslandığında ilçe merkezinde yer alan iki ortaokul lehine, sınıf düzeyi değişkeni açısından 5. ve 6. sınıflar lehine, anne-baba eğitim durumları değişkeni açısından anne-baba eğitim durumu en az lise mezunu olanlar lehine, anlamlı farklılıklar saptanmıştır. Ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıklarını artırmak için okullarda kitap okuma saatleri düzenlenebilir, öğrencilere ilgileri yönünde kitaplar hediye edilebilir, veliler bilinçlendirilerek çocuklarıyla birlikte kitap okumaları sağlanabilir, okuma alışkanlığının niçin kazanılmasının gerektiği ile ilgili kamu spotları yayınlanabilir.

Anahtar Kelimeler: Okuma, okuma alışkanlığı, ortaokul.

INVESTIGATION OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS' READING HABITS WITH VARIOUS VARIABLES

ABSTRACT

Reading habit is the maintenance of reading as a regular activity throughout the process after acquiring the ability to read. Reading habit comes first among the skills that students want to acquire. The fact that a total of one hundred and nine reading-related achievements have been included in the Turkish course curriculum supports this situation. The aim of this study is to examine the reading habits of secondary school students in terms of gender, school type, class level, parents' education level and family income level. In this study, a single screening model, which is one of the quantitative research methods, was used. The sample of this research consists of 289 secondary school students studying in Bayat district of Afyonkarahisar province in the 2022-2023 academic year and selected with the appropriate sample type. The "Secondary School Book Reading Habit Scale" and the personal information form were used in the study. The scale consists of three sub-dimensions: the reflection of books on skills, the relationship established with the book, and the orientation towards narration based on books. According to the findings obtained from the research, the reading habits of secondary school students show significant differences in terms of gender, school type, class level and parents' educational status, while there is no significant difference in terms of family income level. It is possible to say that the reading habits of secondary school students are at an intermediate level. In the reading habits of secondary school students; in favor of female students in terms of gender variable, in favor of one secondary school in the village in terms of school type variable, imam-hatip secondary school and two secondary schools located in the district center compared to the boarding district secondary school, in terms of grade level variable 5. and 6. significant differences were found in favor of classes and in favor of those whose parents' educational status is at least a high school graduate in terms of the parents' educational status variable. In order to increase the reading habits of secondary school students, book reading hours can be organized in schools, books can be gifted to students for their interests, parents can be made aware to read books with their children, public spotlights about why the reading habit should be acquired can be published.

Keywords: Reading, reading habits, secondary school.

GİRİŞ

Bilgi çağını yaşayan dünyamız hızlı bir değişim ve dönüşüm içerisindedir. Her şeyin büyük bir hızla değiştiği ve dönüştüğü dünyamızda yaşadığımız toplumsal olaylar ve olgular da bu durumdan nasibini almaktadır. Bu olgulardan birisi olan eğitim olgusunun da amaçları yaşanan bu değişimler ve dönüşümler sebebiyle pek çok kez değişmekle birlikte günümüzde eğitimin temel amacı; düşünen, sorgulayan, okuyan, araştıran, öğrendiklerini uygulamaya dökabilen ve bunları insanlarla doğru bir biçimde paylaşabilen bireyler yetiştirmektir. Sayılan bu yeterliliklere sahip olmanın bir yöntemi de iyi bir okuyucu olmaktır (Bozpolat, 2010).

Bireylerin hayata mümkün mertebe hazır olacak bir biçimde yetiştirilmesinde bu denli önemli görülen okuma ile ilgili farklı tanımlamalar yapılmıştır.

Okuma, gözler vasıtasıyla algılanan simge ve sembollerin beyin tarafından tahlil edilerek yorumlanması şeklinde tanımlanmaktadır (Balcı, 2009). Karışık bir beceri alanı olan okuma hem fiziksel hem de zihinsel bir süreçtir (İnnalı ve Aydın, 2014). Bütün yönleriyle hususi bir eğitime gereksinimi bulunan ve birbiriyle harmanlanmış çok ayrı faktörlerin birleşiminden müteşekkil olan okuma alanı, Türkçe öğretim programında yer alan beş temel beceriden birisidir. Okuma ile ilgili pek çok strateji ve tekniğin geliştirilmesi, Türkçe öğretim programında bu beceri alanıyla ilgili toplam 109 kazanıma yer verilmesi muhakkak ki boşuna değildir (MEB, 2019).

Ülkece toplumsal refahımızın artması için yapılabilecek başlıca işlerden biri toplumumuza kitap okuma alışkanlığını kazandırmaktır (Özbay, Bağcı ve Uyar, 2008). Tanju (2010) ve Yıldız (2010), fertlerin okuma becerisini edinmesinden sonra okuma eylemini ilgi, merak ve gereksinimleri doğrultusunda düzenli bir biçimde gerçekleştirmeye devam etmesini okuma alışkanlığı şeklinde tanımlar. Durukan ve Arslan'a (2018) göre okumanın alışkanlık hâline gelmesinin faydaları arasında; bilgi birikiminin artması, fikirlerin ve duyguların daha iyi aktarılabilmesi, çevremizde ve dünyamızda yaşanan olayların ve durumların daha isabetli değerlendirilmesi sayılabilir.

Dünya siyasetinde, bilimde, ekonomide, teknolojide vb. kritik alanlarda söz sahibi olan ülkelerdeki okuma alışkanlığının yüksek olması elbette tesadüf değildir. Çocukların donanımı bakımından çok kıymetli olan kitap okuma alışkanlığının ülkemiz genelinde ne derece gerçekleştiği cevaplanması önemli bir soru olarak karşımızda durmaktadır. Kayseri Erciyes Üniversitesinin 2019 ve 2020 yıllarında hazırladığı Türkiye Eğilimleri Araştırma Raporu'na göre 2019 yılında "kitap okumuyorum" diyenlerin oranı % 50,9 iken bu oran 2020 yılında %59,1'e yükselmiştir. Kitap okumanın bir yıldaki bu değişimi ülkemiz için düşündürücü bir boyuta ulaşmış durumdadır. Söz konusu raporun sonuçlarına göre 2020 yılında "kitap okuyorum" diyenlerin oranının yalnızca % 40,9 olması, ülkemizde kitap okuma alışkanlığının genel anlamda yerleşmiş bir alışkanlık olmadığına göstergesidir.

Okuma alışkanlığının toplumumuza birden yerleşmesini beklemek gerçekçi olmayan bir hedeftir. Zira alışkanlıklar yavaş bir şekilde oluşurlar. Okuma alışkanlığı da uzun bir süreç içerisinde yerleşmektedir. Mert'in (2014) de çalışmasında belirttiği üzere öğrencilerde okuma alışkanlığı; aile, öğretmen, çevre ve arkadaş grubu gibi pek çok değişkenin olumlu katkılarıyla uzun bir sürede gerçekleşir. Okuma alışkanlığının yerleşmesi ne kadar güç olursa olsun bu beceri alanının mutlaka öğrencilerde oluşması sağlanmalıdır. Okuma alışkanlığı edinen okuyucu yalnızca belli sembolleri sesletim yapmakla kalmaz, okudukları ile ilgili tahminler yürütür, olasılıkları değerlendirir, çıkarımlarda bulunur, üst düzey zihinsel beceriler edinir (Susar-Kırmızı, 2008). Yılmaz ve Okur'un (2010) da belirttikleri gibi öğrenciler okuma sayesinde zihinlerini zenginleştirir. Bu zenginlik de onları hayatlarında başarılı kılar. Bu sebeple öğrencilerin kitap okuma alışkanlığı kazanıp kazanmama durumları eğitim-öğretim hayatı boyunca kesintisiz olarak izlenmelidir (Akkaya ve Özdemir, 2013). Okumayı öğrenmede bir araç olarak kullanabilen, sürekli ve düzenli olarak okuyan bireyler yetiştirebilmek için elde

edilen verileri değerlendirmek, verileri çeşitli değişkenler açısından inceleyerek çıkarımlarda bulunmak önem arz etmektedir. Bu araştırmanın amacı okuma alışkanlığının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi, okuma alışkanlığı ile söz konusu değişkenler arasında anlamlı bir fark olup olmadığı, varsa bu anlamlı farkın ne düzeyde olduğunu ortaya koymaktır. Bu noktadan hareketle araştırmanın problem cümlesi;

“Ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları puanlarında cinsiyet, sınıf düzeyi, anne-baba eğitim düzeyi, aile gelir düzeyi açısından anlamlı bir farklılık var mıdır?” olarak belirlenmiştir.

Alt problemler ise şunlardır:

1. Ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları dağılımı nedir?
2. Ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları puanları arasında cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farklılık var mıdır?
3. Ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları puanları arasında okul türü değişkeni açısından anlamlı bir farklılık var mıdır?
4. Ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları puanları arasında sınıf düzeyi değişkeni açısından anlamlı bir farklılık var mıdır?
5. Ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları puanları arasında aile gelir durumu değişkeni açısından anlamlı bir farklılık var mıdır?
6. Ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları puanları arasında anne eğitim durumu değişkeni açısından anlamlı bir farklılık var mıdır?
7. Ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları puanları arasında baba eğitim durumu değişkeni açısından anlamlı bir farklılık var mıdır?

SAYILTILAR

Öğrencilere uygulanan ölçekteki maddeler, araştırmanın amacına uygundur. Öğrenciler ölçekteki maddelere samimi ve doğru bir şekilde cevap vermişlerdir.

SINIRLILIKLAR

2022-2023 eğitim-öğretim yılı, Afyonkarahisar ili Bayat ilçesi ile sınırlıdır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıklarını çeşitli değişkenlerle belirlemek amaçlandığından genel tarama modellerinden tekil tarama modeli tercih edilmiştir. Ölçeklerden toplanan veriler genellikle değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek için toplanır. Tarama desenlerinde araştırmacı, büyük bir evrene ait karakteristik özellikleri belirlemek amacıyla verilerini toplar (Hocaoğlu ve Akkaş-Baysal, 2019).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma evrenini 2022- 2023 eğitim-öğretim yılında Afyonkarahisar ili Bayat ilçesinde öğrenim gören ortaokul öğrencileri oluşturmaktadır. Bu çalışma evreninde 346 ortaokul öğrencisi bulunmaktadır. Araştırmada elde edilen veriler 289 ortaokul öğrencisinden alınmıştır. 100 ile 500 arasında bulunan bir evrende %95 güven düzeyi gözetilerek ulaşılabilecek gereken örneklem sayısı 80 ile 217 arasında olmalıdır (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004'ten akt. Hocaoğlu ve Akkaş-Baysal, 2019). Araştırmada örnekleme yöntemi olarak uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Burada araştırmacı, en ulaşılabilir yanıtlayıcılarla örneklemini oluşturur. Araştırmacı bu örneklem yöntemini iş gücü, para, zamandan tasarruf etmek için tercih eder (Büyüköztürk, vd., 2019).

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Demografik Değişkenleri

Değişkenler	Özellikler	f	%
Cinsiyet	Kız	157	54,3
	Erkek	132	45,7
Okul Türü	A. Ortaokulu	93	32,2
	C. Ortaokulu	57	19,7
	D. Ortaokulu	47	16,3
	H. Anadolu İmam Hatip Lisesi	62	21,5
	B. Yatılı Bölge Ortaokulu	30	10,4
Sınıf Düzeyi	5.Sınıf	70	24,2
	6.Sınıf	74	25,6
	7.Sınıf	77	26,6
	8.Sınıf	68	23,5
Aile Gelir Durumu	Kötü	30	10,4
	Orta	118	40,8
	İyi	123	42,6
	Çok İyi	18	6,2
Anne Eğitim Durumu	İlkokul	117	40,5
	Ortaokul	122	42,2
	Lise	40	13,8
	Üniversite	10	3,5
Baba Eğitim Durumu	İlkokul	72	24,9
	Ortaokul	114	39,4
	Lise	80	27,7
	Üniversite	23	8,0

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada Tok, Küçük ve Kırmacı'nın (2015) geliştirdiği 15 maddeden oluşan beşli likert tipindeki "Ortaokul Kitap Okuma Alışkanlığı" ölçeği kullanılmıştır. Ölçekte üç alt boyut bulunmaktadır. Bu alt boyutlar; kitapların becerilere yansımaları (m1, m2, m3, m4, m5, m6, m7)

kitapla kurulan ilişki (m8, m9, m10, m11, m12) kitaptan hareketle anlatıma yönelme (m13, m14, m15) şeklinde belirlenmiştir. Ayrıca araştırmada kullanılan değişkenler için bilgi formları da kullanılmıştır. Ölçeğin kullanıldığı Aksoy'un (2017) "Okuma Alışkanlığının TEOG Sınavına Etkisi" adlı çalışmasında Cronbach's Alpha katsayısı .86 olarak bulunmuştur. Sevgi ve Karakaya'nın (2021) "Ortaokul Öğrencilerinin Okuma Alışkanlığı ve Problem Çözme Becerisinin İncelenmesi" adlı çalışmasında Cronbach's Alpha katsayısı .86 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada Cronbach's Alpha katsayısı .88 olarak hesaplanmıştır. Yukarıdaki zikredilen çalışmalar aracılığıyla da araştırmada kullanılan ölçeğin güvenilir olduğunu söyleyebiliriz.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Yapılan bu çalışmada Afyonkarahisar ili Bayat ilçesinde 2022-2023 eğitim-öğretim yılı içerisinde ortaokul 5. 6. 7. ve 8. sınıf düzeylerinde eğitimlerine devam eden 289 öğrenciden veriler toplanmıştır. Verilerin doğru bir şekilde alınabilmesi adına araştırmacı sahada birebir bulunmuş ve elinden geldiğince sağlıklı veriler toplamaya gayret etmiştir. Kitap okuma alışkanlığı ölçeğinin uygulanmasının ardından elde edilen araştırma verilerinin paket program üzerinden analizi gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmada ortalama puanlar; 15-34,4 arası düşük düzey, 34,5-54,4 arası orta düzey ve 54,5-75 arası üst düzey olarak değerlendirilerek hesaplanmıştır. Elde edilen verilerin hangi yöntemlerle analiz edileceğinin karar verilmesi amacıyla her bir değişken için normallik testine başvurulmuştur. Tüm değişkenler ve ölçek toplam puanlarının normal bir şekilde dağılıp dağılmadığının kontrolü Kolmogorov-Smirnov normallik testi aracılığıyla yapılmıştır. Cinsiyet değişkeni normal bir dağılım gösterdiği için bağımsız örneklem t-testi; sınıf düzeyi, okul türü ve gelir durumu değişkenleri de yine normal bir dağılım gösterdiği için tek yönlü varyans analizi olan ANOVA testleri uygulanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin annelerinin ve babalarının eğitim durumları değişkenleri normal bir dağılım göstermediği için parametrik olmayan testlerden olan Kruskal Wallis testi ile birlikte yine parametrik olmayan testlerden Mann-Whitney U testi uygulanmıştır.

BULGULAR

1. Alt Problem

Ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları dağılımı nedir?

Ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıklarına ilişkin görüşleri aşağıdaki tabloda 15 maddenin frekans, yüzde ve aritmetik ortalama değerleri olarak verilmiştir.

Tablo 2. Ölçek Maddelerine Verilen Cevapların Frekans, Ortalama ve Yüzdeleri

	1 Kesinlikle Katılmıyorum		2 Katılmıyorum		3 Kısmen Katılıyorum		4 Katılıyorum		5 Tamamen Katılıyorum		X
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	
1. Hikaye, şiir vb. türlerde denemeler yaparım.	53	18,3	43	14,9	78	27	78	27	37	12,8	3,01
2. Akıcı bir şekilde okuyabilirim.	20	6,9	33	11,4	76	26,3	89	30,8	71	24,6	3,55
3. Okuduğum kitapların özetini çıkarabilirim.	34	11,8	43	14,9	78	27,0	65	22,5	69	23,9	3,32
4. Bana hediye olarak kitap alınmasından hoşlanırım.	30	10,4	33	11,4	82	28,4	56	19,4	88	30,4	3,48
5. Kitap okuduğum için genel kültürüm yüksektir.	21	7,3	41	14,2	104	36,0	76	26,3	47	16,3	3,30
6. Kendi kütüphanemi oluşturmak için gayret ederim.	40	13,8	55	19	82	28,4	60	20,8	52	18	3,10
7. Kitap okuduğum için hayal dünyam ve yaratıcılığım gelişmiştir.	29	10	29	10	62	21,5	68	23,5	101	34,9	3,63
8. Yanımda kitap taşıırım.	39	13,5	37	12,8	71	24,6	60	20,8	82	28,4	3,38
9. Kelime hazinemi geliştirmeye çalışırım.	17	5,9	42	14,5	82	28,4	80	27,7	68	23,5	3,48
10. Konuşmalarım kitaplardan bolca alıntı yaparım.	33	11,4	58	20,1	97	33,6	58	20,1	43	14,9	3,07
11. Boş derslerde kitap okurum.	44	15,2	46	15,9	98	33,9	67	23,2	34	11,8	3,00
12. Yazarken veya konuşurken seçtiğim sözcüklere dikkat ederim.	20	6,9	39	13,5	75	26	64	22,1	91	31,5	3,58
13. Kitap okumak için özel vakit ayırırım.	28	9,7	51	17,6	76	26,3	58	20,1	76	26,3	3,36
14. Yazarken cümlelerin yapısını ve içeriğini düzgün kurarım.	25	8,7	39	13,5	83	28,7	75	26,0	67	23,2	3,42
15. Rahatça kompozisyon yazabilirim.	39	13,5	55	19	83	28,7	54	18,7	58	20,1	3,13

Yukarıdaki tablo incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıklarının orta seviyede (kısmen katılıyorum) olduğu görülmektedir. Ölçeğin alt boyutlarına göre bir değerlendirme yapıldığında da yine benzer bir sonuçla karşılaşılmaktadır. Alt boyutlarda da sonucun orta seviyede (kısmen katılıyorum) olduğu görülmektedir. Buradan hareketle ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıklarının, kitaplarla kurdukları ilişkilerin, kitapların

becerilerine yansımalarının, kitaplardan hareketle anlatıma yönelmelerinin yüksek seviyelerde olmadığı saptanmıştır.

2. Alt Problem

Ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları puanları arasında cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farklılık var mıdır?

Tablo 3. Cinsiyet Değişkeni Normallik Testi Sonuçları

	Cinsiyet	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
		Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Okuma Alışkanlığı Ortalama	Kız	,067	157	,085	,978	157	,014
	Erkek	,056	132	,200*	,987	132	,272

Tablo 3'teki K-S testi sonucu incelendiğinde okuma alışkanlığı ölçeğiyle toplanan verilerde cinsiyet değişkeninde normal dağılım görülmektedir ($p>0,05$). Bu sebeple bağımsız örneklem t-testi tercih edilmiştir.

Tablo 3.1 Cinsiyete Göre Okuma Alışkanlığı

Değişkenler	Cinsiyet	N	X	ss	t	sd	p
Okuma Alışkanlığı	Kız	157	3,5516	,72023	5,803	289	,000
Ortalama	Erkek	132	3,0449	,76143			

Tablo 3.1 incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[289]=5,803$; $p<0,05$). Kız öğrencilerin okuma alışkanlıkları ($X=3,5516$), erkek öğrencilerin okuma alışkanlıklarından ($X=3,0449$) daha yüksektir.

Tablo 3.2 Cinsiyete Göre Anlatıma Yönelme

Alt Boyut	Cinsiyet	N	X	ss	t	sd	p
Anlatıma Yönelme	Kız	157	3,5775	,96179	5,369	289	,000
	Erkek	132	2,9697	,95484			

Tablo 3.2 incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin kitaplardan hareketle anlatıma yönelme durumları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[289]=5,369$; $p<0,05$). Kız öğrencilerin okuma alışkanlıkları ($X=3,5775$), erkek öğrencilerin okuma alışkanlıklarından ($X=2,9697$) daha yüksektir.

Tablo 3.3 Cinsiyete Göre Kitapla Kurulan İlişki

Alt Boyut	Cinsiyet	N	X	ss	t	sd	p
Kitapla Kurulan İlişki	Kız	157	3,5363	,81336	5,428	289	,000
	Erkek	132	3,0242	,78109			

Tablo 3.3 incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin kitaplarla kurdukları ilişkiler cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[289]=5,428$; $p<0,05$). Kız öğrencilerin okuma alışkanlıkları ($X=3,5363$), erkek öğrencilerin okuma alışkanlıklarından ($X=3,0242$) daha yüksektir.

Tablo 3.4 Cinsiyete Göre Beceri Yansıması

Alt Boyut	Cinsiyet	N	X	ss	t	sd	p
Beceri Yansıması	Kız	157	3,5514	,71327	4,957	289	,000
	Erkek	132	3,0920	,86224			

Tablo 3.4 incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin kitapların becerilerine yansıması durumu cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[289]=4,957$; $p<0,05$). Kız öğrencilerin okuma alışkanlıkları ($X=3,5514$), erkek öğrencilerin okuma alışkanlıklarından ($X=3,0920$) daha yüksektir.

3. Alt Problem

Ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları puanları arasında okul türü değişkeni açısından anlamlı bir farklılık var mıdır?

Tablo 4. Katılımcının Okulu Değişkeni Normallik Testi Sonuçları

	Katılımcının Okulu	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
		Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Okuma Alışkanlığı Ortalama	A. Ortaokulu	,081	93	,168	,972	93	,043
	C. Ortaokulu	,116	57	,055	,939	57	,007
	D. Ortaokulu	,078	47	,200*	,979	47	,554
	H. İmam-Hatip Lisesi	,088	62	,200*	,979	62	,376
	B. Yatılı Bölge Ortaokulu	,127	30	,200*	,962	30	,351

Tablo 4'teki Kolmogorov-Smirnov normallik testi sonuçlarına göre okuma alışkanlığı ölçeğiyle toplanan katılımcı puanlarında normal bir dağılım görülmektedir ($p>0,05$). Kolmogorov - Smirnov testinde $p>0,05$ çıkması normal dağılımı göstermektedir (Büyüköztürk, 2021). Bu sebeple ANOVA analizi tercih edilmiştir.

4.1 Okul Türü Değişkeninin Okuma Alışkanlığına Etkisi

Okul Türü	N	X	ss	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	Anlamlı Fark
A. Ortaokulu (1)	93	2,4086	,612	G. Arası	9,678	4	2,419	F=5,934
C. Ortaokulu (2)	57	2,3684	,722	G. İçi	115,789	284	,408	p=,000
D. Ortaokulu (3)	47	1,9149	,653	Toplam	125,467	288		1-3,4 2-3
H. İmam-Hatip Lisesi (4)	62	2,1452	,538					
B. Yatılı Bölge Ortaokulu (5)	30	2,1000	,711					
TOPLAM	289	2,2318	,660					

Tablo 4.1 incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları okul türü değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F=5,934$; $p<0,05$). Ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıklarının hangi okul türleri arasında farklılık gösterdiğini bulmak için yapılan Games-Howell testine göre A. Ortaokulu öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları ($X=2,4086$), D. Ortaokulu öğrencilerinden ($X=1,9149$) ve İmam-Hatip Lisesi

öğrencilerinden ($X=2,1452$); C. Ortaokulu öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları ise ($X=2,3684$) D. Ortaokulu öğrencilerinden ($X=1,9149$) daha yüksek olup ortalamalar arasındaki fark anlamlıdır.

Tablo 4.2 Okul Türü Değişkeninin Anlatıma Yönelme Alt Boyutuna Etkisi

Okul Türü	N	X	ss	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	Anlamlı Fark
A. Ortaokulu (1)	93	3,7061	,929	G. Arası	37,310	4	9,327	F= 10474
C. Ortaokulu (2)	57	3,5029	,959	G. İçi	252,922	284	,891	p=,000
D. Ortaokulu (3)	47	2,8794	1,106	Toplam	290,232	288		1-3,4,5 2-3,5
H. İmam-Hatip Lisesi (4)	62	3,0753	,830					
B. Yatılı Bölge Ortaokulu (5)	30	2,7778	,898					
TOPLAM	289	3,2999	1,003					

Tablo 4.2 incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin kitaptan hareketle anlatıma yönelme durumları okul türü değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F=10,474$; $p<0,05$). Ortaokul öğrencilerinin kitaptan hareketle anlatıma yönelme durumlarının hangi okul türleri arasında farklılık gösterdiğini belirlemek amacıyla yapılan Tukey testinin sonuçlarına göre A. Ortaokulu öğrencilerinin kitaptan hareketle anlatıma yönelme durumları ($X=3,7061$), D. Ortaokulu öğrencilerinden ($X=2,8794$), İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinden ($X=3,0753$) ve B. Yatılı Bölge Ortaokulu öğrencilerinden ($X=2,7778$); C. Ortaokulu öğrencilerinin kitaptan hareketle anlatıma yönelme durumları ise ($X=3,5029$) D. Ortaokulu öğrencilerinden ($X=2,8794$) ve B. Yatılı Bölge Ortaokulu öğrencilerinden ($X=2,7778$) daha yüksek olup ortalamalar arasındaki fark anlamlıdır.

Tablo 4.3 Okul Türü Değişkeninin Kitapla Kurulan İlişki Alt Boyutuna Etkisi

Okul Türü	N	X	ss	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	Anlamlı Fark
A. Ortaokulu (1)	93	3,4989	,851	G. Arası	14,659	4	3,665	F= 5,558
C. Ortaokulu (2)	57	3,4912	,911	G. İçi	187,269	284	,659	p=,000
D. Ortaokulu (3)	47	2,8894	,746	Toplam	201,928	288		1-3 2-3
H. İmam- Hatip Lisesi (4)	62	3,1903	,725					
B. Yatılı Bölge Ortaokulu (5)	30	3,2133	,748					
TOPLAM	289	3,3024	,837					

Tablo 4.3 incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin kitaplarla kurdukları ilişkiler okul türü değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F=5,558$; $p<0,05$). Ortaokul öğrencilerinin kitaplarla kurdukları ilişkilerin hangi okul türleri arasında farklılık gösterdiğini bulmak için yapılan Tukey testi sonuçlarına göre A. Ortaokulu öğrencilerinin kitaplarla

kurdukları ilişkiler ($X=3,4989$), D. Ortaokulu öğrencilerinden ($X=2,8894$); C. Ortaokulu öğrencilerinin kitaplarla kurdukları ilişkiler ise ($X=3,4912$), D. Ortaokulu öğrencilerinden ($X=2,8894$) daha yüksek olup ortalamalar arasındaki fark anlamlıdır.

Tablo 4.4 Okul Türü Değişkeninin Kitapların Becerilere Yansıması Alt Boyutuna Etkisi

Okul Türü	N	X	ss	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	Anlamlı Fark
A. Ortaokulu (1)	93	3,4700	,849	G. Arası	6,554	4	1,636	F= 2,507
C. Ortaokulu (2)	57	3,4612	,897	G. İçi	185,350	284	,653	p=,042
D. Ortaokulu (3)	47	3,0578	,775	Toplam	191,894	288		1-3
H. İmam-Hatip Lisesi (4)	62	3,3041	,647					
B. Yatılı Bölge Ortaokulu (5)	30	3,2381	,841					
TOPLAM	289	3,3416	,816					

Tablo 4.4 incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin kitapların becerilerine yansıması okul türü değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F=2,507$; $p<0,05$). Ortaokul öğrencilerinin kitapların becerilerine yansımasının hangi okul türleri arasında farklılık gösterdiğini bulmak için yapılan Tukey testi sonuçlarına göre A. Ortaokulu öğrencilerinin kitaplarla kurdukları ilişkiler ($X=3,4700$), D. Ortaokulu öğrencilerinden ($X=3,0578$) daha yüksek olup ortalamalar arasındaki fark anlamlıdır.

4. Alt Problem

Ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları puanları arasında sınıf düzeyi değişkeni açısından anlamlı bir farklılık var mıdır?

Tablo 5. Katılımcının Sınıf Düzeyi Değişkeni Normallik Testi Sonuçları

	Katılımcının sınıf seviyesi	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
		Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Okuma Alışkanlığı Ortalama	5.Sınıf	,077	70	,200*	,979	70	,296
	6.Sınıf	,068	74	,200*	,968	74	,061
	7.Sınıf	,070	77	,200*	,981	77	,286
	8.Sınıf	,072	68	,200*	,990	68	,845

Tablo 5 incelendiğinde Kolmogorov - Smirnov normallik testi sonucuna göre okuma alışkanlığı ölçeğiyle toplanan katılımcı puanlarının normal dağıldığı görülmektedir. Kolmogorov - Smirnov testinde $p>0,05$ çıkması normal dağılımı göstermektedir (Büyüköztürk, 2021). Bu sebeple tek yönlü varyans analizi olan ANOVA analizi tercih edilmiştir.

Tablo 5.1 Sınıf Düzeyi Değişkeninin Okuma Alışkanlığına Etkisi

Sınıf Düzeyi	N	X	ss	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	Anlamlı Fark
--------------	---	---	----	-------------------	----	----	----	--------------

5.Sınıflar	70	2,3857	,596	G. Arası	6,473	3	2,158	F= 5,168	
6.Sınıflar	74	2,3784	,634	G. İçi	118,994	285	,418		1-3
7.Sınıflar	77	2,0779	,664	Toplam	125,467	288		p= ,002	2-3,4
8.Sınıflar	68	2,0882	,685						
TOPLAM	289	2,2318	,660						

Tablo 5.1 incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F=5,168$; $p<0,05$). Ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıklarının hangi sınıf düzeyleri arasında farklılık gösterdiğini bulmak için yapılan Tukey testi sonuçlarına göre 5.sınıfların kitap okuma alışkanlıkları ($X=2,3857$), 7.sınıflardan ($X=2,0779$) ve 8.sınıflardan ($X=2,0882$); 6.sınıfların kitap okuma alışkanlıkları ($X=2,3784$), 7.sınıflardan ($X=2,0779$) ve 8.sınıflardan ($X=2,0882$) daha yüksek olup ortalamalar arasındaki fark anlamlıdır.

Tablo 5.2 Sınıf Düzeyi Değişkeninin Anlatıma Yönelme Alt Boyutuna Etkisi

Sınıf Düzeyi	N	X	ss	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO		Anlamlı Fark
5.Sınıflar	70	3,6286	,933	G. Arası	19,572	3	6,524	F= 6,870	
6.Sınıflar	74	3,4775	1,033	G. İçi	270,66	285	,950		1-3,4
7.Sınıflar	77	2,9870	1,020	Toplam	290,232	288		p= ,000	2-3
8.Sınıflar	68	3,1225	,892						
TOPLAM	289	3,2999	1,003						

Tablo 5.2 incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin kitaptan hareketle anlatıma yönelme durumları sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir ($F=6,870$; $p<0,05$). Ortaokul öğrencilerinin kitaptan hareketle anlatıma yönelme durumlarının hangi sınıf düzeyleri arasında farklılık gösterdiğini bulmak için yapılan Tukey testi sonuçlarına göre 5.sınıfların kitaptan hareketle anlatıma yönelme durumları ($X=3,6286$), 7.sınıflardan ($X=2,9870$) ve 8.sınıf öğrencilerinden ($X=3,1225$); 6.sınıf öğrencilerinin kitaptan hareketle anlatıma yönelme durumları ($X=3,4775$), 7.sınıflardan ($X=2,9870$) daha yüksek olup ortalamalar arasındaki fark anlamlıdır.

Tablo 5.3 Okul Türü Değişkeninin Kitapla Kurulan İlişki Alt Boyutuna Etkisi

Sınıf Düzeyi	N	X	ss	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO		Anlamlı Fark
5.Sınıflar	70	3,5314	,798	G. Arası	7,901	3	2,634	F= 3,869	
6.Sınıflar	74	3,3946	,759	G. İçi	194,07	285	,681		1-3,4
7.Sınıflar	77	3,1455	,903	Toplam	201,928	288		p= ,010	
8.Sınıflar	68	3,1441	,827						
TOPLAM	289	3,3024	,837						

Tablo 5.3 incelendiğine ortaokul öğrencilerinin kitapla kurduğu ilişki sınıf düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F=3,869$; $p<0,05$). Ortaokul öğrencilerinin kitaplarla kurdukları ilişkilerin hangi sınıf düzeyleri arasında farklılık gösterdiğini bulmak için yapılan Tukey testi sonuçlarına göre 5.sınıf öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları ($X=3,5314$), 7.sınıf öğrencilerinden ($X=3,1455$) ve 8.sınıf öğrencilerinden ($X=3,1441$) daha yüksek olup ortalamalar arasındaki fark anlamlıdır.

Tablo 5.4 Sınıf Düzeyi Değişkeninin Kitapların Becerilere Yansıması Alt Boyutuna Etkisi

Sınıf Düzeyi	N	X	ss	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	Anlamlı Fark
5.Sınıflar	70	3,4837	,690	G. Arası	5,992	3	1,997	F= 3,062
6.Sınıflar	74	3,4865	,854	G. İçi	185,902	285	,652	1-3,4
7.Sınıflar	77	3,2208	,828	Toplam	191,894	288		p= ,029
8.Sınıflar	68	3,1744	,842					2-3,4
TOPLAM	289	3,3416	,816					

Tablo 5.4 incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin kitapların becerilerine yansıması sınıf düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F=3,062$; $p<0,05$). Ortaokul öğrencilerinin kitapların becerilerine yansımasının hangi sınıf düzeyleri arasında farklılık gösterdiğini bulmak için yapılan LSD testi sonuçlarına göre 5.sınıfların kitapların becerilerine yansıması ($X=3,4837$), 7.sınıflardan ($X=3,2208$) ve 8.sınıflardan ($X=3,1744$); 6.sınıfların kitapların becerilerine yansıması 7.sınıflardan ($X=3,2208$) ve 8.sınıflardan ($X=3,1744$) daha yüksek olup ortalamalar arasındaki fark anlamlıdır.

5. Alt Problem

Ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları puanları arasında aile gelir durumu değişkeni açısından anlamlı bir farklılık var mıdır?

Tablo 6. Katılımcının Aile Gelir Durumu Değişkeni Normallik Testi Sonuçları

	Katılımcının ailesinin gelir durumu Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk			Tablo	
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.		
Okuma Alışkanlığı Ortalama	Kötü	,136	30	,167	,926	30	,038	6
	Orta	,054	118	,200*	,987	118	,330	
	İyi	,079	123	,055	,980	123	,066	
	Çok İyi	,109	18	,200*	,961	18	,626	

İncelendiğinde K-S testi sonucuna göre okuma alışkanlığı ölçeğiyle toplanan katılımcı puanlarının normal dağıldığı görülmektedir. Kolmogorov Smirnov testinde $p>0,05$ çıkması normal dağılımı göstermektedir (Büyüköztürk, 2021). Bu sebeple ANOVA analizi tercih edilmiştir.

Tablo 6.1 Aile Gelir Durumu Değişkeninin Okuma Alışkanlığına Etkisi

Aile Gelir Durumu	N	X	ss	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	
Kötü	30	2,5000	,629	G. Arası	2,948	3	,983	F= 2,286
Orta	118	2,2203	,615	G. İçi	122,519	285	,430	
İyi	123	2,1626	,693	Toplam	125,467	288		p= ,079
Çok İyi	18	2,3333	,685					
TOPLAM	289	2,2318	,660					

Tablo 6.1'de görüldüğü gibi ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları ile aile gelir durumu değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir ($p=,079$).

Tablo 6.2 Aile Gelir Durumu Değişkeninin Anlatıma Yönelme Alt Boyutuna Etkisi

Aile Gelir Durumu	N	X	ss	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	Anlamlı Fark
Kötü	30	3,7222	1,093	G. Arası	8,277	3	2,759	F= 2,789 p= ,041
Orta	118	3,3418	,989	G. İçi	281,955	285	,989	
İyi	123	3,1518	,983	Toplam	290,232	288		
Çok İyi	18	3,3333	,928					
TOPLAM	289	3,2999	1,003					

Tablo 6.2 incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin kitaplardan hareketle anlatıma yönelme durumları aile gelir durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir (F=2,789; p<0,05). Ortaokul öğrencilerinin anlatıma yönelme durumlarının hangi gelir düzeyleri arasında farklılık gösterdiğini bulmak için yapılan Tukey testi sonuçlarına göre gelir durumu kötü olan öğrencilerin (X=3,7222) kitaplardan hareketle anlatıma yönelme durumları, gelir durumu iyi öğrencilerden (X=3,1518) daha yüksek olup ortalamalar arasındaki fark anlamlıdır.

Tablo 6.3 Aile Gelir Durumu Değişkeninin Kitapla Kurulan İlişki Alt Boyutuna Etkisi

Aile Gelir Durumu	N	X	ss	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	Anlamlı Fark
Kötü	30	3,5800	,913	G. Arası	2,661	3	,887	F= 1,269 p= ,285
Orta	118	3,2847	,803	G. İçi	199,268	285	,699	
İyi	123	3,2520	,829	Toplam	201,928	288		
Çok İyi	18	3,3000	,956					
TOPLAM	289	3,3024	,837					

Tablo 6.3'te görüldüğü üzere ortaokul öğrencilerinin kitaplar ile kurdukları ilişkiyle aile gelir durumları değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir (p=,285).

Tablo 6.4 Aile Gelir Durumunun Kitapların Becerilere Yansıması Alt Boyutuna Etkisi

Aile Gelir Durumu	N	X	ss	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	Anlamlı Fark
Kötü	30	3,5000	,913	G. Arası	2,034	3	,678	F= 1,018 p= ,385
Orta	118	3,3075	,776	G. İçi	189,860	285	,666	
İyi	123	3,3020	,839	Toplam	191,894	288		
Çok İyi	18	3,5714	,734					
TOPLAM	289	3,3416	,816					

Tablo 6.4'te görüldüğü gibi ortaokul öğrencilerinin kitapların becerilere yansımasıyla aile gelir durumu değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir (p=,385).

6. Alt Problem

Ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları puanları arasında anne eğitim durumu değişkeni açısından anlamlı bir farklılık var mıdır?

Tablo 7. Katılımcının Anne Eğitim Durumu Değişkeni Normallik Testi Sonuçları

Katılımcının annesinin eğitim durumu	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Okuma Alışkanlığı Ortalama İlkokul	,076	117	,094	,987	117	,317

Ortaokul	,042	122	,200*	,991	122	,655
Lise	,171	40	,005	,895	40	,001
Üniversite	,291	10	,017	,764	10	,005

Tablo 7 incelendiğinde K-S testi sonucuna göre okuma alışkanlığı ölçeğiyle toplanan verilerden bazılarının normal dağılmadığı görülmektedir ($p < 0,05$). Dolayısıyla burada Kruskal Wallis testi tercih edilmiştir.

Tablo 7.1 Anne Eğitim Durumu Değişkeninin Okuma Alışkanlığına ve Alt Boyutlara Etkisi

Okuma Alışkanlığı	Anne Eğitim Durumu	N	Sıra top.	sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Okuma Alışkanlığı Ortalama	1.İlkokul	117	127,65				
	2.Ortaokul	122	138,80	3	29,158	,000	3-1,2
	3.Lise	40	194,34				4-1,2
	4.Üniversite	10	226,35				
Anlatıma Yönelme	1.İlkokul	117	128,52				
	2.Ortaokul	122	136,35	3	34,488	,000	3-1,2
	3.Lise	40	194,75				4-1,2
	4.Üniversite	10	244,35				
Kitapla Kurulan İlişki	1.İlkokul	117	133,12				
	2.Ortaokul	122	137,00	3	19,906	,000	3-1,2
	3.Lise	40	189,15				4-1,2
	4.Üniversite	10	204,95				
Kitapların Becerilere Yansımaları	1.İlkokul	117	125,52				
	2.Ortaokul	122	143,16	3	25,616	,000	3-1,2
	3.Lise	40	188,68				4-1,2
	4.Üniversite	10	220,70				

Tablo 7.1 incelendiğinde anne eğitim durumu değişkeninin ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları üzerinde ($p < 0,05$), anlatıma yönelme alt boyutunda ($p < 0,05$), kitapla kurulan ilişki alt boyutunda ($p < 0,05$) ve kitapların becerilere yansımaları alt boyutunda ($p < 0,05$) anlamlı fark ortaya çıktığı ($p < 0,05$) görülmektedir. Bu bulgulardan hareketle ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları ile annelerinin eğitim durumları arasında anlamlı bir fark olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıklarının hangi anne eğitim durumları arasında anlamlı bir fark olduğunu belirlemek amacıyla Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Test sonuçlarına göre anlamlı farkın, annesi lise mezunu olan öğrencilerle annesi ilkokul veya ortaokul mezunu olan öğrenciler arasında; annesi üniversite mezunu olan öğrencilerle annesi ilkokul veya ortaokul mezunu olan öğrenciler arasında olduğu görülmüştür. Öğrencilerin kitap okuma alışkanlıkları anne eğitim durumlarına göre incelendiğinde annesi lise mezunu olanların ($X=106,14$) annesi ilkokul mezunu olanlardan ($X=69,72$) yine annesi lise mezunu olanların ($X=104,63$) annesi ortaokul mezunu olanlardan ($X=73,92$) daha yüksek olduğu ve ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olduğu saptanmıştır. Ayrıca annesi üniversite mezunu olanların ($X=104,65$) annesi ilkokul mezunu olanlardan ($X=60,53$) yine annesi üniversite mezunu olanların ($X=103,50$) annesi ortaokul mezunu olanlardan ($X=63,47$) daha yüksek olduğu ve ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olduğu saptanmıştır.

Ortaokul öğrencilerinin kitaptan hareketle anlatıma yönelme durumlarının hangi anne eğitim durumları arasında anlamlı bir fark olduğunu belirlemek amacıyla Mann-Whitney U testi

yapılmıştır. Test sonuçlarına göre anlamlı farkın, annesi lise mezunu olan öğrencilerle annesi ilkököl veya ortaokul mezunu olan öğrenciler arasında; annesi üniversite mezunu olan öğrencilerle annesi ilkököl veya ortaokul mezunu olan öğrenciler arasında olduğu görülmüştür. Öğrencilerin kitaptan hareketle anlatıma yönelme durumları anne eğitim durumlarına göre incelendiğinde annesi lise mezunu olanların ($X=106,34$) annesi ilkököl mezunu olanlardan ($X=69,65$) yine annesi lise mezunu olanların ($X=105,79$) annesi ortaokul mezunu olanlardan ($X=73,54$) daha yüksek olduğu ve ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olduğu saptanmıştır. Ayrıca annesi üniversite mezunu olanların ($X=111,30$) annesi ilkököl mezunu olanlardan ($X=59,96$) yine annesi üniversite mezunu olan öğrencilerin ($X=111,05$) annesi ortaokul mezunu olanlardan ($X=62,85$) daha yüksek olduğu ve ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olduğu saptanmıştır.

Ortaokul öğrencilerinin kitapla kurdukları ilişkilerin hangi anne eğitim durumları arasında anlamlı bir fark olduğunu belirlemek amacıyla Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Test sonuçlarına göre anlamlı farkın, annesi lise mezunu olan öğrencilerle annesi ilkököl veya ortaokul mezunu olan öğrenciler arasında; annesi üniversite mezunu olan öğrencilerle annesi ilkököl veya ortaokul mezunu olan öğrenciler arasında olduğu görülmüştür. Öğrencilerin kitapla kurdukları ilişkiler anne eğitim durumlarına göre incelendiğinde annesi lise mezunu olanların ($X=101,31$) annesi ilkököl mezunu olanlardan ($X=71,31$) yine annesi lise mezunu olanların ($X=103,31$) annesi ortaokul mezunu olanlardan ($X=74,35$) daha yüksek olduğu ve ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olduğu saptanmıştır. Ayrıca annesi üniversite mezunu olanların ($X=93,65$) annesi ilkököl mezunu olanlardan ($X=61,47$) yine annesi üniversite mezunu olanların ($X=96,90$) annesi ortaokul mezunu olanlardan ($X=64,01$) daha yüksek olduğu ve ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olduğu saptanmıştır.

Ortaokul öğrencilerinin kitapların becerilerine yansımalarının hangi anne eğitim durumları arasında anlamlı bir fark olduğunu belirlemek amacıyla Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Test sonuçlarına göre anlamlı farkın, annesi lise mezunu olan öğrencilerle annesi ilkököl veya ortaokul mezunu olan öğrenciler arasında; annesi üniversite mezunu olan öğrencilerle annesi ilkököl veya ortaokul mezunu olan öğrenciler arasında olduğu görülmüştür. Öğrencilerin kitapların becerilerine yansımaları anne eğitim durumlarına göre incelendiğinde annesi lise mezunu olanların ($X=104,73$) annesi ilkököl mezunu olanlardan ($X=70,21$) yine annesi lise mezunu olanların ($X=100,54$) annesi ortaokul mezunu olanlardan ($X=75,26$) daha yüksek olduğu ve ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olduğu saptanmıştır. Ayrıca annesi üniversite mezunu olanların ($X=102,71$) annesi ilkököl mezunu olanlardan ($X=60,71$) yine annesi üniversite mezunu olanların ($X=99,35$) annesi ortaokul mezunu olanlardan ($X=63,81$) daha yüksek olduğu ve ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olduğu saptanmıştır.

7. Alt Problem

Ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları puanları arasında baba eğitim durumu değişkeni açısından anlamlı bir farklılık var mıdır?

Tablo 8. Katılımcının Baba Eğitim Durumu Değişkeni Normallik Testi Sonuçları

	Katılımcının babasının eğitim durumu	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
		Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Okuma Alışkanlığı Ortalama	İlkokul	,048	72	,200*	,985	72	,538
	Ortaokul	,079	114	,074	,983	114	,146
	Lise	,072	80	,200*	,970	80	,057
	Üniversite	,184	23	,043	,920	23	,068

Tablo 8 incelendiğinde Kolmogorov-Smirnov normallik testi sonucuna göre okuma alışkanlığı ölçeğiyle toplanan verilerden üniversite verisinin normal dağılmadığı görülmektedir ($p<0,05$). Dolayısıyla burada parametrik olmayan testlerden biri olan Kruskal Wallis testi tercih edilmiştir.

Tablo 8.1 Baba Eğitim Durumu Değişkeninin Okuma Alışkanlığına ve Alt Boyutlarına Etkisi

Okuma Alışkanlığı	Baba Eğitim Durumu	N	Sıra top.	sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Okuma Alışkanlığı Ortalama	1.İlkokul	72	120,85				
	2.Ortaokul	114	128,52	3	31,620	,000	3-1,2
	3.Lise	80	172,53				4-1,2
	4.Üniversite	23	206,52				
Anlatıma Yönelme	1.İlkokul	72	121,81				
	2.Ortaokul	114	126,13	3	35,396	,000	3-1,2
	3.Lise	80	173,96				4-1,2,3
	4.Üniversite	23	210,43				
Kitapla Kurulan İlişki	1.İlkokul	72	123,82				
	2.Ortaokul	114	133,38	3	20,194	,000	3-1,2
	3.Lise	80	166,49				4-1,2
	4.Üniversite	23	194,15				
Kitapların Becerilere Yansımaları	1.İlkokul	72	122,72				
	2.Ortaokul	114	131,15	3	25,267	,000	3-1,2
	3.Lise	80	168,43				4-1,2
	4.Üniversite	23	201,89				

Tablo 8.1 incelendiğinde baba eğitim durumu değişkeninin ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları üzerinde ($p<,05$), anlatıma yönelme alt boyutunda ($p<,05$), kitapla kurulan ilişki alt boyutunda ($p<,05$) ve kitapların becerilere yansımaları alt boyutunda ($p<,05$) anlamlı fark ortaya çıktığı ($p<,05$) görülmektedir. Bu bulgulardan hareketle ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları ile babalarının eğitim durumları arasında anlamlı bir fark olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıklarının hangi baba eğitim durumları arasında anlamlı bir fark olduğunu belirlemek amacıyla Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Test sonuçlarına göre anlamlı farkın, babası lise mezunu olan öğrencilerle babası ilkokul veya ortaokul mezunu olan öğrenciler arasında; babası üniversite mezunu olan öğrencilerle babası ilkokul veya ortaokul mezunu olan öğrenciler arasında olduğu görülmüştür. Öğrencilerin kitap okuma alışkanlıkları baba eğitim durumlarına göre incelendiğinde babası lise mezunu olanların ($X=89,05$) babası ilkokul mezunu olanlardan ($X=62,56$) yine babası lise mezunu olanların ($X=115,56$) babası ortaokul mezunu olanlardan ($X=84,52$) daha yüksek olduğu ve ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olduğu saptanmıştır. Ayrıca babası üniversite mezunu olanların ($X=67,96$) babası ilkokul mezunu olanlardan ($X=41,63$) yine babası üniversite mezunu

olanların ($X=99,85$) babası ortaokul mezunu olanlardan ($X=62,78$) daha yüksek olduğu ve ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olduğu saptanmıştır.

Ortaokul öğrencilerinin kitaptan hareketle anlatıma yönelme durumlarının hangi baba eğitim durumları arasında anlamlı bir fark olduğunu belirlemek amacıyla Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Test sonuçlarına göre anlamlı farkın, babası lise mezunu olan öğrencilerin babası ilkokul veya ortaokul mezunu olan öğrenciler arasında; babası üniversite mezunu olan öğrencilerin babası ilkokul, ortaokul veya lise mezunu olan öğrenciler arasında olduğu görülmüştür. Öğrencilerin kitaptan hareketle anlatıma yönelme durumları baba eğitim durumlarına göre incelendiğinde babası lise mezunu olanların ($X=89,56$) babası ilkokul mezunu olanlardan ($X=61,99$), yine babası lise mezunu olanların ($X=116,71$) babası ortaokul mezunu olanlardan ($X=84,02$) daha yüksek olduğu ve ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olduğu saptanmıştır. Ayrıca babası üniversite mezunu olanların ($X=68,67$) babası ilkokul mezunu olanlardan ($X=41,40$), babası üniversite mezunu olanların ($X=102,24$) babası ortaokul mezunu olanlardan ($X=62,29$), yine babası üniversite mezunu olanların ($X=63,52$) babası liseden mezun olanlardan ($X=48,69$) daha yüksek olduğu ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olduğu saptanmıştır.

Ortaokul öğrencilerinin kitapla kurdukları ilişkilerin hangi baba eğitim durumları arasında anlamlı bir fark olduğunu belirlemek amacıyla Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Test sonuçlarına göre anlamlı farkın, babası lise mezunu olan öğrencilerin babası ilkokul veya ortaokul mezunu olan öğrenciler arasında; babası üniversite mezunu olan öğrencilerle babası ilkokul veya ortaokul mezunu olan öğrenciler arasında olduğu görülmüştür. Öğrencilerin kitapla kurdukları ilişkiler baba eğitim durumlarına göre incelendiğinde babası lise mezunu olanların ($X=86,90$) babası ilkokul mezunu olanlardan ($X=64,94$) yine babası lise mezunu olanların ($X=110,98$) babası ortaokul mezunu olanlardan ($X=88,04$) daha yüksek olduğu ve ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olduğu saptanmıştır. Ayrıca babası üniversite mezunu olanların ($X=64,35$) babası ilkokul mezunu olanlardan ($X=42,78$) yine babası üniversite mezunu olanların ($X=93,52$) babası ortaokul mezunu olanlardan ($X=64,05$) daha yüksek olduğu ve ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olduğu saptanmıştır.

Ortaokul öğrencilerinin kitapların becerilerine yansımalarının hangi baba eğitim durumları arasında anlamlı bir fark olduğunu belirlemek amacıyla Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Test sonuçlarına göre anlamlı farkın, babası lise mezunu olan öğrencilerin babası ilkokul veya ortaokul mezunu olan öğrenciler arasında; babası üniversite mezunu olan öğrencilerle babası ilkokul veya ortaokul mezunu olan öğrenciler arasında olduğu görülmüştür. Öğrencilerin kitapların becerilerine yansımaları baba eğitim durumlarına göre incelendiğinde babası lise mezunu olanların ($X=87,81$) babası ilkokul mezunu olanlardan ($X=63,94$) yine babası lise mezunu olanların ($X=112,42$) babası ortaokul mezunu olanlardan ($X=87,03$) daha yüksek olduğu ve ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olduğu saptanmıştır. Ayrıca babası üniversite mezunu olanların ($X=66,93$) babası ilkokul mezunu olanlardan ($X=41,95$) yine babası üniversite mezunu olanların ($X=97,24$) babası ortaokul mezunu olanlardan ($X=63,30$) daha yüksek olduğu ve ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olduğu saptanmıştır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları ile ilgili alanyazında pek çok araştırma ve çalışma bulunmaktadır. Fakat bu çalışma ortaokuldaki tüm kademeleri kapsamı yönünden yapılan pek çok çalışmadan ayrılmaktadır. Fakat yine de alanyazındaki pek çok çalışmanın bu araştırmanın sonuçlarını destekler nitelikte olduğu görülebilmektedir. Ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıklarının çeşitli değişkenler açısından incelendiği bu araştırma bir betimsel tarama araştırması sayılabilir.

Bu çalışmada elde edilen bulgulara göre cinsiyet değişkeninin kitap okuma alışkanlığı üzerinde anlamlı bir farklılık taşıdığı görülmektedir. Bu araştırmanın sonucunda kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha yüksek bir okuma alışkanlığına sahip olduğu görülmüştür. Alanyazında yapılan çalışmalar incelendiğinde Karademir ve Gürsoy (2016); Calp (2018); Aküzüm ve Bars (2022) yaptıkları çalışmalarda öğrencilerin okuma alışkanlıkları ile cinsiyetleri arasında “kız öğrenciler lehine anlamlı fark vardır.” bulgusuna ulaşmışlardır.

Bu çalışmada elde edilen bulgulara göre okul türü değişkeninin kitap okuma alışkanlığı üzerinde de anlamlı bir farklılık taşıdığı görülmektedir. A. Ortaokulu öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları, D. Ortaokulu öğrencilerinden ve İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinden; C. Ortaokulu öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları ise D.ba Ortaokulu öğrencilerinden daha yüksek olup ortalamalar arasındaki fark anlamlıdır. Alanyazında yapılan çalışmalar incelendiğinde Temizyürek, Çolakoğlu ve Coşkun (2013); Çeçen ve Deniz (2015); Bayraktar ve Ersoy (2018) okuma alışkanlığı ile okul türü arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Bu çalışmada elde edilen bulgulara göre sınıf düzeyi değişkeninin kitap okuma alışkanlığı üzerinde de anlamlı bir farklılık taşıdığı görülmektedir. Bu araştırmanın sonuçlarına göre 5.sınıf öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları, 7.sınıf öğrencilerinden ve 8.sınıf öğrencilerinden daha yüksek olup ortalamalar arasındaki farkların anlamlı olduğu tespit edilmiştir. 6.sınıf öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları da, 7.sınıf öğrencilerinden ve 8.sınıf öğrencilerinden daha yüksek olup ortalamalar arasındaki farkların anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Alanyazında yapılan çalışmalar incelendiğinde Acat, Demiral ve Arın (2008); Can, Türkyılmaz ve Karadeniz (2010) ve Taşkesenlioğlu (2013) “Öğrencilerin her gün bir kitap okumalarına ilişkin oranlar, sınıf düzeyi arttıkça düşmektedir.” sonucuna ulaşmışlardır.

Bu çalışmada elde edilen bulgulara göre gelir durumu değişkeninin kitap okuma alışkanlığı ortalama puanları üzerinde anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumun sebebi: okuma alışkanlığı geliştiren bireylerin okumak istedikleri kitapları kütüphanelerden, arkadaşlarından, öğretmenlerinden para harcamaksızın da elde edebilme ihtimalleri olabilir. Dolayısıyla okuma alışkanlığı için para harcamanın salt bir zorunluluk olmadığı düşünülmektedir. Ancak gelir durumu değişkeniyle kitaplardan hareketle anlatıma yönelme alt boyutu arasında anlamlı bir farklılık olduğu da görülmektedir. Alanyazında yapılan çalışmalar incelendiğinde Kurulgan (2008) kitap okuma sıklıkları ile gelir düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşırken, Şahin (2009) ve Savran (2022) öğrencilerin okuma alışkanlıkları ile sosyo-ekonomik düzeyleri arasında yüksek düzeyde bir ilişki bulmuştur.

Bu araştırmada elde edilen bulgulara göre anne-baba eğitim durumu değişkeninin kitap okuma alışkanlığı üzerinde anlamlı bir farklılık taşıdığı görülmektedir. Anne-baba eğitim durumu değişkeninin ortaokul ğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları üzerinde, anlatıma yönelme alt boyutunda, kitapla kurulan ilişki alt boyutunda ve kitapların becerilere yansımaları alt boyutunda anlamlı fark ortaya çıktığı görülmektedir. Alanyazında yapılan çalışmalar incelendiğinde Yılmaz (1995); Durualp, Durualp ve Çiçekoğlu (2013) ve şahin (2022), anne-babaların eğitim düzeyleri yükseldikçe öğrencilerin kitap okuma alışkanlığının arttığı sonucunu bulmuştur.

Sonuç olarak öğrencilere kitap okuma alışkanlığı adına yapılan ve yapılması planlanan bütün çalışmalar bireysel ve toplumsal ilerlemenin sağlanması amacıyla süreçle ilgili problemlerin belirlenmesi açısından kıymetlidir. Bu nedenle eğitim ve öğretimin her aşamasında okuma alışkanlığının gelecek kuşaklara kazandırılması ile ilişkisi olan tüm ilgililere önemli sorumluluklar düşmektedir.

KAYNAKÇA

Acat, B., Demiral, H. ve Arın, A. (2008). Okuma Alışkanlığı Göstergelerine Göre İlköğretim ğrencilerinin Durumları. *Türkçe ğretimi Kongresi* (18–20 Mayıs 2008).

Akkaya, N. ve zdemir, S. (2013). Ortaöğretim ğrencilerinin Okumaya Yönelik Tutumlarının İncelenmesi (İzmir-Buca rneği). *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 2(1), 75-96.

Aküzüm, L. ve Bars, M. (2022). Ortaokul ğrencilerinin Okuma Kültürlerinin eşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (27), 97-122.

Aydın, M., elikpala, M., Yeldan, E., Güvenç, M., Zaim, O.Z., Hawks, B.B., vd. (2019). *Türkiye Eğilimleri Kantitatif Araştırma Raporu*, 1-126.

Aydın, M., elikpala, M., Yeldan, E., Güvenç, M., Zaim, O.Z., Hawks, B.B., vd. (2020). *Türkiye Eğilimleri Kantitatif Araştırma Raporu*, 1-130.

Aksoy, T. (2017). Okuma Alışkanlığının Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş (TEOG) Sınavına Etkisi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5(4), 571-588.

Balcı, A. (2009). İlköğretim 8.Sınıf ğrencilerinin Kitap Okuma Alışkanlığına Yönelik Tutumları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 265-300.

Bayraktar, V. ve Ersoy, . (2018). Çocukların Devam Ettikleri Okul Türüne Göre Annelerin ocuk Kitapları Hakkındaki Görüşlerinin İncelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(3), 1222-1234.

Bozpolat, E. (2010). Öğretmen Adaylarının Okuma Alışkanlığına İlişkin Tutumların Değerlendirilmesi (Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi rneği). *Journal of World of Turks*, 2(1), 411-428.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2019). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi Yayınevi.

Büyüköztürk, Ş. (2021). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Pegem Akademi Yayınevi.

Calp, M. (2018). Ortaokul Öğrencilerinin Kitap Okuma Alışkanlıkları: (Ağrı ili örneği). *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 22(4), 897-924.

Can, R., Türkyılmaz, M. ve Karadeniz, A. (2010). Ergenlik Dönemi Öğrencilerinin Okuma Alışkanlıkları. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(3), 1-21.

Çeçen, M. ve Deniz, E. (2015). Lise Öğrencilerinin Okumaya Yönelik Tutumları (Diyarbakır ili Örneği). *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(30), 193-212.

Durualp, E., Durualp, E. ve Çiçekoğlu, P. (2013). 6-8. Sınıftaki Öğrencilerin Okumaya İlişkin Tutumlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 159-174.

Durukan, E. ve Arslan, N. (2018). Okuma Alışkanlığı. S. Ayyılmaz ve B. Ürün Karahan (Ed.), *Okuma eğitimi içinde* (ss.145-156). Anı Yayınevi.

Hocaoğlu, N. ve Akkaş-Baysal, E. (2019). Nicel Araştırma Modelleri-Desenleri. G. Ocak (Ed.), *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri içinde* (ss. 66-123). Pegem Akademi Yayınevi.

İnnalı, Ö. H. ve Aydın, İ. S. (2014). İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Okur Öz Yeterliklerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 9(9), 651-682.

Karademir, M. ve Gürsoy, B. (2016). İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Kitap Okuma Alışkanlıklarının İncelenmesi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(2), 247-282.

MEB (2019). Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar). Ankara.

Mert, E.L. (2014). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Okuma İlgisi Düzeylerinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Turkish Studies*, 9(3), 959-968.

Savran, E. (2022). *6. ve 7. Sınıf Öğrencilerinin Kitap Okuma Alışkanlıklarının Duygu Düzenleme Becerilerine Etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). KTO Karatay Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Konya.

Sevgi, S. ve Karakaya, M. (2021). Ortaokul Öğrencilerinin Okuma Alışkanlığı ve Problem Çözme Becerisinin İncelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41(2), 1203-1225.

Susar-Kırmızı, F. (2008). Türkçe Öğretiminde Yaratıcı Drama Yönteminin Tutum ve Okuduğunu Anlama Stratejileri Üzerine Etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(23), 95-109.

Şahin, A. (2009). İlköğretim 6. 7. ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Kitap Okuma Alışkanlıklarının Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre İncelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 5(2), 215-232.

Şahin, N. (2022). *İlkokul Öğrencilerinin Okuma ve Yazmaya Yönelik Tutumlarının Ev Okuryazarlık Ortamı Bağlamında Değerlendirilmesi: Bir Karma Yöntem Araştırması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Tanju, E.H. (2010). Çocuklarda Kitap Okuma Alışkanlığına Genel Bir Bakış. *Aile ve Toplum Dergisi* 6(22), 30-39.

Taşkesenlioğlu, L. (2013). Ortaöğretim Öğrencilerinin Okuma Alışkanlıkları Üzerine Bir İnceleme. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), 1-10.

Temizyürek, F., Çolakoğlu, B. K. ve Coşkun, S. (2013). Dokuzuncu Sınıf Öğrencilerinin Okuma Alışkanlıklarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(2), 114-150.

Tok, M., Küçük, B. ve Kırmacı, Ö. (2015). Ortaokul Kitap Okuma Alışkanlığı Ölçeği Geçerlik Güvenirlik Çalışması. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 11(2), 694-716.

Yıldız, M. (2010). *İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Okuduğunu Anlama, Okuma Motivasyonu ve Okuma Alışkanlıkları Arasındaki İlişki*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yılmaz, B. (1995). Okuma Sosyolojisi: Ankara'da Oturanların Okuma Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma. *Türk Kütüphaneciliği*, 9(3), 325-336.

Yılmaz, C. ve Okur, A. (2010). İlköğretim Okullarındaki Okuma Etkinliklerinde Göz Ardi Edilen Bir Konu: Sözcük Öğretimi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (27), 753-773.

TƏHSİL MÜƏSSISƏLƏRİNİN İKT AVADANLIĞI İLƏ ƏMİNOLUNMA PROSESİNİN SƏMƏRƏLİ TƏŞKİLİ

EFFECTIVE ORGANIZATION OF THE PROCESS OF SUPPLYING EDUCATIONAL INSTITUTIONS WITH ICT EQUIPMENT

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Biologiya və onun tədrisi texnologiyası
kafedrasının dosenti Qafarova Pərvin Muhəməd qızı

Azərbaycan, Bakı

ORCID ID 0009-0002-9696-3540

Xülasə

İnteraktiv təlim üsullarından və dərstdə İKT-nin istifadəsindən bir sıra müsbət nəticələr alınır. Şagirdlərlə yuxarıda sadalanan metodlardan istifadə etməklə dərslər aparıldıqda, onlarda düşünmə qabiliyyəti yüksəlir, onların təfəkkürləri bir neçə istiqamət üzrə inkişaf edir: Şagirdlərdə şəxsilikdən ictimailiyə; asılılıqdan müstəqilliyə; İKT-dən istifadə vərdişlərinə; intuisiyadan məntiqə; tək fikirlilikdən alternativliyə; yaradıcılığa və vizual effektlərə; müstəqil tədqiqat işlərinin aparılması vərdişlərinə; analiz etmə, araşdırma, dərk etmə və ümumiləşdirmə qabiliyyətinə; ətrafda mövcud olan hər hansı bir obyektin əlamətlərini xarakterizə etmək bacarığına; təbiətə sevgi və onun qorunması istəyinin dərinləşməsinə; kompüter proqramları ilə tanışlığa; şəxsi araşdırmalarını təqdimat şəklində hazırlamaq bacarığına; auditoriya qarşısında sərbəst çıxış etmə qabiliyyətinə doğru inkişaf müşahidə olunur.

Dərsin əhəmiyyəti təkcə onun məzmunu ilə deyil, həm də forması ilə şərtlənir. Dərs həm də düşünməyi öyrətdiyinə görə faydalıdır. Dərs o zaman fayda gətirir ki, şagirdlərdə canlı maraq, kəskin reaksiya doğursun, onları diskussiyaya girməyə, materiala uyğun hərəkətə sövq etsin. Bu cür dərslər təkcə canlı və maraqlı keçməklə qalmayacaq, o həm də şagirdlərə bütün ömürləri boyu onlar üçün faydalı olacaq sərbəst düşüncə vərdişləri aşılayacaqdır.

İKT-dən istifadə zamanı bir sıra problemlər yaranır.

- Bir faktı nəzərə almaq lazımdır ki, bu gün texnoloji avadanlığın sürətlə köhnəlməsi prosesi gedir. Əvvəllər məktəblərin yalnız kompüterlə və internetlə təchiz olunması nəzərdə tutulurdusa, bu gün artıq söhbət noutbukların, interaktiv lövhələrin alınmasından, simsiz rabitə sistemlərinin qurulmasından gedir.
- İKT-nin sağlamlığa zərər vurmaması, uşaqlarda kompüter asılılığının əmələ gələ bilməsi barədə cəmiyyətdə mənfi fikirlərin olması, elektron təhsildə bir sıra müəllimlərin öz avtoritetlərinin aşağı düşəcəyindən qorxması, yaşlı müəllim heyətinin kompüterdə işləməyə az meyilli olması da neqativ amillərdəndir.
- Bunlardan əlavə, bəzən məktəblilərin, xüsusən yuxarı sinif şagirdlərinin kompüterdən istifadə qaydalarını müəllimlərdən daha yaxşı bilməsi dərslər zamanı uşaqların əylənməsinə yol açır. Bu zaman şagirdlər dərslə deyil, bir-birlərinə mesaj göndərməklə və ya oyun oynamaqla məşğul olurlar, İnformatik savadı aşağı olan müəllimlərin isə şagirdlərin belə "hiylələrindən" xəbəri olmur.

Kompüter texnologiyalarının multimediyə imkanlarının biologiyanın tədrisində düzgün istifadəsi, informasiyanın bir neçə kanalından eyni vaxtda istifadə etməyə imkan verir.

Şagird təlim materialını həm görür, həm eşidir, həm fəal surətdə materialın mənimsənilməsinə cəlb edilir. Bu amillər şagirdlərin təfəkkür fəallığının yüksəlməsinə səbəb olur.

Açar sözlər: məktəb, sinif, İKT, internet, şagird, müəllim

Abstract

A number of positive results are obtained from interactive teaching methods and the use of ICT in the classroom. When students are taught using the methods listed above, their thinking ability increases, their thinking develops in several directions: from personal to social in students; from dependence to independence; ICT usage habits; from intuition to logic; from single-mindedness to alternative; to creativity and visual effects; habits of conducting independent research; the ability to analyze, research, understand and generalize; the ability to characterize the signs of any object in the environment; to the deepening of love for nature and the desire to protect it; familiarization with computer programs; the ability to prepare personal research in the form of a presentation; development towards the ability to speak freely in front of the audience is observed.

The importance of the lesson is determined not only by its content, but also by its form. The lesson is also useful because it teaches thinking. The lesson is useful when it arouses lively interest and sharp reaction in students, prompts them to engage in discussion and act according to the material. Such a lesson will not only be lively and interesting, but will also instill in students free-thinking habits that will be useful to them throughout their lives.

A number of problems arise when using ICT.

- It is necessary to take into account one fact that today technological equipment is rapidly becoming obsolete. If earlier it was planned to equip schools only with computers and the Internet, today we are talking about the purchase of laptops, interactive whiteboards, and the establishment of wireless communication systems.
- There are negative factors in the society that ICT harms health, children can develop computer addiction, some teachers are afraid that their authority will decrease in e-education, and elderly teachers are less inclined to work on computers.
- In addition to these, sometimes schoolchildren, especially students of lower grades, know the rules of computer use better than teachers, which makes it possible for children to have fun during class. At this time, students are busy sending messages to each other or playing games, and teachers with low computer literacy do not know about such "tricks" of students.

The correct use of multimedia capabilities of computer technologies in the teaching of biology allows to use several channels of information at the same time. The student sees and hears the learning material, and is actively involved in learning the material. These factors increase the thinking activity of students.

Keywords: school, classroom, ICT, internet, student, teacher

Müasir şəraitdə kompüter texnologiyalarının təlimdə səmərəli nəticələr verməsi ilk növbədə təlimin məzmununun, metodlarının və vasitələrinin texnoloji tələblərə

uyğunlaşdırılmasından asılıdır. İnsanın inkişafında ən mühüm amil elm, təhsil və müasir biliklərdir. İKT daxil olmaqla müasir texnologiyalardan bilik və informasiyanın ötürülməsi üçün istifadə olunması inkişafın əsas şərtlərindən sayılır. Kompüter texnologiyalarının multimediyaya imkanlarının biologiyanın tədrisində düzgün istifadəsi, informasiyanın bir neçə kanalından eyni vaxtda istifadə etməyə imkan verir. Şagird təlim materialını həm görür, həm eşidir, həm fəal surətdə materialın mənimsənilməsinə cəlb edilir. Bu amillər şagirdlərin təfəkkür fəallığının yüksəlməsinə səbəb olur.

Biliyə mükəmməl yiyələnməyin ən yaxşı yolu ibtidai siniflərdən başlayaraq təhsilin İKT əsasında qurulmasıdır. 2010-cu il ölkəmizdə "Təhsildə İKT ili" elan edilmişdir. Bu səbəbdən də müəllimlərin tək öz seçdikləri fundamental biliklər, pedaqogika və psixologiya sahəsində deyil, həm də informasiya sahəsində yenidən təlim alması problemi aktuallaşmışdır.

- ❖ İKT-dən istifadə etməklə ölkəmizdə beynəlxalq standartlara uyğun yeni təhsil modelinin qurulmasını, təhsil sisteminin dünya təhsil sistemində inteqrasiya etdirilməsini əsas məqsəd kimi qarşıya qoyulmuşdur.
- ❖ "Müəllim - şagird - dərslik" tədris modelinə kompyuterin də əlavə edilməsi uşağın dərsə marağını və istəyini stimullaşdırmağa imkan verir. Kompyuterlə apanlan dərslər uşaqlar üçün çox cəlbedici və yadda qalan olur. Multimedia vasitələri, avtomatlaşdırılmış öyrədici sistemlər, kompyuter tədris proqramları, animasiya qrafikası, rəngarəng illüstrasiyalar uşaqların idrak aktivliyinə müsbət təsir göstərir.
- ❖ Tədris prosesində interaktiv lövhədən istifadə edilməsi onun əyanliliyini təmin edir. "Ağıllı" lövhə, həmçinin kompyutera qoşulan mikroskop, skaner, rəqəmli fotoaparət, videokamera və s. qurğulardan alınan təsvirləri də proyektor vasitəsilə qəbul edə bilər ki, bu da məktəblərdə virtual laboratoriyaların təşkilində mühüm əhəmiyyətə malikdir. Şagirdlər istənilən bioloji, fiziki, coğrafi, kimyəvi proseslərin izahını və videogörüntülərini, müxtəlif cihazların, qurğuların, texniki vasitələrin işləmə prinsiplərini ekranda izləyə bilərlər. Bu isə şagirdlərin nəzəri-metodoloji biliklərini, praktik bacarıq və təcrübələrini inteqrasiya etməklə tədrisi xeyli canlandırır, uşaqlarda yaradıcı yanaşma, düşünmə, təşəbbüskarlıq, tədris materialını dərindən dərk etmə qabiliyyətini daha da artırır.
- ❖ "Ağıllı" lövhənin bir üstün cəhəti də odur ki, onun üzərində aparılan bütün əməliyyatları, dərslərin gedişini, hazırlanmış şablonları, modelləri kompyuterin daimi yaddaşında saxlamaq və dəfələrlə istifadə etmək olur. Belə imkanlar müxtəlif səbəbdən dərsləri buraxan şagirdlər və ya təlimdən geri qalan uşaqlar üçün xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Belə ki, şagird iştirak edə bilmədiyi dərslərin elektron variantı ilə sonradan tanış olur və ya təlimdən geri qalanlar həmin materialı tam qavrayana kimi təkrar-təkrar kompyuterdə izləyə bilər.
- ❖ Təhsildə İKT-nin bir faydalı cəhəti də var ki, istedadlı pedaqoqlar kompyuter vasitəsilə öz tədris işlərini və yaradıcılıq fəaliyyətlərinin nəticələrini individuallaşdırma bilərlər. Müəllim standart dərsləklərdə olmayan, özü tərəfindən düşünülmüş maraqlı məsələ və tapşırıqları kompyuterdə prezentasiya şəklində hazırlayır. Belə materiallar digər müəllimlər üçün də çox faydalıdır.
- ❖ Hər məktəbin internet saytının yaradılması, həmin saytda məktəb, pedaqoji heyət, təhsilçilər haqqında ətraflı məlumatların yerləşdirilməsi, müəllim, uşaq və valideynlər üçün xüsusi forumların təşkil edilməsi, forumlarda təhsilin aktual

problemləri, yeniliklər, təzə kitablar və s. haqqında müzakirələrin aparılması mühüm əhəmiyyətə malikdir. Məktəbin internet saytında dərslər planlarının, cədvəllərinin, məktəbdə keçiriləcək tədbirlər barədə məlumatların yerləşdirilməsi də məqsəduyğundur. Vahid təhsil şəbəkəsinin ümumdünya informasiya məkanına inteqrasiya etdirilməsi isə müəllim və şagirdlərin virtual kitabxanalardan, fayl arxivlərindən, verilənlər bazasından istifadə etməsinə və xarici təhsil müəssisələri ilə yaxından əlaqə saxlamasına əlverişli şərait yaradır. Valideynlər təhsil şəbəkəsindən öz uşaqlarının davamiyyəti və müvəffəqiyyəti barədə də operativ informasiya alırlar.

- ❖ Bütün bunlardan əlavə, İKT-dən istifadə etməklə təhsildə idarəetməni də xeyli təkmilləşdirmək mümkündür. Rəhbərlik tədrisin hansı səviyyədə getdiyini, dərslər proseslərinin necə keçdiyini izləyə bilir və aşkar çatışmazlıqları edilən operativ tədbirlər görməklə aradan qaldırır.

İKT-dən istifadə zamanı bir sıra problemlər yaranır.

- Bir faktı nəzərə almaq lazımdır ki, bu gün texnoloji avadanlığın sürətlə köhnəlməsi prosesi gedir. Əvvəllər məktəblərin yalnız kompyuterlə və internetlə təchiz olunması nəzərdə tutulurdusa, bu gün artıq söhbət noutbukların, interaktiv lövhələrin alınmasından, simsiz rabitə sistemlərinin qurulmasından gedir.
- İKT-nin sağlamlığa zərər vurmaması, uşaqlarda kompyuter asılılığının əmələ gələ bilməsi barədə cəmiyyətdə mənfi fikirlərin olması, elektron təhsildə bir sıra müəllimlərin öz avtoritetlərinin aşağı düşəcəyindən qorxması, yaşlı müəllim heyətinin kompyuterdə işləməyə az meyilli olması da neqativ amillərdəndir.
- Bunlardan əlavə, bəzən məktəblilərin, xüsusən yuxarı sinif şagirdlərinin kompyuterdən istifadə qaydalarını müəllimlərdən daha yaxşı bilməsi dərslər zamanı uşaqların əylənməsinə yol açır. Bu zaman şagirdlər dərslə deyil, bir-birlərinə mesaj göndərməklə və ya oyun oynamaqla məşğul olurlar, İnformatik savadı aşağı olan müəllimlərin isə şagirdlərin belə “hiylələrindən” xəbəri olmur.

İKT-nin tətbiqi, tədrisin tərkibini zənginləşdirir, ona məntiqi və axtarıcı xarakter verir, şagirdlərin fənnə marağını artırır, onların yaradıcılıq qabiliyyətlərini inkişaf etdirir və zehni fəaliyyətlərinin stimullaşdırılmasına imkan verir.

Müxtəlif illüstrasiyalı materiallar, multimedia və interaktiv modellərlə aparılan dərslər təhsil prosesini keyfiyyətcə yeni səviyyəyə qaldırır, uşaqlar üçün asan mənimsəməni təmin edir. Kompyuterdə hazırlanan test xarakterli tapşırıqlar böyük həcmli dərslər materiallarının mənimsənilmə dərəcəsini obyektiv və operativ yoxlanılmasına, alınmış nəticələrin rahat emalına imkan verir.

İKT vasitəsilə keçirilən dərslərdə şagirdin mərkəzi fiqur olması təmin edilir, müəllim şagirdin köməkçisi, məsləhətçisi, istiqamətləndiricisi onun fərasətini və orijinal bacarığını qiymətləndirən, şagirdi fəallığa, müstəqilliyə, təşəbbüskarlığa həvəsləndirən rolunda çıxış edir. Şagirdlərin olimpiadalarda, müxtəlif intellektual yarışmalarda göstərdikləri nəticələrin keyfiyyətini artırır.

Virtual laboratoriyalarda şagirdlər istənilən kimyəvi reaksiyanın, fiziki, bioloji, coğrafi proseslərin izahını və video görüntülərini asanlıqla izləyir.

Müəllim mövzunu izah etmək üçün lövhədə tabaşirlə yazmaq, şəkil çəkmək və ya tablolar hazırlamaq kimi yorucu işlərdən azad olur, əvəzində kompyuterdə hazırladığı prezentasiya

vasitəsilə materialı uşaqlar üçün daha cəlbedici, maraqlı, rəngarəng və başa düşülən formada öyrədir.

İKT vasitələri müəllimlər üçün aşağıdakıları təmin edir:

- şagirdlərlə ünsiyyətdə rahatlığı və hər şagirdlə maksimum işləməyi;
- eyni dərs prosesində müxtəlif hazırlıqlı uşaqlara fərqli yanaşmanı və adaptasiyalı öyrətmə sistemini tətbiq etməyi;
- şagirdlərə kompyuter vasitəsilə qabiliyyətlərinə görə tapşırıqlar verməyi;
- öz işlərinin individuallaşdırılmasını, yaradıcılıq fəaliyyətinin nəticələrini, standart dərslərdə olmayan, müəllimin özü tərəfindən düşünülmüş maraqlı məsələ və tapşırıqların yadda saxlanılmasını, pedaqoji təcrübədə toplanmış materialların çoxaldılmasını hamıya paylaşılmasını və s. təmin edir.

Dərsin əhəmiyyəti təkcə onun məzmunu ilə deyil, həm də forması ilə şərtlənir. Dərs həm də düşünməyi öyrətdiyinə görə faydalıdır. Dərs o zaman fayda gətirir ki, şagirdlərdə canlı maraq, kəskin reaksiya doğursun, onları diskussiyaya girməyə, materiala uyğun hərəkətə sövq etsin. Bu cür dərs təkcə canlı və maraqlı keçməklə qalmayacaq, o həm də şagirdlərə bütün ömürləri boyu onlar üçün faydalı olacaq sərbəst düşüncə vərdişləri aşılayacaqdır.

Həç də hər cür material, xüsusən də məktəb dərslərində olan material yuxarıdakı kateqoriyalardan istifadəyə imkan vermir. Buna görə də nə qədər ki, dərslərdəki mətni qəzet məqaləsi ilə əvəz etməyə və ya mətn oxunuşu əvəzinə şagirdlərə hansısa bir hadisə danışmağa, fotosəkil və ya rəsm əsəri, təqdimat nümayiş etdirməyə, bilgisayar və proyektordan istifadə edərək onu daha rəngarəng etməyə söy göstərilməyəcək, şagirdlər həmin dərsi maraqla qəbul etməyəcək. Bütün bu deyilənlər dərslərdə nəzərə alınaraq, həyata keçirilərsə, dərs bir o qədər maraqlı və canlı keçər.

Dərsin planlaşdırılması prosesini üç mərhələyə ayırmaq olar:

1. Dərsə qədər hazırlıq işləri aparılır.
2. Dərsin gedişi İKT –nin tətbiqi ilə həyata keçirilir.
3. Dərstdən sonra mövzu ümumiləşdirilir, yekunlaşdırılır.

Dərsin məzmununa keçməzdən əvvəl şagirdlərə bu və ya digər mövzunun əhəmiyyəti, eləcə də onun şagirdlər qarşısında qoyduğu məqsəd və vəzifələr haqqında suallar verilir. Suallar xüsusi kompüter programında hazırlanmış oyun, test şəklində hazırlanır. Öyləncəli oyunlardan “Kim tez”, “Krossvord həlli”, “anlayışın çıxarılması” kimi oyunlardan istifadə edilir.

Sualların səviyyəsi və tipləri ilə bağlı şagirdlərlə aparılan müzakirədə Blumun taksonomiyasının tələblərinə əməl olunur. Bilik: informasiyanı eşidildiyi formada təkrar çatdırmaq qabiliyyəti kimi götürülür.

Anlama: müəyyən bir fikri öz sözləri ilə və ya hansısa başqa bir yolla yenidən istifadə etmək qabiliyyəti olub, şagirdləri düşünməyə təhrik edir.

Tətbiq: yeni öyrənilmiş üsuldən istifadə etməklə tapşırıqların həllinə imkan yaradır.

Analiz: mürəkkəb bir ideyanın səbəblərini, nəticələrini və digər tərkib hissələrini tapmaq bacarığına əsaslanır.

Sintez: bir neçə ideyanın yeni ideya halında birləşdirilməsi, əvvəlki ideyanın yeni variantının yaradılmasıdır.

• Qiymətləndirmə: konkret ideyanın, yaxud mənbənin hansısa tezis izahı üçün tam uyğun gəldiyini qiymətləndirmək qabiliyyətidir.

Dərsin düşünmə mərhələsində şagirdlər özləri üçün müəyyən nəticələr çıxarmalıdır. Bu mərhələdə qabaqcadan hazırlanmış suallar şagirdlərə verilir.

Suallar “Blum taksonomiyası” əsasında qurulur:

Sizə mövzudan nələr tanış idi? Hansı yeni məlumatı aldınız? Hafizəni yoxlayan sual – Öyrəndiyimiz obyektin yaşayış mühitini sadalayın.

Sintezedici sual – Həmin heyvanın qidasını nə təşkil edir?

Analizedici sual – Hər hansı bir heyvanın öyrənilməsi nəyə lazımdır?

Müqayisəedici sual – Müxtəlif mühitdə yaşayan heyvanların hərəkət orqanlarını eyni olması nə ilə əlaqədardır?

Şagirdlərin bilikləri bu suallar ətrafında müzakirədən sonra, mövzudan alınan yeni məlumatlarla yekunlaşdırılır.

İnteraktiv təlim üsullarından və dərsdə İKT-nin istifadəsindən bir sıra müsbət nəticələr alınır. Şagirdlərlə yuxarıda sadalanan metodlardan istifadə etməklə dərs aparıldıqda, onlarda düşünmə qabiliyyəti yüksəlir, onların təfəkkürləri bir neçə istiqamət üzrə inkişaf edir: Şagirdlərdə şəxsilikdən ictimailiyə; asılılıqdan müstəqilliyə; İKT-dən istifadə vərdişlərinə; intuisiyadan məntiqə; tək fikirlilikdən alternativliyə; yaradıcılığa və vizual effektlərə; müstəqil tədqiqat işlərinin aparılması vərdişlərinə; analiz etmə, araşdırma, dərk etmə və ümumiləşdirmə qabiliyyətinə; ətrafda mövcud olan hər hansı bir obyektin əlamətlərini xarakterizə etmək bacarığına; təbiətə sevgi və onun qorunması istəyinin dərinləşməsinə; kompüter proqramları ilə tanışlığa; şəxsi araşdırmalarını təqdimat şəklində hazırlamaq bacarığına; auditoriya qarşısında sərbəst çıxış etmə qabiliyyətinə doğru inkişaf müşahidə olunur.

Müasir şəraitdə kompüter texnologiyalarının təlimdə səmərəli nəticələr verməsi ilk növbədə təlimin məzmununun, metodlarının və vasitələrinin texnoloji tələblərə uyğunlaşdırılmasından asılıdır. İnsanın inkişafında ən mühüm amil elm, təhsil və müasir biliklərdir. İKT daxil olmaqla müasir texnologiyalardan bilik və informasiyanın ötürülməsi üçün istifadə olunması inkişafın əsas şərtlərindən sayılır. Kompüter texnologiyalarının multimediyaya imkanlarının biologiyanın tədrisində düzgün istifadəsi, informasiyanın bir neçə kanalından eyni vaxtda istifadə etməyə imkan verir. Şagird təlim materialını həm görür, həm eşidir, həm fəal surətdə materialın mənimsənilməsinə cəlb edilir. Bu amillər şagirdlərin təfəkkür fəallığının yüksəlməsinə səbəb olur.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Hüseyinov Ə.M., Məhərrəmov Ə.M. Biologiyanın tədrisi metodikası. Bakı: ADPU-nun nəşri, 2003, 138 s.
2. Hüseyinov Ə.M. Orta məktəbdə biologiya tədrisinin nəzəri və metodiki əsasları. Bakı, Çarşioğlu, 2000, 268 s.
3. İbrahimova X. Biologiyanın tədrisində fəal təlim metodlarının tətbiqi. Monoqrafiya. Bakı, 2005, «R.N. Novruz – 94», 160 s.
4. Kərimov Y.Ş. Təlim metodları. Bakı, «R S Poliqraf», 2007, 272 s.
5. Qarayev A. Təbiət fənlərinin tədrisində şagirdlərin ekoloji təhsilinə dair. Bakı, APU, 1990, 19 s.
6. Qəndilov R.T., Tağıyeva S.Ş., Qocayev Ş.Ə., Məmmədova N.Ə., Vəliyeva Ü.V., Əfəndiyeva N.O. Həyatı Bacarıqlara Əsaslanan Təhsil

(X–XI siniflər). Bakı, Mütərcim, 2006, 304 s.

7. Quliyev B.Ş., Talıbov Ə.M., Əşrəfov R.Ə., Qocayeva D.D. Ətraf mühitin ekoloji vəziyyətinə təsir göstərən amillər. // Ekologiya, fəlsəfə, mədəniyyət, 2006, s. 104–111

ÖZEL EĞİTİMDE MÜZİK ÜZERİNE HAZIRLANMIŞ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ (2006-2022) - META ANALİZ

Dr.Öğr.Üyesi Sinem Miraç ÖZTÜRK

Bayburt Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi

ORCID: 0000-0003-2354-6551

ÖZET

Çalışmada, Türkiye’de 2006-2022 yılları arasında *özel eğitimde müzik* alanında yapılan lisansüstü tezlerin çeşitli değişkenlere göre sınıflandırılması amaçlanmıştır. Türkiye’de müzik ve özel eğitim alanlarında yapılacak araştırmalara kaynak olması bakımından önemli görülen bu çalışmada meta analiz yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini Yükseköğretim Kurulu’nun (YÖK) web sayfasında yer alan tez arşivinde bulunan Türkiye’de 2006-2022 yılları arasında özel eğitimde müzik alanında yapılmış lisansüstü tezler oluştururken, örneklemini Türkiye’de 2006-2022 yılları arasında özel eğitimde müzik alanında yapılan 3 adet yüksek lisans ve 3 adet doktora tezi oluşturmaktadır. Erişilen tezler yıl, üniversite, cinsiyet, tezin türleri ve anabilim dalı gibi değişkenlere göre incelenmiştir. Veriler sonucunda lisansüstü tezlerin %50’sini yüksek lisans tezlerinin, %50’sini de doktora tezlerinin oluşturduğu; lisansüstü tezlerin büyük oranının 2020-2022 yılları arasında yapıldığı, bu yıllar arasında özel eğitimde müzik alanında en fazla çalışma yapılan üniversitenin %0,12’lik değerle Necmettin Erbakan Üniversitesi olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Müzik Eğitimi, Özel Eğitim, Özel Eğitimde Müzik, Meta Analiz

ABSTRACT

In the study, it is aimed to classify the postgraduate theses made in the field of music in special education in Turkey between the years 2006-2022 according to various variables. The meta-analysis method was used in this study, which is considered important in terms of being a source for research in the fields of music and special education in Turkey. The universe of the research consists of postgraduate studies conducted in the field of music in special education between 2006-2022 in Turkey, which can be found in the thesis archive on the website of the Higher Education Council (YÖK), while the sample consists of 3 postgraduate studies in the field of music in special education between 2006-2022 in Turkey. and 3 doctoral dissertations. Accessed theses were examined according to variables such as year, university, gender, type of thesis and department. As a result of the data, 50% of the postgraduate theses were composed of master's theses and 50% of them were doctoral theses, Most of the postgraduate theses were written between 2020-2022, Necmettin Erbakan University was found to be the university with the highest number of studies in the field of music in special education between these years, with a value of 0.12%.

Keywords: Music Education, Special Education, Music in Special Education, Meta Analysis

1.GİRİŞ

“Özel Eğitimde Müzik Üzerine Hazırlanmış Tezlerin Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi (2006-2022)” başlıklı araştırma, belirtilen tarihler arasında özel eğitimde müzik üzerine hazırlanmış tezlerin farklı kriterler halinde sınıflandırılmasını içermektedir. Türkiye’de 2006-2022 yılları arasında özel eğitimde müzik üzerine hazırlanmış tezlerin yıl, üniversite adı, yazarların cinsiyetleri, yüksek lisans ve doktora cinsinden tez türü ve anabilim/anasanat dallarına göre ayrıştırılıp kategorize edilmesi araştırmanın genel hatlarını oluşturmaktadır. Araştırmanın, bu konuda çalışma yapacak olan araştırmacılara kolaylık sağlaması ve zaman kazandırması açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

2006-2022 yılları arasında Türkiye’de yapılmış olan özel eğitimde müzik ile ilgili yüksek lisans ve doktora tezleri incelendiğinde; müzik ve özel eğitim alanlarında özel eğitimde müziği ele alan tez sayısının yok denecek kadar az olması göz önüne alındığında bu çalışmanın;

- Müzik eğitimine,
- Özel eğitime,
- Müzik eğitimi ve özel eğitim programı lisans ve lisansüstü öğrencilerine,
- Müzik eğitimi ve özel eğitim alanlarındaki öğretim elemanlarına,
- Özel eğitime ihtiyacı olan bireylere eğitim veren kurumlara,
- Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin ailelerine ve

bu konuda yapılacak olan çalışmalara veri sağlama yönünde araştırmacılara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Türkiye’de özel eğitimde müzik alanında yapılan lisansüstü çalışmalar çok eskilere dayanmamaktadır. Çalışmada temel amaç; Türkiye’de özel eğitimde müzik alanında yapılan araştırmalara yer verilerek 2006 yılından 2022 yılına kadar yapılmış olan lisansüstü tezleri belirlenen ölçütler doğrultusunda analiz etmek ve mevcut durumu ortaya koymaktır.

2.MATERYAL VE YÖNTEM

Bu araştırma; kaynak tarama yöntemi kullanılarak, Türkiye’de özel eğitimde müzik alanında yapılmış lisansüstü tezlerin sınıflandırılarak ortaya konulması ve tespiti amacıyla yapılmış, meta-analiz yönteminin uygulandığı nicel bir çalışmadır. Araştırmada verilere Yükseköğretim Kurulu’nun (YÖK) web sayfasında (<http://www.yok.gov.tr>) yer alan tez arşivinde bulunan *özel eğitimde müzik* alanında yapılmış lisansüstü tezler kullanılarak erişilmiştir.

3.ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Araştırmada Türkiye’de 2006-2022 yılları arasında özel eğitimde müzik alanında yapılmış lisansüstü tezlerin çeşitli dağılımlarına yer verilmiştir. Yapılan dağılımda lisansüstü çalışmalar; yıllara, üniversitelere, yapıldığı şehirlere, yazarlarının cinsiyetlerine, tezlerin türlerine ve anabilim/anasanat dallarına göre nitel çözümleme yöntemiyle analiz edilmiştir. Verilerin analizinde frekans dağılımları yapılmış, sonuçlar frekans (f) ve yüzde (%) olarak belirtilmiştir. Verilerin dağılımları tablolaştırılarak sunulmuştur.

Çizelge 1. Türkiye’de Özel Eğitimde Müzik Alanında 2006-2022 Yılları Arasında Yapılan Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Yüksek Lisans		Doktora	
	f	%	f	%
2006	1	0,06	-	-
2017	-	-	1	0,06
2018	1	0,06	-	-
2020	-	-	1	0,06
2021	1	0,06	-	-
2022	-	-	1	0,06

Lisansüstü tezler yazıldığı yıllara göre incelendiğinde; elde edilen yüzdelerinde 2006, 2018 ve 2021 yıllarında toplamda 3 yüksek lisans tezi, ve %0,06’lık değerlerinde 2017, 2020 ve 2022 yıllarında toplamda 3 doktora tezi incelenmiştir.

Çizelge 2. Türkiye’de Özel Eğitimde Müzik Alanında 2006-2022 Yılları Arasında Yapılan Lisansüstü Tezlerin Yapıldığı Üniversitelere Göre Dağılımı

Üniversite		
	f	%
Bursa Uludağ Üniversitesi	1	%0,06
İnönü Üniversitesi	1	%0,06
Marmara Üniversitesi	1	%0,06
Necmettin Erbakan Üniversitesi	2	%0,12
Yıldız Teknik Üniversitesi	1	%0,06

Lisansüstü tezler yazıldığı üniversitelere ve frekanslarına göre kendi içlerinde alfabetik sıraya göre incelendiğinde; elde edilen yüzdelerinde Bursa Uludağ Üniversitesi, İnönü Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, ve Yıldız Teknik Üniversitesi; %0,12’lik değerinde Necmettin Erbakan Üniversitesi olmak üzere toplamda 5 üniversite gözlenmiştir.

Çizelge 3. Türkiye’de Özel Eğitimde Müzik Alanında 2006-2022 Yılları Arasında Yapılan Lisansüstü Tezlerin Yapıldığı Anabilim/Anasanat Dallarına Göre Dağılımı

Anabilim Dalı(Abd)		
	f	%
Güzel Sanatlar Eğitimi Abd.	4	%0,24
Müzik Eğitimi Abd.	1	%0,06
Sanat ve Tasarım Abd.	1	%0,06

Lisansüstü tezler yapıldığı anabilim/anasanat dallarına göre kendi içlerinde alfabetik sıraya göre incelendiğinde; elde edilen yüzdelerinde %0,24’lük değerinde güzel sanatlar eğitimi anabilim dalı ve %0,06’lık değerlerinde müzik eğitimi anabilim dalı ve sanat ve tasarım

anabilim dalı olmak üzere toplamda 3 anabilim dalı gözlenmiştir.

Çizelge 4. Türkiye’de Özel Eğitimde Müzik Alanında 2006-2022 Yılları Arasında Yapılan Lisansüstü Tezleri Yapan Araştırmacıların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Cinsiyet	f	%
Kadın	5	%0,3
Erkek	1	%0,06

Lisansüstü tezler cinsiyetlere göre incelendiğinde; elde edilen yüzdeler verilerin %0,06’lık değerini erkek ve %0,3’lük değerlerini kadınların oluşturduğu gözlenmiştir.

4.SONUÇ

Veriler incelendiğinde 2006-2022 yılları arasında Türkiye’de özel eğitimde müzik alanında toplam 3 yüksek lisans tezi ve 3 doktora tezi yapılmıştır. 2007 yılından 2016 yılına kadar Türkiye’de *özel eğitimde müzik* alanında yapılmış yüksek lisans ve doktora tezi bulunmamaktadır. 2006-2022 yılları arasında özel eğitimde müzik üzerine hazırlanan, en fazla lisansüstü teze sahip olan üniversite %0,12’lik değerle Necmettin Erbakan Üniversitesi olmuştur. 2006-2022 yılları arasında özel eğitimde müzik üzerine hazırlanan, en fazla lisansüstü teze sahip olan anabilim dalı %0,24’lik değerle güzel sanatlar eğitimi anabilim olmuştur. 2010-2021 yılları arasında özel eğitimde müzik üzerine olan tezleri hazırlayan kişilerin çoğunluğunu kadınların oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır.

8-11 YAŞ ARALIĞINDAKİ ÇOCUKLARA KLASİK GİTAR EĞİTİMİ ÜZERİNE

Dr.Öğr.Üyesi Sinem Miraç ÖZTÜRK

Bayburt Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi
ORCID: 0000-0003-2354-6551

ÖZET

Klasik gitar, günümüzde popüleritesi olan bir çalgıdır. Yaş farkı gözetmeksizin müzikle amatör olarak ilgilenmek isteyen kişiler, klasik gitara da yönelmektedirler. Klasik gitarın kabul görmüş 4/4'lük tam boyu; yaş aralığı düştükçe 3/4'lük 3 çeyrek boy, 1/2'lik yarım boy ve 1/4'lük çeyrek boy olarak küçülmektedir.

Bu çalışmada, 8-11 yaş aralığındaki çocukların klasik gitar eğitimleri üzerine bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Müzik, Klasik Gitar, Klasik Gitar Eğitimi

ABSTRACT

The classical guitar is a popular instrument today. Regardless of age, people who want to be interested in music as an amateur tend to play the classical guitar. The accepted 4/4 full length of the classical guitar; as the age range gets smaller, it gets smaller as 3/4 quarter length, 1/2 half length and 1/4 quarter length.

In this study, information is given on the classical guitar education of children aged 8-11.

Keywords: Music, Classical Guitar, Classical Guitar Education

1.GİTAR SEÇİMİ

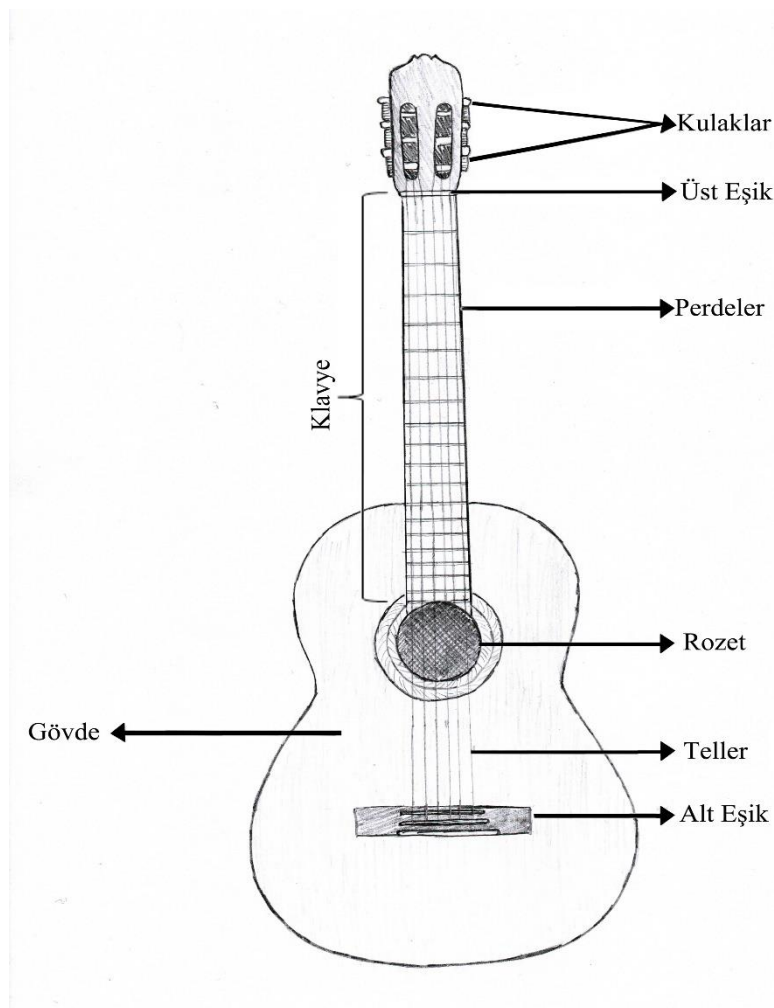
Yapılacak ilk iş 4/4'lük tam boy bir gitarla eğitime başlamak yerine, -çocuğun akor-ses baskılarını tam olarak yapamayıp gerçek bir gitar sesi alınamayacağından dolayı- çocuğun yaşı, psikomotor ve fiziksel becerileri göz önüne alınarak kendi yapısına uygun olan 3/4'lük 3 çeyrek boyluk bir gitarla başlamak olacaktır. 3/4'lük 3 çeyrek boy bir gitar, 4/4'lük tam boy gitara göre daha küçük bir boyuta sahiptir. Klasik gitar yapısı gereği, giderek daralan perdelere sahiptir. Dolayısıyla ilk perde aralıkları daha geniş, son perdelere doğru perdelerin aralıkları daralmaktadır.

Çocuk, kendi yapısına uygun bir gitarı çalarken daha rahat olacaktır. Çocuğun gitarını zorlanmadan taşıyabilmesi de düşünüldüğünde, 3/4'lük 3 çeyrek boy gitar 8-11 yaş aralığındaki bir çocuk için çok daha uygun olabilir. Gitar tellerinin klavyeye yakın olması da çocuğun daha rahat baskılar yapmasını sağlayacaktır. Eğer gitarda teller klavyeye çok uzak mesafedeyse, -her ne kadar da ilk etapta parmakların kuvvetlenmesi adına yüksek eşik katkı sağlasa da- alt eşik ve/veya üst eşik törpülenip çocuğun daha rahat edeceği bir biçimde ayarlanmalıdır. Aksi takdirde, çocuk çok daha çabuk yorulabilir ve gitar çalma hevesi de zedelenebilir.

İyi bir gitarda en önemli özellik elbette gitarın akustiği/sesidir. Klasik gitarların akustiklerinde metalik ses ve yumuşak tonlu sesler arasında farklı tonlar olabilmektedir. Burada da teller önemli bir rol oynayabilmektedir. Aynı gitara farklı teller takıldığı zaman farklı tonlar elde edilebilmektedir. Gitarın herhangi bir yerinde bulunabilecek kırık ve/veya çatlak, saptaki hafif bir eğrilik, 7.perdedeki flajolelerin aynı perdedeki seslerle olan uzaklığı ve uyumsuzluğu da gitardan sağlıklı ses alınmasına engel olabilmektedir.

2.KLASİK GİTARIN BÖLÜMLERİ

Klasik gitar; hem parmak hem de pena ile çalınabilen, gövdesi sekize benzeyen, kenarları oval, üst ve alt eşiklere teller takılan, çeşitli ağaç türlerinden yapılabilen telli çalgılar grubunda yer alır. Gövdenin ortasında bir ses deliği (rozet) bulunur. Klasik gitar; üst eşik, alt eşik, perdeler, rozet, sap ve gövde olmak üzere 6 bölümden oluşmaktadır.

Görsel 1. Klasik Gitarın Bölümleri [1]

3.AKORT SİSTEMİ

Klasik gitarda üç tiz, üç bas tel olmak üzere toplamda altı tel bulunmaktadır. Klasik gitarda klasik akort sistemi yukarıdan aşağıya doğru şu şekildedir:

6.tel: Mi (Kalın)

5.tel: La

4.tel: Re

3.tel: Sol

2.tel: Si

1.tel: Mi (İnce)

4.TUTUŞ

Gitar çalımında en önemli bir husus da doğru tutuştur. Gitarın kıvrımlı kısmı sağ bacak üzerine konumlandırılır. Gitar ne çok dik tutulmalı ne de çok eğik tutulmamalıdır. Daha çok pop müzik çalımında tercih edilen tutuş; sağ ayağın altına gitar ayaklığı konulması ve/veya bacak bacak üstüne atılması şeklindedir. Sağ kol, sağ elin parmaklarının tellere yakın mesafede olabileceği şekilde indirilir ve bilekten eğim verilir. Çalarken bütün kolu hareket ettirmek yerine bilek oynatılır. Sol el, her bir parmak bir perdeye yerleşecek şekilde olmalı ve başparmak sapın orta kısmında yine bilekten öne itilerek parmakların dik olabileceği şekilde konumlandırılmalıdır.

Daha çok klasik müzik çalımında tercih edilen klasik oturuşta ise; sol ayağın altına gitar ayaklığı yerleştirilir. Gitarın kıvrımlı kısmı sol bacağın üstüne konur ve gitar eğimli bir şekilde tutulur. Sağ kol, sağ elin parmaklarının tellere yakın mesafede olabileceği şekilde indirilir ve bilekten eğim verilir. Sol el, her bir parmak bir perdeye yerleşecek şekilde olmalı ve başparmak sapın orta kısmında yine bilekten öne itilerek parmakların dik olabileceği şekilde konumlandırılmalıdır.

Görsel 2. Klasik Gitar Eğitiminde Klasik Tutuş ve Oturuş [1]

3.SAĞ VE SOL EL

Klasik gitarda sağ ve sol el kullanımında rahat çalım açısından parmak isimleri ve numaraları kullanılır. Bunlar:

Sağ el parmak isimleri;

Baş parmak : P

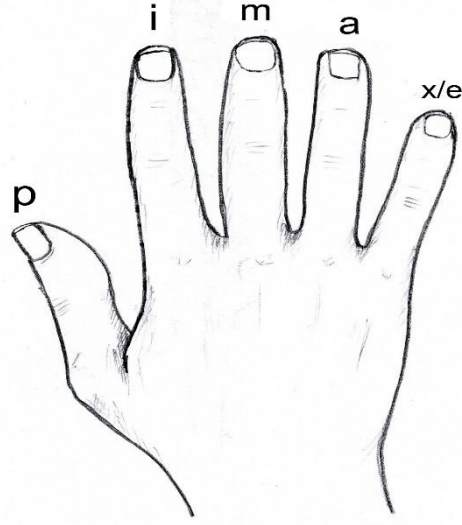
İşaret parmağı : İ

Orta parmak : M

Yüzük parmağı:A

Serçe parmak : X/E

(Serçe parmak genelde flamenko stilinde kullanılır.)

Görsel 3. Sağ El Parmak İsimleri [1]

Sol el parmak numaraları;

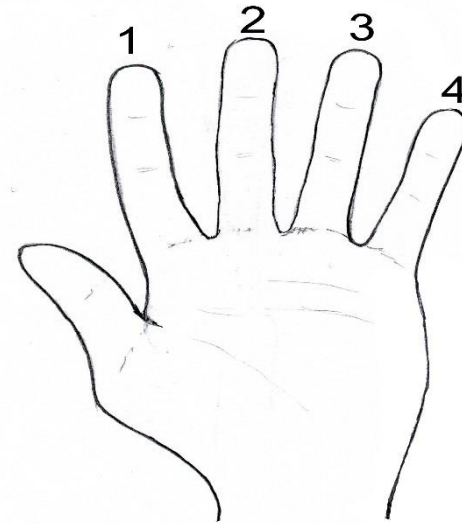
İşaret parmağı: 1.parmak

Orta parmak: 2.parmak

Yüzük parmağı: 3.parmak

Serçe parmak: 4.parmak

(Başparmak sapın arkasında konumlandırıldığı için sol elde ismi yoktur.)

Görsel 4. Sol El Parmak Numaraları [1]

Notasyon üzerinde daire içerisine alınmış rakamlar tel numarasını göstermekte, yuvarlak içinde olmayan rakamlar ise parmak numarasını göstermektedir.

Solak olanlar için yukarıda belirtilen parmak isimleri ve numaraları yer değiştirecektir. Dolayısıyla klasik gitar telleri de sol el konumlandırmasına göre alt tel üstte olacak şekilde yer değiştirecektir. Görsel 4’te sol elin yedinci pozisyonda konumlandırılması gösterilmiştir:

Görsel 5. Sağ ve Sol El Konumlandırması [1]

Joan A. Meltz'den Öğreticilere Birkaç Söz:

“Genel olarak, başlangıç gitar derslerinin çoğu on ila on altı haftalık bir süre için planlanmalı ve haftada en az iki kere kırk dakikalık seanslar için toplanmalıdır. Eğer sınıf arka arkaya bir yıl toplanacaksa, tam bir dönem boyunca haftada bir kere ders vermek mümkün olacaktır. Kursta kullanılmak üzere bir teknik yaklaşım seçilmelidir ve çoğu grup için müzik repertuarının merkezinde popüler ve halk müziği olmalıdır.

İlk birkaç derste öğrenciye gitarın bakımı ve akort edilmesi, enstrümanın nasıl doğru tutulacağına öğrenilmesi, ilk koordinasyon egzersizlerinin sağ ve sol el için ve ardından eller birlikte çalınması ile ilgili temel bilgileri öğretmelidir. Bu aşama genellikle gitar derslerinde atlanır, ancak öğrencilerin ellerini temel akor değişikliklerini çalmak için gereken esneme ve koordinasyona hazırlamada paha biçilmezdir. Sonraki dersler; akor tablosunu okumayı, kolay akorları, her bir tonda tuş dizileri ve armonik kadans kalıpları geliştirmeyi, yeni akor değişiklikleri eklemeyi ve yeni armonilerin ilişki kalıplarında, ritim tıngırdatmalarda ve arpej kalıplarında nasıl çalıştığını açıklamayı ve ilk önce deşifre etmeyi, pozisyon (melodi çalma), kulak eğitimi, ton efektleri ve püf noktaları (flamenko, tambura, trampet ve on ikinci pozisyonda doğal armonikler), topluluk ile çalma, müzik stillerini anlama ve ek çalışmaları kapsmalıdır... Ayrıca tüm akorlar ve şarkı repertuarı, teknik zorluklara göre ve armonizasyon modellerinin anlaşılmasını teşvik edecek şekilde seçilmelidir. Bu, öğrenciyi yalnızca temel akor hareketini duymaya alıştırmakla kalmaz, aynı zamanda öğretmenin melodi zamanını kademeli olarak genişletmesine izin verir.” [2]

Sonuç olarak şunlar söylenebilir:

Klasik gitar eğitiminde, öğretmen ilk ders öncesinde bir teknik yaklaşım seçmelidir. Ders esnasında öğrenciye gitarın özelliklerini anlatması, sağ-sol el konumlandırması ve doğru tutuşu göstermesi, akort etmeyi öğretmesi; öğrenci ile enstrüman arasındaki bağı güçlendirebilecektir. Öğrenci enstrümanını ne kadar iyi tanırorsa, o kadar ilgi duyacak ve enstrüman çalmayı sevecektir.

KAYNAKÇA

- [1] Aktaş, S. M., *Başlangıç Gitar Eğitimi Düzeyinde Kullanılan Yenilikçi Öğretim Yöntemlerinin İlköğretim Öğrencileri Üzerindeki Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum, 8, 13, 15, 25, 26, 2017.
- [2] Meltz, J.A. (1976). The Guitar As a Classroom Instrument. *American Music Teacher*. 26-(2) November-December, 12 (15), 14, 15, 1976.

OKUL ÖNCESİ ÖĞRENCİ VELİLERİNİN KARIYER FARKINDALIĞI VE KARIYER DEĞERİ

**Uzm. ENES GÜNEY¹, Doç. Dr. SÜLEYMAN BARBAROS YALÇIN²,
SALİH BAYRAM³, Uzm. FERİDE ARABACI⁴**

¹ Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya, 0000-0003-3075-2310

² Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya, 0000-0001-8818-8252

³ Karamanoğlu Mehmetbey Üni. Uygulama Anaokulu, Karaman, 0000-0001-7339-2437

⁴ Karamanoğlu Mehmetbey Üni. Uygulama Anaokulu, Karaman, 0000-0002-3271-4820

ÖZET

Araştırmada, çocuğu okul öncesi eğitim kurumlarında öğrenim gören ebeveynlerin kariyer, kariyer farkındalığı ve kariyer değerlerine ilişkin görüşlerini belirlemek amaçlanmaktadır. Aynı zamanda araştırmada çocukların kariyer gelişiminde velilerin, okul öncesi eğitim kurumlarının rol ve sorumluluklarının neler olduğunun belirlenmesi ve ortaya konması da hedeflenmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda 2022-2023 eğitim öğretim yılında, Karaman ilinde çocuğu okul öncesi eğitim kurumlarında öğrenim gören velilerden veri toplanmıştır. Çalışma grubu belirlenirken amaçlı örnekleme stratejilerinden biri olan kolay ulaşılabilir durum örnekleme kullanılmıştır. Gerçekleştirilen araştırmada anne babaların (N=25) görüşleri yüzyüze yarı yapılandırılmış görüşmelerle toplanmıştır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden olgubilim (fenomenoloji) deseni tasarlanmıştır. Görüşme teknikleri kullanılarak toplanan veriler içerik analizi tekniğiyle incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre ebeveynlerin büyük çoğunluğu (%64) kariyeri ideallere ulaşmak, başarı elde etmek olarak tanımlamaktadır. Ayrıca veliler kariyerin meslekte yükselmekle de ilişkili olduğunu düşünmektedirler. Ebeveynlere göre kariyeri etkileyen faktörler kişilik özellikleri, çevresel faktörler, aile ve sağlık olarak sıralanmaktadır. Kariyer değeri konusunda ebeveynler sosyal statü (saygınlık), hedeflere ulaşım, başarı duygusu ve mesleki doyumun belirleyici olduğunu ifade etmektedir. Anne babaların %84 ü kariyer katkısı, kariyer beklentisi olarak kariyerin bireylere mutluluk & huzur getirmesini beklemektedir. Ayrıca veliler kariyerin çocuklarına başarı, bilgi ve beceri getirmesini de beklemektedirler. Çocukların kariyer gelişiminde velilerin sorumluluk ve görevleri; fırsatlar sunma, maddi ve manevi desteğin sağlanması olarak karşımıza çıkmaktadır. Ailelerin bireylerin kariyer planlama süreçlerinde, kariyer seçimlerinde, kariyer kararsızlıklarında, kariyer karar verme güçlüklerinde ve mesleki gelişimlerinin zenginleşmesinde önemli bir faktör olduğu düşünülmektedir. Bunun yanında okul öncesi eğitim kurumları erken çocukluk döneminde çocukların ilgi ve yeteneklerini keşfetmeye ve geliştirmeye yönelik çalışmalar yapmalıdır. Ayrıca meslek tanıtım etkinlikleri, iş yeri gezileri, meslek atölyeleri ile mesleki farkındalığın gelişimini desteklemelidir.

Anahtar Kelimeler: Kariyer, Kariyer Farkındalığı, Kariyer Değeri, Okul Öncesi

CAREER AWARENESS AND CAREER VALUE OF PRESCHOOL STUDENTS' PARENTS

Abstract

This study aims to determine the views of parents whose children are studying in pre-school education institutions about career, career awareness and career values. In the research conducted for this purpose, the opinions of the parents (N=25) were collected through face-to-face semi-structured interviews. In the research, the data collected using phenomenology design and interview techniques were analyzed by content analysis technique. According to the results of the research, the majority of parents (64%) define career as reaching ideals and achieving success. According to parents, factors affecting career are listed as personality traits, environmental factors, family and health. In terms of career value, parents state that social status (respect), achievement of goals, sense of achievement and professional satisfaction are determinants. 84% of parents expect career to bring happiness and peace to individuals as career contribution and career expectation. The responsibilities and duties of parents in the career development of children appear as providing opportunities and providing material and moral support. Preschool institutions should carry out studies to discover and develop children's interests and talents in early childhood, and also support the development of professional awareness with vocational promotion activities.

Keywords: Career, Career Awareness, Career Value, Preschool

1. GİRİŞ

Eğitim bir ülkenin gelişimi ilerlemesi ve kalkınması için oldukça önemli bir olgudur. Toplumlarda sanayi, kültür ve medeniyet gelişimi açısından yeterli seviyede gelişim gösterebilmek için öncelikle eğitim ele alınmalıdır. Eğitimin en önemli yapı taşı da ilk öğrenmelerin gerçekleştirildiği, ilk eğitim öğretim faaliyetlerinin olduğu okul öncesi eğitim kurumlarıdır. Okul öncesi eğitim kurumları çocuğun ilk öğrenmelerini gerçekleştirdiği ve gelecekteki yaşamını büyük oranda etkileyen önemli bir basamaktır. Çağdaş eğitim bakış açısı ile gerçekleştirilen eğitim uygulamaları ve bilimsel araştırmalar yetenekli, sağlıklı ve istendik davranışlara sahip nesiller yetiştirmek için eğitimin mümkün olduğunca erken yaşlarda başlaması gerektiğini ortaya koymuştur (Seçkin, Koç, 1997). Yaşamın ilk yıllarında bir çocuğun tüm gelişim alanlarında ilerleme sağlayabilmesi için profesyonel bir eğitim programının uygulanıyor olması oldukça önemlidir. Bundan dolayı bu kritik yıllarda temel bilgi ve becerilerin kazandırılması, alışkanlıkların edinilmesi süreci şansa bırakılmamalıdır. Bu sebeple okul öncesi eğitim sistemli, planlı ve profesyonel bir şekilde yürütülmelidir (MEB, 2013; Yeşilyaprak, 2012; Yıldırım ve Sormaz, 2022). Erken çocuklukta, okul öncesi eğitim kademesindeki öğrencilerde yakın çevreye karşı duyarlılık ve gözlem üst düzeydedir. Çocuklar öğrenmeye oldukça açık, aktif, sorgulayıcı ve meraklıdır. Bir çocuk için hayatının hiçbir dönemi 3-6 yaşlarındaki kadar aktif değildir. Bu yaşlarda zihinsel, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişim oldukça hızlı, öğrenme süreci sürekli aktiftir. Çocuk çevresinde olup biten tüm olayları, durumları kişileri canlı, cansız tüm varlıkları inceler merak eder ve sahiplenir (Küçüküran, 2003). Çocukların gelişim ve öğrenme süreçlerine etki eden okul öncesi eğitim kurumları,

çocukların ilk mesleki deneyimleri, mesleki bilgileri, çalışma hayatı, kariyer gelişimi, farkındalık gibi alanlarda gelişimi başlatan ve destekleyen kurumlardır.

Kariyer, bir meslekte zaman ve çalışma sonucunda elde edilen aşama, başarı ve uzmanlıktır (TDK, 2022). Araştırmacılara göre kariyer; bireyin hayatı boyunca yaptığı işler, yaşamını oluşturan olaylar dizisi, yaşam rollerinin örüntüsüdür ve bu süreç tüm rolleri ve bu rollerin gerektirdiği etkinlikleri içeren yaşam boyu devam eden çok aşamalı bir süreçte gerçekleşir (Barkale Şahin, 2022; Eryılmaz ve Mutlu, 2017; Kuzgun, 2006; Yeşilyaprak, 2016). Kariyer; kişinin doğumu ve yetiştirilmesi, aile değer ve tutumları, olumlu ya da olumsuz aile yönelimi, eğitim ve kişilik özellikleri ile şekillenen bir terim olarak açıklanmaktadır (Özdemir ve Mazgal, 2012).

Kariyer kavramını gelişimsel bir bakış açısıyla ele alan Super (1980), kariyeri, bireyin yaşamı boyunca karşılaştığı kariyerle ilgili tüm olayların toplamı olarak tanımlamaktadır. Kariyer gelişimine yaşam boyu gelişim perspektifinden de bakmak gerekir. Çünkü kariyer gelişim dönemleri, yaşam boyu gelişim dönemleriyle paralel olarak şekillenmektedir. Super'in (1980) yaşam boyu yaşam alanı kuramı, bireylerin kariyer gelişimini "bireyin doğduğu andan itibaren başlayan ve öldüğünde sona eren bir süreç" olarak ele almaktadır. Hem bireysel hem de çevresel özelliklerin bireyin kariyer gelişimini etkilediğini belirtmektedir. Bu bireysel özellikler arasında; bireyin mesleki değerleri, yetenek alanları ve ihtiyaçları gibi özellikler bulunurken, çevresel özellikler arasında; aile beklentileri, ebeveynlerin tutumları, akranlar ve medya gibi faktörler gelmektedir. Tüm bu özellikler, bireyin benlik kavramını oluşturur ve kariyerini şekillendirir.

Okul öncesi eğitimi de kapsayan büyüme dönemi 4 ile 14 yaşları arasında yer alır. Bu dönemde çocuklarda meslek kavramı oluşmaya başlar ve çocuklar çevrelerinde farklı mesleklere sahip kişilerin olduğunu farkına varırlar. Çocuklar çevrelerindeki kişileri gözlemleyerek kendilerine uygun ve uygun olmayan meslekler hakkında bir izlenim edinebilirler (Herr ve ark. 2004). Schein'e göre kişinin kariyer değerlerinin bilinmesi, kişinin kariyer seçimine etkisi ve bireysel yaşam amaçlarının şekillenmesi açısından oldukça önemlidir (Peterson & Roger, 2009). Buradan anlaşıldığı üzere, her bireyin sadece bir kariyer değerine sahip olması gerektiği, bireylerin birden çok alanda kariyer değerine sahip olabileceği görülmektedir. İnsanların kariyer ve meslekleriyle ilgili seçimleri hayatlarını önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Yapılan bu seçimler kariyer kararı vermede içsel ve dışsal birçok süreci içine almakta ve bu süreçlerden etkilenebilmektedir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı okul öncesi kademedeki öğrenim gören çocukların kariyer gelişimi, kariyer farkındalığı ve kariyer değerlerini etkileyen, belirleyen faktörlerin neler olduğunu ortaya koymaktır. Bu amaçla veliler perspektifinden kariyerin nasıl ele alındığı, velilerin kariyer farkındalıklarının

incelenmesi hedeflenmektedir. Ayrıca veli ve okul öncesi eğitim kurumlarının sorumlulukları ve veli beklentilerinin neler olduğunun ortaya çıkarılması hedeflenmektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada çocuğu okul öncesi kademedede öğrenim görmekte olan velilerin kariyer değerlerini incelemek amacıyla nitel araştırma yaklaşımına dayalı olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Olgubilim (fenomenolojik) araştırmalar, katılımcılar tarafından tanımlanan bir olgu hakkında araştırmacının insan deneyimlerini ortaya çıkarmak için kullanılan bir sorgulama stratejisidir (Creswell, 2007). Olgular, yaşadığımız dünyada olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi çeşitli biçimlerde karşımıza çıkabilir. Fenomenoloji, bize tamamen yabancı olmayan ve tam olarak anlayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için uygun bir araştırma yöntemidir (Şimşek ve Yıldırım, 2016).

2.2. Katılımcı Grubu

Bu araştırma, Karaman ilinde çocuğu okul öncesi eğitime devam eden 25 öğrenci velisinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu belirlemek için amaçlı örnekleme stratejilerinden biri olan kolay ulaşılabilir durum örnekleme kullanılmıştır. Kolay ulaşılabilir durum örnekleme, araştırmacı yakın olan ve erişilmesi kolay olan bir durumu seçer. Kolay ulaşılabilir durum örnekleme, nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan, araştırmaya hız ve pratiklik kazandıran bir örnekleme yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu bağlamda çocuğu okul öncesi eğitim kurumunda eğitim gören velilerden veri toplanması amaçlanmıştır. Araştırmanın örnekleminin belirlenmesinde esas alınan ölçüt; çocuğu okul öncesi kademedede eğitim görüyor olmak şeklinde belirlenmiştir. Katılımcıların kimlik bilgilerini gizli tutmak amacıyla gerçek isimleri yerine kodlar kullanılmıştır. Her bir veli için numara verilmiş ve başına “V” harfi eklenmiştir. Çalışma grubuna ilişkin ayrıntılı bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1

Katılımcılara Ait Bilgiler

Veli	Cinsiyet	Yaş	Meslek
V1	K	37	Akademisyen
V2	K	35	Ev hanımı
V3	K	31	Sigortacı
V4	K	45	Ev hanımı
V5	K	38	Doktor
V6	K	40	Ev hanımı
V7	E	33	Mühendis
V8	E	33	Akademisyen

V9	E	37	Doktor
V10	E	40	Öğretim görevlisi
V11	K	41	Ev hanımı
V12	K	33	Diş Hekimi
V13	E	38	Öğretmen
V14	K	43	Hemşire
V15	E	38	Akademisyen
V16	E	40	Öğretmen
V17	K	38	Ev hanımı
V18	K	38	Öğretmen
V19	K	30	Ev Hanımı
V20	K	29	Hemşire
V21	E	41	İşçi
V22	K	32	Öğretmen
V23	K	33	Öğretmen
V24	E	33	Memur
V25	E	40	Doktor

2.3. Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması

Bu araştırma, çocuğu okul öncesi kademedede öğrenim gören ebeveynlerin kariyer değeri, kariyer farkındalığı konularında görüşlerini incelemek amacıyla yürütülmüştür. Veriler, araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak toplanmıştır. Görüşme yöntemi, belirli bir konu hakkında derinlemesine sorular sorarak konuyu daha anlaşılır hale getirdiği ve cevap yetersiz kaldığında veya açıkça ifade edilmediğinde tekrar sorulduğu için araştırmacılar tarafından faydalı görülen bir yöntemdir (Çepni, 2009). Ayrıca yarı yapılandırılmış görüşmeler, testlerin ve anketlerin sınırlamalarını ortadan kaldırmakta ve araştırmacılara esneklik sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2003).

Yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmadan önce, araştırma sorularının kapsamını belirleyebilmek için çocuğu Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda öğrenim görmekte olan beş öğrenci velisiyle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde, öğrenci velilerinin kariyer, kariyer değeri, kariyer farkındalığı konularında bilgi ve yeterlikleri ele alınmıştır. Ardından araştırma soruları oluşturulmuştur. Araştırma soruları hazırlandıktan sonra öğrenci velilerinden beşine ön uygulama yapılmış ve soruların anlaşılabilirliği test edilmiştir. Hazırlanan sorular üç alan uzmanının görüşlerine sunulmuş, uzmanlardan alınan geri bildirimler sonucunda soruların içeriğine ilişkin düzeltmeler yapılmıştır. Uzman görüşleri sonrasında sorularda bazı ifadeler düzenlenmiştir. Bu amaçla öğrenci velilerine uygulanmak üzere 7 yapılandırılmış görüşme sorusu hazırlanmıştır. Son haline getirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu, yüz yüze görüşme yoluyla 25 öğrenci velisine uygulanmıştır. Görüşmeler yaklaşık 20 dakika sürmüştür. Ayrıca görüşmeler formlar ile arşivlenmiştir.

Veri toplama sürecinde katılımcılara yöneltilen sorular: Size göre kariyer nedir? Bir bireyin kariyerini etkileyen faktörler sizce nelerdir? Kariyeri birey için değerli yapan şeyler nelerdir? Size göre kariyeri etkileyen en önemli faktör nedir? Çocuğunuzun gelecekte sahip olacağı kariyerin ona neler sunmasını bekliyorsunuz? Çocukların kariyer gelişiminde ailelerin rolü, sorumlulukları nelerdir? Sizce okul öncesi eğitim kurumlarının kariyer farkındalığı konusunda rol ve sorumlulukları nelerdir?

2.4. Verilerin Analizi

Bu çalışma için araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşmeler öğrenci velileriyle yüz yüze yapılmıştır. Görüşme yapılırken katılımcılar tarafından tam olarak anlaşılabilen kısımlar araştırmacı tarafından açıklanmıştır. Formlar ile kayıt altına alınan görüşmeler yazılı metne dönüştürülmüş, yeniden okunmuş ve uygun bulunmayan veriler çıkarılmıştır. Elde edilen ham verileri nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi tekniği ile incelenmiştir. Metinler araştırmacılar tarafından okunarak kodlamalar yapılmıştır. Temalar belirginleştirildikten sonra metinler araştırmacılar tarafından ikinci kez okunmuş ve tekrar kodlanmıştır. Verilerin kodlanmasında tümevarımcı analiz kullanılmıştır. Tümevarımcı analizde verilerden çıkarılan kavramlara göre kodlama yapılmaktadır. Ardından ilişkili kodlar belirlenerek temalar oluşturulmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Kodlama işleminden sonra kodlar arasındaki benzerlik ve farklılıklar incelenmiş, birbiriyle ilişkili olan kodlar bir araya getirilerek temalar belirlenmiştir. Elde edilen tema ve kodlar bulgular kısmında detaylı olarak verilmiştir. Araştırmada elde edilen kodların frekans dağılımları tablolarda ayrıca belirtilmiştir. Güvenirliği arttırmak amacıyla velilerin görüşleri hiç değiştirilmeden, doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Görüşler belirtilirken öğrenci velilerine V1, V2, V3... gibi kodlar kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Araştırmanın birinci sorusu “Size göre kariyer nedir?” şeklindedir. Aşağıda Tablo 2’de bu soruya verilen yanıtlar verilmiştir.

Tablo 2

Ebeveynlere Göre Kariyer Nedir

Kariyer Nedir	n	%
İdeallere ulaşmak	8	32
Başarı elde etmek	8	32
Meslekte yükselmek	4	16
Deneyim & Tecrübe	3	12
Yaşamı idame ettirmek	1	4
Basamak	1	4
Toplam	25	100

Öğrenci velilerinin % 32' si ($n=8$) kariyeri, ideallere ulaşmak olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca veliler kariyeri sırasıyla başarı elde etmek ($n=8$), meslekte yükselmek ($n=4$), deneyim & tecrübe ($n=3$), yaşamı idame ettirmek ($n=1$) ve basamak ($n=1$) olarak nitelendirmektedirler. Buna dair bir katılımcının ifadesi şu şekildedir:

V16 “Kariyer kişinin yaşamı içinde ve hayatını kazandığı alanda bir yerden bir yere ulaşmasıdır. Bu nedenle kariyer sonu olmayan bir yolculuk, ideallere ulaşma çabasıdır. ”

Araştırmanın ikinci sorusu “Bir bireyin kariyerini etkileyen faktörler sizce neler olabilir ?” şeklindedir. Aşağıda Tablo 3’te bu soruya verilen yanıtlar verilmiştir.

Tablo 3

Bireyin Kariyerini Etkileyen Faktörler

Kariyeri Etkileyen Faktörler	n	%
Kişilik özellikleri	11	44
Çevresel faktörler	7	28
Aile	6	24
Sağlık	1	4
Toplam	25	100

Kariyeri etkileyen faktörler sorusuna öğrenci velilerinin % 44’ ü ($n=11$) kişilik özellikleri, çevresel faktörler ($n=7$), aile ($n=6$), sağlık ($n=1$) yanıtını vermişlerdir. Buna dair bir katılımcının ifadesi şu şekildedir:

V4 “Bireyin kişilik özelliklerinin seçeceği meslek ve kariyerinde büyük ölçüde etkili olacağını düşünüyorum. Bunun yanında zihinsel faktörlerin, maddi ve manevi faktörlerin, coğrafya ve çevresel faktörlerin de etkili olduğunu düşünüyorum. ”

Araştırmanın üçüncü sorusu “Kariyeri birey için değerli yapan şeyler nelerdir?” şeklindedir. Aşağıda Tablo 4’te bu soruya verilen yanıtlar verilmiştir.

Tablo 4

Kariyeri Birey Açısından Neler Değerli Kılar

Tema 1: Kariyer Değeri		
Kodlar	n	%
Sosyal statü (Saygınlık)	11	44
Hedeflere ulaşım	5	20
Başarı duygusu	5	20
Mesleki doyum	4	16
Toplam	25	100

Öğrenci velilerine göre kariyeri değerli kılan temel etmenlerin başında sosyal statünün (saygınlık) % 44 ($n=11$) olduğu görülmektedir. Kariyer değeri açısından diğer etmenlerin sırasıyla; hedeflere ulaşım

($n=5$), başarı duygusu($n=5$), mesleki doyum ($n=4$) olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Buna dair bir katılımcının ifadesi şu şekildedir:

V4 “Bireyin hayat kalitesini, biçimini ve diğer insanlarla olan etkileşimini kariyeri büyük oranda şekillendirecektir. Bireyin kendisine özsaygısının artması ve çevresi tarafından itibar ve saygı görmesi kariyeri değerli kılan en büyük faktörlerdendir.”

Araştırmanın dördüncü sorusu “Size göre insanların kariyerini etkileyen en önemli faktör nedir? ” şeklindedir. Aşağıda Tablo 5’te bu soruya verilen yanıtlar verilmiştir.

Tablo 5
Ebeveynlere Göre Kariyeri Etkileyen En Önemli Faktör

Tema 2: Kariyeri Belirleyen En Önemli Faktör		
Kodlar	<i>n</i>	%
Kişilik Özellikleri	9	36
Çevre	8	32
Aile	4	16
Eğitim	4	16
Toplam	25	100

Ebeveynlere göre kariyeri etkileyen en önemli faktör kişilik %36 ($n=9$) olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında sırasıyla; çevre ($n=8$), aile ($n=4$), eğitim ($n=4$) de kariyeri etkileyen faktörler olarak bulunmuştur. Buna dair bir katılımcının ifadesi şu şekildedir:

V24 “Kişinin kendine has özellikleri önemli bir faktördür. İlgi, yetenek, beceri, girişimcilik ve önceki deneyimler önemli faktörlerdir. Ayrıca kişinin aile yapısı, aldığı eğitim ve yaşadığı çevre de belirleyicidir.”

Araştırmanın beşinci sorusu “Çocuğunuzun gelecekte sahip olduğu kariyerin çocuğunuza neler sunmasını bekliyorsunuz?” şeklindedir. Aşağıda Tablo 6’da bu soruya verilen yanıtlar verilmiştir.

Tablo 6
Ebeveynlere Göre Kariyer Katkıları

Tema 3: Kariyer Katkıları		
Kodlar	<i>n</i>	%
Mutluluk & Huzur	21	84
Saygınlık	2	8
Başarı	1	4
Bilgi ve beceri	1	4
Toplam	25	100

Kariyerin çocukların yaşamlarına sunacağı katkıların neler olduğu sorusuna velilerin büyük çoğunluğu mutluluk & huzur %84 ($n=21$) şeklinde yanıt vermiştir. Ayrıca sırasıyla; saygınlık ($n=2$), başarı ($n=1$), bilgi ve beceri ($n=1$), yanıtlarının verildiği görülmektedir. Buna dair bir katılımcının ifadesi şu şekildedir:

V1 “Çocuğumun büyüdüğünde sahip olduğu kariyerin ona mutlu ve huzurlu bir çalışma hayatı sunmasını isterim. Yaşamını istediği standartlarda geçirmesini sağlayacağı, her daim kendini iyi ve huzurlu hissedeceği bir kariyere sahip olmasını isterim. ”

Araştırmanın altıncı sorusu “Çocukların kariyer gelişiminde ailelerin rolü ve sorumlulukları nelerdir?” şeklindedir. Aşağıda Tablo 7’de bu soruya verilen yanıtlar verilmiştir.

Tablo 7

Kariyer Gelişiminde Ailelerin Sorumlulukları

Tema 4: Ailelerin kariyer gelişim sorumlulukları		
Kodlar	n	%
Fırsatlar sunma (Maddi destek)	12	48
Manevi destek	10	40
Akademik (Bilgi) destek	3	12
Toplam	25	100

Çocukların kariyer gelişimi sürecinde ailelerin ne gibi sorumlulukları olduğu sorusuna ebeveynlerin yaklaşık yarısı fırsatlar sunma (maddi destek) %48 (n=12) yanıtını vermiştir. Diğer yanıtlar ise sırasıyla; manevi destek (n=10), akademik (bilgi) destek (n=3) şeklindedir. Buna dair bir katılımcının ifadesi şu şekildedir:

V3 “Aileler öncelikle iyi bir örnek olmalıdır. Yol göstermeli, seçenekler sunmalıdır. Çocuğün kendine güvenini geliştirmesi için, başarılı hissetmesi için fırsatlar sunmalıdır. Başarıyı pekiştirmek için çocuğünü teşvik ve takdir etmeli, sosyalleşmesi için yeni ortamlar hazırlamalıdır. Ayrıca aileler gerekirse bir uzmandan yardım alarak çocuklarından geleceğine yön vermesinde destek olmalıdır. Her şeyden önce çokça sevgi olmalıdır. Sevginin olduğu bir ailede atılan bütün adımların temeli sağlamdır. ”

Araştırmanın yedinci sorusu “Sizce okul öncesi eğitim kurumlarının kariyer farkındalığı konusunda rol ve sorumlulukları nelerdir?” şeklindedir. Aşağıda Tablo 8’de bu soruya verilen yanıtlar verilmiştir.

Tablo 8

Kariyer Gelişiminde Okul Öncesi Eğitim Kurumlarının Sorumlulukları

Tema 5: Okul Öncesi Eğitim Kurumlarının Kariyer Sorumlulukları		
Kodlar	n	%
Yetenek, ilgi farkındalığı	14	56
Mesleki farkındalık (gezi, etkinlik, tanıtım vb)	11	44
Toplam	25	100

“Kariyer gelişiminde velilere göre okul öncesi eğitim kurumlarının sorumlulukları nelerdir?” sorusuna velilerin yarısından fazlası yetenek, ilgi farkındalığı %56 (n=14) yanıtını vermişti. Ayrıca mesleki farkındalık (gezi, etkinlik, tanıtım vb) (n=11) çalışmaları şeklinde yanıt veren ebeveynler de mevcuttur. Buna dair bir katılımcının ifadesi şu şekildedir:

V15 “Okul öncesi eğitim kurumları çocukların ilk eğitim öğretime geçiş yaptığı yerler olması münasebetiyle çocuklar öğretmenlerini hem kişilik hem de meslek olarak örnek ve model almaktadırlar. Bunun yanında diğer mesleklerin tanıtılması, toplumdaki rollerin farkına varılması açısından ve mesleğin değerli olduğu vurgusu ile okulların anlatma, gösterme, öğretme sorumluluğu vardır. ”

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Ebeveynler kariyeri ideallere ulaşmak ve başarı elde etmek olarak görmektedirler (tablo 2). Kariyer planlaması, kişinin hayatı boyunca yapacağı işlerin, gelecekteki pozisyonların, hedeflerin ve sorumlulukların planlanmasıdır. Diğer bir ifade ile çalışanın eğitimini, bilgisini, çevresini ve tecrübesini geliştirerek örgütte ulaşmak istediği pozisyon modelidir (Taşcı, 2011). Bireyin kariyerini etkileyen pek çok faktör vardır. Bunlar; kişilik özellikleri, çevresel faktörler, aile, sağlık şeklinde sıralanmaktadır (tablo 3). Kişinin kariyer yönelimi ve tercih süreci psikolojik ve sosyal faktörden etkilenmektedir (Bayraktaroğlu, 2008). Kariyer, kişinin mesleğinde daha fazla gelir, güç, sorumluluk, ün ve prestij kazanma çabalarının toplamıdır (Aslan, 2014). Kariyer değeri bağlamında incelendiğinde sosyal statü (saygınlık), hedeflere ulaşma, başarı duygusu, mesleki doyum kariyeri değerli kılan faktörlerdir (tablo 4). Kariyeri etkileyen pek çok faktör olmakla beraber ilk iki faktörün kişilik özellikleri ve çevresel faktörler olduğu görülmektedir (tablo 5). Kariyerin bireye sunacağı katkılar bağlamında ise kariyerin bireye en çok mutluluk & huzur sunması beklenmektedir (tablo 6). Çocukların kariyer gelişimlerinde ailelerin sorumlulukları ve görevleri; fırsatlar sunmak, manevi destek ve akademik desteğin gerekli olduğu görülmektedir (tablo 7). Okul öncesi eğitim kurumlarından erken çocuklukta kariyer gelişimi konusunda özellikle yetenek, ilgi farkındalığı çalışmaları yapmaları ve meslek tanıtımı çalışmalarına yer vermelerinin beklendiği görülmektedir (tablo 8).

Ailelerin; bireylerin kariyer planlama süreçlerinde, meslek seçimlerinde, kariyer tercihlerinde, kariyer kararsızlıklarında, kariyer karar verme güçlükleri üzerinde ve kariyer gelişimlerini zenginleştirmede önemli bir faktör olduğu bulunmuştur (Koçakoğlu, Yalçın, 2020). Okul öncesi ve daha üst öğrenim kademelerinde öğrencilerin kariyer farkındalığı, kariyer değeri ve kariyer tercihlerini belirleyen pek çok faktör vardır. Bu faktörlerden özellikle ebeveynler ve okul oldukça önemli yer tutmaktadır. Bu anlamda okullar kariyer gelişimi, kariyer farkındalığı konusunda öğrencilere katkı sunan önemli kurumlar olarak görülmektedir. Çocukların gelecekte kendilerine uygun meslek seçimi çalışmanın önemini anlamak, meslekleri, iş dünyasını araştırma gibi kariyer geliştirme davranışları kazanmaları ve geliştirmesi beklenmektedir (Bozgeyikli, Bacanlı ve Doğan, 2009). Aileler, öğretmenler ve psikolojik danışmanlar, bireylerin kariyer gelişim dönemlerine uygun beceriler kazanmalarına katkıda bulunmalı ve bu sayede farkındalık düzeylerini artırarak daha doğru kariyer kararları vermelerini sağlamalıdır (Özdemir, 2022). Bu bağlamda okullarda görev yapan öğretmenler ve özellikle okul psikolojik danışmanları tarafından öğrencilere ve öğrenci velilerine yönelik kariyer, kariyer gelişimi, kariyer değeri, kariyer gelişimini etkileyen faktörler, meslekler, mesleki yönelimler ve tercihler konularında kapsamlı eğitimler verilmesinin

yerinde olacağı düşünülmektedir. Ayrıca okul rehberlik servisleri bünyesinde okul psikolojik danışmanları tarafından ilgi, yetenek, beceri çalışmalarına ağırlık verilmesi, meslek tanıtım etkinliklerinin yapılması, kariyer günleri çalışmalarına yer verilmesi, meslek atölyeleri ve iş yeri gezileri ile tanıtım, farkındalık faaliyetlerinin yapılmasının kariyer gelişim sürecine katkı sunacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Bayraktaroglu, S. (2008). İnsan kaynakları yönetimi (3.bs). Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- Barkale Şahin, S. (2022). Examination of university students' perceptions of the career future in terms of tolerance for uncertainty and cognitive flexibility. *Journal of Career Review*, 1(1), 11–23.
- Bozgeyikli H., Bacanlı, F. ve Doğan H. (2009). İlköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin mesleki karar verme yetkinliklerinin yordayıcılarının incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 125-136.
- Creswell, J.W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*, 2nd Ed. Thousand Oaks, CA: Sage Publishers.
- Eryılmaz, A. ve Mutlu, T. (2017). Yaşam boyu gelişim yaklaşımı perspektifinden kariyer gelişimi ve ruh sağlığı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 9(2), 227–249.
- Herr E.L., Cramer S.H., Niles S.G. (2004) *Career Guidance and Counseling through the Life-span*, 6th ed. Boston, Pearson Education.
- MEB, (2013). Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü Okul Öncesi Eğitim Programı Kitabı. <http://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/ooproram.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Koçakoğlu, M.G. & Yalçın, B. (2020). “Kariyer gelişim sürecinde aile”, *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, (Issn:2630-631X) 6(37): 1921-1929.
- Kuzgun, Y. (2006). İlköğretimde meslek gelişimi. İçinde Kuzgun Y. (Edt.). *İlköğretimde Rehberlik* (s125-155). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Küçükturan, G. (2003). “Okulöncesi fen öğretiminde bir teknik”: *Analoji*. *Milli Eğitim Dergisi*, 157, Kış 2003, 9-15.
- Özdemir, M. (2022). Vocational high school students' views on career awareness. *Journal of Career Review*, 1(1), 45–54.
- Özdemir, Y., & S. Mazgal (2012), “Bir kariyer tercihi olarak girişimcilikte dışsal faktörlerin etkisi: sakarya örneği”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 7 (1): 87-102.

- Peterson, J., & Roger, A. (2009). Career anchor profiles: an exploratory study of business school participants in France. Colloque international sur les indicateurs d'évaluation de la responsabilité sociale et environnementale des entreprises, Université Jean Moulin Lyon 3. France.
- Seçkin, N. & Koç, G. (1997). Okulöncesi eğitimde okul-aile işbirliği. Yaşadıkça Eğitim, (51) 5-10.
- Super, D. E. (1990). A life-span, life-space approach to career development. Journal of Vocational Behavior, 16(3), 282-298.
- Şimşek, H. & Yıldırım, A. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Taşcı, F. (2011). Türkiye'de sendikaların özelleştirme yaklaşımları. Journal of Social Policy Conferences , 0 (54) , 95-115 .
- Yeşilyaprak, B. (2012). Eğitimde Rehberlik Hizmetleri. Ankara: Nobel.
- Yeşilyaprak, B. (2016). Mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığına giriş. Mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığı. Ankara: Pegem Akademi.
- Yıldırım, A. & Sormaz, E. (2022). The Reasons For Leaving School of Foreign Pre-School Students on The Career Path. Journal of Career Review, 1(1), 55–65.

ÖZEL GÜVENLİK GÖREVLİLERİNİN UYUŞTURUCU MADDE KAVRAMINA İLİŞKİN ALGILARININ METAFOR ANALİZİ YOLUYLA İNCELENMESİ

Uzm. Ali YAĞCI¹, Uzm. Enes GÜNEY²

¹ Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, - 0000-0003-0359-4927

² Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, - 0000-0003-3075-2310

ÖZET

Çoğu uyuşturucu maddelerin, alkollü içeceklerin yaptığı gibi zihni bloke ederek, mantıklı düşüncelerini ve söylediklerinin farkında olmalarını engelleyerek insanların normal davranışlar sergilemesini engeller. Bu bağlamda Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanunun Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğinin Özel Güvenlik Temel Eğitim Programında yer alan Uyuşturucu Madde Bilgileri dersi kapsamında yola çıkılarak özel güvenlik görevlilerinin uyuşturucu madde kavramını nasıl algılandıklarını ortaya koymak amacıyla bu araştırma yapılmıştır. Bu amaç kapsamında; özel güvenlik görevlilerinin uyuşturucu madde kavramına ilişkin geliştirdikleri metaforlar ve çizdikleri resimler incelenmiştir. Nitel (içerik analizi) araştırma deseninde olgu bilimi deseni modelinden gerçekleştirilmiş olan bu araştırmada, nitel araştırma teknikleri (mecaz yoluyla veri toplama ve doküman analizi) birlikte kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu 2023 yılında Karaman ilinde fiilen görev yapan 30 özel güvenlik görevlilerinden oluşmaktadır. Araştırma verilerinin toplanması için katılımcıların her birinden “*uyuşturucu madde... gibidir, çünkü...*” ifadesinin tamamlamaları istenmiştir. Araştırma sonunda, özel güvenlik görevlilerinin uyuşturucu madde kavramıyla ilgili toplam 20 metafor geliştirdikleri görülmüştür. Geliştirilen bu metaforlar toplam 4 farklı kategoride (temada) belirlenmiştir. Bu kategoriler sırasıyla; (1) zarar veren, sonu kötü biten (10 metafor); (2) kurtulması zor alışkanlık, çaresizlik (6 metafor); (3) mutluluk veren, geçici haz (3 metafor); (4) gereksinim, ihtiyaç (1 metafor) olarak karşımıza çıkmaktadır. Özel güvenlik görevlilerinin uyuşturucu madde kavramıyla ilgili en fazla “*sigara*”, “*ölüm*”, “*çekirdek*” “*eski sevgili*” vb. metaforları belirtmişlerdir. Uyuşturucu madde için canlı metaforlar da geliştirilmiş olmasına rağmen katılımcıların daha çok cansız metaforların geliştirildiği belirlenmiştir. Sonuç olarak metaforlar özel güvenlik görevlilerinin uyuşturucu maddelere ilişkin sahip oldukları kişiler algıları anlama, açıklama ve ortaya koymada güçlü bir araştırma aracı olarak kullanılabilir.

Anahtar Kelimeler : Özel güvenlik, özel güvenlik görevlileri, uyuşturucu madde, uyuşturucu madde bilgisi dersi, metafor, nitel araştırma

EXAMINATION OF PRIVATE SECURITY OFFICERS' PERCEPTIONS OF THE CONCEPT OF NARCOTIC SUBSTANCE THROUGH METAPHOR ANALYSIS

Abstract

Most narcotic substances block the mind, similar to alcoholic beverages, preventing individuals from exhibiting normal behavior by hindering logical thinking and self-awareness. In this context, this research was conducted to reveal how private security officers perceive the concept of narcotic substances, based on the Narcotic Substance Information course included in the Basic Training Program for Private Security Services Regulation. In this study, which was conducted using the qualitative (content analysis) research design, qualitative research techniques (data collection through metaphor and document analysis) were used together. The study group of the research consisted of 30 private security officers who are actively working in Karaman province in 2023. Participants were asked to complete the sentence “*Narcotic substance is like... because...*” to collect data for the research. As a result of the study, it was observed that private security officers developed a total of 20 metaphors related to the concept of narcotic substances. These metaphors were identified in 4 different categories (themes). These categories are respectively: (1) harmful, ending in a bad outcome (10 metaphors); (2) difficult habit to break, helplessness (6 metaphors); (3) happiness, temporary pleasure (3 metaphors); (4) necessity, need (1 metaphors). Private security officers used metaphors such as “*cigarette*”, “*death*”, “*seed*”, “*ex-lover*” etc. the most to describe the concept of narcotic substances. Although live metaphors for narcotic substances were also developed, it was determined that participants mostly used inanimate metaphors. In conclusion, metaphors can be used as a powerful research tool in understanding, explaining, and revealing private security officers' perceptions of narcotic substances.

Keywords: Private security, private security officers, narcotic substance, narcotic substance information course, metaphor, qualitative research

1. GİRİŞ

Türkiye'deki özel güvenlik görevlileri, kendilerine tahsis edilen alanların güvenliğini sağlamaktadır. Korudukları binaların emniyetini ve güvenliğini sağlama sorumluluğuyla

görevlendirilmişlerdir. Literatür araştırma sonuçlarına göre, Türkiye'deki özel güvenlik görevlilerinin uyuşturucu madde bilgi düzeyine ilişkin doğrudan bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak, bazı çalışmalar Hollanda (van Steden ve Nalla, 2010), Portekiz (Moreira vd., 2015) ve Türkiye (Demirci, 2019; Dölek ve Rigakos, 2020) dahil olmak üzere farklı ülkelerde vatandaşların özel güvenlik görevlilerine yönelik algı ve tutumlarını incelemiştir. Bu çalışmalar, vatandaşların özel güvenlik görevlilerine duydukları güven ve memnuniyetin, bu görevlilerin suçun önlenmesi ve kamu güvenliğinin artırılmasındaki rollerine ilişkin algılarına bağlı olarak değiştiğini göstermektedir. Erçetin ve diğerleri (2021) çalışmalarında, özel güvenlik görevlilerinin stres ve öfke düzeylerini ve öfke ve stres kontrolü kapsamında kendilerine verilen eğitim programının etkinliğini belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışmada, özel güvenlik görevlilerinin yüksek düzeyde stres ve öfke yaşadıkları ve eğitim programının stres ve öfke düzeylerini azaltmada etkili olduğu bulunmuştur. Dölek ve Rigakos (2020) çalışmalarında, Türkiye'de yürütülen bir vaka çalışması neoliberal polisliğin özel güvenlik emeği üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışmada, Türkiye'de özel güvenlik işinin güvencesizlik, militarizm ve yabancılaşma ile karakterize olduğunu ve özel güvenliğin kentsel alanın militarizasyonunda ve otoriter kontrolün uygulanmasında belirleyici olduğunu ortaya koymuştur. Ancak, uyuşturucu ile mücadele söz konusu olduğunda bazen özel güvenlik görevlisinin rolü bulanıklaşabilir. Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de uyuşturucu yaygın bir sorun olabilir ve özel güvenlik görevlileri uyuşturucunun dahil olduğu durumlarla karşılaşabilir. Uyuşturucuyla mücadele yasalara ve şirket politikalarına sıkı sıkıya bağlı kalmayı gerektirdiğinden, ip üzerinde yürür gibi dikkatli adım atmaları gerekir. Bir özel güvenlik görevlisi, uyuşturucu kullanımı veya kaçakçılığı da dahil olmak üzere hiçbir yasadışı faaliyette bulunmamalı ve uyuşturucuyla uğraşırken her zaman yasal protokollere ve prosedürlere uymalıdır. Narkoterörizm açısından, özel güvenlik görevlileri kolluk kuvveti değildir ve polis memurlarıyla aynı yetkiye sahip değildir (van Steden ve Nalla, 2010). Bu nedenle, özel güvenlik görevlilerinin durumları uygun şekilde ele alabilecek donanıma sahip olmalarını sağlamak için yeterli eğitim almaları çok önemlidir. Moreira ve diğerleri, (2015) özel güvenlik görevlilerinin eğitime bakış açıları üzerine yapılan bir çalışmalarında, eğitimin artırılması veya iyileştirilmesi çağrılarının yasallık, yönetim ve hesap verebilirlikle ilgili soyut kaygılardan kaynaklandığını ve mevcut eğitim rejimlerinin gerçek özel güvenlik görevlileri için ne kadar yararlı olduğuna dair gerçek analizlere dayanmadığını ortaya koymuştur.

Özel güvenlik görevlileri liman güvenliğinde, özellikle de uyuşturucu kaçakçılığının önlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Hernández vd., 2014). Ancak, özel güvenlik

görevlilerinin uyuşturucu bilgisi konusunda sınırlı sayıda araştırma bulunmaktadır. Türkiye'deki özel güvenlik görevlilerinin uyuşturucu bilgi düzeyine ilişkin doğrudan bir kanıt bulunmamakla birlikte, mevcut araştırmalar, suçun önlenmesi ve kamu güvenliğindeki rollerine ilişkin algı ve tutumlarının yanı sıra stres ve öfke düzeylerinin, özel güvenlik görevlileri olarak etkinliklerinin sağlanmasında dikkate alınması gereken önemli faktörler olduğunu göstermektedir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; özel güvenlik görevlilerinin “*uyuşturucu madde*” kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlarını belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Özel güvenlik görevlilerinin “*uyuşturucu madde*” kavramına yönelik ne gibi metaforları bulunmaktadır?
2. Özel güvenlik görevlilerinin “*uyuşturucu madde*” kavramına yönelik metaforları kaç farklı kategoride toplanabilir?

2. YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde “*araştırma modeli*”, “*çalışma grubu*”, “*verilerin toplanması*” ve “*verilerin analizi*” başlıkları ile açıklamalarına yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, özel güvenlik görevlilerin uyuşturucu madde ilişkin geliştirdikleri metaforlar ve geliştirdikleri metaforlara yönelik görsel çizimlerin incelendiği bir çalışmadır. Araştırma, nitel araştırma yöntemi olan “*olgubilimi deseni*” ile gerçekleştirilmiştir. Olgubilimi deseni, araştırmaya katılan “*bireylerin deneyimleri sonucunda hissettikleri, ne düşündükleri, algıları, kavramları ve bunlar arasındaki ilişkileri kurma biçimleri ve yollarını derinlemesine araştırmak*” amacıyla yapılmaktadır (Aydın Günbatır, 2019; Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu araştırmada olgubilimi deseniyle özel güvenlik görevlilerin “*uyuşturucu madde*” kavramına yönelik metaforları araştırılmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2023 yılında Karaman ilinde kamuda görev yapan 30 özel güvenlik görevlileri oluşturmaktadır. Çalışma grubunda yer alan katılımcılara ilişkin demografik bilgiler Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Araştırmaya katılan özel güvenlik görevlilerin demografik özellikleri

Değişkenler	Özel Güvenlik Sayısı	
	<i>f</i>	%
Cinsiyet	Kadın	9 30
	Erkek	21 70
Branş	Silahlı	18 60
	Silahsız	12 40
	30	100

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan özel güvenlik görevlilerin %30'unun (N=9) kadın ve %70'inin (N=21) erkek olduğu görülmektedir. Özel güvenlik görevlilerin %60'sının (N=18) silahlı ve %40'ının silahsız olarak görev yapmaktadır.

2.3. Verilerin Toplanması

Araştırmada veriler kamu kurumlarında görev yapan özel güvenlik görevlilerinden toplanmıştır. Araştırma verilerinin toplanması için katılımcıların her birinden “*uyuşturucu madde... gibidir, çünkü...*” şeklinde verilen ifadesinin boş bırakılan yerleri kendi algı ve düşünceleriyle ilişkilendirerek yazmaları istenmiştir. Özel güvenlik görevlilerin ürettikleri metafor için bir görselleştirme (resim çizmeleri) istenmiştir. Aynı zamandan özel güvenlik görevlilerden dağıtılan forma bazı demografik bilgiler (cinsiyet ve kimlik türü) yazmaları istenmiştir. Araştırma sonunda, özel güvenlik görevlilerinin uyuşturucu madde kavramıyla ilgili toplam 20 metafor geliştirdikleri görülmüştür. Katılımcı özel güvenlik görevliler “*gibi*” kullanılarak uyuşturucu maddeyi bir şeye benzetmişler ve araştırmada “*çünkü*” kelimesini kullanarak uyuşturucu maddeyi neye benzettiklerini açıklamışlardır.

2.4. Verilerin Analizi

Bu araştırmada özel güvenlik görevlilerin belirttikleri metaforların analiz edilmesi ve yorumlanması süreci detaylandırılarak pek çok aşamada yapılmıştır. Bu aşamalar belirlenirken hem ilgili çalışmalardan yararlanılmış hem de araştırmacının eklediği aşamalar şeklinde düzenlenmiştir. Bunlar, “(1) veri kağıtlarının incelenmesi”; “(2) değerlendirmeye uygun olmayan kağıtları elenmesi”; “(3) veri kağıtlarını tekrar incelenmesi ve derlenmesi”; “(4) katılımcıların değerlendirmeye kabul edilen cevap kağıtlarının 1'den 30'a kadar numaralandırılması”; “(5) değerlendirilmeye uygun olan kağıtlardan metaforların

belirlenmesi”; “(6) kategorilerin geliştirilmesi”; “(7) metaforların incelenerek kategorilere dağılımının belirlenmesi”; “(8) geçerlik ve güvenilirliğin sağlanması”; “(9) elde edilen kodların frekanslarının hesaplanması”; “(10) verilerin yorumlanması”; “(11) çalışmanın raporlandırılması” (Armstrong vd., 2011; Aydoğdu, 2008; Basse, 1999; Corbin ve Strauss, 2007; apan, 2010; Ekici ve Kurt, 2014; Ekici, 2016; zcan, 2010; Saban, 2008).

Nitel araştırmalarda önemli işlemlerden biri olan geçerlik ve güvenilirliğin sağlanması konusunda bu araştırmada şu önemli aşamalara dikkat edilmiştir. Bunlar, “(1) araştırmada elde edilen verilerin kodlanması ve verilerin analiz edilmesi sürecindeki aşamalar detaylı bir şekilde açıklanmıştır” (Elo ve diğerleri, 2014; Hruschka ve diğerleri, 2004); “(2) araştırmada elde edilen kategoriler altında yer alan metaforlara özel güvenlik görevlileri açıklamalarından örnekler seçilerek bulgular bölümünde yer verilmiştir” (Yıldırım ve şimşek, 2018); “(3) ilgili araştırmalar arası tutarlılık sağlanmaya çalışılmış ve detaylı bir literatür taraması yapılarak bu araştırma sonuçları literatürle karşılaştırılarak sunulmuştur” (Ratcliff, 1995); “(4) araştırmada dış geçerliği arttırmak yönünde, hem amaçlı örneklem seçimi yapılmış hem de araştırmacının verileri ilgili literatürle destekleyerek tarafsız şekilde yorumlaması sağlanmıştır” (Houser, 2015; Merriam, 2013).

Araştırma verileri iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı kodlandıktan sonra ortaya çıkan kod ve tema listesine son şekli verilmiştir. *Güvenirlik* = $\left(\frac{\text{Görüş Birliği}}{\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı}} \right) \times 100$ formülü kullanılarak hesaplanmıştır (Miles ve Huberman, 1994). Kodlayıcılar arasındaki ortalama güvenirlik %93.8 olarak bulunmuştur.

3. BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde özel güvenlik görevlileri tarafından üretilen uyuşturucu maddeye ilişkin metaforlar analiz edilmiştir. Öncelikle araştırmada elde edilen metaforlar genel olarak verilmiştir, daha sonra kavramsal kategoriler altında toplanan metaforlar kısaca yer verilmiştir.

Genel Bulgular

Özel güvenlik görevlilerin “*uyuşturucu madde*” kavramı için toplam 20 adet yapılandırılmış metafor ürettikleri grlmştir. Özel güvenlik görevlileri uyuşturucu madde kavramıyla ilgili en fazla; “*sigara (f=4)*”, “*lm (f=3)*”, “*ekirdek (f=2)*”, “*su ekmek (f=2)*”, “*eski sevgili (f=2)*”, “*düşman (f=2)*”, “*aşk (f=2)*” metaforları belirtmişlerdir. Özel güvenlik görevlileri tarafından üretilen metaforlar frekans ve yüzde dağılımına ilişkin bilgiler Tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo 2. Uyuşturucu maddeye ilişkin frekans ve yüzde değerleri

<i>Metafor</i>	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>Metafor</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
Sigara	4	13.3	İnternet ve telefon	1	3.3
Ölüm	3	10	Dövme	1	3.3
Çekirdek	2	6.7	Tatlı zehir	1	3.3
Su ekmek	2	6.7	Kola	1	3.3
Eski sevgili	2	6.7	Mikrop	1	3.3
Düşman	2	6.7	Bataklık	1	3.3
Aşk	2	6.7	Sarmaşık	1	3.3
Ateşten gömlek	1	3.3	Tefeci	1	3.3
Hapishane	1	3.3	Şeytan	1	3.3
Kurşun	1	3.3	Deniz	1	3.3
Toplam:				30	100

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan özel güvenlik görevlileri “*uyuşturucu madde*” kavramına yönelik 20 adet metafor geliştirdikleri görülmüştür. Araştırmada geliştirilen 20 metaforun %70’i (f=15) somut, %30’u (f=5) ise soyut şeylerle ilgilidir. Somut metaforların %13.3’ü (f=3) canlı varlıklarla ilgili olduğu ve %56.7’si (f=12) cansız varlıkla ilgili olduğu görülmüştür. Soyut metaforların %10’u (f=2) canlı varlıklarla ilgili olduğu ve %20’si (f=3) cansız varlıkla ilgili olduğu görülmüştür. Katılımcı özel güvenlik görevliler tarafından üretilen metaforlar araştırmada dört kavramsal kategori altında toplanmıştır. Özel güvenlik görevlileri tarafından üretilen uyuşturucu maddeye ilişkin kavramsal kategorilere ilişkin bilgiler Tablo 3’de yer verilmiştir.

Tablo 3. Uyuşturucu maddeye ilişkin kavramsal kategoriler

<i>Kavramsal Kategori</i>	<i>Katılımcı n</i>	<i>Katılımcı %</i>	<i>Metafor f</i>	<i>Metafor %</i>	<i>Uyuşturucu maddeye ilişkin metaforlar</i>
Zarar veren, sonu kötü biten	13	43.3	10	50	ölüm (n=3); düşman (n=2); hapishane (n=1); kurşun (n=1); ateşten gömlek (n=1); mikrop (n=1); bataklık (n=1);

					sarmaşık ($n=1$); tefeci ($n=1$); şeytan ($n=1$)
Kurtulması zor alışkanlık, çaresizlik	10	33.3	6	30	sigara ($n=4$); çekirdek ($n=2$); internet ve telefon ($n=1$); dövme ($n=1$); kola ($n=1$); deniz ($n=1$)
Mutluluk veren, geçici haz	5	16.7	3	15	eski sevgili ($n=2$); aşk ($n=2$); tatlı zehir ($n=1$)
Gereksinim, ihtiyaç	2	6.7	1	5	Su, ekmek ($n=2$)

Tablo 3 incelendiği zaman, uyuşturucu maddeye ilişkin üretilen metaforlar dört kavramsal kategoride belirlenmiştir. Bu kategoriler sırasıyla; (1) zarar veren, sonu kötü biten (10 metafor); (2) kurtulması zor alışkanlık, çaresizlik (6 metafor); (3) mutluluk veren, geçici haz (3 metafor); (4) gereksinim, ihtiyaç (1 metafor) olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kavramsal Kategoriler

Araştırmanın bu bölümünde, katılımcı özel güvenlik görevliler tarafından üretilen “uyuşturucu madde” kavramına ilişkin metaforlar incelenmiştir.

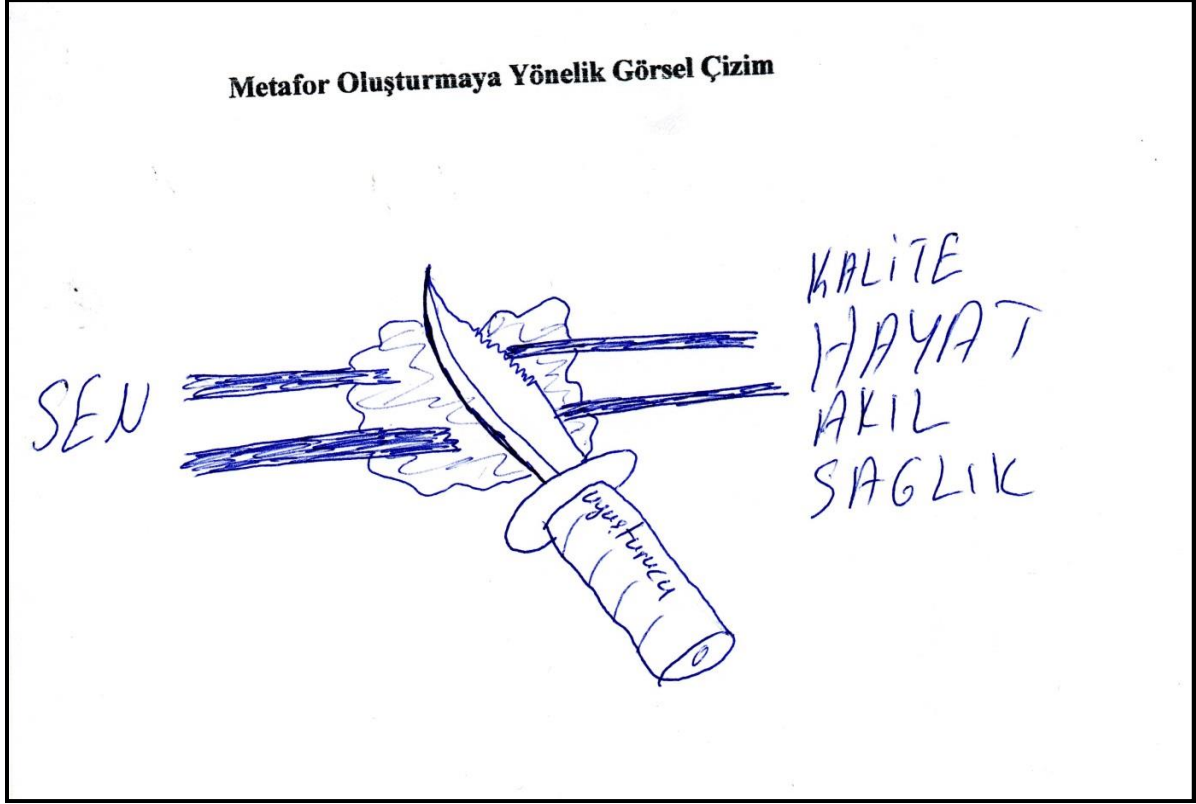
(1) zarar veren, sonu kötü biten

Araştırmada “uyuşturucu madde” kavramına ilişkin elde edilen ilk kavramsal kategoridir. Bu kategoride toplam 13 özel güvenlik görevlisi (%43.3) iyi yapılandırılmış 10 metafor (%50) üretmiştir. Metaforların frekans dağılımlarına bakıldığında en sık kullanılan “ölüm ($f=3$, %10)” ve “düşman ($f=2$, %6.7)” metaforları yer almaktadır. Buna dair bir katılımcının ifadesi ve çizimi şu şekildedir:

“Uyuşturucu madde **ölüm** gibidir; çünkü **hayattan koparır.**” [ÖGG21]

ÖGG21’in geliştirmiş olduğu metafora yönelik görselleştirme Görsel 1’de yer verilmiştir.

Görsel 1. ÖGG21'in geliştirdiği metafor için görselleştirme

Görsel 1 incelendiği zaman “*uyuşturucu madde*” kavramına yönelik “*ölüm*” metaforunu geliştiren ÖGG21 kodlu katılımcının metafora yönelik oluşturduğu görsel destekleyici mahiyetindedir.

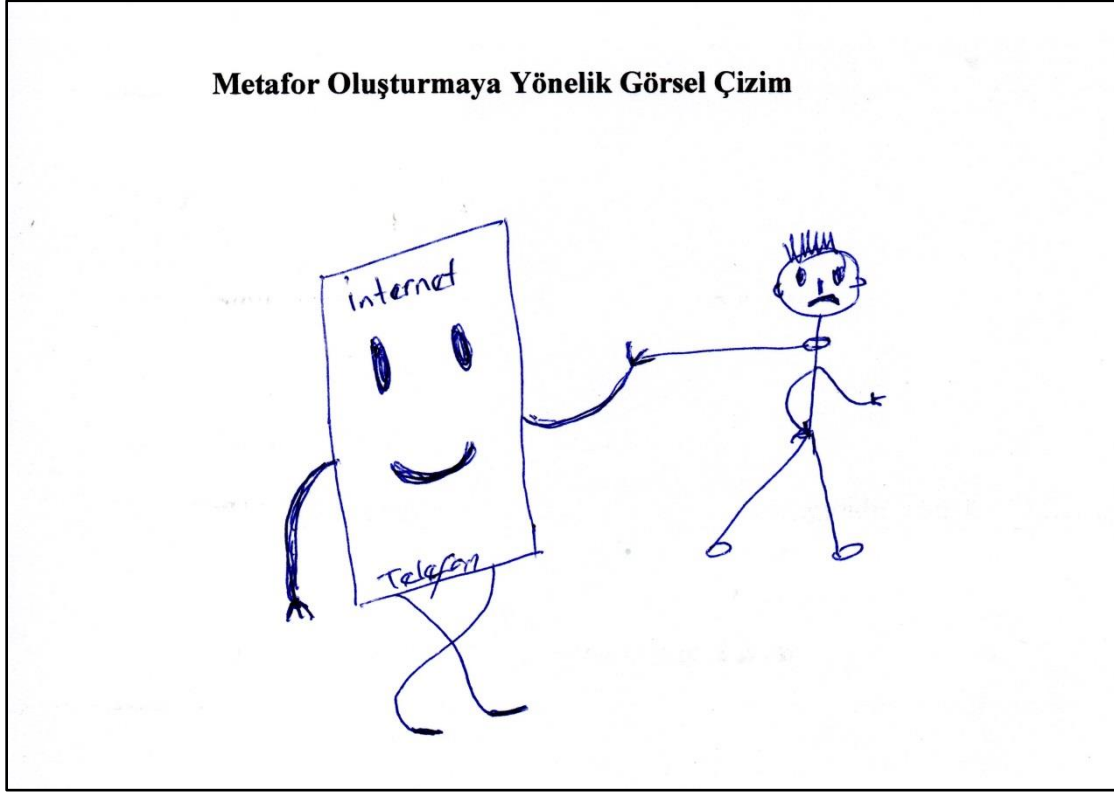
(2) kurtulması zor alışkanlık, çaresizlik

Araştırmada elde edilen ikinci kavramsal kategoridir. Bu kategoride toplam 10 özel güvenlik görevlisi (%33.3) iyi yapılandırılmış 6 metafor (%30) üretmiştir. Metaforların frekans dağılımlarına bakıldığında en sık kullanılan “*sigara (f=4, %13.3)*” ve “*çekirdek (f=2, %6.7)*” metaforları yer almaktadır. Buna dair bir katılımcının ifadesi ve çizimi şu şekildedir:

“ *Uyuşturucu madde internet ve telefon gibidir; çünkü kendine alıştırır bağımlılık yapar.*”
[ÖGG 7]

ÖGG7'nin geliştirmiş olduğu metafora yönelik görselleştirme Görsel 2'de yer verilmiştir.

Görsel 2. ÖGG7'nin geliştirdiği metafor için görselleştirme

Görsel 2 incelendiği zaman “uyuşturucu madde” kavramına yönelik “internet ve telefon” metaforunu geliştiren ÖGG7 kodlu katılımcının metafora yönelik oluşturduğu görsel destekleyici mahiyetindedir.

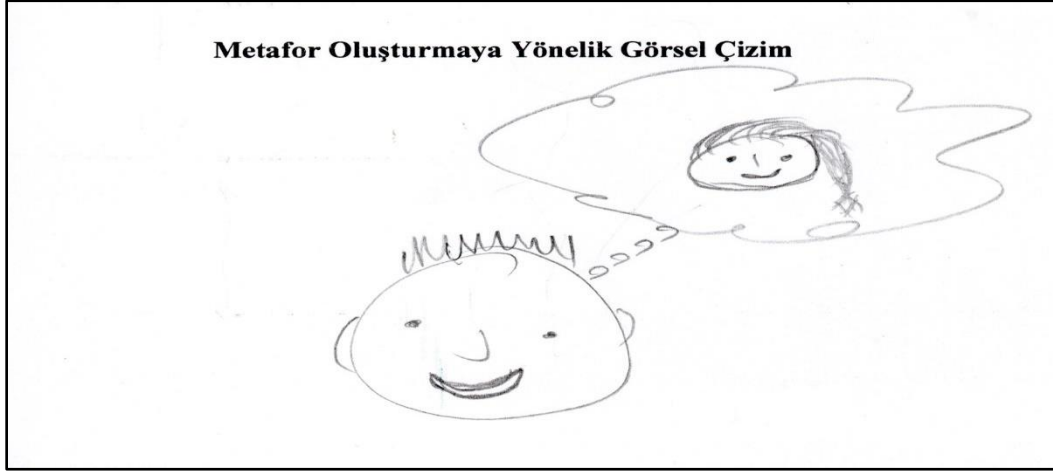
(3) mutluluk veren, geçici haz

Araştırmada elde edilen ikinci kavramsal kategoridir. Bu kategoride toplam 5 özel güvenlik görevlisi (%16.7) iyi yapılandırılmış 3 metafor (%15) üretmiştir. Metaforların frekans dağılımlarına bakıldığında en sık kullanılan “eski sevgili ($f=2$, %6.7)” ve “aşk ($f=2$, %6.7)” metaforları yer almaktadır. Buna dair bir katılımcının ifadesi ve çizimi şu şekildedir:

“Uyuşturucu madde *eski sevgili* gibidir; çünkü *hep aklındadır.*” [ÖGG 9]

ÖGG9'un geliştirmiş olduğu metafora yönelik görselleştirme Görsel 3'de yer verilmiştir.

Görsel 3. ÖGG9'un geliştirdiği metafor için görselleştirme

Görsel 3 incelendiği zaman “uyuşturucu madde” kavramına yönelik “eski sevgili” metaforunu geliştiren ÖGG3 kodlu katılımcının metafora yönelik oluşturduğu görsel destekleyici mahiyetindedir.

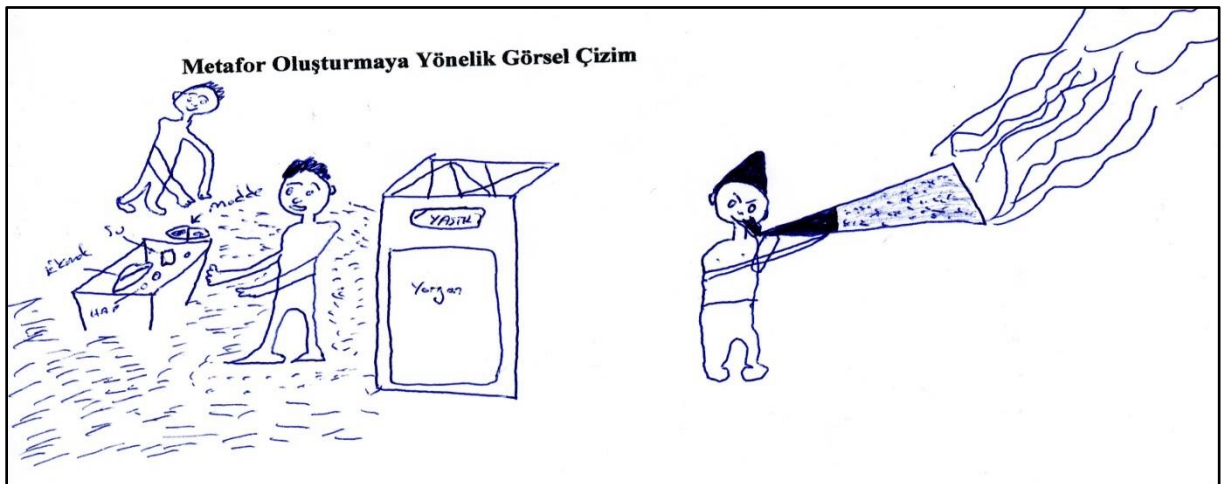
(4) gereksinim, ihtiyaç

Araştırmada elde edilen ikinci kavramsal kategoridir. Bu kategoride toplam 2 özel güvenlik görevlisi (%6.7) iyi yapılandırılmış 1 metafor (%5) üretmiştir. Metaforların frekans dağılımlarına bakıldığında en sık kullanılan “su, ekmek ($f=2$, %13.3)” metaforu yer almaktadır. Buna dair bir katılımcının ifadesi ve çizimi şu şekildedir:

“Uyuşturucu madde ekmek, su ve yemek gibidir; çünkü onsuz yapılamaz.” [ÖGG 11]

ÖGG11'in geliştirmiş olduğu metafora yönelik görselleştirme Görsel 4'de yer verilmiştir.

Görsel 4. ÖGG11'in geliştirdiği metafor için görselleştirme

güvenlik görevlilerinin uyuşturucu maddeler ile ilgili bilgi birikim ve deneyimleri şekillenmektedir.

Araştırma sonucuna göre özel güvenlik görevlilerinin uyuşturucu madde ile ilgili 4 kavramsal kategoriye sahip oldukları görülmektedir. Bu 4 kavramsal kategori “zarar veren, sonu kötü biten”; “kurtulması zor alışkanlık, çaresizlik”; “mutluluk veren, geçici haz”; “gereksinim, ihtiyaç” şeklindedir. Elde edilen bulgulara bakıldığında en fazla metafor üretilen kategori “zarar veren, sonu kötü biten” olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırma sonucuna göre özel güvenlik görevlilerinin uyuşturucu madde ile ilgili daha çok “zarar veren, sonu kötü” ve “hüsran ile biten imaj ve algılara” sahip oldukları görülmektedir. Sonuçlar özel güvenlik görevlilerinin uyuşturucu maddeyi kurtulması güç haz veren ve deneyimleyen kişinin yaşamını olumsuz etkileyen, ölüm ile sonuçlanan bir deneyim olarak gördükleri sonucuna ulaşılmıştır.

Bu araştırmada özel güvenlik görevlilerinin uyuşturucu madde kavramı ile ilgili geliştirdikleri metaforlar incelenerek zengin veriler elde edilmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlar çerçevesinde farklı araştırmaların detaylandırıcı ve açıklayıcı şekilde yapılmasına ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Öncelikle özel güvenlik görevlilerinin uyuşturucu madde bilgi düzeylerinin artırılması, uyuşturucu madde ile etkin mücadele konusunda farkındalıklarının geliştirilmesi, bu bağlamda gerek eğitim seviyesinde gerekse mesleki deneyim sürecinde hizmet içi eğitimler ile kurumlar arası işbirliği ve eşgüdüm halinde multidisipliner bakış açısıyla çalışmaların yapılmasının etkili ve yerinde olacağı düşünülmektedir. Özel güvenlik görevlilerinin uyuşturucu madde konusundaki bilgi ve hassasiyetlerinin, farkındalıklarının ortaya konması ve bu konularda kullandıkları metaforların tespitine yönelik çalışmaların hazırlanmasının yerinde olacağı düşünülmektedir. Madde bağımlılığı ile mücadelede önleyici, müdahale edici ve iyileştirici çalışmaların nicelik ve niteliklerinin artırılarak yürütülmesi ve bu süreçte özel güvenlik görevlilerinin de sürece etkin katılımlarının sağlanmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Armstrong, S.L., Davis, H.S. and Paulson, E.J. (2011). The subjectivity problem: Improving triangulation approaches in metaphor analysis studies. *International Journal of Qualitative Methods*, 10 (2), 151-163.
- Aydın Günbatır, S. (2019). *Olgu bilim (fenomenolojik araştırma) yöntemi*. (H. Özmen ve O. Karamustafaoğlu) içinde eğitimde araştırma yöntemleri (s. 293-316). Ankara: Pegem Akademi.
- Aydoğdu, E. (2008). *İlköğretim okullarındaki öğrenci ve öğretmenlerin sahip oldukları okul algıları ile ideal okul algılarının metaforlar yardımıyla analizi*. (Yüksek lisans tezi). Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Bassey, M. (1999). *Case study research in educational settings*. USA: Open University.
- Corbin, J.M. and Strauss, A.C. (2007). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks, CA: Sage Publication.
- Çapan, B.E. (2010). Öğretmen adaylarının üstün yetenekli öğrencilere yönelik metaforik algıları. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (12), 140-154.
- Demirci, U. (2019). The effect of private security police cooperation perception on private security officers' professional commitment level. *The International Journal of Business & Management*, 4(7).
- Dölek, Ç. and Rigakos, G.S. (2020). Private Security Work in Turkey: A Case Study of Precarity, Militarism and Alienation. *Critical Sociology*, 1(46), 119-140.
- Ekici, G. (2016). Biyoloji öğretmeni adaylarının mikroskop kavramına ilişkin algılarının belirlenmesi: Bir metafor analizi çalışması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 615-636.
- Ekici, G. ve Kurt, H. (2014). Öğretmen adaylarının "AIDS" kavramı konusundaki bilişsel yapıları: Bağımsız kelime ilişkilendirme testi örneği. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18 (3), 267-306.
- Elo, S., Kääriäinen, M., Kanste, O., Pölkki, T., Utriainen, K. and Kyngäs, H. (2014). Qualitative content analysis: A focus on trustworthiness, *SAGE Open*, 1- 10.

- Erçetin, Ş.Ş., Açıklan, Ş.N., Potas, N., Neyişci, N. and Çevik, M.S. (2021). Estimating the training effect through the levels of trait anger, anger expression, and coping with the stress of private security guards. *Work-A Journal of Prevention Assessment & Rehabilitation*, 3(70), 917-928.
- Hernández,P.T., Naik, A. J. T., Newton, E. J., Hailesc, S.M.V. and Parkin, I.P. (2014). Assessing the potential of metal oxide semiconducting gas sensors for illicit drug detection markers. *J. Mater. Chem. A*, 23(2), 8952-8960.
- Houser, J. (2015). *Nursing research: Reading, using, and creating evidence*. (3rd ed.). Burlington: Jones ve Bartlett Learning.
- Hruschka, D.J., Schwartz, D., St.John, D.C., Picone-Decaro, E., Jenkins, R.A. and Carey, J.W. (2004). Reliability in coding open-ended data: Lessons learned from HIV behavioral research. *Field Methods*, 16 (3), 307-331.
- Merriam, S.B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber* (Çev. S. Turan). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Miles, M.B. and Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Moreira, S., Cardoso, C. and Nalla, M. K. (2015). Citizen confidence in private security guards in Portugal. *European Journal of Criminology*, 2(12), 208-225.
- Özcan, A. (2010). *İlköğretim öğrencilerinin İngilizce öğrenmeye yükledikleri anlamlar: Metaforik bir analiz*. (yüksek lisans tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.
- Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanun (5188 Sayılı Kanun). (2004). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5188.pdf> adresinden 14 Nisan 2023 tarihinden alınmıştır.
- Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanunun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik. (2004). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=7190&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> adresinden 14 Nisan 2023 tarihinden alınmıştır.
- Ratcliff, D. (1995). Validity and reliability in qualitative research. <http://qualitativresearch.ratcliffs.net/Validity.pdf> accessed on 10.04.2023 from the address.

- Saban, A. (2008). Okula ilişkin metaforlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 55, 459-496.
- van Steden, R. and Nalla, M.K. (2010). Citizen satisfaction with private security guards in the Netherlands: Perceptions of an ambiguous occupation. *European Journal of Criminology*, 3(7), 214-234.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. 11. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ÖĞRETMEN ADAYLARININ MESLEKİ YETERLİLİK ALGILARININ İNCELENMESİ

**Prof. Dr. Gürbüz OCAK¹, Öğr. Gör. Dr. Akın KARAKUYU², Yüksek Lisans Öğrencisi
Kaan Ramazan ÖZER³,**

¹Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, - ORCID ID: 0000-0001-8568-0364

²Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Antakya MYO, - ORCID ID: 0000-0001-7370-5464

³Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, - ORCID ID: 0000-0003-4175-5744

ÖZET

Öğretmenin niteliği demek eğitimin kalitesi demektir. Bu iki olgu ayrı düşünülemez ve ikisi de doğru orantılıdır. Bu anlamda öğretmenlerin kendi mesleklerine yönelik yeterlilik algılarını belirlemek önemlidir. Çalışmanın amacı, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin mesleki yeterlilik algılarının düzeyini belirlemek ve çeşitli demografik değişkenler açısından incelenmektedir. Tarama modeli kullanılarak yürütülen bu çalışmanın evreni Ege ve Akdeniz bölgesinde bulunan iki farklı devlet üniversitesinin Eğitim Fakültesinde eğitim gören öğretmen adaylarından oluşmaktadır. Tesadüfi örnekleme yöntemiyle farklı bölümlerde öğrenim gören 200 öğretmen adayı ise bu çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Veriler, Öğretmen Adayları için Mesleki Yeterlik Ölçeği ile toplanmıştır. Verilerin analizinde ortalama, bağımsız t testi ve anova testleri kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, öğretmen adaylarının mesleki yeterlilik algı düzeyleri yüksektir. Demografik değişkenlere göre ise, cinsiyet, aile eğitim durumu, sınıf düzeyi ve aile sosyo-ekonomik durumları ile mesleki yeterlik algıları arasında anlamlı fark yoktur.

Anahtar Kelimeler: Mesleki Gelişim, Mesleki Yeterlik, Öğretmen Adayları

EXAMINATION OF PERCEPTIONS OF PROFESSIONAL QUALIFICATIONS OF TEACHER CANDIDATES

ABSTRACT

The quality of the teacher means the quality of education. These two phenomena cannot be considered separately and both are directly proportional. In this sense, it is important to determine teachers' perceptions of competence towards their profession. The aim of the study is to determine the level of professional competence perceptions of teacher candidates regarding

the teaching profession and to examine them in terms of various demographic variables. The universe of this study, which was carried out using the scanning model, consists of teacher candidates studying at the Faculty of Education of two different state universities in the Aegean and Mediterranean regions. The sample of this study is 200 pre-service teachers studying in different departments with the random sampling method. Data were collected with the Vocational Competence Scale for Pre-service Teachers. Mean, independent t-test and anova tests were used in the analysis of the data. According to the results of the research, the professional competence perception levels of teacher candidates are high. According to demographic variables, there is no significant difference between gender, family education level, class level, family socio-economic status and professional competence perceptions.

Keywords: Professional Development, Professional Competence, Teacher Candidates

1.GİRİŞ

Öğretmenler eğitim sistemlerinde en etkin paydaşlardan biridir. Bu nedenle öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının mesleki yeterlikleri önemlidir. Öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının mesleklerine ilişkin donanımlara ne kadar sahip oldukları ve bu mesleğe yönelik olumlu olumsuz tutumları belirlenen hedeflere ulaşılabilmesi için belirleyicidir.

Öğretmenlik mesleği insanlık tarihi kadar eski olmasına rağmen eğitim yakın zamanda ayrı bir bilim olarak kabul edildiği için öğretmenlikte buna bağlı olarak yakın zamanda bir meslek olarak kabul edilmiştir. Bu açıdan öğretmenlik mesleği de diğer mesleklerde olduğu gibi bazı bilgi, beceri, donanım ve niteliklere sahip olmayı gerektirmektedir (Erden, 1998). Eğitimin başarılı olabilmesi öğretmenlerin nitelikleri ve yeterlikleri ile doğru orantılıdır (Celep, 2009). Mesleki yeterlik, Türk Dil Kurumuna göre bir işi yapabilmek için gerekli ve o mesleğe ait bilgi, ehliyet olarak tanımlanmıştır (TDK, 2009). Öğretmenlerin mesleki yeterlikleri ise öğretmen ve öğretmen adaylarının mesleklerini daha da ileriye taşıyabilmeleri için gerekli donanımların neler olduğunu ifade eden becerilerdir (Köksal, 2008). Bir başka ifadeyle öğretmenlik mesleği yeterliklerini öğretmek için gerekli olan beceriler olarak ifade edebiliriz.

Öğretmenlik mesleği için gerekli olan becerileri, alan bilgisi, içeriği oluşturma, öğretimi planlama, öğretmeyi gerçekleştirme, değerlendirme ve mesleki ilişkiler olarak sıralayabiliriz (Schallcross ve Spink, 2002). Milli Eğitim Bakanlığı ise, 6 genel yeterlik alanı, 31 alt yeterlik ve 233 performans göstergesinden oluşan mesleki yeterlik listesi belirlemiştir. Genel yeterlikler,

A-Kişisel ve Mesleki Değerler-Mesleki Gelişim

B-Öğrenciyi Tanıma

C-Öğrenme ve Öğretme Süreci

D-Öğrenmeyi, Gelişimi İzleme ve Değerlendirme

E-Okul-Aile ve Toplum İlişkileri

F-Program ve İçerik Bilgisi olarak belirlenmiştir (MEB, 2006).

Mesleklerin Mesleği olarak nitelendirilen öğretmenlik, bilişsel, duyuşsal ve devinişsel olarak diğer mesleklerin öğretilme sürecinde anahtar rolü oynar. Aday öğretmenlerin eğitimi ve öğretmenlik mesleğinin sağlıklı ve başarılı bir şekilde işleyebilmesi için öğretmen yetiştirme organizmasının düzenli ve nitelikli olmasına bağlıdır (Türer, 2012). Bu yönden hem öğretmen adaylarının hem de öğretmenlerin iyi şekilde yetiştirilmesi gerekir (Çelikten, Şanal ve Yeni, 2005; Şişman, 2007). Eğitim öğretim hizmetlerinin kalitesi için öğretmenlerin kendilerini mesleki anlamda yeterli hissetmeleri önem taşımaktadır. Bu bağlamda çalışmada öğretmen adaylarının mesleki yeterlik algılarının düzeyi ve bu düzeylerinin bazı demografik özelliklerine göre incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda çalışma bir genel araştırma ve beş alt problemden oluşmuştur.

Problem Cümlesi;

Aday öğretmenlerin mesleki yeterlik algılarının düzeyi nedir ve bazı değişkenlere göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

Alt Problemler;

- 1- Öğretmen adaylarının mesleki yeterlik algılarının düzeyi nedir?
- 2- Öğretmen adaylarının cinsiyetleri ile mesleki yeterlilikleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
- 3- Öğretmen adaylarının aile eğitim durumu ile mesleki yeterlilikleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
- 4- Öğretmen adaylarının sınıf düzeyleri ile mesleki yeterlilikleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
- 5- Öğretmen adaylarının ailelerinin sosyo ekonomik düzeyi ile mesleki yeterlilikleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

2.YÖNTEM

2.1.Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, aday öğretmenlerin mesleki yeterlik algıları kapalı uçlu sorularla belirlenmeye çalışıldığı için tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli evren içerisinden alınan bir örneklem alınarak mevcut durum belirlenmeye ve açıklanmaya çalışılan araştırmalardır (Balcı, 2004).

2.2.Evren Örneklem

Araştırmanın çalışma evrenini, Afyon Kocatepe Üniversitesi ve Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültelerinde öğrenim gören öğretmen adayları, çalışma grubunu ise tesadüfi örnekleme tekniği ile belirlenen ve çalışmaya gönüllü olarak katılan 200 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Katılımcılara ait özellikler çizelge 1 de verilmiştir.

Çizelge 1. Katılımcılara Ait Demografik Özellikler

Değişken	Alt Grup	f	%
Cinsiyet	Kadın	142	71
	Erkek	58	29
Aile Eğitim Durumu	Ortaokul	58	27,0
	Lise	49	24,5
	Üniversite	93	46,5
Aile Sosyo-Ekonomik Düzeyi	Düşük	43	21,5
	Orta	125	62,5
	Yüksek	32	16,0
Sınıf Düzeyi	1	40	20
	2	45	22,5
	3	39	19,5
	4	76	38

2.3.Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak Yengin Sarpkaya ve Altun (2021) tarafından geliştirilen Öğretmen Adayları İçin Mesleki Yeterlilik Ölçeği kullanılmıştır. 28 maddeden oluşan envanterin tamamının Cronbach alfa güvenirlik katsayısı 0,94 olarak belirlenmiştir. Ölçekteki maddeler düşük dereceden yükseğe doğru 5'li Likert ölçeği tipindedir. Madde havuzunda ters kodlanmış madde bulunmamakta ve tamamı olumlu cümlelerden oluşmaktadır.

2.4.Verilerin Analizi

Elde edilen verilerin normallik dağılımına bakılmış Kurtosis ve Skewness değerleri -2 ile +2 arasında olduğundan normal dağılım gösterdikleri kabul edilmiştir (George ve Mallery, 2010). Öğretmen adaylarının mesleki yeterlik düzeyleri için ortalama ve standart sapma, cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek için bağımsız t testi, aile eğitim durumları, sınıf düzeyleri ve aile sosyo ekonomik düzeyleri açısından anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Çalışmada yapılan tüm verilerin analizinde 0,05 anlamlılık düzeyi dikkate alınmıştır.

3.BULGULAR

Bu kısımda çalışmada elde edilen veriler üzerinde yapılan istatistiksel işlem sonucu elde edilen bulgular ve bulguların yorumları aktarılmıştır. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının mesleki yeterliliklerine ilişkin algılarını belirleme ölçeğinde yer alan sorulara verdikleri cevapların frekans, yüzdeler ve ortalamaları çizelge 2 de verilmiştir.

Çizelge 2. Katılımcıların Ölçekte Yer Alan Sorulara Verdikleri Cevapların Betimsel İstatistik Değerleri

Madde		5	4	3	2	1	X
Öğrencilerimin her birinin önemli olduğunu onlara fark ettirme	f	130	54	11	2	3	4,53
	%	65	27	5,5	1	1,5	
Öğrencilerimin farklılıklarına saygı duyma	f	147	46	4	2	1	4,68
	%	73,5	23	2	1	0,5	
Öğrencilerimin her birinin öğrenmesini desteklerken onların ihtiyaçlarını göz önünde bulundurma	f	133	52	11	2	2	4,56
	%	66,5	26	5,5	1	1	
Düzeyi ne olursa olsun her bir öğrencimin kazanımlarını arttırmayı hedefleme	f	143	39	15	2	1	4,6
	%	71,5	19,5	7,5	1	0,5	
Farklı düzeydeki öğrencilerimin başarılı olabileceklerine ilişkin her birine öz güven kazandırma	f	148	41	9	1	1	4,67
	%	74	20,5	4,5	0,5	0,5	
Sınıf içi çalışmalarım konusunda kendi niteliğimi tarafsızca değerlendirme	f	127	51	19	2	1	4,5
	%	63,5	25,5	9,5	1	0,5	
Sınıf dışı çalışmalarım konusunda kendi niteliğimi tarafsızca değerlendirme	f	115	57	23	4	1	4,4
	%	57,5	28,5	11,5	2	0,5	
	f	112	64	18	4	2	4,4

Kişisel gelişimimde ki eksiklikleri(eleştirel düşünme,problem çözüme, iletişim, estetik anlayışı gibi) saptama	%	56	32	9	2	1	
Mesleki gelişimimde ki eksikleri saptama	f	112	62	23	1	2	4,4
	%	56	31	11,5	0,5	1	
Öğrencilerimin kazanımlarını değerlendirmeye uygun ölçme araçları hazırlama	f	111	63	22	3	1	4,4
	%	55,5	31,5	11	1,5	0,5	
Öğrencilerimin kazanımlarını belirlemek için farklı ölçme, yöntem ve stratejilerini uygulama	f	115	63	15	6	1	4,42
	%	57,5	31,5	7,5	3	0,5	
Öğrencilerimin gelişimlerini düzenli olarak izleme	f	124	49	22	2	3	4,44
	%	62	24,5	11	1	1,5	
Yaptığım ölçmelerin sonuçlarını uygun teknikler kullanarak yorumlama	f	107	65	26	2	-	4,38
	%	53,5	32,5	13	1	-	
Ölçme ve değerlendirme sonuçlarından hareketle öğrencilerimin varsa zayıf yönlerini geliştirmeye yönelik önlemler alma	f	120	59	17	3	1	4,47
	%	60	29,5	8,5	1,5	0,5	
Ölçme ve değerlendirme sonuçlarına göre ders planımda düzenleme yapma	f	114	55	25	6	-	4,38
	%	57	27,5	12,5	3	-	
Ölçme ve değerlendirme sonuçlarına göre etkinliklerde düzenlemeler yapma	f	121	60	17	2	-	4,5
	%	60,5	30	8,5	1	-	
Okulumun bulunduğu çevrenin sosyo-kültürel özelliklerini analiz etme	f	114	54	28	2	2	4,38
	%	57	27	14	1	1	
Öğretim sürecinde okulumun bulunduğu çevrenin sosyo-kültürel özelliklerini dikkate alma	f	118	57	19	3	3	4,42
	%	59	28,5	9,5	1,5	1,5	
Öğrencilerimin gelişimi için okul çevresinin olanaklarından (kültürel zenginlikler, halkın ekonomik katkısı, çeşitli meslek kuruluşların katkısı vb) yararlanma	f	103	64	26	6	1	4,31
	%	51,5	32	13	3	0,5	
Öğrencilerimin ailelerini tanımaya yönelik etkinlik düzenleme	f	92	65	25	11	7	4,12
	%	46	32,5	12,5	5,5	3,5	
Öğrencilerimin aileleri ile etkileşim kurma	f	96	59	31	10	4	4,16
	%	48	29,5	15,5	5	2	
Öğrencilerimin ailelerinin okula güven duymalarını sağlama	f	115	58	23	2	2	4,41
	%	57,5	29	11,5	1	1	
Öğrencilerimin ailelerinin öğretme-öğrenme sürecinde katkıda bulunmalarını sağlama	f	111	59	21	7	2	4,35
	%	55,5	29,5	10,5	3,5	1	

Branşımın/ alanımın öğretim programının ilke ve yaklaşımlarına uygun öğretim etkinlikleri düzenleme	f	125	54	15	4	2	4,48
	%	62,5	27	7,5	2	1	
Branşımın/alanımın öğretim programında yapılan değişiklikleri izleme	f	121	58	15	4	2	4,46
	%	60,5	29	7,5	2	1	
Uygulamada yaşadığım sorunlarla hareketle branşımın/ alanımın programını iyileştirmeye yönelik öneriler geliştirme	f	117	62	17	2	2	4,45
	%	58,5	31	8,5	1	1	
Branşımın/alanımın öğretim programında ki konuları öğrencilerimin tüm gelişim özelliklerine uygunluk açısından değerlendirme	f	112	59	22	5	2	4,37
	%	56	29,5	11	2,5	1	
Branşımın/alanımın öğretim programına uygun öğretim materyali seçme	f	136	47	13	4	-	4,57
	%	68	23,5	6,5	2	-	

Çizelge 2'e göre öğretmen adayları, ölçekte yer alan tüm sorularda yeterlilik düzeyleri 5 likert ölçeğine göre 4 ve üzeri cevabını vermişlerdir. Bu ortalamalara göre öğretmen adaylarının mesleki yeterlik algı düzeyleri yüksektir. Ortalaması en yüksek madde "öğrencilerimin farklılıklarına saygı duyma" maddesi ($X=4,68$) olmuştur. En az madde ise "öğrencilerimin ailelerini tanımaya yönelik etkinlikler düzenlerim" maddesi ($X=4,12$) olmuştur.

Öğretmen adaylarının cinsiyetleri ile mesleki yeterlikleri arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek için bağımsız t testi analizi yapılmış ve sonuçlar çizelge 3 te verilmiştir.

Çizelge 3. Cinsiyete Göre T Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	X	Ss	sd	t	p
Erkek	58	122.50	15.84	198	1.019	0.309
Kadın	142	124.97	15.51			

Çizelge 3'e göre, öğretmen adaylarının cinsiyetleri ile mesleki yeterlikleri arasında anlamlı bir farklılık yoktur [$t(198)=1.019, p>0.05$]. Bir başka ifadeyle, kadın öğretmen adaylarının mesleki yeterlik algıları ortalamalarının ($\bar{x}=124.97$) erkeklerin mesleki yeterlik algı ortalamalarına ($\bar{x}=122.50$) göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Aday öğretmenlerin aile eğitim durumları ile mesleki yeterlik algıları arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmış ve sonuçlar çizelge 4 te verilmiştir.

Çizelge 4. Aile Eğitim Düzeyine Göre ANOVA Sonuçları

Aile Eğitim Durumu	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
--------------------	-----------------	----	--------------------	---	---

Gruplar arası	1019.668	2	254.917	1.047	0.384
Gruplar içi	47456.812	197	243.368		
Toplam	48476.480	199			

Çizelge 4'e göre, aday öğretmenlerin aile eğitim durumları ile mesleki yeterlik algıları arasında anlamlı farklılık yoktur [$F(2, 197)=1.047, p>0.05$].

Eğitim fakültesi öğrencilerinin aile sosyo ekonomik düzeyi ile mesleki yeterlikleri arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmış ve sonuçlar çizelge 5 te verilmiştir.

Çizelge 5. Aile Sosyo-Ekonomik Düzeyine Göre ANOVA Sonuçları

Aile Sosyo Ekonomik	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	84.607	2	42.303	0.172	0.842
Gruplar içi	48391.873	197	245.644		
Toplam	48476.480	199			

Çizelge 5'e göre, eğitim fakültesi öğrencilerinin aile sosyo ekonomik düzeyi ile mesleki yeterlikleri arasında anlamlı farklılık yoktur. [$F(2, 197)=0.172, p>0.05$].

Öğrencilerin sınıf düzeyleri ile mesleki yeterlikleri arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmış ve sonuçlar çizelge 6 da verilmiştir.

Çizelge 6. Sınıf Düzeyine Göre T Testi Sonuçları

Baba Eğitim Durumu	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	1006.837	3	335.612	1.386	0.248
Gruplar içi	47469.643	196	242.192		
Toplam	48476.480	199			

Çizelge 6'a göre, öğrencilerin sınıf düzeyleri ile mesleki yeterlikleri arasında anlamlı farklılık yoktur. [$F(3, 196)=1.386, p>0.05$].

4.TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada öğretmen adaylarının mesleki yeterlilik algı düzeyleri ile cinsiyet, aile eğitim seviyesi, aile sosyo-ekonomik düzeyi ve sınıf düzeyi gibi değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda tarama

modelinde yürütülen çalışmaya 200 aday öğretmen katılmıştır. Verilerin analizinde ortalama, standart sapma, t testi ve anova analizleri uygulanmıştır.

Aday öğretmenlerin mesleki yeterlik algı düzeyleri yüksek çıkmıştır. Bu sonuç öğretmen adaylarının henüz mesleğe bile başlamadan önce öğretmenlik mesleğine karşı olumlu tutum edindikleri ve kendilerini yeterli hissettiklerini ifade etmesi açısından sevindiricidir. Çünkü öğretmenler ülkelerin eğitim hedeflerine ulaşmalarında ve insan kaynağı yetiştirmede kilit rol oynamaktadırlar (Goldhaber, 2006). Karacaoğlu (2008), Taşar (2012), Ayra ve Kösterelioğlu (2015) yaptıkları çalışmada bu çalışmadaki sonuca benzer nitelikte öğretmenlerin mesleki yeterlik düzeylerini yüksek olarak bulmuştur. Aktaş ve Walter (2005) ise öğretmen adayları ile yaptıkları çalışmada benzer şekilde sonuca ulaşmışlardır. Bu çalışmadaki ve diğer çalışmalardan hareketle öğretmen adaylarının mesleki yeterlik düzeylerinin yüksek çıkması geleceğimizi şekillendirebilmeleri ve rol model olarak mesleklerini özveriyle yapabilecekleri anlamını taşımaktadır.

Öğretmen adaylarının cinsiyetleri ile mesleki yeterlik algıları arasında anlamlı fark yoktur. Bu durum öğretmenlerin mesleklerine karşı kendilerini yeterli hissetmelerinin cinsiyetlerinden ziyade mesleğe karşı bakış açısı, tecrübe, olumlu tutum vb. özelliklerden kaynaklanıyor olması ile ilgili olabilir. Şahin (2010), Savran ve Çakıroğlu (2001), Zengin (2003), Erişen ve Çeliköz (2003), Çakır (2005), Çakır, Kan ve Sünbül (2006) ve Akbaş ve Çelikkaleli (2006)'nin yaptıkları çalışmalarda katılımcıların mesleki yeterlilikleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

Katılımcıların aile eğitim durumları ile mesleki yeterlik algıları arasında anlamlı fark yoktur. Öğretmenlik saygın bir meslek olduğu için toplumu her kesimi ve her eğitim düzeyinden aile için kabul edilebilir bir meslektir. Bu nedenle ailelerin eğitim durumları ile aday öğretmenlerin mesleki yeterlikleri arasında anlamlı fark yoktur.

Öğrencilerin, sosyo-ekonomik düzeyleri ile mesleki yeterlik algıları arasında anlamlı fark yoktur. Öğretmenlik mesleği, daha çok orta gelir grubunda yer alan bir meslektir. Katılımcı gruptaki öğrencilerin çoğunluğunun sosyo ekonomik düzeyi orta düzeydir. Bu nedenle öğretmen adaylarının sosyo ekonomik düzeyleri ile mesleki yeterlik algılarında anlamlı bir farklılık yoktur. Teltik (2009) yüksek lisans çalışmasında öğretmenlerin mesleki yeterlikleri ile gelirleri arasında anlamlı fark olmadığını belirlemiştir. Öğretmenlik mesleği özveri gerektiren bir meslek olması nedeniyle bu mesleği seçen kişilerin birinci önceliği maddi kazanç olmaması da bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olmuştur diyebiliriz.

Eğitim fakóltesi öğrencilerinin sınıf düzeyleri ile mesleki yeterlik algıları arasında anlamı fark yoktur. Öğretmen adayları, bilinçli bir şekilde ve isteyerek eğitim fakóltesini seçtiklerini ve fakóltedeki öğrenim süreçlerinde de mesleğe karşı olumsuz bir tutum içine girmediklerini ifade edebiliriz. Bu açıdan mesleki yeterlik algılarında sınıf düzeylerinde anlamlı farklılık oluşmamış denilebilir. Farklı sınıf düzeylerinde öğrenim gören öğretmen adaylarının aralarında birer yaş fark vardır. Çıfci (2008) ve Çetin (2006) öğretmenlerle yaptıkları çalışmada yaş değişkeni ile mesleki yeterlikler arasında anlamlı fark olmadığı sonucunu ortaya koymuşlardır.

KAYNAKÇA

Akbaş, A., ve Çelikkaleli, Ö. (2006). Sınıf öğretmeni adaylarının fen öğretimi özyeterlik inançlarının cinsiyet, öğrenim türü ve üniversitelerine göre incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Dergisi*, 2, (1), 98–110.

Aktağ, I. & Walter, J., (2005). Öğretmen adaylarının mesleki yeterlik duygusu. *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 3(4), 127-131. URL: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/17/881/11123.pdf>.

Ayra, M. ve Kösterelioğlu, İ. (2015). Öğretmenlerin yaşam boyu öğrenme eğilimlerinin mesleki öz yeterlik algıları ile ilişkisi, *Education Sciences*,10(1),17-28. <https://dergipark.org.tr/en/pub/nwsaedu/issue/19839/212535>

Balcı, A. (2004). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeleri*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Celep, C. (2009). *Meslek olarak öğretmenlik* C. Celep (Eds.) in Eğitim bilimine giriş (pp.45-74). Ankara: Anı Yayıncılık.

Çakır, Ö. (2005). Anadolu Üniversitesi Açıköğretim fakóltesi İngilizce öğretmenliği lisans programı ve eğitim fakólterleri İngilizce öğretmenliği lisans programı öğrencilerinin mesleğe yönelik tutumları ve mesleki yeterlik algıları. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Dergisi*, 6, 9, 27-42.

Çakır, Ö. Kan, A., ve Sünbül, Ö. (2006). Öğretmenlik meslek bilgisi ve tezsiz yüksek lisans programlarının tutum ve özyeterlik açısından değerlendirilmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Dergisi*, 2, (1), 36-47.

Çelikten, M., Şanal, M. ve Yeni, Y. (2005). Öğretmenlik mesleği ve özellikleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (2), 207–237.

Çifci, A.R.(2008). *Farklı branşlardan atanmış sınıf öğretmenlerinin mesleki yeterlikleri hakkında, diğer öğretmenler ve idarecilerin görüşleri*, Yayınlanmamış Yüksek Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.

Erişen, Y., ve Çeliköz, N. (2003). Öğretmen adaylarının genel öğretmenlik davranışları açısından kendilerine yönelik yeterlilik algıları. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1, (4), 427-439.

George, D., & Mallery, M. (. (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference*. Boston: Pearson.

Goldhaber, D. (2006). *Teacher pay reforms: The political implications of recent research*. center for American progress. University of Washington and Urban Institute. www.americanprogress.org/issues/2006/12/pdf/teacher_pay_report.pdf

Erden, M. (1998). *Öğretmenlik mesleğine giriş*, İstanbul, Alkım Yayınevi.

Karacaoğlu, Ö.C. (2008). Öğretmenlerin yeterlik algıları. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 5(1): 70-97.

Köksal, N. (2008). Öğretmenlik mesleği genel yeterliklerinin öğretmen, müdür ve bakanlık yetkilileri tarafından değerlendirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(23), 36-46.

M.E.B. (2006). *Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri*, Ankara: MEB Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü.

Savran, A., & Çakıroğlu, J. (2001). Preservice biology teachers' perceived efficacy beliefs in teaching biology. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, 105-112.

Schallcross, T., & Spink, E. (2002). How Primary Trainee Teachers Perceive the Development of Their Own Scientific Knowledge: Links Between Confidence and Competence?. *International Journal of Science Education*, 24(12), 1293-1312.

Taşar, H. H. (2012). İlköğretim okullarında çalışan öğretmenlerin mesleki yeterlik algılarının incelenmesi (Adıyaman ili örneği). *Verimlilik Dergisi*, (4) , 67-77.

Teltik, H. (2009). *Okul öncesi öğretmenlerinin mesleki yeterlilik algularının iş doyumu ve tükenmişlik düzeyleriyle ilişkisinin belirlenmesi* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Türer, A. (2012). Türkiye’de öğretmen yetiştirme ve sorunlar-I

TDK. (2009). Büyük Türkçe Sözlük, [verilst&kelime=yeterlilik&ayn = tam](#),

Yengin Sarpkaya, P. ve Altun, B. (2021). Professional Qualification Scale for Pre-service Teachers, *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 1, 2021, ss. 104-123, DOI: 10.19160/ijer.836733

Zengin, U. (2003). *İlköğretim öğretmenlerinin özyeterlilik alguları ve sınıf içi iletişim örüntüleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

ÖĞRETMENLİK KARIYER BASAMAKLARI UYGULAMASINA İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

**Doç. Dr. Cihad ŞENTÜRK¹, YL Öğr. Halil KARANARLIK², YL Öğr. Ahmet YILDIZ³,
Uzm. Ali YAĞCI⁴**

¹Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, - 0000-0002-1276-8653

²Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, - 0009-0009-9786-4940

³Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, - 0000-0002-2131-9729

⁴Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, - 0000-0003-0359-4927

ÖZET

Milli Eğitim Bakanlığı, öğretmenlerin kariyer gelişimlerini desteklemek amacıyla, 13 Ağustos 2005 tarihli ve 25905 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren yönetmelikle bir düzenleme getirmiş ve bu doğrultuda öğretmenlik mesleği kariyer basamakları, aday öğretmenlikten sonra “*öğretmen*”, “*uzman öğretmen*” ve “*başöğretmen*” şeklinde oluşturulmuştur. Kariyer basamakları ile ilgili ilk sınav (KBYS) 2005 yılında gerçekleştirilmiş olup 2006 yılında da ek sınav yapılmıştır. Bu tarihten sonra bir daha sınav yapılmamıştır. 2022 yılında 7354 sayılı “*Öğretmenlik Meslek Kanunu*” çıkarılmış olup, kanunda öğretmenlik kariyer basamaklarına yer verilmiştir. Yine 2022 yılında konu ile ilgili bir yönetmelik çıkarılarak bu doğrultuda gerekli düzenlemeler yapılmış ve 2022 yılında kariyer basamakları sınavı gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırmada, Milli Eğitim Bakanlığının 2006 yılında ve daha sonra 2022 yılında güncelleyerek uygulamaya geçirdiği öğretmenlik kariyer basamakları uygulamasına ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırma, Karaman ilinde görev yapan 35 öğretmen ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılarak veriler görüşme tekniği ile elde edilmiştir. Veriler, araştırmacılar tarafından geliştirilen ve uzman görüşleri doğrultusunda revize edilen yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Araştırmada elde edilen veriler, betimsel analiz yöntemi ile çözümlenmiştir. Araştırmada öğretmenler; “Öğretmenlik Meslek Kanunu” ve “Aday Öğretmenlik ve Öğretmenlik Kariyer Basamakları Yönetmeliği”ne ilişkin görüşler sunmuşlardır. Ayrıca öğretmenlik kariyer basamakları hakkında genel düşüncelerini, öğretmenlik kariyer basamakları sınavına ilişkin düşüncelerini ve öğretmenlik kariyer basamaklarına yönelik Milli Eğitim Bakanlığının sunduğu kariyer basamakları eğitim programlarına (hizmetiçi eğitim) ilişkin görüşlerini ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra uygulamanın kişisel ve mesleki gelişimlerine katkısına, uygulamasının örgütsel adalet, çalışma barışı, okul iklimi, aidiyet duygusu, örgütsel bağlılık, iş doyumu, motivasyon vb. değişkenlere etkisine, uygulamanın öğretmenlerin tanınırlığına, saygınlığına ve sosyal statüsüne etkisine

ilişkin görüşlerini dile getirmişlerdir. Bu hususların dışında uygulamaya ilişkin çeşitli görüş ve öneriler sunmuşlardır. Çalışma kapsamında ortaya çıkan bulgular ışığında, öğretmenlik kariyer basamakları uygulaması öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmiş ve öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Öğretmenlik mesleği, öğretmenlik kariyer basamakları, mesleki gelişim

EXAMINING TEACHERS' VIEWS ON THE IMPLEMENTATION OF THE TEACHER CAREER LADDER

ABSTRACT

With the aim of supporting teachers' career development, the Ministry of National Education introduced a regulation which came into force by being published in the Official Gazette No. 25905 on 13th August 2005, and accordingly, the career ladder of the teaching profession was created as “*teacher*”, “*expert teacher*” and “*head teacher*” after candidate teaching. The first exam related to the career ladder (KBYS) was held in 2005, and an additional exam was held in 2006. After this date, no more exams were conducted. In 2022, the Teaching Profession Law No. 7354 was enacted, and the teacher career ladder was included in the law. Again in 2022, the necessary revisions in this direction were made by issuing a regulation in this regard, and a career ladder exam was held in 2022.

This study aimed to examine and evaluate the views of teachers on the implementation of the teacher career ladder which the “Ministry of National Education” put into practice in 2006 and later in 2022. The study was carried out with 35 teachers working in the province of Karaman. In the study, using a qualitative research method, the data were obtained by the interview technique. The data were collected via a semi-structured interview form developed by the researchers and revised in line with expert opinions. The obtained data were analyzed using the descriptive analysis method. In the study, the teachers presented their views on the “Teaching Profession Law” and the “Regulation on Candidate Teaching and the Teacher Career Ladder”. In addition, the teachers expressed their general thoughts about the teacher career ladder, their thoughts about the teacher career ladder exam, and their views on the career ladder training programs (in-service training) offered by the “Ministry of National Education” for the teacher career ladder. Furthermore, they expressed their views on the contribution of the implementation to their personal and professional development, the impact of the implementation on variables such as organizational justice, labor peace, school climate, sense of belonging, organizational commitment, job satisfaction, motivation, etc., and the effect of the implementation on the recognition, prestige and social status of teachers. Besides these issues, they also offered various opinions and suggestions regarding the implementation. In the light of the findings that emerged within the scope of the study, the implementation of the teacher career ladder was evaluated in line with the teachers' views and suggestions were presented.

Keywords: Teaching profession, teacher career ladder, professional development

1. GİRİŞ

Türkiye’de son yıllarda öğretmenlik mesleğinin statüsünün kaybı eğitim alanında en çok konuşulan konuların başında gelmektedir (Özbal, 2023). Bu nedenle öğretmenlik mesleğinin statüsünü yükseltmek için bir takım kadroları yapılmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) öğretmen kariyer basamaklarının mesleki gelişim faaliyetleri ve eğitim programına ilişkin bir yönerge hazırlamış ve öğretmenlerin öğretmen kariyer basamaklarında ilerlemelerine ilişkin kural ve ilkeler belirlenmiştir (Kaplan ve Gülden, 2023). Bu amaçla, kariyer basamaklarına yükselme sürecini kullandıkları ve kariyerlerine katkıda bulunma hedeflenmiştir. Öğretmen kariyer basamakları, öğretmenlerin öğretim stratejilerini gözden geçirmek ve öğrencilerinin ihtiyaçlarını nasıl karşılayacaklarını öğrenmek için kariyerleri boyunca devam etmeleri gereken bir süreçtir (Baş vd., 2022). Öğretmen kariyer basamaklarının öğretmenin mesleki gelişimine katkıda bulunacağı ve motivasyonunu artıracığı düşünülmektedir (Pınar ve Dönel Akgül, 2023). Öğretmen kariyer basamakları, düşük ekonomik gelir, öğretmenlere duyulan saygının azalması ve kötü çalışma koşulları gibi çeşitli nedenlerle Türkiye’de tartışma konusu olan öğretmenlik mesleğinin statüsünü iyileştirmenin bir yoludur (Özbal, 2023). Ancak, öğretmen kariyer basamakları düzenlemesi öğretmenlerin beklentilerini karşılamamıştır ve öğretmenlik mesleğine ilişkin yeni bir yasaya acilen ihtiyaç duyulmaktadır (Gül ve Güngör, 2022).

Kaplan ve Gülden (2023), Türkçe konuşanın öğretmenlik kariyer basamaklarına ilişkin tutum belirleme amaçlı bir araştırma gerçekleştirmiştir. Çobanoğlu ve İlkin (2023), ise hâlâ kariyer basamaklarına ilişkin açıklamayı ortaya koymaya çalışmıştır. Baş ve diğerleri (2023), Türkçe öğretmenlerin kariyer basamaklarına ve yazılı sınava ilişkin görüşleri belirleme amaçlı bir araştırma gerçekleştirmiştir. Pınar ve Dönel Akgül (2023), ise fen bilimleri öğretmenlerin öğretmenlikte kariyer basamakları yönetmeliğine ilişkin görüşleri incelemiştir. Kahyaoğlu ve Kırıkaş (2017), fen bilgisi öğretmeni adaylarının tercihlerinde etkili olan etmenleri ve öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Kandemir (2023), ilkökul yöneticisi ve sınıfında uzman öğretmenlik/başöğretmenlik eğitimlerine ilişkin açıklamaları grup ortaya koymaya çalışmıştır. Karakış ve Demirtaş (2022), öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenme arkadaşları ile öğretmenlik mesleğini seçimden memnun kalmamalarının mesleklerinin ve kariyer geliştirme arzularını nasıl yordadığını incelemiştir. Gül ve Güngör (2022) ise, öğretmenlik meslek kanunu kullanıcı güdümünü belirlemek amaçlı bir araştırma gerçekleştirmiştir. Dalkılıç ve diğerleri (2022), kariyer planlama öğretmenin öğretmen adaylarının kariyer planlamalarına yönelik incelemiştir.

4.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; öğretmenlik kariyer basamakları uygulamasına ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Aday Öğretmenlik ve Öğretmenlik Kariyer Basamakları Yönetmeliği hakkında genel görüşleriniz nelerdir?

2. Öğretmenlik Kariyer Basamakları düzenlemesine temel teşkil eden öğretmenlik mesleğine ait bir özel kanun olan “Öğretmenlik Meslek Kanunu” hakkında düşünceleriniz nelerdir?
3. Öğretmenlik Kariyer Basamakları hakkında genel düşünceleriniz nelerdir?
4. Öğretmenlik Kariyer Basamakları sınavı hakkında genel düşünceleriniz nelerdir?
5. Öğretmenlik Kariyer Basamaklarına Yönelik Milli Eğitim Bakanlığının Öğretmen Bilişim Ağı (ÖBA) üzerinden sunduğu kariyer basamakları eğitim programlarına (hizmetiçi eğitim) ilişkin görüşleriniz nelerdir?
6. Öğretmenlik Kariyer Basamakları uygulamasının öğretmenlerin kişisel ve mesleki gelişimlerine etkisini/katkısını nasıl değerlendirirsiniz?
7. Öğretmenlik Kariyer Basamakları uygulamasının örgütsel adalete etkisini nasıl değerlendirirsiniz?
8. Öğretmenlik Kariyer Basamakları uygulamasının çalışma barışı, okul iklimi, aidiyet duygusu, örgütsel bağlılık, iş doyumunu, motivasyon vb. değişkenlere etkisini nasıl değerlendirirsiniz?
9. Öğretmenlik Kariyer Basamaklarının, öğretmenlerin tanınırlığına, saygınlığına, sosyal statüsüne etkisine yönelik düşünceleriniz nelerdir?
10. Herhangi bir unvanı (basamağı) kazanan bir öğretmen sonraki yıllar içerisinde tekrar sınavla değerlendirilmeli midir?
11. MEB Şube müdürü ve daha üstü kadroların öğretmenlik kariyer basamakları sisteminin getirdiği haklardan yararlanamamasını nasıl değerlendirirsiniz?
12. Öğretmenlik Kariyer Basamakları Uygulamasına ilişkin yurtdışı örnekleri hakkında bilginiz var mıdır?
13. Öğretmenlik Kariyer Basamakları Uygulaması ilgili bunların dışında eklemek istediğiniz görüş ve önerileriniz nelerdir?

Araştırma sonucunda elde edilen bulguların, öğretmenlik kariyer basamakları uygulamalarına ilişkin mevcut durumu ve uygulama ile ilgili karşılaşılan sorunları ortaya koyarak uygulayıcılara rehberlik edeceği ve alanyazına da katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

2. YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizi başlıkları ile açıklamalarına yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Öğretmenlik kariyer basamakları uygulamalarına yönelik öğretmen görüşlerinin belirlenmesi, incelenmesi ve değerlendirilmesi amacıyla yapılan bu araştırma; algıların ortaya konmasına imkân verilmesi, araştırmacının katılımcı rolü olması, doğal ortama duyarlı olunması, araştırma deseninde esnekliğin olması, nitel verilerle tümevarımcı analizin gerçekleştirilmesi gibi özellikleri taşıması (Maxwell, 2013; Merriam ve Tisdell, 2016; Patton, 2014; Yıldırım ve Şimşek, 2018) nedeniyle nitel araştırma yöntemi ile tasarlanmış ve uygulanmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, 2022-2023 eğitim öğretim yılında Karaman ilinde görev yapan 4 aday öğretmen, 10 öğretmen, 15 uzman öğretmen ve 6 başöğretmen olmak üzere toplam 35 öğretmenden oluşmaktadır. Araştırmaya grubunda yer alan öğretmenlere ilişkin bilgiler Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Araştırmaya katılan öğretmenlerin demografik özellikleri

Değişkenler	Öğretmen Sayısı	
	<i>f</i>	%
Cinsiyet	Kadın	20 57.1
	Erkek	15 42.9
Yaş	25-30	5 14.3
	31-40	19 54.3
	41-50	10 28.6
	50 ve üstü	1 2.9
Meslek Kıdemi	1-5 Yıl	5 14.3
	6-10 Yıl	6 17.1
	11-15 Yıl	12 34.3
	16-20 Yıl	5 14.3
	21-25 Yıl	6 17.1
	25 Yıl ve üzeri	1 2.9
Eğitim Durumu	Lisans	21 60.0
	Yüksek Lisans	13 37.1
	Doktora	1 2.9
Branş	Sınıf Öğretmeni	11 31.4
	Branş Öğretmeni	24 68.6
Çalıştığı Okul Türü	Anaokulu	1 2.9
	İlkokul	13 37.1
	Ortaokul	14 40.0
	Lise	7 20.0
Yöneticilik Görevi	Var	8 22.9
	Yok	27 77.1
Öğretmenlik Kariyer Basamağı	Aday Öğretmen	4 11.4
	Öğretmen	10 28.6
	Uzman Öğretmen	15 42.9
	Baş Öğretmen	6 17.1

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenlerin %57.1’inin (N=20) kadın ve %42.9’unun (N=15) erkek olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin yaşlarına bakıldığında %14.3’ünün (N=5) 25-30, %54.3’ünün (N=19) 31-40, %28.6’sının (N=10) 41-50 ve %2.9’unun (N=1) 50 ve üstü olarak tespit edilmiştir. Mesleki kıdeme bakıldığında öğretmenlerin %14.3’ünün (N=5) 1-5 yıl, %17.1’inin (N=6) 6-10 yıl, %34.3’ünün (N=12) 11-15 yıl,

%14.3'ünün (N=5) 16-20 yıl, %17.1'inin (N=6) 21-25 yıl ve %2.9'unun (N=1) 25 yıl ve üzeri olduğu tespit edilmiştir. Öğretmenlerin eğitim durumu incelendiğinde %60.0'mının (N=21) lisans, %37.1'inin (N=13) yüksek lisans ve %2.9'unun (N=1) doktora mezunu olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin %31,4'ü (N=11) sınıf öğretmeni ve %68.6'sı (N=24) branş öğretmeni olarak görev yapmaktadır. Görev yaptığı okul türü olarak öğretmenlerin %2.9'unun (N=1) anaokulu, %37.1'inin (N=13) ilkokul, %40'mının (N=14) ortaokul ve %20.0'sinin (N=7) lise de görev yaptıkları görülmektedir. Öğretmenlerin %22.9'unun (N=8) yöneticilik görevlilerinin olduğu ve %77.1'inin (N=27) yöneticilik görevlerinin olmadığı görülmektedir. Öğretmenlerin öğretmenlik kariyer basamağındaki unvanlarının %11.4'ünün (N=4) aday öğretmen, 28.6'sının (N=10) öğretmen, %42,9'unun (N=15) uzman öğretmen ve %17.1'inin (N=6) başöğretmen olduğu görülmektedir.

2.3. Veri Toplama Aracı

Çalışmada araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Öncelikle taslak görüşme formu oluşturulmuştur. Taslak görüşme formunun oluşturulması sürecinde literatür taraması yapılarak taslak maddeler yazılmış, ayrıca bu araştırmada yer alamayan öğretmenlerle görüşmeler yapılarak öğretmenlerin konuyla ilgili görüşlerini yazmaları istenmiştir. Literatür taraması ve öğretmen görüşlerinin incelenmesi sonucunda görüşme formunda yer alacak sorular belirlenmiştir. Belirlenen bu görüşme soruları, içerik ve biçim bakımından alan uzmanlarına inceletilmiş ve yapılan inceleme sonuçları doğrultusunda bazı sorular formdan çıkarılmış, bazı soruların da ifade biçimleri yeniden düzenlenerek görüşme formunun nihai hali oluşturulmuştur. Veri toplama aracının güvenilirliği için Miles ve Huberman'ın (1994) önerdiği $Güvenirlilik = \left(\frac{Görüş\ Birliği}{Görüş\ Birliği + Görüş\ Ayrılığı} \right) \times 100$ güvenirlilik formülü kullanılmış, yapılan hesaplama sonucunda veri toplama aracının güvenirliliğinin %89 olduğu tespit edilmiştir. Görüşme formu 13 ucu açık sorudan oluşmaktadır.

2.4. Verilerin Toplanması

Araştırmada veriler görüşme tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Araştırmaya gönüllü katılan öğretmenlerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme öncesi öğretmenlere araştırmanın amacı ve önemi açıklanmış, ayrıca görüşme ile ilgili gerekli bilgilendirmeler yapılmıştır. Veriler 2022-2023 eğitim-öğretim yılında Karaman ilinde ilkokul ve ortaokullarda görev yapan 35 öğretmenden elde edilmiştir. Yapılan görüşmeler ortalama 40 dakika sürmüştür. Görüşme sırasında araştırmanın veri toplama sürecini olumsuz etkileyebilecek durumlardan kaçınılmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Betimsel analiz, "verilerin olduğu gibi gösterildiği, betimlendiği, resmedildiği, anlatıldığı, aktarıldığı" bir irdilemedir. Betimsel analizin amacı, ham verilerin okuyucunun anlayabileceği ve isterlerse kullanabileceği bir biçime dönüştürülmesidir (Sönmez ve Alacapınar, 2013). Araştırmacılar tarafından öğretmenlerle gerçekleştirilen görüşmelerde yansız bir tutum sergilenmiştir. Gerçekleştirilen görüşmeler sonucu elde edilen verilerin; katılımcı, öğretmen ve uzman teyitleri

(Yıldırım ve Şimşek, 2018) ile geçerliği sağlanmaya çalışılmıştır Verilerin analizinde öğretmenler ÖĞR1, ÖĞR2, ÖĞR3 şeklinde kodlanmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde araştırma soruları çerçevesinde 2022-2023 eğitim-öğretim yılında anaokulu, ilkokul, ortaokul ve liselerde çeşitli branş ve kariyer basamaklarında görev yapan öğretmenlere yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak öğretmenlik kariyer basamakları uygulamasına ilişkin görüşleri sunulmuştur.

3.1. Öğretmenlerin Aday Öğretmenlik ve Öğretmenlik Kariyer Basamakları Yönetmeliği Hakkında Genel Görüşleri

Öğretmenler, aday öğretmenlik ve öğretmenlik kariyer basamakları yönetmeliği hakkında liyakat ve uzmanlık ölçütleri ile kariyer basamakları kriterleri ile ilgili genel görüşler ifade etmişleridir. Öğretmenler, yönetmeliğin yeni olduğunu, bazı eksiklerinin giderilerek geliştirilebileceğini belirtmişlerdir.

Tablo 2. Öğretmenlerin Aday Öğretmenlik ve Öğretmenlik Kariyer Basamakları Yönetmeliği hakkında genel görüşleri

Soru 1.	Unvanlar	Görüşler	Öğretmen Sayısı	
			f	%
Aday Öğretmenlik ve Öğretmenlik Kariyer Basamakları Yönetmeliği hakkında genel görüşleriniz nelerdir?	Aday Öğretmen	Liyakat	4	100
		Uzmanlık	4	100
		Kriterler	4	100
	Öğretmen	Liyakat	10	100
		Uzmanlık	10	100
		Kriterler	10	100
	Uzman Öğretmen	Liyakat	15	100
		Uzmanlık	15	100
		Kriterler	13	86.7
	Başöğretmen	Liyakat	5	83.3
		Uzmanlık	5	83.3
		Kriterler	6	100

Tablo 2 incelendiğinde öğretmenlerin, “Aday Öğretmenlik ve Öğretmenlik Kariyer Basamakları Yönetmeliği”ne ilişkin görüşlerinin “liyakat”, “uzmanlık” ve “kriterler” olmak üzere üç alt görüşten oluştuğu görülmektedir. Araştırmaya katılan aday öğretmenlerin; %100’ünün (f=4) liyakat, %100’ünün (f=4) uzmanlık ve %100’ünün (f=4) kriterler, öğretmenlerin; %100’ünün (f=10) liyakat, %100’ünün (f=10) uzmanlık ve %100’ünün (f=10) kriterler, uzman öğretmenlerin; %100’ünün (f=15) liyakat, %100’ünün (f=15) uzmanlık ve %86.7’sinin (f=13) kriterler, başöğretmenlerin; %86.7’sinin (f=5) liyakat, %86.7’sinin (f=5)

uzmanlık ve %100'ünün (f=6) kriterler alt kategorilerinde genel görüşlerini belirttikleri görülmüştür. Bu konuya ilişkin bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

“Yıllardır beklenen bir uygulama idi. 2006 yılında yapılan bu sınav nihayet 2022 yılında yapıldı. Sınavın olmasını çok doğal buluyorum. Fakat her branşa ayrı sınav yapılması gerektiğine inanıyorum. Aday Öğretmenlik çok olağan olması gereken bir pozisyonudur.” [ÖĞR27]

“Yönetmelik liyakat ölçütlerine tam olarak dikkat edilmemiştir. Yüksek lisans ve doktoranın dışında meslekle ilgili alınan hizmet içi eğitimler, projeler gibi çalışmaların değerlendirilmesi uygun olabilir” [ÖĞR25]

“Aday Öğretmenlik ve Öğretmenlik Kariyer Basamakları Yönetmeliği, liyakat ölçütlerini dikkate alarak hazırlanmıştır. Yönetmelik, öğretmenlerin performanslarını objektif bir şekilde değerlendirmelerine olanak tanıyan ve kariyerlerinde ilerlemelerine yardımcı olacak düzenlemeler içermektedir. Bu nedenle, liyakat ölçütleri yönetmeliğin hazırlanmasında önemli bir rol oynamıştır.” [ÖĞR31]

“...soruların daha seviyeli olmasını tercih ederdim.” [ÖĞR1]

“Kıdem yılının bulunması ve yüksek lisan-doktora yapanlara avantaj sağlanması olumlu ancak yaşı çok ilerlemiş olan yani belirli bir yılın üzerinde çalışmış olan öğretmenlere bu süre çok uzun. Başöğretmenliğe geçişte belirli bir kıdem yılından fazla çalışmış olan öğretmenler için bu süre kısaltılmalıdır.” [ÖĞR30]

“Yıl ve sınav süreleri uygun değildir. Yapılandırmacı yaklaşıma göre hazırlanan eğitim programının uygulayıcıları davranışçı yaklaşımın değerlendirme metoduyla değerlendirilmektedir.” [ÖĞR10]

Öğretmenler ayrıca Aday Öğretmenlik ve Öğretmenlik Kariyer Basamakları Yönetmeliği hakkında yönetmeliğin genel olarak yeni uygulamaya konulduğu için zamanla geliştirilebileceği görüşlerini dile getirmişlerdir.

3.2. Öğretmenlerin Öğretmenlik Kariyer Basamakları Düzenlemesine Temel Teşkil Eden “Öğretmenlik Meslek Kanunu” Hakkındaki Görüşleri

Öğretmenler genel olarak yıllardır üzerinde tartışılan ve en sonunda 2022 yılında çıkarılan öğretmenlik mesleğine ilişkin özel bir kanun olan “*Öğretmenlik Meslek Kanunu*”nu değerli bulduklarını ancak kanunda bazı eksiklerin olduğunu, kanununun yeniden gözden geçirilerek bu eksiklerinin giderilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Katılımcıların bu konudaki görüşleri görüşleri incelendiğinde öğretmenlerin, öğretmenlik mesleğiyle ilgili düzenlemelerin yapılmasını önemsedikleri ve bu düzenlemelerin öğretmenlerin mesleki gelişimlerine katkı sağlayacağını ifade ettikleri görülmektedir. Ancak kanunun eksiklerinin bulunduğunu ve öğretmenlerin de görüşlerinin alınarak bu eksiklerinin giderilmesine yönelik çalışmaların yapılması gerektiğini de belirtmişlerdir. Bazı öğretmenler ise kanuna yönelik olumlu değerlendirmelerde bulunmamışlardır.

Tablo 3. Öğretmenlerin öğretmenlik kariyer basamakları düzenlemesine temel teşkil eden “Öğretmenlik Meslek Kanunu” hakkındaki görüşleri

Soru 2.	Unvanlar	Görüşler	Öğretmen Sayısı	
			f	%
Öğretmenlik Kariyer Basamakları düzenlemesine temel teşkil eden Öğretmenlik mesleğine ait bir özel kanun olan “Öğretmenlik Meslek Kanunu” hakkında düşünceleriniz nelerdir?	Aday Öğretmen	Olumlu yönleri	1	25
		Olumsuz yönleri	2	50
		Eksik yönleri	2	50
	Öğretmen	Olumlu yönleri	10	100
		Olumsuz yönleri	10	100
		Eksik yönleri	10	100
	Uzman Öğretmen	Olumlu yönleri	11	73.3
		Olumsuz yönleri	12	80
		Eksik yönleri	11	73.3
	Başöğretmen	Olumlu yönleri	5	83.3
		Olumsuz yönleri	3	50
		Eksik yönleri	6	100

Tablo 3 incelendiğinde öğretmenlerin, “Öğretmenlik Meslek Kanunu”na ilişkin görüşlerinin “olumlu yönleri”, “olumsuz yönleri” ve “eksik yönleri” olmak üzere üç alt görüşten oluştuğu görülmektedir. Araştırmaya katılan aday öğretmenlerin; %25’inin (f=1) olumlu yönleri, %50’sinin (f=2) olumsuz yönleri ve %50’sinin (f=2) eksik yönleri, öğretmenlerin; %100’ünün (f=10) olumlu yönleri, %100’ünün (f=10) olumsuz yönleri ve %100’ünün (f=10) eksik yönleri, uzman öğretmenlerin; %73.3’ünün (f=11) olumlu yönleri, %80’inin (f=12) olumsuz yönleri ve %73.3’ünün (f=11) eksik yönleri, başöğretmenlerin ise %83.3’ünün (f=5) olumlu yönleri %86.7’sinin (f=5) olumsuz yönleri ve %100’ünün (f=6) eksik yönleri alt kategorilerinde görüş bildirdikleri görülmektedir. Bu konuya ilişkin bazı öğretmen görüşleri aşağıda yer almaktadır.

“Öğretmenliği diğer kamu görevlilerinden ayırt etmek adına olması gerektiğini düşünüyorum.” [ÖĞR32]

“İhtiyaç duyulan olması gereken bir kanun olmakla birlikte, henüz sığ, yetersiz ancak zamanla yapılacak revizeler ile umut vadediyor.” [ÖĞR33]

“Öğretmen” kelimesi günümüzde maalesef “ücretli, sözleşmeli, kadrolu” gibi alt kategorilere ayrılmış durumdayken; mevcut durumda da bunlara ek olarak “uzman”, “başöğretmen” şeklinde ayrıştırıcı bir hal almış durumda. Bu ayrışmanın mesleki itibarını zedelediğini düşünüyorum.” [ÖĞR2]

“Öğretmenler arası haksız rekabete, anlaşmazlıklara, velilerin öğretmen hakkındaki önyargılarına haksız kazanca ve telafisi olmayan veya telafisinden hiç bahsedilmeyen büyük bir haksızlığa neden olacaktır.” [ÖĞR29]

3.3. Öğretmenlerin Öğretmenlik Kariyer Basamakları Uygulaması Hakkında Genel Görüşleri

Araştırmaya katılan öğretmenlerin bazıları, öğretmenlik kariyer basamakları uygulamasının olumlu yönlerini, bazıları olumsuz yönlerini dile getirmiş olup bazı öğretmenler ise hem olumlu yönlerine hem de olumsuz yönlerine ilişkin görüşler sunmuşlardır.

Tablo 4. Öğretmenlerin öğretmenlik kariyer basamakları uygulaması hakkında genel görüşleri

Soru 3.	Unvanlar	Görüşler	Öğretmen Sayısı	
			f	%
Öğretmenlik Kariyer Basamakları hakkında genel düşünceleriniz nelerdir?	Aday Öğretmen	Olumlu yönleri	3	75
		Olumsuz yönleri	2	50
	Öğretmen	Olumlu yönleri	9	90
		Olumsuz yönleri	9	90
	Uzman Öğretmen	Olumlu yönleri	11	73.3
		Olumsuz yönleri	14	93.3
	Başöğretmen	Olumlu yönleri	4	66.7
		Olumsuz yönleri	5	83.3

Tablo 4 incelendiğinde öğretmenlerin “Öğretmenlik Kariyer Basamakları Uygulaması”na ilişkin görüşlerinin “*olumlu yönleri*” ve “*olumsuz yönleri*” olmak üzere iki alt görüşten oluştuğu görülmektedir. Araştırmaya katılan aday öğretmenlerin; %75’inin (f=3) olumlu yönleri ve %50’sinin (f=2) olumsuz yönleri, öğretmenlerin; %90’nının (f=9) olumlu yönleri ve %90’nının (f=9) olumsuz yönleri, uzman öğretmenlerin; %73.3’ünün (f=11) olumlu yönleri ve %93.3’ünün (f=14) olumsuz yönleri, başöğretmenlerin ise %66.7’sinin (f=4) olumlu yönleri ve %83.3’ünün (f=5) olumsuz yönleri alt kategorilerinde görüş bildirmişlerdir. Bu konuya ilişkin bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

“Alanında kendini yetiştiren öğretmenlerle, kendini alanında geliştirmeyen, yetiştirmeyen öğretmenlerin ayırt edilmesi gerektiğini düşünüyorum.” [ÖĞR28]

“Kariyer basamaklarının var olması gerekir. Ancak bu kriterleri ile değil. Maddi desteği olumludur.” [ÖĞR14]

“Öğrenci ve veliler uzman ya da başöğretmen olmayan öğretmenlere karşı olumsuz bir tutum sergileyebilir. Öğrencilerin mevcut durumda bile “Hocam kadrolu mu ücretli öğretmen misiniz?” şeklinde sorular yönelmesi oldukça inciticidir.” [ÖĞR2]

“Uzman öğretmen, başöğretmen gibi kavramlar okul eğitimine olumsuz yansiyabilir. Velilerin öğretmene bakış açısı da olumsuz olabilir.” [ÖĞR26]

3.4. Öğretmenlerin Öğretmenlik Kariyer Basamakları Sınavı Hakkında Genel Görüşleri

Katılımcılar, öğretmenlik kariyer basamakları sınavı hakkında sınavın kapsamı, yetenek ve yeterlilikleri ölçmesi, sınavın kriterleri, sınavdan muafiyet şartları ve bunun dışında görüşler belirtmişleridir.

Tablo 5. Öğretmenlerin öğretmenlik kariyer basamakları sınavı hakkında genel görüşleri

Soru 4.	Unvanlar	Görüşler	Öğretmen Sayısı	
			f	%
Öğretmenlik Kariyer Basamakları sınavı hakkında genel düşünceleriniz nelerdir?	Aday Öğretmen	Kapsam	4	100
		Yetenek ve yeterlik	4	100
		Süre/kriter	4	100
		Muafiyet	4	100
		Diğer	2	50
	Öğretmen	Kapsam	10	100
		Yetenek ve yeterlik	10	100
		Süre/kriter	10	100
		Muafiyet	10	100
		Diğer	9	90
	Uzman Öğretmen	Kapsam	14	93.3
		Yetenek ve yeterlik	15	100
		Süre/kriter	15	100
		Muafiyet	15	100
		Diğer	9	60
	Baş Öğretmen	Kapsam	6	100
		Yetenek ve yeterlik	6	100
		Süre/kriter	6	100
		Muafiyet	6	100
		Diğer	4	66.7

Tablo 5 incelendiğinde öğretmenlerin, “*Öğretmenlik Kariyer Basamak Sınavı*”na ilişkin görüşlerinin “*kapsam*”, “*yetenek ve yeterlik*”, “*süre/kriter*”, “*muafiyet*” ve “*diğer*” olmak üzere beş alt görüşten oluştuğu görülmektedir. Araştırmaya katılan aday öğretmenlerin; %100’ünün (f=4) kapsam, %100’ünün (f=4) yetenek ve yeterlik, %100’ünün (f=4) süre/kriter, %100’ünün (f=4) muafiyet ve %50’sinin (f=2) diğer, öğretmenlerin; %100’ünün (f=10) kapsam, %100’ünün (f=10) yetenek ve yeterlik, %100’ünün (f=10) süre/kriter, %100’ünün (f=10) muafiyet ve %90’ının (f=9) diğer, uzman öğretmenlerin; %93.3’ünün (f=14) kapsam, %100’ünün (f=15) yetenek ve yeterlik, %100’ünün (f=15) süre/kriter, %100’ünün (f=15) muafiyet ve %60’ının (f=9) diğer, başöğretmenlerin; %100’ünün (f=6) kapsam, %100’ünün (f=6) yetenek ve yeterlik, %100’ünün (f=6) süre/kriter, %100’ünün (f=6) muafiyet ve %66.7’sinin (f=4) diğer alt kategorilerinde görüş bildirmişlerdir. Bu konuya ilişkin bazı öğretmen görüşleri aşağıda yer almaktadır.

“Sınav tam olarak yeterlilikleri ölçebilecek nitelikte hazırlanmamıştır. Ayrıca her branş için aynı soruların yöneltmesi de çok uygun değildir.” [ÖĞR25]

“...öğretmenlerin uzmanlaşmasını sağlamak ama alanlarımız harici sorulardan ibaret...” [ÖĞR34]

“...sadece genel kültür ve yetenek ile eğitim bilimlerine değinilmesi; alanlarımızla ilgili soruların bulunmaması uzmanlığı ölçmede yetersiz yönlerindedir.” [ÖĞR1]

“Lisansüstü eğitim alan öğretmenlerin sınavdan muaf tutulmaları teşvik edicidir.” [ÖĞR11]

3.5. Öğretmenlerin Öğretmenlik Kariyer Basamaklarına Yönelik MEB Öğretmen Bilişim Ağı (ÖBA) Üzerinden Sunulan Kariyer Basamakları Eğitim Programlarına (Hizmetiçi Eğitim) İlişkin Görüşleri

Öğretmenler, kariyer basamakları eğitim programlarının etkililiği, niteliği, eksik ve olumsuz yönleri hakkında görüş bildirmişler ve bu eğitimlere yönelik öneriler sunmuşlardır.

Tablo 6. Öğretmenlerin öğretmenlik kariyer basamaklarına yönelik MEB’in öğretmen bilişim ağı (ÖBA) üzerinden sunulan kariyer basamakları eğitim programlarına (hizmetiçi eğitim) ilişkin görüşleri

Soru 5.	Unvanlar	Görüşler	Öğretmen Sayısı	
			f	%
Öğretmenlik Kariyer Basamaklarına Yönelik Milli Eğitim Bakanlığının Öğretmen Bilişim Ağı (ÖBA) üzerinden sunduğu kariyer basamakları eğitim programlarına (hizmetiçi eğitim) ilişkin görüşleriniz nelerdir?	Aday Öğretmen	Etkinlik ve nitelik	4	100
		Eksik ve olumsuz yönler	4	100
		Öneriler	3	75
	Öğretmen	Etkinlik ve nitelik	9	90
		Eksik ve olumsuz yönler	9	90
		Öneriler	9	90
	Uzman Öğretmen	Etkinlik ve nitelik	15	100
		Eksik ve olumsuz yönler	15	100
		Öneriler	15	100
	Başöğretmen	Etkinlik ve nitelik	6	100
		Eksik ve olumsuz yönler	6	100
		Öneriler	6	100

Tablo 6 incelendiğinde öğretmenlerin “MEB’in ÖBA üzerinden sunduğu kariyer basamakları eğitim programları”na ilişkin görüşlerinin “etkinlik ve nitelik”, “eksik ve olumsuz yönleri” ve “öneriler” olmak üzere üç alt görüşten oluştuğu görülmektedir. Araştırmaya katılan aday

öğretmenlerin; %100'ünün (f=4) etkinlik ve nitelik, %100'ünün (f=4) eksik ve olumsuz yönler ve %75'inin (f=3) öneriler, öğretmenlerin; %90'ının (f=9) etkinlik ve nitelik, %90'ının (f=9) eksik ve olumsuz yönler ve %90'ının (f=9) öneriler, uzman öğretmenlerin; %100'ünün (f=15) etkinlik ve nitelik, %100'ünün (f=15) eksik ve olumsuz yönler ve %100'ünün (f=15) öneriler, başöğretmenlerin; %100'ünün (f=6) etkinlik ve nitelik, %100'ünün (f=6) eksik ve olumsuz yönler ve %100'ünün (f=6) öneriler alt kategorilerinde görüş bildirmişlerdir. Bu konuya ilişkin bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

“Öğretmenlerin kendilerini daha fazla geliştirmeleri ve güncellemeleri açısından faydalı” [ÖĞR23]

“...bu programların yeterli ve etkili bir şekilde hazırlanması, öğretmenlerin ihtiyaçlarını doğru bir şekilde belirleyerek sunulması önemlidir. Ayrıca öğretmenlerin bu eğitimlere katılımının teşvik edilmesi ve değerlendirilmesi de önemlidir.” [ÖĞR31]

“Hizmet içi eğitim uygulamaları gayet güzel. Ancak videoların öğretmenler tarafından ne kadarının izlenip bizlerin eğitimine ne kadar katkıda bulunduğu ise tam bir muamma...” [ÖĞR29]

“Etkililiği zayıf video izleyerek etki etmesi çok zor.” [ÖĞR9]

“Eğitimler uzun olduğu için sıkıcı, dikkat dağıtıcı, motivasyon düşürücü nitelikteydi.” [ÖĞR4]

“Verilen eğitimlerin branşlar bazında farklılaştırılması, konuların sınıf ortamındaki uygulamalara yönelik olarak sadeleştirilmesi, gereksiz kavramlardan arındırılarak sade ve etkileşimli hale getirilmesi gerekir.” [ÖĞR24]

“Eğitimler canlı, akıcı ve ilgi çekici faaliyetlerle daha etkili hale getirilebilir.” [ÖĞR4]

“Kapsamı geliştirilebilir, öğretmen ihtiyaçlarına yönelik öğretmenin pasif konumdan daha aktif olabileceği etkinliklere yer verilebilir.” [ÖĞR1]

3.6. Öğretmenlerin Öğretmenlik Kariyer Basamakları Uygulamasının Öğretmenlerin Kişisel ve Mesleki Gelişimlerine Etkisi/Katkısına Yönelik Görüşleri

Katılımcılar, öğretmenlik kariyer basamakları uygulamasının öğretmenlerin kişisel ve mesleki gelişimlerine katkısını; öğretim süreci, mesleki bilgi ve beceri, kişisel gelişim, özlük hakları ve mali haklar, stajyer ve aday öğretmenlerin yetiştirilmesi açısından değerlendirmişler ve bunların dışında da diğer katkılarını da ifade etmişlerdir.

Tablo 7. Öğretmenlerin öğretmenlik kariyer basamakları uygulamasının öğretmenlerin kişisel ve mesleki gelişimlerine etkisi/katkısına yönelik görüşleri

Soru 6.	Unvanlar	Görüşler	Öğretmen Sayısı	
			f	%
Öğretmenlik Kariyer Basamakları uygulamasının öğretmenlerin kişisel ve mesleki gelişimlerine etkisini/katkısını nasıl değerlendirirsiniz?	Aday Öğretmen	Öğretim süreci	3	75
		Mesleki bilgi ve beceri	3	75
		Kişisel gelişim	3	75
		Özlük hakları ve mali haklar	2	50
		Stajyer ve aday öğretmenlerin yetiştirilmesi	2	50
		Diğer katkılar	2	50
		Öğretmen	Öğretim süreci	10
	Mesleki bilgi ve beceri	10	100	
	Kişisel gelişim	10	100	
	Özlük hakları ve mali haklar	10	100	
	Stajyer ve aday öğretmenlerin yetiştirilmesi	10	100	
	Diğer katkılar	9	90	
	Uzman Öğretmen	Öğretim süreci	13	86.7
	Mesleki bilgi ve beceri	13	86.7	
	Kişisel gelişim	13	86.7	
	Özlük hakları ve mali haklar	14	93.3	
	Stajyer ve aday öğretmenlerin yetiştirilmesi	13	86.7	
	Diğer katkılar	7	46.7	
	Başöğretmen	Öğretim süreci	1	16.7
	Mesleki bilgi ve beceri	2	33.3	
	Kişisel gelişim	4	66.7	
	Özlük hakları ve mali haklar	4	66.7	
	Stajyer ve aday öğretmenlerin yetiştirilmesi	4	66.7	
	Diğer katkılar	2	33.3	

Tablo 7 incelendiğinde öğretmenlerin, “Öğretmenlik Kariyer Basamakları uygulamasının öğretmenlerin kişisel ve mesleki gelişimlerine etkisi/katkısı”na yönelik görüşlerinin “öğretim süreci”, “mesleki bilgi ve beceri”, “kişisel gelişim”, “özlük hakları ve mali haklar”, “stajyer ve aday öğretmenlerin yetiştirilmesi” ve “diğer katkılar” olmak üzere altı alt görüşten oluştuğu görülmektedir. Araştırmaya katılan aday öğretmenlerin; %75’inin (f=3) öğretim süreci, %75’inin (f=3) mesleki bilgi ve beceri, %75’inin (f=3) kişisel gelişim, %50’sinin (f=2) özlük hakları ve mali haklar, %50’sinin (f=2) stajyer ve aday öğretmenlerin yetiştirilmesi ve %50’sinin (f=2) diğer katkılar, öğretmenlerin; %100’ünün (f=10) öğretim süreci, %100’ünün

(f=10) mesleki bilgi ve beceri, %100'ünün (f=10) kişisel gelişim, %100'ünün (f=10) özlük hakları ve mali haklar, %100'ünün (f=10) stajyer ve aday öğretmenlerin yetiştirilmesi ve %90'ının (f=9) diğer katkılar, uzman öğretmenlerin; %86.7'sinin (f=13) öğretim süreci, %86.7'sinin (f=13) mesleki bilgi ve beceri, %86.7'sinin (f=13) kişisel gelişim, %93.3'ünün (f=14) özlük hakları ve mali haklar, %86.7'sinin (f=13) stajyer ve aday öğretmenlerin yetiştirilmesi ve %46.7'sinin (f=7) diğer katkılar, başöğretmenlerin; %16.7'sinin (f=1) öğretim süreci, %33.3'ünün (f=2) mesleki bilgi ve beceri, %66.7'sinin (f=4) kişisel gelişim, %66.7'sinin (f=4) özlük hakları ve mali haklar, %66.7'sinin (f=4) stajyer ve aday öğretmenlerin yetiştirilmesi ve %33.3'ünün (f=2) diğer katkılar alt kategorilerinde görüş bildirmişlerdir. Bu konuya ilişkin bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

“Kişisel ve mesleki gelişime katkısı minimum düzeyde kalmıştır. Daha çok maaş artışı olmuştur.” [ÖĞR26]

“Her ne kadar sınav odaklı ve kazanılabilmesi zorunlu çalışmayı gerektirse de bu süreçte öğretmenin kendisi için en verimli çalışma ortamı oluşturma çabası sonucu kendisi dolaylı olarak donatacaktır, geliştirecektir.” [ÖĞR3]

“Stajyer ve aday öğretmenlerin yetiştirilmesi meslekte yıllarını geçirmiş öğretmenlerin etkin desteğiyle daha iyi sonuçlar verebilir diye düşünüyor ve olumlu buluyorum.” [ÖĞR15]

3.7. Öğretmenlerin Öğretmenlik Kariyer Basamakları Uygulamasının Örgütsel Adalete Etkisine İlişkin Görüşleri

Katılımcılar, uygulamamanın örgütsel adalete etkisine yönelik olumlu ve olumsuz görüş sunmuşlardır.

Tablo 8. Öğretmenlerin öğretmenlik kariyer basamakları uygulamasının örgütsel adalete etkisine ilişkin görüşleri

Soru 7.	Unvanlar	Görüşler	Öğretmen Sayısı	
			f	%
Öğretmenlik Kariyer Basamakları uygulamasının örgütsel adalete etkisini nasıl değerlendirirsiniz?	Aday Öğretmen	Olumlu yönleri	2	50
		Olumsuz yönleri	3	75
	Öğretmen	Olumlu yönleri	8	80
		Olumsuz yönleri	7	70
	Uzman Öğretmen	Olumlu yönleri	6	40
		Olumsuz yönleri	7	46.7
	Başöğretmen	Olumlu yönleri	2	33.3
		Olumsuz yönleri	3	50

Tablo 8 incelendiğinde öğretmenlerin, “Öğretmenlik Kariyer Basamakları uygulamasının örgütsel adalete etkisi”ne yönelik görüşlerinin “olumlu yönleri” ve “olumsuz yönleri” olmak üzere iki alt görüşten oluştuğu görülmektedir. Araştırmaya katılan aday öğretmenlerin; %50'sinin (f=2) olumlu yönleri ve %75'inin (f=3) olumsuz yönleri, öğretmenlerin; %80'inin

(f=8) olumlu yönleri ve %70'inin (f=7) olumsuz yönleri, uzman öğretmenlerin; %40'ının (f=6) olumlu yönleri ve %46.7'sinin (f=7) olumsuz yönleri, başöğretmenlerin; %33.3'ünün (f=2) olumlu yönleri ve %50'sinin (f=3) olumsuz yönleri alt kategorilerinde görüş bildirmişlerdir. Bu konuya ilişkin bazı öğretmen görüşleri aşağıda yer almaktadır.

“Öğretmenleri ayrıştırarak öğretmenlik itibarının azaltıldığını, örgütsel adaleti de olumsuz etkilediğini düşünmekteyim.” [ÖGR2]

“Uygulamanın bugünkü haliyle örgütsel adalete bir etkisinin olmadığını, verilen eğitimin ve yapılacak değerlendirmenin iyileştirilmesi halinde olumlu bir etki oluşturabileceğini düşünüyorum.” [ÖGR24]

“Örgütsel adalet konusunda adaletin her daim sorgulandığını paydaşların bir kısmının özellikle uzman olmayan olamayan arkadaşların eleştirilerini deneyimlemekle birlikte bir adaletsizlik olduğunu düşünüyorum. Mesleki kıdem anlamında yıllarını veren çalışma arkadaşlarının özlük haklarının iyileştirilmesini doğru buluyorum” [ÖGR33]

3.8. Öğretmenlerin Öğretmenlik Kariyer Basamakları Uygulamasının Çalışma Barışı, Okul İklimi, Aidiyet Duygusu, Örgütsel Bağlılık, İş Doyumu, Motivasyon vb. Değişkenlere Yönelik Etkisine İlişkin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğretmenler, uygulamanın belirtilen değişkenlere etkisine yönelik olumlu ve olumsuz görüş bildirmiştir.

Tablo 9. Öğretmenlerin öğretmenlik kariyer basamakları uygulamasının çalışma barışı, okul iklimi, aidiyet duygusu, örgütsel bağlılık, iş doyumu, motivasyon vb. değişkenlere göre etkisine ilişkin görüşleri

Soru 8.	Unvanlar	Görüşler	Öğretmen Sayısı	
			f	%
Öğretmenlik Kariyer Basamakları uygulamasının çalışma barışı, okul iklimi, aidiyet duygusu, örgütsel bağlılık, iş doyumu, motivasyon vb. değişkenlere etkisini nasıl değerlendirirsiniz? (Okul, öğretmen, öğrenci, veli vb. durumları da düşünerek)	Aday Öğretmen	Olumlu etkiler	2	50
		Olumsuz etkiler	4	100
	Öğretmen	Olumlu etkiler	7	70
		Olumsuz etkiler	9	90
	Uzman Öğretmen	Olumlu etkiler	5	33.3
		Olumsuz etkiler	11	73.3
	Başöğretmen	Olumlu etkiler	1	16.7
		Olumsuz etkiler	5	83.3

Tablo 9 incelendiğinde öğretmenlerin, “Öğretmenlik Kariyer Basamakları uygulamasının çalışma barışı, okul iklimi, aidiyet duygusu, örgütsel bağlılık, iş doyumu, motivasyon vb. değişkenlere etkisi”ne yönelik görüşlerinin “olumlu etkileri” ve “olumsuz etkileri” olmak üzere iki alt görüşten oluştuğu görülmektedir. Araştırmaya katılan aday öğretmenlerin; %50'sinin (f=2) olumlu etkileri ve %100'ünün (f=4) olumsuz etkileri, öğretmenlerin; %70'inin

(f=7) olumlu etkileri ve %90'ının (f=9) olumsuz etkileri, uzman öğretmenlerin; %33.3'ünün (f=5) olumlu etkileri ve %73.3'ünün (f=11) olumsuz etkileri, başöğretmenlerin; %16.7'sinin (f=1) olumlu etkileri ve %83.3'ünün (f=5) olumsuz etkileri alt kategorilerinde karşı görüş bildirmişlerdir. Bu konuya ilişkin bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

“Öğretmenler arasına ikiliklerin oluşması okul iklimini olumsuz yönde etkilerken uzman veya başöğretmen olamamış kişilerin çalışma motivasyonunu sağlamada güçlükler oluşacağı, veliler ve öğrencilerin bu süreci bilerek veya bilmeyerek suistimal edebilirler.” [ÖĞR3]

“Alınan ücretleri etkilediği için okul iklimini olumsuz etkileyebilir. Öğrenci ve veli açısından bir etkisi olduğunu düşünmüyorum.” [ÖĞR9]

“Öğretmenlik kariyer basamakları uygulaması, öğretmenler arasında rekabete ve bölünmeye neden olabilir... Ayrıca, uygulamanın yanlış kullanılması veya adaletsiz bir şekilde uygulanması, örgütsel bağlılığı azaltabilir ve çalışanların okul iklimi ve çalışma barışına olumsuz etki yapabilir. Bu durum da öğrencilerin başarısını etkileyebilir ve velilerin okula güven duygusunu azaltabilir.” [ÖĞR31]

3.9. Öğretmenlerin Öğretmenlik Kariyer Basamaklarının Öğretmenlerin Tanınırlığına, Saygınlığına ve Sosyal Statüsüne Etkisine Yönelik Görüşleri

Katılımcılar bu konuda olumlu ve olumsuz etkilerden bahsetmiş olup bazı öğretmenler ise değişiklik olmayacağına dair görüş sunmuşlardır.

Tablo 10. Öğretmenlerin öğretmenlik kariyer basamaklarının öğretmenlerin tanınırlığına, saygınlığına ve sosyal statüsüne etkisine yönelik düşünceleri

Soru 9.	Unvanlar	Görüşler	Öğretmen Sayısı	
			f	%
Öğretmenlik Kariyer Basamaklarının, öğretmenlerin tanınırlığına, saygınlığına, sosyal statüsüne etkisine yönelik düşünceleriniz nelerdir?	Aday Öğretmen	Olumlu etkiler	3	75
		Olumsuz etkiler	3	75
		Değişiklik olmaz	0	0
	Öğretmen	Olumlu etkiler	8	80
		Olumsuz etkiler	9	90
		Değişiklik olmaz	3	30
	Uzman Öğretmen	Olumlu etkiler	6	40
		Olumsuz etkiler	10	66.7
		Değişiklik olmaz	5	33.3
	Başöğretmen	Olumlu etkiler	1	16.7
		Olumsuz etkiler	4	66.7
		Değişiklik olmaz	1	16.7

Tablo 10 incelendiğinde öğretmenlerin, “Öğretmenlik Kariyer Basamaklarının, öğretmenlerin tanınırlığına, saygınlığına, sosyal statüsüne etkisine”ne yönelik görüşlerinin “olumlu etkiler”,

“olumsuz yönleri” ve “değişiklik olmaz” olmak üzere üç alt görüşten oluştuğu görülmektedir. Araştırmaya katılan aday öğretmenlerin; %75’inin (f=3) olumlu etkiler, %75’inin (f=3) olumsuz etkiler ve %0’ının (f=0) değişiklik olmaz, öğretmenlerin; %80’inin (f=8) olumlu etkiler, %90’ının (f=9) olumsuz etkiler ve %30’unun (f=3) değişiklik olmaz, uzman öğretmenlerin; %40’ının (F=6) olumlu etkiler, %66.7’sinin (f=4) olumsuz etkiler ve %33.3’ünün (f=5) değişiklik olmaz, başöğretmenlerin; %16.7’sinin (f=1) olumlu etkiler, %66.7’sinin (f=4) olumsuz etkiler ve %16.7’sinin (f=1) değişiklik olmaz alt kategorilerinde görüş bildirmişlerdir. Bu görüşlerden bazıları şu şekildedir:

“Öğretmenlerin tanınırlık, saygınlık ve sosyal statüsüne etkisi olacağını düşünmüyorum. Çünkü bu değerleri öğretmenler kariyer basamakları sayesinde değil, alanı ile ilgili yapmış olduğu çalışmalarla elde etmektedir” [ÖĞR25]

“Unvan almak velilerin gözünde öğretmenliğin saygınlığını artırır ve sosyal statü kazandırır” [ÖĞR5]

“Gruplaşma, ayrışma, velinin gözünde öğretmenleri sıralama, değersizleştirme gibi etkileri olacaktır” [ÖĞR21]

3.10. Öğretmenlerin Kazanılan Kariyer Basamaklarında Sonraki Yıllar İçerisinde Tekrar Değerlendirmeye Tabi Tutulmaya İlişkin Görüşleri

Katılımcıların bazıları kariyer basamaklarının tek bir değerlendirme ile kazanılması gerektiğini savunurken bazıları ise değerlendirmenin belirli aralıklarla gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade etmişleridir.

Tablo 11. Öğretmenlerin kazanılan kariyer basamaklarında sonraki yıllar içerisinde tekrar değerlendirmeye tabi tutulmaya ilişkin görüşleri

Soru 10.	Unvanlar	Görüşler	Öğretmen Sayısı	
			f	%
Herhangi bir unvanı (basamağı) kazanan bir öğretmen sonraki yıllar içerisinde tekrar sınavla değerlendirilmeli midir?	Aday Öğretmen	Birden fazla değerlendirme	3	75
		Tek bir değerlendirme	4	100
	Öğretmen	Birden fazla değerlendirme	9	90
		Tek bir değerlendirme	6	60
	Uzman Öğretmen	Birden fazla değerlendirme	8	53.3
		Tek bir değerlendirme	12	80
	Başöğretmen	Birden fazla değerlendirme	1	16.7
		Tek bir değerlendirme	3	50

Tablo 11 incelendiğinde öğretmenlerin, “Herhangi bir unvanı (basamağı) kazanan bir öğretmen sonraki yıllar içerisinde tekrar sınavla değerlendirilmesi”ne yönelik görüşlerinin “birden fazla değerlendirme” ve “tek bir değerlendirme” olmak üzere iki alt görüşten oluştuğu görülmektedir. Araştırmaya katılan aday öğretmenlerin; %75’inin (f=3) birden fazla değerlendirme ve %100’ünün (f=4) tek bir değerlendirme, öğretmenlerin; %90’ının (f=9)

birden fazla değerlendirme ve %60'ının (f=6) tek bir değerlendirme, uzman öğretmenlerin; %53.3'ünün (f=8) birden fazla değerlendirme ve %80'inin (f=12) tek bir değerlendirme, başöğretmenlerin; %16.7'sinin (f=1) birden fazla değerlendirme ve %50'sinin (f=3) tek bir değerlendirme alt kategorilerinde görüş bildirmişlerdir. Bu görüşler şu şekildedir:

“Her alanda olduğu gibi eğitim alanında da meslektaşlarımız bilgi beceri ve gelişimlerini devam ettirmelidir. Dolayısıyla öğretmen kendini yenilemelidir. Ben oldum son başlamaya ulaştım mantığı öğretmenin kendini geliştirme, güncelleme ve revize etme motivasyonunu düşürecektir” [ÖĞR33]

“Tek bir değerlendirme bazı öğretmenlerimiz için rehavete neden olabilir. Farklı bir sistemle yenilenme çalışmaları tekrarlanabilir” [ÖĞR4]

“Kaygıyı artıracığından işe bakışı ve işlevi mutsuzluğa aynı zamanda güvensizliğe sebep olacaktır” [ÖĞR11]

3.11. Öğretmenlerin MEB Şube Müdürlüğü ve Daha Üstü Kadroların Öğretmenlik Kariyer Basamakları Sisteminin Getirdiği Haklardan Yararlanamamasına İlişkin Görüşleri

Öğretmenler, MEB şube müdürlüğü ve daha üstü kadrolarda görev alan eğitim yöneticilerinin uygulamadan yararlanamamasına yönelik olumlu ve olumsuz yönlerinin olduğunu ifade etmişler, bazı öğretmenlerin de bu kadrolarda görev yapanlar için bir hak kaybı olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 12. Öğretmenlerin MEB Şube müdürü ve daha üstü kadroların öğretmenlik kariyer basamakları sisteminin getirdiği haklardan yararlanamamasına ilişkin görüşleri

Soru 11.	Unvanlar	Görüşler	Öğretmen Sayısı	
			f	%
MEB Şube müdürü ve daha üstü kadroların öğretmenlik kariyer basamakları sisteminin getirdiği haklardan yararlanamamasını nasıl değerlendirirsiniz?	Aday Öğretmen	Olumlu yönleri	1	25
		Olumsuz yönleri	1	25
		Hak kaybı	1	25
	Öğretmen	Olumlu yönleri	5	50
		Olumsuz yönleri	5	50
		Hak kaybı	5	50
	Uzman Öğretmen	Olumlu yönleri	7	46.7
		Olumsuz yönleri	9	60
		Hak kaybı	8	53.3
	Başöğretmen	Olumlu yönleri	5	83.3
		Olumsuz yönleri	1	16.7
		Hak kaybı	2	33.3

Tablo 12 incelendiğinde öğretmenlerin, “MEB Şube müdürü ve daha üstü kadroların öğretmenlik kariyer basamakları sisteminin getirdiği haklardan yararlanamaması”na yönelik

görüşlerinin “olumlu yönleri”, “olumsuz yönleri” ve “hak kaybı” olmak üzere üç alt görüşten oluştuğu görülmektedir. Araştırmaya katılan aday öğretmenlerin; %25’inin (f=1) olumlu yönleri, %25’inin (f=1) olumsuz yönleri ve %25’inin (f=1) hak kaybı, öğretmenlerin; %50’sinin (f=5) olumlu yönleri, %50’sinin (f=5) olumsuz yönleri ve %50’sinin (f=5) hak kaybı, uzman öğretmenlerin; %56.7’sinin (f=7) olumlu yönleri, %60’ının (f=9) olumsuz yönleri ve %53.3’ünün (f=8) hak kaybı, başöğretmenlerin; %83.3’ünün (f=5) olumlu yönleri, %16.7’sinin (f=1) olumsuz yönleri ve %33.3’ünün (f=2) hak kaybı, alt kategorilerinde görüş bildirmişlerdir. Bu konuya ilişkin öğretmen görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

“...çünkü öğretmenlikte öğrenciyle iç içe olmak gerektiğini düşünüyorum” [ÖĞR32]

“...yüksek lisans ve doktora bitirmiş şube müdürleri mevcut. Bu kişiler için ayrı değerlendirmeler yapılmalıdır. Uzmanlık ve başöğretmenlik bu şekilde olanlara verilebilir...” [ÖĞR35]

“Bu kadrodaki kişilerin bir gün tekrar öğretmenliğe dönecekleri düşünülürse hak kayıtları olabilir. Öğretmenliğe dönmeleri halinde mağdur olmadan bu haklara sahip olmaları gerekir.” [ÖĞR24]

“Mali ve özlük konular konusunda hak kayıplarının olduğunu düşünüyorum. Yararlanamayacaklarsa da şube müdürleri için ayrı bir düzenleme gerektiğini düşünüyorum.” [ÖĞR4]

3.12. Öğretmenlerin Öğretmenlik Kariyer Basamakları Uygulamasına İlişkin Yurtdışı Örnekleri Hakkında Bilgileri

Katılımcı öğretmenlerden çok azı konuya ilişkin yurtdışında yapılan uygulamaları takip ettiklerini dile getirerek örnekler vermiş, çoğunluğu ise yurt dışındaki öğretmenlik kariyer basamakları uygulamalarını bilmediklerini ifade etmiştir.

Tablo 13. Öğretmenlerin Öğretmenlik Kariyer Basamakları Uygulamasına ilişkin yurtdışı örnekleri hakkında bilgisi

Soru 12.	Unvanlar	Görüşler	Öğretmen Sayısı	
			f	%
Öğretmenlik Kariyer Basamakları Uygulamasına ilişkin yurtdışı örnekleri hakkında bilginiz var mıdır?	Aday Öğretmen	Var	0	0
		Yok	4	100
	Öğretmen	Var	1	10
		Yok	9	90
	Uzman Öğretmen	Var	3	20
		Yok	11	73.3
	Başöğretmen	Var	1	16.7
		Yok	2	33.3

Tablo 13 incelendiğinde öğretmenlerin, “Öğretmenlerin Öğretmenlik Kariyer Basamakları Uygulamasına ilişkin yurtdışı örnekleri”ne yönelik görüşlerinin “var” ve “yok” olmak üzere

iki alt görüşten oluştuğu görülmektedir. Araştırmaya katılan aday öğretmenlerin; %0'ı (f=0) var ve %100'ünün (f=4) yok, öğretmenlerin; %10'unun (f=1) var ve %90'ı (f=9) yok, uzman öğretmenlerin; %20'sinin (f=3) var ve %73.3'ünün (f=11) yok, başöğretmenlerin; %16.7'sinin (f=1) var ve %33.3'ünün (f=2) yok alt kategorilerinde görüş bildirmişlerdir. Bu konuya ilişkin bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

“Yurt dışında uzman öğretmenlik kriterlerinin daha ağır olduğunu düşünüyorum. Almanya’da sürekli öğretmen yetiştirmeye yönelik çalışmalar ve değerlendirmeler yapılmakta ve raporlar sunulmaktadır” [ÖĞR1]

“İngiltere, Singapur, Kore, Hollanda gibi ülkelerde kariyer basamakları uygulanmakta. Özellikle Singapur ve Kore’de sınavlar ve hizmet içi eğitimlerle kariyerlerinde ilerleme imkânı verilmekte. Kariyer basamakları farklı olanların maaşlarında da ciddi fark olmaktadır. Diğer ülkelerde ise ilerleme olarak sadece yönetici olabilme hakkı verilmektedir” [ÖĞR30]

“Bazı ülkelerde buna benzer uygulamaların olduğunu biliyorum. Ancak kriterler hakkında bilgi sahibi değilim.” [ÖĞR24]

“Yıla ve veli, okul müdürü görüşlerine göre öğretmen kariyerinin belirlendiği sistemleri biliyorum.” [ÖĞR14]

“Bu konuda yeterli bilgimin olmadığını düşünüyorum.” [ÖĞR14]

“Bu konuda bir araştırma inceleme şansım fırsatım olmadı. Ayrıca bu husus ile ilgili bir ihtiyaç da hissetmedim.” [ÖĞR34]

“Bilgim yoktur, yurt dışında yapılan eğitim- öğretimle ilgili olumlu çalışmalarla ilgili yeterli hizmet içi çalışma yapılmadığını düşünmekteyim.” [ÖĞR3]

3.13. Öğretmenlerin Öğretmenlik Kariyer Basamakları Uygulaması İle İlgili Diğer Görüşleri ve Önerileri

Katılımcılar, öğretmenlik kariyer basamakları uygulaması ile ilgili yukarıda değinilen hususların dışında ilave görüşler de belirtmişler ve konuya yönelik çeşitli önerilerde bulunmuşlardır. Bu görüş ve öneriler; uygulamanın yapısı, uygulamanın süreci, uygulamanın işleyişi, uygulamanın geliştirilmesi ile ilgili ayrıca bazı önerilerde bulunmuşlardır. Örneğin, kanun veya yönetmelikte meslekle ilgili etik değerlere de yer verilmesi, eğitimin tüm paydaşlarının beklentilerinin karşılanması, doğu ve güneydoğu başta olmak üzere mahrumiyet bölgelerinde görev yapan öğretmenlere özel teşviklerin uygulanması, kariyer basamaklarının yazılı sınavdan ziyade performansa dayalı uygulamalarla belirlenmesi ifade edilen önerilerden bazılarıdır.

Tablo 14. Öğretmenlerin öğretmenlik kariyer basamakları uygulaması ilgili diğer görüşleri ve önerileri

Soru 13.	Unvanlar	Görüşler	Öğretmen Sayısı	
			f	%
Öğretmenlik Kariyer Basamakları Uygulaması ilgili bunların dışında belirtmek istediğiniz görüş ve önerileriniz nelerdir?	Aday Öğretmen	Uygulamanın yapısı	3	75
		Uygulamanın süreci	3	75
		Uygulamanın işleyişi	3	75
		Uygulamanın geliştirilmesi	3	75
		Diğer öneriler	2	50
	Öğretmen	Uygulamanın yapısı	8	80
		Uygulamanın süreci	8	80
		Uygulamanın işleyişi	7	70
		Uygulamanın geliştirilmesi	8	80
		Diğer öneriler	7	70
	Uzman Öğretmen	Uygulamanın yapısı	9	60
		Uygulamanın süreci	9	60
		Uygulamanın işleyişi	10	66.7
		Uygulamanın geliştirilmesi	12	80
		Diğer öneriler	8	53.3
	Başöğretmen	Uygulamanın yapısı	3	50
		Uygulamanın süreci	3	50
		Uygulamanın işleyişi	3	50
		Uygulamanın geliştirilmesi	4	66.7
		Diğer öneriler	2	33.3

Tablo 14 incelendiğinde öğretmenlerin, “*Öğretmenlik Kariyer Basamakları Uygulamasına yönelik diğer görüşleri ve önerileri*”ne yönelik görüşlerinin “*uygulamanın yapısı*”, “*uygulamanın süreci*”, “*uygulamanın işleyişi*”, “*uygulamanın geliştirilmesi*” ve “*diğer öneriler*” olmak üzere beş alt görüşten oluştuğu görülmektedir. Araştırmaya katılan aday öğretmenlerin; %75’inin (f=3) uygulamanın yapısı, %75’inin (f=3) uygulamanın süreci, %75’inin (f=3) uygulamanın işleyişi, %75’inin (f=3) uygulamanın geliştirilmesi ve %50’sinin (f=2) diğer öneriler, öğretmenlerin; %80’inin (f=8) uygulamanın yapısı, %80’inin (f=8) uygulamanın süreci, %70’inin (f=7) uygulamanın işleyişi, %80’inin (f=8) uygulamanın geliştirilmesi ve %70’inin (f=7) diğer öneriler, uzman öğretmenlerin; %60’ının (f=9) uygulamanın yapısı, %60’ının (f=9) uygulamanın süreci, %66.7’sinin (f=10) uygulamanın işleyişi, %80’inin (f=12) uygulamanın geliştirilmesi ve %53.3’ünün (f=8)’i diğer öneriler, başöğretmenlerin; %50’sinin (f=3) uygulamanın yapısı, %50’sinin (f=3) uygulamanın süreci, %50’sinin (f=3) uygulamanın işleyişi, %66.7’sinin (f=4) uygulamanın geliştirilmesi ve %33.3’ünün (f=2) diğer öneri alt kategorilerinde görüş bildirmişlerdir. Bu görüşlerden bazıları şu şekildedir:

“Zaman kıstası azaltılmalı emekliliği gelmiş öğretmenler ile aday öğretmenlerin durumları göz önüne alınarak iyileştirilme yoluna gidilmelidir.” [ÖĞR2]

“Kariyer basamakları elimize yeni doğmuş bir bebek gibi birçok ihtiyacını kendisi dahi karşılayamazken her yeni hayat yaşama bir umut olduğu için biz öğretmenler açısından sevindiricidir” [ÖĞR6]

“Doğuda hizmet yapacak öğretmenlerin uzman ve başöğretmen olma sürelerinde kısaltmaya gidilerek bu yörelerin öğretmenler için daha cazip hale getirilmesi sağlanabilir.” [ÖĞR3]

“Öğretmenlerin birçok sorumluluğu göz önünde bulundurarak, öğretmenlik mesleği kanunda detaylı görev dağılımı, tanımı, daha standart çalışma saatlerinin olması, öğretmenliğin saygın bir meslek olduğunu belirtmek ve bu konu ile ilgili öğretmeni korumak, güvence altına almak özlük haklarının geliştirmek gerektiğini düşünüyorum.” [ÖĞR23]

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmada öğretmenlerin, “Öğretmenlik Meslek Kanunu” ve “Aday Öğretmenlik ve Öğretmenlik Kariyer Basamakları Yönetmeliği”ne ilişkin görüşleri alınmıştır. Katılımcı öğretmenler, öğretmenlik kariyer basamakları hakkında genel düşüncelerini, öğretmenlik kariyer basamakları sınavına ilişkin düşüncelerini ve öğretmenlik kariyer basamaklarına yönelik Milli Eğitim Bakanlığının sunduğu kariyer basamakları eğitim programlarına (hizmetiçi eğitim) yönelik görüşlerini ifade etmişlerdir. Ayrıca uygulamanın kişisel ve mesleki gelişimlerine katkısına, yine uygulamanın örgütsel adalet, çalışma barışı, okul iklimi, aidiyet duygusu, örgütsel bağlılık, iş doyumu, motivasyon vb. değişkenlere etkisine, uygulamanın öğretmenlerin tanınırlığına, saygınlığına ve sosyal statüsüne etkisine ilişkin görüşlerini de ifade etmişlerdir. Uygulamaya ilişkin ilave çeşitli görüş ve öneriler sunmuşlardır.

Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda öğretmen görüşleri incelendiğinde Öğretmenlik Kariyer Basamakları Uygulamasının genel olarak; uygulamaların olumsuz sonuçlarından daha çok olumlu sonuçlar doğurduğu, uygulamada süreklilik sağlanabilirse ve uygulama geliştirilirse yönetmeliğin öğretmenlik mesleğine ve eğitim sistemine olumlu katkılarının olacağı, ayrıca öğretmenleri pasif durumdan aktif duruma geçirecek içsel ve dışsal bir motivasyon sağlayacağı sonucuna varılabilir. Gümüşeli’ye (2005) göre öğretmenlik kariyer basamakları uygulamasının temel amacı, öğretmenlerin yeterlilikleri ve niteliklerini artırarak öğretmenlerin mesleki gelişimine katkı sağlamaktır. Bu doğrultuda araştırmada ortaya çıkan genel sonuç bu yaklaşımı destekler niteliktedir.

Yapılan bu çalışmada öğretmenler kariyer basamaklarının sadece sınavla değil farklı kriterler de eklenerek belirlenmesine ilişkin görüş belirtmişlerdir. Nitekim Kaplan ve Gülcan (2020) da konuya yönelik öğretmen görüşlerini inceledikleri çalışmada, öğretmenlerin öğretmen kariyer basamaklarında yükselmede; “öğretmenin denetim ve değerlendirme sonuçları, merkezi sınav sonuçları, yüksek lisans ve doktora eğitimi, aldığı ödül ve cezaları, sosyal, kültürel, teknik,

sanatsal ve sportif faaliyetleri, yayınları (kitap, kitap bölümü, makale, bildiri), kıdem ve çalıştığı yer, projeleri, katıldığı hizmet içi eğitim kursları, yabancı dil seviyesi” şeklinde kriterler kullanılması gerektiğine dair görüşler ortaya koyduklarını belirtmektedir.

Özdemir, Doğan ve Demirkol (2022) yaptıkları araştırmada öğretmenlerin, kariyer basamaklarının belirlenmesinde sınav yerine mesleki kıdeme dayalı bir kriter konulması gerektiği, kariyer basamakları sınavının mesleki gelişime katkı sağlamayacağı, kariyer basamaklarında elde edilen kazanımların yetersiz olduğu şeklinde görüş belirttiklerini ortaya koymuşlar ve bu bakımdan öğretilerin kariyer basamaklarına yönelik olumsuz algılarının olduğunu dile getirmişlerdir. Benzer şekilde bu araştırmada da olumsuz görüş bildiren öğretmenler vardır. Bazı öğretmenler kariyer basamaklarının öğretmenler arasında ayrımcılığa yol açacağını ve bu durumun da çalışma barışını, okul iklimini, motivasyonu olumsuz etkileyeceğini dile getirmiştir.

Bir başka araştırmada Çobanoğlu ve İlkin (2023), yenilenen öğretmenlik kariyer basamakları uygulaması hakkında öğretmen görüşlerini incelemiştir. Araştırma bulguları doğrultusunda öğretmenlerin; kariyer basamakları ve buna yönelik sınavın gereksiz olduğu, bu uygulamanın öğretmenler arasında çatışmalara yol açacağı, kariyer basamaklarının sınavla değil, hizmet yılına göre belirlenmesi gerektiği, mevcut kariyer basamakları uygulaması ve sınavına karşı oldukları, sınav sürecinin yetersiz olduğu, kariyer basamaklarının öğretmenlerin aldıkları eğitime, deneyimlerine ve yürüttükleri çalışmalara dayalı olması gerektiğine dair görüş belirttiklerini ortaya koymuşlardır. Çobanoğlu ve İlkin’in (2023), çalışmasında öğretmenler tarafından dile getirilen bu görüşler bu araştırmada da bazı öğretmenler tarafında ifade edilse de yapılan bu çalışma genel itibarı ile bu araştırma sonuçları ile benzerlik göstermemektedir.

Elagöz ve Elagöz (2023), “Öğretmenlik Meslek Kanunu”nun kariyer basamakları uygulamasına yönelik öğretmen görüşlerini inceledikleri araştırmada öğretmenlerin genel itibarıyla bu kanuna ve kanunda yer alan öğretmenlik kariyer basamaklarına ve bu doğrultuda gerçekleştirilen mesleki gelişim seminerlerine karşı olmadıkları sonucunu ortaya koymuşlardır. Ancak araştırmacılar, öğretmenlerin kanundaki eksiklikleri dile getirerek kariyer basamakları uygulamasının öğretmen görüşlerinin de dikkate alarak yeniden revize edilmesi gerektiğine dair görüşler ortaya koyduklarını belirtmektedir. Araştırmada ortaya konulan bu bulgular mevcut araştırmanın bulgularıyla örtüşmektedir.

Bir başka araştırmada İş ve Birel (2022) öğretmenlerin öğretmenlik meslek kanununa ilişkin görüşlerini incelemişler, ortaya çıkan görüşlerin ekonomi, liyakat, eşitlik, adalet ve itibar konularında olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Araştırmada öğretmenlerin bir kısmı maaşların artacağını ve kariyer basamakları sayesinde öğretmenlik mesleğinin itibarının yükseleceğini ifade ederek uygulamaya yönelik olumlu görüşler belirtmişler, bir kısmı da kariyer basamaklarının öğretmenleri ayrıştıracağı yönünde görüş sunmuşlardır. Ayrıca öğretmenlerin tamamının öğretmenlerin tamamının uygulama ile ilgili; liyakat, eşitlik ve adalet konularında fikir birliğine sahip oldukları görülmüştür. Araştırmada elde edilen bu bulgular mevcut çalışma ile elde edilen bulgularla benzerlik göstermektedir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde öğretmenlerin genel itibarı ile kariyer basamakları uygulamasına karşı olmadıkları, ancak

kanun, yönetmelik ve uygulamalara yönelik öğretmen görüşleri de alınarak bazı düzenlemelerin gerçekleştirilmesi gerektiği sonucu ortaya çıkmıştır.

5. ÖNERİLER

- ♦ Araştırma, nicel verilerle ve karma yöntemle derinleştirilebilir.
- ♦ Konuyla ilgili bir ölçek geliştirme çalışması yapılabilir.
- ♦ Çalışma farklı illerde veya bölgelerde gerçekleştirilebilir.
- ♦ Öğretmenlik kariyer basamaklarına yönelik olumsuz algıları olan öğretmenlerin bu algılarının nedenlerine yönelik araştırmalar gerçekleştirilebilir.
- ♦ Öğretmenlik kariyer basamaklarının uygulanmasında karşılaşılan sorunlara yönelik çalışmalar gerçekleştirilebilir.
- ♦ Çalışma eğitim yöneticileri, maarif müfettişleri ve Milli Eğitim Bakanlığı yetkilileri, veliler ve eğitimin diğer paydaşları ile gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

Baş, B., Kibar Furtun, M. H., Kapusızoğlu, F., & Ulu Aslan, E. (2022). Öğretmenlik kariyer basamakları ve yazılı sınavına ilişkin Türkçe öğretmenlerinin görüşleri: Neyi, nasıl algılıyor, yorumluyor ve öneriyorlar?. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 11(1), 159-177. Doi: 10.16916/aded.1211752.

Çobanoğlu, F., & İlkin, A. (2023). Öğretmenlerin yenilenen kariyer basamakları uygulaması hakkındaki görüşleri. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, 155-173. Doi: 10.21733/ibad.1213828.

Dalkılıç, S., Ata, A. Ç., Dalkılıç, E., & Aytaç, A. İ. (2022). Kariyer planlama dersinin kariyer kararı verme yetkinliğine etkisi: Lisans öğrencileri üzerine bir araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(3), 935-960. Doi: 10.16953/deusosbil.1106927

Elagöz, Z., & Elagöz, M. P. (2023). Öğretmenlik Meslek Kanunu'nun kariyer basamakları sistemine ilişkin öğretmen görüşleri. *Ulusal Eğitim Dergisi*, 3(2), 530-547.

Gül, İ., & Güngör, C. (2022). Öğretmenlik meslek kanununa ilişkin öğretmen görüşleri. *Van Yüzcü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(3), 1098-1123. Doi: 10.33711/yyuefd.1090770.

Gümüşeli, A. İ. (2005). Öğretmenlikte kariyer sistemine yapılan eleştiriler. *Artı Eğitim Dergisi*, 9, 14.

İş, A., & Birel, F. K. (2022). Öğretmenlik meslek kanununa ilişkin öğretmen görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(84), 1967-1990.

- Kahyaoğlu, M., & Kırıktaş, H. (2017). İlköğretim fen bilgisi öğretmen adaylarının mesleki tercihlerini etkileyen etmenler ile mesleğe yönelik tutumlarının incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi (DUZGEF)*, 32, 818-826. Doi: 10.14582/duzgef.1825.
- Kandemir, A. (2023). İlkokul yönetici ve öğretmenlerinin uzman öğretmenlik/başöğretmenlik eğitimlerine ilişkin görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(1), 229-248. Doi: 10.17240/aibuefd.2023..-1185354
- Kaplan, İ., & Gülcan, M. G. (2020). Öğretmen kariyer basamaklarının oluşturulmasına ilişkin görüşlerin incelenmesi: karma yöntem araştırması. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(3), 380-406. Doi: 110.30855/gjes.2020.06.03.007
- Kaplan, K., & Gülden, B. (2023). Türkçe öğretmenlerinin öğretmenlik kariyer basamaklarında yükselme yönetmeliği ile ilgili görüşleri. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 10, 14-31. Doi: 10.51531/korkutataturkiyat.1251782.
- Karakış, Ö., & Demirtaş, Z. (2022). Öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenme eğilimleri ve öğretmenlik mesleğini seçimlerinden duydukları memnuniyetin mesleki yönelim ve kariyer geliştirme arzularını yordaması. *e-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 13(5), 77-92. Doi: 10.19160/e-ijer.1121973.
- Maxwell, J. A. (2013). *Qualitative research design: An interpretive approach* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Merriam, S. B., & Tisdell, E. J. (2016). *Qualitative research: A guide to design and implementation* (4th ed.). San Francisco: Jossey-Bass.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Özbal, B. (2023). Türkiye’de öğretmenlik kariyer basamakları. *Çukurova Araştırmaları*, 9(1), 74-85. Doi: 10.29228/cukar.68422
- Özdemir, T. Y., Doğan, A., & Demirkol, M. (2022). Öğretmenlik kariyer basamakları hakkında öğretmen görüşleri. *International Journal of Social Science Research*, 11(2), 53-67.
- Patton, M. Q. (2014). *Qualitative research & evaluation methods* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Pınar, M. A., & Dönel Akgül, G. (2023). Fen bilimleri öğretmenlerinin öğretmenlikte kariyer basamaklarında yükselme sistemine ilişkin görüşleri. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 9(1), 36-47. Doi: 10.24289/ijsser.1181614.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

7.SINIF ÖĞRENCİLERİN ALTI ŞAPKALI DÜŞÜNME TEKNİĞİ İLE ÖZGÜN FİKİRLER GELİŞTİRMESİ

**Prof. Dr. İjlal OCAK¹, Yüksek Lisans Öğrencisi Gülşen İŞİSAĞ², Öğr. Gör. Akın
KARAKUYU³**

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, - ORCID ID: 0000-0001-6976-5747

²Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, - ORCID ID: 0000-0002-9534-0336

³Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Antakya MYO, - ORCID ID: 0000-0001-7370-5464

ÖZET

Bu çalışmanın amacı ortaokul 7. sınıf öğrencilerinin teknoloji tasarım dersi Tasarım Süreci ve Tanıtım ünitesi içindeki “Geri Dönüşüm” konusunda beyin fırtınası ve altı şapkali düşünme tekniklerini kullanarak düşünme ve karar verme becerilerini geliştirerek özgün fikirler ortaya koymalarını sağlamaktır. Çalışma, eylem araştırması yöntemi ile yürütülmüştür. Çalışma grubu, 6’sı kız ve 8’i erkek öğrenci olmak üzere toplam 14 öğrenciden oluşmaktadır. Çalışma kapsamında, “Geri Dönüşüm” konusu için üç eylem planı hazırlanarak uygulanmıştır. Verilerin toplanmasında, yarı yapılandırılmış görüşme formu, öğretmen günlüğü, gözlemci günlüğü ve öz değerlendirme formu kullanılmıştır. Veriler, içerik analizi kullanılarak çözümlenmiştir. Çalışmanın geçerlik ve güvenilirliğini artırmak için öğretmen ve gözlemci günlüğü alınmış ve verilerin analizi için görüş uyumuna bakılmıştır. Kodlayıcılar arasındaki görüş uyumu % 90 olarak belirlenmiştir. Analiz sonuçlarına göre, 7.sınıf teknoloji tasarım dersi geri dönüşüm konusunda beyin fırtınası ve altı şapka düşünme tekniklerine göre tasarlanan eylem planları, öğrencilerin karar verme ve düşünme becerilerini geliştirerek özgün fikirler ürettikleri belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Beyin Fırtınası, Altı Şapka Tekniği, Geri Dönüşüm.

SUMMARY

The aim of this study is to enable secondary school 7th grade students to come up with original ideas by improving their thinking and decision-making skills by using brainstorming and six-hats thinking techniques on the subject of "Recycling" in the Technology Design Lesson Design Process and Promotion unit. The study was carried out with the action research method. The study group consists of a total of 14 students, 6 of whom are girls and 8 are boys. Within the scope of the study, three action plans were prepared and implemented for the subject of "Recycling". Semi-structured interview form, teacher diary, observer diary and self-evaluation form were used to collect data. Data were analyzed using content analysis. In order to increase the validity and reliability of the study, teacher and observer diaries were taken and the agreement of opinion was checked for the analysis of the data. The agreement of opinion among

the coders was determined as 90%. According to the results of the analysis, it was determined that the action plans designed according to the brainstorming and six hat thinking techniques in the 7th grade technology design course recycling, developed the students' decision-making and thinking skills and produced original ideas.

Keywords: Brainstorming, Six Hats Technique, Recycling.

1. GİRİŞ

Eğitim, bir süreçtir. Bu süreç içerisinde belirlenen ihtiyaçlar ve amaçlar doğrultusunda insan yetiştirmek hedeflenir. İnsanı yetiştirirken ise tutum ve davranışlarında deneyimler yaşayarak kalıcı değişiklikler meydana getirilir. Eğitim, öğrenme yoluyla tutum ve davranışları etkili bir şekilde şekillendiren deneyimler olarak anlaşılmaktadır.

Eğitim, günlük yaşantımızda kullandığımız becerilerden tüm yaşamını anlamlandıran düşünce sistemlerine kadar her şeyi kapsar. Bu nedenle toplumun devamı ve gelişmesi için, her nesil, önceki nesil tarafından aktarılan bilgiyi edininip üzerine yeni bilgiler inşa ederek geliştirmelidir (Budak,2008). Günlük yaşamımızda içinde yaşadığımız çevreye karşı bilinçli, farkında ve duyarlı olmanın yolu da eğitimden geçmektedir. Çevre eğitimi, küçük yaşlardan itibaren verilerek topluma ve insanlığa kazandırılmalıdır. Günümüzde çevremize karşı yeterli duyarlılık oluşturulmadığı için giderek artan çevre sorunları ile karşı karşıyayız. Ayrıca, hızlı nüfus artışı ve insanların tüketim alışkanlıklarının değişmesi nedeniyle doğal kaynakların bilinçsizce aşırı tüketilmesi çevre sorunlarını daha da içinden çıkılmaz hale getirmektedir (Çelik, 2011). Bu sorunların önüne geçilmesi için çevre konusunda eğitim verilerek yaşanabilir ve sürdürülebilir bir çevrenin oluşturulması ve insanların harekete geçirilmesi gerekir (Kuhlemeir, Bergh ve Lagerweij, 1999; Kuzu, 2008; Bruyere, Wesson ve Teel, 2012).

Çevre eğitimi, bireylerin içinde yaşadığı çevrelerinin ve sorunlarının farkına varmalarını çevre sorunlarını çözecek bilişsel, duyuşsal ve davranışsal beceriler kazanmalarını sağlayan bir süreçtir (Kışoğlu, Gürbüz, Sülün, Alaş ve Erkol, 2010; Balkan ve Kıyıcı, 2009; Cutter Mackenzie, 2009). Öğrenme sürecini daha etkili hale getirebilmek için çevre eğitiminin anaokulundan geri dönüşüm ve doğal kaynakların korunması konularının ortaokul ve ortaöğretimden başlayarak öğrencilere verilmesi gerekmektedir. Eğitim sadece salt bilgi aktarmak değildir. Çevre eğitiminde de sadece bilgiye dayalı eğitim verildiğinde öğrencilerin çevre sorunlarının çözümünde aktif rol almadıkları belirlenmiştir (Gurevitz, 2000). Ayrıca uygulamalı verilen eğitimler, bireylerin hem çevreye karşı duyarlıklarını hem de sosyal ilişkilerini olumlu yönde etkilemektedir (Oweini & Hourı, 2006). Bu açıdan öğrenciyi merkeze alan onları aktif hale getirecek yöntem ve tekniklerin kullanılması çevre eğitimi için önemlidir. Çalışma kapsamında geri dönüşüm konusu altı şapka düşünme tekniği ile işlenmiş ve öğrencilerin özgün fikirler geliştirmesi amaçlanmıştır.

Altı Şapka Tekniği

Altı şapkalı tekniği, bireylerin bir sorun karşısında farklı açılardan düşünerek karar vermelerini sağlayan bir eğitim tekniğidir. Altı şapkalı düşünme tekniğinin amacı, öğrencileri bir konu veya problem hakkında farklı bakış açılarıyla çok yönlü düşünmeyi öğretmektir (Kanadlı, 2019). Altı şapkalı düşünme tekniği ile öğrenciler var olan bir sorun ya da problem durumuna karşı düşüncelerini altı farklı renkteki şapka altında düzenleyerek empati yapmayı, çeşitli çözümler bulmayı, uygun olanı seçmeyi, karar vermeyi ve yaratıcılığı geliştirmeyi sağlar (Gökalp, 2019). Bu teknikte altı farklı renk kullanılmasının sebebi, renklerin kişinin zihninde bir şeyler canlandırma özelliğinden kaynaklıdır (Orhan, 2010). Tekniğin uygulamasını Gözütok (2020) sırayla şu şekilde açıklar; şapkanın temsil ettiği fikir, şapkayı takan öğrenci tarafından belirlenir. Tüm öğrenciler sırasıyla beyaz şapka, ardından kırmızı şapka, siyah şapka, sarı şapka yeşil şapka ve son olarak mavi şapkayı takarlar. Bu şekilde, her öğrenci kararları altı farklı boyutta düşünmüş olur. Beyaz şapka, tarafsızlığı, kırmızı şapka, duygusal ve sezgisel bakışı, siyah şapka, karamsarlığı, sarı şapka, yapıcı ve iyimserliği, yeşil şapka, yenilikçilik ve yaratıcılığı ve mavi şapka, kontrol ve organize etmeyi ifade eden son aşamadır (Demirel, 2017).

Altı Şapkalı Düşünme Tekniğinin Faydaları (Gökalp, 2019; Orhan, 2010):

- Düşünme becerilerinin eğitimi için etkilidir.
- Empatik, yaratıcı, eleştirel ve yanal düşünme becerilerine katkı sağlar.
- Derslere olan ilgiyi artırır ve dersleri eğlenceli hale getirir.
- Karar verme ve yaratıcılığı geliştirmek.
- Şapkalar belirli bir sırayla giyildiği için sistematik düşünebilme becerisi kazandırır.

Çalışmada öğrencileri aktif hale getirerek çok yönlü düşüncelerini sağlayan altı şapkalı düşünme tekniği ile Ortaokul 7. Sınıf öğrencilerinin Teknoloji ve Tasarım dersi geri dönüşüm konusunda özgün fikirler geliştirmeleri amaçlanmıştır. Bu kapsamda araştırmanın problemi, altı şapkalı düşünme tekniği kapsamında hazırlanan eylem planları 7.sınıf öğrencilerin fikir geliştirme ve özgün ürünler ortaya koymalarını nasıl geliştirmiştir?

Alt Problemler

1-Eylem araştırmasında kullanılan beyin fırtınası tekniği ve altı şapkalı düşünme tekniğinin olumlu yönleri neler olmuştur?

2-Eylem araştırmasında kullanılan beyin fırtınası tekniği ve altı şapkalı düşünme tekniğinin olumsuz yönleri neler olmuştur?

3-Uygulanan etkinlikler öğrencilerin derse karşı tutumlarını nasıl etkilemiştir?

4-Uygulanan etkinliklerin öğrencilere ne gibi katkıları olmuştur?

2- YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Deseni

Çalışmada nitel araştırma desenlerinden eylem araştırması kullanılmıştır. Eylem araştırması, eğitime ve birçok alana uyarlanmış nitel ve nicel veri toplama tekniklerinin kullanılması nedeniyle son yıllarda karma bir şekilde kullanılan uygulamalı araştırma yaklaşımlarından biridir (Yuladır, 2009). Yıldırım ve Şimşek'e (2016) göre eylem araştırması, genellikle eğitim kurumlarında doğrudan veya araştırmacılarla birlikte çalışan uygulayıcıların sorunları yerinde tespit ederek çözmeye yönelik sistematik bir yaklaşımdır.

2.2. Çalışma Grubu

Eylem araştırması grubu, 6'sı kız ve 8'i erkek olmak üzere toplam 14 öğrenciden oluşmaktadır. Sınıfta ortalama yaş grubu 13 ila 14 arasında değişmektedir. Bu grup yaşa göre oluşturulmuştur. Öğrenciler "Ö" olarak nitelendirilmiş ve sağ alt yanına numaralandırılmıştır. Sınıf mevcuduna kayıtlı toplamda 17 öğrenci bulunmasına rağmen 3 öğrenci devamsızlık yaptığı için uygulanan eylem araştırması planlarına dâhil edilmemiştir.

Çizelge 1. Çalışma Grubunun Özellikleri

Katılımcılar	Cinsiyet	Yaş	Derse İlgisi
1- Ö ₁	K	13	Çekingen İlgili
2- Ö ₂	E	13	Sakin
3- Ö ₃	K	13	İlgisiz
4- Ö ₄	E	14	İlgili
5- Ö ₅	K	13	İlgili
6- Ö ₆	E	14	İlgili
7- Ö ₇	E	14	İlgili
8- Ö ₈	E	13	İlgisiz
9- Ö ₉	K	13	İlgili
10- Ö ₁₀	E	14	İlgili
11- Ö ₁₁	E	13	İlgisiz
12- Ö ₁₂	K	13	İlgili
13- Ö ₁₃	E	14	İlgili
14- Ö ₁₄	E	13	İlgili

2.3. Verilerin Toplanması

Çalışmanın yöntemi eylem araştırması olduğu için verilerin düzenli, ayrıntılı ve ihtiyaç duyuldukça toplanmasına özen gösterilmiştir. Veri toplama araç ve teknikleri belirlenirken yorumlama açısından süreci anlamayı kolaylaştıran veriler ve hangi tür verilerin en iyi şekilde yorumlandığı dikkate alınmıştır (Craig, 2004). Veriler belirli bir zaman diliminde farklı kaynaklardan periyodik olarak elde edilmiştir. Veri toplama araçları ve veri kaynağı bir tablo ile gösterilmiştir.

Çizelge 2. Veri Toplama Eylem Planı Takvimi

Tarih	Eylemler	Veri Toplama Aracı
07/12/2022 – 1. Hafta	Uygulama Dersi	Beyin Fırtınası Tekniği – Öğretmen Günlüğü
14/12/2022 – 2. Hafta	Uygulama Dersi	Altı Şapkalı Düşünme Tekniği – Öğretmen Günlüğü
21/12/2022 – 3. Hafta	Uygulama Dersi	Öz değerlendirme formu – Öğretmen Günlüğü

2.4.Verilerin Analizi

Eylem araştırmasının sonunda toplanan verileri bilgisayar ortamına aktararak içerik analizi ile çözümlenmiştir. İçerik analizi sonunda uygun konular ve kodlar belirlenmiş ve yanıtlar gözden geçirilmiştir. Kod ve temaların güvenilirliğini belirlemek için araştırmacılar arasındaki görüş uyumu oranı belirlenmiştir. Görüş uyumu=Görüş birliği / (Görüş birliği + Görüş ayrılığı) x 100 formülü kullanılmıştır. (Miles ve Huberman, 1994). Bu formüle göre araştırmanın güvenilirliği %90,00 çıkmıştır.

2.5.Uygulama Ortamı

Okul 16 derslik, 1 Bilişim Teknolojisi Sınıfı, 1 Fen ve Teknoloji Laboratuvarı, 2 idari odası, 1 öğretmenler odası ve 1 rehberlik servisi odasından oluşmaktadır. Okul 2013-2014 eğitim ve öğretim yılından itibaren Ortaokul olarak hizmet vermektedir. Okulda, 22 branş öğretmeni 1 müdür, 1 müdür yardımcısı, 193 öğrenci bulunmaktadır. Sınıf mevcutları ortalama 16 ve 17 arasında değişmekte olup 5., 6., 7. ve 8. sınıflar 3'er şubeler (A, B, C) halinde eğitim almaktadır.

Araştırmanın yapıldığı sınıf öğrenciler için uygun tasarlanmıştır. Sınıfta bir adet akıllı tahta, projeksiyon bulunmaktadır. Sınıfta internet bağlantısı Fatih Projesi Fiber İnternet bağlantısı bulunmaktadır. Sınıfta kitaplık ve öğrenciler için sınıf seviyelerine uygun kitaplar bulunmaktadır. Okuldaki sınıflar doğal gaz ile ısınmaktadır. Öğrenciler teknoloji ve tasarım dersi için ayrıca tasarlanmış bir derslikte eğitim almaktadır. Derslikte araç ve gereçler öğrenci sayısına yeterli değildir. Öğretmen ve öğrenciler kendi imkanları ile tasarlayıp ya da alıp getirmektedir.

2.6.Uygulama

Çizelge 3. Eylem Planı 1 Beyin Fırtınası

Giriş	1-Teknoloji tasarım dersinin 7. Sınıflar için hazırlanan “Geri Dönüşüm-Mimari Tasarım”konusu ders başında öğrencilerle paylaşılır ve konu ile ilgili ön bilgi verilir. 2-Konu ile ilgili daha önce verilmiş ve anlatılmış olan bilgiler kontrol edilir. Öğrencilerin düşünmesi ve derse adaptasyon sağlanır.	10 dk
-------	---	-------

Gelişme	<p>1-Geri dönüşüm için öğrenciler ile beraber beyin fırtınası tekniği uygulanır. Yaşamımızdaki geri dönüşüme attığımız ve daha sonra kullanabileceğimiz atıklar tartışılır.</p> <p>2-“Beyin Fırtınası Tekniği” etkinliği ile beraber grup tartışmalarına katılan öğrencilerin akıllarına gelen fikir ve önerileri çekinmeden ve değerlendirilme korkusu olmadan ortaya koymalarını ve ardından bu önerileri mümkün olan en üst düzeye taşımalarını amaçlanır. Böylece sıra haline gruplara ayrılan öğrencilerin fikirleri tartışılmaya başlanır.</p> <p>3-Geri dönüşüme atılan atık ürünlerin yaşama tekrar uyarlanması için hangi ürünlerin nerelerde kullanılması gerekir, bu ürünler nelerdir, akıllı beyaz tahta kullanılarak, tahtaya yazılır. Öğrenciler işbirliği yaparak uygun olmayan kelimeyi tartışır, seçer ve neden seçtiğinin gerekçesini açıklar.</p> <p>4-Son olarak bir öğrencilerin akıllarındaki fikirlerin kendi defterlerine yazılması istenir. Bu geri dönüşüm atık ürünlerinden bir mimari tasarım tasarımları istenir. Öğrenciler kendi fikirlerini ortaya koyarlar.</p>	20 dk
Sonuç	<p>1-En son öğretmen tüm fikirleri toplar, tahtaya yazdırır ve en uygun fikirlerle bir tasarım planlanır ve ders bitirilir.</p> <p>2-Uygulama sonuçlandıktan sonra öğrencilerden uygulama ile ilgili görüş ve düşüncelerini yazmaları istenerek ders sonlandırılır.</p>	10 dk

Beyin Fırtınası Tekniğinin Derste Uygulanması

- Öğrenciler oturdukları sıralarda gruplara ayrılır.
- İlgili konu hakkındaki görüş ve fikirlerini ortaya koyarlar. Her öğrenci ilk önce 1 ya da 2 tane fikir söyler.
- Bir öğrenci yazıcı olur ve fikirleri tahtaya yazar.

Sınıf sıra düzenine göre oluşturulmuş gruplar bir iki dakika düşünme zamanı verilir. Çevrelerinde veya evlerinde geri dönüşüm için ayırdıkları ürünleri gözden geçirmeleri istenir. Aklına fikir gelen öğrenci, öğretmenin yönlendirmesi ile doğru aktarma yaparak düşüncelerini söyler. Öğretmen, düşünme süreci bittikten sonra hızlı bir şekilde öğrencilerin fikirleri alır. Hiçbir eleştiri yapılmaksızın farklı bakış açılarından gelen grup fikirleri maksimum düzeyde alınır. Öğretmen, bazı zamanlar da öğrencilere ipuçları vererek daha fazla fikir üretmelerini sağlar.

Araştırmacı ve Gözlemci Günlüğü:

“Ders sürelerimizin kısıtlı olması nedeniyle bazı etkinlikleri daha kısa sürede hızlı yapmamız gerekti. Bu nedenle öğrencilerin özellikle beyin fırtınası tekniğinde hızlıca cevap vermeleri nedeniyle alakasız veya yanlış cevap vermelerine neden oldu. Cevap bulmakta zorlandıkları

durumlarda oldu. Ya da birbirinden etkilenip aynı söylemleri tekrar ettikler. Ama önemli olan hızlı düşüncelerini ve ifade edebilmelerini sağlamaktı”.(Ö.G)

“Dersin hocası konu içinde geçecek olan kavramları ve terimleri ders başlangıcında öğrencilere hatırlatarak ilgilerini çekmeye çalıştı. Sınıftaki öğrenciler derse karşı gayet ilgili ve yeterince fikir beyanında bulundular. Öğrenciler gayet aktifti. Derse fikirleri ile katılım sağlayan öğrencilerin tek fikir beyanı istendiğinde bile ikinci fikirlerini belirtmekte ısrarcı oldukları gözlemlendi. Grup etkileşimlerinde ve fikirlerini beyan etmelerinde iletişim kurallarına uygun davrandıklarını söyleyebilirim. Öğrenciler belli süreden sonra konuyla alakalı olmayan ya da birbirini tekrar eden fikirler sunmaya başladılar.”(G.G)

Geri dönüşüm konusunda beyin fırtınası tekniğinin öğrencilerin ilgisini çektiği söylenebilir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu derse katıldıkları birden fazla fikir beyan ettikleri fakat belli bir süreden sonra birbirlerinin tekrarına düştükleri gözlemlenmiştir. Uygulama sonunda araştırmacı, gözlemci ve uzman, öğrencilerin daha farklı bakış açısıyla bakabilmeleri, çok yönlü düşünebilmeleri ve özgün fikirler üretebilmeleri için altılı şapka düşünme tekniğinin bir sonraki hafta uygulanmasını kararlaştırmışlardır.

Çizelge 4. Eylem Planı 2 Altı Şapka Düşünme Tekniği

Giriş	1-Teknoloji Tasarım dersinin 2. ünitesi olan geri dönüşüm için daha önce yapılan ilk eylem planında gerçekleştirilen beyin fırtınası tekniğinde toplanan fikirler, bu derste “Altı Şapkalı Düşünme Tekniği” ile pekiştirilmek istendi. 2-Öğretmen, öğrencilerden geri dönüşüm ile ilgili olumlu, olumsuz düşünceleri duygularını ve yeni tasarım fikirlerini yazıp gelmesini istemişti. Buna istinaden beyaz kağıtlara fikirlerini yazan öğrencilere 6 renkli şapkaları dağıtıldı	10 dk
Gelişme	1-Sırasıyla dağıtılan Beyaz- Siyah - Sarı – Kırmızı – Yeşil - Mavi renkli şapkalılar 2’şer ve 3’erli gruplar halinde kümelenen öğrencilere dağıtıldı. 2-Gruplar kendilerine gelen şapkanın hangi görüşü temsil ettiğini bilir ve ona göre tartışmaya katılır. Öğretmen destekli olarak, işbirlikli öğrenme ile derse katılımları sağlanır. 3-Son olarak öğrencilere geri dönüşümde kullanılan ve derste adı geçen atık ürün isimleri ile “kelime türetme oyunu “oyunatılır. Pekiştirme sağlanmış olur.	20 dk
Sonuç	1-Derste uygulanan düşünme teknikleri ile ilgili gerekli dönütler alınır. 2-Uygulama sonuçlandıktan sonra öğrencilerden uygulama ile ilgili görüş ve düşüncelerini yazmaları istenerek ders sonlandırılır.	10 dk

Araştırmacı ve Gözlemci Günlüğü:

“Tekniklerden genel anlamda öğrencilerin olumlu etkilendiğini söyleyebilirim. Özellikle öğrencileri aktif hale getirip her zamanki işleyişten farklı olması nedeniyle sıkılmadan zevkle dersleri takip ettiler. Bu sayede daha kalıcı öğrenmeleri gerçekleştirdiklerini düşünüyorum.

Etkinlikler esnasında oluşturulan gruplar hemen rekabet ve yarış hissi uyandırdığı için özellikle grup içi iletişim kurmaları kolaylaştı. Altı şapkalı teknik uyguladığımız için geçen haftaya göre daha az fikir üretilmesine rağmen konuyla alakalı farklı bakış açılarına yer verilen fikirler ortaya atıldı ”. (Ö.G)

“Ö12, Ö11 ve Ö3 öğrencilerin derse aktif olarak katılmadıkları gözlemlenmiştir. Öğrenciler utangaç ve içinde kapanık yapıda oldukları için tedirginlikleri her halinden belli oluyordu. Öğretmen teknik sayesinde onları sürece dâhil etmeye çalıştı. Altı şapkalı düşünme tekniği oyun ve yarışma gibi algılandığı için çekinik öğrenciler bile fikirlerini sundular. Diğer öğrencilerin istekli ve mutlu olarak fikirlerini açıkladıkları ayrıca renkli şapkalarını savunan öğrencilerin daha kararlı bir şekilde ve kendinden emin olarak paylaşımlarda bulunması, dersin anlaşıldığını göstermektedir. Öğrencilerden zaman zaman güzel fikirler çıktı. Dersin sonunda oynanan kelime oyunu da çeşitli fikirlerin çıkmasını sağladı.”(G.G)

Altı şapkalı düşünme tekniği ile öğrencilerin derste daha fazla aktif ve rahat olduğu gözlemlenmiştir. Öğrencilerin, farklı şapkalardaki rollere göre çok yönlü düşünerek orijinal fikirler sunduğu gözlemlenmiştir.

3.BULGULAR

Çizelge 5. Birinci Alt Probleme İlişkin Öğrenci Görüşleri

Tema	Kod	f
Tekniklerin Olumlu Yönleri	İletişim kurma	7
	Kalıcı öğrenme	5
	Aktif ders	3
	İş birliği	2

Çizelge 5'e göre öğrenciler, tekniklerin olumlu yönü olarak iletişim kurma (f:7), kalıcı öğrenmeyi sağlama (f:5), dersleri aktif bir şekilde işleme (f:3) ve işbirliği (f:2) olarak görüşlerini belirtmişlerdir. Belirlenen kodlara ilişkin öğrencilerin bazı örnek görüşleri şu şekildedir;

“Önceden pek fazla arkadaşlarımla konuşmuyorduk. Yarışmalar olunca çokça konuştuk.”

“Öğrendiğim bilgiler kalıcı oluyor kolay kolay unutmuyorum.”

“Aktif ders işliyoruz. Yarışmalarla işlediğimiz için dersler eğlenceli geçiyor.”

“Yarışmalarda grup arkadaşlarımla iyi işbirliği yaptık. Hızlıca bitirdik.”

Çizelge 6. İkinci Alt Probleme İlişkin Öğrenci Görüşleri

Tema	Kod	f
Tekniklerin Olumsuz Yönleri	Hızlı karar alma	4
	Zorlanma	2

Çizelge 6'a göre öğrenciler, tekniklerin olumsuz yönü olarak hızlı karar alma (f:4) ve zorlanma (f:2) olarak görüşlerini belirtmişlerdir. Belirlenen kodlara ilişkin öğrencilerin bazı örnek görüşleri şu şekildedir;

“Derste bazen hızlıca düşünüp karar vermemiz gerekiyordu. O nedenle bazen düşünemiyorduk ya da yanlış cevap verdik.”

“Bazen şapkaları karıştırıp yanlış yaptığımız zorlandığımız yerler oldu.”

Çizelge 7. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Öğrenci Görüşleri

Tema	Kod	f
Derse karşı tutum	Eğlenceli ve zevkli	8
	Tedirginlik verici	3

Çizelge 7'e göre öğrenciler, tekniklerin derse karşı tutumlarını eğlenceli ve zevkli (f:8) ve tedirginlik verici (f:3) olarak görüşlerini belirtmişlerdir. Belirlenen kodlara ilişkin öğrencilerin bazı örnek görüşleri şu şekildedir;

“Etkinlikler eğlenceli ve gayet güzel. Ders iyi geçiyor.”

“Bazen neyle karşılaşabileceğimi bilmediğim için derse gelirken tedirgin oluyorum.”

Çizelge 8. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Öğrenci Görüşleri

Tema	Kod	f
Öğrencilere katkısı	Sorumluluk alma	9
	Takım ruhu	5

Çizelge 8'e göre öğrenciler, tekniklerin kendilerine katkılarını sorumluluk alma (f:9) ve takım ruhu (f:5) olarak görüşlerini belirtmişlerdir. Belirlenen kodlara ilişkin öğrencilerin bazı örnek görüşleri şu şekildedir;

“Farklı kişilerle işbölümü yaptık. Herkes kendi görevini sorumluluğunu yerine getirerek projemizi tamamladık.”

“Yarışma gibi olan etkinliklerde takım olarak kaynaştık. İyi bir takım olduğumuz için hızlıca tamamladık.”

Ayrıca tekniklerin öğrencilere katkılarını belirlemek için öz değerlendirme formu kullanılmıştır. Öğrencilerin öz değerlendirme formuna verdikleri cevaplar ve toplam puanlarına çizelge 9 da yer verilmiştir.

Çizelge 9. Uygulama Sonu Öz Değerlendirme Formu

	Ö1	Ö2	Ö3	Ö4	Ö5	Ö6	Ö7	Ö8	Ö9	Ö10	Ö11	Ö12	Ö13	Ö14	Maddeler Toplam
Planlı çalışmaya özen gösterdim.	2	2	1	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	1	24
Proje çalışmalarım sırasında planıma uygun hareket ettim	2	2	2	1	1	2	2	1	1	2	1	1	2	2	22
Araştırmada çeşitli kaynaklardan yararlandım	1	1	0	2	2	2	1	2	1	2	1	1	2	2	20
Öğretmenimin önerilerini dinledim	2	2	1	1	2	2	1	2	2	2	2	2	1	2	24
Çalışmalarım sırasında zamanı akıllıca kullandım	2	2	2	2	2	2	0	1	1	2	1	1	2	2	22
Çalışmalarım sırasında değişik materyallerden faydalandım	2	2	1	2	1	2	2	2	2	1	1	2	2	2	24
Sorumluluklarımı tam anlamıyla yerine getirdim	2	2	2	1	1	2	2	2	2	2	2	1	2	2	25
Çalışmalarımı sunarken görsel materyalleri kullanmaya çalıştım	2	1	0	2	2	2	2	1	1	1	1	1	2	2	20
Toplam	15	14	9	13	13	16	12	13	12	14	11	10	15	15	

Çizelge 9’da ki öz değerlendirme formuna göre öğrenciler en çok “sorumluluklarımı yerine getirdim” maddesinden puan alırken en az “çeşitli kaynaklardan yararlandım” ile “sunum yaparken görsel materyal kullandım” maddelerinden puan almışlardır. Buradan hareketle uygulamaların öğrencilere sorumluluk bilinci kazandırdığı söylenebilir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Günümüzde çeşitli çevre sorunları ile karşı karşıyayız. Küresel ısınma, iklim değişikliği, kuraklık, hava-su-toprak kirliliği, nükleer atıklar, gürültü kirliliği, orman yangını, çarpık kentleşme, katı atık başlıca öne çıkan çevre sorunlarıdır (Wong, 2003; Baykal ve Baykal, 2008; Yılmaz ve Gültekin, 2012; Yalçınkaya, 2013). Bu sorunları çözmek için hem ulusal hem de uluslararası düzeyde farklı stratejiler geliştirilmektedir. Yalçınkaya (2013) çalışmasında 8.sınıf öğrencilerinin çevre sorunlarının önüne geçebilmek için eğitim verme, yasal düzenleme, ağaç dikme, yenilenebilir enerji kullanma ve geri dönüşüm üzerinde durduklarını belirtmiştir. Bu çalışmada da ortaokul 7.sınıf öğrencilerinin geri dönüşüm konusunda farklı bakış açılarından bakarak çok yönlü düşünüp özgün fikirler üretebilmesi amaçlanmıştır. Altı şapkalı düşünme tekniğine uygun olarak hazırlanan eylem planları uygulanmış uygulayıcı ve gözlemci günlükleri, öğrencilerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşme ve öz değerlendirme formu ile veriler toplanmıştır.

Araştırma Ortaokul 7. Sınıf öğrencilerinin Teknoloji ve Tasarım dersinde fikir geliştirme ve özgün ürünler ortaya koymaya çekingen davranışlar gösterme sorunsalından yola çıkarak düzenlenmiştir. Kullanılan teknikler öğrencilerin derslere aktif olarak katılmasını, arkadaşlarıyla iletişim kurmalarını ve iş birliği yapmalarını sağlamıştır. Ayrıca teknikler öğrencilerde kalıcı öğrenmelerin oluşmasını sağlamıştır. Alan yazında altı şapkalı tekniğin öğrencilerin iletişim, akademik başarı, eleştirel düşünme ve karar verme gibi becerilerine etkisinin olduğu ve geliştirdiği çalışmalar mevcuttur (Orhan, Kırbaş ve Topal, 2012; Ayaz Can ve Semerci, 2007; Arıcı, 2016; Akkılıç ve Koçyiğit, 2019; Yılmaz, Arıcı ve Dilber, 2017; Gülcü, 2019).

Tekniklerin uygulanması sırasında öğrencilerin hızlı karar vermeleri gereken durumlarda zaman zaman zorlandıkları, yanlış veya alakasız görüşler bildirdikleri gözlemlenmiştir. Bu nedenle bazen tedirginlik yaşamalarına rağmen çoğunlukla eğlendikleri ve aktif katılım gösterdikleri söylenebilir. Uygulamalar öğrencilere sorumluluk kazanma, planlı çalışma ve takım ruhu içinde hareket etme gibi bazı özellikler kazandırmıştır. Öğrencilerde, *“Teknoloji tasarım dersinde daha önce bu kadar aktif olarak katılım sağlamıyorduk ama şimdi çok eğlenceli geçti.”* (Ö7). *“Geri dönüşüm konusunun bu kadar zevkli geçeceğini hiç düşünmemiştim. İyi ki bu teknikleri uyguladık.”*(Ö11) diyerek tekniklerin olumlu etkilerinden bahsetmişlerdir. Bulut ve Çavuldur (2017) ortaokul 7. sınıf öğrencileri ile yaptıkları çalışmada, sınıf ortamında gerçekleştirilen geri dönüşüm etkinliklerinin, öğrencilerin geri dönüşüm ve konu ile ilgili davranışlarının gelişimine olumlu etkisi olduğunu belirtmişlerdir.

Sonuç olarak beyin fırtınası ve altı şapkalı düşünme tekniği kullanarak hazırlanan eylem planlarının geri dönüşüm konusunda 7.sınıf öğrencilerinin çekingenliklerini atma, aktif katılım sağlama ve özgün fikirler üretmelerini sağladıkları belirlenmiştir.

Araştırmanın sonuçlarından yola çıkarak şu öneriler getirilebilir;

- Öğrencilerin bireysel çalışmalardan farklı olarak grup çalışmalarında daha etkili ve verimli çalışmalar yaptığı gözlenmiştir. Bu yüzden öğrenciyi aktifleştirecek tekniklerin kullanılması motive edici olacaktır.
- Öğrencilerin kendilerine özgün fikirler oluşturacakları ortama ihtiyaç duydukları gözlemlendiği için, beyin fırtınası ve altı şapkalı düşünme tekniklerinin diğer derslerde de uygulanması önerilebilir.
- Öğretmenlerin beyin fırtınası, altı şapkalı düşünme ve öğrenciyi aktifleştirecek diğer tekniklerin doğru kullanımı konusunda hizmet içi eğitimler düzenlenebilir.

KAYNAKÇA

Akkılıç, G. & Koçyiğit, S. (2019). Felsefe dersinde altı şapkalı düşünme tekniği 'ne dayalı etkinliklerin yaratıcılık, eleştirel düşünme ve akademik öz yeterliğe etkisi, *Milli Eğitim Dergisi*, 48 (222) , 233-253.

Arıcı, F.(2016). *Altı şapkalı düşünme tekniğinin 7. sınıf öğrencilerinin akademik başarılarına etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Ayaz Can, H. ve Semerci, N.(2007). Altı şapkalı düşünme tekniğinin ilköğretim sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin akademik başarısına etkisi, *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 32(145), 39 – 52.

Baykal, H., ve Baykal, T. (2008). Küreselleşen Dünya'da çevre sorunları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9), 1-17.

Bruyere, B.L., Wesson, M. & Teel, T. (2012). Incorporating environmental education into an urban after-school program in New York City. *International Journal of Environmental & Science Education*, 7(2), 327–341.

Budak, B. (2008). *İlköğretim kurumlarında çevre eğitiminin yeri ve uygulama çalışmaları*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Bulut, E. ve Çavuldur, L. (2017). Geri dönüşümlü kâğıt hamurunun yaratım malzemesi olarak görsel sanatlar eğitiminde kullanımının öğrencilerde kâğıdın geri dönüşümü hakkında bilgi ve alışkanlık kazanımına yönelik etkileri, *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 2 (4),187-208.

Cutter-Mackenzie, A. (2009). Multicultural school gardens: creating engaging garden spaces in learning about language, culture, and environment. *Canadian Journal of Environmental Education*, 14,122–135.

Çelik, Z. (2011). *İlköğretim müfredatında ambalaj atıklarının geri dönüşümü eğitiminin yeri ve ortaokul kurumlarındaki geri dönüşüm uygulamalarının araştırılması* (İstanbul il örneği)(Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Demirel, Ö. (2017). *Öğretim ilke ve yöntemleri öğretme sanatı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Gökalp, M. (2019). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Gözütok, F. D. (2020). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Gurevitz, R. (2000). Affective approaches to environmental education: Going beyond the imagined worlds of childhood?. *Ethics, Place and Environment*, 3 (3): 253-269.
- Gülcü, M.(2019). *Sosyobilimsel konuların öğretiminde altı şapka düşünme tekniğinin öğrencilerin akademik başarılarına, eleştirel düşünme ve karar verme becerilerine etkisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Karaman.
- Kıışoğlu, M., Gürbüz, H., Sülün, A., Alaş, A. & Erkol, M. (2010). Çevre okuryazarlığı ve çevre okuryazarlığı ile ilgili Türkiye’de yapılan çalışmaların değerlendirilmesi. *International Online Journal of Educational Sciences*, 2(3), 772-791.
- Kuhlemeier, H., Van den Bergh, H. & Lagerweij, N. (1999). Environmental knowledge, attitudes and behavior in Dutch secondary education. *Journal of Environmental Education*, 30(2), 4-14
- Kuzu, T. (2008). Aytül Akal’ın masallarıyla çocukta çevre bilinci geliştirme. *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 327–339.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: an expanded sourcebook*. California: Sage Publications
- Orhan, S. (2010). *Altı şapkalı düşünme tekniğinin ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin konuşma becerilerini geliştirmesine etkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Orhan, S., Kırbaş, A. ve Topal, Y.(2012). Görsellerle desteklenmiş altı şapka düşünme tekniğinin öğrencilerin konuşma becerilerini geliştirmesine etkisi, *Turkish Studies*, 7(3), 1893 – 1909.
- Oweini, A & Hourı, A.(2006). Factors affecting environmental knowledge and attitudes among Lebanese college students. *Applied Environmental Education and Communication*, 5(2), 95-105.
- Yalçınkaya, E.(2013). İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerine Göre Çevre Sorunları: Nitel Bir Çalışma, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 27, 416 – 439.
- Yılmaz, F. ve Gültekin, M. (2012). Sınıf öğretmeni adaylarının çevre sorunları bağlamında öğrenim gördükleri programa ilişkin görüşleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 120-132.

Yılmaz, M., Arıcı, F ve Dilber, R. (2017). Altı şapkalı düşünme tekniğinin 7. sınıf öğrencilerinin akademik başarılarına etkisi, *Researcher*, 5(1), 128-139.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yuladır, C. (2009). Fen ve teknoloji dersinde öğrencilerin ev ödevi performansını arttırmaya yönelik bir eylem araştırması.

Wong, K.K. (2003). The environmental awareness of university students in Beijing, China. *Journal of Contemporary China*, 12(36): 519-536.

FEN LİSESİ VE ANADOLU LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN ANALİTİK DÜŞÜNME EĞİLİMLERİ

**Prof. Dr. İjlal OCAK¹, Yüksek Lisans Öğrencisi Gülşen İŞİSAĞ², Öğr. Gör. Dr. Akın
KARAKUYU³**

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, - ORCID ID: 0000-0001-6976-5747

² Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, - ORCID ID: 0000-0002-9534-0336

³ Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Antakya MYO, - ORCID ID: 0000-0001-7370-5464

ÖZET

Bu çalışmada, lise öğrencilerinin analitik düşünme düzeylerini belirlemek ve bazı demografik değişkenlere göre incelenmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışma, nicel araştırma türlerinden tarama yöntemi ile yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma evrenini Afyonkarahisar ili merkez ilçede yer alan Fen Lisesi ve bir Anadolu Lisesi öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışmada örnekleme yöntemi olarak seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda çalışmaya, 2022-2023 eğitim-öğretim yılına öğrenim gören toplam 268 lise öğrencisi katılmıştır. Veriler Ocak ve Park (2019) tarafından geliştirilen analitik düşünme ölçeği ile toplanmıştır. Verilerin analizinde ortalama, bağımsız t testi ve ANOVA (F testi) kullanılmıştır. Bu çalışma için Ölçeğin cronbach alpha güvenirlik katsayısı 0,911 olarak hesaplanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, lise öğrencilerinin analitik düşünme eğilim düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin analitik düşünme eğilimleri ile cinsiyet, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi ve okul türü değişkenleri açısından anlamlı bir farklılık yoktur.

Anahtar Kelimeler: Düşünme, Analitik Düşünme, Lise Öğrencileri

SUMMARY

In this study, it was aimed to determine the analytical thinking levels of high school students and to examine them according to some demographic variables. For this purpose, the study was carried out with the screening method, which is one of the quantitative research types. The study population of the research consists of students of Science High School and an Anatolian High School located in the central district of Afyonkarahisar province. The easily accessible sampling method, which is one of the non-random sampling methods, was used as the sampling

method in the study. In this context, a total of 268 high school students studying in the 2022-2023 academic year participated in the study. Data were collected with the analytical thinking scale developed by Ocak and Park (2019). Mean, independent t test and ANOVA (F test) were used in the analysis of the data. The Cronbach alpha reliability coefficient of the scale was calculated as 0.911 for this study. According to the results of the research, it has been determined that high school students have high levels of analytical thinking disposition. There is no significant difference between students' analytical thinking dispositions and variables of gender, mother's education level, father's education level and school type.

Keywords: Thinking, Analytical Thinking, High School Students

1.GİRİŞ

İnsanoğlu yaşamı boyunca birçok sorunla karşı karşıya kalır. Bu bakımdan yaşam, bir problem çözmeye yeteneğidir denilebilir. Problem çözmeye başlamadan önce, öncelikle problemin belirlenmesi ve tanımlanması daha sonrasında ise hakkında bilgi toplanarak üzerinde analiz ederek düşünülmesi gerekir. Günümüzde yaşanan değişimler nedeniyle birçok farklı problemle karşı karşıya kalabilmekteyiz. Farklı problem durumlarına karşı farklı düşünme ve çözüm yöntemleri ile yaklaşılması gerekir. Analitik düşünmede bunlardan biridir.

Karmaşık problem durumlarında problemi çözmek için gerekli bir beceri olan analitik düşünme (Robbins, 2011), mevcut durumu anlamlandırmak için analiz yapmayı temele alarak yürütülen aktif, amaca yönelik zihinsel bir süreçtir (Cüceloğlu, 1999). Marzano ve Kendall (2007) analitik düşünmeyi, bir durumun benzerlik ve farklılıklarını tanımlayabilme, parçalardan yola çıkarak genel yapıyı oluşturabilme ve savunabilme becerisi olarak tanımlamaktadır. Bir başka tanımda analitik düşünme, bütünü parçalara ayırarak yeniden tanımlama ve sınıflandırma süreci olarak ifade edilmiştir (Güneş, 2012). Analitik düşünme, problemin doğru tanımlanmasından hareketle problemin parça parça çözümlenerek bütüne ulaşılmasını ifade eder.

Sternberg (2006)'de analitik düşünme sürecini dört adımda ele almıştır;

- 1- Önce problemi parçalara ayırın ve her bir parçayı anlamlandırın
- 2- Problemin nedenini ve onu çözmek için atılacak adımları tanımlayın
- 3- Toplanan bilgileri olaylarla karşılaştırın
- 4- Verileri değerlendirin ve şu şekilde sonuçlandırın; sonuçlandırmak için eleştirin

Analitik düşünme becerisine sahip bireyler kendilerini disipline eder, yönlendirir, yönetir ve kontrol ederek onaylarlar (Güneş, 2012). Problem durumlarına çözüm ararken, daha çok

problemin belirli bölümlerine veya özelliklerine odaklanabilirler (Malloy ve Jones, 1998). Analitik düşünebilen öğrenciler, bir problemi alt kısımlarına ayrıştırabilir, her adımda süreci nasıl yürütecekleri hakkında planlama yaparak sonuca ulaşabilirler (Dewey, 2007). Analitik düşünebilen bireyler, bir durum, bilgi veya kararın neyi, nasıl etkilediğini veya nasıl bir sonuç ürettiğini anlayabilirler. Bu sayede fırsatları fark edip değerlendirebilirler. Ayrıca krizleri ön görerek doğru ve pratik bir şekilde çözebilir (Parlar, 2016).

Analitik düşünceye sahip insanlar, normal düşünce kalıplarının dışına çıkarak olaylara ve problemlere karşı farklı açılardan bakabilen, duygu ve düşüncelerini sorgulayabilen çok yönlü ve pratik bir biçimde modüler halde problemlere yaklaşabilirler. Günlük yaşantımızda hem öğrenciler hem de diğer insanlar için kişisel bir analitik zihin geliştirmek önemlidir. Bu bağlamda çalışmada 9. Sınıf öğrencilerinin analitik düşünme becerilerini değerlendirmek amaçlanmıştır.

Araştırma problemi;

9.sınıf öğrencilerinin analitik düşünme becerilerinin düzeyi nedir ve bazı demografik değişkenlere göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

Alt Problemler:

- 1- 9.sınıf öğrencilerinin analitik düşünme eğilim düzeyleri nelerdir?
- 2- 9.sınıf öğrencilerinin analitik düşünme eğilim düzeyleri;
 - Cinsiyet,
 - Sınıf düzeyi,
 - Anne eğitim düzeyi,
 - Baba eğitim düzeyi,
 - Okul türüne göre analitik düşünme becerilerinde anlamlı farklılık var mıdır?

2.YÖNTEM

2.1.Araştırmanın Modeli

Bu araştırma kapsamında 9.sınıf öğrencilerinin analitik düşünme becerilerinin düzeyi ve eğilimlerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda, katılımcıların analitik düşünme ile ilgili durumları ölçme aracı ile belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu bağlamda çalışma nicel araştırma türlerinden tarama modeline uygun olarak düzenlenmiştir. Tarama modeli, ölçek vb. likert tipi ölçme araçları ile katılımcıların görüşlerinin belirlenmeye çalışıldığı modeldir (Karadağ, 2010).

2.2.Evren Örneklem

Araştırmanın çalışma evreni Afyonkarahisar ilinin merkez ilçesinde bulunan Fen Lisesi ve bir Anadolu Lisesindeki 9. Sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Örneklemi ise basit seçkisiz örneklem tekniği ile belirlenen 230 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcılara ait demografik özelliklere çizelge 1’de yer verilmiştir.

Çizelge 1. Katılımcılara Ait Demografik Özellikler

Değişken	Alt Grup	f	%
Cinsiyet	Kadın	127	55,21
	Erkek	103	44,78
Anne Eğitim Düzeyi	İlkokul-Ortaokul ve Öncesi	109	47,39
	Lise Mezunu.	73	31,74
	Üniversite Mezunu ve üzeri	48	20,87
Baba Eğitim Düzeyi	İlkokul-Ortaokul ve Öncesi	82	35,65
	Lise Mezunu	71	30,87
	Üniversite Mezunu ve üzeri	77	33,48
Okul Düzeyi	Fen Lisesi	111	48,26
	Anadolu Lisesi	119	51,74

2.3.Veri Toplama Aracı

Araştırmanın verileri Ocak ve Park (2019) tarafından geliştirilen Lise Öğrencileri İçin Analitik Düşünme Ölçeği ile toplanmıştır. Ölçek beşli likert tipi ölçektir ve yanıtlar uygun değil (1 puan), çok az uygun (2 puan), kısmen uygun (3 puan), çoğunlukla uygun (4 puan), tamamen uygun (5 puan) şeklinde oluşturulmuştur. Ölçek, 24 madde ve 4 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek puanlar 24 ile 120 arasında değişmektedir. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı 0,908 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışmadaki örneklem için ise 0,911 olarak belirlenmiştir. Bu değer ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir.

2.4.Verilerin Analizi

Veriler analiz edilmeden önce normallik değerlerine bakılmıştır. Ölçeğin Kolmogorov–Smirnov değeri (0,069), Shapiro – Wilk değeri (0,983). Skewness ve Kurtosis değerleri +1 ve

-1 arasında olduğu zaman normal dağılım gösterdiği kabul edilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Veriler normal dağılım gösterdiği için; öğrencilerinin analitik düşünme eğilimlerinin demografik özelliklere göre anlamlı farklılaşıp farklılaşmadığını bulmak için cinsiyet değişkeni ve okul türü değişkeninde bağımsız t testi, anne-baba eğitim düzeyi değişkenine göre ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Analiz sonuçlarının değerlendirilmesinde 0,05 anlamlılık düzeyi baz alınmıştır.

3.BULGULAR

Çalışmanın bu kısmında araştırma problemlerine göre yapılan analizlerden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Lise öğrencilerin analitik düşünme düzeylerini belirlemek için ölçekten elde ettikleri puanların ortalama ve standart sapma değerlerine bakılmış ve sonuçlar çizelge 2 de verilmiştir.

Çizelge 2. Katılımcıların Ölçekten Aldıkları Puanların Betimsel İstatistik Değerleri

Ölçek	N	X	Min.	Max.	ss	Düzye
Analitik Düşünme	230	4.35	54	146	15.76	Yüksek

Çizelge 2'e göre, analitik düşünme ölçeğinden elde edilen en düşük puan 54, en yüksek puanda 146'tir. Analiz sonucunda öğrencilerinin analitik düşünme eğilimlerinin puan ortalamasının $\bar{x}=4.35$ olduğu anlaşılmıştır. Ölçek 5'li likert türünde olduğu için 1.00 – 2.33 arası ortalama düşük düzeyi, 2.34 – 3.67 arası ortalama orta düzeyi ve 3.68 – 5.00 arası ortalama yüksek düzeyi işaret etmektedir. Ortalamanın 4.35 olması 9. Sınıf öğrencilerinin analitik düşünme eğilim düzeylerinin yüksek olduğuna işaret etmektedir.

Lise öğrencilerin cinsiyetleri ile analitik düşünme düzeyleri arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek için bağımsız t testi analizi yapılmış ve sonuçlar çizelge 3 te verilmiştir.

Çizelge 3. Cinsiyete Göre T Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	X	Ss	sd	t	p
Erkek	103	110.28	16.75	228	0.909	0.365
Kız	127	112.18	14.91			

Çizelge 3'e göre, 9. sınıf öğrencilerinin analitik düşünme eğilimlerinin cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farklılık oluşturmadığı belirlenmiştir, $[t(228)=0.909, p>0.05]$. Bir başka ifadeyle, kız öğrencilerin analitik düşünme eğilimlerinin ortalamalarının ($\bar{x}=112.18$) erkeklerin

analitik düşünme eğilimleri ortalamalarına ($\bar{x}=110.28$) göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Lise öğrencilerin anne eğitim düzeyleri ile analitik düşünme düzeyleri arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmış ve sonuçlar çizelge 4 te verilmiştir.

Çizelge 4. Anne Eğitim Düzeyine Göre ANOVA Sonuçları

Anne Eğitim Durumu	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	511.404	2	255702	1.030	0.359
Gruplar içi	56373.483	227	248341		
Toplam	56884.887	229			

Çizelge 4'e göre, 9. sınıf öğrencilerinin analitik düşünme eğilimleri ile anne eğitim durumları arasında yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre anlamlı farklılık yoktur [$F(2, 227)=1.030, p>0.05$].

Lise öğrencilerin baba eğitim düzeyleri ile analitik düşünme düzeyleri arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmış ve sonuçlar çizelge 5 te verilmiştir.

Çizelge 5. Baba Eğitim Düzeyine Göre ANOVA Sonuçları

Baba Eğitim Durumu	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	8713	2	4357	0.017	0.983
Gruplar içi	56876.174	227	250556		
Toplam	56884.887	229			

Çizelge 5'e göre, 9. sınıf öğrencilerinin analitik düşünme eğilimleri ile baba eğitim durumları arasında yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre anlamlı farklılık yoktur [$F(2, 227)=0.017, p>0.05$].

Lise öğrencilerin okul türleri ile analitik düşünme düzeyleri arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek için bağımsız t testi yapılmış ve sonuçlar çizelge 6 da verilmiştir.

Çizelge 6. Okul Türüne Göre T Testi Sonuçları

Okul Türü	N	X	Ss	sd	t	p
Fen Lisesi	111	109.62	15.17	228	-1.593	0.112
Anadolu Lisesi	119	112.92	16.18			

Çizelge 6'a göre, 9. sınıf öğrencilerinin analitik düşünme eğilimlerinin öğrenim gördükleri okul türü değişkeni açısından anlamlı bir farklılık oluşturmadığı belirlenmiştir, [$t(228)=-1.593$, $p>0.05$].

4.TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada, lise öğrencilerinin analitik düşünme düzeyleri ve bu düzeyleri bazı değişkenlere göre incelemek amaçlanmıştır. Tarama modeliyle yürütülen çalışmada analitik düşünme ölçeği ile 230 lise öğrencisinden elde edilen veriler, ortalama, bağımsız t testi ve tek yönlü varyans analizi ile çözümlenmiştir.

Lise öğrencilerinin analitik düşünme düzeyleri yüksek düzey olarak belirlenmiştir. Analitik düşünme becerisi içerisinde birçok üst düzey düşünme becerisini barındırır. Bu nedenle öğrencilerin ve bireylerin karşılaştıkları karmaşık problem durumları içerisinde ilişki kurarak çözebilmesi adına analitik düşünme önemlidir (Swiger, 2005). Öğrencilerin analitik düşünme becerilerinin yüksek olması onların, kendilerini disipline edip yönetmelerini (Güneş, 2012), problem çözme sürecini nasıl yürüteceklerine (Dewey, 2007), yaratıcı düşüncelerini (Amer, 2005) sağlayacaktır.

Öğrencilerin cinsiyetleri ile analitik düşünme becerileri arasında anlamlı farklılık yoktur. Hem erkek hem de kız öğrencilerin analitik düşünme becerileri ortalamaları yüksek ve birbirine yakındır. Bu nedenle öğrencilerin kız veya erkek olma durumlarına göre anlamlı farklılık oluşmamıştır. Facione, Giancarlo, Facione ve Gainen (1995), cinsiyet farklılıklarını ve analitik düşünmeyi inceleyen çalışmasında, kadınların erkeklerden daha açık fikirli olma eğiliminde olduğunu ve erkeklerin kadınlardan daha analitik olma eğiliminde olduğunu bulmuşlardır. Weiss, Kemmler, Deisenhammer, Fleischhacker ve Delazer (2003) problem çözme ve analitik düşünme gibi faktörlerde, Bulut ve Yılmaz (2021) lise fen bilimleri öğrencilerinin matematiksel muhakeme yeteneği düzeylerini inceleyen çalışmalarında öğrencilerin analitik muhakeme (problem çözme) yeteneklerinde erkekler ve kadınlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığını belirlemişlerdir.

Anne – Baba eğitim durumları ile öğrencilerin sahip oldukları analitik düşünme becerileri arasında anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Bu durum, anne – babanın eğitim düzeyinden ziyade, analitik düşünmenin bireyin kendi düşünme becerisine, sorgulama becerisine ve bakış açısına bağlı olmasından kaynaklı olabilir. Anne – Baba eğitim durumu öğrencilerin analitik düşünme becerilerini doğrudan etkilemese bile dolaylı yoldan

etkileyebilecek bir değişkendir. Palut (2008) çalışmasında anne – baba tutumları ile çocuklarının düşünme stilleri arasında çocuklarına karşı ilgili ve psikolojik özerklik sağlayıcı anne baba tutumları ile eleştirel, yenilikçi ve hiyerarşik düşünme stilleri arasında pozitif yönlü ilişki tespit etmiştir. Sternberg (1997) kuramında, bir çocuğun düşünme becerileri ve zihinsel gelişiminde etkili olan en önemli değişkenlerden birinin çocukların sordukları sorular karşısında anne-babaların kullandıkları başa çıkma yolları olduğunu vurgulamıştır.

Çalışmada ele alınan bir başka değişken ise öğrencilerin öğrenim gördükleri okul türüdür. Analitik düşünme becerileri ile okul türleri arasında anlamlı farklılık yoktur. Fen liseleri, merkezi olarak yapılan sınavla en yüksek puanı alan akademik başarısı en yüksek olan öğrencilerin tercih ettiği bir bakıma üstün yetenekli öğrenciler için özel program uygulanan okullardır (Türk, 2018). Okul türü değişkenine göre fark çıkmaması düşünme becerilerinin sadece akademik başarı olarak değerlendirilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca çalışmadaki diğer okul türünün de proje okul kapsamında eğitim veren bir Anadolu Lisesi olması anlamlı farklılığın oluşmamasında etkili olmuş olabilir.

Sonuç olarak, lise öğrencilerinin analitik düşünme düzeyleri yüksek çıkmıştır. Analitik düzeyi yüksek bireyler problem durumlarını ve sorunları küçük adımlar halinde aşama aşama ilerleyerek, süreç içerisinde hangi aşamada olduğunu, neyi nasıl yapması gerektiğini bilen bireylerdir. Lise öğrencilerinin analitik düşünme düzeyleri ile cinsiyet, anne-baba eğitim düzeyi ve okul türü değişkenleri arasında anlamlı farklılık yoktur.

KAYNAKÇA

Amer, A. (2005). Analytical Thinking, Center for Advancement of Post graduate Studies and Research in Engineering Sciences, Faculty of Engineering - Cario University (CAPSCU), http://www.pathways.cu.edu.eg/subpages/training_courses/C10-Analytical-EN.pdf.

Bulut, A. E., ve Yılmaz, M. (2021). Fen lisesi öğrencilerinin bilgi işlemsel düşünme beceri düzeylerinin belirlenmesi. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(1), 80–91.

Cüceloğlu, D. (1999). *İyi düşün doğru karar ver*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Dewey, R. A. (2007). Psychology: An introduction, [<http://www.intropsych.com>].

Facione, P. A., Facione, N., Gainen, J., & Giancarlo, C. (1995). The disposition toward critical thinking. *Journal of General Education*, 44(1). 1–25.

- Güneş, F. (2012). Öğrencilerin düşünme becerilerini geliştirme. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 32(32), 127-146.
- Malloy, C. E. & Jones, M. G. (1998). An investigation of African American students' mathematical problem solving. *Journal for Research In Mathematics Education*, 2(29), 143-163.
- Marzano, R. J. & Kendall, J. S. (2007). *The new taxonomy of educational objectives*. Corwin press a sage Publications Company Thousand Oaks.
- Ocak, G. ve Park, F (2019). Lise öğrencileri için analitik düşünme ölçeği geliştirme çalışması. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 49-68.
- Palut, B.(2008). Düşünme Stilleri Ve Anne-Baba Tutumları Arasındaki İlişki, *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24, 1 – 11.
- Parlar, H. (2016). Sınıf öğretmenlerinin kritik ve analitik düşünme becerilerinin-eğilimlerinin incelemesi: İstanbul Ümraniye örneği, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi*, (26), 1-28.
- Robbins, J. K. (2011). Problem solving, reasoning, and analytical thinking in a classroom environment. *The Behavior Analyst Today*, 12(1), 41-48.
- Sternberg, R. J. (1997). *Thinking styles*. New York: Cambridge University Press
- Sternberg R J. (2006). The Rainbow Project: Enhancing the SAT through assessments of analytical, practical, and creative skills. *Intelligence*, (34), 321–350
- Swiger, W. S. (2005). *Correlation between critical thinking skills and decision making skills in athletic training and the examination of critical thinking differences across the curriculum*. Thesis (Ph. D.), School of Physical Education, West Virginia University, Morgantown, USA
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics* (6th ed.), Boston: Allyn and Bacon
- Türk, E. (2018). Fen lisesi öğrencileri üstün yetenekli mi? Üstün yeteneklilerin eğitiminde fen liselerinin önemi. *Milli Eğitim*, 1.

Weiss, E. M., Kemmler, G., Deisenhammer, E. A., Fleischhacker, W. W., & Delazer, M. (2003). Sex differences in cognitive functions. *Personality and Individual Differences*, 35(4), 863–875. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(02\)00288-X](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(02)00288-X)

EĞİTİM İDEOLOJİ İLİŞKİSİ*

ERDEM TANRİVEROĞLU¹, Doç. Dr. YAVUZ CANKARA²

ÖZET

Bu çalışma, eğitim ve ideoloji ilişkisini, ideolojinin devleti yöneten siyasal iktidarı meşrulaştıran fikirler kümesi tanımından hareketle incelemektedir. Bilimler üstü bir bilim olarak ortaya çıkışından itibaren ideolojinin varlığı eğitilmiş bir topluma gereksinim duymaktadır. Bu durum, bir düşünce bilimi olarak ideolojinin varlığının ön koşuludur. Akla ve bireye dayalı bilginin özgürleşme serüveninin başladığı aydınlanma çağının bir ürünü olarak ideoloji ve modern eğitim arasındaki ilişki, bu dönemden başlayarak günümüze kadar süregelmiştir.

İdeoloji, ortaya çıkışından sonraki süreçte anlamını değiştirmiş olsa da eğitimin ideolojiyi yayma işlevi aynı şekilde devam etmektedir. Napolyon ve Marx ile başlayan anlam değişikliği ideolojiyi negatif bir şekilde etkilemiş ve bu durum, devleti yönetenlerin görüşlerini halka kabul ettirmek için, halkın uğrayacağı zararın üstünün kapatılması görevini ideolojiye vermiştir.

Marx'ın egemen sınıfın görüşlerini bir çarpıtmayla halka kabul ettirmesi olarak işaret ettiği ideoloji, Lenin'in ideolojiye olumlu bakmasının ardından Marx'ın izinden giden Gramsci ve Althusser ile devletin tek taraflı olarak kurduğu bir hegemon ilişki neticesinde ürettiği düşünceleri yayma ve meşrulaştırma aracı olarak görünür olmuştur.

Eğitim, bu egemen düşünceleri yayan başat kurumlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Devlet tarafından özel bir eğitimle yetiştirilmiş öğretmenler eliyle, yine devlet tarafından oluşturulan eğitim programlarının uygulanması yanında, devlet tarafından kurulan ve denetlenen okulların birbirinden bağımsız olarak görülse de devlete bağlı örtük programları devleti yönetenlerin düşüncelerinin yayıldığı ve bu düşüncelere rıza gösteren bireylerin bir topluluk olarak üretildiği süreci ifade etmesi bakımından ideoloji ile yakından ilgilidir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, İdeoloji, Devlet, Meşruiyet

¹ Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kamu Yönetimi Tezli Yüksek Lisans öğrencisi erdtan17@gmail.com – ORCID ID: 0009-0007-0008-141X

² Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD, Öğretim Üyesi, yavuz.cankara@bilecik.edu.tr – ORCID ID: 0000-0002-9553-9708

* Modern Türkiye’de Ulusal Kimlik, İdeoloji ve Eğitim: Köy Enstitüleri (1940 - 1954) isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

1. GİRİŞ

Eğitimin tanımı yapılırken tüm çalışmaların ortak noktası bireylerdeki gelişmeye odaklanmaktadır. Ancak bu, salt fiziksel değil, zihinsel bir gelişmeyi de ifade etmektedir. Dolayısıyla eğitim bireylerin düşünce ve davranışlarının değiştirilmesi sürecidir. Bu süreç, bireysel ya da gruplar halinde, belirlenmiş herhangi bir davranış doğrultusunda gerçekleştirilebileceği gibi, devletin ihtiyaç duyduğu yurttaşları oluşturmak için ve yine devlet eliyle planlı ve programlı bir şekilde belirli bir amaç doğrultusunda da gerçekleştirilebilir. (Özden, 2002) Dolayısıyla, grupların ya da gruplar üstü bir kurumlaşma temelinde devletin “*ideolojik bakış*”ını yayma, kendi isteklerini gerçekleştirme konusunda eğitimden yararlandıkları görülmüştür. (Gutek, 2011, s. 164)

Modern eğitim, ihtiyaç duyulan insan tipini devlet tarafından kurulan, yine devlet tarafından denetlenen kurumlar olan okullarda gerçekleştirmektedir. Modern eğitimle birlikte toplumsallaşma, kültürün planlı ve programlı bir şekilde gelecek kuşaklara aktarımı ve yeni kültürel olguların kuşaklara eklenmesi ve siyasal iktidarların kendileri hakkında halktan bekledikleri rıza ve onayı verecek nesillerin yetiştirilmesi görevi okullara verilmiştir. (Kaplan, 2013) Bu yönüyle bir fabrika ya da bir atölye tezgahı görünümündeki okullardaki bu eğitim, bir üretim süreci olarak görülmekte (Illich, 1988, s. 66) ve bu üretim devletin görüşünü yansıtabilecek devlet görevlileri olan öğretmenler eliyle gerçekleşmektedir. (İnal, 2008, s. 14) Dolayısıyla, eğitimi alan bireyler, aldıkları eğitimden sonra eğitim veren kurumuna getirilmektedir. Bu da bir yeniden üretim oluşturmaktadır. Oluşturulan yeniden üretimin ana amacı ise devlet gücünün devamlılığını ve sürekliliğini sağlamaktır. (Laclau, 1998, s. 73) Ancak, bu durum salt öğretmenlerin yetenek, görgü ve aldıkları üst öğretimin çıktısına bırakılmamakta, öğretmenlerin okulda verecekleri derslerin programlarıyla belirlenmektedir. Öğretim programları, devletin kendi ihtiyaç duyduğu insan tipine uygun yurttaşların oluşturulmasında, öğretmenler eliyle uygulanan, eğitimdeki devlet elini ve denetimini sağlamaktadır.

İşte, tam bu noktada ideoloji karşımıza çıkmaktadır. Devlet, hem mevcut ihtiyaçlarını hem de gelecekle olan bağını ve dolayısıyla ulaşmak istediği hayali, ideolojiyle sağlamaktadır. (Althusser, 2015, s. 286)

İdeoloji kavramının dört başı mamur, derli toplu bir anlamı bulunmamaktadır. Bunun nedeni, ideolojinin birbirleriyle ilişkilendirilemez kullanım alanlarının konusu olmasından ve barındırdığı dinamik yapıdan kaynaklanmaktadır. (Rehmann, 2020, s. 25) Bu kullanım alanlarını Eagleton on altı başlıkta toplamıştır. Felsefi, toplumsal, dinsel, dilsel ve siyasal olarak toplanan bu başlıkların kimi pozitif anlam taşıırken, kimi ideolojiye negatif ve pejoratif anlamlar yüklemektedir. (Eagleton, 1996, s. 17-18) Benzer şekilde, Heywood ise ideolojiyi on başlıkta toplamıştır. (Heywood, 2013, s. 23) Biz, ideolojiyi konumuz dahilinde bir devlet iktidarının gücünü meşrulaştırmaya yarayan fikirler kümesi olarak ele alacağız.

İdeoloji, devletin tek taraflı güç olarak kurulu bulunduğu durumun meşrulaştırıcısıdır. Başka bir deyişle, devlet varlığını onu oluşturan insanlar olarak yurttaşlara kabul ettirmelidir. Bunun için de bu kabulü zor kullanarak ya da onları kendi amacı doğrultusunda yönlendirerek gerçekleştirir. (Rehmann, 2020, s. 26) Nitekim, Althusser’e göre devletin bu kabulü gerçekleştirmek için kullandığı iki argüman vardır. Baskı araçları ve ideolojik aygıtlar. Baskı

araçları, hapisane, polis, ordu, mahkeme gibi cebir kullanma gücüne sahip kurumlardır. Devletin tek taraflı bir güç konumunu sağlayan bu araçlar, devletin koyduğu kuralları, işleyişini ve yurttaşlarının devlete olan bağlılığını bir rıza karşılığı değil, zor kullanarak elinde tutmasını sağlar. İdeolojik aygıtlar olarak karşımıza çıkan eğitim kurumları, dini kurumlar, aile gibi kurumlar ise devlet kurallarını, devletin işleyişini, ve devlete olan bağlılığı bir rızaya dönüştürme mekanizmalarıdır. (Althusser, 2002)

Bir ideolojik aygıt olarak okul, devlet gücüne boyun eğecek olan toplumun bireylerini tek tek yaratma kurumudur. Bireysel olarak devlet gücünü içselleştirmiş olan yurttaşlar, okulda bir topluluk halinde aynı duygu ve düşüncelerle eğitilmektedir. Bu da aynı görüşte olan bir toplum oluşturmak isteyen devletin rıza görmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla, eğitim ya da özelde okul eğitimi bir ideoloji yayma süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim, gücü, baskı araçlarıyla, elinde bulunduran devlet, ideolojik aygıtlarla bu gücü, toplumun her bir ferdine toplumsal olarak hissettirmekte ve bu durum da bu gücü görünmeden kabul ettirmektedir. (Dursun, 2012, s. 221)

Ülkemizde, Osmanlı klasik dönemi boyunca, ideoloji yayma kurumu olarak bir okuldan, dolayısıyla da eğitimin bir ideolojik aygıt olarak görüldüğü bir durumdan söz etmek mümkün değildir. (Gündüz, 2008, s. 171) Bu durum sadece ülkemiz için değil, bir kavram olarak ideolojiyi üreten batı uygarlığı için de geçerlidir. Modern eğitim, Rönesans (Mardin, 2018, s. 165), 18. yüzyıl aydınlanma çağı, Fransız devrimi ve sanayi inkılabının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim, antik çağlar ve ortaçağ boyunca ilksel anlamda bir eğitim mevcuttur ve bu da tek tek kişilerin eğitimidir. Erkekler savaşçı, kadınlar savaşçıların devlet himayesine alınmasına kadar geçen süreçte onlara annelik edecek şekilde, bir nevi, informal eğitim almaktadır. Toplulukların birbirleriyle savaşması üzerine kurulu olan modern öncesi dönemler süresince, ihtiyaç duyulan insan, liderine sadakatle bağlı, topraklarını koruyan ve daha fazla toprak elde etme arzusundaki insanlardır. Dolayısıyla, yetiştirilen erkekler sadık birer savaşçı, kadınlar ise savaşçı yetiştiren, o savaşçıları devlet ellerinden alana kadar onları büyüten birer anne olmalıdır. Bir aktarım söz konusu olsa dahi bu, savaşçılık ve annelik olacaktır. Yani, tek bir görevi olan, toplum tarafından o göreve hazırlandığı bilinen insanların, aldıkları eğitim sonunda, farklı bir düşünceye erişmesi beklenmemektedir. (Çam, 2016, s. 636-638)

Zaten, devlet gücünü ya doğa üstü varlıklardan almakta ya da yönetenlere doğaüstü güçler atfedilmektedir. Bu da yönetenin meşruiyetini kendi üzerinde barındırdığı ve koşulsuz bir bağlılıkla toplum tarafından kabul gördüğü bir düzeni oluşturmaktadır. (Jenkins, 1993, s. 11) Öyleyse, esasen, yukarıdaki bölümden de anlaşılacağı üzere eğitim ve ideoloji ilişkisinden bahsedebilmek için uzmanlaşma ve iş bölümünün yaygınlaşması, her yurttaşın, onu yönetenlerle eşit haklara sahip olduğu bir siyasal sistemin oluşması ve yönetilenin yöneten olabileceği bir toplumsal zeminin oluşması gerekmektedir. Yani esasen, modernizm ideolojisinin toplumsal tabana yayılması ve bu ideolojiyi yaymak için de bir kurum olarak eğitimden faydalanılması fikri gelişmelidir. Ancak bu şekilde, devlet eşit yurttaşlara rağmen ve onlarla birlikte kendi varlık, birlik ve sürekliliğini sağlayacaktır. Çünkü, devleti yönetenler devlet gücünü kullanarak bir hegemonya oluşturacak ve bu hegemon güç yönetilen sınıfı baskı altında tutarak rıza ve onaya zorlayacaktır. (Black, 1989, s. 114) Gücün temelinde yatan ise

bilgidir, bilgiyi yayma görevi ise eğitime ve eğitimin formal olarak verildiği okula verilmiştir. (Foucault, 1980, s.131 Akt: Çetin, 2001, s. 208)

Buraya kadar baktığımızda konumuz dahilinde her ne kadar ideolojiyi eğitim yoluyla uygulamak De Tracy'den bu yana bir genel kabul durumu oluştursa da egemen sınıfın ya da devletin siyasi fikirlerinin meşrulaştırıcısı olarak ideolojiyi tanımlamaları bakımından iki isim öne çıkmaktadır. Hegemonya kavramıyla ideolojiyi açıklayan Antonio Gramsci ve onun görüşlerini geliştirmekle birlikte devletin ideolojik aygıtları kavramsallaştırmasıyla Louis Althusser, (Eagleton, 1996, s. 32) ideolojinin konumuz dahilinde açıklanması için iki düşünürün görüşlerinden öncelikli olarak faydalanacağız. Bununla birlikte, çalışmamız ideolojiden bir kopuşu dillendiren söylem kuramlarını göz ardı edecektir.

Hegemonya, ideoloji ve bunların devlet iktidarıyla ilişkisini sorgulayan siyasal zeminin oluşması modern devlet ile mümkün olabilmiştir. Öyleyse, modern bir kavram olarak ideolojinin ve modern devlet eğitimi ile ilişkisinin anlaşılabilmesi için modernizm/modernite ve ideoloji arasındaki bağlantının anlaşılması elzemdir. Öyleyse, şu sorulara cevap bulunmalıdır:

- İdeolojiye neden ihtiyaç duyuldu, ideoloji nasıl ortaya çıktı?
- İdeoloji devletin varlığının ve siyasi iktidarın uygulamalarının meşrulaştırıcısı rolüne nasıl kavuştu?
- Modern eğitim siyasi iktidarın kararlarının meşrulaştırıcısı rolünü nasıl elde etti?
- Eğitim bu kararları meşrulaştırmak için hangi “ideolojik” unsurlardan faydalanmaktadır?

Bu soruların cevapları için modern eğitimin bireyleri toplumsallaştırma ve aynı duygu ve düşünceleri içselleştirmiş topluluklar oluşturma süreci ve ideolojinin tarihsel gelişimi incelenmeli sonrasında eğitimin üç ideolojik unsuru olarak öğretmen, öğretim programları ve örtük programın ideoloji yayma ve meşrulaştırma işlevi tartışılmalıdır.

2. TARİHSEL BİR PERSPEKTİFTE İDEOLOJİ NEDİR?

İdeoloji kavramının kullanılmaya başlanması hakkında çeşitli görüşler olsa da yaygın olarak 17. Yyda Fransız düşünür Destutt de Tracy tarafından bilgilerin bilimi olarak ortaya atıldığı görüşünde birleşilmektedir. (Rehmann, 2020, s. 22-23; Eagleton, 1996, s. 17-18)Nedir bilgilerin bilimi?

Bilginin bir egemen sınıfın hakimiyetinden kurtarılarak özgürleşmesi ihtiyacı, rönesans ve reform hareketlerini doğurmuştur. İki yapıyla başlayan süreç aydınlanma çağı ile zirveye ulaşmıştır. İşte, bu süreçte bilginin kaynağı din görevlilerinden alınarak, olması gereken yere, yani, bilim insanlarına bırakılmıştır. İdeoloji de bu aktarımın sağlanmasına meşruiyet kazandırmayı amaçlayan olgudur. Bu bilgiyi açığa çıkarmak bilim insanının görevi olmakla birlikte dini bir onaya ihtiyacı yoktur; yani, insan aklı her türlü bilgiyi üretebilir. İşte, Tracy insan aklı tarafından üretilen tüm düşüncelerin kökenin belirlenebilmesi için ideolojiden faydalanılabileceğini savunmuştur. İdeoloji, aydınlanma düşüncesini meşrulaştırmak ve aynı zamanda bu düşünceye ulaşacak insanları da oluşturmanın aracısı olarak kurgulanmıştır. (Örs, 2009, s. 5-6)

Modern çağın başlangıcında bilginin sınırlanmasına gösterilen tepki başat rol oynamış ve dini kurumların bu sınırlamayı oluşturmalarına karşı geliştirilen bu tepki rönesans ve reform hareketlerinin başlamasında önemli olmuştur. Dolayısıyla, modern çağı oluşturan unsurlar, bu çağın düşüncesinin kökenini araştırarak olan ideolojinin oluşmasını da sağlamıştır. (Mardin, 2018, s. 14) Öyle ki, ortaçağ boyunca fizikötesi bir kaynağa atfedilen bilginin aslında insan yaşantısıyla oluştuğu, denenebilir ve yanlışlanabilir olanın kabul görmesinin sağlanması amaç edinilmiştir. Zaten, Tracy de J. Locke'un deneye dayanan amprist felsefesinin ona yol gösterdiğini açıklamıştır. (Tracy, 1798, s.289 Akt: Topakkaya, 2007, s. 166)

Nitekim, dönemin yaygın kanısı olan doğa bilimlerinde doğruya ulaşma metotlarının, sosyal bilimlerde de uygulanabileceği düşüncesi tıpkı diğer sosyal bilim dallarında olduğu gibi ideolojide de karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında ideoloji tüm bilimleri kendi içinde toplayan bir üst bilimdir ve tüm bilimlerin uygulayıcısı olarak konumlandırılmıştır. İşte bu sebeple Tracy, ideolojiye eğitimin de içinde bulunduğu tüm bilimleri kullanarak toplumu şekillendirme görevini atfetmiştir. (Rehmann, 2020, s. 9) Bu durum özellikle eğitimle mümkün olabilmiştir. Zaten Tracy de toplumsal değişmeyi oluşturmanın eğitimle mümkün olacağını savunmuştur. Bu durum eğitimin içsel işlevinde de karşımıza çıktığı üzere, bireydeki topluma uygun olmayan davranış kalıplarının değiştirilmesi ve istedik yönde yeniden üretilmesiyle mümkün olmaktadır. Eğitimin bir diğer işlevi olan dışsallık ise değişen bireylerin, topluluk haline gelmesiyle gerçekleşir. Dolayısıyla esasen, eğitim hem bireysel hem de kolektif biçimde istedik değişikliği oluşturmanın aracı olarak ideolojik bir işlev görür. Bu da bilgiyi elinde bulduranın yani muktedir olanın, diğer tüm sınıf ve tabakalarda etkisini kendi isteği dahilinde etkili kılabilmesiyle mümkün olur. Fakat, bu ilişkide bilgiyi edinen taraf olan alt sınıf ve tabakalar bu bilince sahip değildir. Alt sınıflar aldıkları eğitimin sonunda kendilerine verilen diplomalarla bu bilgiyi haiz kabul edilir. Fakat, burada bilgiye sahip olan egemen sınıfların kendi elindeki bilginin ne kadarını paylaştığını alt sınıfın üyeleri bilmemekte ayrıca egemen sınıf paylaştığı bilgi ile alt sınıf üzerinde bir yanlış bilinç oluşturarak kendi kararlarına alt sınıftan gelecek rıza ve onayı hedefleyebilmektedir. (McLellan, 2005, s. 3)

Aydınlanma çağı, bilgiye ulaşma yollarının, bilginin kaynağının ve sahip olunan bilgiyi yayma koşullarının değiştiği bir dönemi ifade eder. (Örs, s. 2) Bilgiyi uhrevi bir kaynaktan alıp insan aklına atfeden bu dönemin başlaması ve ardından Fransız İhtilali'nin gerçekleşmesiyle bilgi, toplumsal ve siyasal bir güç haline gelmiştir. Nitekim, toplumu oluşturan tek tek bireylerdir ve bireyler sahip olacakları haklarla (doğal haklar) dünyaya gelirler. (Tezcan, 2005, s. 68) Öncesinde, tanrısal bir gerçekliğin üstünde bir konumlanmaya sahip değilken, bireyin aydınlanmayla birlikte sahip olduğu haklar, toplumsal yaşamın yeniden şekillendiği, sorgulandığı bir dönemi başlatmıştır. Yeniden şekillenen toplumsal yaşam, aklın öncülüğünde yeni bir siyasal parametrenin gerekliliğini de ortaya çıkarmıştır. Bu siyasal zemin Fransız İhtilaliyle birlikte görünürlük kazanmıştır. (Topakkaya, 2007, s. 166) Tracy de Fransız İhtilali'nden sonra Napolyon iktidarında konvansiyon idaresinde ideologlar olarak anılan grubun üyesidir. Yani, onun bilgiyi üretmesini siyasal olarak güvenceye alan Napolyon iktidarı olmuştur. (Laclau, 1998) Ancak, Napolyon'un otoriter iktidarını yürütmek ve devamlılığını sağlamak için kilise ile yakınlaşması, bilgiyi yönlendirme konusunda farklı bir yere gelmesini sağlamıştır. Daha önce ideologları destekleyen Napolyon, sonraki dönemde onların kendi düşüncelerinin iyi ve doğru olduğu dışında bir şeye inanmadıklarını ve kendi iyileriyle birlikte

bir toplumsal zemin oluşturmak istediklerini savunmuştur. (McLellan, 2005, s. 18) Ona göre ideologların ürettikleri bilgiler toplumsal yaşamdan ve gerçeklikten uzaktır ve hatta ütopyiktir. Kendi düşünceleriyle toplumu yönlendirmek ve siyasal otoriteyi sarsacak ve yıkmaya çalışacak bilgiler dışında bilgi üretmemektedirler. Siyasal iktidarın otoriteyle sağlanabileceğini düşünen Napolyon için onların yaptıkları safsatadan ibarettir. Dolayısıyla, ideoloji bilginin kökenini sorgulayan bir bilgi bilimi olmaktan çıkmıştır. Ve yanlışı da iyi gösteren bir olumsuzluğun içindedir. Bugün dahi ideoloji sözcüğünün insan zihninde yaptığı olumsuz çağrışım, Napolyon'un atfettiği anlamla doğmuştur. Napolyon'un ideolojiye yüklediği olumsuz anlam, siyasal bir zeminde gerçekleşmiştir. O, devleti yönetebilmek ve iktidarını sürdürebilmek için 16. Yüzyıldan bu yana toplumsal ve siyasal bir mücadele içinde bulunan kilise ve ruhban sınıfıyla anlaşmaya varmayı benimsemiştir. (Mardin, 2018; Eagleton, 1996) Zaten devlet anlatılarında da olduğu gibi insanların bir arada yaşamak zorunda olduğu gerçeğinden hareketle, bu bir aradalığı kendi yararına organize eden bir güç olarak karşımıza çıkan devlet de modern çağ ile birlikte değişime uğramıştır. Nitekim, antik çağdan itibaren batı uygarlığının ilgi alanına giren devlet, elbette ki, modern devlet niteliği taşııyordu. Bir olguya modern anlamını verebilmek için ilk önce o olgudan tanrısal gücü alıp, bireyler arasına yerleştirmek gerekmektedir. Modern devlet, kuralların koyucusu ve denetleyicisidir. Modern çağ ile birlikte insanların daha doğuşundan edindikleri hakların koruyucusu, toplumsal ilişkiler ağının düzenleyicisi olarak devlet, modern öncesi devlet gibi sadakat ve itaat değil rıza esasına göre kurallar silsilesi uygulayacaktır. İdeoloji ise, bu kuralların bütünü anlamında bir devlete bağlılık ve rızayı sağlayacak ve devlet mekanizmasını meşrulaştıracaktır. Öyleyse, ideolojilerin kuşku götürmez bir şekilde en etkin kullanıcısı olan devletin ideolojik bir güç olması kaçınılmazdır. Bunu da meşru iktidarını kullanarak gerçekleştirecektir. (Apple, 2006, s. 75-76)

Napolyon'un ardından ideolojiye onunla aynı doğrultuda bakan K. Marx da ideolojiye “yanlış bilinç” ve “camera obscura” metaforuyla olumsuz bir anlam atfetmişlerdir. Yanlış bilinç kavramı her ne kadar F. Engels'e ait olsa da ideolojiyi bir mistifikasyon olarak açıklarken, Marx da bu tanımlamanın izinden yararlanmıştı. Marx'ın ideoloji tanımı esasen onun, Hegel'in devlet teorisine karşı geliştirdiği ve aynı zamanda din eleştirisinden ideoloji eleştirisine aktardığı bir durumdur. Zira, Marx ilk ideologların din görevlileri olduğunu düşünmüştür (Rehmann, s. 39-40) Ayrıca, Hegel'e göre, siyasal yapı halkı oluşturmaktadır. Marx ise buna karşı çıkmakta ve tıpkı din eleştirisinde olduğu gibi dinin insanları oluşturmadığı, insanların dini oluşturduğu düşüncesinden hareketle bu eleştiriyi getirmektedir. Marx'a göre insanların içinde buldukları dünyayı anlamaya çalışmaları o dünyanın şartları tarafından değiştirilmektedir. Yani bilinç yaşamın koşullarını değil, yaşamın koşulları bilinci belirlemektedir. (Marx & Engels, 1999, s. 46) Bu da insanların aslında gördükleri şeyi olduğundan farklı anlamalarını sağlamaktadır. İşte, ideoloji bu yanlış anlamayı sağlayan sahte dünyada gizlidir. Yani, her düşünce ideolojik değildir, bu sahte dünyayı oluşturan, o dünyadan gizlenen düşünceler ideolojiktir. (McLellan, 1999, s. 27) Dolayısıyla, daha önce kabul görmeyen bir yanlış düşüncenin meşruiyetini sağlayarak kabul görmesi ideoloji ile mümkün olmaktadır. Ve bu durumdaki düşünce de ideolojik bir kalıp halini alır. (Geuss, 2002, s. 106) Marx'ın ideolojiye yüklediği bir diğer olumsuz anlam egemen sınıfın ideolojisidir. İktidarı elinde bulduran sınıf egemen sınıftır ve egemen sınıf, toplumsal zemindeki düşünsel üretim araçlarını da elinde bulundurur. Bu durumda ekonomik ve siyasal olarak bu sınıfa tabi iken

toplumsal olarak da egemen sınıfa tabi olurlar. Bunun sebebi, egemen sınıfın tüm toplumsal süreç ve araçları elinde bulundurmasındandır. Böylece, egemen sınıf diğer sınıflar üzerindeki gücünü meşrulaştırmış olacaktır. (Marx & Engels, s. 75) Bunu da bilgi ile mümkün kılacaktır. Çünkü, iktidarı elinde bulunduran sınıf, bilgiye sahip olacaktır, dolayısıyla bu bilgiyi kendi yararına çarpıtmak da onun inisiyatifinde olan bir durum görünümü olacaktır. Bunu da eğitim yoluyla yapacak olan egemen sınıf, ideolojik bir kalıp halini alacak olan çarpıtılmış bilgiyi eğitim yoluyla topluma ve hatta geleceğe aktarabilecektir. (Topakkaya, s. 168-169)

Egemen sınıfın ideolojisi ile gerçekleşen ideoloji eleştirisi ve yeni bir ideoloji oluşturma arasındaki ikilik Lenin'in ideolojisinde karşımıza çıkmaktadır. Bu durum Lenin ile birlikte, ideolojiye yeniden olumlu bir anlam kazandırmanın anahtarını oluşturmuştur. (Mardin, 2018, s. 21) Nitekim, Marx'ta baş aşağı bilinç olarak formüle edilen ideoloji Lenin ile maddi olanın üstünde bir nesnel gerçeklik algısı oluşturmak için kullanılabilir bir unsur olmuştur. Bu gerçeklik "*ideolojik önderler*" tarafından halkın topyekûn bilinçlendirilmesi yoluyla açığa çıkabilecektir. Bu bilinç sağlandığında artık herkes kendi iç deneyimlerini kullanarak "*nesnel gerçekliğe*" ulaşabilecektir. (McLellan, 2005, s. 22-23) Böylece dışarıdan bilinçlenmenin yerini içgörü alacaktır. Başka bir deyişle sınıf bilincine ulaşmış olan halk, tüm dogmaların karşısına sınıf ideolojisini koyacak ve proletarya devrimi gerçekleşmiş olacaktır. Bu bilinci oluşturmak da eğitimle mümkün olacaktır. De Tracy'nin aydınlanmayı eğitim yoluyla yayma görevi atfettiği ideoloji, Lenin ile yine eğitilmiş bireylerin elinde, bu kez, sosyalist devrimi gerçekleştirmek ve yaymak için kullanılacaktır. Bunu yapabilmek için proletarya hegemonik bir güç unsuru haline gelecektir. Esasen, bu burjuva ideolojisi yerine, proletaryanın ideolojisini egemen hale getirmek için kullanılacak tek yol olarak karşımıza çıkmaktadır. (Rehmann, 2020)

Nitekim, ideolojiyi araştıran ve bunu yaparken Lenin'den etkilenen bir Marksist olarak Antonio Gramsci, hegemonya kavramını daha belirgin hale getirmiştir. Tartışmayı yeniden bir ideoloji eleştirisi haline getiren Gramsci, bu eleştiriye olumlu bir anlam atfetmiştir. İdeoloji tartışmasına, kavramı De Tracy'nin kullandığı "*düşünce bilimi*"ne geri dönerek başlamıştır. Bu geri dönüşte her olgunun felsefi olduğu tezinin etkisi görülmüştür. Bu durum Gramsci'nin tarihselciliğinden kaynaklanmaktadır. Ona kadar geçen süreçte, Marx'ın görüşleri ekonomiden ayrılmazken, Gramsci ve ardılları, Marx'ın görüşlerine "*kültür*" ögesini eklemiş ve Marksist düşünceyi salt ekonomizmin indirgemeciliğinden koparmıştır. Kültür ve ekonomi ikiliğinin oluşturduğu bu çatışma Marksizmin temel fraksiyonlarını oluşturmaktadır. Gramsci, ideolojiyi kültürel bir rızayı oluşturan hegemonya kavramıyla açıklamıştır. Eğitimin başat faktörlerinden olan kültürlenmeyi göz önünde bulundurduğumuzda, kültürel bir kurum olan eğitimin ideolojinin oluşturmak istediği rıza mekanizması için önemi yadsınamaz derecede açık hale gelecektir. Bu hegemonyayı oluşturan güç Gramsci'ye göre devlettir. Devlet, okul eğitimi yoluyla kültürel bir yeniden üretim oluşturmakta ve bu yeniden üretim de devletin almış olduğu kararların meşrulaştırıcısı konumuna gelmektedir. Meşrulaştırılan bu karar, eğitimin çıktısı olan bireyin karara rıza göstermesini sağlamaktadır. Dolayısıyla, devlet itaati değil rızayı esas alarak bir hegemonik güç haline gelmektedir. (Lombardi, 2000)

Bir hegemonik - ideolojik güç olarak devlet, kararlarına yükselecek bir itirazın oluşmasını baskı araçları eliyle en aza indirilmesini sağlayacak, yine kendi elinde bulundurduğu "*ideolojik araçlarla*" da bunları yayarak meşruiyetini sağlayıp, tek tek bireylerin oluşturduğu yığınların

rızasını alacaktır. Devletin İdeolojik Araçları kavramsallaştırmasıyla Louis Althusser, bu konuda Gramsci'den hegemonya kavramını almakla birlikte, Lenin ve Gramsci'yle yüksüz-pozitif bir anlama yeniden ulaşan ideoloji kavramını eleştirmiş ve negatif yönlü ideoloji eleştirisine yeniden dönmüştür. Bununla birlikte, kültürel bir hegemonya işlevini kabul etmekle birlikte, Marx'ın ekonomizmini yeniden gündeme taşımış ve ekonomiyi tüm toplumsal süreçlerin başat faktörü olarak ele alarak toplumsal ve siyasal ilişkilerin altyapısını ekonomik ilişkilerin oluşturduğunu ileri sürmüştür. Üst yapısal faktörler ise toplumsal ilişkilerin geri kalan nüvelerinden mürekkep olarak ele alınmıştır. Tıpkı Gramsci'de olduğu gibi Althusser'de de dini kurumlar, aile ve eğitim ideolojik araçlar olarak göze çarpmakta ve bunlar, toplumsal rızayı oluşturarak, devletin kararlarının meşrulaştırıcısı rolünü yerine getirmektedir. (Mardin, 2018; Laclau, 1998)

3. MODERN DEVLET EĞİTİMİNİN İDEOLOJİK UNSURLARI

Eğitim, eğitim alan bireyin davranışlarında uygulayıcılar eliyle belirli bir amaç doğrultusunda istenen yönde değişiklik oluşturma sürecidir. (Ertürk, 1972, s. 9-10) Eğitim uygulaması bakımından formal ve informal eğitim olmak üzere ikiye ayrılır. İnfomal eğitim geleneksel olarak uygulanmış, belirli bir plan ve programa dayanmayan tek tek kişilerin gündelik hayatın akışı içerisinde edindikleri bilgilenme süreci olarak karşımıza çıkarken; formal eğitim ise bireyde ulaşılması hedeflenen davranışlara erişmek için belirli bir plan ve program dahilinde uygulanan süreci ifade etmektedir. Belirli bir plan ve program dahilinde uygulanan bu eğitim ise öğrencilerin belirli yaş gruplarına tasnif edilmesi suretiyle ve Türkiye özelinde Milli Eğitimin temel amaçlarına uygun bireyler yetiştirmeyi amaçlayan okul eğitimi olarak örgün eğitim ve bu eğitimden herhangi bir şekilde mahrum kalan ancak yine de devletin kontrolü altında kişilerin ilgi ve ihtiyaç duydukları yöndeki okul dışı eğitim süreci olarak yaygın eğitim şeklinde iki başlıkta incelenmektedir. (Arslan, 2009, s. 17-18)

Modern devlet, itaate dayalı bir toplumsal düzen yerine devleti yönetenlerin kararlarının halk tarafından kabul edilip rıza gördüğü ve böylece bu kararların toplumsal zeminde meşrulaştığı bir siyasal düzlem üzerine kuruludur. Bu durum, modern formal eğitim aracılığıyla resmi tarihin, toplumsal ilişkilerin ve ekonomik süreçlerin topluma ve gelecek kuşaklara aktarılmasını beraberinde getirir. (İnal, 1996, s. 19)

Makro ölçekte seçilen, hazırlanan eğitim – öğretim programları devletin ideolojik kararlarını içerirken, ders kitaplarıyla birlikte bu kararların sunumuna hazırlık yapılmakta mikro ölçekte ise okulun örtük programı ve hem öğretim programlarının hem de örtük programın uygulayıcısı olarak öğretmen, ideolojiyi yayma unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim sürecinin çıktısı olan öğrenci ise bu unsurların son halkası olarak göze çarpmaktadır. Bu bölümde öğretim programları, örtük program ve öğretmen olmak üzere üç unsurun ideolojiyle ilişkisi araştırılacaktır.

3.1. İdeolojiyi Yayan Bir Unsur Olarak Öğretmen

Lenin, ideolojiyi yaymak için ideolojik önderlere ihtiyaç duyulacağını ve bu önderlerin, eğitimsiz topluluklarda sınıf bilinci oluşturarak ideolojinin ve dolayısıyla devrimin meşruiyetini, kalıcılığını ve sürekliliğini sağlayacağı tezini ileri sürmüştür.

Öğretmenler, idealize edilmiş bir sistemde, ders verdiği sınıf içerisinde eğitimsel bir lider olma özelliğine sahip kişilerdir. Dolayısıyla öğretmen, bu boyutuyla, hem mesleki, hem de toplumsal bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da öğretmenlere mesleki bir görev yüklemenin yanı sıra, içinde bulunduğu toplumu değiştirme, dönüştürme görevi vermektedir. Bu görevi yerine getirirken öğretmenden, toplumun farklı kesimlerinden öğrencileri aynı amaç doğrultusunda harekete geçirmeyi başarması beklenmektedir. (Giroux, 2005, s. 21) Bunu yapacak olan öğretmenler, eğitim vermekle görevli oldukları okullarda eğitim almış, devletin kurduğu ve denetlediği yükseköğrenim kurumlarında mesleki teorik bilgiye ulaşmış ve Türkiye özelinde, devlet memuru ya da devlet memuru olma yeterliliğine sahip kişiler olmaları bakımından siyasi bir hak olarak öğretmenlik mesleğini yürüten kişiler olarak görev yapmaktadır. Yani, öğrenci olarak içinde bulunduğu ideolojik temeli, daha küçük yaşlardan itibaren, özümsemiş, “makbul vatandaş” olarak eğitim kademelerini devlet kontrolünde ilerlemiş olan öğretmen, yine devlet tarafından, kendi yetiştiği ideolojik sahanın içinde üretici bir konuma getirilmiştir. (McLaren, 2011, s. 22)

Ancak, bu durum öğretmeni ideolojinin eğitim yoluyla yayılma konusunda hem etkisizleştirmektedir, hem de egemen sınıfın istediği yönde eğitim verilmesi konusunda öğretmenlerin varlığı ideolojinin yayılmasını kolaylaştırmaktadır. (Sadker & Sadker, 2000, s. 5) Devlet tarafından oluşturulmuş eğitim öğretim programının uygulayıcısı olmak dışında toplumsal önderlik görevi devletin oluşturduğu çerçevenin içinde kaybolmaktadır.

İster devletin resmi ideolojisi, ister egemen ideoloji içerisindeki denetleme unsurları tarafından sürekli kontrol altında tutulan öğretmenin, sınıfında vereceği eğitim yine bu ideoloji altında hazırlanan, ders kitapları, okulda ideolojinin yeniden üretimini sağlama görevini yürüten okul yönetimi ve bu ideolojinin “makbul vatandaşları” tarafından sürekli denetlenmekte, yani örtük program ideolojinin ihtiyaç duyduğu rıza unsurunu henüz öğretim programlarının oluşturduğu çerçeveye gerek kalmaksızın meşruiyet zeminine taşımaktadır. (Lombardi, s. 43)

Burada öğretmen hem etken, hem de edilgen bir rol oynamaktadır. Bir ideoloji taşıyıcısı olarak etken rol üstlenen öğretmen, esasen okul içerisinde, bir otorite olarak görünüm kazanmakta ve onun kararlarına uyulmadığı takdirde, öğrencinin başarısız sayılacağı düşüncesi öğrenciye aktarılmaktadır. Aslında, bu düşünce, çocuğun erken çocukluk döneminde, ideolojik eğitimden geçmiş bir annenin çocuğuna parktaki kaydırağa, kayılan bölüm değil de basamaktan çıkması gerektiğini, uygun davranışın bu olduğunu ve bunun ispatı için de diğer çocukların tutumlarını göstermesi; bunu yaptığı takdirde, park görevlisinin ona kızacağı, parkta oynayan diğer çocukların onunla oyun alanlarını paylaşmak istemeyeceklerini söylemesi; çocuğu, bir ideolojik aygıt olan ailenin kararlarıyla, yine toplumsal bir aygıt olan okulda, farklı bir yol denemek isteyecek olan çocuğun, öğretmenin kararlarına rıza göstermesi gerektiği düşüncesinin de erken yaşlarda oluşmasına temel hazırlamaktadır. (Illich, 1988)

Erken yaşlarda, toplumsal bir denetim altında kaldığını düşünmek, çocuğun ideolojik kararlara rıza göstermesinin zeminini hazırlayacak ve okulda da toplumsal bir alanda, arkadaşlarının önünde küçük düşürülmek istemeyecek olan çocuk, başarılı olmak, arkadaş edinebilmek ve ailesi tarafından takdir edilmek için öğretmenin kararlarına rıza gösterecektir. Nitekim, Tezcan (2005, s. 45) bu süreçte öğrencinin içinde oluşan başarısızlık duygusuna vurgu yapmakta ve bu başarısızlığın ideolojinin kararlarının meşrulaşmasındaki rolüne atıfta bulunarak, başarısız olan

alt sınıfların, başarılı görünen egemen sınıfların kararlarını uygulayarak bu kararları meşrulaştırdığını savunmaktadır. Bu durum esasen ideolojinin her olguyu somut olarak değerlendirmesinden kaynaklanmakta ve bu somut olgular bireylerin tekil olarak ele alınarak bir topluluk haline getirilecek öznel olmalarını sağlamasının birinci koşulunu oluşturmaktadır. (Üşür, 1997, s. 47-49)

İşte öğretmen, sınıf içerisinde bunu başarılı olan üst sınıfların daha spesifik bir anlatımla, sosyo-ekonomik olarak yukarı tabakada bulunan ailelerin çocuklarının hazır bulunuşluklarına uygun olarak hazırlanan ders kitaplarını rehber edinerek uygulamaktadır.

Ders kitapları, öğrenim kademesine ve sınıfına ait müfredata yani eğitim-öğretim programına uygun şekilde hazırlanmaktadır. Bu sebeple, önce eğitim öğretim programlarının değerlendirilmesinin uygun olacağı kanısındayız.

3.2. Öğretim Programları ve İdeoloji

Öğretmen, devlet adına eğitim öğretim faaliyetlerini yerine getirmektedir. Bu görevi devletin hazırlanmış olduğu -Türkiye özelinde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından- her öğretim kademesinde ve bu kademelerin her sınıfı seviyesinde öğrenim gören öğrencilerin yaş gruplarına, öğrenme özelliklerine göre hazırlanmış olan öğretim programlarına uygun şekilde yerine getirmektedir.

Öğretim programı, bir kademe ve sınıf içerisinde uygulanacak eğitim öğretim faaliyetlerinin ana çerçevesini oluşturmaktadır. Nitekim, dersler ve derslere ait işlenecek konular, programda gösterilir, bu konuların işlenmesinde sınıf içerisinde öğretmene yardımcı olacak öğrenme – öğretim teknikleri belirlenir.

Devlet kendi resmi ideolojisinin meşrulaşmasına ve alacağı kararlara rızayı engelleyecek bilgileri müfredat dışında tutarak, kendi kararlarının meşruiyetini sağlayacak bilgiyi kapsam dahilinde tutar. Böylece, yerel ya da bireysel farklılıklar devleti yönetenler tarafından oluşturulmuş bir “makbul vatandaş” potasında eritilir. (Apple, s. 43)

Dolayısıyla bir kolektif kimlik oluşturma sürecinin ilk adımı olarak, çocuğun aldığı aile eğitimi ve toplumsal eğitimin ardından, kendi akranlarıyla birlikte aldığı formal eğitim yoluyla o kimliği içselleştirir ve böylece ideoloji kendi devamlılığını ve sürekliliğini sağlar. (Örs, s. 3-4; Üşür, s. 37)

Bunların yanında, öğretmenlerin ve ailenin siyasal ideolojilerinden bağımsızlaştırmak hem de toplumsal değişim ve özellikle de küreselleşmenin oluşturduğu etkinin devleti yönetenlerin oluşturma gayretinde oldukları insan tipini değiştirmemesi için de eğitim öğretim süreçleri yine devlet tarafından değerlendirilmekte ve denetlenmektedir.

Bir süreç olarak sınıf eğitiminin yanında, bir toplumsallaşma aracı olarak okul sadece ders eğitimiyle değil, yaparak yaşayarak öğrenme yoluyla da öğrenciler ve okulun bulunduğu yöredeki yetişkinler üzerinde de kültürün aktarımı, şartların oluşturduğu değişimin topluma entegrasyonu ve bunun yanında devleti yönetenlerin aldıkları konjonktürel kararları yaymak gibi etkileri oluşturur. Bu durum ise, eğitim öğretim programlarından bağımsız, yazılı olmayan

ancak okul nüfusu ve çevresinde bulunan insan topluluklarının karşılıklı onayıyla okulda bulunan örtük programla gerçekleşir.

3.3. Örtük Programın İdeolojinin Meşrulaştırılmasındaki Rolü

Örtük program, okulun içinde bulunduğu çevresel etkiyle (McLaren, s. 233) , devleti yönetenlerin kararlarının uyum sağlamasını ve eğitim öğretim programlarında eksik bırakılan çevresel farklılıkları, devletin resmi ideolojisini yaymak için bir çeşitlilik olarak görerek kararlara karşı rıza ve onayı sağlayan unsurlardan biridir. Nitekim, Bourdieu'ya göre eğitim kurumları bu çeşitliliği egemen sınıfın ideolojisini yaymak için daha da belirginleştirir. (Bourdieu, 2006a, s. 36-37)

Öğrenciler bu programa sessiz bir kabulle uyum sağlarlar. Esasen örtük program, makro düzeyde oluşturulmuş eğitim öğretim programlarındaki bilgiyi daha küçük parçalar halinde, öğrencilerin uygulayarak içselleştirmeleri ve böylece, öğretim programıyla verilmek istenenden daha etkili şekilde egemen sınıfın bilgisinin yayılmasını sağlamaktadır. (Aronowitz & Giroux, 1985, s. 75)

Bu mekanizma sosyal etkinlikler, ders dışı zamanlardaki toplam okul nüfusunun birbirleriyle etkileşimi, okulda kullanılan semboller yoluyla, kültürel ve ideolojik bir yeniden üretim sağladığı gibi, öğretmenlerin de bu etkileşimin içerisinde bulunmasıyla birlikte öğrencinin, müfredatta yer alan bilgiyi içselleştirmekte eksik kaldığı yönleri tamamlayarak, bilginin istendik şekilde yayılmasına hizmet eder. (Lavoie, 2006)

John Dewey'in okulsuz bilgi aktarımının mümkün olmadığına işaret etmesiyle birlikte, okulda eğitim programlarıyla verilen bilginin teorik olduğu da hatırlanacak olursa, öğrencinin bu bilgiyi hayata uyarlaması için gereken ortamı sağlayan, öğretmen, eğitim programlarına uygun yürütmek zorunda kaldığı eğitim sürecini, örtük programın gereklerine göre de düzenleyerek, verdiği bilginin öğrenci tarafından uygulanmasına da rehberlik etmekle görevli kılınmıştır. Bu durum, esasen örtük programın örtüsünü kaldırarak, onu açık bir şekilde tamamlayıcı eğitim programı haline getirmektedir. Bu durumda, devlet eliyle hazırlanmış olan eğitim öğretim programlarının ideoloji yayma işlevinin üstü kapatılmış ve bu aleniyet örtük programa bırakılmış olur. Bunun Türkiye özelinde en net örneği ise okul panolarında ve belirli gün ve haftalarda okulda düzenlenen sosyal etkinliklerde ve okul – aile işbirliği kapsamında düzenlenen tamamlayıcı derslerde karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ YERİNE

Eğitim, istendik davranış değişikliği oluşturma sürecidir. Okul eğitimi ise devlet eliyle bu davranışların devletin resmi ideolojisi yönünde değiştirilmesini ve devletin ihtiyaç duyduğu insan tipini yetiştirme süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, eğitimin gelenekle gelecek arasında bağ kuran bir kurum olmasını da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, geçmişten gelen bilgi, günün şartlarıyla birlikte harmanlanarak gelecek kuşaklara aktarılmaktadır.

Devleti yönetenler aldıkları kararları ideoloji yoluyla meşrulaştırır ve bu ideolojinin yayılmasını da ideolojik aygıtlarla sağlar. Eğitim, bu ideolojik aygıtların başında gelmektedir. Devlet eliyle hazırlanan müfredattaki bilgi, devlet tarafından, uzmanlık eğitimi verilmiş öğretmenler eliyle, okulun örtük programının tamamlayıcılığında öğrencilere sunulur. Eğitim sürecinin sonunda devletin resmi ideolojisi ya da egemen sınıfın ideolojisini içselleştirmiş olmanın simgesi olarak diploma alan öğrenciler, devletin istediği yönde yetiştirilmiş ve devleti yönetenlerin kararlarına rıza gösteren bireyler olarak eğitimlerini tamamlamış olur.

Bu süreç, kültürel bir hegemonya kurulmasıyla birlikte karar vericilerin kararlarının meşrulaştırılması bakımından sürekli ve uç uca eklenerek devam etmektedir. Böylece, egemen ideoloji varlığını ve devamlılığını sağlamaktadır. Dolayısıyla, eğitim karar vericilerin kararlarına rıza gösteren bir toplum oluşturulması ve böylece kararların meşruiyetinin sağlanması bakımından ideolojinin yayıldığı bir kurum olarak görülmektedir.

Formal eğitim, öğretmen, müfredat ve örtük programın uygulanmasıyla egemen sınıfın ideolojisini yaymakta ve ona rıza gösteren öğrencileri eğitim sürecinin çıktıları olarak hazırlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Althusser, L.** (2002). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* (5. b.). (Y. Alp, & M. Özışık, Çev.) İstanbul: İletişim Yayıncılık A.Ş.
- Apple, M. W.** (2006). *Eğitim ve İktidar*. (E. Bulut, Çev.) İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Aronowitz, S., & Giroux, H.** (1985). *Education Under Siege*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Arslan, M.** (2009). Eğitimle İlgili Temel Kavramlar. M. Arslan, Z. N. Ersözlü, İ. Aydoğan, M. İskender, M. A. Helvacı, M. Turhan, & M. Arslan (Dü.) içinde, *Eğitim Bilimine Giriş* (s. 12-25). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Black, C. E.** (1989). *Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri*. (F. M. Gümüş, Çev.) Ankara: Verso Yayınları.
- Bourdieu, P.** (2006a). *Pratik nedenler: Eylem Kuramı Üzerine*. (H. U. Tanrıöver, Çev.) İstanbul: Hil Yayınları.
- Çam, F. B.** (2016, Haziran). Eğitim Sisteminin Ortaya Çıkışı ve Antik Yunan Eğitim Anlayışının Temelleri. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), s. 629-643.
- Çetin, H.** (2001). Devlet, İdeoloji ve Eğitim. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(2), s. 201-211.
- Çoban, S.** (2014). Sınav ve İktidar. *HUMANİTAS*(4), s. 47-60.
- Dursun, D.** (2012). *Siyaset Bilimi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Eagleton, T.** (1996). *İdeoloji*. (M. Özcan, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ertürk, S.** (1972). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Yelkentepe Yayınları.
- Giroux, H. A.** (2005). *Border Crossings: Cultural Workers and the Politics of Education*. London: Routledge.
- Gutok, G. L.** (2011). *Eğitim Felsefesi ve İdeolojik Yaklaşımlar*. (N. Kale, Çev.) Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Gündüz, M.** (2008). OSMANLI MODERNLEŞMESİNİN TEMEL DİNAMIĞI EĞİTİM ve PARADOKSAL SONUÇLAR. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 4(16-17), s. 165-186.
- Heywood, A.** (2013). *Siyasî İdeolojiler*. (A. K. Bayram, Çev.) Ankara: Adres Yayınları.
- Illich, I.** (1988). *Şenlikli Toplum*. (A. Kot, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İnal, K.** (1996). *Eğitimde İdeolojik Boyut*. Ankara: Doruk Yayıncılık.
- İnal, K.** (2008). *Eğitim ve İdeoloji*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.

- Jenkins, I.** (1993). *Yazılı Kaynaklar ve Arkeolojik Buluntular Işığında Antik Devirde Çocuk Eğitimi*. (H. Malay, Çev.) İstanbul: Arkeoloji ve sanat Yayınları.
- Kaplan, İ.** (2013). *Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi: Siyasal Toplumsallaşma Üzerindeki Etkisi* (7. b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Laclau, E.** (1998). *İdeoloji ve Politika*. (H. Sarıca, Çev.) İstanbul: Belge Yayınları.
- Lavoie, R.** (2006). *It's So Much Work to Be Your Friend: Helping the Child with Learning Disabilities Find Social Success*. New York: Atria Publishing Group.
- Lombardi, F.** (2000). *Antonio Gramsci'nin Marksist Pedagojisi*. (S. Özbudun, & B. Ekmen, Çev.) Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Mardin, Ş.** (2018). *İdeoloji* (18. b.). İstanbul: İletişim yayınları.
- McLaren, P.** (2011). *Okullarda Yaşam Eleştirel Pedagojiye Giriş*. (H. Arslan, & M. Y. Eryaman, Çev.) Ankara: Anı Yayıncılık.
- McLellan, D.** (2005). *İdeoloji*. (B. Yıldırım, Çev.) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Örs, B. H.** (2009). Potmodern Dünyada İdeolojinin Dönüşümü. *İ.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*(40), s. 1-12.
- Özden, Y.** (2002). *Eğitimde Dönüşüm & Eğitimde Yeni Değerler*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Rehmann, J.** (2020). *İdeoloji Kuramları Yabancılaşmanın ve Boyun Eğmenin Güçleri* (2. Baskı b.). (Ş. Alpagut, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Sadker, M. P., & Sadker, D. M.** (2000). *Teachers, Schools, Society*. Boston: MyGrow Hill.
- Sönmez, V.** (2005). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tezcan, M.** (2005). *Sosyolojik Kuramlarda Eğitim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Topakkaya, A.** (2007). İdeoloji Kavramının Tarihsel Gelişimine Kısa Bir Bakış. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, XI*(1-2), s. 163-180.
- Üşür, S.** (1997). *İdeolojinin Serüveni: Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme*. Ankara: İmge Kitabevi.

OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN EĞİTİMDE TEKNOLOJİ KULLANIMINA YÖNELİK TUTUMLARININ İNCELENMESİ

Öğr. Gör. Bayram DELEŞ

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu
Çocuk Gelişimi Programı

ORCID: 0000-0002-7507-240X

Doç. Dr. Fatih AYDOĞDU

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Çocuk Gelişimi
Programı, Erzincan, Türkiye

ORCID ID: 0000-0001-5123-0824

Prof. Dr. Neriman ARAL

Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi

Çocuk Gelişimi Bölümü

ORCID: 0000-0002-9266-938X

ÖZET

Bu araştırmada okul öncesi öğretmenlerinin eğitimde teknoloji kullanımına yönelik tutumlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada betimsel araştırma yöntemi tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubuna Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı eğitim kurumlarında görev yapan okul öncesi öğretmenleri dâhil edilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak '*Kişisel Bilgi Formu*' ve '*Okul Öncesi Eğitimde Teknolojik Araç-Gereç Kullanımına Yönelik Tutum Ölçeği*' kullanılmıştır. Araştırma verileri online olarak Google form aracılığı ile toplanmaktadır. Veriler SPSS programı ile değerlendirilecek, elde edilen verilerin normallik dağılımları incelendikten sonra veriler uygun istatistiksel yöntemlerle analiz edilecektir. Elde edilen bulgular ilgili literatürle desteklenerek yorumlanacaktır. Araştırma sonucunda okul öncesi öğretmenlerinin eğitimde teknoloji kullanımına yönelik tutumları hakkında önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi Öğretmeni, Okul Öncesi Dönem, Teknoloji Kullanımı

INVESTIGATION OF PRESCHOOL TEACHERS' ATTITUDES TO THE USE OF TECHNOLOGY IN EDUCATION

ABSTRACT

In this study, it is aimed to examine the attitudes of preschool teachers towards the use of technology in education. In the research, descriptive research method scanning model was used. Preschool teachers working in educational institutions affiliated to the Ministry of National Education were included in the study group. In the research, '*Personal Information Form*' and '*Attitude Scale towards the Use of Technological Tools in Preschool Education*' were used as data collection tools. Research data is collected online via Google form. The data will be evaluated with the SPSS program, after examining the normality distribution of the obtained data, the data will be analyzed with appropriate statistical methods. The findings will be interpreted by supporting the relevant literature. As a result of the research, suggestions will be made about the attitudes of preschool teachers towards the use of technology in education.

Keywords: Preschool Teacher, Preschool Period, Use of Technology

EZİLME(CRUSH) SENDROMU VE ACİL BAKIM

Meryem EKİCİ¹ Mukadder MOLLAOĞLU²

¹Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü-Sivas

²Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü- Sivas ORCID: 0000-0002-9264-3059

ÖZET

Depremler dünya genelinde yoğun olarak yaşanan ve her zaman da yaşanma ihtimali yüksek olan doğal afetlerdendir. Richter ölçeklendirmesi yüksek olan (6,4-7,5 şiddetinde) depremler ciddi zararlara ve ölümlere neden olabilir. Ülkemizde de yakın zamanda Kahramanmaraş merkezli meydana gelen iki deprem çok sayıda can kaybına yol açmıştır. Bu büyüklükteki depremlerde göçük altında kalan kişilerde ortaya çıkan önemli sağlık sorunlarından biri de Ezilme (Crush) Sendromudur. Deprem sonrasında rastlanan en önemli sağlık sorunu olan Crush Sendromu, ilk defa Messina depreminde Van Colmers tarafından, sonrasında da savaşlarda kayda geçmiştir. Ezilme sendromunda temel etken, özellikle üst-alt ekstremitelerde kaslarında ezilmeye bağlı oluşan perfüzyon eksilmesi veya kaybı sonrasında meydana gelen rabdomiyolizdir. Enkaz altından kurtarılanlara kadar afetzedenin ekstremitelerinde baskının sürmesi, kaslarda ortaya çıkan toksik etkenlerin dolaşıma karışmasına engel olsa da, afetzedenin enkaz altından çıkarılması bu engeli kaldırır ve reperfüzyon nedeniyle hasarlı bölgeye giren toksik sıvı hipovolemiye, hemokonsantrasyona ve hemodinamik bozulmaya yol açar. Toksik maddelerin sisteme karışması ile birlikte hiperfosfatemi, hiperkalemi, metabolik asidoz, myoglobulinuri, oligüri, ABY (Akut Böbrek Yetmezliği), çoklu organ yetmezliği sendromu, kardiyovasküler arrest, ARDS (Akut Respiratuar Distress Sendromu) gibi organlarda ciddi sorunlara yol açan hastalıklara neden olabileceği gibi gerekli medikal yaklaşım uygulanmazsa can kaybına da sebep olabilmektedir.

Travma geçirmiş bir kişide bakım ve tedavinin hedefi; kişiyi ve tüm aile bireylerini kapsamlı bir şekilde inceleyip, ilk anımdan itibaren kaliteli, hızlı, doğru bir tanı ile sıralı ve süreli girişimler dizisini başlatarak, travmanın ciddiyetini ve mortaliteyi önlemek, iyileştirme süresini kısaltmak, kalıcı engelliliğe neden olacak komplikasyonların önüne geçmek, güvenli ve nitelikli transferi sağlamak, duruma uygun tedaviyi ve bakım hizmetlerini sağlamak, kişi ve ailenin mevcut olan sağlık problemi ile en etkili bir şekilde üstesinden gelmesini desteklemek, fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden tam iyilik halini oluşturmak ve devamlılığını sağlamaktır. Tüm sağlık çalışanları gibi hemşirelere de bu noktada büyük sorumluluklar düşmektedir. Bu derlemenin amacı, depremler sırasında travmanın doğrudan etkisi ile birlikte ortaya çıkan yaşamı tehdit eden Crush (ezilme) Sendromu ve komplikasyonlarına yönelik acil bakımın yönetimini literatür tarama yöntemi ile incelemektir.

Anahtar kelimeler: Deprem, Crush Sendromu, Travma, Acil bakım.

CRUSH SYNDROME AND EMERGENCY CARE

SUMMARY

Earthquakes are one of the natural disasters that are common in the world and have a high probability of being seen in the future. Earthquakes with a magnitude of 6.4-7.5 on the Richter scale can cause serious destruction and loss of life. Two earthquakes that occurred in Kahramanmaraş recently in Turkey caused many casualties. Crush Syndrome is one of the important health problems that occur in people under the collapse in earthquakes of this magnitude. Crush Syndrome, which is the most important complication seen after the earthquake, was first reported by Van Colmers in the Messina earthquake and later in the wars. The main trigger in crush syndrome is rhabdomyolysis, which develops after a decrease or loss of perfusion, especially due to compression in the extremity muscles. The continuation of the pressure on the extremity of the victim waiting to be rescued under the debris prevents the toxic substances released from the muscle cells from mixing into the systemic circulation. However, the rescue of the victim removes this obstacle and the fluid transferred to the damaged area as a result of reperfusion causes hypovolemia, hemodynamic deterioration and hemoconcentration; toxic substances cause serious complications of vital organs such as hyperkalemia, hyperphosphatemia, metabolic acidosis, oliguria, myoglobinuria, acute kidney injury, multiple organ failure syndrome, cardiac arrest, acute respiratory distress syndrome (ARDS) and cause mortality if appropriate medical management is not provided.

The aim of care and treatment in a traumatized individual is to address the individual and his entire family with a holistic approach, and by starting a high-quality, fast, correctly sequential and timed series of procedures from the first encounter, to prevent the severity of the injury and death, to accelerate the healing process, to avoid complications that will cause disability. to protect, to provide safe and effective transportation, to provide appropriate treatment and care services, to support the individual and family to cope with the existing health problem in the most effective way, to ensure and maintain physical, emotional and social well-being. Like all healthcare professionals, nurses also have great responsibilities at this point. The aim of this review is to examine the management of emergency care for life-threatening Crush Syndrome and its complications, which occur with the direct effect of trauma during earthquakes, by literature review.

Key words: Earthquake, Crush Syndrome, Trauma, Emergency care.

1. GİRİŞ

Deprem, su baskını, tufan gibi doğa kaynaklı afetler ve savaşlar, endüstri kazaları gibi insan hatasından kaynaklanan olaylar, oldukça ciddi acil durumlara yol açmakta; normal yaşam şartlarının değişmesine neden olmaktadır ^[1]. Bu tür afetlerden biri olan yer sarsıntılarını tüm dünyada oldukça sık olarak yaşanan ve bundan sonra da yaşanması muhtemel olan doğa olaylarıdır ^[2]. Dünyada her sene yaklaşık 500.000 saptanabilir deprem olduğu tahmin

edilmekte, bunlardan 100.000'inin hissedildiği, 100'ünün ise zarara yol açtığı saptanmıştır [3]. Richter ölçeği ile büyük olduğu tespit edilen (6,4-7,5 şiddetinde) depremler oldukça ciddi hasarlara ve ölümlere neden olabilir [2]. Ülkemizde de yakın zamanda meydana gelen Kahramanmaraş ve Gaziantep merkezli olduğu bilinen iki büyük deprem 7.7 ve 7,5 şiddetinde hesaplanmış ve yine bu iki büyük deprem arasında çok sayıda artçı sarsıntılarda meydana gelmiştir. Bölgelerde çok fazla yıkımın ve can kaybının olduğu rapor edilmiştir [4].

Bu büyüklükteki depremlerde göçük altında kişilerde ortaya çıkan önemli sağlık sorunlarından biri de Ezilme (Crush) Sendromudur. Depremden sonra rastlanan en önemli yıkım olan Crush Sendromu, ilk defa Messina bölgesinde meydana gelen deprem sonrası Van Colmers tarafından tespit edilmiş, sonraki zamanlarda da savaşlar akabinde kayıtlara geçmiştir [5]. Crush İngilizce kökenli bir kelime olup, kelime anlamı baskı altında kalarak ezilme ve sıkışma olarak tanımlanabilir. Crush Sendromu kavram olarak ekstremitelerin sıkışmasına bağlı olarak dokularda oluşan rabdomiyoliz sonucu meydana tabloyu ifade eder. Rabdomiyoliz, iskelet kasları (miyosit) içerisinde yer alan laktik ve nükleik asitler, kreatinin, kreatinin kinaz, potasyum, fosfat ve miyoglobinin travma sonrası dolaşım sistemine geçmesi ile kalsiyum, sodyum ve suyun miyositin içine infuse olmasıyla ortaya çıkar [6].

Afetzede enkaz altında iken ekstremitelerindeki bası sürdüğü için kas hücrelerinde oluşan toksik maddeler sistemik dolaşıma karışmaz. Fakat, afetzedenin enkaz altından kurtarılması engeli kaldırır ve reperfüzyon sayesinde vücut sıvısı hasarlı organlara geçer. Hasarlı bölgeye geçen vücut sıvısı hasarlı bölgede yer alan organlarda hipovolemi, hemodinamik sekeller ve organlarda hemokonsantrasyona yol açar. Kana karışan toksik maddeler ise dolaşım sistemi ile vücutta ABY (Akut Böbrek Yetmezliği), hiperkalemi, metabolik asidoz, hiperfosfatemi, miyoglobulinuri, oligüri, ARDS (Akut Respiratuar Distress Sendromu) çoklu organ yetmezliği sendromu, kalp krizi gibi vital organlarda ciddi hasarların oluşmasına yol açar. Eğer düzgün bir medikal yaklaşım oluşturulmazsa ölüme neden olur [2].

2. ETİYOPATOGENEZ

Crush sendromunun etiopatogenezini iki aşamada incelenebilir [7]:

- 2.1. Crush sendromunda ana tetikleyici, genellikle ekstremitelerde kaslarında ezilmeye bağlı gelişen kan akışı azalması veya durması sonrası ortaya çıkan rabdomiyoliz (RM)'dir [2].
- 2.2. Rabdomiyoliz zemininde ARY gelişmesidir [7].

2.1.1. Rabdomiyolizin Oluşması:

Kaslar insan vücudunun en büyük yapılarıdır. Kaslar vücut ağırlığımızın yaklaşık %40'ı kadardır. Vücutta bulunan potasyumun %70'ine sahiptir. Sodyum-Potasyum Adenozin Trifosfataz pompasının da (Na-K ATPaz) üretiminde en büyük paya sahiptir. Vücudumuzda bulunan kas dokusu, visseral organlarda olduğu gibi kemikle kaplı olmadığı için travmaya maruz kalmaya oldukça açıktır [8]. Bu nedenle kaslar bir travmaya veya nontravmatik (travmatik olmayan) bir olaya bağlı olarak hasar aldığında hücre içi sıvıları kan dolaşımına girer ve çeşitli klinik tabloların oluşmasına neden olur [5]. Rabdomiyolizin oluşması için travmaya maruz

kalan kasların en az dört saat basınç altında kalması gerektiği literatürde yer almasına rağmen Japonya Kobe depreminde bu sürenin bir saate, Marmara depreminde ise yarım saate kadar düştüğü görülmüştür [8]. Kas sarkolemmasının baskı nedeniyle gerilmesi rabdomiyolizin oluşumunda ana mekanizmadır. Sarkolemma gerildiği zaman zarın geçirgenliğinde artış oluşur. Hücre içerisine sodyum, sodyum klorür, su ve kalsiyum geçer [7-5]. Hücrenin içerisine sodyumun ve kalsiyumun girmesi hipertonsiteye ve hücrede ödeme yol açar [9].

Sitozolik kalsiyumun oluşması dokuda hasarın meydana gelmesinde en önemli etkidir [8]. Sitozolik kalsiyumun hücredeki düzeyi artınca proteolitik enzimler açığa çıkar ve bu enzimler membranın yıkılmasına sebep. Sonuçta hücre içerisinde yer alan potasyum, fosfat, aldolaz, miyogloblin, kreatin kinaz, laktat dehidrogenaz, ALT, AST ve ürik asit hücre içerisinden hücrenin dışına geçer ve kandaki seviyeleri yükselir. Kandaki seviyeleri yükselen bu maddeler vücutta toksik ve ölümcül komplikasyonların oluşmasından sorumludur. Rabdomiyolize yol açan başka bir mekanizma da iskemidir [7]. Ekstremitelerin baskıya maruz kalan bölümünün distali haliyle iskemik kalır. İskemi nedeniyle meydana gelen oksijene bağlı mitokondriyal solunumda bozulma meydana gelir ve ATP (Enerji) üretimi azalmaya başlar. Sürecin devamındaki 30 dakika içerisinde Na-K/ATPaz (Sodyum-Potasyum Adenozin Trifosfaz) pompasıyla üretilen Na⁺ gradiyenti azalır, ödem oluşur ve tabloya lizozomal degranülasyon eşlik eder. Vücut ısısında 4-6 saat sonra nekroza yol açan ve geri dönüşümü mümkün olmayan morfolojik çeşitli değişiklikler meydana gelir. Tabiki baskıya maruz kalan ekstremitede iskemi farklı olabilir fakat genel olarak azalan perfüzyon baskısının distalinde etkisini gösterecektir. Hücre içerisi Ca⁺⁺'nın da yükselmesiyle nekroza giden tablo hızlanır [2]. Ayrıca kas dokusunda meydana gelen iskeminin oluşması ve bu iskeminin giderilmesi sırasında oluşan iskemi-reperfüzyon hasarı da (reaktif oksijen metabolitlerinin oluşumu sonucu) rabdomiyoliz etiopatogenezinde aktif olarak yer almaktadır [9].

Diğer yandan, deprem sonrasında kullanılan ilaçlar, enfeksiyonlar, elektrolit bozuklukları gibi travma dışı nedenlere bağlı olarak ta rabdomiyoliz gelişebilir. Travma veya travma dışı nedenlerle meydana gelen rabdomiyoliz seyrinde, intravenöz sıvı uygulanmasından sonra verilen sıvının hasara uğramış kasın içine girmesinden dolayı lokal kas ödemi belirginleşir. O nedenle, sıvı tedavisinin ardından herhangi bir kasta ödem ortaya çıkması rabdomiyolizi düşündürmelidir [8].

2.1.2. Rabdomiyoliz Zemininde ARY Gelişmesi:

Rabdomiyolizdeki ARY oluşumu; hipovolemi, doğrudan miyogloblin toksisitesi, vazokonstriksiyon da dâhil olmak üzere primer ve sekonder faktörler doğrultusunda meydana gelir [8]. Kaslarda ödem meydana gelmesiyle birlikte oluşan hipovolemi, böbrek perfüzyonunda azalmaya yol açar [10]. Afetzedenin enkaz altında kaldığı süre zarfında suya ulaşamaması ve vücutta oluşan kanamalı yaralanmalar da hipovolemi tablosunu ağırlaştırarak böbrek perfüzyonunun ciddi düzeyde azalmasına neden olup ARY tablosunu ağırlaştırır [9].

Hipovolemik şokun tetiklediği vasokonstriktör hormon ve sitokinler de böbrekte perfüzyon bozukluğunun artmasına sebep olur [5].

Rabdomiyoliz nedeniyle kaslarda meydana gelen yıkım, hasar alan kas hücrelerindeki miyoglobinin kana karışmasına neden olur [11]. Kandaki seviyesi artan miyoglobin hem direkt toksik etki göstererek hem de böbrek tübüllerinde tıkanıklıklara yol açarak ARY gelişmesine yol açar [7]. Ayrıca, myoglobin içerisinde yer alan demir iyonlarının oksitlenmesi nedeniyle hidroksi radikal oluşumu, reperfüzyon komplikasyonu, hiperfosfatemi, endotoksin oluşumu, hiperürisemi ve aktif damar içi pıhtılaşması da Crush sendromu zemininde meydana gelen ARY'nin patogenezinde görülür [9]. Enkaz altında suya erişimi olmayan afetzedelerde devam eden sıvı kayıpları negatif sıvı açığının yükselmesine neden olur. Bu hastalarda septisemi, nefrotoksik atık oluşumu, kalp ritim bozukluğu, kalp yetmezliği gelişir. Ayrıca transfüzyon tepkisine bağlı böbrek kaynaklı ARY ile birlikte pelviste meydana gelen travmaya bağlı olarak supravazikal veya infravazikal tıkanma sonucu meydana gelen postrenal kaynaklı ARY de görülebilir [8].

A. KOMPARTMAN SENDROMU

Rabdomiyolizin en çok görülen klinik bulgusu kompartman sendromudur [11]. Anatomik kompartman; kaslardan, sinirlerden ve kan damarlarından oluşan, kemik, interosseöz membran ve fasialar içinde kalan alanlardır. Kompartman sendromu, damarın ve sinirlerin içerisinde yer aldığı kapalı alanlarda meydana gelen ödem ve doku basıncının dolaşımı engelleyecek şekilde artmasıyla oluşan, hipoksi oluşumu nedeniyle kas ve sinir dokusundaki iskemiye maruziyet sonrasında gelişen klinik tablodur [12]. Eğer iskemi 4 - 12 saat kadar sürerse kas ve sinir hücrelerinde hasar oluşmaya başlar, sağlıklı dokun yerini fibrötik dokuya bırakır. Tanının gecikmesi ile hastada irreversibl kas ve sinir iskemisi oluşur [13]. Normal bir insanda kompartman basıncı 10 ila 20 mm/Hg'dır. Kompartman basıncı 30 mm/Hg'nın üzerine çıkarsa kompartman sendromunu düşünülür [12]. Kompartmanda basıncın artmasına sebep olan faktörler; eksternal (kompartmana uygulanan dış basınç veya sıkışıklık) ve internal (kompartman içi basınç artması) faktörler olmak üzere ikiye ayrılır [14]. (Çizelge 1)

İnternal Nedenler	Eksternal Nedenler
Kırıklar	Alçılama
Sıvıların ekstrevasyonu	Sıkı bandaj
Enfeksiyonlar	Yanıklar
Böcek / Yılan sokmaları	Ezilme yaralanmaları
İntramüsküler hematomlar	Cerrahi esnasında yanlış pozisyonlama
İntraosseöz infüzyon	

Kompartman sendromunun tanısı önce şüphe ile başlar. Yaralının bilinci açık olmasına rağmen yaralanmanın dozu ile ters orantılı ağrı, pasif germe ile çoğalan ağrı, uyuşma, karıncalanma ve ilerleyen tabloda distal nabızların palpe edilememesi ile tanı konulur. Bilinci kapalı olan kazazedelerde bu tanıyı koymak daha zordur. Ekstremitelerde meydana gelen aşırı ödem ve eşlik eden taşikardi bazen tek gösterge olabilir. Nabzın alınıyor olması, kompartman sendromunun olmadığını göstermez ^[15]. Olası veya oturmuş bulgularla oluşturulan kompartman sendromu tanısını müteakip kompartman sendromu nedeniyle oluşabilecek zararlı etkileri önleyebilmek için gerekli acil müdahaleler yapılmalıdır. İlk önce ekstremiteleri saran sargılar, atel, bandaj veya alçılar tamamen çıkarılır. Ekstremiteler kaplayan sargılar tüm ekstremitte boyunca gevşetilmelidir. Etkilenen ekstremitedeki ödemi en alt seviyeye indirirken perfüzyon seviyesini en üst düzeye çıkarabilmek için ekstremitte hastanın kalbinin bulunduğu seviyeden daha yüksek bir seviyeye yükseltilmelidir ^[16]. Eğer ekstremitede kırık varsa kırık olan uzvun immobilizasyonu, inflamasyonun azaltılması, cerrahi harici girişimler (Fizik tedavi, germe, nonsteroidal antiinflatuar ilaç kullanımı, uygun ayakkabının kullanımı, ortostatik araçlar vb.) ilk önce yapılması gereken uygulamalardandır. Cerrahi girişim ile parsiyel veya tam fasyotomiyle dekompresyon oluşturulabilir. Yaralanan bölge büyük ise kas ve deri grefti uygulanır. Akut gelişen KS'nda fasyotomi en uygun tedavi iken, gecikilmiş KS ve ezilmeye bağlı kas hasarlarında fasyotomi uygun bir tedavi değildir ^[17].

B. KARDİYOVASKÜLER SİSTEM KOMPLİKASYONLARI

Crush sendromunda oluşan kardiyovasküler sistem komplikasyonları değişik anormalliklerin (hipovolemi, hiperkalemi, hipokalsemi, şok, asidoz ve hiperfosfatemi) sonucudur. Hipovoleminin kardiyovasküler sisteme etkileri, kan elektrolitlerinin organlara doğrudan etkileri ve kardiyotoksinlerdir. Araştırmalar hipovolemik şokun, crush sendromu sonrası ilk 4 gün içerisinde oluşan ölümlerin en sık görülen nedenidir. Hipovolemi, ezilen kasın büyük miktarda sıvı emmesi sonucu ortaya çıkabilir ^[10]. Crush sendromu sonrası meydana gelen erken ölümün ikinci nedeni de "hiperkalemi"dir ^[11]. Potasyumun büyük kısmı iskelet kaslarında depo halindedir. Sarkolemma hasarından sonra hücrenin içinde olması gereken potasyum hücrenin dışına çıkar ve kanda bulunma seviyesi yükselir. Böbreklerin fonksiyonu her ne kadar normal olsada bu kadar yüksek düzeydeki potasyumun vücuttan idrar yoluyla çıkarılması mümkün değildir. Bununla beraber yükselen potasyum seviyesi disritmilere neden olup, kardiyak arreste yol açar ^[10].

C. PULMONER KOMPLİKASYONLAR

Diğer afetlerde olduğu gibi depremlerde, solunum sistemi komplikasyonlarının oluşmasına zemin hazırlar; bu komplikasyonlar arasında bronşit, astım atakları ve pnömoni ön plandadır. Solunumla ilgili enfeksiyona neden olan komplikasyonların oluşumunda çevresel etkenlerin olumsuz olması büyük rol oynar ^[11]. Bunların yanında kırık kaburgalar, toraks boşluğuna kan, sıvı veya hava birikimi, travmaya bağlı asfiksi ve akciğerlerdeki kontüzyonlar da travma sonucu oluşabilecek komplikasyonlar içerisinde yer alır ^[10]. Bu komplikasyonlar içinde en sık olarak

ARDS özel yer tutmaktadır ^[11]. ARDS'nin zarar gören hücrelerden ya da direkt olarak travma sonrası oluşan inflamatuvar medyatörlerin salınımıyla ortaya çıktığına inanılmaktadır ^[10]. Araştırmalarda görüldüğü gibi fazlaca yapılan transfüzyon, sepsis, oksijen zehirlenmesi, pnömotik atak ve damarlar içerisindeki yaygın pıhtılaşma ARDS'nin oluşmasına neden olan etkenlerdendir ^[18].

3. BELİRTİ VE BULGULAR

3.1. Crush Senduromu Vakalarında Klinik Bulgular:

Crush sendromlu vakalarında tespit edilen klinik bulgular şunlardır:

- Ezilen ekstremitelerdeki lokal bulgular,
- Ezilen kaslardan salgılanan toksik maddelere bağlı sistemik bulgular (Crush sendromu bulguları) olarak iki başlık altında incelenir ^[19].

Travma sonrası oluşan lokal klinik bulgulardan; ezilen dokuda şişlik, hassaslaşma, gerginlik oluşumu, ciltte meydana gelen değişik renk (solukluk, hemoraji), ağrı, kaslarda kuvvet kaybı, bölgede sertleşme, kasta nekroz, periferik nöropati en önde olanıdır. Vakalardaki en tipik lokal belirti kompartman sendromudur. Sendromla birlikte oluşan ağrı beklenenden çok daha yüksektir ^[5]. Crush sendromlu vakalardaki sistemik bulgular genellikle tablonun ilk etkilediği organ ya da sisteme göre değişiklik gösterebilir ^[19]. Sistemik klinik bulgular içerisinde hipovolemik şok, ABH, düşük tansiyon, kalp yetmezliği, aritmi, solunum yetmezliği, enfektivite, yaygın damar içi pıhtılaşma ve septisemi yer alır. Vakalarda ARY nedeniyle genelde oligüri, nadiren de anüri görülebilmektedir ^[9].

3.2. Laboratuvar Bulgular:

Etiyopatogeneizde de anlatıldığı üzere gelişen RM'ye bağlı olarak ortaya çıkan yüksek miktardaki potasyum beraberinde fosfor, laktik asitler, nükleik asitler ve miyoglobulin kardiyovasküler dolaşıma girer ve beraberinde kandaki seviyeleri önemli oranda artar. Özellikle hiperkalemi laboratuvar bulguları içerisinde en önemli olanıdır ^[2]. Rabdomiyoliz esnasında ezilen kaslardan en yüksek miktarda salınan madde miyoglobulin ise de yarı ömrü oldukça kısa olması ve yaklaşık altı saatte plazma içerisinde tamamen temizlenmesi nedeniyle kan serumundaki miktarı çoğunlukla normaldir. Bu sebeple tanı koymak için kandaki veya idrardaki miyoglobulin seviyesinin ölçülmesi güvenilir bir yöntem değildir ^[8]. Fakat miyoglobulinin idrara infuse etmesi sonucu idrarın koyu (koyu kırmızı, kahverengi, kola rengi gibi) renkte olması oldukça önemli bir bulgudur ^[2]. Bununla beraber hipokalsemi, hiperfosfatemi, anemi, hiperüremi ve serum kreatin fosfokinaz (CK) düzeyinde yükseliş tespit

edilmektedir. Serum CK basit uygulamada rabdomiyolizin en tipik bulgularındandır ^[10]. Crush sendromunda aşağıdaki laboratuvar bulgularından bir ya da daha fazlası görülebilir: idrar çıkışı <400 mL/gün, Kan üre azotu > 14.3 mmol/L, Serum kreatinini >176 µmmol/L, Serum ürik asidi >475.8 µmmol/L, Serum potasyumu >6 mmol/L Serum fosforu >2.6 mmol/L, serum kalsiyumu >2 mmol/L ^[7].

4. TEDAVİ VE ACİL BAKIM

Travma geçiren bir kişide bakımın ve tedavinin temel amacı, kişiyi ve ailesini kapsamlı bir değerlendirme ile ele alıp, ilk müdahale anı itibarı ile bilinçli, yüksek kaliteli, hızlı, doğru bir şekilde tasarlanmış sıralı ve belirlenmiş zaman periyotları içerisinde yer alan işlemler dizisini başlatmak, travmanın ciddiyetini ve mortaliteyi engellemek, iyileşme sürecinin hızlanmasını sağlamak, hastaların sakat kalmalarına neden olacak komplikasyonların önüne geçmek, hastaların güvenli ve seri bir şekilde transferini sağlamak, travmaya uygun tedavinin ve bakım hizmetlerinin sunumunu sağlamak, kişi ve ailenin meydana gelen sağlık sorunu ile en verimli şekilde baş etmesi için destek sağlamak, fiziksel, ruhsal, toplumsal yönden tam iyilik halini oluşturmak ve sürdürmektir ^[5]. Crush sendromlu hastalarda en temel tedavi; agresif sıvı takviyesi, dekompresyon, oluşabilecek komplikasyonların bertaraf edilmesi ile sürecin etkin ve verimli bir şekilde yönetilmesi oluşturur ^[2].

4.1.Enkaz Altında Olan Hastanın Yönetimi:

Enkaz altında bulunan bir hastaya yapılacak ilk müdahale hastanın dikkatli ve koordineli bir şekilde tahliye edilmesi ve hemen sıvı tedavisine başlanmasıdır. Crush sendromu sonucunda oluşabilecek komplikasyonlar doğru ve zamanında yapılan müdahaleler ve etkin tedavi uygulamaları ile engellenebilir ^[10]. Ezilme sendromunda hiperfosfatemi, hiperkalemi, myoglobüri ve metabolik asidoz kısa bir zaman zarfı içinde başlayabilir. Bu sebeple tedaviye daha enkaz altındayken başlanmalıdır ^[20]. Sıvı replasmanı bu tedavinin kilit noktasıdır, çünkü crush sendromunun en önemli komplikasyonlarından biri olan ARY'nin patojenezinin merkezinde hipovolemi rol almaktadır. Hastanın hastaneye ulaşmasından önceki en önemli hedef, baskıya neden olan etkilerin ortadan kaldırılmasını sağlamak ve en erken sürede hastanın hidrate edilmesini sağlamaktır. Sıvı replasmanına hastanın enkaz altından kurtarılmasını beklemeden olay yerinde hasta daha enkaz altında iken başlanmalıdır ^[10]. Birey ile ilk temas kurulduğu andan itibaren, mümkünse hemen tıbbi değerlendirme yapılmalı ve baskı altında olmayan ekstremitelerden herhangi birine ulaşıp en kısa zamanda IV katater ile damar yolu açılmalıdır. Saatte 1000 cc (çocuklarda 15-20 ml/kg/saat) hızında gidecek biçimde izotonik NaCl infüzyonu yapılmalıdır ^[19].

Bireyin vücudu enkaz altından tamamen kurtarılanaya kadar sıvı takviyesi devam ettirilir. Genellikle bu süre 45 dakika ile 1,5 saat arasında sonuçlanır. Bu sürenin iki saati geçmesi halinde sıvı tedavisinin hızı 500 ml/saat olacak biçimde yeniden ayarlanır. Kurtarma işlemi eğer daha uzun sürecekse, uygulanan sıvı tedavisi kişiye göre belirlenir. Ancak hasta genç ise

özellikle sıvı replasmanına devam edilmesi gerekir ^[2]. Crush yaralanması meydana gelen hastalarda ARY olmasa bile genellikle ciddi hiperpotasemi görülebilir. Çünkü hastanın hasarlı kaslarından kana yüksek oranda potasyum geçişi gerçekleşir ^[8]. Bu nedenle birey enkaz altındayken potasyum veya laktat içerikli sıvılar verilmemelidir ^[9].

4.2. Enkaz Altından Çıkarılan Vakanın Yönetimi:

Hasta kurtarıldıktan hemen sonra hastanın hayati bulgularını kontrol edip gerekli olan tıbbi müdahalelerin şeklini ve miktarını belirlemek için hastaya ön muayene yapılmalıdır. Tedavi önceliğinin kime verileceğini ve ölme ihtimali yüksek olan hastaları belirlemek için triyaj uygulanmalıdır. İlk muayene, A.B.C.D.E. (havakanalı, solunum fonksiyonu, dolaşım, bilinç ve dış muayene) yöntemine dayanan sağlam bir protokole ile yapılmaktadır. Sonrasında mümkün olan en az zamanda ikinci bir muayene ile her bir fert için genel travma tablosu bulguları değerlendirilmelidir ^[10].

İkinci muayene daha kapsamlı ve teferruatlı bir şekilde yapılmalıdır. Yaralının tepeden tırnağa tüm muayenesi gerçekleştirilmeli, yara alan bölgeler ve kırıklar tespit edilerek gerekli müdahalede bulunulmalıdır ^[12]. Enkazın altından tahliye edilen kazazedenin boyun ve omurga stabilizasyonu sağlanmalıdır ^[5]. Eğer kazazedenin ekstremitelerinde kırık mevcut ise kırık için gerekli eksternal fiksator yöntemi ile tespit yapılabilir. Erken müdahalesi yapılan, enkaz ağırlığının az olduğu hastalarda fasyotomi uygulanabilir, ancak hastaya geç dönemde ulaşılmış ise fasyotomi yapılması, aynı kompartman sendromundaki gibi tartışılmalıdır ^[15].

Küçük kazalardan sonra da crush sendromu oluşabilir. Enkaz altından çıkarılan her hasta riskli kabul edilmelidir. Yaralanması hafif olan ve crush sendromunun ilk belirgin belirtileri olmayan hastaları bile, idrar çıkışında azalma, koyu renkli idrar, üremi belirtileri ve semptomları gibi crush sendromunun geç belirtileri açısından takip edilmelidir ^[21]. Birey göçük altından çıkarılır çıkarılmaz hemen gerekli sıvı durumunu belirlemek için hidrasyon durumu belirlenir ve kişi dehidrate ise sıvı takviyesine başlanır^[10]. Birey göçük altından çıktığında idrarını yapabiliyor ise verilecek her 2. veya 3. 1000 cc hipotonik NaCl'e (%5 dekstrozun içinde, %0,45 NaCl içeren serum) 50 mEq bikarbonat takviyesi verilerek (erişkinler için günlük toplam 200-300 mEq kadar bikarbonat) idrar pH'nın 6,5'in üzerinde tutularak tübül içerisinde miyogloblin ve ürik asit birikiminin önüne geçilebilir. İdrar çıkımı bulunmayan hastalara gereğinden fazla sıvının verilmesi hastada hipervolemiye, hipertansiyona ve kalp yetersizliğine neden olabilir. Bu sebeple hemen hastaya santral venöz basınç kateteri ile idrar sondası uygulamak ve verilebilecek sıvının miktarını değişkenlere göre ayarlayarak vermekte fayda vardır ^[22]. Crush sendromunda en sık izlenen ve ölümlere sebebiyet veren en tehlikeli yan etki hiperpotasemidir. Birçok kişide olay yerinde ya da hastaneye başvurusunun daha ilk dakikalarında hiperpotasemi nedeniyle kaybedilir ^[19].

Hiperpotasemi hastalığının genel tedavi sürecinde insülin, dekstroz, kalsiyum takviyesi verilmekle birlikte tedavinin son aşamasında diyaliz süreci uygulanabilir ^[7]. Crush sendromunun tedavisi sırasında meydana gelen geç ölümler genellikle septisemi ve çoklu organların yetmezliğine bağlı gerçekleşmektedir^[9]. Enfeksiyon oluşumu; ezilmenin kendisine

ya da uygulanan cerrahi girişimler (fasyotomi, debridman, eksplorasyon, ampütasyon, vb.) nedeniyle ilk dönemde ya da ilerleyen dönemde görülebilir. En sık olarak yaralara bağlı enfeksiyonlar görülmektedir. Bu sebeple kirli yaraların tedavi edilmesi oldukça önemlidir. Kazazedede sistemik bir enfeksiyon bulgusu mevcutsa kültür örnekleri alınmalı ve sonrasında uygun antibiyotik ile hemen tedavisine başlanılmalıdır [8].

Amputasyon; crush sendromu gerçekleşen hastalardaki en üzücü cerrahi girişimdir. Bu nedenle cerrahi girişim için endikasyon süreci titizlikle takip edilmeli ve sadece hastanın hayatı söz konusu olursa amputasyon uygulanmalıdır [5]. Enkaz altında kalan bireyin kurtarılması için, onarılması mümkün olmayan vasküler yaralanma mevcut ise, kısmi gerçekleşmiş bir amputasyonun tamamlanması için ve ağır septisemi gibi önemli nedenlerle acil amputasyon gerçekleştirilebilir ama bu tip girişimlerin yüksek mortalite ile sonuçlanabileceği unutulmamalıdır [3].

5. CRUSH SENDROMUNDA HEMŞİRELİK UYGULAMALARI

Hemşireler doğal kaynaklı deprem, sel gibi afetlerde görev üstlenen sağlık sisteminin vazgeçilemez elemanıdır. Hemşireler Crush sendromunun erken zamanda teşhis edilmesinde ve hastanın bakım sürecinde aktif rol oynamaktadır. Felaket bölgesinde mevcut olan dinamiğin uygulanmasında, komplikasyonların önüne geçilmesinde, Crush sendromunun semptom yönetiminde ve acil müdahalelerin yapılmasında bütün sağlık çalışanlarına olduğu gibi hemşirelere de büyük bir sorumluluk düşmektedir [10].

5.1. Hastanede hemşirelik bakımı şu şekildedir:

- Hastalara yapılacak olan bütün girişimler hakkında hastalara ve yakınlarına önceden bilgi vererek gerekli olan izni almak,
- Hastaların bilinç durumlarını sık sık takip edip, bilinç durumunda değişiklik olan hastaları hekime bildirmek, hastaları tek başlarına bırakmamak,
- Hastaların hayati bulgularını takip ederek, değişimleri hekime iletmek,
- Laboratuvar sonuçlarını takip etmek,
- Hastanın cilt rengini, ısısını ve yapısını izlemek,
- Basıya maruz kalan kasın olduğu ekstremitelerin kan dolaşımını engelleyen pozisyonları düzeltmek ve sık aralıklarla yeni pozisyonlar vermek,
- Hastanın aktif ya da pasif egzersiz uygulamasına yardımcı olmak,
- Hareketlilik toleransını takip etmek, sistematik olarak artmasını sağlamak için uygun aktiviteleri ve istirahat periyotlarını ayarlamak,
- Yeterli seviyede istirahat yapmasını sağlamak ve çabuk ambulasyona yönlendirmek,
- Uzun zaman soğuğa maruz kalmasına engel olmak,
- Gerekli cilt bakımı uygulamak ve hastanın cildini nemli tutulmasını sağlamak,
- Sık ya da dar elbiseler giymesine mani olmak,

- Uygulanan ilaçların toksik etkilerini incelemek,
- İdrar testlerinin bulgularını, miktarını ve rengini takip etmek
- Ödem takibi yapmak, değerlendirip cilt bakımı uygulamak,
- Hiperpotasemi etkilerini belirtilerini takip etmek ,
- Sıvı takibi yaparak varsa eksik sıvıyı, kan, plazmayı takviye etmek,
- K+ içerikli gıdaların yenilmesini engellemek,
- Karbonhidrat düzeyi yüksek, fosfor ve protein yönünden fakir diyet vermek,
- Ağız sağlığı takibi yapmak,
- Yüksek K+ hastalar için periton diyalizi veya hemodiyaliz sürecini başlatmak,
- Kardiyovasküler arrest yönünden hastayı monitörize ederek acil kalp ilacı gereksinimini hazır bulundurmak,
- Gerekli durumlarda hipokalsemi düşünülür ise önerilen dozda Ca glukonatu IV olarak yavaşça uygulamak,
- Fosfor içerikli gıdaları azaltmak,
- Tansiyon ölçümü esnasında ebe eli belirtisine dikkat etmek,
- Metabolik Asidoz belirtisi yönünden hastayı değerlendirmek (apati, dermansızlık, işlev bozukluğu v.b) ve lüzumu halinde gerekli miktarda HCO₃ (bikarbonat) infüzyonunu yapmak,
- Hastayı enfeksiyon yönünden (lökositoz, ateş, v.b)
- Kanama belirtilerini ve bulgularını değerlendirmek ve normal olmayan durumları hekime bildirmek,
- Süreçle baş etme yöntemlerini aktarmak ve duygularını anlatması için hastayı cesaretlendirmek
- Kompartman sendromu açısından belirti ve bulguları incelemek ve değerlendirmek [23-5].

6. SONUÇ

Depremler öngürülemez doğal afetlerdir. Deprem sonrasında yüksek sayıda ölüm, travma, psikolojik rahatsızlıklar, Crush Sendromu gibi istenmeyen durumlar ortaya çıkar. Sonrasında bu rahatsızlıklar morbidite ve mortaliteye bile neden olabilmektedir. Çeşitli politik adımlarla, stratejik yatırımlarla, toplumsal bilinçlendirme ile, teknolojik gelişmelerin takibi ile ve gerekli eğitimler verilerek afetlerin zararlı etkileri azaltılabilir veya önlenir. Deprem nedeniyle oluşan travmanın direkt etkisinden sonra en sık 2. ölüm sebebi olan Crush Sendromu hastaya acil müdahaleyi ve hastanın durumunun hızlı bir şekilde kontrol altına alınmasını gerektiren klinik bir vakadır. Morbidite ve mortalite oranının azaltılmasını sağlamak için travma geçiren hasta ile ilk temasta bulunur bulunmaz hastada Crush sendromundan şüphelenilmelidir. Sürecin etkin ve verimli bir şekilde sonlandırılabilmesi için yoğun ve agresif bir tedavi yöntemi uygulanmalıdır. Akut dönemde tedavi böbreğin, kalbin ve akciğerlerin komplikasyonlarını önlemeye yönelik olmalı yeterli dolaşım sıvısının ve yeterli sıvı atılımının sağlanmasına

yönelik olmalıdır. Özellikle potasyum yönünden düşük agresif sıvı takviyesi bu hastalığın komplikasyonlarının oluşmasını önleyebilir.

7. KAYNAKÇA

- [1] Şimşek, P., & Gündüz, A. (2021). Türkiye’de Afet Hemşireliği. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 47(3), 469-476.
- [2] Kurultak, İ. (2022). Deprem Yaralanmalı Erişkin Hastada Ezilme (Crush) Sendromu. *Totbid Dergisi*, 21, 294-303.
- [3] Bıçakçı, N., & Karakayalı, O. Depremler Ve Medikal Etkileri. *Anatolian Journal Of Emergency Medicine*, 5(4), 203-208.
- [4] Gürbüz, F., & Koyuncu, N. E. (2023, March). Çocuklar Ve Deprem. In *International Conference On Scientific And Academic Research* (Vol. 1, Pp. 379-383).
- [5] Aygin, D., & Atasoy, İ. (2008). Crush Sendromu Tedavi Ve Bakımı. *Anadolu Hemşirelik Ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(1), 93-100.
- [6] Gündüz, F., & Ersoy, G. (2022). 112 Ambulans Servisi Çalışanlarının Sahada Crush Sendromu Tedavisine İlişkin Bilgi Düzeyleri: İzmir İli Örneği. *Hastane Öncesi Dergisi*, 7(1), 37-50.
- [7] Yıldırım, E., Kaymaz, B., Dörtler, H., Üstündağ, S. E., Akdeniz, A., & Erbaş, O. Crush Sendromu. *İstanbul Bilim Üniversitesi Florence Nightingale Tıp Dergisi*, 4(4), 213-218.
- [8] Kasap Demir, B., & Başaran, C. (2022). Deprem Sonrası Çocuk Hasta, Ezilme (Crush) Sendromu. *Totbid Dergisi*, 21, 304-311.
- [9] Akdam, H., & Alp, A. (2015). Ezilme Sendromu. *İzmir Tepecik Eğitim Hastanesi Dergisi*, 25(2), 71-77.
- [10] Hoxha, J. Deprem Sonrası Crush Sendromu: Olay Yerinden Hastaneye Hemşirelik Bakımı. *Fen, Ziraat Ve Sağlık Bilimleri*.
- [11] Turgut, N., Adaş, G., Akçakaya, A., Mingır, T., Topuz, C., & Ay, A. (2012). Deprem; Travma, Ezilme (Crush) Sendromu Ve Kardiyopulmoner Resüsitasyon. *Okmeydanı Tıp Dergisi*, 28 (Ek Sayı 2), 135, 147.
- [12] Türkmen, A., Yılmaz Dünder, G., & Akyolcu, N. (2020). Acil Servislerde Görülen Ortopedik Travmalar Ve Hemşirelik Bakımı. *Jaren*, 6(2), 375-80.
- [13] Damar, H. T., & Bilik, Ö. (2014). Buzdağının Görünmeyen Yüzünü Keşfetmek: Ortopedi Hastalarında Kompartman Sendromu Ve Hemşirelik Yaklaşımları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 7(3), 223-229.
- [14] Turgut, A., & Cansabuncu, G. (2022). Deprem Sonrası Ortopedik Yaralanmalı Çocuk Hasta, Kompartman Sendromu. *Totbid Dergisi*, 21, 289-293.
- [15] Özkaya, U., & Yalçın, M. B. (2022). Deprem Yaralanmalı Hastada Kompartman Sendromu Ve Ezilme (Crush) Sendromu Ayrımı: Fasyotomi Kime Ve Ne Zaman? *Totbid Dergisi*, 21, 312-315.
- [16] Dağlar, B. (2022). Deprem Yaralanmalı Hastada Kompartman Sendromu. *Totbid Dergisi*, 21, 283-288.

- [17] Bilik, Ö. (2023). Deprem Sonrası Kompartman Sendromuna Yaklaşım. H. Ünlü İçinde, *Deprem Sonrası Yaşanan Travmalar Nedeniyle En Çok Karşılaşılan Ortopedik Sorunlar Ve Hemşirelik Bakımı Rehberi/Algoritması*, Ankara.
- [18] Demirkıran, O., Dikmen, Y., Utku, T., & Ürkmez, S. (2003). Marmara Depremi Sonrası Crush Sendromlu Hastalar. *Acil Tıp Dergisi : Emj*, 20(3), 247–250. <https://doi.org/10.1136/Emj.20.3.247>
- [19] Sever, M. Ş. Ezilme (“Crush”) Sendromu.
- [20] Crush, O. I. I. E. (2003). Deneysel Crush Yaralanmada Ringer Laktat Resusitasyonunun Doku Kan Akımı Ve Oksidan Hasara Etkisi. *Ulus Travma Derg*, 9(4), 239-245.
- [21] Sever, M. S., Vanholder, R., & Rdrtf Isn Çalışma Grubu Toplu Afetlerde Ezme Mağdurlarının Yönetimi İçin Öneriler (2012). Toplu Felaketlerde Ezme Mağdurlarının Yönetimi İçin Öneri. *Nefroloji, Diyaliz, Transplantasyon : Avrupa Diyaliz Ve Nakil Birliği'nin Resmi Yayını - Avrupa Böbrek Birliği*, 27 Suppl 1, İ1–İ67. <https://doi.org/10.1093/Ndt/Gfs156>
- [22] Sever, L. (2009). Ezilme Sendromu Çağrılı Editör . *Türk Pediatri Arşivi* , 44 (2) , 43-47 . Retrieved From <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tpedar/issue/13191/159388>
- [23] Mihçı, E., & Yılmaz, N. N. Crush Sendromu Ve Hemşirelik Bakımı. In *1st International 6th National Emergency Nurses Congress* (p. 40).

UREMIC PRURITUS AND MANAGEMENT OF CARE

Meryem EKİCİ¹ Mukadder MOLLAOĞLU²

¹Sivas Cumhuriyet University, Institute of Health Sciences-Sivas

²Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Health Sciences, Department of Nursing- Sivas

ORCID: 0000-0002-9264-3059

ABSTRACT

Chronic renal failure (CKD) is a clinical picture characterized by a progressive and chronic deterioration in the kidney's fluid-electrolyte balance and other endocrine and metabolic functions. One of the symptoms that can be seen in chronic renal failure is uremic pruritus. Itching (pruritus) is defined as an unpleasant sensation that causes the skin to itch. Uremic pruritus progresses with a prevalence of 10-70% in patients with end-stage renal disease. Although many theories have been put forward for the underlying causes of CRF-related pruritus, which has a high prevalence in the world and in our country, its pathophysiology has still not been clarified; however, studies have revealed some important factors in the occurrence of itching due to CRF. These; increased urea, creatinine levels, skin dryness, parathyroid hormone levels, mast cells, serotonin level, neuropathic mechanism, immune system and inflammation, opioid system and other mechanisms.

Uremic pruritus causes insomnia, fatigue/fatigue, anxiety, depression, as well as decreased self-esteem, social isolation, self-care power and quality of life, along with increased scratching behavior during the day and especially at night, making the management of the disease difficult. With these features, professional nursing care is needed in uremic pruritus, which negatively affects the biopsychosocial aspect of the patient and needs to be controlled. Nursing care includes pharmacological and non-pharmacological options and skin care measures and practices in the management of itching due to chronic renal failure. In nursing care, it is important to prevent the symptom of itching, to detect it in the early period, and to evaluate and record it with written and verbal scales. It is thought that this review will provide guidance to nurses in line with current information by shedding light on the care of the patient with uremic pruritus and the problems that may be encountered during the care process. In this context, the aim of this study, which is handled with the literature review method, is to examine the management of care of patients with chronic renal failure with uremic pruritus.

Key words: Chronic renal failure, Uremic pruritus, Maintenance management

ÜREMİK KAŞINTI VE BAKIMIN YÖNETİMİ

ÖZET

Kronik böbrek yetmezliği (KBY), böbrek tarafından vücudun sıvı-elektrolit düzenini sağlama ve diğer endokrin ve metabolik fonksiyonlarında ilerleyici ve kronik bir bozulma ile karakterize klinik bir tablodur. Kronik böbrek yetmezliğinde görülebilen semptomlardan biri de üremik kaşıntıdır. Kaşıntı (pruritus) derinin kaşınmasına sebep olan ve hoşlanılmayan bir

durum olarak tanımlanmaktadır. Üremik kaşıntı son evre böbrek yetmezliği bulunan hastalarda %10 ila %70 prevalans aralığında seyretmektedir. Hem Dünyada hem de ülkemizde büyük prevalans aralığına sahip KBY bağlantılı kaşıntının altında yer alan sebeplere yönelik fazlaca teori üretilmesine rağmen, patofizyolojisi henüz netleştirilememiştir; ancak yapılan çalışmalarda KBY bağlı gelişen kaşıntının ortaya çıkmasını da bazı önemli faktörler ortaya konmuştur. Bunlar; artan üre, kreatinin seviyeleri, ciltte kuruluk, paratiroid hormon seviyeleri, mast hücreleri, serotonin seviyesi, nöropatik mekanizma, bağışıklık sistemi ve inflamasyon, opioid sistemi ve diğer mekanizmalar olarak sıralanmıştır.

Üremik kaşıntı hastalarda, gündüz ve özellikle gece artan kaşıntı davranışı ile birlikte uykusuzluk, bitkinlik/yorgunluk, öfke, anksiyete, depresyonun yanı sıra benlik saygısında azalma, sosyal izolasyon, öz bakım yetersizliği ve hayat kalitesinde düşüşe neden olup, hastalığın yönetilmesini de zor hale getirmektedir. Bu özellikleri nedeniyle hastayı bir çok yönden olumsuz yönde etkileyen ve mutlaka kontrol altında tutulması gereken üremik kaşıntıda profesyonel hemşirelik bakımına gereksinim duyulmaktadır. KBY bağlı kaşıntının yönetilmesinde farmakolojik ya da non-farmakolojik yöntemler ile cilt bakım önerilerini ve yöntemlerini kapsayan hemşirelik bakım hizmetleri yer alır. Hemşirelik bakım hizmetlerinde kaşıntıya bağlı semptomların bertaraf edilmesi, ilk evrede tespit edilmesi, yazı temelli ölçekler ve söz içeren ölçekler ile karşılaştırılarak kaydının yapılması önem arz etmektedir. Bu derlemenin üremik kaşıntısı olan hastanın bakımı ve bakım sürecinde karşılaşılabilecek sorunlara ışık tutarak hemşirelere güncel bilgiler doğrultusunda rehberlik sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda literatür tarama yöntemi ile ele alınan bu çalışmanın amacı üremik kaşıntısı olan kronik böbrek yetmezliği olan hastaların bakımının yönetimini incelemektir.

Anahtar kelimeler: Kronik böbrek yetmezliği, Üremik kaşıntı, Bakım yönetimi

1. GİRİŞ:

Kronik böbrek hastalığı (KBH), ülkemizde ve dünyada prevalans hızı sürekli artış gösteren, ülkeler için yüksek tedavi maliyetlerine yol açan, dünya çapında bir sorun olmaya devam eden önemli bir sağlık problemidir ^[1]. Yapılan araştırmalara göre dünya çapında ölümlerle sonuçlanan kronik sağlık sorunları arasında böbrek hastalıkları 16. sırada bulunmaktadır. Kronik böbrek hastalıkları epidemiyoloji ve etiyolojisi ile Türkiye’de yetişkinlerin yaklaşık %15,7’sinde, diğer bir deyişle her 6-7 yetişkinden birinde KBH olduğu ortaya konulmuştur ^[2]. Ülkemizde yapılan KBH yönelik araştırmada (CREDIT, 2011) KBH’nin kadın hastalarda (%18,4) erkek hastalara göre (%12,8) daha çok rastlanıldığı raporlanmıştır. Diğer bir çalışma bulgusunda, Hill ile arkadaşlarının hazırladığı meta-analizde de tespit edilmiş ve tüm dünyada KBH sıklığı kadınlarda (%14.6), erkeklerde ise (%12.8) olduğu tespit edilmiştir ^[3].

KBH (Kronik böbrek hastalığı); glomerüler filtre hızında meydana gelen yetersizlik nedeniyle böbrekte sıvı-elektrolit düzeninin işlevinin dengesiz hale gelmesi ve başkaca endokrin-metabolik faaliyetlerinin ilerleyici ve kronik bir şekilde dejenere olması ile meydana gelen klinik bir tablodur ^[4]. Hastalarda rastlanan klinik bulgular hastalığın altında yatan patolojik nedenlere, böbrek yetmezliğinin düzeyine ve gelişim hızına bağlıdır. Glomerüler filtre seviyesi 35-50 ml/dk altına düşmedikçe hastalarda semptom görülmeyebilir. Hastalarda rastlanan ilk semptomlar genelde anemi ya da noktüri sonucunda meydana gelen halsizliktir.

Glomerüler filtre seviyesi 20-25 ml/dk olduğunda hastalarda çeşitli semptomlara rastlanmaya başlanır ^[5]. Fonksiyonel böbrek kitlesinin kaybına sekonder glomerül filtrasyon hızının (GFH) azalması sonucu kanda üre, üre asidi ve kreatinin tarzında azot yönünden zengin maddeler birikir ve üremi tablosu meydana gelir. Miktarı artan üremik toksinler tüm sistemleri etkiler ^[4-6]. Üremi oluşan hastalarda birtakım sistem ve organda hasar oluşup; yorulma, güç kaybı, uyku problemleri, anemi, beslenme bozuklukları, mide hastalıkları, yaraların geç iyileşmesi, cilt kuruluğu ve kaşınma gibi hastaların yaşam seviyesini olumsuz yönde etkileyen komplikasyonların oluşmasına sebep olabilir ^[6].

KBY’de görülen semptomlardan biri de üremik kaşıntıdır ^[4]. Üremik kaşıntı hastaların fiziksel, psikososyal ve emosyonel bakımdan genel sağlık algılarında bozulmaya neden olup, sürekli kaşınma hissi ve kaşıntıya bağlı oluşan lezyonlar ve kuruluk nedeniyle dermatolojik yaşam kalitesinin olumsuz etkilenmesine yol açar ^[7]. Bu sebeple kaşınma hissi hastalar arasında en kötü semptom şeklinde tarif edilir ^[1]. KBY zeminli kaşınma semptomunun prevalansı dünya genelinde %10 ila %70 arasında değişiklik göstermektedir. Dünya genelinde ve ülke genelinde yüksek bir prevalansa sahip olan KBY nedenli kaşınmanın altında yatan sebeplere dönük birçok varsayım ortaya atılmış olmasına rağmen, patofizyolojisi henüz netlik kazanmamıştır ^[8]. Ancak yapılan çalışmalarda KBH bağlı gelişen kaşıntının meydana gelmesinde bazı önemli faktörler ortaya atılmıştır: Bunlar; artan üre, kreatinin seviyeleri, paratiroid hormon seviyeleri, seratonin seviyesi, mast hücreleri, ciltte kuruluk, nöropatik mekanizma, bağışıklık sistemi ve inflamasyon, opioid sistemi ve diğer mekanizmalar olarak sıralanmıştır ^[9-8].

Üremik kaşıntı hastalarda, gündüz ve özellikle gece artan kaşıma davranışı ile birlikte uykusuzluk, bitkinlik/yorgunluk, anksiyete, öfke, depresyonun yanı sıra benlik saygısında azalma, sosyal izolasyon, bireysel bakım ve hayat kalitesinde düşüşe yol açarak hastalığın yönetilmesinde güçlükler yaşanmasına sebep olur ^[7]. Bu yönüyle hastaları biyopsikososyal alanda negatif etkileyen, acilen kontrol edilmesi gereken üremik kaşıntıda profesyonel hemşirelik bakımına gereksinim duyulmaktadır. Hemşirelik bakımının önemli görevlerinden biri sayılan semptomun yönetilmesi, hastaların bakımı esnasında yaratıcı olma ve hastaların hayat kalitesi seviyesinde önemli değişkenler oluşturabilme imkanı sağlaması ve hemşileriliğin bilim ve klinik alanlarında önemli rol oynadığı görülmektedir. Bu rahatsızlıklardan biri olan kaşıntının yönetilmesinde hemşirelerin kaşıntıyı tespit etme, doğru tanı koyma, kaşıntının hayat seviyesine etkisinin tespiti, kaşıntının dürüst ve güvenilir tekniklerle ölçülmesi ve değerlendirilmesi gibi önemli sorumlulukları vardır ^[10].

2. ÜREMİK KAŞINTI:

Kaşıntı, “Deri dokusunda sürtünme, tırmalama hissi veya kaşınma istemi oluşturan subjektif duygu” olarak tanımlanabilir ^[11]. Bununla birlikte altta yatan çeşitli nedenler sonucunda meydana gelen, çok sık karşılaşılan ve hastanın yaşına bağlı olarak yüksek grafik izleyen bir olgudur ^[12]. 2007 yılında gerçekleştirilen Devletlerarası Kaşınma Forumu’nda klinik kaşınma tanısı; dermatolojik, sistemsel, beyin aktivitelerine bağlı, psikolojik ve karışık olarak sınıflara ayrılmıştır. Yine bu forumda altı haftayı aşan kaşıntının “kronik kaşıntı” olduğu deklere edilmiştir ^[8]. Bu sınıflandırmaya göre kaşıntının sistemik nedenleri arasında ; renal

yetmezlik, hepatik hastalıklar, diyabet, tiroid hastalıkları ve bazı hematolojik hastalıklar yer almaktadır ^[13]. Sistemik hastalıklardan biri olan kronik böbrek hastalığı ve buna bağlı gelişen üremik kaşıntı ilerlemiş veya son dönem böbrek hastalığı olan hastalarda, hastanın yaşam kalitesini önemli ölçüde azaltan sık görülen ve tehlikeli bir semptom olmaya devam eden rahatsız edici bir durumdur ^[14].

Üremik kaşıntı ilk kez Chargin ve Keil tarafından 1932'de tanımlanmıştır ^[4]. Akut olan böbrek yetmezliklerinde rastlanılmayan ve KBY sırasında var olan ancak böbrek transplantasyonu sonrası geçen kaşıntı, hastaların Hemodiyaliz tedavisi devam ettiği müddetçe değişik seviyelerde görülmektedir. Hastaların yarısında jeneralize edilebilen kaşıntı, genellikle diyaliz esnasında veya diyaliz işleminden sonra yükseliş göstermektedir ^[15]. Üremik kaşıntı prevalansı pre-diyaliz dönemdeki bireylerde %15-%49 arasında ve diyaliz tedavisi alan bireylerde %50-%90 arasında olduğu bildirilmiştir ^[16]. Hemodiyaliz sürecinde olan hastaların %20 ila %90'ı aralığında üremik kaşıntının görüldüğü raporlanmıştır ^[15].

Günümüzde üremik kaşıntıya neden olan faktörler net bir şekilde ortaya konulamamakla birlikte, kanda üre görülmesi, perifer bölgesindeki sinir sistemini negatif etkileyen zarar seviyesi yüksek fazla miktardaki mikro partikülün cilt üzerinde birikmesi, kansızlık, sinir sistemi hastalıkları, serum A vitamini seviyesindeki yükseliş, sekonder hiperparatiroidizm, iki değerlikli (magnezyum, kalsiyum, fosfor gibi) iyonlardaki değişimler, ilaç kullanımı, derideki pH seviyesi değişiklikleri, cilt altında yer alan ter ve yağ bezindeki atrofi sebebiyle oluşan derinin kuruması, deride bulunan mast hücrelerinde meydana gelen proliferasyon ve bununla birlikte gelişen plazma histamin seviyesindeki artma, damar tonusu anomalileri ile hemodiyaliz sırasında kullanılan araçlara, diyalizata ve steril edilmek üzere kullanılan etil oksite ve formaldehide karşı ortaya çıkan duyarlılık gibi etkenler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ayrıca sterilizasyon için kullanılan antiseptik maddeler, nikel içerikli iğneler, epoksiresin, formol, kollafan ve tiuram gibi başkaca allerjiye sebep olan maddelerin de üremik kaşıntıya neden olabileceği vurgulanmaktadır ^[17].

Üremik kaşıntı tablosu kişiden kişiye değişim göstermekle birlikte, bazı zamanlarda aynı bireyde de zamanla değişiklikler görülebilir. Hastaların bir kısmı kaşıntı hissinin günde sadece birkaç kez kısa bir sürede olduğunu beyan ederken, bazılarında ise tüm gün boyunca sürekli devam eden bir kaşıntı tablosundan muzdarip olurlar ^[16]. Bu hastalarda kaşıntı en sık gövdede olmak üzere kollar, karın bölgesi ve saçlı deride ekskoriyasyonlar şeklinde görülmektedir ^[13]. Kaşıntıyı tetikleyen ve artıran unsurlar arasında; terleme, deri kuruluğu, sabunlar, yünlü giysiler, parfümlü ürünler, acı, ekşi ve baharatlı besinler, sıcak içecekler, sıcak ortam ve emosyonel stres sayılabilir ^[7].

3. KBY ile İlişkili Kaşıntının Sebepleri ve Patofizyolojisine ait Varsayımlar:

Üremik kaşıntının patofizyolojisinde birden fazla etmen yer almasına rağmen tam olarak anlaşılabilmiştir, bu da etkili bir tedavinin olmamasını kısmen açıklar. Üremik kaşıntı oluşmasını açıklayan birkaç hipotez vardır bunlar; dermatolojik anormallikler, metabolik anormallikler, nörolojik anormallikler, proinflamatuvar durum ve opioid sistemindeki

dengelessizliktir. Üremik kaşıntı gelişiminde bu sistemlerin hepsinin rol oynaması olasıdır ve tek bir etiyojik faktör yoktur ^[18].

3.1 Nöropatolojik Mekanizma Anormallikleri:

Kaşıntı, alt epidermis ve dermoepidermal bileşkede yer alan ağrıyla ilişkili liflerden farklı olarak, afferent miyelinsiz C liflerinin terminal dallarından kaynaklanır. Bu C-lifleri, omuriliğin dorsal ganglionuna girer ve üst merkezi sinir sistemine ulaşmak için spinotalamik yol boyunca omurilikten geçer. Daha sonra talamus ve hipotalamusa ulaşır. KBH hastalarında ise bu yolda bazı anormallikler bulunmaktadır. Bu yolda anormal ve sayıca azalmış innervasyon örüntüleri ile azalmış fonksiyonel aktivite görülmektedir. Kaşıntısı olan hastalarda dermiste yer alan mast hücreleri afferent nonmiyelize C liflerine komşudur ve bu iki yapı arasında etkileşimde artma vardır ^[8]. Sıcak ortamlarda kaşıntının artması, kaşıntıya spesifik C nöronlarının ısıya duyarlı olması ile açıklanırken; kaşıntının geceleri artması, vücut ısısının gece ortalama bir derece daha yüksek olması ve bazı kaşıntı medyatörlerinin sirkadyen ritimleri ile bağlantısının olabileceği şeklinde ifade edilir ^[12]. Nöropatik mekanizmalar içinde proteaz aktiviteleri de yer almaktadır ^[8]. Proteazlar kaşıntı oluşturan maddelerdir ve proteaz reseptörleri C liflerinin distal ucunda bulunurlar. Bu reseptörlerin uyarılması, merkezi bir kaşıntı hissine yol açar ve sırayla mast hücrelerini hassaslaştıran P maddesini serbest bırakır. Kapsaisin, P maddesini parçalayan ve üremik kaşıntı tedavisinde başarıyla kullanılan bir ajandır. Kaşıntılı KBH hastalarının çoğunda nöropati görülür ve bu hasta grubunda üremik kaşıntı için gabapentinin başarılı kullanımı üremik kaşıntı gelişiminde nöropatik mekanizmaların önemini birkez daha vurgulamaktadır ^[18].

3.2. Bağışıklık Sistemi Ve İnflamasyon:

İmmün hipotezde, üremik kaşıntıdan sorumlu mekanizma lokal cilt hasarından ziyade, sistemik inflamasyondur ^[19]. Üremik kaşıntısı olan hemodiyaliz hastaları ile üremik kaşıntısı olmayan hemodiyaliz hastalarını karşılaştıran bir çalışmada, üremik kaşıntısı olan hemodiyaliz hastalarında T yardımcı 1 hücrelerinde ve serum interlökin (IL)-6, IL-2 ve IL-31 düzeylerinde anlamlı ölçüde artış gösterdiği ifade edilmiştir ^[20]. Çeşitli çalışmalarda yüksek lökosit sayısı, düşük albümin seviyeleri, yüksek ferritin seviyeleri gibi inflamasyon göstergelerinin üremik kaşıntı ile ilişkisinin olabileceği açıklanmıştır ^[4]. Ayrıca tümör nekroz faktörü, interferon ve interlökin 1-B tarafından salınan nitrik oksidin inflamatuvar uyarılar içerdiği ve inflamatuvar deri hastalıklarında ortaya çıkabileceği ve üremik kaşıntıya neden olabileceği düşünülmektedir ^[9].

Opioid Sistemi:

Yapılan araştırmalara göre hem merkezi hem de periferik opioid reseptörlerinin üremik kaşıntıya neden olduğu tespit edilmiştir ^[20]. Üç ana opioid reseptör tipi vardır: μ , κ ve δ . sistemik veya nöroaksiyel opioid uygulamasını takiben μ -opioid reseptörlerinin aktivasyonundan sonra kaşıntı gözlenir, κ -opioid reseptör agonistleri ise antipruritik etkiler gösterir. Opioid reseptör agonistlerinin / antagonistlerinin etkileri esas olarak merkezi sinir sistemi yoluyla aktive edilmesine rağmen, opioid reseptörleri periferik sinir lifleri ve keratinositler, melanositler ve

saç folikülleri gibi çeşitli cilt hücreleri üzerinde de bulunmaktadır. Üremik kaşıntılı hastaların derisinde κ -opioid reseptörü ekspresyonu daha düşüktür, bu da üremik kaşıntıda periferik opioid sistemin önemli bir rolünün olduğunu açıklamaktadır. Bununla birlikte periferik olarak kısıtlanmış, seçici bir κ -opioid reseptör agonisti, hemodiyaliz hastaları üzerinde yapılan yeni bir çalışmada önemli bir antipruritik etki göstermiştir ^[21].

3.4. Sekonder Hiperparatiroidizm:

Kronik böbrek yetmezliği olan hastalarda böbrek fonksiyon bozukluğu, paratiroid stimülasyonuna bağlı olarak hipokalsemi, hiperfosfatemi, düşük serum kalsitriol seviyeleri ve sekonder hiperparatiroidizm ile sonuçlanır. Üremik pruritus gelişiminde suçlanan sekonder hiperparatiroidizmle ilgili yapılan çalışmalarda çelişkili sonuçların olduğu bildirilmiştir ^[22]. Paratiroid hormonu, sekonder hiperparatiroidizmi olan hastalarda kalıcı kaşıntının paratiroidektomiden sonra kaybolduğu gözlemine dayanan olası bir patogenetik faktör olduğu düşünülmektedir ^[14]. Buna karşılık paratiroidektomi sonrası kaşıntının tekrarlandığını ve kaşıntı şiddeti ile serum parathormon (PTH) seviyesi arasında anlamlı bir ilişki olmadığını gösteren çalışmalar da mevcuttur. Üremik kaşıntının ciddiyetini ve serum PTH düzeylerini inceleyen iki farklı çalışma, bunlar arasında bir ilişki olmadığını bildirmiştir. Deneysel bir araştırmada intradermal PTH enjeksiyonunun kaşıntıya yol açmadığını göstermiştir. Dolayısıyla, üremik kaşıntı ile yüksek PTH değerleri arasında ilişki olduğuna dair günümüzde yeterli derecede kanıt yoktur ^[22].

3.5. Mast Hücreleri:

Mast hücrelerinden salınan histamin genellikle kaşıntı patofizyolojisinde önemli bir rol oynamasına rağmen, mast hücrelerinin KBH ile ilişkili kaşıntıya dahil olup olmadığı net değildir. KBH hastalarında artmış sayıda mast hücresi ve artmış plazma triptaz ve histamin seviyeleri vardır ^[8]. Mast hücrelerinden salınan bir başka etken olan triptaz seviyeleri üremik kaşıntılı hastalarda daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir ^[4]. Literatürde artmış mast hücre ve histamin düzeylerinin kaşıntı ile doğrudan ilişkili olmadığını açıklayan çalışmalar da mevcuttur ^[8]. Antihistaminik tedavinin üremik kaşıntılı hastalar üzerindeki nispeten düşük etkinliği histaminin üremik kaşıntıdaki rolü konusunda şüpheye yol açmıştır ^[4].

3.6. Kuru Cilt(Kseroz):

Derinin kserozisi, böbrek yetmezliği olan çok sayıda hastada gözlemlenmiştir ve kronik böbrek hastalığına bağlı kaşıntı da önemli bir patogenetik faktör olduğundan şüphelenilmiştir ^[14]. Kserozis; ter bezlerinin atrofisi, bozulmuş ter sekresyonu ve bozulmuş dermal hidrasyondan kaynaklanmaktadır ^[18]. Kserozis ve hipohidrozis genellikle sempatik sinir hasarına bağlı ter sekresyonundaki azalma nedeniyle ortaya çıkmakta ve altda yatan bir disotonomi tablosunu düşündürmektedir ^[4].

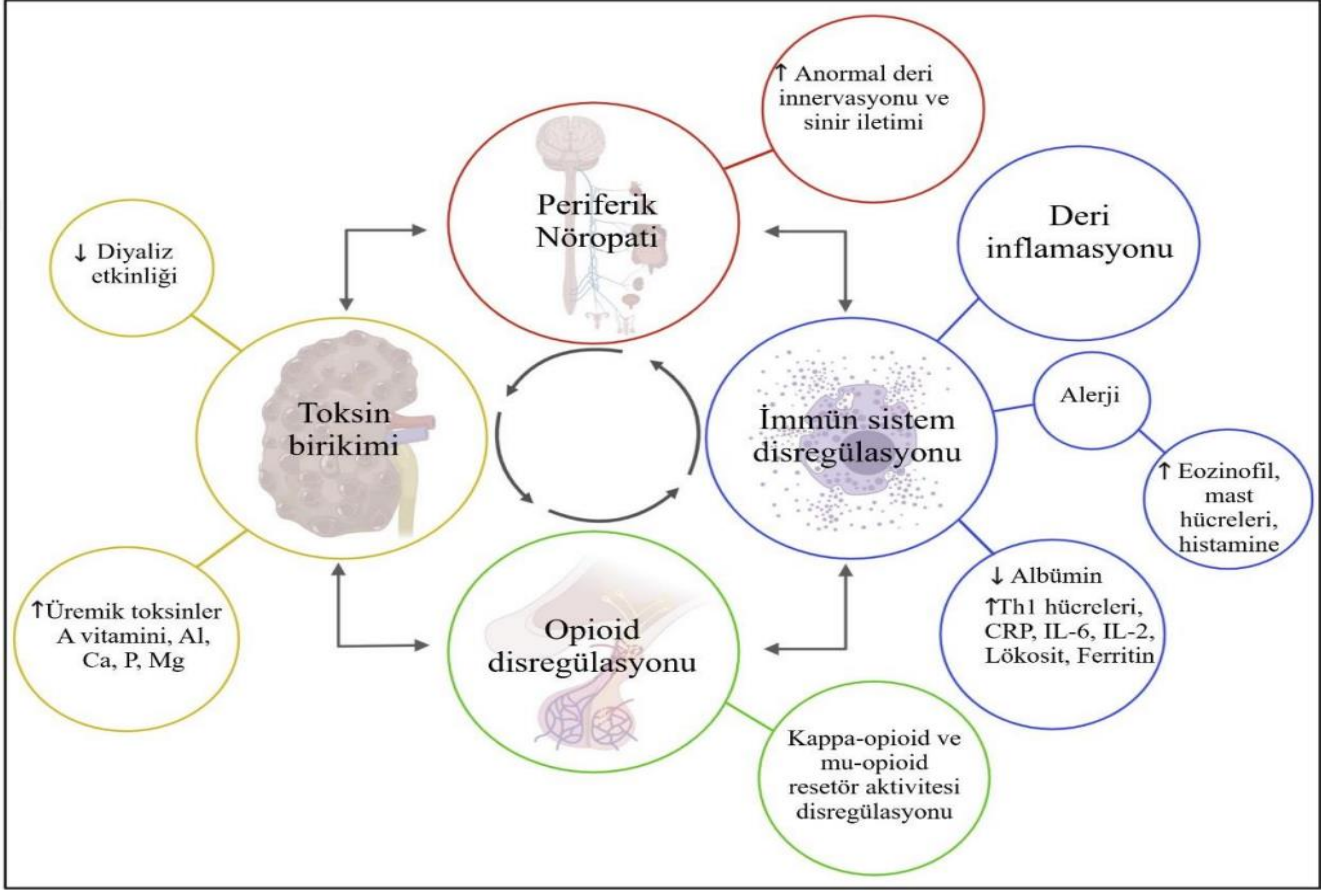
3.7. Dengesiz İyon Metabolizması:

Yapılan çalışmalarda magnezyum (Mg), kalsiyum (Ca) ve fosfor (P) gibi divalen iyonların serum düzeylerindeki artışı ve üremik kaşıntı gelişimi arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. 2004 yılında, Momose A ve arkadaşları, üremik kaşıntılı hasta ve kontrol grubundan oluşan bir deneysel çalışmalarında her cilt tabakasındaki Ca konsantrasyonlarını ayrı ayrı değerlendirdi ve üremik hastaların epidermisin alt katmanlarında daha güçlü ekstraselüler Ca varlığına sahip olduğunu gözlemlediler ve bunun sonucunda da Ca dağılımındaki değişkenliklerin üremik kaşıntı gelişiminde rol oynayabileceği yargısına vardılar [22]. Magnezyum nörojenik stimülasyonla veya mast hücrelerinden salınan histamin yoluyla kaşıntı reseptörlerini uyararak kaşıntı oluşumuna yol açar [12]. Bazı çalışmalar, hemodiyaliz sırasında düşük Ca ve Mg oranlı bir diyalizat kullanılmasının üremik kaşıntının şiddetini azalttığını göstermiştir [22].

3.8. Diğer Mekanizmalar:

Kaşıntıya yol açan diğer faktörler arasında; safra asitleri, kan üre nitrojeni ve orta-moleküler ağırlıklı üremik toksinlerin yetersiz uzaklaştırılması yer almaktadır [8]. Üremi, kaşıntının ana nedenlerinden biridir. Diyaliz tedavisi ile üre seviyeleri düşse bile bazı hastalarda kaşıntının arttığı gözlemlenmiştir [16]. Bunlara ek olarak, diğer predispozan faktörler arasında anemi, eritropoietin eksikliği, düşük transferrin ve albümin seviyeleri bulunur [8].

Görsel 1. Üremik pruritusta multifaktöryel patogenez şeması [4]

4. ÜREMİK KAŞINTIDA TEDAVİ:

Üremik kaşıntı da etiyolojisinin tam olarak bilinmemesinden ve birçok hipotezin önesürülmesinden dolayı kesin ve etkili bir tedavi yöntemi yoktur. Ancak etiyolojisi ne olursa olsun kaşıntıyı tetikleyen ve artıran faktörlerden kaçınma en önemli tedavi yaklaşımları arasında yer alır [16].

Bunlar arasında aşırı sıcak ve soğuktan, cildi kurutan işlemlerden kaçınmak, yün gibi tahriş edici giysilerden uzak durmak ve stresi en aza indirmek gibi önlemler alınabilir. Protein değeri düşük bir diyet üremik kaşıntıyı önleyebilir. Anemisi olan hastalara demir yönünden zengin besin ve kontrendike değilse ilaç takviyesi yapılması kaşıntıyı önler [12]. Bununla birlikte günümüzde üremik kaşıntı tedavisinde hemodiyaliz modifikasyonu, lokal ve sistemik medikal tedaviler, cerrahi ve fiziksel tedaviler kullanılmaktadır [4].

Üremik kaşıntının günümüze kadar uygulanan tedavileri; magnezyumsuz diyaliz, HD, hemoperfüzyon, paratiroidektomi gibi uygulamalar ile aktif kömür, kolestiramin, sodyum, heparin, lidokain, antihistamin, nikergolin, ketotifen, naloksan, nörotropin, topikal nemlendiriciler, topikal kapsaisin, eritropoetin uygulanması şeklindedir. Ilık banyo, deriyi yumuşatan ve nemlendiren losyonların kaşıntı şiddetini geçici olarak hafiflettiği ifade edilmektedir [16]. Üremik kaşıntının etkin yönetiminde farmakolojik ve nonfarmakolojik

yöntemler birbirini tamamlayıcı olarak ele alınmalıdır ^[17]. Nonfarmakolojik yöntemler kapsamında; akupunktur, akupres, aromaterapi, hipnoz, hayal kurma, gevşeme egzersizleri, masaj, homeopati ve ultraviyole B gibi farklı yöntemler de uygulanmaktadır ^[16].

Hemodiyaliz, kaşıntıya sebep olmasının yanı sıra kaşıntının giderilmesi için de kullanılan tedavi seçeneğidir. Hemodiyaliz tedavisi alanlarda ortaya çıkan kaşıntı, hemodiyalizde diffüzyon ve ultrafiltrasyon ile meydana gelen elektrolit değişimindeki dengesizlik sonucunda oluşmaktadır. Ortaya çıkan bu dengesizlik hemodiyalizin etkililiği ile ilişkilendirilir. Bu nedenle hemodiyaliz tedavisi alan ve kaşıntı semptomu yaşayan hastaların tedavi etkinliğinin değerlendirilmesi önemlidir ^[9].

Kseroz, üremik kaşıntılı hastaların% 50-85'inde bulunur ve kaşıntının şiddetlenmesine yol açar. Gliserol ve parafin,% 10 üre ve dekspantenol, fizyolojik lipitler ve bebek yağı dahil olmak üzere farklı yumuşatıcılar kullanan çoklu çalışmalarda, üremik kaşıntılı hastalarda kserozu ve kaşıntıyı azalttığı tespit edilmiştir. Yumuşatıcılar, üremik kaşıntılı hastalarda, özellikle şiddeti daha az olanlarda birinci basamak tedavi olarak tavsiye edilmektedir ^[20].

Merkezi μ -opioid reseptörleri kaşıntı oluşumuna yol açarken, merkezi κ -opioid reseptörlerinin aktivasyonu, μ -opioid reseptörü aracılı kaşıntı gelişimi sürecini antagonize eder . Bu nedenle, μ -opioid reseptör antagonistleri ve κ -opioid reseptör agonistleri, prurigo nodularis, kolestatik kaşıntı ve üremik kaşıntı gibi kaşıntılı deri hastalıklarının tedavisinde kullanılır ^[21].

Günümüzde üremik kaşıntı tedavisinde kullanılan tüm sistemik tedaviler arasında, gabapentin kullanımı klinik çalışmalarda başarılı sonuçlar doğurmuştur ^[23]. Baş dönmesi, sersemlik ve uyku hali gibi yan etkiler oluşturabilen bu ilaçlar renal yolla atıldıkları için hemodiyaliz hastalarında renal doz ayarı yapılmalı ve dikkatli kullanılmalıdır ^[4]. Kapsaisin (trans-8-metil-N-vanilil-6-nonenamid), acı biberde bulunan bir alkaloiddir. Kutanöz tip C sinir uçlarındaki mast hücrelerinden histamin salgılar ve ağrı ve kaşıntı iletiminde yer alan bir nöropeptit olan P maddesini azaltır. %0,025 kapsaisin içeren bir topikal krem, üremik kaşıntıya bağlı orta ila şiddetli kaşıntısı olan 22 hastanın 19'unda etkili olduğu ve başarılı sonuçlar verdiği gözlemlendi. İki benzer çalışma, kapsaisin'in hiçbir ciddi yan etkisi olmaksızın etkili olduğunu bulmuştur ^[22]. Yapılan bir çalışmada, eritropoietinin plazma histamin düzeylerini düşürerek üremik kaşıntı tedavisinde etkili olduğu bildirilmiştir, ancak bu sonuç başka bir çalışma ile doğrulanamamıştır ^[12].

Aktif kömürün günde 6 gr kullanılması tavsiye edilmektedir. Aktif kömürün kaşıntıya neden olan maddelerin bağlanmasını sağlayarak antipruritik etki gösterdiği düşünülmektedir ^[11]. Antihistaminiklerin mast hücre stabilizasyonu ve sedasyon yoluyla kaşıntı şikayetini azalttığı bildirilmiştir. Yapılan bir çalışmada antihistaminik tedavinin üremik kaşıntılı hastalarda kaşıntı şikayetini azalttığı raporlanmıştır ^[4].

Akupunkturun hemodiyalize giren hastalarda semptomları yönetmek için uygun ve güvenilir bir yöntem olduğu sonucuna varılmıştır Xiong ve ark.'nın (2018) kronik böbrek hastaları üzerinde yaptığı bir çalışmada akupunktur uygulamasının üremik kaşıntı, yorgunluk ve uykusuzluk gibi hemodiyalize bağlı gelişebilen birçok komplikasyonu kontrol altına aldığı Che-yi ve ark.'nın (2005) üremik kaşıntısı olan hemodiyaliz hastaları ile yaptıkları randomize kontrollü çalışmada da, akupunktur sonrası kaşıntı skorlarının düştüğü, akupunkturun üremik

kaşıntı tedavisinde kolay, etkili ve güvenli bir yöntem olarak kullanılabilceği kanısına varılmıştır [24].

Yapılan çalışmalar, üremik kaşıntının hipertiroidizm, kalsiyum ve fosfat ile bağlantısının olduğunu ortaya koymuştur. Fosfatla çarpılan kalsiyum düzeyinin paratiroidektomi sonrası kaşıntı düzeyi ile ilişkili olduğu, bazı olgularda ise paratiroidektomi sonrası inatçı kaşıntının düzeldiği bildirilmektedir [20].

Tedavide birçok yöntem kullanılmasına rağmen günümüzde en etkili tedavi yöntemi böbrek naklidir. Yapılan çalışmalarda başarılı bir böbrek nakli sonrasında üremik kaşıntının tamamen gerilediği gözlemlenmiştir [16].

5. ÜREMİK KAŞINTIYA BAĞLI PROBLEMLER VE HEMŞİRELİK BAKIMI:

Kaşıntı bireyin öz bakım gücünde, yaşam kalitesinde ve konfor alanında azalmaya yol açmaktadır [7]. Aylar ve yıllarca süren KBH ilişkili kronik kaşıntının, tedavi sonrasında nüksettiği ve hastanın yaşamını olumsuz etkilediği tespit edilmiştir [8]. Kaşıntı bazı hastalarda günde birkaç dakika sürerken bazı hastalarda tüm gün devam eder [4]. Yapılan bir çalışmada, özellikle geceleri şiddeti artan ve gün boyu süren kaşınmanın KBH hastalarında, fiziksel ve zihinsel olarak tükenmişliğe, uykusuzluğa ve kronik yorgunluğa yol açtığı sonucuna varılmıştır [8]. Ayrıca kaşınmakla oluşan yaraların iyileşme süreçleri uzun sürmekte, bu durum hastalarda utanca, üzüntüye ve sekonder olarak da deri değişikliklerine nede olur [9]. Hasta kaşıma ile ortaya çıkan izler ve yaralar sonucunda, beden imajındaki değişim ile kendini dışlanmış/izole edilmiş hissedebilir [10].

Bireyin kaşıntı duyusuna verdiği kaşıma yanıtı ile deri bütünlüğü bozulup; kızarıklık, yüzeysel doku kaybı, şişlik, enfeksiyon ve deri renginde değişiklik meydana gelebilir [7]. Bu durumda, sıralı enfeksiyonlar ve liken simpleks, prurigo nodularis ve keratotik papüller gibi çeşitli lezyonlar meydana gelir [12].

Kaşıntının şiddeti ile ilişkili olarak hastalarda depresyon ve intihar düşünceleri gibi psikososyal etkiler arasında güçlü korelasyonlar olduğu bildirilmekte ve bunun sonucunda kişilerde alkol, sigara gibi zararlı maddeler ile antidepresan ve uyku ilacı gibi kontrollü kullanılması gereken ilaçların düzensiz kullanımında artış olduğu belirlenmiştir [24]. Carmichael AJ ve meslektaşları, kaşıntı şiddetini 3 yıllık sağkalım düzeyi ile karşılaştırdılar ve kaşıntı şiddeti arttıkça mortalitenin arttığı kanısına vardılar. Japonya'da yürütülen geniş çaplı bir popülasyon çalışmasında, kaşıntıyı hemodiyaliz hastalarından bağımsız bir faktör olarak değerlendirdi ve bunun mortalite ile anlamlı bir şekilde ilişkili olduğunu saptadılar Balaskas EV ve arkadaşları, hemodiyaliz ve periton diyaliz tedavisi alan bireylerde hem hastalıklarına hem de aldıkları bu tedaviye ek olarak üremik kaşıntılarının olması KBH açısından kötü prognostik bir faktör olarak ifade edilmiştir [22].

Kronik böbrek yetmezliğine bağlı kaşıntıyı tedavi etmek için kullanılan farmakolojik ve nonfarmakolojik seçeneklerin yanı sıra cilt bakımı önlemlerini ve uygulamalarını içeren hemşirelik bakımı yer alır. Üremik kaşıntının hemşirelik bakımında kaşıntı semptomlarının yazılı ve sözlü ölçekler kullanılarak önlenmesi, erken tanınması, değerlendirilmesi ve kaydedilmesi önemlidir [8].

Kaşıntının tanınması ve teşhisi ile kaşıntıya verilen tepkiler kişiden kişiye değişir ^[10]. Bu nedenle, kapsamlı bir hasta öyküsünün alınması, hastanın devam eden gözlemi ve uygun ölçüm yöntemlerinin kullanılması, hastanın ilk değerlendirmesinde yardımcı olacağı gibi sonraki değerlendirme ve ilaç doz ayarlaması için de bir rehber görevi görür ^[25]. Hemşireler hastaları her aşamada değerlendirmelidir. Fiziksel, psikolojik, sosyal ve çevresel faktörlerin dikkate alınması gerektiği ve bu faktörlerin karşılıklı etkileşimleri yoluyla kaşıntı derecesini etkileyebileceği unutulmamalıdır ^[11]. Kaşıntı öyküsü alınırken cilt temizliği, ısı, renk değişimi ve nem düzeyi, ciltte tahrişe yol açan unsurlar, stres düzeyi gibi faktörler bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilip ele alınmalıdır ^[9]. Kaşıntıyı gideren davranışlar, alınan ilaçlar, uyku bozukluğuna bağlı sinirlilik, etkilenen bölgedeki yaralar ve enfeksiyon gelişip gelişmediği belirlenmelidir ^[7]. Kaşıntı tedavisinde farmakolojik ve nonfarmakolojik yöntemlerin etkinliği yazılı veya sözlü ölçekler kullanılarak düzenli aralıklarla değerlendirilmeli ve sonuçlar mutlaka kaydedilmelidir ^[25].

Hasta eğitimi kaşıntı ile başetmede önemli bir rol oynar. Os-Medendorp ve arkadaşları (46) tarafından yapılan randomize kontrollü bir çalışmada, hasta eğitimi ve davranışsal bir yaklaşımdan oluşan 'Kaşıntıyla başa çıkma' programının kaşıntı ve kaşınma sıklığını azalttığını saptadılar. KBH olan hastalar kaşıntı ve sekelleri, tedavisi ve provoke edici faktörler konusunda eğitilmelidir. Bunlara ek olarak sıvı ve gıda alımı, kaşıntıyı önleyici önlemler ve tekrarlayan kaşınma davranışını azaltmak için de hasta eğitimleri verilmelidir ^[8].

5.1. Kaşıntıyı önleme ve azaltmaya yönelik verilebilecek hasta eğitimleri şunlardır;

- Cildin kurumasını önlemek için yumuşatıcı losyonlar önerilir. Ayrıca topikal antihistaminikler, yumuşatıcılar, mentol ve bariyer onarıcı kremler ve doktor reçeteli kapsaisin gibi kremlerle cilde hafif masaj uygulanabileceği anlatılmalıdır ^[6].
- Çeşitli faktörler üremik kaşıntıya yol açabilir ve kaşıntı şiddetini artırabilir. Bu faktörlerin farkına varmak ve bunlardan kaçınmak alınabilecek önlemlerin başında gelir. Kaşıntıyı tetikleyen faktörlerin başında ısı ve ter yer alır. Bunun için hastalara aşırı sıcak ortamlara maruz kalmaması, sıcak içecek ve yiyecekleri tüketmemesi, aşırı baharatlı yiyeceklerden ve alkolden uzak durması gerektiği konusunda bilgilendirilmelidir ^[26].
- Cildi tırmalayarak kaşınmasının ve tırnaklarının uzun olmasının cilt lezyonları ve yara oluşumuna yol açabileceği konusunda hasta bilgilendirilmelidir. Hastada tırmalanmış bölgeler değerlendirilmeli, tırmalanmış bölgede üremi yara iyileşmesini geciktirdiği için enfeksiyon oluşumuna neden olabilmektedir ^[15].
- Parfümlü sabun kullanmaktan kaçınılmalı, hipoallerjik uygun temizleyiciler kullanması tavsiye edilmelidir ^[25].
- Şiddetli ve gece uzun süreli devam eden kaşıntılar hastanın uyku kalitesini düşürür. Uyku kalitesini artırmak için yumuşak, bol pamuklu pijamalar tercih edilmeli, çarşafklar temiz ve düzenli olmalıdır. Kontrol ve uygulama gruplarından oluşan deneysel bir çalışmada kaşıntı nedeniyle uyku problemi yaşayan hemodiyaliz hastalarında kaşınan bölgelere haftada üç gün (10-15°C'de) en az 15 dakika bebek yağı uygulandı ve bunun sonucunda hastaların uyku kalitesinin iyileştiği ve arttığı gözlemlendi. 1 aylık takibin

sonunda uygulama grubu ile kontrol grubu arasında kaşıntı düzeyinde anlamlı farklılıkların olduğu raporlandı [6].

- Hastalara kişisel temizliklerine dikkat etmesi ve haftada 2-3 kez banyo yapmalarını gerektiği anlatılmalı. Banyo yaparken sıcak su yerine ılık suyla yıkanması ve yumuşak bir havluyla hafifçe ovuşturularak kurulması konusunda bilgilendirilmelidir [27].
- Hastanın durumuna göre %0,25-1 mentollü nemlendirici önerilebilir. Cilde serinlik ve tazelik getirdiği için kaşıntıyı azaltmaya yardımcı olur [8].
- Hastalar kaşıntının tedavisinde kullanılan aromaterapi, akupunktur-akupres gibi nonfarmakolojik yöntemler ve bunların nasıl uygulandığı konusunda eğitilmelidir [11].
- Stres kaşıntıyı tetiklediğinden hastalar stres yönetimi, sosyal destekler, rekreasyonel aktiviteler, tamamlayıcı ve alternatif yöntemler hakkında bilgilendirilmeli ve konu ile ilgili duygu ve düşüncelerini ifade etme fırsatı verilmelidir [6].

6. SONUÇ:

Kronik böbrek yetmezliğinde deri problemleri içerisinde yer alan kaşıntı deneyimi hastalar tarafından en berbat semptom olarak ifade edilmektedir. Bir taraftan böbrek işlevlerinin bozulması ile birlikte görülen deri ve mukoz membranda oluşan değişiklikler, diğer taraftan hemodiyaliz tedavisinin hastayı sosyal yaşamından koparan, bireysel bağımsızlığını azaltan bir tedavi olması nedeni ile hastaların günlük konforunda azalmaya yol açmaktadır. Bu durum bireyin yaşam kalitesini düşürmekte, stres düzeyini arttırmakta, fiziksel ve psikososyal yönden olumsuz etkilemektedir. Bu nokta da hemşirelere hastaların etkin bakımında ve kaşıntının yönetiminde büyük sorumluluklar düşmektedir. Üremik kaşıntılı hastalara sağlanan etkili bakım, eğitim ve sosyal destekle; stres ve semptomlarla başa çıkma, yaşamdan memnuniyet ve esenlik dahil olmak üzere fiziksel ve psikososyal açıdan bireyin yaşam kalitesi iyileştirilebilir, tedaviye uyumu artırılabilir.

7. KAYNAKÇA

- [1] Çalışkan, T., & Pakyüz, S. Ç. (2019). Hemodiyaliz Tedavisi Alan Ve Almayan Üremik Hastalarda Kaşıntı Konforu Etkiler Mi?. *Nefroloji Hemşireliği Dergisi*, 14(3), 84-96.
- [2] Korkmaz, S. A., & Topbaş, E. (2023). Böbrek Sağlığının Korunması Ve Böbrek Hastalıklarının Önlenmesinde Ulusal Ve Uluslararası Eylem Planları/National And International Action Plans In Protecting Kidney Health And Preventing Kidney Diseases. *Nefroloji Hemşireliği Dergisi*, 18(1), 45-61.
- [3] Planı, E. Böbrek Hastalıkları Önleme Ve Kontrol Programı.
- [4] Yüksel, E., *Hemodiyaliz Hastalarında Kaşıntı İle İlişkili Faktörler Ve Kaşıntının Yaşam Kalitesi Üzerine Etkisi*, Tıpta Uzmanlık Tezi, Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Eskişehir, 2022.
- [5] Tanrıverdi, M. H. (2010). Kronik Böbrek Yetmezliği. *Konuralp Medical Journal*, 2(2), 27-32.
- [6] Kazak, A., & Ozkaraman, A. (2020). Üremik Pruritus Ve Hemşirelik Yönetimi. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(3), 408-412.

- [7] Tekin Gül, D., *Hemodiyaliz Tedavisi Alan Üremik Kaşıntılı Hastalarda Dermatolojik Ve Genel Yaşam Kalitesi*, Yüksek Lisans Tezi, Yozgat Bozok Üniversitesi-Kırıkkale Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yozgat, 2021.
- [8] Ersoy, N. A., & Akyar, İ. Kronik Böbrek Hastalığı İle İlişkili Kaşıntı Ve Hemşirelik Bakımı.
- [9] Ege, T., *Kronik Böbrek Yetmezliği Olan Hastalarda Kaşıntının Hasta Konforu Ve Uyku Kalitesine Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2021.
- [10] Altınok Ersoy, N., *Kronik Böbrek Yetmezliği Olan Hastalarda 5-D Kaşıntı Ölçeği'nin Geçerlik-Güvenirlik Çalışması Ve Hastaların Kaşıntı Düzeyinin Belirlenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2016.
- [11] Kavurmacı, M., & Mehtap, T. A. N. Üremik Kaşıntı Ve Hemşirelik Bakımı. *Anadolu Hemşirelik Ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 18(1), 57-62.
- [12] Göküstün, D., *Hemodiyaliz Hastalarında Üremik Pruritus İle 25 Hidroksi Vitamin D Arasındaki İlişki*, Tıpta Uzmanlık Tezi, Başkent Üniversitesi, Tıp Fakültesi İç Hastalıkları Anabilim Dalı, Ankara, 2014.
- [13] Kartal Sp, Altunel Ct. Kaşıntı (Pruritus). Akgül A, Editör. Gerontolojik/65+ Deri Ve Sorunları. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2019. P.17-41.
- [14] Mettang, T., & Kremer, A. E. (2015). Üremik Kaşıntı. *Uluslararası Böbrek Kulübü*, 87(4), 685–691. <https://doi.org/10.1038/Ki.2013.454>
- [15] Tuna, D., Ovayolu, N., & Duygu, K. E. S. (2018). Hemodiyaliz Hastalarında Sık Karşılaşılan Problemler Ve Çözüm Önerileri. *Nefroloji Hemşireliği Dergisi*, 13(1), 17-25.
- [16] Alataş, H., *Hemodiyaliz Hastalarında Diyetin Antioksidan Kapasitesinin Oksidatif Stres İndeksi, İnflamasyon Ve Üremik Kaşıntıya Etkisi*, Doktora Tezi, Başkent Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2022.
- [17] Kavurmacı, M. & Tan, M. (2014). Üremik Kaşıntı Ve Aromaterapi Uygulaması . *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* , 3 (1) , 674-682 . Retrieved From <https://dergipark.org.tr/en/pub/gumussagbil/issue/7501/98885>
- [18] Aşıcıoğlu, E., Kahveci, A., Koç, M., & Özener , Ç. (2011). Uremic Pruritus: Still Itching. *Türk Nefroloji Diyaliz Ve Transplantasyon Dergisi*, 20(1), 7-13.
- [19] Sinangil, A., Çelik, V., Çağlar, A., & Ecdar, T. (2016). Hemodiyaliz Hastasında Sık Rastlanılan Kaşıntının Nadir Sebebi: Kyrle Hastalığı. *Türk Nefroloji Diyaliz Ve Transplantasyon Dergisi*, 25(1), 122-125.
- [20] Cheng, A. Y., & Wong, L. S. (2022). Üremik Kaşıntı: Tanıdan Tedaviye. *Teşhis (Basel, İsviçre)*, 12(5), 1108. <https://doi.org/10.3390/Diagnostics12051108>
- [21] Ko, M. J., Peng, Y. S., & Wu, Yy (2023). Üremik Kaşıntı: Patofizyoloji, Klinik Prezantasyon Ve Tedaviler. *Böbrek Araştırmaları Ve Klinik Uygulamaları*, 42(1), 39–52. <https://doi.org/10.23876/J.Krcp.21.189>
- [22] Yücel, S., *Üremik Pruritus Tedavisinde Endokannabinoid İçerikli Nemlendirici Kremlerin Etkinliği*, Uzmanlık Tezi, Başkent Üniversitesi, Tıp Fakültesi Deri Ve Zührevi Hastalıkları Anabilim Dalı, Ankara, 2014.
- [23] Scherer, J. S., Combs, S. A., & Brennan, F. (2017). Uyku Bozuklukları, Huzursuz Bacak Sendromu Ve Üremik Kaşıntı: Diyaliz Hastalarında Sık Görülen Semptomların Tanı Ve

- Tedavisi. *Amerikan Böbrek Hastalıkları Dergisi : Ulusal Böbrek Vakfı'nın Resmi Dergisi*, 69 (1), 117-128. <https://doi.org/10.1053/J.Ajkd.2016.07.031>
- [24] Şahin, A., Sarıtaş, S. Ç., & Soylu, A. Üremik Kaşıntıda Kullanılan Tamamlayıcı Sağlık Yaklaşımları. *Nefroloji Hemşireliği Dergisi*, 15(2), 96-103.
- [25] Gürçani, M., *Hemodiyaliz Hastalarına Uygulanan Aroma Terapinin Kaşıntı Üzerine Etkisi*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum, 2012.
- [26] Akça, N. K. (2019). Hemodiyaliz Tedavisi Alan Hastalarda Sık Karşılaşılan Cilt Sorunları Ve Hemşirelik Bakımı. *Nefroloji Hemşireliği Dergisi*, 14(1), 26-32.
- [27] Tayaz, E., & Ayşegül, K. O. Ç. (2020). Hemodiyaliz Tedavisi Alan Kronik Böbrek Yetmezliği Hastalarında Semptom Yönetimi Ve Hemşirelik. *Anadolu Hemşirelik Ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 23(1), 147-156.

COVID 19 PANDEMİSİNDE HEMŞİRE VE MERHAMET YORGUNLUĞU

Esin KAVURAN¹ Rabia ATLI²

¹Dr. Öğr. Üyesi

Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Hemşirelik Esasları ABD
Orcid No: 0000-0003-3791-102X

²Uzman Hemşire

Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Hemşirelik Esasları ABD
Orcid No: 0000-0002-6911-0035

Özet

Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlüğü'ne göre merhamet; "Bir kimsenin veya bir başka canlının karşılaştığı kötü durumdan dolayı duyulan üzüntü, acıma" dır. Merhamet yorgunluğunun, şefkat duyduğumuz insanlara bakmaktan dolayı oluşan anksiyete ve stresin sonucu oluştuğu ve fiziksel ya da duygusal stresi olan bireylerle çalışan kişilerde de oluşabildiği belirtilmektedir. Hemşirelerde merhamet yorgunluğunun "bakımın bedeli" olarak doğal bir sonuç olarak oluştuğu ifade edilmektedir. Özellikle yaşamı tehdit altında olan ve çoğu zaman ölmek üzere olan bireylere/hastalara birebir bakım veren yoğun bakım hemşirelerinde ise daha belirgin olduğu belirtilmektedir. Merhamet yorgunluğunun, önlenemez ve tedavi edilebilir bir yorgunluk olduğu belirtilmektedir. Önlenemediğinde ise empati ve merhametin zamanla azalması sonucu; hemşirenin bakım verme becerisinde ve enerjisinde azalmaya yol açarak hemşirelerin ve hastaların sağlığını olumsuz etkilediği belirtilmektedir. Merhamet yorgunluğu; bireylerde fiziksel, duygusal ve sosyal belirtiler ile kendini göstermekte olup yasal sorunlara da yol açabilmektedir. Covid-19 Pandemisi esnasında ön saflarda yer alan hemşireler kahramanlıklarını sergilerlerken bakım verdikleri hastalara ilişkin pek çok önemli deneyim yaşamışlardır. Covid-19 hastalarına bakım veren sağlık çalışanlarından özellikle hemşirelerin, ikinci dalga sırasında orta ila yüksek merhamet yorgunluğu yaşadığı belirlenmiştir. İspanya'da Covid-19 birimlerinde ve acil servislerde çalışan sağlık profesyonellerinin merhamet yorgunluğu ve tükenmişlik puanlarının diğer sağlık alanlarındaki çalışanlardan daha yüksek olduğu saptanmıştır. Türkiye'de Covid-19 pandemisinde çalışan hemşirelerin ikincil travmatik stres deneyimine (ve merhamet yorgunluğuna ilişkin az sayıda çalışma bulunmaktadır).

Anahtar Kelimeler: Covid 19, hemşire, merhamet yorgunluğu

Nurse and her compassion fatigue in the Covid 19 pandemic

Abstract

According to the Turkish Language Association (TDK) Dictionary, compassion; It is "sadness, pity for the bad situation that a person or another living thing faces". It is stated that compassion fatigue occurs as a result of anxiety and stress caused by caring for people we care about, and it can also occur in people who work with individuals who have physical or emotional stress. It is stated that compassion fatigue in nurses occurs as a natural result as the "cost of care". It is stated that it is more prominent especially in intensive care nurses who provide one-to-one care to individuals/patients whose life is under threat and often dying. Compassion fatigue is stated

to be a preventable and treatable fatigue. When it cannot be prevented, as a result of the decrease in empathy and compassion over time; It is stated that it negatively affects the health of nurses and patients by causing a decrease in the ability and energy of nurses to give care. Compassion fatigue; It manifests itself with physical, emotional and social symptoms in individuals and can also lead to legal problems. Nurses on the front lines during the Covid-19 Pandemic have had many important experiences with the patients they care for while demonstrating their heroism. It has been determined that among the healthcare professionals caring for Covid-19 patients, especially nurses, experienced moderate to high compassion fatigue during the second wave. It has been determined that the compassion fatigue and burnout scores of health professionals working in Covid-19 units and emergency services in Spain are higher than those working in other health fields. There are few studies on the secondary traumatic stress experience (and compassion fatigue) of nurses working in the Covid-19 pandemic in Turkey.

Keywords: Covid 19, nurse, compassion fatigue

Giriş

Hemşirelik, insancıl yönü ve kendine özgü bakım hizmetleri ile öne çıkan bir disiplindir. Eşsiz ve terapötik olarak hemşireler, hastaları ve aileleri ile etkileşime girer. Bununla birlikte, hemşireler bakım verirken hastalarına ne kadar yakınlaşırlarsa, beklenmedik bir olay gerçekleştiğinde işler o kadar çok değişir. Hemşirelerin beklenmedik sağlık olaylarına karşı duygusal ve bilişsel tepkileri etkilenebilir (Al Barmawi ve ark., 2019).

Son zamanlarda, Covid 19 pandemisi, 2019'da dünyanın en önemli halk sağlığı sorunu olarak ortaya çıktı (Rothan & Byrareddy, 2020). Bu viral virüs, ülkeler, sosyoekonomik durum veya ırk arasında ayırım yapmadan ve küresel olarak neredeyse her ülkeye yayılarak genel nüfusun yaşam kalitesini etkiledi (Lai, Wang, ve ark., 2020). Hastalığın şiddeti ve yüksek ölüm oranları, hastaların süresiz olarak acı çekmesine, hastaneye yatış ve kapsamlı bakım gerektirmesine neden oldu (Baud ve ark., 2020). Bu gibi durumlarda, başta hemşireler olmak üzere sağlık çalışanları halk sağlığında kritik bir rol oynamakta ve doğrudan virüsle çalışmaya devam ederek pandemiye karşı en savunmasız gruplar arasında yer almaktadır. Hemşireler, fiziksel ve duygusal sağlıklarını riske atarken ve hastaların ihtiyaçlarını kendi ailelerinin ihtiyaçları ile dengelerken sınırlı kaynakları da yönetmek durumundadırlar (Lai, Ma ve ark., 2020; Wu ve ark., 2020). Covid 19 sadece hemşirelerin nasıl hissettiğini değil, aynı zamanda çevrelerindeki stresörlerle nasıl başa çıktıklarını da değiştirdi. Diğer sağlık hizmeti sağlayıcılarıyla karşılaştırıldığında, hemşireler genellikle hasta bakımının ön saflarında yer alır ve aşırı iş yükü, vardiya rotasyonu ve iş ortamına ek olarak günlük işlerinde hastaların acı ve ıstırabına tanık olur (Ruiz-Fernández ve ark., 2020). Bu nedenle, diğer sağlık çalışanlarına göre merhamet yorgunluğuna karşı daha savunmasızdırlar (Ruiz-Fernández ve ark. al., 2020; Salimi ve

diğerleri, 2020). Hemşirelerde merhamet yorgunluğu oluştuğça, yaşamlarının, kararlarının ve uygunsuz tepkilerinin etkilenmesi beklenir, bu da potansiyel olarak daha fazla hastalık iznine, hasta güvenliğini riske atmaya, olumsuz olayların artmasına, zayıf bakım ilişkilerine, bakım kalitesinin düşmesine ve işlerin artmasına neden olur(Ruiz-Fernández ve ark. al.2020,). Bu nedenle, bu tür olumsuz sonuçlardan kaçınmak için hemşirelerin merhamet yorgunluğu ile nasıl başa çıktıklarına daha fazla dikkat edilmesi gerekmektedir. Pratik başa çıkma becerilerine ve yöntemlerine sahip kişiler, stresli durumları daha iyi yönetebilecek ve olumsuz duyguları azaltabilecektir(Huang ve diğerleri, 2020).

Merhamet Kavramı

Merhamet, rahman, rahim ve rahmet sözcükleri aynı kökenden türeyen kelimelerdir. Rahim, öbürünü içinde barındırmak anlamındadır. Merhamet sözcüğü bunlar dahilinde başka bir bireyi “içeriyor” olma durumuyla alakalı olduğu söylenebilir (Nişanyan, 2015). Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlüğü’ne göre merhamet; “bir bireyin veya bir başka canlının karşılaştığı kötü durumlardan dolayı duyulan üzüntü, acıma” dır (TDK, 2022). Merhamet kavramı, Goetz ve arkadaşları (2010) tarafından “bir başkasının acısına tanık olurken ortaya çıkan ve daha sonra ona yardım etme arzusunu motive eden duygu” olarak tanımlanmıştır (Goetz, ve diğerleri, 2010). Gör (2013) merhamet kavramına, başkasının güçsüzlüğüyle, sıkıntısıyla ya da tasasıyla ilgilenme, onun bu durumuna acıma ve merhamet gösterme, acısına ortak olma olarak yaklaşmış, merhametin sadece insanlara gösterilen bir hissiyat değil, tüm canlılara karşı gösterilebilen bir duygu olduğunun üzerinde durmuştur (Gör, 2013).

Sağlık hizmetlerinde “merhamet, hastaların yaşadığı kötü veya travmatik olaylar sonucunda, hastalara karşı sağlık bakım vericiler tarafından hissedilen acıma ve üzüntü duyma hissi” olarak belirtilmektedir (Dalgali ve Gürses 2018). Ancak acıma ve merhamet bir birinden farklı kavramlardır. Merhamet olumlu tutum iken acıma ise olumsuz bir tutumdur (Özcan, 2020). Merhametin acıdan farkı, bireyde zor olaylar karşısında harekete geçme duygusunu ortaya çıkarmasıdır (Ledoux, 2015). Birey herhangi birinin fiziksel ya da duygusal olarak acı yaşadığını gördüğünde merhamet duygusunun yarattığı güdülenmeyle yardım etmek için harekete geçer(Nussbaum, 2001).

Merhamet Yorgunluğu

Merhamet yorgunluğu kavramı, "merhamet" ve "yorgunluk" kelimelerinin bir arada kullanımıyla oluşmaktadır (Coetzee, Knobloch & Kloppe, 2010). TDK sözlüğünde yorgunluğun tanımı; çalışma ve benzeri sebeplerle kişinin fiziksel ve ruhsal etkinliklerinde verimlilik seviyesinin düşmesi ve bitap olması durumu olarak yapılmaktadır (TDK, 2019). Merhamet yorgunluğu, hasta veya travma yaşayan kişilerle uzun süre ilgilenenlerin (Stamm,

2010) mesleki sınırlarını korumamaları ve etkili kişisel bakım önlemleri almamaları durumunda yaşadıkları fiziksel ve zihinsel tükenme ve duygusal geri çekilmedir (Peters, 2018). Merhamet yorgunluğu; sağlık profesyonellerinin, hastaların travmalarına maruz kalması sonucu olarak kendilerine, etrafındakilere ve dünyaya bakış açısında meydana gelen zararlı değişikliklere yol açan bir süreçtir (Najjar, Davis, Beck-Coon, & Dobbeling, 2009). Merhamet yorgunluğunun, şefkat duyduğumuz insanlara bakmaktan dolayı oluşan anksiyete ve stresin sonucu olduğu ve fiziksel ya da duygusal stresi olan bireylerle çalışan kişilerde de oluşabildiği belirtilmektedir (Altimier ve Boyle 2020). Zayıf zihinsel durumlar, zihinsel enerjilerini daha hızlı tüketmeye ve çalışmaları üzerinde olumsuz etkilere sahip olmaya mahkumdur. Zhang ve ark. tarafından gerçekleştirilen bir meta-analiz çalışmasında (2018), stres ve olumsuz duygulanımın merhamet yorgunluğuyla orta derecede pozitif ilişkili olduğunu göstermiştir. Merhamet yorgunluğu zamanında tanınmaz ve düzeltilmezse hemşireler, hastalar ve kurumlar üzerinde çok ciddi sonuçlar doğurabilir. Hemşireler, yetersiz performans ve duygusal çöküntüler ve fiziksel ağırlık dalgalanmaları dâhil olmak üzere daha kötü bütünsel sağlık yaşarlar. Muhakemeleri yetersiz olabilir, daha fazla iş hatası yaşayabilir ve hasta güvenliğini ve kaliteli bakımı etkileyebilecek kazalara eğilimli olabilirler. Kurumlar için merhamet yorgunluğu, hemşirelerin meslekten ayrılma isteğini artırarak hemşire açığına ve yüksek devir oranlarına yol açarak hastaların bakımını olumsuz etkileyebilir (Peters, 2018). Merhamet yorgunluğunun, önlenemez ve tedavi edilebilir bir yorgunluk olduğu belirtilmektedir (Carver 2021). Önlenemediğinde ise empati ve merhametin zamanla azalması sonucu; hemşirenin bakım verme becerisinde ve enerjisinde azalmaya yol açarak hemşirelerin ve hastaların sağlığını olumsuz etkilediği belirtilmektedir (Pehlivan ve Güner, 2018). Merhamet yorgunluğu; bireylerde fiziksel, duygusal ve sosyal belirtiler ile kendini göstermekte olup yasal sorunlara da yol açabilmektedir (Altimier ve Boyle 2020; Walker 2020).

Merhamet Yorgunluğu Belirtileri

Merhamet yorgunluğu psikolojik tükenmişliğe yol açar ve bu nedenle hizmet sunucuların şefkatli bakım sağlama yeteneklerini sınırlandırır. Merhamet yorgunluğu belirtilerinin, genellikle hemşirelerin bakım verdiği hastalar ile empatik iletişim gerektiren olaylara maruz kalma sonucu ortaya çıktığı düşünülmektedir (Sorenson ve ark., 2016). Merhamet yorgunluğu ile ilgili temel modeli ortaya atan Figley merhamet yorgunluğunun belirtilerini yedi grupta incelemektedir (Yılmaz ve Üstün 2018). **Fiziksel Belirtiler:** Merhamet yorgunluğunda; baş ağrısı, uyku bozukluğu, bağışıklık sisteminde zayıflama, uyku sorunları, yorgunluk, hipertansiyon, hipotansiyon, kilo problemleri, enerji azalması/güç kaybı, sindirim sistemi problemleri gibi belirtiler yaşandığı belirlenmektedir (Bağcıvan, 2019).

Duygusal Belirtiler: Merhamet yorgunluğu olan hemşirelerde hastalara karşı şefkat ve empati eksikliği belirtileri yanı sıra, anksiyete, depresyon, duyarsızlaşma, tepkisizlik, hastaların bakım/tedavisi ile daha az ilgilenme, iletişimde bozukluk, kaygı, olumsuz düşüncelere kapılma, tükenmişlik ve meslekten ayrılma isteği gibi belirtiler de olmaktadır (Bağcıvan, 2019).

Davranışsal Belirtiler: Tepkisizlik, vurdumduymazlık, hastanın acısını önemsememe veya paylaşmama, bazı hastaların bakımından kaçınma veya korku duyma, hasta ve yakınlarına daha az vakit ayırma, yardım etmede isteksizlik ve aşırı düzeyde madde kullanımı (sigara, alkol, uyuşturucu madde) gibi davranışsal belirtilerdir (Bağcıvan, 2019)

Meslek ile İlgili Belirtiler: Hata yapmada artma, işten izin almada/devam etmede azalma, işten ayrılma isteği, dikkat sorunları, iş performansında azalmalar gibi belirtiler görülmektedir (Bağcıvan, 2019).

Merhamet Yorgunluğunun Spiritüel Belirtileri: Hayatın anlamını sorgulama, amaçların yitirilmesi, umutsuzluk, diğer dini inançlara karşı şüphecilik, Allah'ın varlığına inançta azalma, duygusal açıdan duyarsızlaşma, duygu paylaşımından kaçınma gibi belirtilerdir (Todaro-Franceschi 2013).

Merhamet Yorgunluğunun Kişisel Belirtileri: Kişilere karşı güvensizlik, sosyal izolasyon, eş/ebeveyn olarak aşırı korumacılık, hoşgörüde azalma, kişilere karşı tahammülsüzlük, yalnızlık, kişilerarası ilişkilerin zayıflaması gibi belirtilerdir (Yılmaz ve Üstün 2018).

Merhamet Yorgunluğunun Bilişsel Belirtileri: Konsantrasyon eksikliği, hafıza problemleri, düşük benlik saygısı, mükemmeliyetçilik, hasta bireyle aşırı ilgilenme, kendisine ya da başkalarına yönelik şiddet, desoryantasyon gibi belirtiler görülmektedir (Yılmaz ve Üstün 2018).

Hemşirelik ve Merhamet Yorgunluğu

Merhamet, insanları "insan" olarak görmeyi sağlayan bir duygudur. Hastaların acı çektiği klinik ve hastanelerde, sağlık profesyonellerinin ve özellikle hemşirelerin hastalara insanca yaklaşması ve onlara merhametli bakım sağlaması gerekir (Süzen, 2020). Merhamet yorgunluğu travmaya uğramış kişilere hizmet veren tüm meslek gruplarında duygusal olarak bulunabilmektedir (Konal ve Ardahan 2018).

Hastalara tedavi ve bakım uygularken merhamet duygusunun olması neredeyse bütün hemşirelerin istedikleri durumlardan biridir. Hastayla iletişim kurmak, karşılıklı saygı, hastanın yakın çevresinden destek almak merhamet kavramıyla bütünleşen durumlardır. Bu merhamet yüklü davranışların sergilenmesi hastanın iyileşme sürecini hızlandırmakta ve konforlu bir bakım olanağı sağlamaktadır. Bu yüzden hemşirelerin bilgi ve becerilerinin yanında merhamet duygularını da geliştirmeleri gerekir (Bloomfield, 2015). Hemşireler, hasta bireylere bakım

verirken üzüntü verici olaylarla karşılaşılır. Hastanın hastanede kalma süresinin uzamasıyla birlikte hastanın bakımı ve tedavi sürecinin de uzaması ile hemşirelerin, hastanın acı çekme ve ölüm süreçlerinde hastalarla daha fazla zaman geçirmelerine neden olabilmektedir. Bu sebeple hemşireler, merhamet yorgunluğunu yoğun yaşayan meslek grubudur (Özan 2019). Evrensel olarak, hastalar bakım ile merhameti eş görürler. Merhametli bakım, hemşireliğin temel taşı olarak kabul edilmektedir (Harris ve Griffin 2015). Hemşireler kendilerini acı veren olaylardan çoğu zaman uzaklaştıramamakta ve birden fazla kritik hastaya aynı anda maruz kalabilmektedirler. Hastalarla olan yaşantılar hemşirelerin kendi hayatlarındaki stresli olaylar travmatik durumların tekrar canlanarak merhamet yorgunluğunun gelişmesine neden olabilmektedir (Boyle 2015). Merhamet yorgunluğundan muzdarip olanlar, tedavi ettikleri hastalara karşı empati kurma yeteneklerinde büyük değişikliklerle birlikte yoğun fiziksel ve duygusal tükenme yaşama eğilimindedirler. Merhamet yorgunluğu muzdarip olanların bazıları için, iş arkadaşlarına ve sevdiklerine karşı da empati hissedememe ile sonuçlanır. Bu durum hemşirelerin mesleki ve ahlaki değerlerini olumsuz etkileyecektir (Dikmen ve Aydın 2016).

Covid-19 Pandemi Sürecinde Hemşirelerde Merhamet Yorgunluğu

Çin'in Wuhan şehrinde ortaya çıkaran Covid 19, tüm dünyada yayılmış ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından küresel salgın (pandemi) olarak nitelendirilmiştir (Durmuş, 2020). Pandemi küresel bir halk sağlığı sorunu olduğundan ve mümkün olan en kısa sürede ele alınması gerektiğinden, Türkiye'de de 2020'de görülen ilk vaka sonrası Covid-19 ile mücadeleye başlanmıştır (Serçemeli, 2020).

Covid 19 pandemisinden en çok etkilenen meslek grupları arasında yer alan hemşireler, hasta bakımında birçok zorlukla karşılaşmış ve birçok stres kaynağına maruz kalmıştır (Aloweni, ve ark 2022). Toplumun geri kalanına göre enfeksiyon kapma riski daha yüksek olan hemşirelerin, sınırlı dinlenme, kişisel koruyucu ekipman sayısının yetersiz olması, iş yükünün ve çalışma saatlerinin artması, çalıştıkları birim veya kurumlardaki değişiklikler gibi birçok faktör nedeniyle iş yükleri ve kaygı düzeyleri artmıştır (Rossettini, ve ark. 2022). Sağlık çalışanlarının yaşadığı sorunlar sadece mesleğin getirdiği iş yüküne ilişkin değil, Covid-19 ile enfekte olmanın aynı zamanda sağlık çalışanı olarak kendisine ve ailesine hatta topluma bulaşma korkusu sonucu da psikolojik sorunlar yaşadıkları belirtilmektedir (Emiral ve ark., 2020; Goyal ve ark., 2020). Bu durum onların yoğun stres altında çalışmasına neden olmuştur (Alan ve ark., 2021). Yapılan araştırmalarda da Covid-19 salgını sırasında, sağlık çalışanlarının yarıdan fazlasının uzun süreli sosyal izolasyon ve aile üyelerine bulaşma korkusu nedeniyle şiddetli zihinsel stres, aşırı çalışma ve travma sonrası stres bozukluğu yaşadıkları saptanmıştır (Ruiz ve Gibson, 2020). Covid-19 pandemisindeki iş yükünden kaynaklı

durumların, yapılan işin kalitesini olumsuz etkilediği (Franza ve ark., 2020), iş memnuniyetsizliğine (Arapcioğlu ve ark., 2021), merhamet yorgunluğuna ve tükenmişliğe (Alharbi ve ark., 2019) yol açabileceği vurgulanmaktadır.

Hemşireler Covid 19 pandemi sürecinde ön safta çalışan sağlık personelidir ve gerekli desteklerle bu hastalığın bitirilmesinde rol alan en önemli kişiler arasında yer almaktadır (Choi, 2020). Hemşireler de diğer insanlar gibi sosyal bir varlıktır. Kendilerini düşündükleri gibi yakın çevresini de düşünmek zorundadır. Hemşireler yakın çevresine hastalığı bulaştırma düşüncesinden dolayı sürekli kaygı taşımaktadır (Smith ve Cheung Li PHD, 2020). Bilimsel araştırmalarda Covid 19 salgının başlamasıyla birlikte hemşirelerin %36.3'ünün mental yorgunluk ile ilgili eserler okuduğu, %50.4'ünün sosyal mecralarda mücadele etmeyi güçlendiren etkinliklere başladığı %17.5'inin psikolojik yardım aldığı bilinmektedir (Kang ve Ma, 2020).

Merhametli ve empatik yaklaşım hastalar açısından olumluyken, sağlık bakımı hizmeti veren özellikle hemşireler üzerinde ağır yük oluşturmaktadır. Literatür de, Covid-19 pandemisinde hemşireler bakım hizmeti verdiği hastaya karşı empatiyle yaklaşmış bu süreçte travmatik olaylara sürekli maruz kalmanın, gelecekle ilgili belirsizlik olmasının ve pandemi sürecinin hızlı temposunun tükenmişliğe ve merhamet yorgunluğuna neden olduğu belirtilmektedir (Chengve LiPingWah-Pun Sin, 2020).

Covid-19 hastalarına bakım veren sağlık çalışanlarından özellikle hemşirelerin, ikinci dalga sırasında orta ila yüksek merhamet yorgunluğu yaşadığı belirlenmiştir (Labrague ve Delos Santos 2021). İspanya'da Covid-19 birimlerinde ve acil servislerde çalışan sağlık profesyonellerinin merhamet yorgunluğu ve tükenmişlik puanlarının diğer sağlık alanlarındaki çalışanlardan daha yüksek olduğu saptanmıştır (Ruiz-Fernández ve ark. 2020). Türkiye'de Covid-19 pandemisinde çalışan hemşirelerin ikincil travmatik stres deneyimine (Erkin ve ark., 2021) ve merhamet yorgunluğuna (Avcı ve ark. 2022; Karakurt ve ark. 2022) ilişkin az sayıda çalışma bulunmaktadır.

Salgın öncesinde Alharbi ve ark. (2020), yoğun bakım hemşirelerinde merhamet yorgunluğunu araştırdığı bir çalışmada katılımcıların %92,5'inin ortalama tükenmişliğe sahip olduğunu ve katılımcıların %80,4'ünün ortalama travma sonrası strese sahip olduğunu gösterdi, bu da hemşirelerin merhamet yorgunluğunun ciddi durumunu gösterir. Lai ve ark. (2020), Covid 19'a maruz kalan 1257 ön saf sağlık çalışanının ruh sağlığı değerlendirmek için yaptıkları çalışmada, katılımcıların %50,4'ü depresif semptomlara, %44,6'sı anksiyete semptomlarına, %71,5'i sıkıntı ve %34,0'ı uykusuzluk yaşadıklarını belirlemişlerdir. Tüm sağlık çalışanları arasında hemşireler, diğerlerine göre daha şiddetli derecelerde ruh sağlığı semptomları bildirmiştir.

Hemşirelerde Merhamet Yorgunluğu ile Başa Çıkma Stratejileri

Hemşirelerde oluşabilecek merhamet yorgunluğunun önlenmesi ve böylece bakım kalitesinin artması için belirli zaman aralıklarıyla merhamet yorgunluğu taraması yapılarak çalışma alanlarında düzenleyici ve koruyucu önlemler alınmalıdır (Kılıç 2018). Merhamet yorgunluğundan birincil düzeyde korunmada en önemli faktörler farkındalık, bireysel ve mesleki öz bakımındadır (Koca 2018).

Çınarlı (2019); Figley (2002) tarafından merhamet yorgunluğuna ilişkin baş etme yöntemlerinin dört basamakta belirtildiğini ifade etmektedir. Bunlar; çalışanlara yaşanan, travma/olayların değerlendirilmesinin sağlanması, baş etme yöntemlerinin ve gevşeme tekniklerinin öğretilmesi ve sosyal açıdan desteklenilmesidir. Bu bağlamda kişisel, profesyonel ve kurumsal stratejilerin merhamet yorgunluğu önleme ve tedavisinde faydalı olduğundan bahsedilmektedir (Çınarlı, 2019).

Kişisel stratejiler: Merhamet yorgunluğu ile baş etmek için kişisel olarak; bozulan şemaları açıklama, uygun bir iş-yaşam dengesi sağlama, kişisel psikoterapi oluşturmak, yarar sağlayacak aktiviteler belirleme, manevi ihtiyaçları dikkate alma, sağlıklı yaşam için gerekli olan iletişim, sosyalleşme, yeterli uyku ve dengeli beslenme, iş ve özel hayat dengesi sağlama, hobi edinme, manevi gereksinimleri dikkate alma, psikolojik yardım/ destek alma gibi stratejileri uygulamalarının yararlı olduğu belirtilmektedir (Ertümer, 2019).

Profesyonel (mesleğe özgü) stratejiler: Bu doğrultuda meslektaşlarının erken belirti/ bulgularını gözlemek, profesyonel ilişkiler oluşturmak ve sürdürmek, mesleğe ilişkin hedefleri olmak, başarısızlığın doğal olduğunu kabul etme, profesyonellerin düzenli olarak sansür, utanma ve korku olmadan muayene yapmaları, uygun kişisel bakım uygulamaları belirleme, profesyonel ağlar oluşturmak ve koruma, gerçekçi bir başarı toleransına sahip olma, iş ve kişisel hedeflerin farkındalığında olmak merhamet yorgunluğunu azaltacak profesyonel stratejilerdir (Najjar ve ark., 2009).

Kurumsal Stratejiler: Merhamet yorgunluğunu azaltmaya yönelik çalışmalarda önlem alma, erken tanılama, rahat bir çalışma ortamı geliştirme, hastalara ve çalışanlara işyeri içerisinde desteğin ve saygı kültürünün sağlanması, sağlık çalışanlarını desteklemek ve güçlendirmek için belirli programlar yapılması gerekmektedir (Tanrikulu, 2019).

Hemşireler merhamet yorgunluğu ile bireysel olarak baş etmede dua, inanç, ruhsal açıdan farkındalık, maneviyata yönelme, öz değerlendirme ve olumlu davranış geliştirme gibi stratejileri dile getirmişlerdir (Yoder 2010). Merhamet yorgunluğu ile baş etmede hemşireler, tüm alanlardaki öz bakımlarını uygun bir şekilde yerine getirebilmelidir. Hemşireler egzersiz, diyet, derin soluk alıp verme egzersizi ile fiziksel bakımlarını; mizah, olumlu düşünme ve insan

ruhunun bütünlüğüne karşı saygı duyma ile zihinsel bakımlarını; hem bireysel hem de mesleki anlamda kişilerarası ilişkiler kurarak sosyal bakımlarını ve dua, meditasyon, doğa ve sanatsal etkinliklerle manevi bakımlarını yerine getirmelidir (Alan 2018). Kurum idarecileri ve yönetim kadrosunda bulunan hemşireler, travmalı ve acı çeken hastalara bakım veren sağlık personelinin bu öz bakım gereksinimlerini yerine getirmeleri için uygun ortamı sağlamaları merhamet yorgunluğunun azaltılmasında etkili olacaktır (Alan 2018).

Sonuç ve Öneriler

Merhamet yorgunluğunu azaltmanın bir yöntemi hizmet içi eğitimlere başvurmaktır. Verilen bu eğitimlerin amacı, sağlık profesyonellerinin öznel çalışma koşullarıyla tekrar bağ kurmasını ve çalıştığı işyeriyle ve göreviyle bütünleşmesini sağlamaktır. Merhamet yorgunluğu ile mücadele ederken kişinin kendisine zaman ayırması, spor yapması, çevresinden destek alması, müzik dinlemesi, yoga yapması, çalıştığı yerden uzaklaşması, açık alanda kültürel ve sosyal faaliyetlerden yararlanması, masal dinleme, kitap okuma gibi aktiviteler yapması gerekir. Merhamet yorgunluğu ile mücadele programı hazırlanırken kişisel hayatı ve iş hayatının unutulmaması gerekir. Merhamet yorgunluğuna engel olmak için öncelikle merhamet yorgunluğunun sebepleri tespit edilmelidir. Sağlık profesyonellerinde merhamet yorgunluğunun yaşanmaması için ve gerekli tedbirlerin alınması için merhamet yorgunluğunu oluşturan sebeplerin bulunması gerekir. Bulunan sonuca göre gerekli tedbirler alınabilir.

Kaynaklar

1. Al Barmawi M. A., Subih M., Salameh O., Sayyah Yousef Sayyah N., Shoqirat N., Abdel-Azeez Eid Abu Jebbeh R. (2019). Coping strategies as moderating factors to compassion fatigue among critical care nurses. *Brain and Behavior*, 9(4), 1–8. <https://doi.org/10.1002/brb3.1264>
2. Alan H: Merhamet yorgunluğu ve yönetici hemşirenin rolü. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi*, 5 (2): 141- 146, 2018. doi: 10.5222/SHYD.2018.141
3. Alharbi J, Jackson D, Usher K: Compassion fatigue in critical care nurses. An integrative review of the literature. *Saudi Medical Journal*, 40(11): 1087–1097,
4. Aloweni, F. , Ayre, TC , Teo, I. , Tan, HK ve Lim, SH (2022). COVID-19'dan bir yıl sonra: Hemşirelerin psikolojik iyi oluşları üzerindeki etkisi . *Journal of Nursing Management (Early View)* , 30 , 2585 – 2596 .<https://doi.org/10.1111/jonm.13814>
5. Altimier, L. ve Boyle, B. (2020). Global Pandemic Of COVID-19 .*Journal Of Neonatalnursing*, 26(4), 181.
6. Arpacıoğlu, S., Baltalı, Z., & Ünübol, B. (2021). COVID-19 pandemisinde sağlık çalışanlarında tükenmişlik, Covid korkusu, depresyon, mesleki doyum düzeyleri ve ilişkili faktörler. *Çukurova Medical Journal Cilt 46, Sayı 1*, 88- 100.
7. Avcı, A., Çavuşoğlu, E., Moran, M., ve Gün, M. (2022). COVID-19 Tanısı Alan Hastaya Bakım Veren Hemşirelerde Merhamet Yorgunluğu Ve İş Doyumu Arasındaki İlişki. *Avrasya Sağlık Bilimleri Dergisi*,5(2),43-52
8. Bağcıvan, E. (2019). Çocuk Hemşirelerinde Merhamet Yorgunluğunun Mesleki Yaşam Kalitesi İle İlişkisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü*.
9. Baud D., Qi X., Nielsen-Saines K., Musso D., Pomar L., Favre G. (2020). Real estimates of mortality following COVID-19 infection. *The Lancet Infectious Diseases*, 20(7), 773. [https://doi.org/10.1016/S1473-3099\(20\)30195-X](https://doi.org/10.1016/S1473-3099(20)30195-X)

10. Bloomfield J, Pegram AC: Care, compassion and communication. *Nursing Standard*, 29(25): 45-50, 2015. doi: 10.7748/ns.29.25.45.e7653
11. Boyle, D. A. (2011). Countering Compassion Fatigue: A Requisite Nursing Agenda. *OJIN: The Online Journal Of Issues In Nursing*, 16(1), 1-13.
12. Carver ML. (2021) Anotherlook At Compassionfatigue. *JCN Online Exclusive Professional Issues*. E25-27. <https://Org.Doi:10.1097/CNJ.0000000000000847>
13. Choi, K. R., & Jeffers, K. S. (2020). Nursing and the novel coronavirus: Risks and Responsibilities in a Global Outbreak. *Journal of Advanced Nursing*. 76(7), 1486-1487.
14. Çınarlı T: Acil Hemşirelerinde Merhamet Yorgunluğunu Etkileyen Faktörler. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Acil Hemşireliği Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Samsun, 2019.*
15. Dalgacı, B. ve Gürses, İ. (2018). Merhametin Sağlık Hizmetlerindeki Yeri Ve Önemi. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Develidergisi*, 2(1), 181-204
16. Dikmen, Y. ve Aydın, Y. (2016). Hemşirelerde Merhamet Yorgunluğu: Ne? Nasıl? Ne Yapmalı?, *J Hum Rhythm*, 2(1), 13-21.
17. Durmuş, M., Gerçek, A., & Çiftçi, N. (2018). Hemşirelerin yaşam kaliteleri ile tükenmişlik düzeylerinin değerlendirilmesine yönelik bir araştırma. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(6), 279-86.
18. Emiral, E., Çevik, Z. A. ve Gülümser, Ş., 2020. Covid-19 Pandemisi Ve İntihar. *ESTUDAM Halk Sağlığı Dergisi*, 5:138-147
19. Erkin, Ö., Konakçı, G., ve Duran, S. (2021). Secondary Traumatic Stress In Nurses Working With Patients With Suspected/Confirmed COVID-19 In Turkey. *Perspectives In Psychiatric Care*, 57(4), 1664-1672
20. Ertümer GA: Sağlık Profesyonellerinin Merhamet Yorgunluğu Düzeyinin Hasta Güvenliğine Etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sağlık Yönetimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2019.*
21. Figley CR: Compassion fatigue: Psychotherapists' chronic lack of self care. *JCLP/In Session: Psychotherapy in Practice*, 58(11): 1433–1441, 2002. doi: 10.1002/jclp.10090
22. Franza, F., Del Buono, G. ve Pellegrino, F. (2015) *Psychiatric Caregiver Stress: Clinical Implications Of Compassion Fatigue*. *Psychiatria Danubina*, 27(1),321–327
23. Goetz, L. J., Keltner, Dacher, S. T., & Emilian. (2010). Compassion: an evolutionary analysis and empirical review. *Psychological bulletin*, 136(3), 351.
24. Goyal, K., Chauhan, P., Chhikara, K., Gupta, P. ve Singh, MP. (2020). Fear Of COVID 2019: First Suicidal Case In India!. *Asian Journal Of Psychiatry*, 49. Article 101989
25. Gör, F. (2013). İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programında merhamet değeri. *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Erzurum*
26. Harris C, Griffin MT: Nursing on empty: compassion fatigue signs, symptoms, and system interventions. *Journal of Christian Nursing: A Quarterly Publication of Nurses Christian Fellowship*, 32(2): 80–87, 2015. doi: 10.1097/CNJ.0000000000000155
27. <https://www.tdk.gov.tr/>
28. Huang L., Lei W., Xu F., Liu H., Yu L. (2020). Emotional responses and coping strategies in nurses and nursing students during COVID-19 outbreak: A comparative study. *PLoS One*, 15(8), 1–12. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0237303>
29. Kang, L., & Simeng, M. A. (2020). Impact on mental health and perceptions of psychological care among medical and nursing staff in Wuhan during the 2019 novel coronavirus disease outbreak: A cross-sectional study. *Elsevier Public Health Emergency Collection*. 87, 11- 17.
30. Karakurt, P., Fırat, M. ve Yıldırım, S.(2022).Pandemi Kliniklerinde Görev Yapan Hemşirelerde Vicdan Algısı Ve Merhamet Yorgunluğunun Belirlenmesi: Bir Şehir Hastanesi Örneği1. *Gevher Nesibe Journal Of Medical & Health Sciences*.7(16),60-68.
31. Kılıç S: Devlet Hastanesinde Çalışan Hemşirelerde Travmatik Stres Belirtileri, Mesleki Tatmin Tükenmişlik ve Eş Duyum Yorgunluğunun İncelenmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir, 2018*
32. Koca F: Hemşirelerde Merhamet Yorgunluğu ve Tekili Faktörlerin İncelenmesi. *Maltepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Cerrahi Hastalıkları Hemşireliği Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018.*

33. Konal, E., Ardahan, M.(2018). Merhamet Yorgunluğu ve Hemşirelik. Sağlık ve Toplum Dergisi, 28(1),11-6.
34. Labrague L. ve de los Santos J.A. (2021) Resilience as a mediator between compassion fatigue, nurses' work outcomes, and quality of care during the Covid-19 Pandemic. Applied Nursing Research, <https://doi.org/10.1016/j.apnr.2021.151476>
35. Lai J., Ma S., Wang Y., Cai Z., Hu J., Wei N., Hu S. (2020). Factors associated with mental health outcomes among health care workers exposed to coronavirus disease 2019. JAMA Network Open, 3(3), 1–12. <https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2020.3976>
36. Ledoux, K. (2015). Understanding compassion fatigue: understanding compassion. İleri Hemşirelik Dergisi Cilt 71, Sayı 9, 2041-2050.
37. Najjar, N., Davis, L. W., Beck-Coon, K., ve Doebbeling, C. C. (2009). Compassion Fatigue: A Review Of The Research To Date And Relevance To Cancer-Careproviders. J Healthpsychol, 14 (2), 267-77.
38. Nişanyan, S. (2015). Nişanyan Sözlük. 02 04, 2023 tarihinde nisanyansozluk.com adresinden alındı
39. Nussbaum, M.C. (2001). Upheavals of Thought: The Intelligence of Emotions. USA: Cambridge University Press
40. Özcan, A. (2019). Yoğun Bakım Hemşirelerinde Merhametin Ve Merhamet Yorgunluğunun Belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
41. Özcan, Z. (2020). Merhamet Psikolojisi (2. Baskı B.). İstanbul: Çamlıca Yayınları.
42. Pehlivan, T. ve Güner, P. (2018). Merhamet Yorgunluğu: Bilinen Ve Bilinmeyen. Psikiyatri Hemşireliği Dergisi/Psikiyatri Hemşireleri Derneği, 9 (2).
43. Peters, E. (2018). Compassion Fatigue İn Nursing: A Conceptanalysis. Nursing Forum, 53(4), 466-80
44. Rossetini, G. , Peressutti, V. , Visintini, E. , Fontanini, R. , Caruzzo, D. , Longhini, J. ve Palese, A. (2022). İtalyan hemşirelerin sosyal medya aracılığıyla COVID-19 salgını deneyimleri: İnternet gönderilerinin boylamsal bir karma yöntem çalışması . Dijital Sağlık , 8 , 20552076221129082.
45. Rothan H. A., Byraredy S. N. (2020). The epidemiology and pathogenesis of coronavirus disease (COVID-19) outbreak. Journal of Autoimmunity, 109(102433), 1–5. <https://doi.org/10.1016/j.jaut.2020.102433>
46. Ruiz, M. ve Gibson, C. (2020) Emotional İmpact Of The Covid-19 Pandemic On U.S. Health Care Workers: A Gathering Storm. Psychol Trauma. Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, And Policy. 12(1):153.
47. Ruiz-Fernández M. D., Ramos-Pichardo J. D., Ibañez-Masero O., Sánchez-Ruiz M. J., Fernández-Leyva A., Ortega-Galán AM (2021). Perceived health perceived social support an professional quality of life in hospital emergency nurses. International Emergency Nursing, 59(101079), 1–6. <https://doi.org/10.1016/j.ienj.2021.101079>
48. Salimi S., Pakpour V., Rahmani A., Wilson M., Feizollahzadeh H. (2020). Compassion satisfaction, burnout, and secondary traumatic stress among critical care nurses in Iran. Journal of Transcultural Nursing, 31(1), 59–66. <https://doi.org/10.1177/1043659619838876>
49. Serçemeli, C., (2020). Covid- 19 Pandemi Sürecine Çalışma Hayatı Ve İş Hukuku Açısından Kısa Bir Bakış. Turan-Sam Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi, 12(46):395-405.
50. Smith, G. D., Cheung L., & William, H. (2020). COVID 19: Emerging compassion, courage and resilience in the face of misinformation and adversity. Journal of Clinical Nursing. 29(9- 10), 1425-1428.
51. Sorenson, C. ve Bolick, B., Wright, K. & Hamilton, R. (2016). Understandingcompassionfatigue İn Healthcareproviders: A Review Of Currentliterature. Journal Of Nursingscholarship, 48(5), 456–465.
52. Stamm, B. (2002). Measuring compassion satisfaction as well as fatigue: developmental history of the compassion satisfaction and fatigue test. 107-119.
53. Süzen, H. (2020). Hemşirelerin profesyonel değerleri ile merhamet ve sabır düzeyleri arasındaki ilişki. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
54. Tanrikulu G: Çocuk Kliniklerinde Çalışan Hemşirelerde Merhamet Düzeyi ve Merhamet Yorgunluğunun Belirlenmesi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2019.
55. Todaro, V. F. (2013). Compassion Fatigue And Burnout İn Nursing Enhancing Professional Quality of Life. New York: Springer Publishing Company.

56. Walker, W. (2020). Support After Patient Death In The Intensive Care Unit: Why 'I' Is An Importantletter In Grief. *Nursing In Critical Care*. 25:266–268. Doi: 10.1111/Nicc.12534
57. Wu P. E., Styra R., Gold W. L. (2020). Mitigating the psychological effects of COVID-19 on health care workers. *CMAJ:Canadian Medical Association Journal*, 192(17), E459–E460. <https://doi.org/10.1503/cmaj.200519>
58. Yılmaz, G. ve Üstün, B. (2018). Hemşirelerde Profesyonel Yaşam Kalitesi: Merhamet Memnuniyeti Ve Merhamet Yorgunluğu. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 9(3), 205-211
59. Yoder AE: Compassion fatigue in nurses. *Applied Nursing Research*. 23(4): 191– 197, 2010. doi: 10.1016/j.apnr.2008.09.003
60. Zhang, YY, Zhang, C., Han, XR, Li, W. ve Wang, YL (2018). Hemşirelikte Merhamet Memnuniyeti, Merhamet Yorgunluğu Ve Tükenmişliğin Belirleyicileri: Bağıntılı Bir Meta-Analiz. *Tıp*, 97 (26).

DM'li GEBELERİN PLASENTALARINDA SIRT-2 İMMÜN AKTİVİTESİNİN ARAŞTIRILMASI

Işlay Sezen Ermiş^{1*}, İlhan Özdemir^{2*}, Engin DEVECİ^{3****}**

^{1**} Harran University Faculty of Medicine, Department of Obstetrics and Gynecology, Şanlıurfa, Turkey.
000-00029714-4670

^{2***} Private Buhara Hospital, Gynecology and Obstetrics Clinic IVF Center, Erzurum, Turkey.
0000-0001-9957-0211

^{3****} Dicle University Faculty of Medicine Histology and Embryology Department, Diyarbakır, Turkey.
0000-0002-23531184

Özet

Gestasyonel diabetes mellitus (GDM), gebelik sırasında ortaya çıkan veya ilk kez gebelik sırasında fark edilen karbonhidrat intoleransıdır. Bu çalışmada, gestasyonel diyabetes mellitus (GDM)'li gebenin plasentasında SIRT-2 ekspresyonunun immünohistokimyasal boyanmasını araştırdık. 10 sağlıklı ve 10 GDM'li kadının plasentaları rutin histolojik doku işleme için işlendi. Histopatolojik analiz için plaseenta kesitleri alındı ve %10 tamponlu formalinde sabitlendi, etanolde (%50 ila %100) dehidre edildi, ksilende saflaştırıldı ve parafine gömüldü. Kesitler (4-5 mm kalınlık) kesildi Plasentalar, SIRT-2 immün boyama ile boyandı. Kontrol grubunda, desidua ve bağ hücreleri ile endotel hücrelerinde SIRT-2 ekspresyonu negatifti. GDM grubunda özellikle desidua hücrelerinde sinsisyal düğümlerde ve köprülerde SIRT-2 ekspresyonu artış gösterdi. Proinflamatuvar yanıt olarak GDM plasentalarda SIRT-2 artış göstermiştir.

GDM plasentalarda proinflamatuvar sinyalin SIRT-2 ekspresyonu ile artış göstermesi, koryon villuslarında kan damarlarında anjiogenezisi ve apoptozisin yönünü belirlemede önemli sinyal olabileceği görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Gestasyonel diabetes mellitus (GDM), Plaseenta, Sirtuin-2 (SIRT-2)

Investigation Of SIRT-2 Immune Activity In The Placentas Of Pregnant Women With DM

Abstract

Gestational diabetes mellitus (GDM) is carbohydrate intolerance that occurs during pregnancy or is first recognized during pregnancy. In this study, we investigated the immunohistochemical staining of SIRT-2 expression in the placenta of a pregnant woman with gestational diabetes mellitus (GDM). Materials and methods: Placentas of 10 healthy and 10 women with GDM were processed for routine histological tissue processing. For histopathological analysis, placental sections were taken and fixed in 10% buffered formalin, dehydrated in ethanol (50% to 100%), purified in xylene and embedded in paraffin. Sections (4-5 mm thick) were cut. Placentas were stained with SIRT-2 immunostaining. In the control group, SIRT-2 expression was negative in decidual and connective cells and endothelial cells. SIRT-2 expression was increased in syncytial nodes and bridges, especially in decidual cells in the GDM group. As a proinflammatory response, SIRT-2 increased in GDM placentas.

It has been observed that the increase in proinflammatory signal with SIRT-2 expression in GDM placentas may be an important signal in determining the direction of angiogenesis and apoptosis in blood vessels in chorionic villi.

Keywords: Gestational diabetes mellitus (GDM), Placenta, Sirtuin-2(SIRT-2)

TESTİS TORSİYONUNDA KI67 EKSPRESYONUN İNCELENMESİ

Işıl Sezen Ermiş^{1*}, İlhan Özdemir^{2***}, Engin DEVECİ^{3****}

^{1**} Harran University Faculty of Medicine, Department of Obstetrics and Gynecology, Şanlıurfa, Turkey.

000-00029714-4670

^{2***} Private Buhara Hospital, Gynecology and Obstetrics Clinic IVF Center, Erzurum, Turkey.

0000-0001-9957-0211

^{3****} Dicle University Faculty of Medicine Histology and Embryology Department, Diyarbakır, Turkey.

0000-0002-23531184

Özet

Testis torsiyonu veya spermatik kordun torsiyonu çocuklarda ve genç erkeklerde ameliyat gerektiren acil bir durumdur. Bu çalışmanın amacı, Kafeik asit fenetil esterinin (CAPE) testiküler torsiyon bağlı iskemi hasarında inflamasyon belirteci KI67 ekspresyonunun etkisi araştırılmıştır. Bu çalışmada 20 adet Wistar albino erkek rat kullanıldı. Sıçanlar sham, Torsiyon olmak üzere iki gruba ayrıldı. Hayvanlara 50 mg/kg ketamin+10 mg/kg ksilazin intraperitoneal enjeksiyonu ile anestezi uygulandı. Testis torsiyon oluşturmak için spermatik kordun uzunlamasına eksenine etrafında 2.5 saat saat yönünde 360° döndürüldü. Testis dokusunda oluşan hasarı ve KI67 ekspresyon düzeyleri immunohistokimyasal olarak incelendi. Seminifer tubullerin yapısı incelendiğinde bazal membrana yakın primer spermatosit hücrelerinde dejenerasyon ve nukleuslarda piknotik değişiklikler ile birlikte KI67 pozitif ekspresyonu sertoli hücrelerinde vakuoler yapıların artışı ile birlikte KI67 ekspresyonunda artış gözlemlendi. Tubullerin arasında kan damarı endotelinde ve Leydig hücrelerinde KI67 pozitif ekspresyonu pozitif olarak gözlemlendi.

Torsiyon sonrasında testislerde kan akımı ve mikrosirkülasyonu kısıtlaması ile inflamasyon artışı apoptotik gelişimi artırarak spermatogenez gelişimini etkileyebileceği ve bununla beraber KI67 ekspresyonunun önemli bir belirteç olabileceği düşünüldü.

Anahtar kelimeler: Testis, torsiyon, KI67, sıçan

Examination Of KI67 Expression In Testicular Torsion

Abstract

Testicular torsion or torsion of the spermatic cord is an emergency requiring surgery in children and young men. The aim of this study was to investigate the effect of expression of the inflammation marker KI67 on the ischemia injury due to testicular torsion of caffeic acid phenethyl ester (CAPE). 20 Wistar albino male rats were used in this study. Rats were divided into two groups as sham and torsion. Animals were anesthetized by intraperitoneal injection of 50 mg/kg ketamine+10 mg/kg xylazine. The testis was rotated 360° clockwise 2.5 hours around the longitudinal axis of the spermatic cord to create torsion. Damage and KI67 expression levels in testis tissue were examined immunohistochemically. When the structure of the seminiferous tubules was examined, degeneration in primary spermatocyte cells close to the basement membrane and pycnotic changes in the nuclei, together with KI67 positive expression, were observed in Sertoli cells with an increase in vacuolar structures. An increase in KI67 expression was observed in the blood vessel endothelium and Leydig cells between the tubules.

It was thought that after torsion, the restriction of blood flow and microcirculation in the testicles and the increase in inflammation may affect the development of spermatogenesis by increasing apoptotic development, and that KI67 expression may be an important marker.

Key words: Testicle, torsion, KI67, rat

ASSITED HATCHING ROUTINELY USED IN IVF LABORATORIES

Yasemin AFŞİN^{1*}, İlhan Özdemir^{2}, Şamil ÖZTÜRK^{3***}**

^{1*} Private Batman Life Hospital, Department of Obstetrics and Gynecology, Batman, Turkey.

0009-0006-4603-6510

^{2**}University of Health Sciences, Gazi Yaşargil Training and Research Hospital, Department of Obstetrics and Gynecology, Diyarbakir, Turkey.

0000-0001-5124-9031

^{3***} Çanakkale Onsekiz Mart University, Vocational School of Health Services, Çanakkale, Turkey.

0000-0002-9435-8139

Abstract

Implantation is an event that enables the blastocyst stage embryo to implant into the receptive endometrium of the mother, initiating pregnancy. Many molecular and cellular mechanisms play a role in this process, originating from both the blastocyst and the endometrium. Impairment of implantation during pregnancies that are tried to be created with both normal pregnancy and assisted reproductive techniques is an important problem. Therefore, implantation is one of the infertility problems and is involved in about 50%. Although it is known that any damage and a molecular deficiency that occurs in both the endometrium and the embryo during implantation, prevents implantation and therefore causes miscarriage, studies for its treatment are still continuing today. There is a protective membrane around the egg and the embryo formed after the fertilization stage. This membrane is called the zona pellucida. This membrane has many important functions. But; The attachment of the embryo to the uterus begins with the hatching of the embryo from this membrane in the glycoprotein structure surrounding the embryo. Budding occurs after the embryo reaches the blastocyst stage on the 5th or 6th day of development. It is possible for the embryo to hold in the uterus when it is completely removed from the membrane. In this study, the advantages of assisted hatching method used in assisted breeding techniques were compiled.

Key words: Implantation, assisted hatching, infertility, IVF

ROLE OF APOPTOSIS AND HEDGEHOG SIGNALING PATHWAY IN THE TREATMENT OF OVARIAN CANCER

Umut SARI^{1*}, İlhan Özdemir^{2**}, Şamil ÖZTÜRK^{3***}

1* Gynecology and Obstetrics U Clinic, İstanbul, Turkey.

0000-0002-9593-9904

2** Private Buhara Hospital, Gynecology and Obstetrics Clinic IVF Center, Erzurum, Turkey.

0000-0001-9957-0211

3*** Çanakkale Onsekiz Mart University, Vocational School of Health Services, Çanakkale, Turkey.

0000-0002-9435-8139

Abstract

Cancer is the whole of the damage that occurs in tissues and organs as a result of uncontrollable cell divisions. There are many types of cancer associated with different incidence and mortality rates. Ovarian cancer ranks seventh in prevalence worldwide and ranks fifth as the cause of cancer-related death. Although cancer types have standard treatment methods in themselves, individuals give different answers to these treatment methods. In ovarian cancer, there are certain genes that allow cancerous cells to grow instead of killing them. Apoptosis occurs in two ways, intrinsic and extrinsic. Cancer incidence, metastasis, drug resistance and recurrence are critical issues of oncological diseases, especially ovarian cancer. There is a need to understand the mechanism and develop new strategies to overcome the resistance mechanism. With the increase in studies to determine targeted treatment approaches and molecular characterization of ovarian cancer, the problem that is an important cause of infertility will be eliminated and precautions will be taken for an important factor of morbidity and mortality in women.

Keywords: Apoptosis, ovary, cancer therapy, signaling pathway

TÜRK VE YABANCI UYUKLU ÖĞRENCİLERİN DİN SAĞLIĞI KADERCİLİĞİNİN SAĞLIKLI YAŞAM FARKINDALIĞINA ETKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi HAFIZ AHMAD ¹, Dr. Öğr.Üyesi, FATOŞ UNCU ²

¹ Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitü, 0000-0002-8775-9890

² Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi,– 0000-0001-8077-4652

ÖZET

Amaç: Bu araştırma Türk ve yabancı uyruklu öğrencilerin din sağlığı kaderciliğinin sağlıklı yaşam farkındalığına etkisini değerlendirmek amacıyla yapılmıştır.

Gereç ve Yöntemler: Tanımlayıcı tipte olan bu araştırma; Ocak 2021-Ocak 2022 tarihlerinde yürütülmüştür. Araştırmanın evrenini Fırat Üniversitesinde öğrenim gören Türk ve yabancı uyruklu öğrenciler oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini ise bu evrenden seçilen 320 Türk, 320 yabancı uyruklu olmak üzere toplam 640 öğrenci oluşturmuştur. Verilerin toplanmasında tanıtıcı bilgi formu, Sağlık Kaderciliği Skalası (SKS) ve Sağlıklı Yaşam Farkındalığı Ölçeği (SYFÖ) kullanılmıştır Verilerin değerlendirilmesinde; tanımlayıcı istatistikler, t testi, One Way Anova, korelasyon ve regresyon testleri kullanılmıştır.

Bulgular: Türk öğrencilerin SYF ve SKS puan ortalamaları yabancı uyruklu öğrencilerden daha yüksek bulundu. Türk ve yabancı uyruklu öğrencilerin SKS ile SYFÖ ölçeği toplam puan ortalamaları arasında pozitif yönde zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r=.274$, $p=0.00$; $r=.216$, $p=0.00$). Türk ve yabancı uyruklu öğrencilerin SKS ile SYFÖ arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla çalışılan regresyon modelinin anlamlı olduğu saptanmıştır ($p<0.05$).

Sonuç: Türk ve Yabancı uyruklu öğrencilerin sağlık kaderciliğinin sağlıklı yaşam farkındalığını yordadığı bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kadercilik, Sağlıklı Yaşam Farkındalığı, Türk ve Yabancı Uyruklu Öğrenciler.

EVALUATION OF THE EFFECT OF RELIGIOUS HEALTH FATALISM ON HEALTHY LIFE AWARENESS OF TURKISH AND FOREIGN STUDENTS

Aim: This research was conducted to evaluate the effect of religious health fatalism on healthy life awareness of Turkish and foreign students.

Material and Methods: This descriptive study; It was carried out between January 2021 and January 2022. The population of the research consisted of Turkish and foreign students studying at Firat University. The sample of the study consisted of a total of 640 students, 320 of whom were Turkish and 320 foreign nationals, selected from this population. Introductory information form, Health Fatalism Scale (HFS) and Healthy Life Awareness Scale (HLAS) were used to collect data. In the evaluation of the data; descriptive statistics, t test, One Way Anova, correlation and regression tests were used.

Results: HLAS and HFS mean scores of Turkish students were higher than those of foreign students. It was determined that there was a positive and weakly significant relationship between the HFS and the total mean scores of the HLAS scale of Turkish and foreign students ($r=.274$, $p=0.00$; $r=.216$, $p=0.00$). The regression model, which was used to examine the relationship between HFS and HLAS in Turkish and foreign students, was found to be significant ($p<0.05$).

Conclusion: It was found that health fatalism of Turkish and foreign students predicted awareness of healthy life.

Keywords: Fatalism, Foreign Students, Healthy Life Awareness and Turkish Students.

1. GİRİŞ

Sağlık, insanların ihtiyaçlarını ve arzularını yerine getirme, içinde yaşadıkları sosyal çevreyle uğraşma, ortama adapte olma ve ortamı değiştirme yeteneğidir. Bu nedenle sağlık, yaşamın amacı olduğu kadar günlük yaşamın da kaynağıdır (1). Sağlık durumu temel olarak doğduğumuz, büyüdüğümüz, yaşadığımız ve yaşlandığımız koşullar tarafından belirlenir (2).

Kaderciliğin sağlık davranışı üzerindeki etkilerini anlamak, sağlanacak sağlık tedbirlerinin tanımlanması açısından önemlidir. Pek çok hastalık üzerinde yapılan çalışmalar, kadercilik ve sağlık aralarında negatif bir ilişki olduğunu ve kaderciliğin koruyucu sağlık davranışlarını olumsuz etkilediğini göstermektedir (3, 4). Kültürel bir özellik olan kadercilik, insanların hayatlarında doğaüstü güç olan Allah'ın dilemesiyle karşılaştıkları herhangi bir

olayın açıklamasıdır (1). Kaderin insanların güç ve çabalarıyla değiştirilemeyeceği ve meydana gelen olayların kaçınılmaz olduğu kabul edilir (1).

Sağlıklı yaşam, kişinin sağlığını etkileyen tüm davranışları kontrol etmek, günlük yaşamlarını korurken sağlık durumlarına uygun davranışları seçmek ve sağlıklarını bozan davranışlardan kaçınmasıdır (5). Sağlıklı yaşam davranışları, kişinin kendisinin ayrıca çevresinin sağlığını korumak ve geliştirmek için yaptığı faaliyetleri içerir. Sağlığın geliştirilmesi ve sürdürülmesi, sadece hastalıklardan korunmak veya sağlığı korumakla ilgili değil, sağlıklı bir yaşamın farkında olmak ve sıhhatli yaşam tarzı hareketleri kazanmaktır (5). Din ile sağlık davranışları üzerinde yapılan araştırmalarda dinin hastalıkların koruyucu ve sağlığı destekleyici olduğu belirtilmiştir (6, 7) . Ancak, son yıllarda yapılan bazı araştırmalar kişilerin dini inançları nedeni ile bazı sağlık davranışlarını yapmadıklarını göstermiştir (8, 9, 10).

Din sağlığı kaderciliği ve sağlıklı yaşam farkındalığı ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, Türk ile yabancı öğrencilerin arasında yapılan bir çalışmaya literatürde rastlanmamıştır (3, 4, 5, 6, 7, 8, 9.). Bu araştırmanın amacı, Türk ve yabancı öğrencilerin din sağlığı kaderciliğinin sağlıklı yaşam farkındalığına etkisinin değerlendirilmesidir.

1. GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın Türü

Bu araştırma, tanımlayıcı bir araştırma türüdür.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, Türk ve yabancı uyruklu öğrencilerin din sağlığı kaderciliğinin sağlıklı yaşam farkındalığına etkisinin değerlendirmek amacıyla yapılmıştır.

Araştırmanın Yapıldığı Yer Ve Zaman

Bu araştırma, Elazığ ilindeki Fırat Üniversitesinde bulunan Türk ve yabancı uyruklu öğrenciler üzerinde 01/12/2021- 01/12/2022 tarihleri arasında yürütülmüştür.

Araştırmanın Evreni Ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Fırat Üniversitesinde yükseköğretim gören Türk ve yabancı uyruklu öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme yapılan güç analizine göre 0.05 yanılma düzeyi, 0.7 etki büyüklüğü ve 0.95 temsil gücü ile örneklem büyüklüğünü, 320 Türkiye vatandaşı ve 320 yabancı uyruklu olmak üzere toplam 640 öğrenci oluşturmuştur.

Araştırmanın Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanmasında sosyo demografik özellikler soru formu (tanıtıcı bilgi formu), Sağlıklı Yaşam Farkındalığı Ölçeği (SYFÖ) ve Sağlık Kaderciliği Skalası (SKS) kullanılmıştır.

Sosyo Demografik Özellikler Soru Formu

Tanıtıcı bilgi formu kısmında katılımcıların ülke, yaş, cinsiyet, medeni durumu, eğitim durumu, aylık gelir ve din ile ilgili sorular yer almaktadır.

Sağlıklı Yaşam Farkındalığı Ölçeği (SYFÖ)

Özer ve Yılmaz (2020) tarafından geliştirilen ölçek, kişilerin sağlıklı yaşam farkındalığı seviyelerini ölçmektedir (11). Ölçek 5'li likert türünde (1= Hiç Katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 3= Kararsızım, 4= Katılıyorum, 5= Tamamen Katılıyorum), toplam 15 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 15, en yüksek puan 75'tir. Ölçekten alınan puanın yüksek olması sağlıklı yaşam farkındalığının yüksek olduğu göstermektedir. Ölçeğin genelinin Cronbach alfa değeri 0.813 olarak belirlenmiştir. Bizim araştırmamızda ise Cronbach alfa değeri 0.89'dur. Ölçek 5-10 dakika içinde doldurulabilir.

Sağlık Kaderciliği Skalası (SKS)

2008 yılında Franklin, Schlundt ve Wallston tarafından geliştirildi (1, 12). Türkiye'de Bobov ve Capık tarafından 2020 yılında geçerlilik güvenirliği yapılmıştır (1). Ölçek 5'li likert türünde (1= Hiç Katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 3= Kararsızım, 4= Katılıyorum, 5= Tamamen Katılıyorum) yanıtlanmaktadır. Ölçek 17 maddeden ve tek boyuttan oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek puanlar 17 ile 85 arasında değişmektedir. Puanın artması kaderciliğin arttığını göstermektedir. Ölçeğin genelinin Cronbach alfa değeri 0.91 olarak belirlenmiştir. Bizim araştırmamızda ise Cronbach alfa değeri 0.94'tür. Ölçek 7-12 dakika içinde doldurulabilir ve ölçek tüm sosyal sınıflara uygundur.

Araştırmanın Veri Toplama Yöntemi

Araştırmanın verileri araştırmacı tarafından 01/12/2021-01/04/2022 tarihleri aralarında öğrencilere anket dağıtma ve internet (Online formun link; <https://forms.gle/JHR69VgLQLwMiBPX7>) yolu ile toplanmıştır. Her bir anket formunun doldurulma süresinin yaklaşık olarak 12-23 dakika sürmektedir.

Verilerin Değerlendirilmesi

İstatistiksel analizler için SPSS (Statistical Package for Social Science) 22.0 paket programı kullanılmıştır. Veriler tanımlayıcı istatistikler, t testi, anova, korelasyon ve basit regresyon testleri kullanılarak analiz edildi. Sonuçlar % 95 güven aralığında ve $p < 0.05$ yanılığında düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı kabul edildi.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın etik çerçevede yapılabilmesi için ilk olarak Fırat Üniversitesi Girişimsel Olmayan Etik Kurulundan 23.12.2021 tarihli 5702 karar nolu izin alındı. Araştırma öncesi ilgili kurumdan kurum izni alındı. Araştırma kapsamına alınan tüm öğrencilerden; araştırmanın amacı hakkında gerekli açıklamalar yapılarak sözel onamları alındı. Bu araştırmanın tüm aşamaları Helsinki Bildirgesi'nin etik standartlarına uygun olarak gerçekleştirildi.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın sadece Fırat Üniversitesinde bulunan Türk ve yabancı uyruklu öğrencilerle yürütülmesi araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Araştırma sonuçları sadece bu gruba genellenebilir.

2. BULGULAR

Araştırmada, Türk ve yabancı uyruklu öğrencilerin din sağlığı kaderciliğinin sağlıklı yaşam farkındalığına etkisi araştırıldı. Bu araştırmamızda elde ettiğimiz bulgular tablolar halinde sunuldu. Öğrencilerin tanıtıcı özelliklerinin dağılımı Çizelge 1'de sunulmaktadır.

Araştırmaya katılan Türk öğrencilerin yaş ortalaması 21.04 ± 1.58 'dir. Türk öğrencilerin %82.5'i kadın, %95.9'u bekâr, %98.4'ü lisans öğrencisi, %74.7'sinin herhangi bir geliri olmayıp, %92.8'i de Müslümandır.

Araştırmaya katılan yabancı uyruklu öğrencilerin yaş ortalaması 22.09 ± 3.53 'dür. Yabancı uyruklu öğrencilerin %59.4'ü erkek, %88.8'i bekâr, %82.2'si lisans öğrencisi, %65.9'unun herhangi bir geliri olmayıp, %97.5'i de Müslümandır.

Çizelge 1: Öğrencilerin Tanıtıcı Özelliklerine Göre Dağılımı

Özellik	Türk Öğrenciler		Yabancı Uyruklu Öğr.	
Yaş (Ort. \pm SS)	21.04 \pm 1.58		22.09 \pm 3.53	
	N	%	N	%
Cinsiyet				
Kadın	264	82.5	130	40.6
Erkek	56	17.5	190	59.4
Medeni Durum				
Evli	13	4.1	36	11.2
Bekâr	307	95.9	284	88.8
Eğitim Durumu				
Önlisans	5	1.6	1	0.3
Lisans	315	98.4	263	82.2
Yüksek lisans	0	-	47	14.7
Doktora	0	-	0	-

Aylık Gelir				
Gelirim yok	239	74.7	211	65.9
Burslu (850-2000)	57	17.8	24	7.5
2001-4000	14	4.4	51	15.9
4001 ve üzeri	10	3.1	34	10.6
Din				
Müslüman	297	92.8	312	97.5
Hristiyan	0	-	6	1.9
Ateist	23	7.2	2	0.6

Türk ve yabancı uyruklu öğrencilerin SYF ve SKS toplam puan ortalamalarının karşılaştırılması Çizelge 2’de verildi. Türk öğrencilerin SYF ve SKS puan ortalamaları yabancı uyruklu öğrencilerden daha yüksek bulundu. Türk ve yabancı uyruklu SYF puan ortalamaları incelendiğinde öğrenciler arasındaki farkın istatistiksel olarak önemli olduğu saptandı ($p < 0,05$).

Çizelge 2: Türk ve Yabancı Uyruklu Öğrencilerin SYF ve SKS Ortalamalarının Karşılaştırılması

Ölçek	Türk Öğrenciler (n=320) Ortalama ± SS	Yabancı Uyruklu Öğrenciler (n=320) Ortalama ± SS	Test
SYF	60.70±8.43	51.88±16.35	F=2.394 p=0.01
SKS	58.85±10.28	51.46±16.09	F=0.205 P=0.74

*SYF: Sağlıklı Yaşam Farkındalığı, SKS: Sağlık Kaderciliği Skalası.

Çizelge 3: Türk ve Yabancı Uyruklu Öğrencilerinin SYF ve SKS Toplam Puan Ortalamaları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Ölçek	N	Test
Türk Öğrenciler SKS-SYF	320	r=0.274, p=0.00
Yabancı Uyruklu Öğrenciler SKS-SYF	320	r=0.216, p=0.00

Türk öğrencilerinin SKS ve SYF durumları arasındaki ilişki Çizelge 3’te verilmiştir. Türk öğrencilerin sağlık kaderciliği skalası ile sağlıklı yaşam farkındalığı ölçeği toplam puan ortalamaları arasındaki korelasyon incelendiğinde; Türk öğrencilerinin SKS ile SYF ölçeği toplam puan ortalamaları arasında pozitif yönde zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r=.274$, $p=0.00$).

Yabancı uyruklu öğrencilerinin sağlık kaderciliği skalası ile sağlıklı yaşam farkındalığı ölçeği toplam puan ortalamaları arasındaki korelasyon incelendiğinde; öğrencilerinin SKS ile SYF ölçeği toplam puan ortalamaları arasında pozitif yönde zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r=.216$, $p=0.00$).

Çizelge 4: Türk ve Yabancı Uyruklu Öğrencilerinin Sağlık Kaderciliği Skalasının Sağlıklı Yaşam Farkındalığını Yordama Durumu

	Değişken	B	Standart Hata B	β	t	p
Türk Öğrenciler	Sabit	53,395	1,509		35,374	,000
	SKS	,141	,028	,274	5,081	,000
$R = 0,274 R^2 = 0,075$						
	Değişken	B	Standart Hata B	β	t	p
Yabancı Uyruklu Öğrenciler	Sabit	51,757	1,887		27,431	,000
	SKS	,138	,035	,216	3,938	,000
$R = 0,216 R^2 = 0,047$						

Türk öğrencilerinin Sağlık kaderciliği skalası ile sağlıklı yaşama farkındalığı arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla çalışılan regresyon modelinin anlamlı olduğu saptanmıştır ($F=25.821, p=0.00$). Model'de sağlık kaderciliği skalasının, sağlıklı yaşam farkındalığının %75'ini ($R^2=0.075$) açıkladığı belirlenmiştir ($p<0.001$). (Çizelge 4).

Yabancı uyruklu öğrencilerinin Sağlık kaderciliği skalası ile sağlıklı yaşama farkındalığı arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla çalışılan regresyon modelinin anlamlı olduğu saptanmıştır ($F=15.308, p=0.00$). Model'de sağlık kader skalasının, sağlıklı yaşam farkındalığının %47'sini ($R^2=0.047$) açıkladığı belirlenmiştir ($p<0.001$). (Çizelge 4).

3. TARTIŞMA

Bu araştırma Türk ve yabancı uyruklu öğrencilerin din sağlığı kaderciliğinin sağlıklı yaşam farkındalığına etkisini saptamak amacıyla planlanıp yapılmıştır. Bunun için sosyo demografik özellikler soru formu (tanıtıcı bilgi formu), Sağlıklı Yaşam Farkındalığı Ölçeği (SYFÖ) ve Sağlık Kaderciliği Skalası (SKS) uygulanmış olup, elde edilen bulgular literatür bilgisi ışığında tartışılmıştır. Literatür incelendiğinde Türk ve yabancı uyruklu öğrencilerin SYFÖ düzeyleri ve sağlık kaderciliğinin etkilerini inceleyen bir çalışmaya rastlanmadı.

Araştırma bulgularına göre Türk öğrencilerin SYF puan ortalamasının 60.70 ± 8.43 olduğu, yabancı uyruklu öğrencilerin ise SYF puan ortalamasının 51.88 ± 16.35 olduğu bulunmuştur (Tablo 2). Bu çalışmada öğrencilerin sağlıklı yaşam farkındalıkları yüksek düzeydedir. Zangana (2020)'nin ulusal ve uluslararası üniversite öğrencilerinin sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının karşılaştırdığı çalışmasında, Türk öğrencilerin puanları yabancı uyruklu öğrencilerin puanlarından daha yüksek olarak tespit edilmiştir (13). Araştırmamızın bulguları yapılan çalışmalar ile benzerlik göstermektedir. Toplumun farklı kesimlerinde yapılan çalışmalarda bireylerin sağlıklı yaşama ilişkin farkındalık düzeylerinin orta düzeyde olduğu

görülmüştür. Bu noktada hem bireysel hem de toplumsal tutum ve davranışlar önem kazanmaktadır. Bireylerin yaşam tarzları elde edilen sonuçları etkilemektedir.

Araştırmada Türk öğrencilerin SKS puan ortalamalarının 58.85 ± 10.28 olduğu, yabancı uyruklu öğrencilerin ise SKS puan ortalamalarının 51.46 ± 16.09 olduğu bulunmuştur. (Tablo 2). Kiyak ve ark. (2021), epilepsi hastaları üzerinde yaptıkları çalışmada, bireylerin sağlık kaderciliği puan ortalamasını $48,43 \pm 17,41$ olarak bulunmuştur (14). Araştırma sonucunda elde ettiğimiz bulgular ile literatür sonuçları karşılaştırıldığında bireylerin sağlık kadercilik düzeylerinin orta düzeyde olduğu belirlenmiştir. Araştırmamızda Türk öğrencilerin %92.5'i, yabancı uyruklu öğrencilerin ise %97.5'i Müslüman öğrencilerden oluşmaktadır. Bu inancın bir gereği olarak bu dine mensup bireyler, sağlık ve hastalığın doğasına ilişkin manevi değerleri ve inançları ile kaderci bir sağlık anlayışına sahiptirler. Bu bedenin Allah'a ait olduğuna inanırlar ve bu sayede sağlıklarına daha fazla dikkat ederler.

Hem Türk hem de yabancı uyruklu öğrencilerin sağlık kaderciliği skalası ile sağlıklı yaşam farkındalığı ölçeği toplam puan ortalamaları arasındaki korelasyon incelendiğinde; SKS ile SYF ölçeği toplam puan ortalamaları arasında pozitif yönde zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir (Tablo 3). Literatürde sağlık kaderciliği ve sağlıklı yaşam farkındalığı ile ilgili çalışmalar olmamasına karşın, sağlık kaderciliği konusunda farklı gruplarla yapılan çok sayıda çalışmalar yer almaktadır. Goudarzian ve ark. (2019) tarafından, kanser hastaları üzerinde yapılan çalışmada, kanser hastalarında pozitif dini başa çıkma ile öz-bakım arasında pozitif, negatif dini başa çıkma ile öz-bakım arasında negatif bir ilişki olduğu saptanmıştır (15). Nageeb ve ark. (2018) tarafından, yapılan çalışmada, Müslümanlar arasında, Tanrı'nın hastalık ve tedaviyi kontrol etmesiyle ilgili dini kaderciliğin, tedaviyle ilgili seçimlerin yanı sıra koruyucu sağlığa yönelik tutumları önemli ölçüde etkilediği bildirilmektedir (16). Görüldüğü gibi, hem araştırmamızda hem de yapılan diğer çalışmalarda sağlık kaderciliğinin, sağlıklı olmak adına olumlu bir motivasyon kaynağı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Türk öğrencilerininin SKS ile SYFÖ arasında yapılan regresyon analizi sonucunda regresyon modelinin anlamlı olduğu saptanmıştır. Analize göre model'de sağlık kaderciliği skalasının, sağlıklı yaşam farkındalığının %75'ini açıkladığı belirlenmiştir. Yabancı uyruklu öğrenciler üzerine yapılan SKS ile SYFÖ arasında yapılan regresyon analizi sonucunda da regresyon modelinin anlamlı olduğu saptanmıştır. Analize göre model'de sağlık kaderciliği skalasının, sağlıklı yaşam farkındalığının %47'sini açıkladığı belirlenmiştir. Kaderciliğe olan inanç, bireyin tutum ve davranışlarını güçlü bir şekilde etkilemektedir. Sağlık kaderciliği yüksek olan bir birey, sağlığını kadere veya Tanrı'ya bağlı olarak algılamaktadır. Dini inançlar,

kişilerin manevi olarak rahatlamasına yardımcı olup, kişilerin sağlıklı yaşam farkındalıkları için destek sağlayabilmektedir.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Türk ve yabancı uyruklu öğrencilerin din sağlığı kaderciliğinin sağlıklı yaşam farkındalığına etkisini değerlendirmek amacıyla yapılan araştırmanın sonuçları aşağıda belirtilmiştir.

- Araştırmada Türk öğrencilerin SYF ve SKS puan ortalamaları yabancı uyruklu öğrencilerden daha yüksek bulunmuştur.
- Türk ve yabancı uyruklu öğrencilerin SYF puan ortalamaları incelendiğinde öğrenciler arasındaki anlamlı bir farklılık görülmüştür.
- Hem Türk hem de yabancı uyruklu öğrencilerin SKS ile SYF ölçeği toplam puan ortalamaları arasındaki korelasyon incelendiğinde; toplam puan ortalamaları arasında pozitif yönde zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin sağlıklı yaşam farkındalığı düzeyleri attıkça sağlık kaderciliğinin de yüksek oranda arttığını söylenebilir.
- Türk öğrencilerinin SKS ile SYFÖ arasında yapılan regresyon analizi sonucunda regresyon modelinin anlamlı olduğu saptanmıştır.
- Yabancı uyruklu öğrencilerinin SKS ile SYFÖ arasında yapılan regresyon analizi sonucunda da regresyon modelinin anlamlı olduğu saptanmıştır.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Sağlık kaderciliği algısının sağlık davranışları üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması ve SYF artırılması için Türk ve yabancı uyruklu öğrencilere eğitim verilebilir. Öğrencilerin sağlıklı yaşam farkındalıklarının artırılması için sağlık eğitimine ve sağlık farkındalığına yönelik politikalar oluşturabilir. Kişilerin sağlıklı yaşama farkındalıklarının artırılmasını sayesinde kötü yaşam tarzına bağlı olarak ortaya çıkan önlenebilir nitelikteki hastalıklar azalacak bununla birlikte sağlık hizmetlerine yapılan harcamalar da azalacak bu da sağlık sistemi ve sağlık profesyonelleri üzerindeki yükü hafifletecektir.

KAYNAKÇA

4. KAYNAKLAR

1. Bobov,G., Capik, C. The reliability and validity of the religious health fatalism scale in Turkish language,Journal of religion and health,59, 1080-1095,2020.
2. Nutbeam, D., Lloyd, JE. Understanding and responding to health literacy as a social determinant of health,Annual Review of Public Health 2020.
3. Köten, E. Kadercilik, Sağlık Davranışı ve Covid-19: Bir Literatür İncelemesi, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 10, 515-528,2021.
4. Zülfünaz, Ö., Turan, GB., Öztürk, D. Hemodiyaliz Hastalarında Sağlıkta Kadercilik Anlayışı İle Hastalık Algısı Arasındaki İlişki: Karşılaştırmalı Bir Çalışma,Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi, 11(1), 10-17. 2022.
5. Demirel, G. *Sağlıklı Yaşam Farkındalığı Ve Sağlık Arama Davranışı Arasındaki İlişki: Konya örneği*,Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya, 2021.
6. Emmons, R., Paloutzian, R., Ayten, A. Din Psikolojisi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (21),2001.
7. Homan, KJ., Boyatzis, CJ. Religiosity, sense of meaning, and health behavior in older adults, The International Journal for the Psychology of Religion, 20(3), 173-186,2010.
8. Powe, BD. Cancer fatalism among elderly Caucasians and African Americans, Oncology Nursing Forum, 22,1355–1359,1995.
9. Powe, BD., Finnie, R. Cancer fatalism: The state of the science, Cancer Nursing, 26: 454–467,2003.
10. Bobov, G. *Sağlık kaderciliği skalası'nın Türk dilinde geçerlik ve güvenilirliği*,Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum,2016.
11. Özer, E. *Sağlıklı Yaşam Farkındalığı: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2019.
12. Franklin, MD., Schlundt, DG., Wallston, KA. Development and validation of a religious health fatalism measure for the African-American faith community,Journal of Health Psychology,13, 323-335,2008.
13. Zangana, MH. *Comparison Of Healthy Lifestyles Behaviors Of National And International Students At Fırat University.*,Master Thesis,Fırat University, Institute of Health Sciences, Elazığ, 2020.

14. Kiyak, E., Erkal, E., Demir, S. et al. Evaluation of attitudes toward epilepsy and health fatalism in northeastern Turkey, *Epilepsy & Behavior*, 115, 107495, 2021.
15. Goudarzian, AH., Boyle, C., Beik, S. et al. Self-Care in Iranian Cancer Patients: The Role of Religious Coping, *J Relig Health*, 58: 259-270, 2019.
16. Nageeb, S., Vu, M., Malik, S. et al. Adapting a religious health fatalism measure for use in Muslim populations, *Plos one*, 13, e0206898, 2018.

AFET RİSKİ OLAN BÖLGEDE YAŞAYANLARIN PSİKOSOSYAL UYUM ÖLÇEĞİ: TÜRKÇE GEÇERLİLİK GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

Dr. Öğr. Üyesi Eda Ay¹

Dr. Öğr. Üyesi Esin KaVURAN²

Dr. Öğr. Üyesi Nihan TÜRKOĞLU³

¹ Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Psikiyatri Hemşireliği Anabilim Dalı,
<https://orcid.org/0000-0002-0994-3254>

² Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Hemşirelik Esasları Anabilim Dalı,
<https://orcid.org/0000-0002-9825-8979>

³ Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı,
<https://orcid.org/0000-0002-5843-9097>

ÖZET

Amaç: Bu çalışmanın amacı afet riski olan bölgede yaşayan insanlar için psikososyal uyum ölçeğinin Türkçe geçerlilik güvenirlilik çalışmasını yapmaktır.

Materyal Metod: Araştırmanın evrenini Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi'nde okuyan hemşirelik lisans öğrencisi ve bu öğrencilerin referanslarıyla ulaşılan bireyler araştırmanın örneklemi ise bu tarihler arasında araştırmaya katılmayı kabul eden bireyler oluşturdu. Araştırmanın verilerinin toplanmasında "Sosyodemografik Bilgi Formu" ve "Psikososyal Uyum Ölçeği" kullanıldı. Ölçek 47 maddeden oluşmaktadır. Orijinal ölçeğin her bir maddesi "evet" (1 puan) ile "hayır" (0 puan) şeklinde derecelendirilmiştir. Puanın yükselmesi daha yüksek uyumun bir göstergesidir. Araştırmanın verileri Google Formlar uygulaması kullanılarak oluşturulan anket formu ile yapıldı. Anketler öğrencilere "Öğrenci Bilgi Sistemi (OBS)" aracılığıyla gönderilerek online olarak toplandı. Araştırmanın verileri SPSS paket programında değerlendirildi.

Bulgular: Ölçeğin madde-toplam puan korelasyonunun -0.005-0.448 arasında olduğu bulundu ve 0.20'nin altında olan 11 madde ölçekten çıkarıldı. Ölçeğin faktör yapısına ilişkin olarak elde edilen 35 madde ve tek faktörlü yapının model uyumunun ($\chi^2/sd=3.667$) ve model uyum indekslerinin iyi düzeyde olduğu bulundu. (RMSEA=.077, CFI=.922, GFI=.894, AGFI=.962, IFI=.964, NFI=.932). 35 maddelik afet riski olan bölgede yaşayanların psikososyal uyum ölçeği KR-20 katsayısının 0.843, aritmetik ortalamasının 14.83±6.15, açıklanan varyansın %57.85 olduğu görülmektedir.

Sonuç: Sonuç olarak yapılan geçerlilik güvenirlilik çalışmasında Psikososyal Uyum Ölçeği'nin Türk toplumu için yapısal olarak geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Afet, geçerlilik, güvenirlilik, psikososyal uyum.

1. GİRİŞ

İnsanoğlu var olduğu günden bu yana doğal afetler ve çevresel değişimlerle bir arada yaşamak zorunda kalmıştır (1). İster doğal ister insan kaynaklı olsun, afetler büyük yıkımlara ve can kayıplarına neden olur (2). Afetler çoğu zaman kaçınılmazdır. Genellikle aniden gelirler ve hayatta kalanlara büyük acılar çektirirler. 2020'de 389 doğal afet yaşandı, 15.080 kişi öldü, 98,4 milyon kişi etkilendi ve maliyeti 171,3 milyar ABD Doları oldu (3). 2019'da 97,6 milyon insanı etkileyen ve 24.396 kişiyi daha öldüren 308 felaket (sel, toprak kayması, orman yangınları, aşırı sıcaklık olayları, depremler, volkanik aktivite ve salgınlar) meydana geldi (4). 2019'da Batı Avrupa'daki sıcak hava dalgaları 3453 kişinin ölümüne neden oldu. Dorian Kasırgası, Bahamalar ve Amerika Birleşik Devletleri'nde 379 kişiyi öldürdü. Ebola salgını, 2018 ile 2020 yılları arasında Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde 2264 kişiyi öldürdü (4).

Türkiye'de 2009 yılında kurulan Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), afetleri, "toplumun tamamı veya belirli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplara neden olan, durduran veya durduran, doğal, teknolojik veya insan kaynaklı olaylar" olarak tanımlamaktadır (AFAD, bir afetin sadece bir olay değil, aynı zamanda sonuçları olduğunu da ekliyor (5). Uluslararası Kırmızı Haç Federasyonu (IFRC) afetleri, bir toplumun işleyişinde, kaynaklarını kullanarak başa çıkma kapasitesini aşan ciddi aksamalara neden olan doğal, yapay ve teknolojik tehlikeler olarak tanımlamaktadır (6). Çevresel değişikliklerin kaçınılmaz olduğu durumlarda, insanlar göç ederek veya aynı bölgede kalmaları halinde barınma, beslenme, tarım ve diğer ihtiyaçlarını değiştirerek uyum sağlar (1). Değişen çevresel değişikliklere hızla uyum sağlama yeteneği, insanların çevreye daha iyi uyum sağlamasını mümkün kılmıştır. [Uyum, stres ve başa çıkma arasında bir denge sağlamaktır (7). Bu dengenin sağlanamaması, optimumdan daha az adaptasyonla sonuçlanır "Başa çıkma" ve "adaptasyon" terimleri, afetlere yanıt olarak insanlar tarafından uygulanan stratejileri belirtmek için birbirinin yerine kullanılmıştır. Adaptasyon, bir afet öncesinde, sırasında ve sonrasında afet riskine yanıt vererek maruziyeti ve kırılganlığı azaltmaya ve dayanıklılığı arttırmaya odaklanır (8). Bu çalışmalar afetlerin etkilerinin sınırlandırılmasında etkilidir (9). Daha iyi uyum sağlayabilen toplulukların afetlere daha az kayıp verdiği görülmektedir (10).

2. MATERYAL VE METOD

Bu çalışma afet riski olan bölgede yaşayan insanlar için psikososyal uyum ölçeğinin Türkçe geçerlilik güvenirlik çalışması amacı ile planlandı.

2.1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini 6 Şubat 2023 tarihli (7.7 şiddetli) Kahramanmaraş merkezli depremlerden etkilenen 10 ilden biri olan Adıyaman Üniversitesinden misafir olarak gelen öğrenciler ve onların referans gösterdiği bireyler oluşturdu. Araştırmada kartopu örnekleme yöntemi kullanıldı. Atatürk üniversitesine misafir olarak gelen öğrenciler referans alınarak ve onlar vasıtasıyla ulaşılması hedeflenen ailelerine de anket soruları ulaştırıldı. Ölçek uyarlama çalışmalarında literatürde örneklem sayısı ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Örneklem büyüklüğü, ölçek uyarlamada doğrulayıcı faktör analizinde kestirim yönteminin doğru sonuçlar vermesi için önemli bir etkidir (11). Kline'e göre, örneklem büyüklüğü madde sayısının 10

katı olması ve bu sayının 200'den az olmaması gerekir (12). Andrew, Pedersen ve McEvoy örneklemin, her madde için 20 olmasının önemli olduğunu ve en az 10 denek alınmasının yeterli olduğunu belirtmiştir (13).

2.2 Araştırma Tasarımı

Metodolojik türde yapılan çalışmanın veri Nisan-Mayıs 2023 tarihleri arasında online olarak kar topu yöntemi kullanılarak toplandı. Anketin ilk sayfasında bireylere çalışmanın amacını belirten bir metin yer almaktadır. Ve hemen sonraki bölümde çalışma kriterleri yer almaktadır. Çalışma kriterlerinin hepsini karşılayan bireyler için çalışma sorularının yer aldığı sayfalar sıralanmaktadır.

Araştırmaya dahil edilme kriterleri;

- ✓ Deprem, sel, taşkın, kuraklık, erozyon, çığ, fırtına, kasırga ve hortum, volkanik patlamalar gibi afetler yönünden riskli bölgede yaşıyor olma,
- ✓ 18 yaşından büyük olma,
- ✓ en az ilkokul mezunu olma,
- ✓ çalışmaya katılmaya gönüllü olma

Araştırmadan dışlanma kriterleri;

- ✓ psikolojik hastalıkların varlığı,
- ✓ riskli bölgede yaşamıyor olma

2.3. Verilerin Toplanması

Araştırmanın verilerinin toplanmasında “Sosyodemografik Bilgi Formu” ve “Afet Riski Olan Bölgede Yaşayanların Psikososyal Uyum Ölçeği” kullanıldı.

Sosyodemografik Bilgi Formu: Bu form literatür doğrultusunda araştırmacılar tarafından hazırlanan, bireylerin yaş, cinsiyet, eğitim durumu, meslek ve medeni durum sorularını içermektedir (1,14,15)

Afet Riski Olan Bölgede Yaşayanların Psikososyal Uyum Ölçeği : Ölçek Zacharias ve ark. tarafından yakın geçmişte yaşanan herhangi bir doğal afet öncesinde/sırasında/sonrasında yaşayabileceği uyum stratejilerinin belirlenmesi amacıyla 2022 yılında geliştirilmiştir (15). Ölçek 47 maddeden oluşmaktadır. Orijinal ölçeğin her bir maddesi “evet” (1 puan) ile “hayır” (0 puan) şeklinde derecelendirilmiştir. 47 maddelik araç, psikososyal uyumu değerlendirmek için tasarlanmıştır. Toplam olası puanlar 0 ile 47 arasındadır. Puanın yükselmesi daha yüksek uyumun bir göstergesidir. Ölçeğin KR-20 değeri 0.85 olarak bulunmuştur.

2.4. Anketin çevirisi ve kültürel uyarlaması

Afet riski olan bölgede yaşayanların psikososyal uyum ölçeği iki dilli dilbilimciler (bilingual linguist) ve yazarlar tarafından İngilizce'den Türkçeye bağımsız olarak çevrildi. Ölçeğin çevirisi, 4 uzmandan oluşan iki dilli bir dilbilimci ekip tarafından kontrol edildi. Daha sonra iki dilli dilbilimci tarafından Türkçe'den İngilizce'ye bağımsız olarak tekrar çevrildi. Kavramsal ve dil açısından uygunluk durumu 2 farklı uzmanlar tarafından kontrol edildi.

2.5. Kapsam Geçerliliği

Ölçek maddelerinin geçerlilik indeksini hesaplamak için her bir madde için uzmanların derecelendirmesine dayalı olarak içerik geçerlilik indeksi (CVI) kullanıldı (16). CVI değerleri 0 ile 1 arasında değişir, bir maddenin CVI'sı (I-CVI) 0.80'den büyük kabul edilir, 0,70 ile 0,79 arasında, maddenin revizyona ihtiyacı vardır ve değer 0,70'in altındaysa madde atılır (17). farklı üniversitelerdeki 6 uzmana (3 halk sağlığı hemşireliği, 3 psikiyatri hemşireliği alanında

uzman)Türkçe ve İngilizce karşılıklarını aynı zaman da kültürel ve dil farklılıklarını değerlendirmeleri için gönderildi. Ölçeğin kapsam geçerliliğini ölçmek için Davis Tekniği kullanıldı. Her uzmandan her maddeyi 4 puanlık bir formda puanlaması istendi (1=uygun değil, 2=maddenin uygun olması için değiştirilmesi gerekiyor, 3=uygun, ancak küçük düzeltme gerekir, 4=tamamen uygun). Uzmanların önerilerini ve her madde için gerekli değişiklikleri azmaları için her madde için ayrı bir sütun verildi (18). Bir maddenin (15. madde) I-CVI'si (0.51) düşük olduğu için ölçekten çıkarıldı.

2.6. Zamanla değişmezlik (test-tekrar test)

Güvenilirliğin zamanla değişmezlik kriterini tanımlamak için test-tekrar test tekniği uygulandı. Katılımcılardan çevrimiçi bir platform aracılığıyla toplanan anketler için takma ad seçmeleri istenmiştir. İki hafta sonra anketler katılımcılara geri gönderildi ve aynı takma adlarla katılmaları istendi. Anketleri geri gönderen katılımcılar değerlendirmeye dahil edildi. İki ankette elde edilen puanlar Pearson korelasyon analizi ile hesaplandı. Test ve tekrar testten alınan ortalama puanlar arasındaki farkı değerlendirmek için bağımlı t-testi yapıldı (19).

2.7 Araştırmanın Etik Yönü

Çalışmaya başlamadan önce ölçeği geliştiren Zanaeinasabten e-mail yolu ile izin alınmıştır. Daha sonra Atatürk Üniversitesi Tıp fakültesi etik kurulunda B.30.2.0.01.00/241 sayılı etik izin alındı.

2.8. Verilerin Analizi

Ölçeğin geçerlik-güvenirlik analizinde, Cronbach's alfa katsayısı, madde-toplam puan korelasyonu, iki yarı güvenirlik analizi ve test-tekrar test güvenirlik yöntemleri ile dil ve içerik geçerliliği, doğrulayıcı faktör analizi kullanıldı.

3. Bulgular

Araştırmaya katılan kişilerin yaş ortalamasının 22.06 ± 4.55 olduğu saptanmıştır. Katılımcıların %68.4'ünün kadın, %92'sinin üniversite ve üstü eğitim durumuna sahip, %94.5'inin bekâr, %38.2'sinin geliri giderine denk olduğu ve %64.1'inin il merkezinde yaşadığı belirlenmiştir.

Psikososyal Uyum Ölçeği'ne ait maddelerdeki iç tutarlılık güvenirliği ve homojenlik kanıtı olarak KR – 20 katsayısı ve madde toplam puan korelasyon katsayıları incelenmiştir. Madde-toplam test korelasyonunun yeterli olabilmesi için gerekli minimum değer 0.20 olması gerektiği ve bu katsayı 0.20 ila 0.30 arasında olan maddeler zorunlu ise ölçme aracına alınabileceği belirtilmektedir (20). Düzeltilmiş madde toplam korelasyon katsayısı eğer 0.20'nin altındaysa maddeler ölçme aracından çıkarılmalıdır. Psikososyal Uyum Ölçeği incelendiğinde madde-toplam puan korelasyonunun -0.005 -0.448 arasında olduğu görülmektedir. Bu çalışmada da 0.20'nin altında olan 11 madde (3,4,8,10,11,23,25,33,35,39,44) ölçekten çıkarıldı. 35 maddelik Psikososyal Uyum Ölçeği'nin KR-20 katsayısının 0.843, aritmetik ortalamasının 14.83 ± 6.15 , açıklanan varyansın %57.85 olduğu görülmektedir. Tüm bu bulgular 35 maddeden oluşan Psikososyal Uyum Ölçeği'nin içyapı tutarlılığının yüksek olduğunu göstermektedir.

Çizelge 1. Katılımcıların Tanıtıcı Özellikleri(n=474)

Tanıtıcı Özellikler	S	%
Yaş ortalaması (min-max=17-57)	22.06±4.55	
Cinsiyet		
Kadın	324	68.4
Erkek	150	31.6
Eğitim düzeyi		
İlköğretim	10	2.1
Lise	28	5.9
Üniversite ve üstü	436	92.0
Medeni Durum		
Evli	26	5.5
Bekar	448	94.5
Gelir Düzeyi		
Gelir giderden az	130	27.4
Gelir gidere denk	181	38.2
Gelir giderden fazla	163	34.4
Yaşanılan Yer		
İl	304	64.1
İlçe	110	23.2
Köy	60	12.7

3.1. Doğrulayıcı faktör analizi (DFA)

DFA, veriler ile teorik yapı arasındaki uyumun analizini gerçekleştirmekle beraber başka kültürlerde geliştirilen ölçüm araçlarının uyarlanmasında kullanılmaktadır (11,21). Ölçek maddeleri arasında tespit edilmiş bir ilişki bilinmiyorsa AFA, test edilmiş bir ilişki, belirlenmiş faktörler ve bunların altında toplanmış maddeler tespit edilmişse DFA yapılması önerilmektedir (22-24).DFA için ya kuramsal bir temel ya da önceden belirlenmiş bir yapı bulunması gerekmektedir (25). Bu kapsamda Zacharias et al. (2022) tarafından geliştirilen yapının uygunluğunun test edilmesi amacıyla DFA yapılmıştır. Zacharias (15) tarafından geliştirilen tek faktörlü 47 maddelik Psiko Sosyal Uyum Ölçeği'nin, madde toplam puan korelasyonları düşük çıkan 11 madde ve CVI değeri düşük çıkan bir madde çıkarıldıktan sonra 35 maddenin Türk kültüründe doğrulanıp doğrulanmayacağını belirlemek üzere DFA yapıldı. Çalışma kapsamında χ^2/Sd , CFI, IFI, RMSEA, AGFI, NFI, GFI değerlerine bakıldı.

Ölçeğin faktör yapısına ilişkin olarak elde edilen 35 madde ve tek faktörlü yapının model uyumunun ($\chi^2/sd=3.667$) ve model uyum indekslerinin iyi düzeyde olduğu görülmektedir (RMSEA=.077, CFI= .922, GFI= .894, AGFI=.962, IFI=.964, NFI= .932). Literatürde maddeler arasında kovaryans oluşturabilmek için iki kriter sunulmaktadır (21,26). Birincisi yüksek ilişki içerisinde olan maddeler arasında kovaryans oluşturulması önerilmektedir. İkincisi bu iki maddenin aynı alt boyut altında olması önerilmektedir. Diğer bir ifade ile aynı alt boyut altında olmak üzere yüksek ilişki içerisinde olan maddeler arasında modifikasyon yapılmıştır. Böylece DFA analizinde 2 ile 14, 12 ile 13, 17 ile 20, 21 ile 32 ve

son olarak 31 ile 32 maddeleri arasında modifikasyon önerileri doğrultusunda modifikasyon yapılmıştır.

Çizelge 2. Psikososyal Uyum Ölçeği'nin İç Tutarlılığı ve Homojenliği

MADDE NO	Aritmetik ortalama	Standart sapma	Düzeltilmiş Madde-Toplam puan korelasyonu	Madde silinirse ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı
p2	14.32	35.37	0.376	0.84
p7	14.17	36.44	0.21	0.84
p9	14.57	36.47	0.222	0.84
p12	14.80	37.32	0.228	0.84
p13	14.47	36.32	0.226	0.84
p14	14.07	36.23	0.283	0.84
p16	14.41	35.32	0.389	0.84
p17	14.61	36.38	0.257	0.84
p18	14.28	35.55	0.348	0.84
p19	14.01	36.70	0.219	0.84
p20	14.22	35.44	0.376	0.84
p21	14.38	35.03	0.436	0.84
p22	14.54	36.19	0.264	0.84
p24	14.04	36.50	0.245	0.84
p26	14.61	36.13	0.31	0.84
p27	14.41	35.04	0.44	0.84
p28	14.52	35.44	0.399	0.84
p29	14.67	36.16	0.347	0.84
p30	14.41	35.14	0.423	0.84
p31	14.59	36.10	0.302	0.84
p32	14.47	35.34	0.399	0.84
p34	13.98	36.88	0.202	0.84
p36	14.43	35.13	0.428	0.84
p37	14.19	35.38	0.394	0.84
p38	14.64	36.45	0.26	0.84
p40	14.29	35.52	0.352	0.84
p41	14.71	36.36	0.352	0.84
p42	14.58	35.27	0.465	0.83
p43	14.59	35.25	0.477	0.83
p45	14.28	36.19	0.237	0.84
p46	14.74	36.33	0.412	0.84
p47	14.65	35.74	0.427	0.84
p48	14.14	35.72	0.35	0.84
p49	14.34	35.44	0.365	0.84

p50	14.27	35.98	0.275	0.84
ÖLÇEĞİN	Aritmetik ort.	Standart Sapma	Varyans	KR-20
	14.83	6.15	57.85	0.843

4. Sonuç

Sonuç olarak Psikososyal Uyum Ölçeği'nin 35 maddelik hali Türk toplumu için yapısal olarak geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu belirlenmiştir. Bu ölçek, bireylerin afete yönelik Psikososyal Uyum düzeylerini belirlemek amacıyla kullanılabilir.

5. Kaynaklar

1. Vallero D.A. (2021). Societal adaptation to climate change, in: Climate Change, Elsevier, pp. 799–815.
2. Abuadas, M.H. & Albikawi, Z.F. (2022) Predictors of disaster preparedness among registered nurses in Saudi Arabia: a structural equation modelling analysis. *Australasian Emergency Care*, 25 (2), 132– 139. <https://doi.org/10.1016/j.auec.2021.07.004>
3. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC) (2020) World Disasters Report 2020. Available from: <https://www.ifrc.org/document/world-disasters-report-2020> [Accessed 16.04.2023]
4. IFRC. (2020) World Disasters Report 2020. Available from: <https://www.ifrc.org/document/world-disasters-report-2020> [Accessed 16.04.2023]
5. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) (2022) Annotated glossary of disaster management terms. Available from: <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu> [Accessed 16.04. 2023].
6. Abuadas, M. H., & Albikawi, Z. F. (2022). Predictors of disaster preparedness among registered nurses in Saudi Arabia: A structural equation modelling analysis. *Australasian emergency care*, 25(2), 132-139.
7. O'Neil D. (2013). Human biological adaptability; overview, Palomar Coll Available https://web Arch org/web/20130306124405/http://anthro palomar edu/adapt/adapt_1 htm
8. Zhou H., Wang X, Wang A.I, Rosen M.A. A way to sustainability: perspective of resilience and adaptation to disaster, mdpi.com [Internet] (2016) [cited 2022 april 14]; Available from: www.mdpi.com/journal/sustainability.)
9. Murray V., McBean G., Bhatt M., Borsch S., Cheong T.S., Erian W.F., Suarez A.G. (2012). Chapter 9: Case Studies. Managing the Risks of Extreme Events and Disasters to Advance Climate Change Adaption: Special Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change; pp. 489–530. Cambridge, UK].
10. Wood L.J., Boruff, B.J. Smith H.M. (2013). When disaster strikes... how communities cope and adapt: a social capital perspective, change; 11 12 13].

11. Çapık, C. (2014). İstatistiksel güç analizi ve hemşirelik araştırmalarında kullanımı: temel bilgiler. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 17(4), 268-274.
12. Kline, T. J. (2005). *Psychological testing: A practical approach to design and evaluation*. Sage publications.
13. Andrew, D. P., Pedersen, P. M., & McEvoy, C. D. (2011). Design and research methods in sport management. *H. Kuzeh Chian, R. Nuruzi, & A. Heidari*. Tehran: *Hatmi Publications*.(Persian).
14. Karabulut, D., ve Bekler, T. (2019). Doğal afetlerin çocuklar ve ergenler üzerindeki etkileri. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 5(2), 368-376
15. Zacharias, L., Christy, J., Roopesh, B. N., Binu, V. S., Das, S. K., & Sekar, K. (2022). Development of an instrument on psychosocial adaptation for people living in a disaster-prone area. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 68, 102716.
16. Rodrigues I.B., Adachi J.D., Beattie K.A., MacDermid J.C. (2017). Development and validation of a new tool to measure the facilitators, barriers and preferences to exercise in people with osteoporosis, *BMC Musculoskeletal Disord* (1); Dec 19) 18.
17. Zamanzadeh, V., Ghahramanian, A., Rassouli, M., Abbaszadeh, A., Alavi-Majd, H., & Nikanfar, A. R. (2015). Design and implementation content validity study: development of an instrument for measuring patient-centered communication. *Journal of caring sciences*, 4(2), 165-178.
18. Davis, L. L. (1992). Instrument Review: Getting the Most from a Panel of Experts. *Applies Nursing Research*, 5 (4): 194-197
19. DeVellis, R. F. (2016). *Scale development: Theory and applications*. Newbury Park: Sage.
20. Şencan H. Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenirlilik Ve Geçerlik. 1. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık; 2005).
21. Seçer, İ. (2015). Psikolojik test geliştirme ve uyarılama süreci SPSS ve LISREL uygulamaları. Ankara: Anı Yayıncılık.
22. Bandalos, D. L., & Finney, S. J. (2010). Factor analysis: Exploratory and confirmatory. In G. R. Hancock & R. O. Mueller (Eds.), *The reviewer's guide to quantitative methods in the social sciences* (pp. 93-114). New York, NY: Routledge.
23. Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör analizi: Temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yöntemleri*, 32, 470-483.
24. Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling* (3rd ed.). New York: Guilford Press.
25. Sümer, N. (2000). Yapısal eşitlik modelleri: Temel kavramlar ve örnek uygulamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 3 (6), 49-74.
26. Seçer, İ. (2017). SPSS ve LISREL ile pratik veri analizi analiz ve raporlaştırma. Ankara: Anı Yayıncılık.

COVID 19 SAĞLIK OKURYAZARLIĞI ÖLÇEĞİ'NİN TÜRKÇE GEÇERLİLİK VE GÜVENİLİRLİK ÇALIŞMASI

Dr. Öğr. Üyesi Nihan TÜRKOĞLU¹

Dr. Öğr. Üyesi Esin KaVURAN²

¹ Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı,
ORCID No: <https://orcid.org/0000-0002-5843-9097>

² Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Hemşirelik Esasları Anabilim Dalı
ORCID No: <https://orcid.org/0000-0002-9825-8979>

Amaç: Bu araştırma Covid 19 Sağlık Okuryazarlık Ölçeği'nin Türkçe güvenilirlik ve geçerliğini test etmek amacıyla yapılmıştır.

Metot: Metodolojik türde olan bu araştırmanın örneklemini 712 birey oluşturmuştur. Araştırmanın verileri Sanaeinasab et al. 2022 tarafından geliştirilen Covid 19-HLS ölçeği ve kişisel bilgi formu ile toplanmıştır. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik aşamasında dil geçerliliği, kapsam geçerliliği, madde analizleri, açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır.

Bulgular: Araştırmada, ölçeğin iç tutarlılık güvenilirliği 0.94 olarak bulunmuştur. Ölçeğin madde toplam puan korelasyon değerlerinin 0.21 ile 0.70 arasında olduğu, sınıf içi korelasyon katsayısı .933 olarak belirlenmiştir. Maddelerin faktör yüklerinin 0.735 ile 0.456 arasında değiştiği ve ölçeğin dört faktörlü yapısının kabul edilebilir bir yapıda olduğu belirlenmiştir.

Sonuç: Analizler doğrultusunda ölçeğin Türk toplumuna uygulanabilmek üzere geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, sağlık okuryazarlığı, Bilgi, Salgın, Türkçe, geçerlilik

VALIDITY AND RELIABILITY STUDY OF COVID 19 HEALTH LITERACY

SCALE IN TURKISH

ABSTRACT

Purpose: This study was conducted to test the reliability and validity of the Covid 19 Literacy Scale for Turkish.

Methods: The sample of this methodological study consisted of 712 individuals. The data of the study were collected with the Covid-19-HLS scale and the Personal Information Form. Language validity, content validity, item analyses, and exploratory and confirmatory factor analyses were performed in the validity and reliability phase of the scale.

Findings: Internal consistency reliability of the scale was found as 0.94. Item-total score correlation values of the scale were between 0.21 and 0.70, and the intra-class correlation coefficient was determined as .933. It was determined that the factor loads of the items varied between 0.735 and 0.456 and the four-factor structure of the scale was found to be acceptable.

Conclusion: In line with the analyses, it was determined that the scale is a valid and reliable measurement instrument to be applied to Turkish society.

Keywords: Covid-19, health literacy, Information, Outbreak, Turkish, validation study.

Giriş

Covid-19'un hızlı bir şekilde tüm dünyaya yayılarak pandemiye dönüşmesiyle, insanların bu yeni virüs hakkında bilgi edinmesi, bu bilgileri uygulaması ve davranışlarında hızlı bir şekilde değişikliklere gitmesi gerekmiştir (Akbal ve Gökler, 2020). Böylesi bir küresel pandemi sırasında, toplumun sağlığa ilişkin yeni ve doğru bilgileri hızla edinebilmesi çok önemlidir (Lawrence vd., 2021). Dünya genelinde Covid-19 pandemisi ile mücadelede; enfeksiyon riskini ve virüs yayılımını en aza indirmek için sağlık otoriteleri ve politika belirleyiciler birlikte çalışmaktadır (Hemati, et al 2022). Covid-19 pandemisini önlemek için; bireysel ve toplumsal olarak bazı sorumlulukların alınması vurgulanmakta olup, enfeksiyonun önlenmesine yönelik bilgiler, güncel öneriler, pratik çözümler paylaşılmaktadır (Mukherjee, et al. 2022). Bireylerin doğru bilgi kaynaklarına ulaşabilmesi, bu bilgileri anlamlandırabilmesi ve günlük yaşamda uygulayabilmesi sağlık okuryazarlığı (SOY) ile ilişkilidir (Leung, et al. 2022). Bu noktada sağlık okuryazarlığının önemi ortaya çıkmaktadır. Sağlık okuryazarlığı düzeyinin düşüklüğü, sağlık hizmetlerine erişme ve kullanma, verilen tıbbi tavsiyeleri anlama ve uygulama yetersizliği gibi birçok sorunu beraberinde getirmektedir (Sariyildiz, Aksoy & Samanci, 2022). Yetersiz olan sağlık okuryazarlığı düzeyine pandemi dönemlerinde pik yapan infodemi de eklenince pandeminin verdiği zarar katlanarak büyümektedir (Damian & Gallo, 2020).

Sağlık okuryazarlığı, Covid 19 ile ilgili güvenilir bilgiler ile yanlış bilgiler arasında ayırım yapmayı kolaylaştırabilir ve insanları bilinçli sağlık kararları alma, sağlıklı ve koruyucu davranışlar uygulama konusunda güçlendirir. Sağlık okuryazarlığı bireylerin Covid-19'dan korkma durumlarını da etkileyebilmektedir. Nguyen ve arkadaşları (2021), Covid-19 korku puanları yüksek olan bireylerin Sağlık okuryazarlık puanlarının daha düşük olduğunu bulmuşlardır. Sağlık okuryazarlığının Covid-19 döneminde artan önemini vurgulayan, toplumun ve sağlık çalışanlarının Sağlık okuryazarlığı düzeyini belirlemeye yönelik çeşitli çalışmalar yapılmıştır (Dastani, 2020). Hong ve arkadaşları (2021) Güney Kore'de sağlık alanındaki lisans öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmalarında e-Sağlık okuryazarlığının tüm boyutlarındaki puanların Covid-19'la ilişkili enfeksiyonu önleyici davranışlarla ilişkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Lawrence ve arkadaşları (2021), geliştirmiş oldukları Sağlık okuryazarlığı ölçeğini Amerika Birleşik Devletleri'ndeki yetişkinler üzerinde uygulamışlardır. Buna göre, katılımcılarının %29'unun Covid 19 ile ilişkili düşük Sağlık okuryazarlığına sahip olduğu bulunmuştur. Pandemi sırasında farklı popülasyonlarda sağlık okur yazarlığının farklı yönlerini vurgulamak gereklidir (Jennings-Roche, et al. 2023).

Materyal ve Metot

Bu araştırma Covid-19 Sağlık Okuryazarlık Ölçeği'nin Türkçe güvenilirlik ve geçerliğini test etmek amacıyla yapılmıştır. Metodolojik türde yapılan çalışmanın veri Nisan-Mayıs 2022 tarihleri arasında online olarak kar topu yöntemi kullanılarak, 18 yaşından büyük, en az ilkokul mezunu, çalışmaya katılmaya gönüllü 712 bireyden toplanmıştır. Araştırmanın verilerinin toplanmasında “Sosyodemografik Bilgi Formu” ve “Covid 19 Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği” kullanılmıştır. Sosyodemografik bilgi formu; literatür doğrultusunda araştırmacılar tarafından hazırlanan, yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi Covid 19 geçirme durumları gibi sosyo demografik özellikleri sorgulayan bir formdur. Covid 19 Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği; Sanaeinasab ve ark. tarafından (2022) bireylerin Covid-19'a yönelik sağlık okuryazarlığı düzeylerinin belirlenmesi amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek 51 maddeden oluşmaktadır. Orijinal ölçeğin her bir maddesi “hiçbir zaman” (1 puan) ile “her zaman” (4 puan) arasında değişen 4'lü likert tipi şeklinde derecelendirilmiştir. Ölçek maddeleri 1-4 puan arasında puanlanmaktadır. Ölçek beş alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte olumsuz olan maddeler yeniden kodlanarak, belirlenen toplam puan madde sayısına bölünerek hesaplanmaktadır. Ölçekten tüm alt boyutlar ve toplamda 1 ile 4 arasında puan alınabilmektedir. Ölçekten alınan toplam puan sağlık okuryazarlığı düzeyinin yükseldiğini göstermektedir.

Ölçeğin dil ve kültürel uyarlaması

Covid-19-HLS ölçeği iki dilli dilbilimciler (bilingual linguist) ve yazarlar tarafından İngilizce'den Türkçeye bağımsız olarak çevrilmiştir. Ölçeğin çevirisi, yedi uzmandan oluşan iki dilli bir dilbilimci ekip tarafından kontrol edilmiştir. Daha sonra iki dilli dilbilimci tarafından Türkçe'den İngilizce'ye bağımsız olarak tekrar çevrilmiştir. Kavramsal ve dil açısından uygunluk durumu üç farklı uzman tarafından kontrol edilmiştir.

Kapsam geçerliliği

Son hali verilen Covid-19-HLS ölçeği Türkiye'de farklı üniversitelerde hemşirelik alanında yedi halk sağlığı hemşiresi uzmanına hem Türkçe hem de İngilizce karşılıkları olan form içerik geçerliliği için gönderilmiş, katılım sağlayan uzmanlar kültürel ve dil farklılıklarına yönelik küçük düzeltmeler yapmıştır. Ölçeğin kapsam geçerliliğini ölçmek için Davis Tekniği kullanılmıştır. Her uzmandan her maddeyi 4 puanlık bir ölçekte puanlaması istendi (1=uygun değil, 2=maddenin uygun olması için değiştirilmesi gerekiyor, 3=uygun, ancak küçük düzeltme gerekir, 4=tamamen uygun). Kapsam geçerlilik indeksi (CVI) değerlendirildiğinde, 0.80'den büyük bir değer, maddenin kapsam geçerliliği açısından yeterli olduğunu düşündürmektedir (Davis, 1992). Kapsam geçerliliği nedeniyle ölçekten hiçbir madde çıkarılmamıştır.

Pilot çalışma

Pilot çalışma, çevrimiçi anketler aracılığıyla 72 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Pilot testten alınan örneklerin hiçbirisi çalışmaya dâhil edilmedi. Pilot uygulama sırasında bu süreçle ilgili online soru formları üzerinden yazılı bilgilendirme yapılmıştır. Etik ilkeler gereği, bu süreçte katılımcılara pilot çalışmanın amacı ve gerekli bilgiler (tekrarlanan ölçümler için takma ad gibi) hakkında bilgi verildi. Pilot uygulama sonucunda maddeler anlaşılır bulunduğundan ölçekte herhangi bir değişiklik yapılmamış ve analiz için yeterli örnekleme uygulanmasına karar verilmiştir.

Yapı geçerliliği

Ölçeğin faktör yapı geçerliliğini test etmek ve değerlendirmek için açımlayıcı faktör analizi (EFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) kullanılmıştır. Covid-19-HLS ölçeğinin faktör yapısı incelenmeden önce örneklem büyüklüğünü ve aracın faktör analizine uygunluğunu değerlendirmek için Kaiser–Meyer–Olkin (KMO) ve Bartlett'in küresellik testleri yapılmıştır. Örneklem büyüklüğünün yeterliliğine karar vermek için kullanılan KMO indeks değerinin 0.70 ve üzerinde olması beklenmiştir. Bartlett küresellik testinin istatistiksel anlamlılığı, veri setinin faktör analizi için uygun olduğunu düşündürmektedir (Seçer, 2015).

Güvenirlilik çalışması

Ölçeğin güvenirliliğini test etmek için dört farklı güvenirlilik analizi yöntemi kullanılmıştır. Bunlar: (a) iç tutarlılık analizi (madde güvenirliliğini ve homojenliğini belirlemek için), (b) yarıya bölme güvenirlilik analizi (testin iki yarısının aynı şeyi ölçüp ölçmediğini belirlemek için) ve (c) test-tekrar test (ölçeğin zaman içindeki kararlılığını belirlemek için), (d) sınıf içi korelasyon katsayısıdır (Seçer, 2015). Yarıya bölme güvenirlilik analizine dayalı test güvenirliliğini tahmin etmek için Spearman-Brown prophecy, Guttman yarıya bölme ve Cronbach alfa katsayıları kullanıldı. Güvenirlilik kriteri olarak ≥ 0.6 değeri kullanılmıştır (Alpar, 2014). Madde ortalamalarının birbirinden farklı olup olmadığını kontrol etmek için Hotelling's T2 testi kullanılmıştır (Seçer, 2015).

Test-tekrar test (Zamanla değişmezlik)

Güvenirliliğin zamanla değişmezlik kriterini tanımlamak için test-tekrar test tekniği uygulandı. Bu teknik, aynı testin aynı örnek üzerinde farklı zamanlarda tekrarlanmasına dayanmaktadır. Bu süreç şu şekilde yönetilmiştir: katılımcılardan çevrimiçi bir platform aracılığıyla toplanan anketler için takma ad seçmeleri istenmiştir. İki hafta sonra anketler katılımcılara geri gönderilmiş ve aynı takma adlarla katılmaları istenmiştir. Anketleri geri gönderen katılımcılar değerlendirmeye dâhil edildi. İki ankette elde edilen puanlar Pearson korelasyon analizi ile

hesaplanmıştır. Test ve tekrar testten alınan ortalama puanlar arasındaki farkı değerlendirmek için bağımlı t-testi yapılmıştır (DeVellis, 2016).

Verilerin toplanması

Araştırma verilerinin toplanmasında kartopu yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemle göre ilk veri kaynağını hemşirelik fakültesinde öğrenim gören öğrenciler ve aileleri oluşturmuştur. Hemşirelik öğrencilerinden anketi doldurduktan sonra aile bireylerine göndermeleri istenmiştir. Anketin ilk sayfasında bireylere çalışmanın amacını belirten bir metin yer almaktadır. Ve hemen sonraki bölümde çalışma kriterleri yer almaktadır. Çalışma kriterlerinin hepsini karşılayan bireyler için çalışma sorularının yer aldığı sayfalar sıralanmaktadır.

Etik izin

Çalışmaya başlamadan önce ölçeği geliştiren yazarlardan e-mail yolu ile izin alınmıştır. Daha sonra Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi etik kurulunda (B.30.2.ATA.0.01.00/261) etik izin alınmıştır.

Verilerin analizi

Ölçeğin geçerlik-güvenirlilik analizinde, Cronbach's alfa katsayısı, madde-toplam puan korelasyonu, iki yarı güvenirlilik analizi ve test-tekrar test güvenirlilik yöntemleri ile dil ve içerik geçerliliği, açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi, criterion-concurrent validity kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırmada katılımcıların tanıtıcı özellikleri incelendiğinde; %69.7'sinin kadın, %47.2'sinin ilköğretim mezunu ve %64'ünün bekâr olduğu belirlenmiştir. Ayrıca %57'sinin covid geçirmediği, %79.2'sinin ailede covid pozitif birey olmadığı saptanmıştır.

Güvenirlilik Bulguları

Ölçeğin Güvenirliliği dört faktörlü ölçek için (n=712) iç tutarlılık katsayısı .941, alt ölçeklerin iç tutarlılık katsayıları; analiz alt boyutu .922, davranış alt boyutu .890, bilgi arayışı alt boyutu .846, uygulama alt boyutu .746 olarak belirlenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Covid 19 Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği Türkçe Versiyonuna İlişkin güvenirlilik analizi bulguları

Ölçek ve alt boyutları	Madde Sayısı	X±SS	Cronbach Alfa
Analiz	16	3.25±0.56	0.922
Davranış	9	3.51±0.54	0.890
Bilgi Arayışı	7	3.13±0.60	0.846
Uygulama	8	2.81±0.56	0.754
Toplam	40	3.18±0.45	0.941

Spearman Brown korelasyon katsayısı ve Guttman yarı yarıya değeri sırasıyla .836 ve .841 idi. Alt ölçeklerin Spearman Brown korelasyon katsayıları .861, .850, .781 ve .685 olarak belirlendi. Hotelling'in T^2 değeri 1615.931, $p=.000$ idi. Covid-19-HLS maddelerinin ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Ayrıca elde edilen verilerin güvenilirliği, sınıf içi korelasyon katsayısı ile belirlenmiştir. Bu değerler; analiz alt boyutu .919, davranış alt boyutu .887, bilgi arayışı alt boyutu .830, uygulama alt boyutu .742 olarak belirlenmiştir. Ayrıca madde toplam puan korelasyonu yapılmış, ölçek maddelerinin düzeltilmiş madde toplam puan korelasyonları 0.21 ile 0.70 arasında olduğu belirlenmiştir. Madde toplam puan korelasyonu 0.30'un altında olan sekiz madde (1. 2. 3. 4. 5. 42. 44. 45) ölçekten çıkarılarak yeniden analiz edilmiştir (**Tablo 2**).

Tablo 2. Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Maddeler	Faktörler				Corrected Item-Total Correlation
	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4	
M20	0.727				.653
M19	0.705				.627
M18	0.696				.531
M23	0.693				.626
M21	0.682				.557
M26	0.610				.700
M15	0.609				.581
M14	0.608				.594
M22	0.573				.589
M16	0.566				.474
M34	0.532				.664
M17	0.529				.557
M27	0.510				.645
M25	0.494				.598
M8	0.485				.502
M24	0.463				.599
M50		0.735			.542
M49		0.732			.581
M46		0.721			.549
M48		0.684			.436
M47		0.681			.517
M51		0.663			.542
M31		0.621			.530
M30		0.617			.578
M43		0.542			.541
M12			0.722		.552
M11			0.688		.590
M13			0.661		.568
M9			0.659		.582
M6			0.621		.444
M7			0.550		.460
M10			0.542		.592

M36				0.666	.405
M37				0.632	.223
M38				0.618	.221
M33				0.615	.406
M32				0.550	.484
M35				0.470	.529
M40				0.469	.308
M41				0.456	.429
Öz değer	7.318	5.853	4.312	3.588	Toplam Açıklanan Varyans
Açıklanan Varyans	25.019	19.700	17.027	12.345	74.091

İçerik Geçerliliği

Yapılan analizlerde tüm maddeler için CVI puanlarının 0.8 ile 1.0 arasında değiştiği belirlenmiştir.

Yapı Geçerliliği

Açımlayıcı Faktör Analizi: Örneklem yeterliliğini belirlemek için KMO kullanıldı ve faktör analizi için maddeler arasındaki korelasyon Bartlett'in küresellik testi kullanılarak belirlendi. 43 maddelik ölçeğin KMO=0.931, Bartlett test değeri $\chi^2=14282.550$ ve $p=0.000$ olup, temel bileşenler analizi için yeterli örnekleme ve faktör analizi için maddeler arasında yeterli korelasyonu göstermektedir.

Açımlayıcı faktör analizi için temel bileşenler analizi kullanıldı. 43 maddeden 3'ü binişik madde özelliği gösterdiği için (28.,29.,39) ölçekten çıkarılmıştır. 40 madde için faktör analizi tekrarlanarak, maddelerinin faktör yük değerleri 0.735 ile 0.456 arasında değişmektedir. Ayrıca ölçeğin dört boyutu toplam varyansın %74.091'ini açıklamaktadır. Sonuç olarak, Covid-19-HLS dört alt boyuttan ve 40 maddeden oluşmaktadır.

Doğrulayıcı Faktör Analizi

DFA maddelerin alt ölçekleri temsil edip etmediğini ve alt ölçeklerin ölçek yapısını açıklayıp açıklamadığını belirlemek için kullanılmıştır. Ölçeği oluşturan 40 maddenin ve dört faktörlü ölçek yapısıyla ilişkili olduğu belirlenmiştir. Modelde iyileştirme yapılmıştır. İyileştirme yapılırken MI değerleri yüksek olan hatalar arasında kovaryans oluşturulmuştur. Sonuç olarak AGFI = 0.894, CFI = 0.901, RMSEA = 0.069 ve χ^2 (Cmin/df) 4.429 ile kabul edilebilir uyum gösterdiği tespit edilmiştir. Sonuç olarak ölçeğin yapı geçerliliğinin sağlandığı, uyum indeksleri, modelin mevcut durumunda kabul edilebilir olduğunu göstermiştir.

Sonuç

Sonuç olarak Covid-19-HLS'nin Türk toplumu için yapısal olarak geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu belirlenmiştir. Bu ölçek, bireylerin Covid-19'a yönelik sağlık okuryazarlığı düzeylerini belirlemek amacıyla kullanılabilir. Bu ölçek kullanılarak elde edilen veriler, sağlık

profesyonellerinin ve sağlık disiplinlerinde eğitim gören öğrencilerin sağlık okuryazarlık düzeylerini belirlemelerine katkı sağlayacaktır.

Kaynaklar

1. Akbal E., Gökler M. E. (2020). A Fact Discovered to Be Inadequate During the Covid 19 Outbreak Process: Health Literacy, ESTUDAM Public Health Journal,(5):148-155. <https://doi.org/10.35232/estudamhsd.763717>
2. Damian A.J., Gallo J.J. (2020). Promoting health literacy during the COVID 19 pandemic: A call to action for healthcare professionals. *Harvard Kennedy School (HKS) Misinformation Review*, 1:1–8. <https://doi.org/10.37016/mr-2020-027>
3. Dastani M. (2020). E-health literacy: a skill needed in the coronavirus outbreak crisis. *Health Tech Asmnt Act*, 4(1):1-2. <https://doi.org/10.18502/htaa.v4i1.5861>
4. DeVellis R.F., Thorpe C.T. (2021). Scale development: Theory and applications. Sage publications. Available from: <https://books.google.com.tr/books>
5. Hong, K. J., Park, N. L., Heo, S. Y., Jung, S. H. Lee, Y. B., & Hwang, J. H. (2021). Effect of e-Health literacy on Covid 19 infection-preventive behaviors of undergraduate students majoring in healthcare. *Healthcare*, 9, 573.
6. Hemati S., Farhadkhani M., Sanami, S., & Mohammadi-Moghadam, F. (2022). A review on insights and lessons from COVID 19 to the prevent of monkeypox pandemic. *Travel Medicine and Infectious Disease*, 102441. <https://doi.org/10.1016/j.tmaid.2022.102441>
7. Jennings-Roche A., Adle M., St. Jean B., Jaeger P. T. (2023). The 1918 Influenza Pandemic in Popular Media and the Roles of Public Libraries in Supporting Health Information Access, Health Literacy, and Health Justice during Pandemics: Learning from the Past to Prepare for the Future. *The Library Quarterly*, 93(1), 86-109. <https://doi.org/10.1086/722545>
8. Lawrence A., Bacon, E., Hawley S., Yang P., Russell D., Huffman, S., Resnicow K. (2021). Relationship between coronavirus-related eHealth literacy and COVID 19 knowledge, attitudes, and practices among US adults: web-based survey study. *Journal of medical Internet research*, 23(3), e25042. <https://doi:10.2196/25042>
9. Leung A. Y. M., Parial L. L., Tolabing, M. C., Sim T., Mo P., Okan O., Dadaczynski K. (2022). Sense of coherence mediates the relationship between digital health literacy and anxiety about the future in aging population during the COVID 19 pandemic: A path analysis. *Aging & Mental Health*, 26(3), 544-553. <https://doi.org/10.1080/13607863.2020.1870206>
10. Mukherjee S., Jayasekera H. W., Vincen C. K., Hoptroff M., Yekhe A. S., Tobery T. (2022). The Critical Role of Personal Care Formulations in Infection Control: Sustaining Preventive Hygiene Practices for COVID 19 and Future Outbreaks. *Medical Research Archives*, 10(10). <https://doi.org/10.18103/mra.v10i10.3186>
11. Nguyen M. H., Pham T. T., Nguyen K. T., Nguyen Y. H., Tran T. V., Do B. N., Duong T. V. (2021). Negative impact of fear of COVID 19 on health-related quality of life was modified by health literacy, eHealth literacy, and digital healthy diet literacy: a multi-hospital survey. *International Journal of Environmental Research And Public Health*, 18(9), 4929. <https://doi.org/10.3390/ijerph18094929>
12. Sanaeinasab H, Saffari M, Rashidi-Jahan H, Rahmati F, Harold G. Koenig, Chung-Ying Lin, H. Pakpour A. (2022). Development and Psychometric Assessment of the COVID 19 Health Literacy Scale: Preliminary Testing and Factor Structure. *Journal of Health Literacy*. Winter, 6(4):32-46. <https://doi.org/10.22038/jhl.2021.61484.1238>

13. Sariyildiz A. Y., Aksoy Y., Samanci M. (2022). The Effect of Mobile Health Applications on the Health Literacy of Individuals. *Pakistan Journal of Medical & Health Sciences*, 16(03):542-52. <https://doi.org/10.53350/pjmhs22163552>
14. Seer İ. (2015). Psychological test adaptation and development. Anı Publishing.

OSTOMİLİ HASTALARIN ÖZ BAKIM GÜCÜ VE OSTOMİYE UYUMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Uzm. Hemşire MEDET KARATEPE¹ Dr. Öğr. Üyesi DİLEK GÜNEŞ²,

¹ Elazığ Fethi Sekin Şehir Hastanesi, -0000-0003-0408-9594

² Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, - 0000-0003-2286-3387

ÖZET

Ostomili hastaların en önemli anksiyete kaynaklarından biri vücutlarında oluşturulan stomadır. Hastaların özbakım gücü ostomiye uyumlarını olumlu yönde etkilemektedir. Bu araştırma ostomili hastaların özbakım gücü ve ostomiye uyumlarını değerlendirmek amacıyla yapılmıştır.

Tanımlayıcı tipte olan bu araştırma Eylül 2021 – Mart 2022 tarihleri arasında yürütülmüştür. Araştırmanın evrenini Elazığ Fethi Sekin Şehir Hastanesi ve Fırat Üniversitesi Hastanesi Genel Cerrahi servislerindeki ostomili hastalar oluşturmuştur. Araştırma örneklemini, bu evrenden olasılıksız rastlantısal örnekleme yöntemiyle seçilen 106 ostomili hasta oluşturmuştur. Verilerin toplanmasında Kişisel Bilgi Formu, Özbakım Gücü Ölçeği (ÖGÖ) ve Ostomi Uyum Ölçeği (OUÖ) kullanıldı. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistikler, Anova, t testi ve korelasyon analizi testleri kullanılmıştır.

Hastaların yaş ortalaması 54,58±15,81'dir. Araştırmamıza katılan hastaların özbakım gücü düzeyi 84,26±23,93 puan ortalamasıyla orta düzeyde bulunmuştur. Araştırmamızda hastaların uyum düzeyi 38,43±6,58 puan ortalamasıyla orta düzeyde olduğu bulunmuştur. Araştırmaya katılan hastaların ÖGÖ ve OUÖ puanları arasındaki ilişki incelendiğinde aralarında pozitif yönde önemli ilişkinin olduğu bulunmuştur (p<0,05).

Hastaların özbakım gücü düzeyi arttıkça ostomiye uyumlarının arttığı saptanmıştır. Hastaların özbakım gücü ve uyumlarını arttırmak için ameliyat öncesi dönemde başlayarak ostomi bakımı eğitimi verilmesi önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Ostomi, Özbakım, Uyum, Hemşirelik

EVALUATION OF THE SELF-CARE AGENCY OF PATIENTS WITH OSTOMY AND THEIR COMPLIANCE WITH OSTOMY

ABSTRACT

One of the most important sources of anxiety in patients with an ostomy is the stoma formed in their bodies. The strength of self-care of patients positively affects their adaptation to an ostomy. This study was conducted to evaluate the self-care agency of patients with an ostomy and their compliance with an ostomy.

This descriptive study was conducted between September 2021 and March 2022. The patients with an ostomy in the General Surgery Departments of Elazığ Fethi Sekin City Hospital and Fırat University Hospital constituted the target population of the research. The sample population of the research consisted of 106 patients with ostomies selected from this population by an improbable accidental sampling method. Personal Information Form, Self-Care Agency Scale (SCAS), and Ostomy Adjustment Inventory (OAI) were used to collect the data. Descriptive statistics, ANOVA, t-test, and correlation analysis tests were used to evaluate the data.

The mean age of the patients was 54.58 ± 15.81 years. The level of self-care agency of the patients participating in our study was found to be moderate with an average of 84.26 ± 23.93 points. In our study, it was found that the adjustment level of the patients was moderate with an average of 38.43 ± 6.58 points. When the relationship between the SCAS and OAI scores of the patients recruited in the study was examined, it was found that there was a significant positive relationship between them ($p < 0.05$).

It was determined that as the level of self-care agency of the patients increased, their adaptation to ostomy increased. To increase the self-care agency and adjustment of patients, it may be recommended to provide ostomy care training starting from the preoperative period.

Keywords: Ostomy, Self-Care, Adjustment, Nursing

1. GİRİŞ

Ostomi cerrahisiyle, bireylerde beden görünümünde ani bir değişim oluşur. Bireyler, sosyal ilişkiler, günlük yaşam aktivitelerine ek olarak aile yaşantısı ve sorumlulukların yerine getirilmesinde de birtakım problemlerle karşılaşabilirler (1). Hastanın fizyolojik sorunları ve fiziksel görüntüsündeki ani değişiklik; kişiyi psikolojik yönden olumsuz etkilemektedir. Kişinin kendini diğer bireylerden soyutlamasına, yakınları ile iletişiminin azalmasına, kendinden utanma duygusuna, çevresi tarafından dışlanma korkusuna, günlük yaşam aktivitelerinde isteksizliğe yol açabilmektedir (2). Hastalık tanısı, ostomi komplikasyonları, dışkı sızıntısı, koku, ağrı, tedavi kontrendikasyonları gibi sebeplerle hastalar stomalarını kabul etmede zorluk yaşamaktadır. Stoma açılması, hastanın yaşamını birçok yönden etkilemektedir (3,4).

Hemşireler, bakım kalitesi açısından hastaların yaşadıkları zorlukların ve duygusal değişimlerin farkında olmalıdırlar. Ostomi alanında eğitim almış hemşireler hasta gereksinimlerine yönelik bakım vererek bu zorlukların aşılmasında büyük rol üstlenmektedirler (5).

2. GEREÇ VE YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Türü

Bu araştırma, ostomili hastaların öz bakım gücü ve ostomiye uyumlarının değerlendirilmesi amacıyla tanımlayıcı tipte planlanmıştır. Elazığ Fethi Sekin Şehir Hastanesi ve Fırat Üniversitesi Hastanesinin Genel Cerrahi Servislerinde Eylül 2021 – Mart 2022 tarihleri arasında yapılmıştır. Araştırmanın evrenini, bu servislerdeki stoma açılan hastalar oluşturmuştur. Yapılan güç analizi sonucunda, çift yönlü önem düzeyinde, 0,05 yanılıgı düzeyi, 0,80 güven aralığında, 0,3 etki büyüklüğünde araştırmanın örneklem büyüklüğü 106 hasta olarak belirlenmiştir. Örneklem evrenden gelişmiş güzel örnekleme yöntemi ile seçilmiştir.

2.2. Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu, araştırmacı tarafından literatür taranarak geliştirilmiştir. Araştırmaya katılmayı kabul eden ostomi açılmış hastalara ait tanıtıcı bilgileri içermektedir. Öz-Bakım Gücü Ölçeği (ÖGÖ), Kearney ve Fleischer tarafından geliştirilen ölçeğin ülkemizde Nahçıvan tarafından, geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmış ve Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçek değerlendirilmesinde 24-64 puan kötü; 65-100 puan orta; 101-112 puan iyi; 113-140 puan çok iyi öz-bakım gücü düzeyi olarak belirlenmiştir. Ölçeğin cronbach alpha değeri 0.89'dur (6,7,8). Bu araştırmada cronbach alfa 0.94 olarak bulunmuştur. Ostomi Uyum Ölçeği (OUÖ), Simmons ve ark. tarafından stomalı bireylerin stomaya uyum düzeylerinin saptanması amacıyla geliştirilmiş kendini değerlendirme ölçeğidir. Ölçeğin Türkçeye uyarlanması Karadağ ve ark. tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin cronbach alpha değeri 0.93 olarak bulunmuştur (9,10). Bu araştırmada cronbach alfa 0,88 olarak bulunmuştur.

2.3. Verilerin Toplanması

Veriler Elazığ Fethi Sekin Şehir Hastanesi ve Fırat Üniversitesi Hastanesi Genel Cerrahi servislerinde yatmakta olan ostomili hastalardan araştırmacı tarafından yüz yüze görüşme tekniği ile toplanmıştır. Araştırmaya katılmayı kabul eden 18 yaş üstü, kalıcı veya geçici ostomisi olan, iletişim kurabilen hastalar alınmıştır. Araştırma için üniversitenin girişimsel olmayan araştırmalar etik kurulundan (izin no: 2020/03-19) ve hastanelerden kurum izin alınmıştır. Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package For Social Science) 22.0 paket programında analiz edildi. Araştırmanın nicel değişkenleri için ortalama ve standart sapma, nitel değişkenleri için ise sayı ve yüzdelik hesaplanmıştır. Normal dağılım gösteren verilerin analizinde Anova ve t testi kullanılmıştır. Ayrıca toplam ölçek ve alt boyut puan ortalaması arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için kolerasyon analizi kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi olarak $p=0.05$ değeri kabul edilmiştir.

3. BULGULAR

Çizelge 1. Hastaların Sosyodemografik ve Tıbbi Özellikleri (n=106)

Özellik		n	%
Cinsiyet	Erkek	70	66,0
	Kadın	36	34,0
Medeni durum	Evli	95	89,6
	Bekar	11	10,4
Yaş	20-40 yaş	19	17,9
	41-60 yaş	44	41,5
	61-80 yaş	37	34,9
	81+	6	5,7
Eğitim durumu	Okur-Yazar Değil	28	26,4
	İlkokul	37	34,9
	Ortaokul	15	14,2
	Lise	19	17,9
	Üniversite	7	6,6
Meslek	Çalışıyor	37	34,9
	Çalışmıyor	69	65,1
Ostomi türü	İleostomi	45	42,5
	Kolostomi	61	57,5

Ostomi sürekliliği	Geçici	79	74,5
	Kalıcı	27	25,5
Ostomi süresi	1-3 Ay	33	31,1
	3-6 Ay	31	29,2
	6 Ay ve üstü	42	39,6
Ostomi açılma nedeni	Kolorektal kanserler	65	61,3
	Inflamatuar veya obstrüktif bağırsak hastalıkları	31	29,2
	İntestinal yaralanmalar	6	5,7
	Ailesel adenomatöz poliposis	4	3,8
Ostomi bakımını yapabilme durumu	Kendisi	47	44,3
	Yardımla	59	55,7
Total		106	100,0

Araştırmaya katılan hastaların %66,0'sı erkek, %89,6'si evli. Hastaların yaş ortalaması $54,58 \pm 15,81$ 'dir, %34,9'u ilkökul mezunu, %65,1'inin çalışmadığı bulunmuştur. Hastaların %57,5'ine kolostomi uygulanmıştır. Bu hastaların %74,5'inin geçici ostomisinin olduğu, %39,6'sının 6 aydan fazla süresidir ostomisi olduğu, %61,3'üne kolorektal kanser nedeniyle ostomi açıldığı, %55,7'sinin başkalarından yardım alarak ostomi bakımını yaptığı bulunmuştur.

Çizelge 2. Hastaların Özbakım Gücü Ölçeği ve Ostomi Uyum Ölçeği Puan Ortalamaları

	Madde sayısı	Puan aralığı	x	ss	Düzye
Özbakım gücü ölçeği	35	35-140	84,26	23,93	Orta
Ostomi uyum ölçeği	23	23-92	38,43	6,58	Orta
Kabul etme	9	9-36	15,58	5,75	Orta
Kaygı endişe	5	5-20	15,63	5,75	Yüksek
Sosyal uyum	4	4-16	9,37	3,67	Orta
Öfke	2	2-8	4,30	1,56	Orta

Araştırmaya katılan hastaların öz bakım gücü ölçeği $84,26 \pm 23,93$ puan ortalamasıyla orta düzeyde olduğu, ostomi uyum ölçeği $38,43 \pm 6,58$ puan ortalamasıyla yine orta düzeyde olduğu bulunmuştur. Hastalığa uyum ölçeği alt boyutlarında ise kaygı/endişe boyutunda $15,63 \pm 5,75$ puan ortalamasıyla hastalar yüksek düzeyde kaygı ve endişe yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Çizelge 3. Hastaların ÖGÖ ve OUÖ Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

Özellik		ÖGÖ		Test	p	OUÖ		Test	p
		x	±ss			x±ss			
Cinsiyet	Erkek (70)	87,72	±20,82	t: 2,082	0,040*	37,42	±6,11	t: -2,234	0,028*
	Kadın (36)	77,63	±28,12			40,38	±7,08		
Medeni Durum	Evli (95)	82,34	±23,81	t: -2,469	0,015*	38,55	±6,54	t: 0,568	0,571
	Bekar (11)	100,7	±18,68			37,36	±7,15		
Yaş	20-40 yaş (19)	94,84	±13,55	F:6,285	0,001*	37,63	±10,0	F:0,559	0,643
	41-60 yaş (44)	88,84	±23,38			37,88	±5,19		
	61-80 yaş (37)	77,51	±24,52			39,13	±5,76		
	81+ (6)	53,80	±20,84			40,66	±7,94		
Eğitim durumu	Okur-Yazar Değil (28)	74,37	±24,17	F:2,692	0,035*	38,86	±4,99	F:1,329	0,264
	İlkokul (37)	84,54	±26,78			38,57	±6,22		
	Ortaokul (15)	84,20	±22,87			36,53	±5,68		
	Lise (19)	91,32	±12,37			37,37	±9,73		
	Üniversite (7)	102,00	±21,15			43,00	±3,95		
Çalışma Durumu	Çalışıyor (37)	93,05	±18,87	t: 2,870	0,005*	37,62	±6,36	t: -,930	0,355
	Çalışmıyor (69)	79,48	±25,14			38,86	±6,69		
Ostomi türü	İleostomi (45)	80,31	±24,13	t:-1,475	0,143	39,64	±5,37	t:1,639	0,104
	Kolostomi (61)	87,23	±23,55			37,54	±7,26		
Ostomi sürekliliği	Geçici (79)	87,02	±22,79	t:2,273	0,025*	38,54	±7,00	t:0,331	0,693
	Kalıcı (27)	74,43	±25,82			38,04	±4,97		
Ostomi Süresi	1-3ay (33)	89,73	±21,90	F:2,751	0,069	38,82	±5,68	F:0,286	0,752
	3-6 Ay (31)	87,37	±23,43			38,84	±8,84		
	6 Ay + (42)	77,76	±24,82			37,83	±5,28		
Ostomi açılma nedeni	Kolorektal kanserler (65)	84,33	±24,29	F:0,516	0,672	38,03	±5,15	F:1,472	0,227
	İnflamatuvar veya obstrüktif	83,39	±24,94			40,00	±8,87		
	İntestinal yaralanmalar (6)	94,00	±22,47			34,33	±6,86		
	Aile adenomatöz poliposis	75,50	±10,41			39,00	±4,55		
Ostomi bakımı yapabilme durumu	Kendisi (47)	91,23	±20,92	t:2,770	0,007*	37,97	±7,84	t:-0,634	0,528
	Yardımla (59)	78,62	±24,89			38,79	±5,41		

*p<0,05

ÖGÖ: Öz bakım gücü ölçeği; **OUÖ:** Ostomi uyum ölçeği

F: Anova Testi

t: Bağımsız gruplar t-testi

Araştırmaya katılan hastaların cinsiyet değişkenine göre ÖGÖ puanı erkeklerde daha yüksek düzeyde olduğu, OUÖ puanı ise kadınlarda daha yüksek düzeyde olduğu ve aralarındaki farkın istatistiksel olarak önemli olduğu bulunmuştur (p<0,05).

Araştırmaya alınan hastaların ÖGÖ puanının bekar olanlar da daha yüksek olduğu, 20-40 yaş aralığındaki hastaların ÖGÖ puanı diğer gruplara göre daha yüksek olduğu, üniversite mezunlarında ÖGÖ puanının diğer gruplara göre daha yüksek olduğu, çalışan hastaların, çalışmayanlara göre daha yüksek ÖGÖ puanının olduğu, geçici ostomisi olanların ÖGÖ puanı kalıcı ostomisi olanlardan daha yüksek olduğu, ostomi bakımını kendisi yapanların ÖGÖ puanının yardım alanlara göre daha yüksek olduğu ve aralarındaki farkın istatistiksel olarak önemli olduğu bulunmuştur (p<0,05).

Çizelge 4. Hastaların ÖGÖ ve OUÖ Puanları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		OUÖ:	Kabul etme	Kaygı endişe	Sosyal uyum	Öfke
ÖGÖ:	r	,199*	,480**	-,391**	,281**	-,318**
	p	,042	,000	,000	,004	,001
	N	106	106	106	106	106

ÖGÖ: Öz bakım gücü ölçeği

OUÖ: Ostomi uyum ölçeği

Araştırmaya katılan hastaların ÖGÖ ve OUÖ puanları arasındaki ilişki incelendiğinde aralarında pozitif yönde önemli ilişkinin olduğu bulunmuştur ($p<0,05$). Öz bakım gücü düzeyi arttıkça ostomiye uyumun arttığı saptanmıştır.

Araştırmaya alınan hastaların ÖGÖ ve OUÖ alt boyutları arasındaki ilişki incelendiğinde, ÖGÖ ile kabul etme düzeyi ve sosyal uyum düzeyi arasında pozitif yönde önemli ilişkinin olduğu bulunmuştur ($p<0,05$).

ÖGÖ ile kaygı endişe düzeyi ve öfke düzeyi arasında negatif yönde önemli ilişkinin olduğu bulunmuştur ($p<0,05$).

4.TARTIŞMA

Bireyin tüm yaşamını her yönüyle etkileyen ostomi, kişinin özellikle psikolojik ve sosyal işlevselliği üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir (11). Bu sorun nedeniyle bireyler ostomiye uyum problemleri yaşayabilir. Ostomiye uyumu etkileyen faktörlerin anlaşılması, öz bakım gücünü arttırmak için oldukça önemlidir (4,12).

Araştırmamıza katılan hastaların özbakım gücü düzeyi $84,26\pm 23,93$ puan ortalamasıyla orta düzeyde bulunmuştur (Çizelge 2). Ostomi uygulanan hastaların cinsiyetlerine göre erkeklerde özbakım gücünün daha fazla olduğu belirlenmiştir. Bekar hastalarda özbakım gücünün daha yüksek olduğu görülmüştür. Ostomi uygulanan hastalardan 20-40 yaş aralığındaki hastaların öz bakım gücünün diğer gruplara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Eğitim durumuna göre üniversite eğitim düzeyine sahip hastaların özbakım gücü diğer gruplara göre daha yüksek düzeyde bulunmuştur. Geçici süreli ostomi olan hastaların özbakım gücünün, kalıcı ostomili olanlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ostomi bakımını kendisi yapan hastaların özbakım gücü düzeyi bir yakını tarafından yapılan hastalarda daha yüksek çıkmıştır (Çizelge 3). Eraydın ve Sunal'ın yaptıkları çalışmada hastaların özbakım gücü puan ortalamaları orta düzeyde bulunmuştur. Stomalı hastaların öz bakım gücünün cinsiyete göre farklılık gösterdiği, kadınların öz bakım gücünün anlamlı şekilde daha yüksek olduğunu belirtişlerdir (13). Bizim araştırmamızda ise erkek hastaların özbakım gücü yüksek bulunmuştur. Çalışmalardaki bu farklılıklar, örneklem farklılıkları ile cinsiyet arasındaki farklılıklarda kadın ve erkek cinsiyet niteliklerinin farklılığından kaynaklandığı düşünülebilir. Türk ve ark. yaşlı bireyler ile gerçekleştirdiği çalışmada öz bakım gücünün 70 ve üstü yaş bireylerde 65- 70 yaş arası bireylere göre daha düşük olduğunu bulmuştur (14). Araştırmamızda üniversite eğitim durumuna sahip hastaların özbakım gücünün daha yüksek olduğu ve literatürle benzer bulgular saptanmıştır (13). Ostomi bakımını kendisi yapabilen hastaların özbakım gücünün yardımıyla yapan hastalardan yüksek olduğu bulunmuştur (13). Bu sonuç bizim araştırmamızda da benzer şekilde bulunmuştur. Mohammed ve ark. yaptığı çalışmada,

sağlığıyla ilgili sorunları ve komplikasyonları azaltmak için ostomili hastaların ostomilerinin bakımını yapma konusundaki bilgi, öz bakım yeteneklerini ve yetkinliklerini geliştirmede önemli bir olumlu etkisi olduğu bulunmuştur (15).

Araştırmamızda hastaların uyum düzeyi $38,43 \pm 6,58$ puan ortalamasıyla orta düzeyde olduğu bulunmuştur (Çizelge 2). Toprak'ın çalışmasında; hastaların genel stoma uyum ortalamasının orta düzeyde olduğu belirlenmiştir (16). Zhang ve ark ostomili hastalarda yaptığı çalışmada orta düzeyde uyum bulunmuştur (17). Literatür bulgusu araştırmamızla paralellik göstermektedir. Araştırmamızda hastaların uyum düzeyi alt boyutlarında hastalığı kabul etme düzeyi $15,58 \pm 5,75$ puan ortalamasıyla orta düzeyde bulunmuştur (Çizelge 2). Altunbaş'ın çalışmasında kabul etme puanını orta düzeyde, Gautam ve Paudel çalışmalarında kabul etme puanını orta düzey olarak bulmuştur (18,19). Kabul etme puanının orta düzeyde olması, kısmen de olsa bireylerin ostomiye yaşamlarının bir parçası olarak gördüğünü ve stomaya uyum sağladıklarını göstermektedir. Araştırmamızda katılımcılar kaygı/endişe boyutunda $15,63 \pm 5,75$ puan ortalamasıyla yüksek düzeyde kaygı ve endişe taşıdığını belirtmişlerdir (Çizelge 2). Yapılan çalışmalarda kaygı-endişe alt boyut puanları Toprak'ın (16) çalışmasında orta düzey, Gautam ve Paudel (19) çalışmasında orta düzey, Scardillo ve arkadaşlarının (20) çalışmasında ise yüksek düzey kaygı-endişe bulunmuştur. Hastalara ameliyat öncesi ostomi bölgesi, bakım ve ameliyat sonrası karşılaşılabileceği sorunlara yönelik olarak eğitim planlamaları yapılması kaygı boyutunu azaltmaya yardımcı olabilir. Araştırmamızda hastalar sosyal uyum boyutunda $9,37 \pm 3,67$ puan ortalamasıyla orta düzeyde sosyal uyum gösterdiği, yine $4,30 \pm 1,56$ puan ortalamasıyla orta düzeyde öfke duyduğu bulunmuştur (Çizelge 2). Toprak'ın çalışmasında sosyal uyum ve öfke alt boyutlarından bireylerin aldığı puan ortalamalarının orta düzeyde olduğu bulunmuştur (16). Gautam ve Paudel çalışmasında sosyal uyum ve öfke puanlarının orta düzeyde olduğunu bulmuş ve araştırmamızla benzer sonuçlara ulaşılmıştır (19). İslamtürk çalışmasında sosyal uyumu orta düzey olarak benzer sonuç; öfke boyutunda ise düşük düzeyde bulmuştur (21). Bizim araştırmamızda öfke boyutu farklı bulunmuştur. Elde edilen sonuçlara bakılarak hastaların sosyal uyumunun iyi olmasının, stomaya uyumlarını olumlu yönde değiştirebileceği düşünülmektedir. Bireylerin ostomiye kabullenmeleri, stomaya bakım zorluklarının azaltılması ile hastaların ostomiye olan öfkesinin azalabileceği söylenebilir.

Araştırmamızda kadınların erkeklere göre uyum düzeyi daha yüksek bulunmuştur (Çizelge 3). Gautam ve Paudel çalışmalarında erkeklerin psikososyal uyum puanlarının anlamlı derecede düşük olduğunu ifade etmiştir (19). Dellafiore ve ark. çalışmasında kadınların erkeklere göre uyumlarının daha iyi olduğunu bulmuştur (22). Bu sonuçlar bizim araştırmamızla benzerlik göstermektedir. Bizim araştırmamızdan farklı olarak, Baykara ve ark. çalışmasına göre ostomili hastaların medeni durumlarının uyumu etkilediği, evli olan hastaların ostomiye daha iyi uyum sağladığı, çalışan hastaların, çalışmayan hastalara göre ostomilerine daha iyi uyum sağladığı ve ostomi bakımında yardım alan hastaların uyumunun, bakımı kendisi yapanlara göre daha düşük olduğu bulunmuştur (11). Dellafiore ve ark. çalışmalarında ileostomili bireylerin kolostomili bireylere göre uyumlarının daha iyi olduğunu bulmuşlardır (22). Bizim araştırmamızda ileostomi ve kolostomi türüne göre hastaların ostomiye uyum düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir (Çizelge 3). Buna rağmen ileostomili hastaların kolostomili hastalara daha yüksek oluğu bulunmuştur. Çünkü ileostomi bakımına hastaların daha fazla zaman ayırdıkları için uyum oranlarının arttığı düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan hastaların ÖGÖ ve OUÖ puanları arasındaki ilişki incelendiğinde aralarında pozitif yönde önemli ilişkinin olduğu bulunmuştur (Çizelge 4) ($p < 0,05$). Öz bakım gücü düzeyi arttıkça ostomiye uyumun arttığı saptanmıştır. Kılıç'ın çalışmasında hastanın kaliteli bir yaşam sürdürebilmesi, yaşam koşullarına göre kendisini ayarlaması için yeterli öz-bakım gücüne sahip olması gerektiği bildirilmiştir (23).

5.SONUÇ

Ostomili hastaların öz bakım gücü arttıkça ostomiye uyumun arttığı bulunmuştur. Ayrıca öz bakım gücü arttıkça kabul etme düzeyinin arttığı, kaygı endişe düzeyinin azaldığı, sosyal uyum düzeyinin arttığı, öfke düzeyinin azaldığı saptanmıştır.

KAYNAKÇA

- 1- Gül, A., Aygin, D. Stomalı Hastalarda Dini Ritüeller. IGUSABDER. 2021; (14): 389-402.
- 2- Ongün, P., Yılmaz, N.B., Kırtıl, İ. Stomalı Bireylerde Anksiyete, Cinsellik ve Yaşam Kalitesi: Sistemik Derleme. Türk Hemşireler Derneği Dergisi. 2021; 2(2): 41-52.
- 3- Altınbaş, Y. Peristomal Cilt Problemleri: Sistemik Literatür İnceleme. STED. 2018; 27(2): 107-117.
- 4- Duruk, N., Kazan, E., Dinçer, N. İntestinal Stomalı Bireylerin Stomaya Uyumunu Etkileyen Faktörler: Tanımlayıcı Çalışma. Türkiye Klinikleri Hemşirelik Bilimleri Dergisi. 2021; 13(3): 637 - 648. 10.5336/nurses.2020-80280
- 5- Taylan, S., Akıl, Y., Cihan, R., Arslan, S. (2017). Nurses' awareness as a result of short term stoma bag life experience & Stoma torbası deneyiminin hemşirelerin farkındalıkları üzerine etkisi. Journal of Human Sciences, 14(3), 2208–2218. Retrieved from <https://www.j-humansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/view/4014> (Erişim tarihi: 18.06.2022)
- 6- Kearney, B.Y., Fleischer, B. J. (1979). Development of an instrument to measure exercise of self-care agency. Research in nursing & health, 2(1), 25–34. <https://doi.org/10.1002/nur.4770020105>
- 7- Nahcivan, N.O. A Turkish Language Equivalence of the Exercise of Self-Care Agency Scale. Western Journal of Nursing Research. 2004;26(7):813-824. doi:10.1177/0193945904267599
- 8- Nahcivan, N.Ö. *Sağlıklı gençlerde öz bakım gücü ve aile ortamının etkisi*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı İstanbul, 1993
- 9- Simmons, K.L., Smith, J.A., Maekawa, A. Development and psychometric evaluation of the Ostomy Adjustment Inventory-23. J Wound Ostomy Continence Nurs. 2009;36(1):69-76. doi:10.1097/WON.0b013e3181919b7d
- 10- Karadağ, A., Göçmen, Z.B., Korkut, H., Çelik, B. Ostomili bireylere yönelik uyum ölçeğinin Türkçeye uyarlanması. Ulusal Cerrahi Dergisi 2011; 27(4): 206-211. DOI: 10.5097/1300-0705.UCD.1321-11.01

- 11- Baykara, Z.G., Demir, S., Karadag, A. Family Functioning, Perceived Social Support, and Adaptation to a Stoma: A Descriptive, Cross-sectional Survey. *Wound Manag Prev.* 2020;66(1):30-38.
- 12- Tunç, T.P., Uslu, E., Kurşun, Ş. İntestinal stomanın cinsel yaşam üzerine etkisi: sistematik derleme. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 2017;6(2):113-121.
- 13- Eraydın, C., Sunal, N. Stomalı Hastalarda Özbakım Gücü ve Etkileyen Faktörler. *Akd Tıp D.* 2021; 7(1): 57-64.
- 14- Türk, R., Akkuş, Y., Sönmez, T. (2019). Yaşlı bireylerde öz bakım gücü ve mutluluk arasındaki ilişki. *Cukurova Medikal Dergisi*, 44: 366–374. doi:10.17826/cumj.560455
- 15- Mohamed, S.S., Salem, G.M., Mohamed, H.A. (2017) Effect of self-care management program on self-efficacy among patients with colostomy. *American Journal of Nursing Research.* 2017, 5(5), 191-199. DOI: 10.12691/ajnr-5-5-5
- 16- Arslan, T. N. T. *Ostomili Hastaların Bilgi Gereksinimlerinin Ve Ostomiye Uyumlarının Belirlenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Sanko Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Gaziantep, 2020
- 17- Zhang, Y., Xian, H., Yang, Y., Zhang, X., Wang, X. Relationship between psychosocial adaptation and health-related quality of life of patients with stoma: A descriptive, cross-sectional study. *J Clin Nurs.* 2019;28(15-16):2880-2888. doi:10.1111/jocn.14876
- 18- Altunbaş, S. *Stomalı Hastalarda Psiko-Sosyal Uyum Ve Etkileyen Faktörler*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya,2019
- 19- Gautam, S., Poudel, A. Effect of gender on psychosocial adjustment of colorectal cancer survivors with ostomy. *J Gastrointest Oncol.* 2016;7(6):938-945. doi:10.21037/jgo.2016.09.02
- 20- Scardillo, J., Dunn, K.S., Piscotty, R. Jr. Exploring the Relationship Between Resilience and Ostomy Adjustment in Adults With a Permanent Ostomy. *J Wound Ostomy Continence Nurs.* 2016;43(3):274-279. doi:10.1097/WON.0000000000000222
- 21- İslamtürk, F. *Kolostomili Hastalarda Stomalı Yaşama Uyumlarının Ve Yaşam Kalitelerinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep,2018
- 22- Dellafiore, F., Conte, G., Baroni, I., et al. Ostomy Adjustment Inventory-23 (OAI-23): Development and Testing of the Italian Version. *J Wound Ostomy Continence Nurs.* 2019;46(1):38-43. doi:10.1097/WON.0000000000000493
- 23- Kılıç, E. *Roy Adaptasyon Modeline Göre Verilen Eğitimin Hemodiyaliz Hastalarının Stres, Psikososyal Uyum Ve Öz Bakım Gücüne Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep, 2017

SAĞLIK ÇALIŞANLARININ İŞ GÜVENLİĞİ FARKINDALIKLARININ İŞ DOYUMU ÜZERİNE ETKİSİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Rüstem KUŞÇU¹, Doç. Dr. Öğr. Üyesi, Rabia SOHBET²,

¹Gaziantep Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü,
ORCID ID:0000-0001-8874-5936

²Gaziantep Üniversitesi, Sağ. Bil. Fak., Halk Sağ. Hem.,
ORCID ID:0000-0002-1835-8479

ÖZET

Sağlık çalışanlarının çalışma ortamındaki risk ve tehlikelerin farkında olması, bu risk ve tehlikelere karşı alınan tedbirleri uygulaması iş güvenliği farkındalığını artırmaktadır. İş doyumunun yüksek olmasının çalışanın moralinin artmasına, işine bağlanmasına, işyerinde bütünlük sağlanmasına, yaşam doyumunun artmasına ve iş kazalarının azalmasına katkı sağlar. Sağlık çalışanlarının verdiği hizmetin insanı konu alması, sürekli ve çok dikkatli çalışmayı gerektirmesi özellikle gece ve vardiyalı çalışma nedeniyle sağlık çalışanlarında iş doyumunu daha da önemlidir.

Bu çalışma sağlık çalışanlarının iş güvenliği farkındalıklarının iş doyumuna üzerine etkisini belirlemek için kesitsel tanımlayıcı olarak yapılmıştır. Çalışmanın evreni 330 sağlık çalışanıdır. Evrenin tümü araştırmaya alınmış 253 kişiye ulaşılabilmektedir. Araştırmanın verilerinde sosyo-demografik özellikler, iş güvenliği farkındalık ölçeği ve Minnesota iş doyumuna ölçeğinden yararlanılmıştır. İstatistiksel analizler için SPSS paket programı kullanılmış X² testi uygulanmış, p<0.05 istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

Araştırmaya katılan sağlık çalışanlarının %54,9'u erkek, %66,8'i üniversite mezunudur. Çalışanların %30,4'ünü hemşire meslek grubu oluşturmaktadır. Çalışanların %78,3'ü iş sağlığı ve güvenliği eğitimi almış ve %71,1'i hemşire sayısı ve iş yükünden memnun değildir. Çalışanların %87,7'si aldığı ücretten memnun değil; %86,2'si çalışırken stres yaşadığını belirtmektedir.

Sağlık çalışanlarının iş güvenliği farkındalığı ile yaş, eğitim düzeyi, stres yaşama ve İSG eğitimi alma arasında anlamlı fark bulunmazken(p>0.05); meslek, çalışılan birim, mesai arkadaşları ve yönetici ile ilişki arasında istatistiksel anlamlı ilişki bulunmuştur (p<0.05). Çalışanların iş doyumuna ile yaş, mesleki deneyim ve mesai arkadaşları ile ilişkileri arasında anlamlı fark yokken(p>0.05); cinsiyet, eğitim, meslek, çalışılan birim, iş kazası geçirme, ücretten memnuniyet, stres yaşama arasında istatistiksel anlamlı ilişki bulunmuştur (p<0.05).

Anahtar Kelimeler: İş Güvenliği Farkındalığı, İş Doyumu, Sağlık Çalışanı.

THE EFFECT OF HEALTHCARE PROFESSIONALS' OCCUPATIONAL SAFETY AWARENESS ON JOB SATISFACTION

ABSTRACT

Awareness of the risks and dangers in the working environment of health workers and the implementation of the measures taken against these risks and dangers increase the awareness of occupational safety. High job satisfaction contributes to an increase in the morale of the employee, attachment to his job, ensuring integrity in the workplace, increasing life satisfaction and reducing work accidents. Job satisfaction is even more important for healthcare professionals because of the fact that the service provided by healthcare professionals focuses on people and requires constant and careful work, especially night and shift work.

This study was conducted as a cross-sectional descriptive study to determine the effect of occupational safety awareness of health workers on job satisfaction. The universe of the study is 330 health workers. 253 people, whose entire universe was included in the study, could be reached. Socio-demographic characteristics, occupational safety awareness scale and Minnesota job satisfaction scale were used in the data of the study. SPSS package program was used for statistical analysis, X² test was applied, $p < 0.05$ was considered statistically significant.

54.9% of the health workers participating in the research are male and 66.8% are university graduates. Nurses constitute 30.4% of the employees. 78.3% of the employees have received occupational health and safety training and 71.1% are not satisfied with the number of nurses and their workload. 87.7% of employees are not satisfied with their wages; 86.2% of them state that they experience stress while working.

While there was no significant difference between health workers' awareness of occupational safety and age, education level, stress and OHS training ($p > 0.05$); A statistically significant relationship was found between the profession, the unit of work, colleagues, and the relationship with the manager ($p < 0.05$). While there was no significant difference between the job satisfaction of the employees and their age, professional experience and relations with their colleagues ($p > 0.05$); A statistically significant relationship was found between gender, education, occupation, unit of work, having a work accident, satisfaction with wages, and experiencing stress ($p < 0.05$).

Key Words: Occupational Safety Awareness, Job Satisfaction, Health Worker.

BİYOKİMYA LABORATUVARLARINDA YER ALAN RİSKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Öğr. Gör. İsmail AKŞİT¹, Doç. Dr. Bahri GÜR²

¹Kafkas Üniversitesi, Sarıkamış Meslek Yüksekokulu, Kars/Türkiye
- [0000-0003-4753-8505](tel:0000-0003-4753-8505)

²Iğdır Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyokimya Bölümü, Iğdır / Türkiye,
- [0000-0003-0579-6354](tel:0000-0003-0579-6354)

ÖZET

Biyolojik ajanlar doğal ortamda yaygın olarak bulunurlar ve buna bağlı olarak işyerlerinde çalışanların sağlığını tehdit ederler. Çalışma hayatında kimlerin daha fazla risk altında olduğunu sorguladığımızda işyerlerinde fiilen bu ajanlara maruz kalan çalışanların daha fazla risk altında olduğunu düşünebiliriz. Bu riskler özellikleri gereği dinamik olup mesleki maruziyet etkin ve sınır değerleri (OELV) değişkenlik gösterebilmektedir. Bu çalışmanın amacı biyokimya laboratuvarlarında riskleri belirlemek ve değerlendirmektir. Biyolojik risk etmenlerine ek olarak çalışma ortamında yer alabilecek ergonomik, fiziksel, kimyasal ve psikososyal riskler değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında laboratuvar çalışanlarının görüş ve önerileri de dikkate alınarak riskler belirlenmiş ve değerlendirilmiştir. Nitel araştırma metodu kapsamında tespit edilen riskler değerlendirilerek nicel hale getirilmiş ve kategorize edilmiştir. Nicel değerlendirme sonucunda risk dereceleri ayrıca tartışılmıştır. Risk skorları/dereceleri renklendirilerek kategorize edilmiş ve elde edilen risk skorları ve sonuçları alan yazın ile karşılaştırılmıştır. Elde edilen bulgular İş Sağlığı ve Güvenliği Risk Değerlendirmesi Yönetmeliği kapsamında yorumlanmıştır. Risk değerlendirme sonuçları dikkate alınarak biyokimya laboratuvarlarında herhangi bir iş kazası ya da meslek hastalığı olmaması için proaktif tedbirlere değinilmiş ve tavsiyelerde bulunulmuştur. Öneriler doğrultusunda saha uygulamalarının yapılması ve benzer çalışmaların diğer laboratuvar veya işyerlerine uygulanması önerilmiştir. Sorumluların bu tür uygulamaları yapması ve kayıt altına almasının mevzuatın gerekliliği olduğu bildirilmiştir. Araştırma sonuçlarımızın çalışma hayatında diğer alan çalışmalarında da uygulanacak bir rehber olacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bakteri, Virüs, Parazit, OELV, Risk Yönetimi, Nicel Analiz

ASSESSMENT OF RISKS IN BIOCHEMISTRY LABORATORIES

ABSTRACT

Biological agents are commonly found in the natural environment and accordingly, they threaten the health of workers in the workplace. When we question who is at more risk in working life, we can think that employees who are actually exposed to these agents in their workplaces are at higher risk. These risks are dynamic by nature and their occupational

exposure effective and limit values (OELV) may vary. The aim of this study is to identify and evaluate risks in biochemistry laboratories. In addition to biological risk factors, ergonomic, physical, chemical, and psychosocial risks that may take place in the working environment were evaluated. Within the scope of the study, the risks were determined and evaluated by taking into account the opinions and suggestions of the laboratory staff. The risks identified within the scope of the qualitative research method were evaluated, quantified, and categorized. As a result of the quantitative evaluation, the risk levels are also discussed. Risk scores/grades were categorized by coloring and the obtained risk scores and results were compared with the literature. The findings were interpreted within the scope of the Occupational Health and Safety Risk Assessment Regulation. Taking into account the risk assessment results, proactive measures were mentioned and recommendations were made in order to prevent any work accident or occupational disease in biochemistry laboratories. In line with the recommendations, it has been suggested to carry out field applications and to apply similar studies to other laboratories or workplaces. It has been reported that it is a requirement of the legislation for those responsible to carry out and record such practices. It is foreseen that our research results will be a guide to be applied in other field studies in working life.

Keywords: Bacteria, Virus, Parasite, OELV, Risk Management, Quantitative Analysis.

1. GİRİŞ

Laboratuvarlar, çalışma alanları olarak iş sağlığı ve güvenliği tehlike sınıfları tebliğine göre sıklıkla çok tehlikeli kategoride değerlendirilmektedir. Laboratuvarlarda yapılan tetkiklere göre bu tehlike sınıfları değişiklik göstermektedir. Türkçeye Fransızcadan geçen 'laboratuvar' kelimesi Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlük kaynağında bilimsel araştırmaların tam donanımlı sağlandığı yer olarak geçmektedir.. Laboratuvarları çalışma sahasına göre gerekli görülen kimi kan, salgı, toprak, bitki vb. incelemelerin yapıldığı veya bilimsel ve teknik araştırmalar için araç ve gereçlerin bulunduğu yer olarak da tanımlamak mümkündür.

Bu çalışmada biyokimya laboratuvarları temel alınarak biyokimya laboratuvarlarında çalışanların maruz kalacağı riskleri belirlemek ve değerlendirmek amaçlanmıştır. Her ortamda ortak olarak bulunan riskler biyokimya laboratuvarlarında da bulunabildiği gibi bu laboratuvarların da kendine özgü riskleri çalışanı tehdit etmektedir. Bu risklerin laboratuvar ortamlarında çalışanlar tarafından değerlendirilmesi ve rapor edilmesi amacıyla Fine-Kinney metodu kullanılarak bir risk değerlendirme analiz şablonu hazırlanmıştır. Böylece saha çalışanları ile iş güvenliği birimi arasında koordineli bir şekilde tedbirlerin ivedilikle alınması için risk değerlendirme ekibi tarafından değerlendirmeye hazır bir doküman standart hale getirilmiştir. Hazırlanan risk değerlendirme şablonu laboratuvar ortamında var olan risklerin değerlendirilmesinde özellikle iş güvenliği profesyonelleri başta olmak üzere risk değerlendirme ekibi açısından kolaylık sağlayacaktır. Bu çalışma sonuçlarının benzer laboratuvar ve çalışma alanlarında yapılacak risk değerlendirme çalışmalarına referans olacağı düşünülmektedir.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Gül, Bol & Erbaycu (2013)'ya göre; hastaneler doğası gereği birçok riski bünyesinde toplayan sağlık kurumlarıdır. Bu bağlamda hasta ve çalışanların maruz kaldıkları risklerin belirlenmesi, çalışma ortamlarında ortaya çıkabilecek tehlikelerin sınıflandırılması, risklerin

değerlendirilmesi ve söz konusu risklerin kontrolünün sağlanması için alınması gereken önlemlerin planlanması gerekmektedir. Çalışma ortamlarının özellikleri dikkate alınarak bölümlere özgü risk değerlendirmelerinin yapılması ve gerekli eylem planlarının yapılarak hayata geçirilmesi gerekmektedir. Hastanelerde risk haritalarının çıkarılması ve bunun sonucunda yapılan iyileştirmeler hasta ve çalışan güvenliğinde önemli olumlu sonuçlar alınmasını sağlamaktadır. Sürekli iyileştirme politikası bağlamında hasta ve çalışan güvenliğinin sağlanması ve sunulan sağlık hizmet kalitesinin artırılmasında risk yönetiminin önemi vurgulanmıştır.

Menevşe ve Tiftik (2015), biyokimya laboratuvarlarında görev yapan hemşirelerin ve laborantların mesleki kişisel güvenliklerini sağlamaları hususunun önemine dikkat çekmiştir. İnsan sağlığının korunması amacıyla faaliyet gösteren sağlık kuruluşlarının sistematik bir işleyişe sahip olması gerektiğini vurgulamıştır. Bu kurum ve kuruluşlara ait sistemlerdeki herhangi bir aksama, gerek görevli sağlık personelinin gerekse toplum sağlığını tehdit edebilmektedir. Hastaların teşhis, tedavi ve takiplerinin yapılmasında önemli rolleri olan laboratuvarlarda görev alan sağlık personellerinin koruyucu önlemlerini uygulamamaları zincirleme aksaklıklara sebep olabileceği ifade edilmiştir.

Menevşe ve ark. (2016), Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıbbi Biyokimya Laboratuvarı'nda görev yapan 32 sağlık çalışanına uzman doktor, hemşire, laborant, araştırma görevlisi gönüllülük esasıyla 43 sorudan oluşan anket uygulamışlardır. Yapılan çalışma Şubat 2014 tarihinde mesai dışında uygulanmıştır. Sonuçta çalışma sağlık personellerinin sıklıkla maruz kaldığı mesleki kazalara ve bu durumun yeterli güvenlik tedbirlerinin uygulanmamasına bağlanmıştır.

Solmaz & Solmaz, (2017), Çalışanın sağlığı ve güvenliği bakımından önemli tehlike ve riskler taşıyan çalışma ortamlarından biri de sağlık hizmetlerinin sunulduğu hastanelerdir. Çalışma hayatının vazgeçilmez bir parçası olan insan yaşamına vurgu yaparak günün en aktif döneminin yaşandığı çalışma ortamları, çalışanın sağlığını bozacak tehlike ve riskler taşıması nedeniyle bedensel, ruhsal ve sosyal sağlığı etkileyebileceği ifade edilmiştir. Tüm hastane çalışanları çalışma ortamında fiziksel, kimyasal, biyolojik, ergonomik, çevresel, psikososyal tehlike ve risklerle karşı karşıyadır. Bu tehlikeler ise sağlık çalışanlarında iş performanslarının azalmasına neden olmakla birlikte, iş kazaları ve meslek hastalıklarını artmasında etkin rol oynamaktadır. Bu durum hem sağlık çalışanını hem de hastaların güvenliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle, çalışma ortamının iş sağlığı ve güvenliği mevzuatı hükümlerine uygun hale getirilmesi, sağlıklı ve güvenli çalışma ortamı oluşturmak açısından önemli olduğuna değerlendirilmiştir.

Yıldız & Aykan (2018), İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin İşyeri Tehlike Sınıfları Tebliği'ne göre (Resmi Gazete, 2013: 28602) çok tehlikeli alanlar olarak tanımlanan laboratuvar çalışanları, işleri dolayısıyla çok sayıda tehlike ile karşı karşıya kalmakta ve yeterli önlemlerin alınmadığı durumlarda sağlık ve güvenlikleri risk altına girdiğine değerlendirilmiştir. Laboratuvar çalışanlarının bu konudaki mesleki eğitimlerinin tam olması gerektiği ifade edilmiştir.

Güven ve Can (2020), Biyokimya Laboratuvarlarına gelen kan örnekleri Dünya Sağlık Örgütü'nün yönergelerine göre potansiyel bulaş kaynağı olduğu ve bu nedenle biyokimya laboratuvarlarındaki koruyucu ekipman kullanımı ihmal edilmemesi gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Özkan, & Ün, (2020), Sağlık hizmeti sunumunda laboratuvar hizmetleri önemli bir yere sahiptir. Tanı ve tedavi hizmetleri için belirleyici olan laboratuvar hizmetlerinden biyokimya laboratuvarı birçok test parametresi ile sağlık hizmetlerinin vazgeçilmezi olduğuna değinilmektedir.

Yörük & Danyer, (2020), Risk analizi amacıyla tespit edilen riskler, FMEA yöntemi kullanılarak hızlıca analiz edilebilir. Riski ortadan kaldırmak veya en aza indirmek için risk oluşmadan önce olası hataları belirleyen tanımlanmış sistematik işlem veri ve dokümanları kullanılması gerektiği belirtilmiştir.

Sezgin & Soyseven, (2022), Laboratuvarlarda kullanılan çözücülerin, çevre ve insan sağlığını tehdit eden çevresel kirliliğe neden olmaları dolayısıyla kullanım alanı buldukları tüm uygulamalardan çıkartılması veya kullanımlarının azaltılması kaçınılmaz hale geldiğine değinilmiştir. Bu amaçla, tıbbi laboratuvarlarda yürütülen tetkik ve araştırma çalışmalarında çözücü gerektirmeyen tekniklerin öncelikle tercih edilmesi, mümkün olmayan durumlarda ise kullanılan çözücü türlerinin insan ve çevre dostu yeşil çözücülerle değiştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

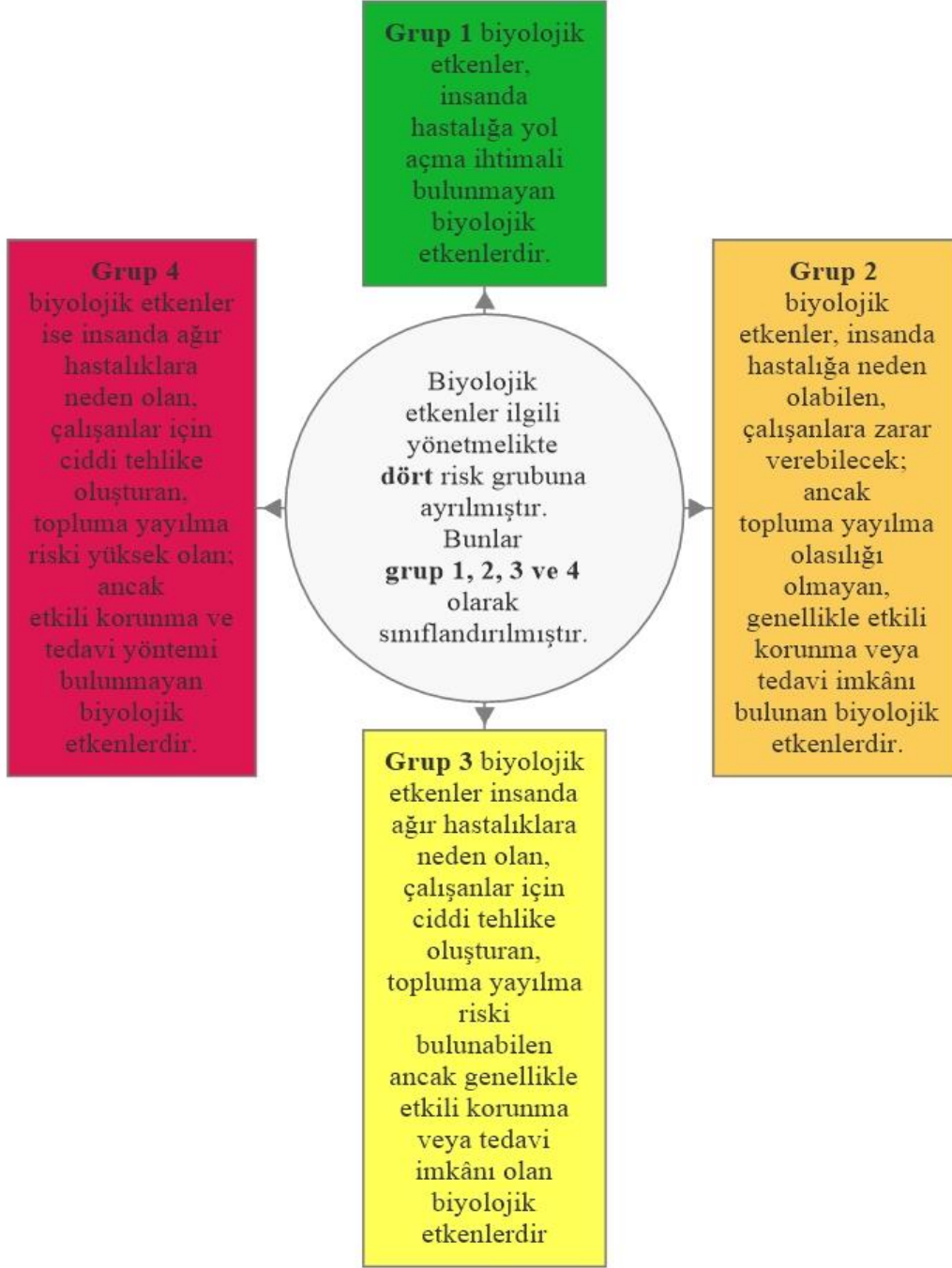
Kayabek, & Çevik, (2022), Biyokimya, patoloji, hematoloji ve diğer laboratuvarlarda kullanılmakta olan alkali ve asitler, boyalar, tuzlar, uçucu organik solventler, başta kanser ilaçları ve çeşitli ilaçlar, alerjiden kansere kadar birçok sağlık sorunu için risk teşkil ettiğine değinilmiştir.

Salar, (2022); Günümüzde yapılan araştırmalarda buhar, gaz, toz, sıvı halde kullanılan 300 farklı kimyasal bileşiğin tıbbi tesis ve kurumlarda insan sağlığına zararlı olabileceği anlaşılmaktadır. Sonuç olarak sağlık çalışanları, işle ilgili astım ve dermatite neden olan kimyasallara maruz kaldığı ifade edilmiştir. Biyokimyasal, hematolojik ve patolojik laboratuvarlar da kullanılması gereken alkaliler, asitler, boyalar, tuzlar, solventler gibi farklı ilaçların yanı sıra birçok hastalığa neden olduğu anlaşılmaktadır. İlaçlara ve ilaçların hazırlanması sürecinde direkt deri ile temas ve damlacıkların solunmasında insan sağlığının olumsuz etkilendiği ve temel olarak antineoplastik ilaçların hazırlanma süreci dâhil ilacın uygulanması ve atıkların uzaklaştırılması aşamalarında hijyene uygun davranılması gerektiğine değinilmiştir.

Şekil 1: Bir biyokimya laboratuvarında numune alma algoritması (URL 1)

Gür, (2018), Biyolojik risk etkenlerini ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde Grup 1, Grup 2, Grup 3 ve Grup 4 olmak üzere dört risk grubunu ele almıştır. Biyokimya laboratuvarlarında numune alınması süreci Şekil 1’de gösterilmiştir. Bu süreç kendi içerisinde birden fazla risk içermektedir. Bunların başında da biyolojik riskler yer almaktadır. Bu risk gruplarına laboratuvarlarda da maruz kalınmasının mümkün olduğu düşünüldüğünde laborantlar başta olmak üzere tüm çalışanların bu hususta bilgi sahibi olması gerekmektedir. Çalışma çerçevesinde hazırlanan Şekil 2’deki gibi görsellerin laboratuvar çalışanları tarafından görülmesi amacıyla çalışma alanlarında uyarı panolarında sunulması gerekmektedir..

Şekil 2: Biyolojik Risk Grupları

Başlıca gıda, tarım, biyoteknoloji, hayvanlar ve hayvansal kaynaklı ürünlerle çalışma, adli tıp, sağlık, laboratuvar, atık bertarafı ve kanalizasyon arıtma tesisleri alanlarında yapılan çalışmaların çoğunda biyolojik ajanlara maruz kalınabilmektedir.

3. MATERYAL METOD

Çalışma kapsamında risk değerlendirme metotlarından olan ve nicel yani kantitatif risk değerlendirme yöntemlerinden olan Fine Kinney metodu kullanılmıştır. Araştırma biyokimya laboratuvarlarını temel alarak benzer uygulamalar için örnek teşkil edeceği düşünülerek yapılmıştır. Sahada ortak olan risklerden ergonomik – fiziksel – kimyasal – biyolojik – psikososyal risklerin yanında biyokimya laboratuvarlarına özgü riskler temel alınmıştır.

Fine – Kinney metodunda olası riskler derecelendirilerek sonuçlar değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme işyeri ortamı, çalışanlar ve çevre üzerinde oluşturulacak olan hasar ya da zarar ölçütünün boyutunu değerlendirmektedir. Kullanımı yaygın ve kolay olan bu metodun tercih edilmesinin nedeni sıklık derecesinin kullanılması olmuştur. Çünkü maruziyet süresine göre hasar veya zararın şiddetinde farklılık gözlenmektedir. Ayrıca çalışma sahasında kullanılan istatistiklerin kullanımında da etkin rol oynamaktadır. Böylece risk skorlarının yükseklik derecesine göre alınması gereken tedbirlerin aciliyeti belirlenmektedir. Risk derecesine göre önem sıralaması belirlenebilmektedir (URL 2).

4. BULGULAR

Fine – Kinney metodu çerçevesinde yapılan uygulamalarda elde edilen bulgular skorları daha sonra skor derecesine göre bulgular önem derecesine göre sıralanmaktadır. Sıralanan bu riskler risk değerlendirme ekibi tarafından da kapsamlı değerlendirilir. Ölçütler ve kriter çerçevesinde bulgular skorlarına göre değerlendirilerek belgelenir. Bu bulgular Ek-1’ de yer alan formun sahada aktif rol oynayan çalışanlar tarafından daha önce doldurulması ve bilirkişiler tarafından da tetkik edilmesi halinde bulgular son halini almaktadır. Böylece işveren skorlara göre sıralanan risklerin önem derecesine göre ivedilikle önlem alması sağlanmaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Elde edilen sonuçlar çerçevesinde risk skorları yeniden değerlendirmeye tabi tutulur. Böylece risk skorları kabul edilebilir ya da tamamen bertaraf edilir. Risklerin tekrar ortaya çıkmaması için gerekli tüm tedbirlerin alınması sağlanır. Çalışma kapsamında ileride yapılması planlanan benzer çalışmalarda Ek-1 formunun aktif olarak kullanılması ve alanında uzman kişiler tarafından geliştirilmesi önerilmektedir. Ayrıca çalışma sahasına özgün olarak hazırlanan risk değerlendirme şablonunun geliştirilmesi gerekmektedir. Bu yüzden tehlike sınıfına ve çalışma sahasına özgün olarak bu çalışmada yer alan forma benzer formların hazırlanması ve sahada görev alan iş sağlığı ve güvenliği profesyonelleri tarafından doldurulması tavsiye edilmektedir.

KAYNAKLAR

Ergin M, Erdoğan S. & Erel Ö (2017). Biyokimya ve mikrobiyoloji laboratuvar personelinin tıbbi atık yönetimi konusundaki farkındalığı. *Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi*, 74(2), 129 - 138.

Gül, G., Bol, P. & Erbaycu, A. E. (2013). Hasta ve Çalışan Güvenliğinde Risk Yönetimi: Bir Eğitim Araştırma Hastanesi'nde Yapılan Risk Analizi ve İyileştirme. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, 5 (1), 1-16. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/spkd/issue/29273/313440>.

Gür, B. 2018. "Biyolojik Risk Etmenleri" bölümü, Çalışma Ortamındaki Risk Etmenleri, Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, ISBN: 978-605-7894-95-3 2018., pp. 181-203.

Gür, B., Çalışma Ortamında Risk Etmenleri, Mevlüt Albayrak, Editör, Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, Erzurum, ss. 181-203, 2018.

Güven, B. & Can, M. (2020). COVID-19 Pandemi Sürecinde Biyokimya Laboratuvarı Akış ve Güvenlik incelemeleri: Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Tıp Fakültesi Deneyimi. *Batı Karadeniz Tıp Dergisi*, 4 (2), 39-43. <https://dergipark.org.tr/en/pub/mjwbs/issue/56627/750475> adresinden alınmıştır.

Kayabek, I. & Çevik, C. (2022). Sağlık Çalışanlarında İş Yeri Risk Faktörleri ve Korumaya İlişkin Bir Derleme. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*, 5 (2) , 258-268. DOI: 10.38108/ouhcd.948609.

Menevşe E. , Çırakcı E. S. , Şengül A. , Aktı E. , Yeşil B. , Ünlü R. O. , Koçak A. H. , Özçelik T. O. , Kumtepe H. K. , Filikçi B. Biyokimya laboratuvarı çalışanlarının iş güvenliği profilleri ve kişisel koruyucu tedbirlerin uygulanmasındaki mesleki tutumlarının değerlendirilmesi. *Genel Tıp Dergisi*. 2016; 26(EK-1): 39-47.

Menevşe E. Ve Tiftik, A.M., "Biyokimya Laboratuvarlarında Görev Yapan Sağlık Personeli Koruyucu İş Güvenliğine Yeterli Özeni Gösteriyor Mu?" Derleme Makalesi Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik E-Dergisi (2015) Cilt:3, Sayı:1.

Özkan, E. & Ün, A. (2020). Sağlıkta Akreditasyon Standartları Laboratuvar Göstergelerinde Preanalitik, Analitik Ve Postanalitik Süreçlerin Analizi. *Sağlıkta Kalite ve Akreditasyon Dergisi*, 3 (1), 27-35. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/jhqa/issue/55443/726048>.

Salar, T. "Hastane Öncesi Acil Sağlık Çalışanlarının Karşılaştığı Mesleki Riskler ve Risk Yönetimi". *GAB Akademi 2* (2022) : 72-92.

Sezgin, B. & Soyseven, M. (2022). Tıbbi Laboratuvar Uygulamalarında Çevresel Yaklaşımlar. *Anadolu Üniversitesi Mesleki Eğitim ve Uygulama Dergisi*, 1 (1) , 26-35. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/anameud/issue/70499/1117171>

Solmaz, M. & Solmaz, T. (2017). Hastanelerde İş Sağlığı ve Güvenliği. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6 (3) , 147-156. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/gumussagbil/issue/31206/368068>.

URL 2: <https://onlineisgegitimi.com/isg/kantitatif-risk-analizi/> (E. T. : 20/04/2023)

URL1:<https://extranet.who.int/lqsi/tr/content/i%C3%A7-kalite-kontrollerinin-haz%C4%B1rlanmas%C4%B1-ve-izlenmeye-ba%C5%9Flanmas%C4%B1>(E.T.: 19/04/2023)

Yıldız, Y. & Aykan, Ş. B. (2018). Tıbbi laboratuvar öğrencilerinin kimyasal maddeler ile ilgili bilgi ve farkındalığı. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 5 (2) , 102-108. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/sagakaderg/issue/43059/519298>.

Yörük, N. G. & Danyer, E. (2020). Gıda ve yem mikrobiyoloji laboratuvarlarında seçilmiş riskler ile risk kaynaklarına ilişkin kontrol mekanizmaları. *Etlük Veteriner Mikrobiyoloji Dergisi*, 31 (1) , 20-28. DOI: 10.35864/evmd.619354

EK- 1: RİSKLERİ DEĞERLENDİRME FORMU

TEMEL TERİMLER/TANIMLAR:

Risk değerlendirmesi: İşyerinde var olan ya da dışarıdan gelebilecek tehlikelerin belirlenmesi, bu tehlikelerin riske dönüşmesine yol açan faktörler ile tehlikelerden kaynaklanan risklerin analiz edilerek derecelendirilmesi ve kontrol tedbirlerinin kararlaştırılması amacıyla yapılması gerekli çalışmalar şeklinde tanımlanmaktadır.

RİSK: Tehlikeli bir olayın veya maruz kalma durumunun meydana gelme olasılığı ile olay veya maruz kalma durumunun yol açabileceği yaralanma veya sağlık bozulmasının ciddiyet derecesinin birleşimidir ($R = F \times O \times \text{Ş}$).

TEHLİKE: İşyerinde var olan ya da dışarıdan gelebilecek, çalışanı veya işyerini etkileyebilecek zarar veya hasar verme potansiyeli olarak tanımlanır. İnsanların yaralanması ve/veya sağlığının bozulmasına sebep olabilecek kaynak, durum veya işlem olarak da tanımlanabilir.

OLASILIK: Olasılığı değerlendirirken risk etmeni ya da istenmeyen olayla daha önce karşılaşma sıklığını da göz önüne alınız. Birimden değerlendirmeye katılanlara yapılan iş/ durum/ madde ile ne sıklıkla karşılaştığını sorunuz. Aşağıdaki ölçeğe/skalaya göre değerlendirin.

ŞİDDET/ETKİ/ZARAR: Şiddeti değerlendirirken risk etmeni ya da istenmeyen olayın doğuracağı sonuçları göz önüne alınız. Değerlendirme sırasında aşağıdaki ölçeği kullanınız. Olası maddi ya da manevi kayıpların düzeyi; çevreye ya da topluma yönelik olumsuz etkinin düzeyi değerlendirmede göz önünde bulundurulmalıdır. Skalası aşağıdaki gibidir.

0,2	0,5	1	3	6	10	1	3	7	15	40	100
Çok Düşük Olasılık / Pratik Olarak İmkânsız	Zayıf İhtimal / Ayda bir - ikiden az	Oldukça Düşük İhtimal Ayda bir - iki	Nadir Fakat Olabilir	Kuvvetle Muhtemel Haftada bir - iki	Çok Kuvvetli İhtimal Sürekli, her gün	Dikkate Alınmalı / Hafif-Zararsız, Önemsiz	Önemli/ Düşük iş kayı / Küçük hasar	Ciddi / önemli zarar / İşgünü Kaybı	Çok Ciddi / Sakatlık, Uzuv Kaybı	Çok Kötü/ Ölüm, Tam Maluliyet	Felaket Ölüm
FREKANS (MARUZİYET): Tehlikeye zaman içerisinde maruz kalma sıklığıdır/derecesidir. Skalası yandaki gibidir.						0,5	Çok Nadir / Yılda bir ya da daha az				
						1	Oldukça Nadir / Yılda bir ya da birkaç kez				
						2	Nadir / Ayda bir ya da birkaç kez				
						3	Ara Sıra / Haftada bir ya da birkaç kez				
						6	Sıklıkla / Günde bir ya da daha fazla				
						10	Sürekli / Sürekli ya da saatte bir veya birden fazla				

RİSK DEĞERLENDİRME		Kinney (mathematical risk evaluation)'in metodu temel alınmıştır : RİSK = ŞANS x FREKANS x ŞİDDET								
OLASILIK DEĞERİ	ŞANS zararın gerçekleşme olasılığı	6	FREKANS DEĞERİ	FREKANS tehlikeye zaman içinde maruz kalma tekrar	6	ŞİDDET DEĞERİ	ŞİDDET insan ve/veya çevre üzerinde yaratacağı tahmini zarar	100		
10	beklenir, kesin	●	10	hemen hemen sürekli (bir saatte birkaç defa)	●	100	birden fazla ölümlü kaza / çevresel felaket	●		
6	yüksek / oldukça mümkün	●	6	sık (günde bir veya birkaç defa)	●	40	öldürücü kaza / ciddi çevresel zarar	●		
3	olası	●	3	ara sıra (haftada bir veya birkaç defa)	●	15	kalıcı hasar/yaralanma, iş kaybı / çevresel engel oluşturma, yakın çevreden şikayet	●		
1	mümkün fakat düşük	●	2	sık değil (ayda bir veya birkaç defa)	●	7	önemli hasar/yaralanma, dış ilk yardım ihtiyacı / arazi sınırları dışında çevresel zarar	●		
0,5	beklenmez fakat mümkün	●	1	seyrek (yılda birkaç defa)	●	3	küçük hasar/yaralanma, dahili ilk yardım / arazi içinde sınırlı çevresel zarar	●		
0,2	beklenmez	●	0,5	çok seyrek (yılda bir veya daha seyrek)	●	1	ucuz atlatma / çevresel zarar yok	●		
RİSK DEĞERİ		3600	RİSK DEĞERLENDİRME SONUCU							
400 < R		>	Tolerans gösterilemez risk, hemen gerekli önlemler alınmalı / veya tesis, bina, çevrenin kapatılması düşünülmelidir							<
200 < R < 400			Esaslı risk, kısa dönemde iyileştirilmelidir (birkaç ay içinde)							
70 < R < 200			Önemli risk, uzun dönemde iyileştirilmelidir (yıl içinde)							
20 < R < 70			Olası risk, gözetim altında uygulanmalıdır							
R < 20			Önemsiz risk, önlem öncelikli değildir							

İNCELENECEK RİSK ETMENLERİ	BİRİM:				Değerlendirmeyi yapan proje sorumlusu: Değerlendirmeye katılan birim görevlisi:					
	Öğretim Üyesi / Öğretim Görevlisi	Araştırma Görevlisi/Uzman	Ebe	Hemşire	Tekniker / Teknisyen	İdari Personel	Yardımcı Personel	Diğer (Stajyer, İntörn, İŞKUR, vb.)		
Çalışan Sayısı										
FİZİKSEL RİSKLER	OLASILIK	FREKANS	ŞİDDET	RİSK DEĞERİ	ETKİLENEN KİŞİ SAYISI	ÖNLEM DURUMU 1 Yeterli 2 Yetersiz 3 Yok	ORTAM ÖLÇÜM GEREKSİNİ Mİ 1 Var 2 Yok	Eğitim Gereksini mi (EG) 1 Var 2 Yok	Politika-Eylem Planı Gereksinimi (PEG) 1 Var 2 Yok	Açıklama
Aydınlatma										
Basınç (Alçak ve Yüksek Basınç)										
Düşük ortam sıcaklığı										
Gürültü										
Havalandırma										
İyonlaştırıcı Olmayan Radyasyon										
İyonlaştırıcı Radyasyon										
Nem										
Titreşim (Tüm Vücut)										
Titreşim (Vücut Bölgesi)										
Toz										
Yüksek ortam sıcaklığı										

KİMYASAL RİSKLER	OLASILIK	FREKANS	ŞİDDET	RISK DEĞERİ	ETKİLENE KİŞİ SAYISI	ÖNLEM DURUMU 1 Yeterli 2 Yetersiz 3 Yok	ORTAM ÖLÇÜM GEREKSİNİMİ 1 Var 2 Yok	Eğitim Gereksinimi (EG) 1 Var 2 Yok	Politika-Eylem Planı Gereksinimi (PEG) 1 Var 2 Yok	Açıklama
Anestezik Gazlar										
Asitler										
Cıva										
Deterjanlar										
Dezenfektanlar										
Etanol										
Formaldehit										
Gluteraldehit										
İyot										
Kemoterapötikler										
Kurşun										
Lateks										
Parlayıcı – Patlayıcı Kimyasallar										
Tüm Çalışan Personellerin Eğitimi										

BİYOLOJİK RİSKLER	OLASILIK	FREKANS	ŞİDDET	RİSK DEĞERİ	ETKİLENEN KİŞİ SAYISI	ÖNLEM DURUMU 1 Yeterli 2 Yetersiz 3 Yok	ORTAM ÖLÇÜM GEREKSİNİMİ 1 Var 2 Yok	Eğitim Gereksinimi (EG) 1 Var 2 Yok	Politika-Eylem Planı Gereksinimi (PEG) 1 Var 2 Yok	Açıklama
Vücut Sıvıları ile Karşılaşma Tehlikesi										
Uygun yalıtım ve dezenfeksiyon önlemler										
Tüm Çalışan Personellerin Eğitimi										
Solunum ve Damlacık Enfeksiyonu										
Patojenlerle Çalışma										
Kesici-Delici Aletlerle Çalışma										
Biyolojik etkenlerin uygun saklanması, taşınması ve atılımı										

ERGONOMİK RİSKLER	OLASILIK	FREKANS	ŞİDDET	RİSK DEĞERİ	ETKİLENEN KİŞİ SAYISI	ÖNLEM DURUMU 1 Yeterli 2 Yetersiz 3 Yok	ORTAM ÖLÇÜM GEREKSİNİMİ 1 Var 2 Yok	Eğitim Gereksinimi (EG) 1 Var 2 Yok	Politika-Eylem Planı Gereksinimi (PEG) 1 Var 2 Yok	Açıklama
Yineleyici Hareket										
Yetersiz Aydınlatma										
Yansıma-Parlama										
Uygun Olmayan Postür										
Tüm Çalışan Personellerin Eğitimi										
Oturarak Çalışma										
İşin Çalışana Uygunluğu										
Havalandırmaya Bağlı Sorunlar										
Ekranlı Çalışma										
Çalışma Süresi										
Ayakta Çalışma										
Ağırlık Merkezi Sabit Olmayan Yüklerin Kaldırılması										
Ağırlık Kaldırma										

PSİKOSOSYAL RİSKLER	OLASILIK	FREKANS	ŞİDDET	RİSK DEĞERİ	ETKİLENEN KİŞİ SAYISI	ÖNLEM DURUMU 1 Yeterli 2 Yetersiz 3 Yok	Eğitim gereksinimi (EG) 1 Var 2 Yok	Politika-Eylem Planı gereksinimi (PEG) 1 Var 2 Yok	Açıklama
Ayrımcılık, baskı ve taciz									
Çalışanlarla İletişimden Kaynaklanan Sorunlar									
Çalışma ortamı									
Çalışma süresi									
Fiziksel Şiddet									
Gece mesaisi									
Hasta ve Hasta Yakınlarıyla İletişimden Kaynaklanan Sorunlar									
Hasta ve iş yükü									
Hızlı Çalışma									
İşlerin organize edilme durumu									
İzinlerin durumu									
Kararlara Katılım									
Sendikalaşma									
Sık nöbet									
Tüm Çalışan Personellerin Eğitimi									
Uzanma, çekme, dönme vb. hareketler									
Uzun süre ya da yoğun odaklanma, hızlı algılama gerektiren durumlar									

Ücretler									
Yoğun Çalışma									
Yönetmel ve Çalışanlarla İlgili Faktörler (Mobbing)									

ÇALIŞMA KOŞULLARI

Banyo – Tuvaletler	
Çalışma Süresi	
Dinlenme Alanı	
Evrensel – Standart Korunma Önlemlerine Uyum (Önce-Sonra El Yıkama, Uygun Kişisel Koruyucu Kullanımı, Ortam-Yüzey Temizliği, Atık Yönetimi, ...vd.)	
Gece Çalışması	
Ortamda Yemek Yenilmesi Durumu	
Soyunma Odaları - Dolapları	
Temizlik Malzemesi (Sabun, Antiseptik, Kâğıt Havlu, ...vs.)	
Vardiyalı Çalışma	

GÜVENLİK ÖNLEMLERİ

Acil Çıkışları (Var, Yok, Ergonomik Tasarım Olarak Uygunluk, ... vd.)	
Eğitim – Tatbikat (Var, Yok, Mevzuata ve standartlara uygunluk vd.)	
Ortam Tertip, Düzen ve Temizlik	
Uyarı İşaretleri (Var, Yok, Uygun Konumlandırma, ... vd.)	
Yangın Önlemleri (Var, Yok, Mevzuata ve Ergonomik Tasarım Olarak Uygunluk, ... vd.)	

Kaza: Önceden planlanmamış, beklenmeyen, ani olarak ortaya çıkan; yaralanma, hasar, can ve mal kaybı ile sonuçlanabilen ve önlenilebilen bir olaydır. Kasıtlı yaralanmalar kaza tanımı içinde yer almamaktadır.

Yaralanma: insan vücudunun kasıtlı veya kasıtsız olarak termal, mekanik, elektriksel veya kimyasal enerjiye akut olarak maruz kalma veya oksijen ve ısı gibi yaşamsal unsurlardan uzaklaştırılması nedeniyle ortaya çıkan durumdur.

İş kazası, işyerinde meydana gelen plansız ve beklenmedik, kişinin ve işyerinin bedence veya maddi olarak zarara uğraması ile sonuçlanan olay.

KAZALAR	OLASILIK	FREKANS	ŞİDDET	RİSK DEĞERİ	ETKİLENEN KİŞİ SAYISI	ÖNLEM DURUMU 1 Yeterli 2 Yetersiz 3 Yok	ORTAM ÖLÇÜM GEREKSİNİMİ 1 Var 2 Yok	Eğitim Gereksinimi (EG) 1 Var 2 Yok	Politika-Eylem Planı Gereksinimi (PEG) 1 Var 2 Yok	Açıklama
Boğulma										
Cisim Çarpması										
Cisme Çarpma										
Düşme										
Elektrik Çarpması										
Fiziksel Şiddet-Saldırı										
Kendine Yönelik Şiddet										
Kesici Delici Alet Yaralanması										
Kişiler Arası Şiddet										
Malzeme Düşmesi										
Malzeme Sıçraması										
Patlama (Basınçlı Kaplar Tüpler, Parlayıcı-Patlayıcı										

Materyalle Çalışma)										
Patlayıcı Madde Kazaları										
Sıçrama										
Sıkışma										
Sivri Uçlu / Keskin Cisimler										
Trafik Kazaları										
Uzuv Kaptırma Sıkışması										
Yangınlar										
Yüksekte Çalışma										
Zehirlenmeler										
Zemin – Geçişler										

DEĞERLENDİRME YAPILAN BİRİMDEKİ İŞ VE SÜREÇ AKIŞ ŞEMASI

Gözlem yapan görevli tarafından alınan bilgiler ve gözlemlerden sonra çizilmelidir. Şema üzerinde ortam ölçümü ve çalışanlarda biyolojik izlem gereken yerler belirtilmelidir. Etmen tanımlanmışsa mutlaka ortam izlemi ya da biyolojik izlem bölümünde açıklanmalıdır.

DEĞERLENDİRME SÜRECİNE KATILAN

LABORATUVAR BÖLÜM/SERVİS/ BİRİM ÇALIŞANI/ SORUMLUSU

RİSK DEĞERLENDİRME EKİBİ SORUMLU(LARI)SU

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNDE YILLIK DEĞERLENDİRME RAPORUNUN ÖNEMİ

Öğr. Gör. İsmail AKŞİT¹, Doç. Dr. Bahri GÜR²

¹Kafkas Üniversitesi, Sarıkamış Meslek Yüksekokulu, Kars/Türkiye –

[0000-0003-4753-8505](tel:0000-0003-4753-8505)

²İğdır Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyokimya Bölümü, İğdır / Türkiye,

- [0000-0003-0579-6354](tel:0000-0003-0579-6354)

ÖZET

Bu çalışmada iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının yerine getirilmesi ve bu uygulamaların etkinliğinin artırılması amacıyla mevzuat kapsamında zorunlu tutulan yıllık değerlendirme raporlarında dikkat edilecek hususlar araştırılmıştır. İş sağlığı ve güvenliği bağlamında hazırlanan yıllık planlar proaktif yaklaşımın önemli bir adımı olarak değerlendirilebilir. Bu planlar işyerinde bu kapsamda yapılan uygulamaları değerlendirme, zayıf ve güçlü yönleri dikkate alarak düzenleyici ve önleyici faaliyetleri ortaya koymaya, yıllık planlarda gerekli düzenlemelerin yapılmasına yardımcı olacaktır. İşyeri Hekimi ve Diğer Sağlık Personelinin Görev, Yetki, Sorumluluk ve Eğitimleri Hakkında Yönetmelik ile İş Sağlığı ve Güvenliği Hizmetleri Yönetmeliğinin on üçüncü maddesi kapsamında zorunlu tutulan yıllık değerlendirme raporu daha önce yapılan planların hangi ölçütlerde yerine getirilip getirilmediğini görme imkânı sunmaktadır. Bu çalışmada yıllık değerlendirme raporunun önemine vurgu yapılarak ve ilgili mevzuata uygun örnek bir yıllık değerlendirme raporu alanyazına sunulmuştur. Bu çalışma kapsamında ulusal mevzuat başta olmak üzere gerekli alan yazın taraması yapılmıştır. İş Sağlığı ve güvenliği alanında deneyimli kişilerce hazırlanan yıllık değerlendirme raporunda saha çalışmaları gözlem metoduna göre değerlendirilmiş ve veriler toplanmıştır. Ele alınan yıllık değerlendirme raporunda sorumlularca yerine getirilmesi gereken hususlar ele alınarak tartışılmıştır. Yıllık değerlendirme raporlarının iş sağlığı ve güvenliği alanında yaygınlık kazanması için önerilerde bulunulmuş, sahada kullanılan örnek bir değerlendirme formu hazırlanmıştır. Bu formda yer alan bilgiler doğrultusunda değerlendirmeler dikkate alınmıştır. Bu kapsamda ele alınan form hakkında önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İş Güvenliği, Yıllık Değerlendirme Planı, Yıllık Değerlendirme Raporu, Değerlendirme Formu.

IMPORTANCE OF ANNUAL ASSESSMENT REPORT IN OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY

ABSTRACT

In this study, in order to fulfill the occupational health and safety practices and increase the efficiency of these practices, the issues to be considered in the annual evaluation reports required under the legislation were investigated. Annual plans prepared in the context of occupational health and safety can be considered an important step of the proactive approach.

These plans will help evaluate the practices made in this context in the workplace, reveal the regulatory and preventive activities by taking into account the weaknesses and strengths, and make the necessary arrangements in the annual plans. The annual evaluation plan, which is obligatory within the scope of the Regulation on the Duties, Authorities, Responsibilities, and Training of the Workplace Physician and Other Health Personnel, and the thirteenth article of the Occupational Health and Safety Services Regulation, provides the opportunity to see whether the previous plans have been fulfilled or not. In this study, a sample annual evaluation report in accordance with the relevant legislation has been presented in the literature, emphasizing the importance of the annual evaluation plan. Within the scope of this study, the necessary literature, especially the national legislation, was searched. In the annual evaluation report prepared by people experienced in Occupational Health and Safety, field studies were evaluated according to the observation method and data were collected. In the annual evaluation report handled, the issues to be fulfilled by the responsible parties were discussed and discussed. Suggestions were made for the prevalence of annual evaluation reports in the field of occupational health and safety, and a sample evaluation form used in the field was prepared. Evaluations were taken into consideration in line with the information contained in this form. In this context, suggestions were made about the form discussed.

Keywords: Occupational Safety, Annual Evaluation Plan, Annual Evaluation Report, Evaluation Form.

1. GİRİŞ

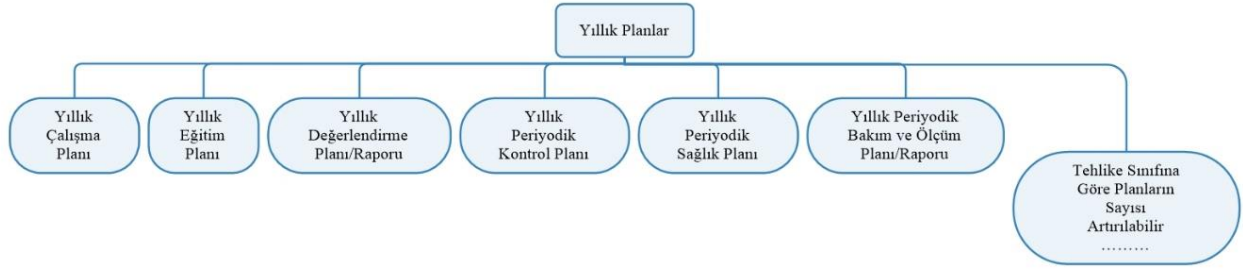
İnsanoğlu yaratılışından bu yana geçimini sağlamak için belirli plan ve programlar hazırlamaktadır. Gelişen teknoloji ile birlikte insanların özel hayatında ve çalışma ortamında yapılması gereken yıllık planların önemi artmaktadır. Bu çalışmada da iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili mevzuat hükümleri kapsamında örnek bir yıllık değerlendirme rapor formu hazırlanmıştır.

Plan, yapılması istenen bir iş veya görevin daha önceden tasarlanması olarak ifade edilebilir. Esas olarak bir şeyin ne zaman, niçin ve nasıl yapılacağını bize gösteren bir öngörü taslağıdır. Bu taslak vazife veya iş yapılmadan evvel hazırlanmaktadır. İşin üstesinden gelmek için önceden hazırlanan bir kılavuz niteliği taşımaktadır. Çalışma yaşamı başta olmak üzere planlar yapılırken planın dokümente edilmesinin her zaman gerekli olmadığı düşüncesi insanlarda hâkim düşünce olmaktadır. Planlama yapmaktaki amaç işin niteliğine göre farklılık arz etmektedir. Bir iş yapılırken işin en düşük maliyetle nasıl yapılabileceği, en verimli ve en etkili bir şekilde işin nasıl tamamlanacağı sorularına cevapların alındığı tüm çalışmaların bütünü plan olarak tanımlanmıştır (Bakay, 2009).

Bu çalışma kapsamında hazırlanan yıllık değerlendirme raporunun diğer kamu kurum ve kuruluşlarının yapmış oldukları planlar ile (Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim Planı, Hazine ve Maliye Bakanlığı Strateji Planları vb.) karıştırılmaması gerekmektedir. İş güvenliği kapsamında hazırlanması gereken planları yıllık çalışma planı, yıllık eğitim planı, yıllık değerlendirme raporu/formu/planı gibi kurumun misyonunda belirttiği yönetim sistemleri politikaları bağlamı doğrultusunda örneklendirmek mümkündür. İş sağlığı ve güvenliği alanında da eğitimlerin zorunlu olması ve çalışmaların belirli bir kılavuz öncülüğünde yürütülmesi amacıyla planlar mevzuat çerçevesinde zorunlu tutulmuştur. Tüm kamu ve özel kurumların politikaları gereği

hazırladıkları planlar sürdürülebilir iş yeri bağlamında önem arz ettiği gibi iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarında da hazırlanan planlar işletmenin sürdürülebilirliğine katkı sağlaması yönünden dikkate alınması gereken bir husustur.

Bu çalışmanın amacı iş sağlığı ve güvenliği mevzuatı kapsamında zorunlu tutulan yıllık değerlendirme raporunun kapsamını genişletmek ve saha içerisinde yapılan çalışmaların değerlendirilmesini sağlamaktır. İş sağlığı ve güvenliği bilim alanı mühendislik, tıp, hukuk ve temel bilimleri kapsamına alan disiplinler arası bir alan olmasından dolayı hazırlanan yıllık değerlendirme raporunda tüm bu alanlarda değerlendirme yapılmasına yönelik hedefler sunulmuş ve hazırlanan form Ek-1’de gösterilmiştir. Öte yandan iş güvenliğinde mevzuat çerçevesinde hazırlanması gereken bazı planlar Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1: İş Güvenliğinde Mevzuat Çerçevesinde Hazırlanması Gereken Bazı Planlar

2. LİTERATÜR TARAMASI

Yapılan literatür taramasında iş sağlığı ve güvenliği alanında yıllık planlarla ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak eğitim öğretim alanında sıklıkla kullanılan çalışmalara rastlanmıştır. İş sağlığı ve güvenliği (İSG) ile eğitim alanındaki ortak nokta mevzuat çerçevesinde zorunlu tutulmasıdır. İSG eğitimleri iş sağlığı ve güvenliği hizmetleri yönetmeliğinin on üçüncü maddesinde yer alan “*Yıllık çalışma planı, yıllık değerlendirme raporu, çalışma ortamının gözetimi, çalışanların sağlık gözetimi, iş kazası ve meslek hastalığı ile iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin bilgilerin ve çalışma sonuçlarının kayıt altına alınmasından,...*” hükme istinaden İşyeri Sağlık ve Güvenlik Birimi (İSGB) ve Ortak Sağlık ve Güvenlik Birimi (OSGB)’lerin sorumlu tutulmuştur. Aynı şekilde İş Güvenliği Uzmanlarının Görev, Yetki, Sorumluluk ve Eğitimleri Hakkında Yönetmeliğinde de çalışma kapsamında hazırlanan Ek-1 formuna temel oluşturan formun hazırlanması iş güvenliği uzmanları ile işyeri hekimlerine zorunlu kılınmıştır. Bu yönüyle öğretmenler tarafından hazırlanan planlar yönüyle ortak özellik taşımaktadır.

Taşdemir ve Gür (2021), Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından hazırlanan iş yeri sağlık ve güvenlik modülü kapsamında kurumsal işlemlere, duyurulara, risk değerlendirme işlemleri, periyodik kontrol işlemleri ve acil durum işlemleri gibi uygulamalar yer verilmiştir. Ancak bu modülde yer alan verilerin güncellenmesinden ve kontrol edilmesinden okul yönetimleri sorumlu tutulmuştur. Bu da İSG kapsamında yer alan tüm planların okul yönetimlerince sisteme zamanında ve yerinde girilmesi gerektiği anlamı taşımaktadır.

MEB (2003), Plânı, bir işin gerçekleştirilmesinde uyulması için yapılması gereken, tasarlanan tertip, düzen ve ilkeler bütünü olarak tanımlanmıştır. Aynı zamanda planlamanın önemi, gerekliliği, yararları ve çeşitleri gibi birçok husus MEB tarafından ele alınmıştır.

Yıldırım ve Öztürk (2002), çalışmalarında benzer öğretim planlarının da ele alınmasını önemli görmekte. Öğretim planları denetiminde yetkili müdür ve müfettişlerinin bu konu hakkındaki görüşlerinin bu husustaki problemlere ve çözüm önerilerinin tespitinde önemli olacağı belirtilmiştir. Bir sonraki süreçte hazırlanan planın daha önce hazırlanan kapsamlı planlardan ya da evvelki hazırlanan plandan etkilenebileceği veya daha sonra hazırlanacak olan planları etkileyebileceği ifade edilmiştir. Kısacası hazırlanan veya hazırlanacak olan planların birbirlerini etkileyebileceği göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Öztürk (2012), öğretmenlerin diğer mesleklerde olduğu gibi uzmanlık gerektiğine değinmektedir. Öğretmenlerin de mesleki faaliyetleriyle ilgili karar alma, planlama ve uygulama süreçlerinde gerçek manada söz sahibi olmaları ifade edilmektedir. Planlamalar ile birlikte öğretmenlerin hem kendilerine hem de öğrencilerine özgü bir eğitim öğretim tasarımı yapma imkânı sağlanmaktadır. Bu kapsamda deney planı, gezi planı, günlük ders planı, ünite planı ve yıllık planı gibi farklı eğitim planlarının yapılabileceği ifade edilmiştir. Öğretmenlerin eğitim planlarının uygulanması ve hazırlanması süreçlerinde sorunları ve bu durumu etkileyen faktörlerin motivasyon düzeyi, mesleki deneyim, cinsiyet, okul ortamı ve türü, okul yönetimi, öğrenci özellikleri gibi farklı açılardan incelenmesi gerekmektedir. Bu yönde yapılması gereken eğitim reformlarının sorunlarına etkin ve uygun çözümlerin üretilmesi ancak çok kapsamlı araştırmalar ışığında mümkün olabileceğine değinilmiştir.

Bu yüzden bu çalışmanın da iş sağlığı ve güvenliği alanında yapılan plan ve programlara ışık tutacağı düşünülmektedir. Öğretmenler ile ortak özelliğe sahip olan iş sağlığı ve güvenliği profesyonellerinin eğitim ve öğretim için MEB kaynaklarının kullanılması literatür taramasından anlaşılmaktadır.

3. YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma metodu tercih edilmiştir. Çalışma iş sağlığı ve güvenliği profesyonellerinin mevzuat kapsamındaki düzenlemelerdeki rollerini hem planlama, hem de planların uygulanması sürecini derinlemesine inceleyerek, konuyu bir bütün halinde ortaya koymayı hedeflemektedir. Nitel araştırma metotları derinlikli, ayrıntılı ve kapsamlı verilerin toplanması yönünden önemli avantajlar sağlamaktadır. Araştırma desenini iş sağlığı ve güvenliği profesyonelleri oluşturmaktadır. Durum çalışmaları belirli bir birey veya sınırlı bir grubun incelenmesini amaçlar. Genelleyebilir sonuçlar ortaya koymasa da problemlerin incelenmesinde derinlikli açıklamalar ve betimlemeler sağlamaktadır (Öztürk, 2012).

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Yıllık planlar iş sağlığı ve güvenliği kültürünün oturtulması için önemli bir materyal olarak görülmektedir. Günümüzde teknolojinin baş döndüren gelişmeleriyle birlikte yıllık planlar spesifik bir alana özgü olarak kategorize edilmektedir. Bu da her bir alana özgü planların zamanında hazırlanmasını gerektirmektedir. Ancak yetkililerce kontrol, değerlendirme ve denetimlerin periyodik olarak yapılması güvenlik kültürünün kazandırılmasında büyük rol oynayacaktır. İSG için hazırlanan planlar mevzuat kapsamında zorunlu tutulmaktadır. Benzer şekilde öğretmenler tarafından hazırlanan planlar da mevzuatça zorunlu tutularak iki meslek grubu için ortak çalışmaların olabileceği ön görülebilmektedir. Bu nedenle eğitim – öğretim süreci açısından çok faydalı ve işlevsel olan veya özel şartlar gereği hazırlanan planların iş sağlığı ve güvenliği profesyonelleri tarafından teorik, uygulama ve teknik bütün uygulamalarda hazırlanması ve kullanılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

Bakay, G. (2009). Öğretmenlerin yıllık plan, ünite plan, günlük plan hazırlamaktaki eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi. *Cypriot Journal of Educational Sciences*, 2(2), 58-67. Balcı, A. (2005). Sosyal bilimlerde araştırma. Ankara: PegemA Yayıncılık.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=16923&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (E.T.: 27.04.2023). İş Güvenliği Uzmanlarının Görev, Yetki, Sorumluluk Ve Eğitimleri Hakkında Yönetmelik (*Resmî Gazete Tarihi: 29.12.2012 ve Sayısı: 28512*)

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2003). Millî Eğitim Bakanlığı eğitim ve öğretim çalışmalarının plânlı yürütülmesine ilişkin yönerge. *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, 2551, 438-448.

Öztürk İ (2012). Öğretimin planlanmasında öğretmenin rolü ve özerkliği: Ortaöğretim tarih öğretmenlerinin yıllık plan hazırlama ve uygulama örneği. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(1), 271 - 299.

Taşdemir, C. & Gür, B. (2021). Sınıf Öğretmenlerinin İş Sağlığı ve Güvenliği Öz Yeterliği (İğdır İli Örneği) . *International Journal of Advances in Engineering and Pure Sciences*, 33 (3) , 467-477 . DOI: 10.7240/jeps.888007

Yıldırım, A & Öztürk, (2002) E. İlköğretim-Online 1 (1), sf. 17-27
<http://www.ilkogretim-online.org.tr>

LOGO	EK-1 FORMU				Dok. Kodu : F030
	İŞYERİ SAĞLIK VE GÜVENLİK BİRİMİ				Yayın Tarihi : ... / ... / 202..
	YILLIK DEĞERLENDİRME RAPORU				Rev. Tarihi : 000
					Rev. No : 000
					Sayfa No : 276 / 514
İŞYERİNİN	ÇALIŞAN SAYISI	Sürekli İşçi:	Memur:	Sözleşmeli Çalışanlar:	
Unvanı:	Erkek				
SGK Sicil No:	Kadın				
Adresi:	Genç				
Tel / Faks No ve E-posta:	Çocuk				
İşkolu: (Çok Tehlikeli / Tehlikeli / Az Tehlikeli) :	TOPLAM				
 Kişi	(17 / 12 / 2020 tarihi itibarıyla)			

SIRA NO:	YAPILAN ÇALIŞMALAR	TARİH	YAPAN KİŞİ VE UNVANI	TEKRAR SAYISI	KULLANILAN YÖNTEM	SONUÇ VE YORUM
1.	Risk değerlendirmesi	... / ... / 202...	İSG Kurulu – Risk Değerlendirme Ekibi	Tehlike sınıfına göre 2 yılda 1	FİNNE KİNNEY METODU	Belirlenen riskler İSG Kurul gündemine alınarak düzeltici önleyici faaliyetlere karar verilip, belirlenen süreler içerisinde eksiklikler giderilmektedir. Risk Analizi yapıldığı tarih itibarıyla işyeri olarak öncelikli toplu koruma önlemi gerektiren risklerin kabul edilebilir risk seviyesine düşürülmesine çalışılmaktadır. Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü tarafından piyasa marifeti ile deprem performans testine tabi tutulması istenecektir.
2.	Ortam ölçümleri	... / ... / 202..	Yetkili Laboratuvarlar veya Danışmanlık şirketleri	Yılda 1	Dozimetrik cihaz ile personel üzerinde 8 saatlik ölçüm, DT-8820 ölçüm cihazı, TS EN 12464-1 Silikon Diyet, Lüksmetre, TS 2607	Ortam Ölçümleri (Gürültü, Toz, Aydınlatma, Termal Konfor, Titreşim, Anlık Gaz, Havalandırma ve iklimlendirme, ...vs.) iş kolunun ihtiyacına göre akredite firma ve/ya kişilere yaptırılacaktır. Termal Konfor: ... / ... / 202.. tarihli rapora göre TS EN 27243 standardına göre sıcak ortamlar – WBGT (Yaş hazne küre sıcaklığı), Termometre, Anemometre ile

					ISO 1999:2005, TS 2361 Toz Ölçümü Gravimetrik Metod, Optik Yansıtma Metodu, TS EN 1231:2000 işyeri atmosferi- dedektör tüplü kısa dönemli ölçüm sistemleri, Renk Değişim metodları, ...vs.	ölçümler yapılarak Sıcaklık, bağıl nem ve hava akım hızı değerleri mevzuattaki sınır değerlerini sağlayıp sağlamadığı tespit edilmektedir. Aydınlatma Ölçümü: zemin kat: lux, hizmet binası kat 1:lux, Gerekli önlemler alınarak ölçümler yenilenmektedir. Gürültü: TS 2607 ISO 1999:2005 standartlarına göre ölçümler yapılmaktadır. İç Ortam Gaz Ölçümü (CO₂): TS EN 1231:2000 standartlarına göre ölçümler yapılmakta olup bu değerler ulusal ve uluslararası mevzuattaki sınır değerleri aşmamaktadır. (Ör: CO ₂ : 400ppm) İç Ortam Toz Ölçümü: TS 2361 Standartlarına uygun olarak ölçüm yapılmaktadır.
3.	İşe giriş muayeneleri	... /... / 202..	İşyeri hekimi	İşe girişte	Muayene	Gerek işçi gerekse de memurların işe giriş muayeneleri kapsamında ilgili birim tarafından tam teşekküllü sağlık raporları alınarak özlük dosyalarında saklanmaktadır.
4.	Periyodik sağlık muayeneleri	... /... / 202..	İşyeri Hekimi	En az Yılda 1	Muayene	İŞYERİ HEKİMİ VE DİĞER SAĞLIK PERSONELİNİN GÖREV, YETKİ, SORUMLULUK VE EĞİTİMLERİ HAKKINDA YÖNETMELİK Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi / Sayısı: 20.07.2013 / 28713 Madde 9: c) Sağlık gözetimi; 1) Sağlık gözetimi kapsamında yapılacak işe giriş ve periyodik muayeneler ve tetkikler ile ilgili olarak çalışanları bilgilendirmek ve onların rızasını almak. 2) Gece postaları da dâhil olmak üzere çalışanların sağlık gözetimini yapmak. 3) Çalışanın kişisel özellikleri, işyerinin tehlike sınıfı ve işin niteliği öncelikli olarak göz önünde bulundurularak uluslararası standartlar ile işyerinde yapılan risk değerlendirmesi sonuçları doğrultusunda; Az tehlikeli sınıftaki işyerlerinde en geç beş yılda bir, Tehlikeli sınıftaki işyerlerinde en geç üç yılda bir, Çok tehlikeli sınıftaki işyerlerinde en geç yılda bir, defa olmak üzere periyodik muayene tekrarlanır. Ancak işyeri hekiminin gerek görmesi halinde bu süreler kısaltılır.

						Yemekhane ve gıda ile teması olanların sağlık muayeneleri periyodik olarak yapılmaktadır. 202... yılı içerisinde İSG Katip üzerinden sorumlu olunan tüm personeller ile memurların periyodik sağlık muayeneleri yapılmış olup muayeneye gelmeyenlerin isimleri yönetim makamına bildirilmiştir.
5.	<i>Radyolojik analizler</i>	... /... / 202..	İşyeri Hekimi	Yılda 1	CR sistemli Röntgen cihazı, PA Akciğer grafisi	Radyolojik alanda çalışanların analizleri işyeri hekiminin görüşleri çerçevesinde yapılmaktadır.
6.	<i>Biyolojik analizler</i>	... /... / 202..	İşyeri Hekimi	En az yılda bir	Hemogram,	Biyolojik alanda çalışanların analizleri işyeri hekiminin görüşleri çerçevesinde yapılmaktadır
7.	<i>Toksikolojik analizler</i>	... /... / 202..	İşyeri Hekimi	En az yılda bir		Toksikolojik analiz gerektirecek bir durum veya ortamın olması halinde bu analizler işyeri hekiminin kararları çerçevesinde yapılmaktadır.
8.	<i>Fizyolojik testler (İşitme Testi, Göz Muayenesi, ... vs.)</i>	... /... / 202..	İşyeri Hekimi	En az yılda bir	Odyogram,	Tehlike sınıfına uygun olarak personelin sağlık, can ve mal güvenliğini ilgilendiren kısımlarda çalışanlar (örneğin araç şoförleri, masa başı çalışanlar, çamaşırhane, ...vs.) için belli aralıklarla fizyolojik testler işyeri hekimisi tarafından istenmektedir. İşyeri Hekimi yapılan fizyolojik test sonucuna göre işitme kaybı olup olmadığına karar vermektedir.
9.	<i>Psikolojik testler</i>	... /... / 202..	İşyeri Hekimi	En az yılda bir		İşyeri hekimisi tarafından personelin sağlık, can ve mal güvenliğini ilgilendiren kısımlarda çalışanlar (örneğin, aracının şoförleri, servis ve birim çalışanları, ...vs.) için belli aralıklarla psikolojik testler istenmektedir.
10.	<i>Eğitim çalışmaları + İş Sağlığı ve Güvenliği Hakkında Diğer çalışmalar</i>	... /... / 202..	İş Güvenliği Uzmanı + İşyeri Hekimi	En az yılda bir defa	Yüz yüze (Teorik ve Uygulamalı) + Uzaktan Eğitim	15.05.2013 tarih ve 28648 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanan Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimlerinin Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğe uygun olarak eğitimler uzaktan eğitim sistemi aracılığıyla verilmeye devam edilmektedir. Tüm Çalışanlarımızın eğitim(ler)e katılmaları sağlanarak yaptıkları işlerle ilgili riskler ve tehlikeler anlatılmaktadır. Eğitimin öncesinde ön değerlendirme testi ve eğitimin sonunda değerlendirme sınavı yapılarak bilgi düzeyleri ölçülmeye çalışılmaktadır.
11.	<i>Su Analizi</i>	... /... / 202..	Yetkili Birim + Mevzuata uygun ölçüm laboratuvar(lar)ı	Yılda 1	17/02/2005 tarihli ve 25730 sayılı İnsani Tüketim Amaçlı Sular Hakkında	İşyerimizin çalışma sahaları ve sınırları içerisinde alınacak olan su numuneleri yetkili il sağlık müdürlüğünün laboratuvarında analiz ettirilerek analiz sonucuna göre işyerimizin çalışma sahaları ve sınırları içerisinde bulunan

					Yönetmeliğin EK:2 Tablo-A hükümlerine Göre Bakteriyolojik su muayenesi, TS 8020 EN 26461-2 TS 6288 EN ISO 8467 standartları	tüm lavabo veya su kaynaklarına analiz sonucunun uygun çıkması halinde İÇİLMEZ veya uygun çıkması halinde İÇİLEBİLİR ibareli ikaz levhaları/yazıları yapıştırılacaktır.
12.	<i>Hijyen Eğitimi</i>	... /... / 202..	İSG Birimi	İhtiyaca binaen	Teorik ve uygulamalı olarak yüz yüze	Hijyen yönetmeliği kapsamında belgelendirilir.
13.	<i>İlk Yardım Eğitimi (Acil Durum Ekipleri Eğitimi)</i>	... /... / 202..	İSG Birimi	Yıllık personelin tehlike sınıfına ve istihdam sayısına göre	Yüz yüze ve Uygulamalı Eğitim	İlgili mevzuat hükümleri çerçevesinde belgelendirilir.
14.	<i>Yangına Müdahale Eğitimi (Acil Durum Ekipleri Eğitimi)</i>	... /... / 202..	İSG Birimi	Destek Elemanları	Yüz yüze ve Uygulamalı Eğitim	İlgili mevzuat hükümleri çerçevesinde belgelendirilir.
15.	<i>Yangın Tatbikatı (Acil Durum Ekipleri Eğitimi)</i>	... /... / 202..	Yangın Eğitimcileri, Sivil Savunma Uzmanı	Yılda 1	Uygulamalı	İlgili mevzuat hükümleri çerçevesinde belgelendirilir.
16.	<i>Arama Kurtarma ve Söndürme Eğitimi (Acil Durum Ekipleri Eğitimi)</i>	... /... / 202..	İSG Uzmanı ve Sivil Savunma Uzmanı	Yılda 1	Yüz yüze Eğitim ve Uygulamalı Eğitim	İlgili mevzuat hükümleri çerçevesinde belgelendirilir.
17.	<i>Topraklama Ölçümleri</i>	... /... / 202..	Yetkili Birim	Yılda 1	Üç uçlu karşılaştırma yöntemi	İlgili birim ve yetkili mühendisler tarafından yapılarak belgelendirilmeli ve arşivlenmelidir.
18.	<i>Talimatlar ve Formlar</i>	... /... / 202..	İSG Birimi	İhtiyaca Binaen	İlgili Mevzuat Kapsamında	Standartlara uygun olarak oluşturulmaktadır.
19.	<i>Yıllık Eğitim Planı</i>	... /... / 202..	İSG Birimi	Yılda 1	Yasal Mevzuat	Mevzuat değişikliklerinde ve ihtiyaca binaen revize edilmektedir. İlgili mevzuat hükümleri çerçevesinde belgelendirilir.
20.	<i>Yıllık Çalışma Planı</i>	... /... / 202..	İSG Uzmanı ve Kurulu	Yılda 1	Yasal Mevzuata uygun	Mevzuat değişikliklerinde ve ihtiyaca binaen revize edilmektedir. İlgili mevzuat hükümleri çerçevesinde belgelendirilir.
21.	<i>Havalandırma ve İklimlendirme</i>	... /... / 202..	Yetkili Birim	Yılda 1	İlgili Mevzuat Kapsamında	Klima Bakımlarının düzenli olarak yapılması için ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde belgelendirilir.

	<i>sistemlerinin Kontrolleri</i>					
22.	<i>Mutfak, Duş Alanları ve WC lerin Temizlik Kontrolleri</i>	... /... / 202..	Temizlik Sorumlusu	Ayda 1 + Haftada 1 + Günlük	Kontrol Listeleri	Her gün/hafta/ay ilgili tüm alanlar gezilerek hijyen denetimi yapılır.
23.	<i>Elektrik Panolarının Periyodik Kontrolü</i>	... /... / 202..	Yetkili Birim	Ayda 1	İlgili Mevzuat Kapsamında	İlgili mevzuat hükümleri çerçevesinde belgelendirilir.
24.	<i>Yangın Ekipmanları Genel Kontrolü</i>	... /... / 202..	Yetkili Birim	6 ayda 1	Fiziksel Kontrol	YSC + Hidrofor + Yangın Hortumları + Manometreler (Göstergeleri) + Lanslar Yetkili Birim tarafından yapılır ve belgelendirilerek denetimlerde kullanılmak üzere arşivlenir.
25.	<i>Jeneratör Kontrolü</i>	... /... / 202..	Yetkili Birim	50 saatlik kullanım halinde-6 ayda bir veya yıllık	Kullanım özelliğine uygun olarak periyodik bakım	Yetkili Birim tarafından yapılır ve belgelendirilerek denetimlerde kullanılmak üzere arşivlenir.
26.	<i>Asansör Periyodik Kontrol</i>	... /... / 202..	Yetkili Birim	Ayda 1 - Yılda 1	Kullanımına uygun olarak periyodik bakım	Yetkili Birim tarafından yapılır ve belgelendirilerek denetimlerde kullanılmak üzere arşivlenir.
27.	<i>Kurul Toplantıları</i>	... /... / 202..	İSG Kurul Üyeleri	Tehlike Sınıfına göre Ayda 1 en geç 3 ayda 1	48 saat öncesinden toplantı hakkında bilgi verilerek yapılmaktadır	Kurul üyelerinin salt çoğunluğuyla toplanarak uygun kararlar alınmaktadır.
28.	<i>Acil Eylem (Durum) Plan(lar)ı</i>	... /... / 202..	İSG Birimi	Tehlike sınıfına göre en geç iki , yılda bir yenilenir.	En az iki yılda bir	Yetkili Birim tarafından yapılır ve belgelendirilerek denetimlerde kullanılmak üzere arşivlenir.
29.	<i>Çalışan Temsilcilerinin Belirlenmesi</i>	... /... / 202..	İSG Birimi	Yılda 1	Yasal mevzuata uygun olarak	Çalışan sayısına, seçime, sendikaya ve temsilcinin eğitim durumu ile deneyimine göre belirlenmiştir.
30.	<i>İşyeri Hekiminin Görevlendirilmesi</i>	... /... / 202..	İSG Birimi	Yılda 1	Yasal mevzuata uygun olarak	Tehlike sınıfına ve çalışan sayısına uygun olarak görevlendirilmektedir.
31.	<i>Yıllık Değerlendirme Raporu</i>	... /... / 20..	İSG Birimi	Yılda 1	Yasal mevzuata uygun olarak	Her yıl yapılan ve planlanan çalışmalar yıl sonunda raporlanmaktadır.
32.	<u>İşyeri tehlike sınıfına ve teknolojik gelişimlere bağlı olarak burada yer alan plan kapsamı genişletilebilir.</u>

NOT: 29.12.2012 tarih ve 28512 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan **İş Güvenliği Uzmanlarının Görev, Yetki, Sorumluluk ve Eğitimleri Hakkında Yönetmelik'in İş güvenliği uzmanlarının görevleri başlığı altında 9. Maddenin** ç) bendinde; Eğitim, bilgilendirme ve kayıt ifadesinin alt bendinde "Çalışma ortamıyla ilgili iş sağlığı ve güvenliği çalışmaları ve çalışma ortamı gözetim sonuçlarının kaydedildiği yıllık değerlendirme raporunu işyeri hekimi ile işbirliği halinde EK-2'deki örneğine uygun olarak hazırlamak." İbaresine istinaden hazırlanmıştır.

Meydan Gelen Olay	Maruz Kalan Çalışan Sayısı	Maruziyet Sonucu Açıklama
İş kazaları kişi	202.. yılı içerisinde adet maddi hasarlı/yaralanmalı/ölümlü iş kazası meydana gelmiştir.
Meslek Hastalıkları kişi	202.. yılı içerisinde meslek hastalığı tanısı konulan adet çalışan vardır.
İşveren veya İşveren Vekili (İmza)	İş Güvenliği Uzmanı (İmza)	İşyeri Hekimi (İmza)

AFET ÇALIŞANLARININ PSİKOLOJİSİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Efe UYANIK¹, Prof. Dr., Gülseren KESKİN²

¹Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, _0009-0003-2956-1426

²Ege Üniversitesi, Atatürk Sağlık Hizmetleri MYO, -0000-0002-5155-0948

ÖZET

Ülkemizde ve dünyada insan ya da doğa kaynaklı afet olayları gün giderek sayısını ve etkinliğini arttırmaya devam etmektedir. Afet sürecindeki birçok faktörden iş gücünü ve etkinliği sağlayan afet çalışanları afet yönetiminin en önemli kısmını oluşturmaktadır. Yaşanan afetler sırasında çalışanlar birçok stres etmeniyle yüz yüze gelmektedir. Ve bu stres faktörüne bağlı olarak fiziksel tepkilerin yanında travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) ve ikincil travmatik stres gibi psikolojik tepkilerde göstermektedir.

Yaşanan afetler ve travmatik olaylar sonrasında ortaya çıkan uzun süreli etkiler travma sonrası stres bozukluğu olarak tanımlanmaktadır. Travma sonrası stres bozukluğunda yeniden deneyimleme, kaçınma, aşırı uyarılmışlık, kişinin sosyal ve mesleki yeterliliklerinde bozulma gibi etkiler görülebilir. Afet bölgelerinde çalışanların karşılaştığı bir diğer tabloda ikincil travmatik stres olarak tanımlanmaktadır. Uykusuzluk, sinirlilik, kaygı vb. semptomlar görülebilir. İkincil travmatik stres tablosunda yaşanan stresin kaynağı afetzedede kişilere yardım etmek ya da yardım etmeyi istemektir.

Ülkemizde ve dünyamızda yapılan birçok çalışma TSSB ve İTS'nin etkilerini ve yaygınlığını ortaya koymaktadır. Ülkemizde yapılan farklı çalışmalarda ortalama olarak travma sonrası stres oranı %10-29 arasında, TSSB oranı ise %2.7-8.5 oranlarında bulunmuştur. Yapılan yurtdışı çalışmalarında Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan bir çalışmada TSSB oranı kısa süreli dönemde %8.6, uzun süreli dönemde ise %11.1 olarak ölçülmüştür. Bunun yanında Güney Kore'de yapılan çalışma da afet çalışanlarında TSSB oranı %10.2 olarak ölçülmüştür. Bunun yanında çalışanlarda psikolojik sağlık problemleri, alkol kullanımında artış, uyku bozuklukları vb. etkiler görülmüştür.

Yaşanan tüm bu afetlerden en az olayı yaşayan afetzedeler kadar yardım için orada bulunan afet çalışanları da etkilenmektedir. Bu etkileri göz önüne alarak afet bölgesinde çalışmalar gerçekleştiren afet çalışanları için psikolojik sağlık hizmetleri önemli bir konumdadır. Sürdürülebilir afet yönetimi için afetler konusunda tecrübe kazanmış personellerinin sağlıklarına en az afetzedeler kadar önem verilmeli, çalışanların psikolojik açıdan desteklenmesi bir gereklilik olarak pratikte yaygın şekilde kullanılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Afet çalışanları, Psikolojik Etki, Travma Sonrası Stres Bozukluğu, İkincil Travmatik Stres

1.Giriş

Afetler toplumlar için ekonomik ve sosyal kayıplar oluşturan, günlük hayatın ve rutin yaşantının durmasına ve sekteye uğramasına neden olan, toplumun yerel kaynaklarıyla baş etme kapasitesini aşan doğa, teknoloji ve insan kaynaklı olaylar olarak tanımlanmaktadır. (Pak Güre M.D., 2022) Dünya genelinde yaşanan yaklaşık 52 çeşit afet olduğundan söz edilmektedir. Bu 52 çeşit içerisinde yaklaşık 21 afet çeşidinin Türkiye’de yaşandığı düşünülmektedir. Doğal afetler arasında depremler etki alanı en geniş ve etkileri en uzun olan afet çeşididir. Ülkemizde farklı afetler görülmekle birlikte en çok heyelanlar (%45), depremler (%18), su baskınları (%14) ve kaya düşmeleri (%10) görülmektedir. Ancak afetler arasında %55 oran ile en çok zarara depremler neden olmaktadır. (Özkan ve Kutun, 2021; Özyer ve Dinçer, 2020)

Travmatik deneyim, mal veya mali kayıp, fiziksel yaralanma veya hastalık ve konutta yer değiştirme, afet sonrası psikopatoloji ve fiziksel semptomların görülme sıklığını artırır.

Yaşanan afetler sonrası dört farklı afet mağduru grup tanımlanmaktadır. Bunlar;

1. Afet bölgesinde yaşayanlar ve afetin etkilerine doğrudan maruz kalanlar (1. Derece)
2. Afetin oluşturduğu etkiye direkt olarak maruz kalanlar ile ailevi ve kişisel bağı bulunan bireyler (2.Derece)
3. Afetzedelere yardım etmek amacıyla afet bölgesinde bulunan bireyler (3.Derece)
4. Afetleri medya araçları ile takip eden diğer bireyler (4.Derece) (Karabulut ve Bekler, 2019)

Afet çalışanları, afet durumlarda müdahale aşamasında ön safta görev almaktadır. Afet dönemlerinde etkilen bölgenin belirlenmesi, doğru bilgi kullanımı ve uygun çalışmaların zamanında uygulanması önem arz etmektedir. Deprem, sel, yangın, çığ, salgın hastalıklar vb. afete neden olan tüm olaylara müdahalede bulunmak afet çalışanlarının sorumlulukları arasındadır. Enkaz kaldırma, arama kurtarma, ilk ve acil yardım sağlama, malzeme ve ihtiyaçların karşılanması, psikososyal destekte bulunmak gibi birçok görev afet çalışanları tarafından yerine getirilmektedir. (Pak Güre M.D., 2022)

Afet süresince çalışan bireylerde tanık oldukları ve yaşadıkları deneyimler nedeniyle birtakım rahatsızlıklar oluşabilmektedir. Fiziksel olarak zor şartlarda bulunan çalışanlar bu süreçte psikolojik, fizyolojik ve organizasyona bağlı stres faktörleriyle karşılaşmaktadır. Bunun yanında afet çalışanları sorumluluk bilinciyle bazı durumlarda hayatlarını ve kişisel güvenlikleri tehlikeye atmakta, tekrarlayan ve büyüyen travmatik stresörlere maruz kalabilmektedir. Stresi arttıran unsurlar arasında; afet sahasında bulunan ve yaralanmaya neden olabilecek riskler, afetzedelerle yapılan uzun süreli temas, çok sayıda yaralı veya ölü insan bedeni ile karşılaşmak ve kurtarılamayıp hayatını kaybeden afetzedeler gösterilebilir. (Urgan ve ark., 2021; Pak Güre M.D., 2022)

2. Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB)

Travmatik olaylar sonrasında, bu durum ortadan kalktıktan sonra bile olaydan kaynaklanan psikolojik ve fiziksel olumsuz etkiler görülmeye devam edilebilir. Bu etkiler TSSB’ye yol açabilir. Doğal ve insan eliyle oluşturulan afetler nedeniyle TSSB görülebilmektedir. Travmatik olaylardan sonra ortaya çıkan uzun süren ve bazen de gecikmiş olarak ortaya çıkan tepkiler TSSB olarak açıklanabilir. DSM-IV’e göre TSSB, travmatik olaylar sonrasında bir aydan uzun süreli yeniden deneyimlenme, yaşantılama, kaçınma ve aşırı uyarılmışlık belirtilerinin görülmesi ve kişinin sosyal ve mesleki yeterliliğinde bozulmaların gerçekleşmesi olarak tanımlanmaktadır. (Ünal, 2014)

Yapılan çalışmalarda TSSB geliştirmede risk faktörleri bulunmaktadır. Bunlar, kadın olmak, çocuk ya da yaşlı olmak, öncesinde travmatik bir yaşantıya sahip olmak, yalnız yaşamak, aile desteğinin eksik olması, psikolojik veya fiziksel hastalık geçmesine sahip olmaktır. Ergenlik döneminde, çocuklara ve yetişkinlere oranla TSSB görülme oranının daha fazla olduğu görülmektedir. (Ünal, 2014)

3. Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) ve İkincil Travmatik Stres (İTS)

Dünya çapında çok kuşaklı bir perspektiften travmatik stres çalışmasında, Danieli (1998), yoğun travmanın çok kuşaklı yansımalarının birey, aile ve topluluk halk sağlığı sorunları ürettiğini iddia etti. Buna paralel olarak, çeşitli travmatik olaylara (örneğin, savaş, savaş ve felaket) maruz kaldıktan sonra ebeveynlerin travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) semptomlarının çocukları üzerindeki etkilerini araştıran literatürün gözden geçirilmesi çalışmasında, bu çocuklar arasında travmanın içselleştirilmesi ve davranış sorunları yaşama ve değişen derecelerde hipotalamik-hipofiz-adrenal eksen işleyişi sorunları yaşayarak psikobiyolojik savunmasızlık gösterenler olduğunu belirlemişlerdir (Greenblatt-Kimron et al, 2021). Travmatik deneyimler ve anılar kişinin kimliğine ve yaşam öyküsüne fazlasıyla entegre olduğunda TSSB semptomatolojisi artar. Dolayısıyla, travmatik olay kişinin kimlik duygusu için kilit bir nokta haline geldiğinde, olayın üzücü anıları yoğunlaşır ve bu da sonuçta TSSB semptomlarını şiddetlendirir (Bernstein, Rubin, 2007)

Kişiler travmatik olaylardan farklı düzeylerde etkilenebilir. Yaşanılan olayın travmatik etki bırakması, kişinin olayı algılayış biçimine bunun yanında olayın kişinin hayatını duygularını, düşüncelerini olumsuz yönde ne kadar etkilediğine bağlıdır. Başka bir bireyin ciddi şekilde yaralandığının, doğal olmayan şekilde öldüğünün, kaza, savaş ya da afet gibi olayların görülmesinin kişilerde yoğun stres kaynağı oluşturduğu bilinmektedir. Bu nedenle stres kaynaklarına dolaylı olarak maruz kalan afet çalışanları da travma stresi açısından risk altındaki gruplar arasındadır. (Ünal, 2014) Travmatik bir olaydan doğrudan etkilenen bir kişiden travmatik bir olaya tanık olmak veya bu olayı duymak, travmaya dolaylı maruz kalma olarak tanımlanır. Profesyoneller arasında dolaylı maruz kalma, travma geçirmiş bir kişiye yardım etmekten veya yardım etmeyi istemekten kaynaklanan stres olarak tanımlanan ikincil travmatik strese yol açabilir. İkincil travmatik stres, bir kişinin bir başkasının ilk elden travma deneyimleriyle karşılaştığında ve bunları duyduğunda ortaya çıkan duygusal baskıyı ifade eder. Mağdurun travmatik deneyimlerine maruz kalmaktan kaynaklanan korku tarafından yönlendirilir, bu nedenle kavramsal olarak travma sonrası strese benzer (Samson, Shvartzman, 2018) .

Travma sonrası stres bozukluğu ve ikincil travmatik stres neredeyse aynı belirtileri taşıyan tablolar olsa da ikincil travmatik stres travmaya maruz kalan kişiye maruz kalmayla bağlantılıyken, travma sonrası stres bozukluğu travma yaşatan olaya doğrudan maruz kalmayla bağlantılıdır. (Figley, 2002). İkincil travmatik stresin, "PTSD'nin DSM-5 semptomlarının yapısıyla doğrudan ilişkili veya potansiyel olarak bu yapıya paralel olan bir yapı olarak görülmektedir, mağdurlar yeniden deneyimleme, kaçınma, uyarılma ve tepkisellikteki değişiklikler, bilişlerdeki ve ruh halindeki değişiklikler ve ayrışma gibi benzer semptomları yaşarlar. Yardım profesyonellerinin birincil travmaya çok benzeyen ikincil travma semptomları gösterebileceğini ve bu nedenle bu reaksiyonlara yönelik müdahalelerin de benzer olması gerektiğini kabul edilmektedir.

4. Afet Çalışanlarında İkincil Travmatik Stres

Sağlık çalışanı vb. olarak afet bölgesinde hizmet veren gruplarda ortaya çıkan durumlardan bir diğeri ise ikincil travmatik stres (İTS) olarak tanımlanmaktadır. Bu tabloda uykusuzluk, sinirlilik, kaygı, bazı sorumluluklardan kaçınma, kendini yetersiz hissetme gibi belirtiler görülmektedir. (Şahin, 2021) İkincil travmatik stres Figley (1995) tarafından kişi için anlamlı bir kişinin travmatize edici olaya maruz kaldığını bilmesinden kaynaklanan davranışlarının ve duygularının doğal bir sonucu olarak açıklanmıştır. Burada yaşanan stresin kaynağı kişiye yardım etmek veya yardım etmeyi amaçlamaktır.

Çalışanların görev sırasında empati yapmaları, çalışanların kendi yaşantılarında benzer travmatik olaylar yaşamış olmaları, kişinin aşamadığı travmaların bulunulan ortam nedeniyle yeniden uyarılması, çocuklara ait travmaların olması ikincil travmatik stres için risk oluşturmaktadır. Sağlık çalışanlarında yapılan çalışmalarda kadınların ve sosyal aktivitelere katılım oranı düşük olan bireylerin daha fazla ikincil travmatik stres yaşadığı belirtilmiştir. (Şahin, 2021; Ünal, 2014) Düşük eğitim düzeyine sahip kişilerde ikincil stres tepkileri görüldüğü yapılan çalışmalarda bildirilmiştir. Yüksek eğitim düzeyine sahip bireylerin sosyal ağları daha iyi kullanabildiği ve yaşadıkları travmanın nedenini daha iyi tespit edebildikleri için daha iyi başa çıkma becerilerine sahip oldukları ayrıca daha çok yardım isteğinde buldukları bilinmektedir. (Yılmaz, 2007)

1999 Marmara depreminden üç yıl sonra Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi çalışanlarıyla yapılan çalışmada TSSB oranı %2.7, depresyon yaygınlığı ise %1 olarak tespit edilmiştir. Yapılan çalışmada sağlıkçılar ve diğer meslek grupları karşılaştırıldığında TSSB oranının sağlıkçılarda daha yüksek olduğu görülmüştür. Ülkemizde travma sonrası stres belirtileri için %10-29, travma sonrası stres bozukluğu için ise %2.7-8.5 oranları çalışmalarda bildirilmiştir. (Yılmaz, 2007) Armağan ve ark. (2006) tarafından yapılan çalışmada da afetlere katılım sağlayan sağlık personelleri ve kurtarma ekiplerin TSSB görülme oranının %13-31.8 değiştiği belirtilmiştir. 28 araştırma ve toplam 20.424 kurtarmacıyı içeren meta-analiz çalışmasında TSSB'nin kurtarma çalışanları arasındaki oranın %10 olduğu belirlenmiştir. (Ünal, 2014). Berninger ve ark. (2010) tarafından yapılan çalışmada Amerika Birleşik Devletleri'nde 11 Eylül 2011 yılında gerçekleşen saldırı sonrası afet bölgesinde çalışanlarda ilk altı aylık süreçte görülen %8.6'lık TSSB oranın yaklaşık üç yıl sonrasında %11.1'e yükseldiği bildirilmiştir.

Güney Kore'de yapılan çalışmada afetlerden kurtulanlarda %7 seviyesinde olan TSSB oranının afet çalışanlarında %10.2 olduğu ve çalışanların genel popülasyona göre daha fazla psikolojik problemler bildirdiği tespit edilmiştir. Ayrıca itfaiye çalışanlarda yapılan bir çalışmada çalışanların %39'u psikolojik sağlık problemleri, %11.4'ü TSSB belirtileri, %33.1'i alkol kullanımında artış yaşadıklarını, %33.6'sı uyku bozuklukları yaşadıklarını belirtmişlerdir. (Choi, 2020). TSSB, akut stres bozukluğu ve depresyon riskinin bulunduğu afet çalışanları için sağlık hizmetlerinin planlanmasına önem verilmeli ve afet çalışanları ve diğer müdahale ekiplerinin mental durumları hakkında daha fazla incelemeye ihtiyaç duyulmaktadır (Fullerton ve ark., 2004)

5. Sonuç

Ülkemizde ve dünyada insan ya da doğa kaynaklı afet olayları gün giderek artmaya devam etmektedir. Afetlerin yönetimindeki birçok faktörden iş gücünü ve etkinliği sağlayan

afet çalışanları afet yönetiminin en önemli kısmını oluşturmaktadır. Tüm bu afetler sırasında çalışanlar birçok stres faktörüyle karşılaşmakta ve bu karşılaşmaya bağlı olarak fiziksel tepkilerin yanında psikolojik tepkilerde göstermektedir. İkincil travmatik stres, travma sonrası stres bozukluğu, depresyon, anksiyete, alkol ve sigara kullanımında artış gibi birçok olumsuz etkiler yaşayabilmektedir. Afet çalışanlarının psikolojik sağlığının korunmasının önem arz ettiği birçok nokta bulunmaktadır. Afetler sonrasında psikolojik sağlıklarını koruyabilen afet çalışanları ilerleyen dönemde yaşanabilecek afet olayları için daha hazır hale gelmekte ve kazanılan tecrübeler ile afetlerde daha efektif rol oynamaya daha hazır hale gelebilmektedir. Afet çalışanlarının afet sonrasındaki psikolojik sağlığı için yapılacak çalışmalara en az afeti doğrudan yaşayan afetzedelere psikolojik yardım amaçlı yapılan çalışmalar kadar önem verilmelidir.

KAYNAKLAR

1. Armagan, E., Engindeniz, Z., Devay, A. O., Erdur, B., & Ozcakir, A. (2006). Frequency of post-traumatic stress disorder among relief force workers after the tsunami in Asia: do rescuers become victims?. *Prehospital and disaster medicine*, 21(3), 168-172.
2. Berntsen D., Rubin D.C. When a trauma becomes a key to identity: Enhanced integration of trauma memories predicts posttraumatic stress disorder symptoms. *Applied Cognitive Psychology*, 2007; 21 (2007): 417-431.
3. Bhagwagar H. (2022). Secondary trauma, burnout and resilience among mental health professionals from India: A review of research. *Asian journal of psychiatry*, 76, 103227. <https://doi.org/10.1016/j.ajp.2022.103227>
4. Berninger, A., Webber, M. P., Niles, J. K., Gustave, J., Lee, R., Cohen, H. W., ... & Prezant, D. J. (2010). Longitudinal study of probable post-traumatic stress disorder in firefighters exposed to the World Trade Center disaster. *American journal of industrial medicine*, 53(12), 1177-1185.
5. Choi, Y. J. (2020). Psychological first-aid experiences of disaster health care workers: a qualitative analysis. *Disaster medicine and public health preparedness*, 14(4), 433-436.
6. Danieli, Y., Norris, F. H., & Engdahl, B. (2017). A question of who, not if: Psychological disorders in Holocaust survivors' children. *Psychological trauma : theory, research, practice and policy*, 9(Suppl 1), 98-106. <https://doi.org/10.1037/tra0000192>
7. Figley, C. R. (2002). Compassion fatigue: Psychotherapists' chronic lack of self care. *Journal of clinical psychology*, 58(11), 1433-1441.
8. Figley, C. R. (Ed.). (1995). *Compassion fatigue: Coping with secondary traumatic stress in those who treat the traumatized*. Brunner/Mazel, Publishers.
9. Fullerton, C. S., Ursano, R. J., & Wang, L. (2004). Acute stress disorder, posttraumatic stress disorder, and depression in disaster or rescue workers. *American Journal of Psychiatry*, 161(8), 1370-1376.
10. Greenblatt-Kimron, L., Shrira, A., Rubinstein, T., & Palgi, Y. (2021). Event centrality and secondary traumatization among Holocaust survivors' offspring and grandchildren: A three-generation study. *Journal of anxiety disorders*, 81, 102401. <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2021.102401>
11. Güre, M. D. P. (2021). Yardım Edenlere Nasıl Yardım Edilecek?: Afetlerde Çalışan Profesyonellerle Bütünleyici Grup Terapisi Uygulamaları. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 6(1), 29-40.

12. Karabulut, D., & Bekler, T. (2019). Doğal afetlerin çocuklar ve ergenler üzerindeki etkileri.
13. Özkan, B., & Kutun, F. Ç. (2021). Afet psikolojisi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 8(3), 249-256.
14. ÖZYER, Y., & DİNÇER, S. (2020). Afetlerde hemşirelerin psikolojik ilk yardım rolleri. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 198-206.
15. Samson, T., & Shvartzman, P. (2018). Secondary Traumatization and Proneness to Dissociation Among Palliative Care Workers: A Cross-Sectional Study. *Journal of pain and symptom management*, 56(2), 245–251. <https://doi.org/10.1016/j.jpainsymman.2018.04.012>
16. Şahin, S. (2021). Psikososyal müdahale çalışanlarının afetlere karşı bireysel hazırlık düzeylerinin değerlendirilmesi.
17. URGAN, S., Ayşe, A. T. A. R., & ERDOĞAN, P. (2021). AFET VE SALGINLARDA ÇALIŞANLAR: DÜNYA COVID-19 PANDEMİSİ ÖRNEĞİ. *PEARSON JOURNAL*, 6(10), 31-46.
18. Ünal Kılıç, Y. (2014). *Afetlerde yardım çalışanlarının travma sonrası stres bozukluğu, benlik saygısı, algıladıkları sosyal destek ve yardım arama davranışları açısından değerlendirilmesi* (Master's thesis, Kocaeli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
19. Yılmaz, B. (2007). Yardım Çalışanlarında Travmatik Stres. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 10(3).

KRİTİK HASTA TRANSPORTU SIRASINDA KULLANILAN ÖZEL EKİPMANLAR

Yüksek Lisans Öğrencisi, Efe Uyanık¹, Dr. Öğretim Üyesi, Gül Özlem Yıldırım²

¹Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, -0009-0003-2956-1426

²Ege Üniversitesi, Atatürk Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu, 0000-0001-9534-8680

ÖZET

Kritik hasta yaşam fonksiyonları unstabil olan ya da destek tedavilerle stabil tutulabilen ve genel durumunun kötüleşmesi muhtemel olan hastalar için tanımlanmaktadır. Bu hastaların tedavisi genellikle acil servislerde ve yoğun bakım ünitelerinde gerçekleşmektedir. Kritik hastalar, tüm ilaç tedavilerinin uygun ve eksiksiz şekilde sağlanabildiği, düzenli olarak solunum cihazlarıyla ventile edilebilen, hastaya bakım sağlayacak personelin sürekli olan bulunduğu ve tüm izlem ve tedavi ekipmanlarının bulunduğu birimlere ihtiyaç duyar. Hasta transportları hastane içi ve hastaneler arası olarak ikiye ayrılmaktadır. Hastaların aynı hastane içerisinde farklı birimlere transfer edilmesi hastane içi transfer olarak tanımlanmaktadır. Birçok işlem yatak başında gerçekleştirilebilse de hastalar ameliyathane, tomografi, MR gibi ihtiyaçlar nedeniyle kurum içerisinde transfer edilmek zorunda kalabilmektedir. Bazı durumlarda da hastanın bulunduğu hastanede hasta için yeterli olanaklar sağlanamamakta ve hastaların başka sağlık kuruluşlarına transferleri gerekebilmektedir. Yatak yetersizliği, kurumdaki tanı ve tedavi kapasitelerin yetersiz kalması gibi nedenlerle gerçekleştirilen transferler ise hastaneler arası transfer olarak tanımlanmaktadır. Hastanın tanısı, toleransına ve gerçekleşen transferin süresi ile uzaklığına bağlı olarak transferde görülen etkiler değişiklik gösterebilir. Transfer süresince hastanın takibine devam edilmeli ve yaşamsal bulguları gözlemlenmelidir. Hasta monitörizasyonu temel olarak EKG, tansiyon, satürasyon ve eğer hasta ventile ediliyorsa ETCO₂'yi içermelidir.

Transfer süresince yukarıda bahsedilen parametreleri takip etmek ve hastanın tedavisini sağlayarak güvenli transportu gerçekleştirmek amacıyla monitör, pulse oksimetre, transport ventilatör, oksijen tüpleri, infüzyon cihazları vb. ekipmanları kullanımı gerekmektedir. Dikkatli planlama, etkili iletişim ve uygun ekipmanlarla transferin riski en aza indirmek mümkündür. Yalnızca hasta transferinde kullanılmak üzere özel ekipman seçimi önem arz etmektedir. Transfer süresince bulunan tüm sağlık personeli ekipmanların uygunluğu ve kullanımı hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Kritik hasta transportunda tüm monitörizasyon parametrelerine sahip olunması, gerekli ekipman ve malzemelerin ulaşılabilir olması ve tüm kritik bakım standartlarının hastaya sağlanması transferin güvenliğini arttırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kritik Hasta, Ekipman, Hasta Transportu

BACTERIAL ISOLATIONS FROM CATTLE LUNGS WITH PNEUMONIA

Dr. Zeynep KÜÇÜK BAYKAN¹, Dr. Mehmet Hakan TABAK², Ash KILIÇ³, Hale GÜN⁴

¹ Pendik Veterinary Control Institute, İstanbul, Turkey, ORCID ID 0000-0002-6423-7985

² Pendik Veterinary Control Institute, İstanbul, Turkey, ORCID ID 0000-0003-3941-7172

³ Pendik Veterinary Control Institute, İstanbul, Turkey, ORCID ID 0000-0002-7135-0556,

⁴ Pendik Veterinary Control Institute, İstanbul, Turkey, ORCID ID 0000-0003-2681-0813

ABSTRACT

Respiratory diseases are one of the most common diseases causing economic losses in cattle breeding. Control and management of respiratory diseases gradually gain importance. The lack of knowledge of the epidemiological characteristics of respiratory infections makes it difficult to take the necessary measures for controlling these diseases. According to Centers for Disease Control and Prevention (CDC) “Epidemiology is the method used to find the causes of health outcomes and diseases in populations”³ (CDC, 2023). Some studies stated that diseases vary according to some topics such as geographical conditions, inappropriate barns, seasonal effects, nutritional deficiencies, bedding selection, ventilation, intensive or faulty grouping, and success in medical practices, age, gender, breed, body weight, and individual resistance of animals. In addition to all these unfavorable environmental conditions, bacteria, virus, and parasite also cause respiratory system diseases. According to some researchers, respiratory diseases’ symptoms usually observe in older animals. This is why the respiratory diseases is often in septicemic form in young animals. In this study, statistically evaluated the distribution rates of bacterial agents isolated from lung samples of cattle with pneumonia according to age. Its advantage is that experiments performed by the same laboratory and individuals from the lungs of animals raised in a similar geographical region and died due to respiratory problems. Bacterial identifications made by cultural methods. The results of the study indicated significant differences between the age and bacteria isolated from the lungs of cattle that died due to pneumonia. According to these data, the isolation of *Streptococcus* spp. in calves were statistically significant ($P \leq 0.05$). In conclusion, the evaluation of the cattle’s age and bacterial agents identified from lungs with pneumonia will contribute to the breeders’ struggle with the respiratory problems. In addition, the environmental and individual flora can cause serious respiratory problems under the influence of various predisposing factors.

Key Words: Epidemiology, Bacteria, Cattle, Pneumonia

³ Reference: <https://www.cdc.gov/>, Access Time: 28.03.2023

KOYUNLARDA GEBELİK TOKSEMİSİNDE PARAOKSONAZ, HAPTOGLOBİN, SERUM AMİLOİD A, TÜMÖR NEKROZ FAKTÖR VE ASETİLKOLİNESTERAZ DÜZEYLERİ

Uzman Veteriner Hekim KAMBER NARİN¹, Prof. Dr. İSMAİL AYTEKİN²

¹Bigadiç İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü, -0000-0001-5141-2599

²Afyon Kocatepe Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Laboratuvar Hayvanları Anabilim Dalı, -
0000-0001-6794-5453

ÖZET

Bu çalışmada gebelik toksemili koyunlarda paraoksanaz, asetilkolinesteraz, haptoglobulin, tümör nekrosiz faktör, serum amiloid A, BHBA, NEFA, AST, GGT, glikoz, total protein, kolesterol ve trigliserit düzeyleri araştırıldı.

Araştırmanın materyalini 2-6 yaş aralığında 10 adet gebelik toksemili ve 10 adet sağlıklı olmak üzere toplam 20 adet merinos melezi koyun oluşturdu. Gebelik toksemili koyunlarda asetilkolinesteraz, paraoksanaz, haptoglobulin, tümör nekrosiz faktör, SAA, GGT, AST ve kolesterol düzeylerinde artış görülmesine rağmen kontrol grubuna göre önemli çıkmadığı tespit edildi. Gebelik toksemili koyunlarda BHBA, NEFA, total protein ve trigliserit düzeylerinin yükseldiği, glikoz seviyelerinin ise sağlıklı koyunlara göre azaldığı belirlendi.

Sonuç olarak gebelik toksemili koyunlarda asetilkolinesteraz, tümör nekroz faktör- α , paraoksanaz, haptoglobulin ve serum amiloid A düzeylerinin araştırılması hastalığın labaratuvar bulgularına yararlı olabileceği kanaatine varıldı.

Anahtar Kelimeler: Gebelik toksemisi, asetilkolinesteraz, paraoksanaz, haptoglobulin, serum amiloid a, tümör nekrosiz faktör

PARAOXONASE, HAPTOGLOBİN, SERUM AMYLOİD A, TUMOR NECROSIS FACTOR and ACETYLCHOLINESTERASE LEVELS IN SHEEP PREGNANCY TOXEMIA

In this study were investigated serum paraoxonase, haptoglobin, tumor necrosis factor- α , acetylcholinesterase, serum amyloid A, beta hydroxybutyric acid, nonesterified fatty acids, glucose, total protein, aspartat aminotransferaz, gama glutamil transferaz, cholesterol and triglyceride in sheep with pregnancy toxemia

This study material consisted 10 control and 10 group with pregnancy toxemia, total 20 merino hybrid ewes at aged between 2-6 years Serum paraoxonase, haptoglobin, tumor necrosis factor- α , acetylcholinesterase, serum amyloid A, aspartat aminotransferaz, gama glutamil transferaz and cholesterol did not differ statistically significant between two groups, beta

hydroxybutyric acid, nonesterified fatty acids and triglyceride increased that glucose levels decreased in sheep with pregnancy toxemia compared with healthy sheep

Consequently, acetylcholinesterase, paraoxonase, haptoglobin, tumor necrosis factor- α , serum amyloid A concentration researched may prove beneficial laboratory findings diseases in sheep with pregnancy toxemia.

Keywords: Pregnancy toxemia, acetylcholinesterase, paraoxonase, haptoglobin, serum amyloid A, tumor necrosis factor- α

GİRİŞ

Koyun ve keçilerde gebelik toksemisi gebeliğin son 5-6 haftasında glikoz karbonhidrat ve yağ metabolizmasının bozulması sonucunda görülen bir hastalıktır. Gebe olan koyun ve keçiler enerji ihtiyacını karşılamak için başlangıçta karaciğerdeki glikojen rezervlerini tüketir. Hayvanlar enerji ihtiyacını karbonhidratlardan karşılayamazsa vücutta depo edilen yağları kullanır, yağların kullanılması sonucu ortaya çıkan serbest yağ asitleri karaciğerde depolanır. Karaciğerde depolanan yağ asitleri enerji kaynağı olarak kullanılırken bir kısımda keton cisimciklerine dönüşerek süt, kan ve idrarda keton cisimcikleri yoğunluğunda artışa neden olur. (Bastan ve Salar, 2013; Salar vd.,2018; AYTEKİN, 2020; AĞAOĞLU ve AKGÜL, 2006).

MATERYAL METOD

Hayvan materyalini merinos melezi yetiştirilen bir koyun işletmesinde iki ve daha fazla laktasyon sayısına sahip olan gebeliğin son 4 haftasında bulunan 2-6 yaş aralığında, 50-70 kg canlı ağırlığında iştahsızlık, uyuşukluk, depresyon, inkordinasyon, kas fonksiyonlarında bozukluk, ataksi ve yatalak olan koyunların rutin klinik muayeneleri yapıldıktan sonra, kanda BHBA düzeyinin belirlenmesiyle teşhis edilmiş 10 gebelik toksemili ve 10 sağlıklı gebe olmayan toplam 20 adet merinos melezi koyun çalışmaya dahil edildi. Klinik olarak hasta olan koyunlarda kan BHBA düzeyi 1,5 mmol/L üzerindeki koyunlar gebelik toksemisi olarak çalışmaya dahil edildi. Klinik muayeneleri yapıldıktan sonra sağlıklı gebe olmayan koyunlarda BHBA değerleri ölçüldü; 1,0 mmol/L'nin altındaki koyunlar kontrol grubuna dahil edildi. Kan serumu numunelerin toplanması tamamlandıktan sonra özel laboratuvara gönderilerek analizler yapılmıştır.

Çalışmadaki Serum biyokimyasal parametreleri arasındaki ilişki, istatistik analizler Windows SPSS 20 programı kullanılarak, t testi ile yapıldı. $P < 0,05$ istatistiksel olarak önemli kabul edildi.

BULGULAR

Gebelik Toksemili Koyunlarda Klinik Bulgular

Çalışmaya alınan klinik gebelik toksemisi olan koyunlarda iştahsızlık, sürünün gerisinde kalma, uyuşukluk, nefesi kötü kokma, sallantılı yürüyüş, diş gıcırdatma, ataksi, ayakta zor durma, körlük, yatalak olma, başını bir yere dayama, şuur kaybı, kaslarda titreme ve ölüm gözlemlendi.

Serum Biyokimyasal Parametrelerin Değerlendirilmesi

Çalışmada gebelik toksemili ve sağlıklı koyunlardan elde edilen kan serumu örnekleri üzerinde yapılan serum biyokimyasal analizlerin sonuçları **Tablo-1** ve **Tablo-2**'de verildi.

Tablo 1. Gebelik toksemili ve sağlıklı koyunlarda SAA, HPT, TNF, PON1, ACHE düzeyleri

Parametreler	Sağlıklı Koyunlar (n=10)	Gebelik Toksemili Koyunlar (n=10)	P Değeri
SAA	5.10±3.73	8.70±6.48	NS
HPT	112.32±63.73	172.81±101.30	NS
TNF	45.28±26.02	73.09±50.04	NS
PON 1	67.20±48.74	110.42±75.77	NS
ACHE	10.69±7.18	15.03±9.57	NS

* P<0.05 , ** P<0.01, *** P<0.001, NS- Not Significant

Araştırmada kan serum örneklerinde yapılan analizler sonucunda gebelik toksemili koyunlarda SAA, HPT, TNF, PON1 ve ACHE düzeylerinin sağlıklı gebe olmayan koyunlara göre artış göstermesine rağmen istatistiksel olarak önemli çıkmadığı tespit edilmiştir (Tablo 1).

Tablo 2. Gebelik toksemili ve sağlıklı koyunlarda biyokimyasal parametreler

Parametreler	Sağlıklı Koyunlar (n=10)	Gebelik Toksemili Koyunlar (n=10)	P Değeri
BHBA	0.47±0.12	2.83±1.34	P<0.001
GLUKOZ	43.80±6.72	24±6.46	P<0.001
NEFA	0.14±0.16	1.30±0.63	P<0.001
KOLESTEROL	44.5±10.90	47.2±13.25	NS
TRİGLİSERİT	15.80±4.02	22.10±6.53	P<0.01
TOTAL PROTEİN	4.75±0.99	5.98±1.25	P<0.01
GGT	33.90±8.06	40.30±9.35	NS
AST	78.1±19.93	129.4±109.06	NS

* P<0.05 , ** P<0.01, *** P<0.001, NS- Not Significant

Çalışmada kan serum örneklerinden yapılan analizler sonucunda gebelik toksemili koyunlarda BHBA, NEFA, total protein ve trigliserit düzeylerinin yükseldiği, glikoz seviyelerinin ise sağlıklı koyunlara göre azaldığı belirlendi. Gebelik toksemili koyunlarda kolesterol, GGT ve AST düzeylerinde artış görülmesine rağmen kontrol grubuna göre önemli çıkmadığı tespit edildi.

TARTIŞMA

Gebelik toksemili küçükbaş hayvanlarda kalp frekansı ve vücut ısısı normal sınırlardadır, sürünün gerisinde kalma, iştahsızlık, uyuşukluk, sallantılı yürüyüş, nefesi kötü kokma, ayakta zor durma, diş gıcırdatma, körlük, başını bir yere dayama, yatalak olma, şuur kaybı, kaslarda titreme ve ölüm görüldüğünü bildirmişlerdir (Aytekin, 2020; Ağaoğlu ve Akgül, 2006; Asmaa vd., 2019; Gaade vd. 2021; Mahmoud vd., 2016). Bu çalışmada gebelik toksemili koyunlarda iştahsızlık, sürünün gerisinde kalma diş gıcırdatma, sallantılı yürüyüş, ataksi, başını bir yere dayama, körlük, kaslarda titreme, inkordinasyon, ayakta zor durma, yatalak olma, şuur kaybı ve ölüm görüldü.

Gebelik toksemili koyunlarda AST düzeyleri hem sağlıklı gebe koyunlar hem de gebe olmayan koyunlara göre artmıştır (Gaade, 2021). Gebelik toksemili koyunlarda AST düzeyleri kontrol grubuna göre yükselmiş (Asma vd., 2019; Kabakçı vd., 2003), gebelik toksemili keçilerde AST düzeyleri kontrol grubuna göre artmış (Abdelaal vd., 2013), gebelik toksemili koyunlarda AST ve GGT düzeyleri sağlıklı koyunlara göre arttığı belirlenmiştir (Mahmoud, 2016). Bu çalışmada gebelik toksemili koyunlarda AST ve GGT düzeyleri sağlıklı koyunlara göre istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

Klinik olarak gebelik toksemisi görülen koyunlarda hem sağlıklı gebe olmayan hem de sağlıklı gebeliğin son dönemindeki koyunlara göre total protein düzeylerinin düştüğünü tespit etmişlerdir (Asmaa vd., 2019). Gebelik toksemisi olan koyunlarda gebe olmayan ve gebeliğin son ayındaki sağlıklı koyunlara göre total protein düzeylerini düşük bulmuşlardır (Mahmoud, 2016). Sağlıklı gebe olmayan koyunlara göre sağlıklı gebe koyunlarda total protein miktarı düşmüş, gebelik toksemisi olan koyunlarda hem sağlıklı gebe olmayan hemde sağlıklı gebe olan koyunlara göre total protein seviyelerinin daha düşük çıktığını bildirmişlerdir (Gaade vd., 2021). Bu çalışmada gebelik toksemili koyunlarda total protein düzeyleri sağlıklı koyunlara göre arttığı belirlendi.

Sağlıklı gebe olmayan ve gebeliğin son ayındaki koyunlara göre gebelik toksemili koyunlarda glukoz düzeyleri daha düşük çıkmıştır (Mahmoud, 2016). Gebelik toksemili ivesi ırkı koyunlarda glukoz düzeyleri hem sağlıklı hem de subklinik toksemili gebe koyunlara göre azalmıştır (Gurdoğan vd., 2014). Gebelik toksemisi olan awassi ırkı koyunlarda hem sağlıklı gebe olmayan hemde sağlıklı gebe koyunlara göre glukoz düzeyleri azalmıştır (Khaled, 2011). Gebelik toksemili koyunlarda glukoz seviyeleri sağlıklı koyunlara göre düştüğü belirlenmiştir (Kabakçı vd., 2003). Bu çalışmada gebelik toksemili koyunlarda glukoz düzeyleri sağlıklı koyunlara göre daha düşük çıkmıştır.

Gebelik toksemili koyunlarda BHBA düzeyleri sağlıklı koyunlara göre daha yüksek çıkmıştır (Souza vd. 2019). Gebelik toksemisi olan koyunlarda gebe olmayan ve gebeliğin son ayındaki sağlıklı koyunlara göre BHBA düzeylerini daha yüksek bulmuşlardır (Mahmoud, 2016). Gebelik toksemili İvesi ırkı koyunlarda BHBA düzeyleri hem sağlıklı hemde subklinik toksemili gebe koyunlara göre artmıştır (Gurdoğan vd., 2014). Gebelik toksemili Awassi ırkı koyunlarda hem sağlıklı gebe olmayan hemde sağlıklı gebe koyunlara göre BHBA düzeyleri yükselmiştir (Khaled, 2011). Bu çalışmada gebelik toksemili koyunlarda BHBA düzeyleri sağlıklı koyunlara göre daha çok arttığı tespit edilmiştir.

Gebelik toksemisi olan Barki koyunlarında hem sağlıklı gebe olmayan hem de gebeliğin son dönemindeki sağlıklı koyunlara göre NEFA düzeyleri artmıştır (Asmaa vd., 2019). Gebelik toksemisi olan keçilerde NEFA düzeyleri sağlıklı gebe keçilere göre yüksek çıkmıştır

(Prasannkuma vd., 2016). Gebelik toksemisi olan koyunlarda gebe olmayan ve gebeliğin son ayındaki sağlıklı koyunlara göre NEFA düzeylerini daha yüksek bulmuşlardır (Mahmoud, 2016). Gebelik toksemili koyunlarda NEFA düzeyleri sağlıklı koyunlara göre artmıştır (Souza vd., 2019). Bu çalışmada gebelik toksemili koyunlarda NEFA düzeyleri sağlıklı koyunlara göre daha çok arttığı tespit edilmiştir.

Gebelik toksemili koyunlarda gebe olmayan ve gebeliğin son ayındaki sağlıklı koyunlara göre kolesterol düzeylerini daha düşük bulmuşlardır (Mahmoud, 2016). Sağlıklı gebe olmayan koyunlara göre sağlıklı gebe koyunlarda kolesterol miktarı düşmüş aynı çalışmada gebelik toksemili koyunlarda hem sağlıklı gebe olmayan hemde sağlıklı gebe olanlara göre kolesterol seviyeleri azalmıştır (Gaade vd., 2021). Gebelik toksemisi olan koyunlarda sağlıklı koyunlara göre kolesterol seviyelerini düşük bulmuşlardır (Kabakçı vd., 2003). Bu çalışmada gebelik toksemili koyunlarda kolesterol düzeyleri sağlıklı koyunlara göre önemli çıkmadığı tespit edildi.

Gebelik toksemisi olan koyunlarda gebe olmayan ve gebeliğin son ayındaki sağlıklı koyunlara göre trigliserit düzeyi yüksek çıkmıştır (Mahmoud, 2016). Sağlıklı gebe olmayan koyunlara göre sağlıklı gebe koyunlarda trigliserit miktarı artmış, gebelik toksemisi olan koyunlarda hem sağlıklı gebe olmayan hemde sağlıklı gebe olanlara göre trigliserit seviyesinin daha yüksek çıktığını bildirmişlerdir (Gaade vd., 2021). Gebelik toksemili koyunlarda trigliserit seviyeleri sağlıklı gruba göre yükselmiştir (Kabakçı vd., 2003). Bu çalışmada gebelik toksemili koyunlarda trigliserit düzeyleri sağlıklı koyunlara göre artmıştır.

Hemolitik anemili, mikrositik ve makrositik anemili insanlarda eritrositlerdeki asetilkolinesteraz düzeyleri kontrol grubuna göre yüksek çıktığı bildirilmiştir (Gupta vd., 2018). Ketozisli ineklerde asetilkolinesteraz düzeylerinin sağlıklı hayvanlara göre azaldığı belirlenmiştir (Simonov ve Vlizo 2015). Ketozisli ineklerde karaciğer parametrelerinin değerlendirildiği bir araştırmada kolinesteraz düzeylerini sağlıklı ineklere göre azaldığı görülmüştür (Sun vd. 2015). Bu araştırmada gebelik toksemili koyunlarda asetilkolinesteraz düzeyleri artış göstermesine rağmen sağlıklı koyunlara göre önemli çıkmadığı tespit edilmiştir.

Gebelik toksemili ivesi ırkı koyunlarda hem sağlıklı hem de subklinik toksemili gebe koyunlara göre SAA düzeyleri artmıştır (Gurdoğan vd., 2014). Gebelik toksemili saanen keçilerinde sağlıklı gebe olan keçilere göre SAA düzeylerinin arttığı belirlenmiştir (Albay vd., 2014) Gebe olmayan ve gebeliğin son ayındaki sağlıklı koyunlara göre gebelik toksemisi olan koyunlarda SAA düzeyleri daha yüksek çıkmıştır (Mahmoud, 2016). Bu araştırmada gebelik toksemili koyunlarda SAA düzeyleri artış göstermesine rağmen sağlıklı koyunlara göre önemli çıkmadığı tespit edilmiştir.

Gebelik toksemili koyunlarda gebe olmayan ve gebeliğin son ayındaki sağlıklı koyunlara göre haptogloblin düzeyleri daha yüksek çıkmıştır (Mahmoud, 2016). Gebelik toksemili saanen keçilerinde sağlıklı gebe olan keçilere göre haptogloblin düzeyleri artmıştır (Albay vd., 2014). Gebelik toksemisi olan İvesi ırkı koyunlarda hem sağlıklı hem de subklinik toksemili gebe koyunlara göre haptogloblin düzeyleri yükselmiştir (Gurdoğan vd., 2014). Bu çalışmada gebelik toksemili koyunlarda haptogloblin düzeyleri artış göstermesine rağmen sağlıklı koyunlara göre önemli çıkmamıştır.

Karaciğer yağlanması olan koyunlarda 8 ve 16. günlerde sağlıklı koyunlara göre paraoksonaz düzeyleri azalmıştır (YouCao, 2017). Türk saanen keçilerinde gebeliğin son bir ayı serum paraoksonaz-1 seviyeler ölçüldüğünde 0. günde düşük, -15. günde yüksek, -30. günde

en yüksek bulmuşlardır (Salar vd., 2018). Bu araştırmada gebelik toksemili koyunlarda paraoksonaz düzeyleri sağlıklı koyunlara göre önemli çıkmadığı belirlendi.

Barki koyunlarında yapılan çalışmada sağlıklı gebe olmayan koyunlara göre gebeliğin son dönemindeki sağlıklı koyunlarda TNF düzeylerini yüksek bulmuşlardır (Asmaa vd., 2019). Sağlıklı koyunlara göre hafif ve şiddetli gebelik toksemisi olan koyunlarda TNF seviyeleri yükselmiştir (Yarım vd., 2007). Gebelik toksemisi olan saanen keçilerinde sağlıklı gebe olan keçilere göre TNF düzeyleri artmıştır (Albay., 2014). Sağlıklı hayvanlara göre subklinik ketoziste TNF düzeyleri yüksek, klinik ketozisli ineklerde TNF seviyeleri normal çıkmıştır (Brodzki vd., 2021). Subklinik ketozisli hayvanlarda TNF düzeylerini kontrol grubuna göre normal çıktığını bildirmişlerdir (Zhang vd., 2012). Bu araştırmada gebelik toksemili koyunlarda TNF düzeylerinde artış olmasına rağmen sağlıklı koyunlara göre önemli çıkmadığı belirlendi.

SONUÇ

Sonuç olarak, bu çalışmada gebelik toksemili koyunlarda paraoksanaz, asetilkolinesteraz, haptoglobulin, tümör nekrosiz faktör, SAA, BHBA, NEFA, AST, GGT, glikoz, total protein, kolesterol ve trigliserit düzeyleri belirlendiğinden dolayı hastalığın laboratuvar bulgularına ve tanısına katkı sağlamıştır.

KAYNAKLAR

- [1] Abdelaal, A., Zaher, H., Elgaml, S.A. and Abdallah, H. (2013). Prognostic value of serum cardiac troponin t and nitric oxide as cardiac biomarkers in pregnancy toxemic goats. *Global Veterinaria*, 11, 817-823.
- [2] Albay, M.K., M.C. Karakurum, S., Sahinduran, K., Sezer., R. Yildiz., T, Buyukoglu. (2014). Selected serum biochemical parameters and acute phase protein levels in a herd of Saanen goats showing signs of pregnancy toxemia, *Veterinari Medicina*, 59, (7): 336–342.
- [3] Asmaa A. Darwish and Iman A. El E. (2019). The Diagnostic value of acute phase proteins in Barki ewes with pregnancy toxemia, *AJVS*. Vol. 62, (1): 27-37.
- [4] Aytekin, İ. (2020). Gebelik toksemisi, *Koyun ve Keçi Hastalıkları Stüdyo Star Ajans Ltd.Şti.*, Bursa
- [5] Bastan, İ., Salar, S. (2013). Koyun ve keçilerde gebelik toksemisi, *Harran Üniv Vet Fak Derg*, 2, (1) 42-47.
- [6] Brodzki, P., Marczuk, J., Lisiecka, U., Szczubia, M., Brodzki, A., Gorzkos, H., Kulpa, K., (2021). Comparative evaluation of cytokine and acute-phase protein concentrations in sera of dairy cows with subclinical and clinical ketosis as a different view of the causes of the disease. *Veterinary World*, 14, 1572-78.
- [7] Cao, Y., Zhang, J., Yang, W., Xia, C., Zhang, H. Y., Wang, Y. H. and Xu, C. (2017). Predictive value of plasma parameters in the risk of postpartum ketosis in dairy cows. *Journal of Veterinary Research*, 61(1), 6191-6195.
- [8] Felix, H. D., Gonzalez, Hernandez, F., Madrid, J., Subiela, S.M., Tvarijonaviciute, A., Ceron, J.J., Tecles, F. (2011). Acute phase proteins in experimentally induced pregnancy toxemia in goats. *J Vet Diagn Invest*, 23:57–62

- [9] Gaadee H. I. M, Gehan M. S. (2021). Pregnancy toxemia in ewes, and role of metabolic disorder causing. *Res J. Vet. Pract.* 9, (1): 1-8.
- [10] Gurdogan, F., Balıkçı, E., Yıldız, A. (2014). Some acute phase proteins, oxidative stress biomarkers and antioxidant enzyme activities in ewes with pregnancy toxemia. *Iranian Journal of Veterinary Research*, 15, 3, 297-299.
- [11] Gupta, S., Belle, V.S., Rajashekhar, R.K., Jogi, S. and Prabhu, R.K. (2018). Correlation of Red Blood Cell Acetylcholinesterase Enzyme Activity with Various RBC Indices. *Ind J Clin Biochem*, 33, (4),445-449.
- [12] Kabakcı, N., Yarım, G., Yarım, M., Duru, Ö., Yagcı, B.B. and Kısa, Ü. (2003). Pathological, clinical and biochemical investigation of naturally occurring pregnancy toxemia of sheep. *Acta veterinaria*, 53, 2, 161-169.
- [13] Khaled M. Al-Qudah (2011). Oxidant and antioxidant profile of hyperketonemic ewes affected by pregnancy toxemia. *Vet Clin Pathol*, 40,1, 60-65.
- [14] Mahmoud, A., Alya and Ibrahim I. E. (2016). Clinico-biochemical diagnosis of pregnancy toxemia in ewes with special reference to novel biomarkers. *Alexandria Journal of Veterinary Sciences*, 48, (2): 96-102.
- [15] Prasannkumar, R. Vasava¹, R. G., Jani¹, H. V., Goswami², S. D., Rathwa³ and F. B. Tandell¹ Studies on clinical signs and biochemical alteration in pregnancy toxemic goats. *Veterinary World*, 9, (8): 869-874, 2016.
- [16] Salar, S., Baştan, İ., Baştan, A., Pekcan, M., Sel, T. (2018). Investigation of changes in metabolic parameters and paraoxonase-1 during the transition period in Turkish Saanen Goats. *Kafkas Univ Vet Fak Derg*, 24, (1): 117-122.
- [17] Simonov, M., Vlizlo, V. (2015). Some blood markers of the functional state of liver in dairy cows with clinical ketosis. *Bulgarian Journal of Veterinary Medicine*, 18, (1), 74-82.
- [18] Souza L.M., Mendonça, C.L., Assis, RN, Filho, EFO, Gonçalves, DNA, Souto, RJC, Soares, PC, Afonso, JAB (2019). Cardiac biomarkers troponin I and ck-mb in ewes affected by pregnancy toxemia. *Small Ruminant Research*, 177, 97-102.
- [19] Sun, Y., Wang, B., Shu, S., Zhang, H., Xu, C., Wu L., Xia, C. (2015). Critical thresholds of liver function parameters for ketosis prediction in dairy cows using receiver operating characteristic (ROC) analysis. *Veterinary Quarterly*, 35, 3, 159-164.
- [20] Yarım, G.F., Karahan, S. and Nisbet, C. (2007). Elevated plasma levels of interleukin 1 β , tumour necrosis factor α and monocyte chemotactic protein 1 are associated with pregnancy toxemia in ewes. *Veterinary Research Communications*, 31, 565-573.
- [21] Zhanga, Y., Lia, X., Zhang, H., Zhaoa, Z., Penga, Z., Wang, Z., Liua, G., Lia, X. (2018). Non esterified fatty acids over-activate the TLR2/4-NF-K β signaling pathway to increase inflammatory cytokine synthesis in neutrophils from ketotic cows, *Cell Physiol Biochem*. 48, 827-837.

DƏMİRİN (III) 2, 6-DİTİOL-4-ÜCLÜBUTİLFENOL VƏ 2-(N,N-DİMETİLAMİNOMETİL)-4-METİLFENOLLA MÜXTƏLİFLİQANDLI KOMPLEKSİNİN

**SPEKTROFOTOMETRİK TƏDQIQI
IRON (III) MULTI-BONDED COMPLEX WITH 2, 6-DITHIOL-4-TRILUBUTYLPHENOL AND 2-(N,N-DIMETHYLAMINOMETHYL)-4-METHYLPHENOL**

SPECTROPHOTOMETRIC STUDY

*Abasquliyeva Ülviyyə Balabəy qızı
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
Azərbaycan, Bakı
ORCID ID 0009-0000-1934-5824*

Xülasə:

Dəmir (III) DTBF ilə anion kompleksi pH-ın geniş intervalında (1,8-7,0) əmələ gəlir. Sistemə 2-(N,N-dimetilaminometil)-4-metilfenol əlavə etdikdə anion kompleksi ion assosiat tipli müxtəlifliqandlı kompleks şəklində üzvi fazaya keçir, nəticədə üzvi kation kompleksin mənfi yükü-nü neytrallaşdırır. Fe(III)-DTBF-AF kompleksinin əmələ gəlməsi və ekstraksiyası üçün optimal pH=4,6-5,4. Belə ki, pH-ın aşağı qiymətlərində (pH<2) dəmir üzvi fazaya keçmir. DTBF H₃R şəklində olduğuna görə də kompleks əmələ gəlmir. pH artdıqca ekstraksiya dərəcəsi artır, sonra isə azalır. Bu da pH-ın yüksək qiymətlərində hidrofob aminlərin protonlaşa bilməməsi ilə əlaqədardır.

Kompleksin əmələ gəlməsi və ekstraksiyası liqandların qatılığından asılıdır. Məlum olmuşdur ki, maksimum optiki sıxlıq DTBF-nin $1,04 \cdot 10^{-3}$ M, AF-nin isə $0,96 \cdot 10^{-3}$ M qatılığında müşahidə olunur. Fe (III)-DTBF-AF ilə kompleksinin maksimum işıqudması $\lambda = 570$ nm dalğa uzunluğunda müşahidə olunur. Kompleksin molyar işıqudma əmsalı $6 \cdot 10^4$ -ə bərabərdir.

Müxtəlifliqandlı kompleksin ekstraksiyası üçün ən yaxşı ekstragent kimi xloroform, dixloretan və xlorbenzol müəyyən edilmişdir. Xloroformla birdəfəlik ekstraksiya za-manı misin (II) 98,5 %-i kompleks şəklində üzvi fazaya keçir.

Fe (III) - DTBF-AF komplekslərinin tərkibi tarazlığın yerdəyişməsi, Asmusun düz xətt və nisbi çıxım metodları ilə təyin edilmişdir. Kompleksin tərkibində komponentlərin stexiometrik nisbəti Fe (III)-DTBF-AF=1:2:2 kimi olmuşdur. Kompleksəmələgəlmə mexanizmi Nazarenko metodu ilə təyin edilmişdir. Məlum olmuşdur ki, dəmir (III) kompleksin tərkibinə FeOH²⁺ ionu şəklində daxil olur və bir DTBF molekulundan bir H atomu çıxarır. Beləliklə əmələgəlmiş anion kompleks protonlaşmış AF molekulu ilə [Fe(DTBF)₂] (AmH)₂ müxtəlifliqandlı kompleks şəklində ekstraksiya olunur. Həmçinin Dəmirin (III) DTBF və AF ilə təyininə kənar ionların təsiri öyrənilmiş və müəyyən edilmişdir ki, qələvi metalların, qələvi-torpaq metallarının, nadir torpaq elementlərinin böyük miqdarı dəmirin təyininə mane olmur.

Dəmirin (III) DTBF və AF ilə təyini metodikası onun xəzəryanı zonadan götürülmüş açıq-şabalıdı rəngli torpaq nümunəsində tətbiq edilmişdir və torpaqda dəmirin təyinin nəticələri təklif olunan metodların kifayət qədər etibarlılığını sübut edir.

Açar sözlər: Dəmir (III), spektrofotometrik metod, 2,6-ditiol-4-üclübutilfenol, 2-(N,N-dimetil-aminometil)-4-metilfenol.

Abstract:

Anion complex of iron(III) with DTBP occurs in a wide pH range (1.8-7.0). When 2-(N,N-dimethylaminomethyl)-4-methylphenol is added to the system, the anion complex passes into the organic phase as an ion common type multi-ligand complex, resulting in neutralization of the organic cation. Optimum pH 4.6-5.4 for Fe(III)-DTBF-AP complex formation and extraction. Thus, at low pH values (pH 2), iron does not pass into the organic phase. Since DTBP is in the H_3R form, no complex is formed. As the pH increases, the extraction rate increases and then decreases. This is because hydrophobic amines cannot be protonated at high pH values.

The maximum emission of the complex with Fe(III)-DTBP-AP is observed at a wavelength of ≈ 570 nm. Chloroform, dichloroethane and chlorobenzene were identified as the best extractors for the extraction of the multiligand complex. During a one-time extraction with chloroform, 98.5% of the copper (II) passes into the organic phase as a complex.

The composition of Fe(III) - DTBF-AP complexes was determined by equilibrium displacement, straight line of Asmus and relative flow methods. The stoichiometric ratio of the components in the composition of the complex was Fe(III)-DTBP-AP=1:2:2. The complexation mechanism was determined by the Nazarenko method. It was found that iron (III) enters the composition of the complex as $FeOH^{2+}$ ion and removes a H atom from a DTBP molecule. The anion complex thus formed is extracted with the protonated AP molecule in the form of a $[Fe(DTBP)_2] (AmH)_2$ complex with different ligands. DTBF and AF and iron (III) determination method were applied to a light chestnut colored soil sample taken from the Caspian region, and the results of the iron determination in the soil prove that the proposed methods are quite reliable.

Keywords: Iron (III), spectrophotometric method, 2,6-dithiol-4-tertbutylphenol, 2-(N,N-dimethyl-aminomethyl)-4-methylphenol.

Torpaqda, heyvan və bitki orqanizmlərində, müxtəlif təbii filizlərdə və dəmir ərintilərində az miqdar dəmiri ayırmaq və təyin etmək əsas məsələ kimi qarşıda durur. Dəmirin (III) fotometrik təyini üçün xeyli ikili kompleks birləşmə mövcuddur. Bu tip kompleks birləşmələrin əmələ gəlməsinə əsaslanan metodlar həm az həssaslığına həm də seçiciliyinə görə fərqlənir. Dəmirin təyini üçün ferron, sulfosalisil turşusu, rodanid, tayron, trifenilmetan boyaları(ksilenol narıncı,pirokatexin bənövşəyi), tioqlikol turşusu istifadə edilmişdir [1]. İkili kompleks birləşmələrə nisbətən üçlü kompleks birləşmələrdə reaksiyanın həssaslığı və selektivliyi xeyli artır. Üçlü kompleks birləşmədə dəmir (III) atomu eyni zamanda iki müxtəlif liqandla rabitə əmələ gətirir və intensiv rəngə malik, davamlı, üzvi həlledicilərdə yaxşı həll olub, ekstarksiya olunan kompleks birləşmələr əmələ gətirir. Hazırkı iş dəmirin (III) 2-(N,N-

dimetilaminometil)-4-metilfenol iştirakı ilə 2,6-ditioil- 4-üçlübutilfenolla (DTBF) qarşılıqlı təsirinə tədqiqinə həsr olunmuşdur.

TƏCRÜBİ HİSSƏ

Reagentlər və məhlullar. Standart dəmir (III) məhlulu (1mq/ml) dəmir-ammonium zəyinin 5 ml qatı H_2SO_4 məhlulu əlavə edilmiş suda həll edilməsi ilə hazırlanmışdır [2]. DTBF və AF-nin xloroformda 0,01 M məhlullarından, lazımi pH yaratmaq üçün 0,1 M NaOH və HCl məhlullarından, eləcə də asetat buferindən istifadə edilmişdir.

Xloroform qatı H_2SO_4 ilə çalxalamaqla və sonra distillə suyu ilə yumaqla təmizlənmişdir. Daha sonra 5%-li NaOH məhlulu ilə bir neçə dəfə çalxalanmış və su ilə neytral reaksiyaya qədər yuyulmuşdur. Yuyulmuş xloroform Na_2SO_3 üzərində $62^\circ C$ -də qurudulmuşdur. Qalan preparatlar və üzvi həlledicilər isə «x.t.» markalı olmuşdur.

Cihazlar. Kompleksin optiki sıxlığı CF-26 spektrofotometrində və KFK-2 fotokolorimetrində, məhlulun turşuluğu isə şüşə elektrodlu ionomer İ-120.2 ilə ölçülmüşdür.

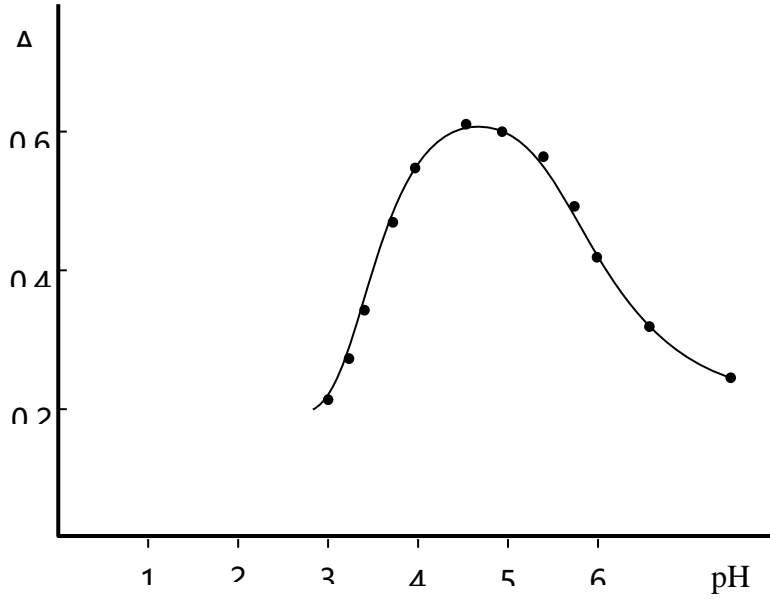
İşin metodikası. Ayrı-ayrılıqda müxtəlif miqdar (10-100mq) dəmir (III) məhlulu töküüb, üzərinə 2,6 ml 0,01 M DTBF və 2,4 ml AF məhlulu əlavə edilir. 2 ml 0,1 M HCl məhlulu ilə optimal turşuluq yaradıldıqdan sonra 1 dəq. müddətində intensiv qarışdırılır. Üzvi faza su fazasından ayrılır və 5 dəqiqə gözlədikdən sonra $l=0,5$ sm qalınlıqlı küvetdə KFK-2 fotokolorimetrində optiki sıxlığı ölçülür. Alınan nəticələr əsasında dərəcəli əyri qurulur. Ber qanununa tabeolma dəmirin 0,5-18 mq/ml qatılıq intervalında müşahidə olunur.

NƏTİCƏLƏRİN TƏHLİLİ

Dəmir (III) DTBF ilə qarşılıqlı təsirdə olduqda qeyri-polyar üzvi həlledicilərdə həll olmayan açıq bənövşəyi rəngli kompleks əmələ gəlir. AB-17 anioniti üzərində anion mübadiləsinə əsaslanan təcrübələr bu kompleksin anion xarakterli olduğunu göstərir. Anion kompleks pH-ın geniş intervalında (1,8-7,0) əmələ gəlir. Sistemə 2-(N,N-dimetilaminometil)-4-metilfenol əlavə etdikdə anion kompleksi ion assosiat tipli müxtəlifliqandlı kompleks şəklində üzvi fazaya keçir. Bu zaman üzvi kationun rolu kompleksin mənfi yükünü neytrallaşdırmaqdan ibarətdir.

Su fazasının pH-nın təsiri. Su fazasında lazımi turşuluq yaratmaq üçün duru HCl, H_2SO_4 , habelə asetat buferindən istifadə edilmişdir (şəkil 1).

Şəkildən görüldüyü kimi Fe(III)-DTBF-AF kompleksinin əmələ gəlməsi və ekstraksiyası üçün optimal pH=4,6-5,4. Polifenollarla və 2-hidroksi-5-halogeniofenolla müqayisədə DTBF daha qüvvətli turşudur və məhluldakı pH-dan asılı olaraq müxtəlif formalarda ($H_3R, H_2R^-, HR^{2-}, R^{3-}$) mövcud olur. Ona görə də kompleksin əmələ gəlməsi və ekstraksiyası pH-dan çox asılıdır. Belə ki, pH-ın aşağı qiymətlərində ($pH < 2$) dəmir üzvi fazaya keçmir. Görünür ki, DTBF H_3R şəklində olur.

Şəkil 1. Kompleksin ekstraksiya dərəcəsinin su fazasının pH-dan asılılığı

$C_{Fe(III)}=2,14 \cdot 10^{-5}M$; $C_{DTBF}=1,04 \cdot 10^{-3}M$; $C_{AF}=0,96 \cdot 10^{-3}M$; KFK-2; $l=0.3$ sm

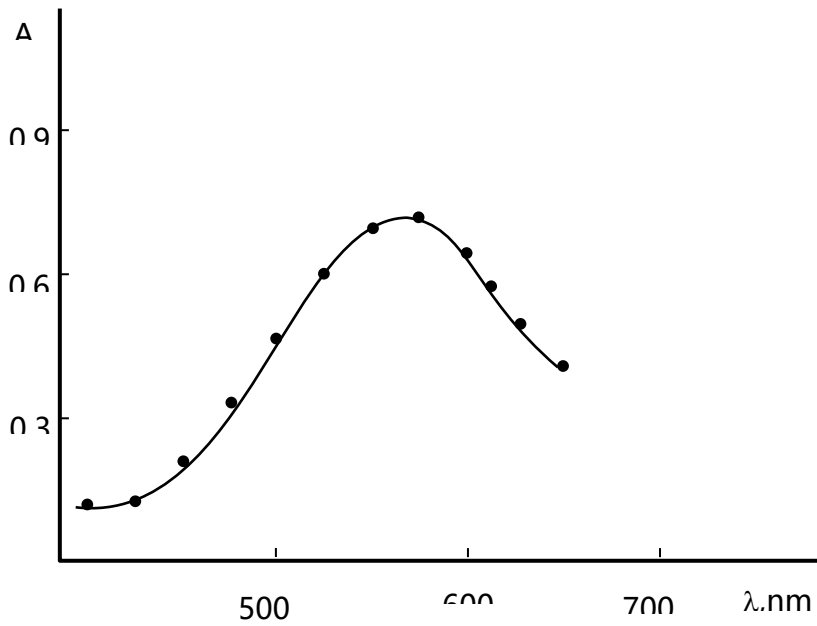
Ona görə də kompleks əmələ gəlmir. pH artdıqca ekstraksiya dərəcəsi artır, sonra isə azalır. Bu da pH-ın yüksək qiymətlərində hidrofob aminlərin ptonlaşa bilməməsi ilə əlaqədardır.

Ekstragentin seçilməsi. Müxtəlifliqandlı kompleksin ekstraksiyası üçün xloroform, dixloretan, xlorbenzol, karbon (IV) xlorid, toluol, n-butanol, etilasetat, dietil efiri və müxtəlif üzvi həlledicilərin qarışığından istifadə olunmuşdur. Ən yaxşı ekstragent kimi xloroform, dixloretan və xlorbenzol müəyyən edilmişdir. Xloroformla birdəfəlik ekstraksiya zamanı misin (II) 98,5 %-i kompleks şəklində üzvi fazaya keçir(cədvəl 1). Odur ki, sonrakı təcrübələrdə ekstragent kimi xloroformdan istifadə edilmişdir.

Cədvəl 1. Kompleksin ekstraksiya dərəcəsinə üzvi həlledicilərin təsiri.

Üzvi həlledici	Dielektrik nüfuzluğu	R %
Xloroform	4,80	98,5
Dixloretan	10,50	98,2
Xlorbenzol	5,62	95,8
Benzol	2,28	91,3
Toluol	2,38	74,2
Karbon (IV) xlorid	2,24	95,5
Dietil efiri	4,33	17,1
Heksan	1,90	75,5

İşıqda spektri. Müxtəlifliqandlı komplekslərin optiki sıxlığının dalğa uzunluğundan asılılığı 2-ci şəkildə verilmişdir. Şəkildən görüldüyü kimi Fe (III)-DTBF-AF ilə kompleksinin maksimum işıqda $\lambda =570$ nm dalğa uzunluğunda müşahidə olunur. Kompleksin molyar işıqda əmsalı $6 \cdot 10^4$ -ə bərabərdir.

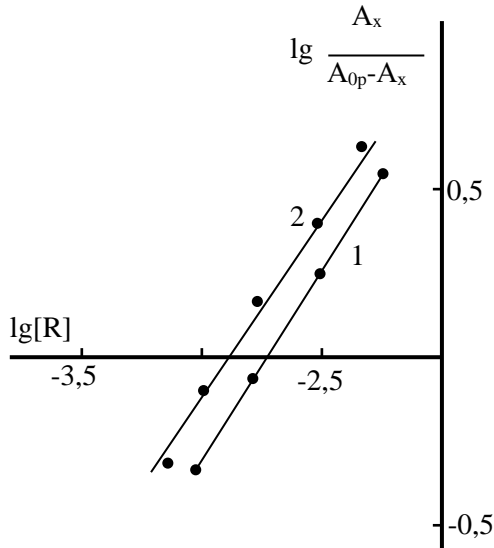
Şəkil 2. Kompleksin işıqudma spektri.

$$C_{\text{Fe(III)}}=2,14 \cdot 10^{-5} \text{ M}; C_{\text{DTBF}}=1,04 \cdot 10^{-3} \text{ M}; \\ C_{\text{AF}}=0,96 \cdot 10^{-3} \text{ M}; \text{pH}=5; \text{CF}-26; l=1 \text{ sm}$$

Liqandların qatılığının təsiri. Dəmirin (III) DTBF və DFQ ilə əmələ gətirdiyi kompleksin əmələ gəlməsi və ekstraksiyası liqandların qatılığından əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır. Məlum olmuşdur ki, maksimum optiki sıxlıq DTBF-nin $1,04 \cdot 10^{-3} \text{ M}$, AF-nin isə $0,96 \cdot 10^{-3} \text{ M}$ qatılığında müşahidə olunur.

Kompleksin əmələ gəlməsinə vaxtın təsiri. Fe (III)-DTBF-AF komplekslərinin əmələ gəlməsinə vaxtın təsiri öyrənilmişdir. Kompleksin optiki sıxlığının maksimum qiymət alması, reagentlərin yaxşı qarışdırılmasından 15 dəqiqə sonra baş verir və iki sutkadan çox müddətdə dəyişməz qalır. Ekstraksiya olunduqdan sonra ağzı bağlı sınaq şüşələrində müxtəlifliqanlı kompleksin optiki sıxlığı demək olar ki, 1 ay ərzində dəyişmir.

Komplekslərin tərkibinin təyini. Komplekslərin tərkibi tarazlığın yerdəyişməsi, Asmusun düz xətt və nisbi çıxım metodları ilə təyin edilmişdir [3]. Kompleksin tərkibində komponentlərin stexiometrik nisbətini tarazlığın yerdəyişməsi üsulu ilə təyin etmək üçün 2 seriya təcrübələr aparılıb. I seriya təcrübələrdə dəmirin və aminofenolun sabit, DTBF-nin isə dəyişkən qatılığı ($C_{\text{Fe(III)}}=2,14 \cdot 10^{-5} \text{ M}$; $C_{\text{AF}}=0,96 \cdot 10^{-3} \text{ M}$); II seriya təcrübələrdə isə dəmir (III) və DTBF-nin sabit ($C_{\text{Fe(III)}}=2,14 \cdot 10^{-5} \text{ M}$; $C_{\text{DTBF}}=1,04 \cdot 10^{-3} \text{ M}$), aminofenolun isə dəyişkən qatılığı götürülmüşdür. Hər iki halda alınan komplekslər ekstraksiya edilmiş və SF-26 spektrofotometrində $l=1 \text{ sm}$ qalınlıqlı küvetdə optiki sıxlığı ölçülmüşdür. Alınan nəticələr əsasında $\lg \frac{A_x}{A_{\text{max}} - A_x} = f(\lg[\text{DTBF}])$ və $\lg \frac{A_x}{A_{\text{max}} - A_x} = f(\lg[\text{AF}])$ qrafiki asılılılığı qurulmuşdur. Təyinin nəticələri 3-cü şəkildə verilmişdir. Şəkildən görüldüyü kimi dəmirin (III) DTBF və AF ilə qarşılıqlı təsirindən Fe (III)-DTBF-AF=1:2:2 tərkibli komplekslər əmələ gəlir. Aminofenol kompleksin tərkibinə protonlaşmış şəkildə (AFH) daxil olur.

Şəkil 3. Tarazlığın yerdəyişməsi üsulu ilə kompleksin tərkibinin təyini
 $C_{\text{Fe(III)}}=2,14 \cdot 10^{-5}\text{M}$; $\text{pH}=4$; $\text{KFK}-2$; $l=0,5\text{ sm}$

Kompleksəmələgəlmənin mexanizmi. Nazarenko metodu ilə dəmirin (III) kompleks əmələgətirən ionu və DTBF molekulundan sıxışdırıb çıxardığı protonların sayı müəyyən edilmişdir [4,5]. Dəmir kompleksin tərkibinə FeOH^{2+} ionu şəklində daxil olur və bir DTBF molekulundan bir H atomu çıxarır. Nəticədə -2 yüklü kompleks ion əmələ gəlir. Anion kompleks isə protonlaşmış AF molekulu ilə $[\text{Fe}(\text{DTBF})_2] (\text{AmH})_2$ müxtəlifliqandlı kompleksi şəklində ekstraksiya olunur.

Kənar ionların təsiri. Dəmirin (III) DTBF və AF ilə təyininə kənar ionların təsiri öyrənilmiş və müəyyən edilmişdir ki, qələvi metalların, qələvi-torpaq metallarının, nadir torpaq elementlərinin böyük miqdarı dəmirin təyininə mane olmur. İonların maneçiliyi pH-ı dəyişməklə, pərdələyicilərin köməyiylə, ekstraksiya tətbiq etməklə aradan qaldırılmışdır. Məsələn, Mo və W DTBF ilə turş mühitdə qarşılıqlı təsirdə olur. Digər tərəfdən onların DTBF ilə ikili kompleksləri asanlıqla ekstraksiya olunur. Su fazada optimal pH yaradılır, DTBF-nin yeni miqdarı və DFQ əlavə edilərək dəmir (III) təyin olunur. Nb (V), Ta (V), Ti (IV) ionlarının maneçilik təsiri həm F^- ionu ilə pərdələməklə, həm də turşuluğu azaltmaqla aradan qaldırılmışdır. Təcrübənin nəticələri 2-ci cədvəldə verilmişdir.

Cədvəl 2. Dəmirin (III) DTBF və DFQ ilə təyininə kənar ionların təsiri. (30 mkq Fe götürülmüşdür)

Ion	$\nu(\text{Fe}): \nu(\text{Me})$	Pərdələyici reagent	Tapılmışdır, Fe, mkq	S_r
V(IV)	1:25	Tayron	30,2	0,025
Ni(II)	1:50		30,1	0,022
Co(II)	1:80		30,5	0,025
Cd(II)	1:200	NaF	29,6	0,028
Zr(IV)	1:70	$\text{SC}(\text{NH}_2)_2$	29,8	0,021
Cu(II)	1:10	Tiomoçevina	30,2	0,022
Ti(IV)	1:45		29,5	0,025
W(VI)	1:25	Tayron	29,6	0,031

Mo(VI)	1:20		29,8	0,031
Nb(V)	1:40	NaF	30,2	0,028
Ta(V)	1:40	NaF	30,3	0,022

Dəmirin(III) torpaqda təyini. Dəmirin (III) DTBF və AF ilə təyin metodikası onun xəzəryanı zonadan götürülmüş açıq-şabalıdı rəngli torpaq nümunəsində təyininə tətbiq edilmişdir. Aqat həvəngdə narın əzilmiş nümunə (0,5q) mufel peçində 3 saat qızdırılır. Nümunə soyuduqdan sonra qrafit kasada 50-60°C-də 16ml qatı HF, 5ml qatı HNO₃ və 15ml HCl qarışığı ilə işlənərək həll edilir. HF artığını kənar etmək məqsədilə 3 dəfə hər dəfə 8ml olmaqla qatı HNO₃ əlavə edilir və 5-6ml qalana qədər buxarlandırılır. Alikvot hissə götürülərək dərəcəli əyridən Fe(III) miqdarı təyin edilir. Təyinin nəticələri və statistik isləmə 3-cü cədvəldə verilmişdir. Cədvəldən görüldüyü kimi torpaqda dəmirin təyinin nəticələri təklif olunan metodların kifayət qədər etibarlılığını sübut edir.

Cədvəl 3. Torpaqda dəmirin təyininin nəticələri (nümunə 10-20 sm dərinlikdən götürülüb, n=5, p=0,95)

Metod	Orta nəticə X̄, %	Nisbi kənara çıxma S _r
Tioqlikol turşusu	$(2,7 \pm 0,25) \cdot 10^{-2}$	0,05
Sulfosalisil turşusu	$(2,6 \pm 0,21) \cdot 10^{-2}$	0,06
DTBF+AF	$(2,7 \pm 0,35) \cdot 10^{-2}$	0,04

ƏDƏBİYYAT

1. Марченко З., Бальцезжак М.К. Методы спектрофотометрии в УФ и видимой областях в неорганическом анализе. М.:Бином .Лаборатория знаний. 2007. 711с.
2. Коростелев П. Т. Приготовление растворов для химико-аналитических работ. М.: Изд-во АН СССР, 1964. 401с.
3. Булатов М. И., Калинин И. П. Практическое руководство по фотоколориметрическим и спектрофотометрическим методам анализа. Л.: Химия, 1986. 432с.
4. Назаренко В. А., Бирюк Е. А. // Журн. аналит. химии. 1967. Т. 22. №1. С. 57.
5. Назаренко В. А. // Тр. комис. по аналит. химии АН СССР. М.: Наука, 1969. Т. 17. С.22.

ABŞERON ŞƏRAİTİNDƏ QAFQAZ-ORTA ASIYA FLORASINDAN OLAN DAĞDAĞAN NÖVLƏRİNİN KÖK SİSTEMİNİN MORFOLOGİYASI VƏ XARAKTERİ

Morphology and character of the root system of mountain species from the Caucasian-Central Asian flora under Absheron conditions

Məmmədova Kəmalə Abdin qızı

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

Azərbaycan, Bakı

Biologiya və onun tətbiqi texnologiyası kafedrasının dosenti

Orcid:0009-0002-6589-7026

Xülasə

Kök sistemi bitkini torpağa bərkidərək, su və suda həll olan mineral duzların məhlulunu gövdəyə və yarpağa çatdırır. Bitkinin kök sisteminə təsir göstərməklə onun böyümə və inkişaf proseslərini idarə etmək olar. Məhz ona görə, introduksiya edilən bitkilərin kök sisteminin öyrənilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Tədqiqat işi Abşeron şəraitində (Mərdəkan Dendroloji İnstitutu) aparılmışdır. Qafqaz-Orta Asiya florasından olan *Celtis caucasica* Willd., *C.tournefortii* Lam., *C.glabrata* Stev., *C.australis* L. növlərinin 10-90 günlük və biriillik toxmacarlarının, yaşlı bitkilərin kök sisteminin morfoloqiyası və böyümə xarakteri tədqiq edilmişdir.

Tədqiq edilən dağdağan növlərinin kök sistemi 1-ci il dərinliyə doğru intensiv böyüyür. Bu dövrdə Qafqaz dağdağanı, Turnefor və hamar dağdağanın kök sistemi 2 dəfə gövdənin uzunluğundan artıq olur. Belə ki, Qafqaz dağdağanının gövdəsinin 32 sm hündürlüyündə kökün uzunluğu 87 sm olmuşdur. Əsas kök üzərində yan köklərin formalaşması 10 günlük cücərtildə müşahidə edilir. İlk əvvəl onlar çox incə, zəif və qısa olur (0,5-6 sm). Vegetasiyanın sonunda çoxlu sayda yan köklər əmələ gəlir və uzunluqları 30 sm-ə çatır.

Tədqiq edilən növlərdə kök sisteminin böyüməsi martın axırı, aprelin əvvəl başlayır və oktyabrın sonuna qədər davam edir.

Aparılan tədqiqat işinin nəticələrinin təhlili göstərir ki, əksər növlərdə mil kök sistemi daha yaxşı inkişaf edir. Bu Abşeronun quru subtropik iqlim şəraitində torpağın dərin qatlarından rütubəti əldə etmək imkanı verir. Digər tərəfdən isə yaşlı bitkilərin köçürülməsini çətinləşdirir. Uzun kök sisteminə malik olan Qafqaz dağdağanının 2-3 yaşlarında köçürülüb əkilməsi təklif edilir.

Açar sözlər: Dağdağan, kök sistemi, gövdə, toxmacar.

Abstract

The root system anchors the plant to the soil and delivers water and the solution of water-soluble mineral salts to the stem and leaves. By affecting the root system of the plant, its growth and development processes can be controlled. That is why the study of the root system of introduced plants is of great importance.

The research work was carried out in the conditions of Absheron (Mardakan Dendrological Institute). *Celtis caucasica* Willd. from the Caucasian-Central Asian flora. The morphology and growth characteristics of the root system of the 10-90-day-old and one-year-old shoots of *C. tournefortii* Lam., *C. glabrata* Stev, *C. australis* L., and old plants were studied.

The root system of the investigated mountain species grows intensively in the 1st year. In this period, the root system of the Caucasus mountain, Tarnefor and smooth mountain grows twice the length of the stem. Thus, the length of the root was 87 cm at a height of 32 cm. The formation of lateral roots on the main root is observed in 10-day-old seedlings. At first, they are very thin, weak and short (0.5-6 cm). At the end of vegetation, a large number of lateral roots are formed and their length reaches 30 cm.

In the studied species, the growth of the root system begins at the end of March, beginning of April and continues until the end of October.

The analysis of the results of the conducted research shows that the spindle root system develops better in most species. This allows Absheron to obtain moisture from the deep layers of the soil in the dry subtropical climate. On the other hand, it makes it difficult to transplant old plants. It is suggested to transplant and plant the Caucasian mountain ash, which has a long root system, at the age of 2-3 years.

Key words: Dagdagan, root system, spindle root, Tokhmacar.

Kök sistemi bitkini torpağa bərkidərək su və suda həll olan mineral duzları ona çatdırır və bioloji təsir göstərir.

Kök sisteminə təsir göstərməklə bitkinin böyümə və inkişaf proseslərini idarə etmək olar. Məhz ona görə introduksiya edilən bitkilərin kök sisteminin öyrənilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Ağac və kol bitkilərinin kök sisteminin öyrənilməsi haqqında nəticələrə bir çox müəlliflərin işlərində rast gəlinir. (V.İ.Zapryaqeva (5), N.L.Həsənova, K.M.Quliyev (3), Q.P.Belostokov (2), U.M.Ağamirov, T.V.Radayeva (1).

Dağdağanın kök sisteminin böyüməsi haqqında ədəbiyyatlarda məlumatlar çox azdır. Yalnız Qafqaz və qərb dağdağanına aid məlumatlara rast gəlinir.

V.İ.Zapryaqeva (4) qeyd edir ki, Qafqaz dağdağanını qeyri-əlverişli şəraitlərdə, qayalıqlarda, dağlıq ərazilərdə inkişaf etməyə imkan verən kök sistemi olduqca plastikliyə malikdir.

A.A.Mavjudovun işlərində bəzi dağdağan növlərinin kök sisteminin xarakteri verilmişdir. O, qeyd edir ki, dağdağanın bir çox növləri nəhəng kök sisteminə malik olur (*Celtis australis* L.), bəzilərinə mil kök daha yaxşı əks olunmuşdur (*C.tournefortii* Lam., *C.bungeana* Blume, *C.australis* L.), digərlərində isə kəskin əks olunan kök sistemi olmur (*C.sinensis* Pers., *C.pumila* Purch, *C.occidentalis*, *C.glabrata* Stev) (8).

Material və metodika

Tədqiqat Abşeron şəraitində (Mərdəkan dendroloji institutu) aparılmışdır. Tədqiqatda Qafqaz-Orta Asiya florasından olan 4 dağdağan növündən (*Celtis caucasica* Willd., *C.tournefortii* Lam., *C.glabrata* Stev, *C.australis* L.) istifadə olunmuşdur. 10-90 günlük və birillik toxmacarların, yaşlı bitkilərin kök sisteminin böyümə xarakteri V.A.Kolesnikovun (7) kök sistemi skletinin yuyulması metodu ilə öyrənilmişdir.

Nəticə və müzakirələr

Məlumdur ki, kök sisteminin inkişafını müəyyən edən əsas faktor torpaq şəraitidir. Mərdəkan dendrarisinin boz-qonur torpağının hümusu Abşeron yarımadasının digər rayonlarından yüksək deyil (0,19-1,15%), dərinliyə getdikcə karbonatlıq artır (2,4-14,2%). Fiziki gil miqdarı 28,46%-dən 31,92%-ə qədər dəyişir. Buradan görünür ki, torpağın mexaniki tərkibi boz-qonur, yüngül-gilli, struktursuz tiyə aiddir.

Abşeron şəraitində 1-3 illik dağdağan toxmacarlarının kök sisteminin xarakteri, böyümə və inkişafı öyrənilmişdir.

Tədqiq olunan dağdağan növlərinin kök sistemi 1-ci il intensiv böyüyür. Bu dövrdə Qafqaz dağdağanının, Turnefor və hamar dağdağanın kök sistemi 2 dəfə gövdənin uzunluğundan artıq olur. Belə ki, tədqiq olunan dağdağan növlərinin 10 günlük cücərtilərinin kök sisteminin uzunluğu 4,5-10,5 sm olduqda, yerüstü hissəsi 3,5-7 sm-ə çatmışdır. Həyatının 1-ci ili kök sisteminin dərinliyə intensiv böyüməsi

Cədvəl 1.

Mərdəkan dendroloji İnstitutunda 10-90 günlük cücərtilərin kökünün və gövdəsinin böyüməsi

Növ	Yaş, günlər	Əsas kök		Yan kök		Gövdənin hündürlüyü, sm
		Uzunluğu, sm	Kök boğazının diametri	Miqdarı, ədəd	Uzunluğu, sm	
Qafqaz dağdağanı	10	10,5	1,3	8	0,5-2	3,5
	30	15,5	1,4	13	1-11	7
	60	30	2,3	40	1-17	17
	90	35	2,8	51	2-20	20
Turnefor dağdağanı	10	4,5	1,4	18	0,5-2,5	4
	30	15	1,4	35	1-4	7,5
	60	31	2,0	46	1-18	25
	90	38	2,1	60	1-20	30
Hamar dağdağan	10	10	2,0	16	0,5-1,5	5,5
	30	14	2,1	30	1-3	8
	60	28	2,2	45	2-20	15,5
	90	40	2,5	54	2-25	25
Cənub dağdağanı	10	9	1,2	20	0,5-6	7
	30	11,5	1,6	38	1-10	9,6
	60	28	2,2	47	2-26	18
	90	32	2,6	69	2-30	24

müşahidə edilmişdir. 30 günlük toxmacarlarda əsas kökün uzunluğu 11,5-15,5 sm-ə çatmış, hündürlük isə 7-9,6 sm arasında dəyişmişdir. 60 günlük toxmacarlarda əsas kökün uzunluğu 28-31 sm, 90 günlüklərdə isə 32-40 sm-ə çatmışdır. Bütün hallarda Qafqaz və hamar dağdağan fərqlənmişdir (Cədvəl 1).

Birinci vegetasiya ilinin sonunda kök ilə gövdə arasında fərqlilik müşahidə edilmişdir. Qafqaz dağdağanının gövdəsinin 32 sm hündürlüyündə kökün uzunluğu 87 sm olmuşdur.

10 günlük cücərtildə yan köklər formalaşmağa başlayır, ilk əvvəl onlar çox incə, zəif və qısa olur (0,5-6 sm). Həyatının birinci və ikinci aylarında yan köklər intensiv böyüyür və onları uzunluqları 11-26 sm-ə çatır. Vegetasiyanın sonunda çoxlu sayda yan köklər əmələ gəlir və onların uzunluqları 30 sm-ə çatır.

Tədqiq olunan növlərdə kök sisteminin böyüməsi martın axırı, aprelin əvvəli başlayır və oktyabrın sonuna qədər davam edir.

Tədqiq edilən növlərdə birinci il diametri 0,3-0,4 sm, uzunluğu 5587 sm-ə çatan mil kök formalaşır, yerüstü hissə 17-32 sm olur. 3-18 sm dərinlikdə mil kökdən uzunluğu 32-58 sm olan yan köklər formalaşır. Birillik toxmacarlarda kök sisteminin daha yaxşı inkişafı Qafqaz dağdağanında müəyyən edilmişdir. Yerüstü hissənin hündürlüyü 32 sm, əsas kökün uzunluğu 87 sm, kök boğazının diametri 0,4 sm olmuşdur.

İkiillik toxmacarlarda da kök sisteminin böyüməsi yerüstü hissəyə görə intensiv gedir. Bəzi növlərin ikiillik bitkilərində kök sistemi yaxşı inkişaf edir, əsas kökün uzunluğu 67-156 sm, kök boğazının diametri 0,4-0,9 sm təşkil edir. Kökün əsas kütləsi 20-30 sm dərinlikdə yerləşir (cədvəl 2).

Alınan nəticələrin təhlili göstərir ki, əksəriyyət tədqiq olunan növlərdə mil kök daha yaxşı inkişaf edir. Bu Abşeronun şəraiti üçün faydalıdır. Belə ki, quru subtropik iqlim şəraitində torpağın dərin qatlarından rütubəti əldə etmək imkanı verir. Digər tərəfdən isə yaşlı bitkilərin köçürülməsini çətinləşdirir. Uzun kök sisteminə malik olan Qafqaz dağdağanının 2-3 yaşlarında köçürüb əkilməsi təklif olunur.

Cədvəl 2.

Dağdağan növlərinin 1-3 illik toxmacarlarının kök sistemi və yerüstü hissəsinin böyümə göstəriciləri

Növ	Yaş, illər	Əsas kök		Yan köklər			Kök boğazından köklərin yayılması	Gövdənin hündürlük sm
		Uzunluğu, sm	Kök boğazının diametri, sm	İri köklərin miqdarı, ədəd	Uzunluğu, sm	Diametri, sm		
Qafqaz dağdağanı	1	87	0,4	6	58	0,1	107	32
	2	156	0,9	8	96	0,5	149	43
	3	200	1,4	11	149	0,8	170	53
Turnefor dağdağanı	1	67	0,3	2	53	0,2	19	31
	2	72	0,4	4	60	0,2	30	45
	3	78	0,5	6	65	0,3	38	50
	1	60	0,3	3	37	0,2	10	20
	2	67	0,4	4	42	0,2	14	26

Намар дағдаған	3	75	0,5	5	50	0,2	18	35
Сәнуб дағдаған	1	55	0,4	3	32	0,2	20	17
	2	70	0,6	5	50	0,4	39	19
	3	80	0,9	6	73	0,6	56	23

Әдәбиyyат

1. Агамиров У.М. Радаева Т.В. Изучение корневой системы некоторых интродуцированных видов барбариса в условиях Апшерона. //Изв. АН Азерб.ССР, сер. биол.наук, 1985, № 3, с.18-22.
2. Велостоков Г.П. Некоторые данные к изучению строения корневых систем однолетних сеянцев древесных растений, //Ботан.журнал, 1981, т.66, №3, с.392-399.
3. Гасанова Н.Л. Кулиев К.М. Изучение корневой системы пираканты в условиях Апшерона //Изв. АН Азерб.ССР. сер.биол., 1979, №5, с.15-19.
4. Запрягаева В.И. Корневые системы некоторых дикорастущих плодовых Таджикистана //Бюлл. Моск. Об-ва испыт. прир.сер.отд.биол., 1952, т.VII, вып. III, с.32-48.
5. Зарягаева В.И. Лесные ресурсы Памиро-Алая., Л.: Наука, 1976, с.266-269.
6. Зейналов Ю.М. Кулиев К.М. Корневая система некоторых среднеазиатских видов боярышника на Апшероне //Тез. Докл. по вопросам интродук. и акклим. растений, 1976, с.85-87.
7. Колесников В.А. Методы изучения корневой системы древесных растений, М. Лесная промышленность, 1971, 152 с.
8. Мавжудов А.А. Виды рода *Celtis* L. Интродуцированные ботаническим садом АН Уз.ССР. //Дендрология Узбекистана, Ташкент: ФАН, 1976, т. VII, с.59-125.

FARKLI AMAÇLI TESİSLERİN MİKOBİYOTALARININ EKOLOJİK DURUMUNUN MİKOLOJİK DEĞERLENDİRİLMESİ

MYCOLOGICAL ASSESSMENT OF THE ECOLOGICAL SITUATION OF THE MYCOBIOTA OF DIFFERENT PURPOSE FACILITIES

Balakhanova Kumru Vasif kızı (öğretmen)
Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi Kimya ve Biyoloji Fakültesi
Biyoloji (bilim alanlarına göre) bölümü
Bakü, Azerbaycan
ORCID: 0000-0002-1709-1442

Özet

Bilimsel makalede yapılan çok sayıda çalışma sonucunda, çeşitli amaçlara yönelik binaların iç ortamlarında oluşan mikobiyotanın taksonomik yapısının, bireysel temsilcilerinin virülans yeteneğinin aynı zamanda etkili olduğu kanıtlanmıştır. bölgesel karakter. Her bölgenin kendi kabartması ve kendine özgü iklim özellikleri ile karakterize olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda, Bakü şehri de dahil olmak üzere kentleşme alanlarının ekolojisinin mikolojik değerlendirmesi doğrultusunda şehir, yerleşim yeri ve köy ölçeğinde inşa edilmiş çeşitli amaçlara sahip binaların mikobiyotasının incelenmesi temel amaç olmuştur. araştırmamızın Amaçları ne olursa olsun, çeşitli tipte binaların iç ortamlarında yaşayan mikromisetler, insan vücudunda çeşitli orijinli alerjik ve mikoz hastalıkların ortaya çıkmasında ana risk faktörü olarak kabul edilmiştir.

Böylece, yapılan mikolojik çalışmalar sonucunda, incelenen binaların bu mantarlarla enfeksiyonunun esas olarak konut binalarının ve çevrenin nem-sıcaklık faktörü, binanın yaşı ve hizmet ömründen kaynaklandığı sonucuna varılabilir. , yapının inşa edildiği malzemelerin türü ve kalitesi kadar, restorasyon (restorasyon-onarım) ve onarım sırasında kullanılan endüstriyel ürünlerin içerik ve kalitesine de son derece bağlıdır. Binaların farklı amaçlarla kullanılması. Bu nedenle, farklı amaçlara sahip binaların mikroskopik mantarlarla kirlenmesini önlemek için, farklı amaçlara sahip binalarda yukarıda belirtilen faktörlerin her birinin ayrıntılı olarak belirlenmesi ve Uluslararası tarafından belirlenen standartlarla tutarlı bir seviyede tutulması gerekmektedir. Sağlık Örgütü. Bunun için öncelikle konut yapılarının kapsamlı bir teknik muayenesinin yapılması ve bu işlerden sorumlu kişilerin görevlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Ancak bundan sonra, çeşitli amaçlara sahip binalarda, yukarıda belirtilen faktörlerin etkisini azaltmak ve hastalık bulaşma kaynaklarının alanını sınırlamak mümkündür, bu da aslında yaşam koşullarının, çalışma faaliyetlerinin ve insanların sağlığının korunması anlamına gelir. çeşitli amaçlarla binalarda yaşamak veya çalışmak.

Son zamanlarda cumhuriyetimizin başkenti Bakü'de bilinen sebeplerden dolayı nüfus artışı, yüksek katlı binaların hızla yapılması ve bu binalarda yaşayan nüfusun mikolojik açıdan güvenli olması bu yönde gerekçelendirilmiştir. mikolojik çalışmaların yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda, imar kanunları ile nasıl düzenlenirse düzenlensin, inşa edilen binaların birbirine çok yakın mesafelerde inşa edildiği dikkate alınır, yapılaşmamış yapıların mikolojik durumunun incelenmesinin ne kadar önemli olduğu aşikârdır. Sadece eski değil, aynı zamanda şehrimizde inşa edilen yeni binalar. Bu açıdan Bakü gibi cumhuriyetimizin başkenti olan büyük bir şehirde konaklama, hastane, kütüphane, kültür vb. İkrım binalarının

mikolojik yönü, başka bir deyişle mantarların yayılması, eko-taksonomik özelliklerinin incelenmesi hem bilimsel hem de pratik öneme sahiptir.

Anahtar kelimeler: çok amaçlı binalar, mikroskopik mantarlar, patojenik mantarlar

Abstract

As a result of numerous studies carried out in the scientific article, it has been proven that the taxonomic structure of the mycobiota formed in the internal environment of buildings of various purposes, the virulence ability of its individual representatives, at the same time, had a regional character. It is known that each region is characterized by its own relief and specific climatic features. In this regard, the study of the mycobiota of buildings of various purposes built on the scale of the city, settlement and village in the direction of the mycological assessment of the ecology of the urbanization areas, including the city of Baku, was the main goal of our research. Micromycetes living in the internal environment of various types of buildings, regardless of their purpose, have been considered the main risk factor in the emergence of allergic and mycosis diseases of various origins in the human body.

Thus, as a result of the conducted mycological studies, it can be concluded that the infection of the investigated buildings with these fungi is mainly due to the humidity-temperature factor of the residential buildings and the environment, the age and service life of the building, as well as the type and quality of the materials of which the building was constructed, restoration (restoration-repair) and it depends extremely on the content and quality of the industrial products used during the repair, without a doubt, on the level of use of buildings with different purposes. Therefore, in order to prevent the contamination of buildings with different purposes by microscopic fungi, it is necessary to determine each of the above-mentioned factors in detail in buildings with different purposes and keep them at a level consistent with the standards determined by the International Health Organization. For this, first of all, it is necessary to carry out a comprehensive technical inspection of residential buildings and determine the duties of the persons responsible for these works. Only after that, in buildings of various purposes, it is possible to reduce the influence of the above-mentioned factors and limit the area of sources of disease infection, which actually means protection of living conditions, work activities, and health of people living or working in buildings of various purposes.

In recent times, the increase in population in Baku, the capital of our republic, due to known reasons, the rapid construction of high-rise buildings, and the mycological safety of the population living in these buildings have been justified in this direction. reveals the necessity of conducting mycological studies. At the same time, if it is taken into account that the built buildings are built at very close distances, regardless of how they are regulated by urban planning laws, then it is self-evident how important it is to study the mycological condition of not only old, but also new buildings built in our city. can From this point of view, in a big city like Baku, which is the capital of our republic, there are various types of accommodation, hospital, library, culture, etc. in the mycological aspect of catering buildings, in other words, the spread of fungi, the study of their eco-taxonomic characteristics is of both scientific and practical importanc

Key words: multipurpose buildings, microscopic fungi, pathogenic fungi

Yoğun şehirleşme ile bağlantılı olarak, araştırmacılar şehrin farklı amaçlarla kullanılan alanlarında (konutlar, rekreasyon merkezleri, parklar, bahçeler vb.) oluşan ve insan vücudunu etkileyen spesifik mantar birliklerinin araştırılmasına daha fazla önem vermektedir. Aynı zamanda, farklı yapı tiplerinde yaşayan fırsatçı mikobiyotanın insan vücudu üzerindeki çeşitli patojenik etkilerinden dolayı, mikromiset komplekslerinin incelenmesi ayrı bir önem arz etmekte olup, bu konuda yeterli sayıda araştırma serisi yapılmıştır. alan dünya çapında.

Küf mantarları, çeşitli kökenlerden alerjik hastalıkların ortaya çıkmasında ana risk faktörü olarak kabul edilir ve çalışmaları araştırmacıların ilgi odağı haline gelmiştir. Bu nedenle, son zamanlarda çeşitli kökenlere sahip alerjik hastalıklara "medeniyet hastalığı" adı verilmektedir. Geçen yüzyılın 30'lu yıllarından itibaren bu alanda araştırmalar yapılmasına rağmen birçok problemlili konu henüz çözüme kavuşturulamamıştır. Küflerin biyolojisi ve ekolojisinin incelenmesi, mikojenik duyarlılığın önlenmesi, teşhisi ve tedavisi için gereklidir.

Mikroskobik mantarların, çeşitli amaçlara yönelik binaların inşa edildiği alanlarda ortamın kalıcı bileşenleri olarak kabul edildiği bilinmektedir. Literatür verileri, dünya nüfusunun yaklaşık %10'unun konutlarda yaşayan mikroskobik mantarların ve ürettikleri ve çevreye salgıladıkları metabolitlerin etkisiyle oluşan çeşitli kökenlere sahip alerjik hastalıklardan muzdarip olduğunu göstermektedir. Bu nedenle son yıllarda farklı ülkelerin kentlerinde inşa edilmiş çeşitli amaçlarla binalarda yaşayan mikroskobik mantarlar, bu alanda çalışan bilim adamlarının bir numaralı araştırma konusu haline gelmiştir. Böylece, Rus bilim adamları, Moskova'daki konut binalarında oluşan mikobiyotanın, yeterli tür çeşitliliği ile karakterize edildiğini göstermektedir. Bu nedenle, tanımlanan mikroskobik mantar türlerinin yaklaşık %18'i alerjen kökenlidir ve %30'dan fazlası koşullu olarak patojenik türlerdir.

Konut binalarının alerjenlerle kirlenmesini inceleyen Amerikalı bilim adamları, konut binalarının ayrı odalarına yerleşen mantar kolonilerinin kaynağının, kural olarak, genellikle duvarlara ve odalara serilen halıların altında geliştiğini deneyimleriyle kanıtladılar. Odaya yerleştirilmiş farklı bileşimdeki yüzeylerde yaşayan *Penicillium*, *Aspergillus*, *Rhizopus*, *Cladosporium* vb. dahil olmak üzere iç mekan bitkileri. mantar cinsinin temsilcileri, farklı amaçlara sahip binaların ayrı odalarında oluşan toz kütesine kolayca emilir ve hava akımları ile binanın diğer odalarına göç eder.

Ev mantarları esas olarak sporlar ve misellerle yayılır. Gelişmeleri için az miktarda (%28-60) nem gereklidir. [2, s. 272] Bu nedenle, konut binaları da dahil olmak üzere çeşitli amaçlara sahip nesnelere içinde mantar kolonilerinin (yayılma) oluşumu, genel sağlık durumunu aşırı derecede kötüleştirir. Böylece konutlarda, tek tek odaların duvarları ve tavanları dahil olmak üzere yüzeylerine ve ayrıca buraya yerleştirilen ve buraya demirleyen çeşitli eşyalara kolayca yerleşen mikroskobik mantarlar, belirli bir adaptasyon sürecini geçtikten sonra gelişmeye başlar.

Farklı ülkelerden bilim adamları tarafından yapılan son araştırmalar, bu patojenik mantarların insan sağlığına yönelik potansiyel tehlikelerini önlemeyi amaçlamaktadır. Bu mantarların konut binalarında yayılması ve hızlı gelişmesi sonucunda alerji, astım, diğer solunum organları hastalıkları, toksikoz, çeşitli kökenlerden mikozlar vb. Gözlenir. İnsanlarda, tarım hayvanlarında, vahşi hayvanlar - yırtıcı hayvanlar, kemirgenler, balıklar ve arılar dahil olmak üzere patojenik mantarların neden olduğu hastalıklara mikoz denir. Mikozlar arasında birçoğu doğada hem parazitik hem de saprofitik aşamalarda bulunur. [4, s.16]

Şu anda, dünyanın farklı ülkelerinde yapılan araştırmalar, ağırlıklı olarak konut binalarının mantar kolonileri (propagüller) ile enfeksiyonunun ana nedenlerinin araştırılmasına yöneliktir. Bu çalışmalarda ana odak, kirlilik kaynaklarının ve kirliliği tetikleyen faktörlerin belirlenmesi olmuştur.

Farklı amaçlarla binalarda oluşan mikobiyotanın sayı dinamikleri, yapılan araştırmalara da yansıdığı gibi, doğası gereği mevsimseldir. Mikolojik literatürde, farklı bina tiplerinin atmosferik havasında yaşayan mikobiyota hakkında daha fazla bilgi bulunduğu

dikkat edilmelidir. Yapılan araştırmalar sonucunda farklı amaçlara sahip binalarda mikobiyota oluşumunun mevsimlere bağlı olduğu ortaya çıkmıştır. Mikobiyota sayı dinamiğinin yaz mevsiminde artış ile gözleendiği, kış mevsiminde ise bu sayının azalma ile kaydedildiği tespit edilmiştir. Bu arada belirtmek gerekir ki ilkbahar ve sonbahar mevsimlerinde mikobiyotada ciddi dinamik değişimler olmaz.

Konut nesnelерinin mikobiyotasının mevsimsel bağımlılığını gösteren çalışmalar hala tartışmalıdır. Bu nedenle, bir grup araştırmacı, mikobiyotanın sayı dinamiğinin mevsime bağlı olmadığını savunurken, diğer bir grup mikolog, mevsimsel bir bağımlılık olduğunu savunmaktadır.

Görünüşe göre yapılan araştırmalar, insanların yaşadığı çevrenin kalıcı sakinlerinden birinin de mantarlar olduğunu kanıtlıyor. Bu bağlamda, çeşitli hastalıkların ana kaynağı olan mikromisetlerin antropojenik biyotoplardaki dağılım modellerinin incelenmesi oldukça önemlidir. Kapalı binalarda zamanlarının çoğunu geçiren kişilerde mikoz ve mikojenik alerji hastalıklarının görüldüğü bilinmektedir. Bu hastalıklara esas olarak kentsel çevredeki potansiyel patojenler neden olur.

Avrupa, Asya, Amerika ve Avustralya'nın merkezi şehirlerinde inşa edilen binaların mikobiyotasının incelenmesi, bu binalardaki mikromisetlerin yalnızca zengin taksonomik çeşitlilikle değil, aynı zamanda antropojenik mikosenozlarda cins ve tür seviyelerinde bölgesel özelliklerle de karakterize edildiğini göstermektedir.

20. yüzyılın 30'lu yıllarından beri, çeşitli konut nesnelерinin mikobiyotasının insan sağlığına zarar veren olumsuz bir faktör olarak incelenmesi amaçlı olmuştur. Konut binalarında alerjen kaynağı olarak mikroskopik mantarların akarlardan sonra ikinci sırada yer aldığı bir dizi çalışma ile zaten kanıtlanmıştır.

Böylece, mikolojik çalışmalar sonucunda, incelenen binaların farklı amaçlarla bu mantarlar tarafından enfeksiyonunun esas olarak konut binalarının ve çevrenin nem-sıcaklık faktörü, yaşı ve zamanından kaynaklandığı sonucuna varılabilir. yapının hizmet ömrü, yapının inşa edildiği malzemelerin türü ve kalitesi kadar, restorasyon (restorasyon-onarım) ve onarım sırasında kullanılan sanayi ürünlerinin içeriğine ve kalitesine ve ayrıca binanın kullanım ömrüne bağlıdır. Binaların farklı amaçlarla kullanım düzeyleri. Bu nedenle, farklı amaçlara sahip binaların mikroskopik mantarlarla kirlenmesini önlemek için, farklı amaçlara sahip binalarda yukarıda belirtilen faktörlerin her birinin ayrıntılı olarak belirlenmesi ve Uluslararası tarafından belirlenen standartlarla tutarlı bir seviyede tutulması gerekmektedir. Sağlık Örgütü. Bunun için öncelikle konut yapılarının kapsamlı bir teknik muayenesinin yapılması ve bu işlerden sorumlu kişilerin görevlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Ancak bundan sonra, çeşitli amaçlara sahip binalarda, yukarıda belirtilen faktörlerin etkisini azaltmak ve hastalık bulaşma kaynaklarının alanını sınırlamak mümkündür, bu da aslında yaşam koşullarının, çalışma faaliyetlerinin ve insanların sağlığının korunması anlamına gelir. çeşitli amaçlarla binalarda yaşamak veya çalışmak.

Çeşitli amaçlara yönelik binaların mikobiyotasının incelenmesi alanında Azerbaycan'da da belirli araştırma çalışmaları yürütölmektedir. Son zamanlarda cumhuriyetimizin başkenti Bakü'de bilinen sebeplerden dolayı nüfus artışı, yüksek katlı binaların hızla yapılması ve bu binalarda yaşayan nüfusun mikolojik açıdan güvenli olması bu yönde gerekçelendirilmiştir. mikolojik çalışmaların yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda, imar kanunları ile nasıl düzenlenirse düzenlensin, inşa edilen binaların birbirine çok yakın mesafelerde inşa edildiği dikkate alınırsa, yapılaşmamış yapıların mikolojik durumunun incelenmesinin ne kadar önemli olduğu aşikârdır. Sadece eski değil, aynı zamanda şehrimizde inşa edilen yeni binalar. Bu açıdan Bakü gibi cumhuriyetimizin başkenti olan büyük bir şehirde konaklama, hastane, kütüphane, kültür vb. İkrım binalarının mikolojik yönü, başka bir deyişle mantarların yayılması, eko-taksonomik özelliklerinin incelenmesi hem bilimsel hem de pratik öneme sahiptir.

Literatür verilerinin analizi sırasında, çeşitli amaçlara sahip binalarda bulunan mantarların mikrobiyotası ve eko-biyolojik özellikleri hakkında bazı epizodik bilgilerin bulunduğu ortaya çıkmıştır. Yani *Aspergillus*, *Alternaria*, *Cladosporium*, *Fusarium*, *Penicillium* vb. Azerbaycan'da farklı ekosistemlerden alınan örneklerde türlerin tespiti ve bitkilerde çeşitli patolojilere yol açtığı konusunda yeterince araştırma bulunmaktadır.

Fakat mikromisetlerin sadece konutlarda değil, kamu binalarında da (sağlık merkezleri, eğitim kurumları, kültür sarayları, metro vb.) Bu, gelecekteki çalışmaların ana leitmotifidir. Bu alanda yapılan bir dizi mikolojik çalışmada konut yapılarında oluşan mikrobiyotanın o şehrin toprak ve atmosferik hava mikrobiyotasından farklı sayı ve tür kompozisyonuna sahip olduğunun tespit edildiği dikkate alınır, Açık ki, bu konunun incelenmesi, Azerbaycan doğasının mikrobiyota özelliğinin çeşitliliği açısından da çok önemlidir. Unutulmamalıdır ki, doğada yayılan mikromiset veya diğer mikroorganizmaların sayıca az veya çok olması, bağışıklık sistemi normal olan kişilerin sağlıklarında ciddi bir değişikliğe neden olamaz. Ancak ortamda oluşan mikrobiyota içindeki fırsatçı temsilcilerin sayısının artması insan sağlığı için potansiyel bir tehlike kaynağıdır. Böylece, fırsatçı mikrobiyotanın bireysel temsilcilerinin faaliyetlerinin bir sonucu olarak, insan vücudunda çeşitli kökenlerden alerjiler ve cilt mikoz hastalıkları ortaya çıkar. Bu arada, bu hastalıklarla enfeksiyon vakalarının yalnızca konutlarda değil, insanların çalıştığı, dinlendiği veya sağlığına kavuştuğu tedavi merkezlerinde de son derece tehlikeli kabul edildiğini belirtelim. Bu alanda yapılan son araştırmaların sonuçları bunu kanıtlamaktadır. Genel olarak insan vücudunda patojenik mantarların neden olduğu hastalıklar patolojik bir süreç olarak kendini gösterir.

Bahsedilen önemine ve insan sağlığının korunması açısından önemine rağmen, kentsel çevrede mantarların ekolojik özellikleri, faaliyetleri sonucunda insan sağlığında meydana gelen değişiklikler vb. hususlar, bu alandaki araştırmaların sürdürülmesinin hem gerekli hem de güncel bir konu olduğunu ve planlanan araştırmamızın bu belirtilen konuların açıklığa kavuşturulmasına yönelik olduğunu not etmemizi sağlar.

KAYNAKÇA

1. Antropova A.B., Bilanenko E.N., Mokeeva V.L., Chekunova L.N., Jeltikova T.M. Mycobiota domashney pili g.Sofia (Bulgaristan).//Uspexi mediinskoy mikologii. Moskova: Ulusal Mikoloji Akademisi, 2007, cilt 9, s.34-35.
2. Ibrahimov A.Sh., Abdulova Z.A., Mehdiyeva L.N. Mikoloji Bakü: "Bakü Üniversitesi", 2008, 324 sayfa.
3. Goreeva A.G., Velikova T.D., Dobrusina S.A. Mykobiota vozdukha i kompositov baga s polimernimi pokrytami v Rossiyskoi natiionalghnoy biblioteke.//Mykology and phytopathology, 2010, t.44, v.1, s.10-18.
4. Namazov N.R. Mantarlar ve mantar benzeri organizmalar krallığı. Sumgait: Sumgait 2019, Sayı 2, 469 sayfa.

KEDİ VE KÖPEKLERDE PİYOMETRA VE ANTİBAKTERİYEL SAĞALTIM SEÇENEKLERİ

Prof. Dr. ALİ BİLGİLİ¹, Prof. Dr. BAŞAK HANEDAN²

¹Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Farmakoloji ve Toksikoloji Ana Bilim Dalı, Ankara, Türkiye, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6819-7952>

²Atatürk Üniversitesi Veteriner Fakültesi, İç Hastalıkları Ana Bilim Dalı, Erzurum, Türkiye, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3873-0124>

ÖZET

Kedi ve köpeklerde piyometra uterusun bakteriyel enfeksiyonudur. Piyometranın; serum progesteron düzeylerinde artışı takiben kistik endometriyal hiperplaziye bağlı olarak şekillendiği düşünülmektedir. Uterustan en sık izole edilen bakteri *Escherichia coli*'dir. Kedi ve köpeklerde izole edilen diğer etkenler *Staphylococcus* spp., *Streptococcus* spp., *Pseudomonas* spp., *Proteus* spp., *Enterobacter* spp., *Nocardia* spp., *Pasteurella* spp., *Klebsiella* spp., *Enterobacter* spp., *Acinetobacter* spp. ve izole edilme ihtimali çok düşük diğer etkenler *Mycoplasma* spp., *Enterococcus* spp., *Clostridium perfringens*, *Corynebacterium* spp., *Citrobacter* spp., *Moraxella* spp., *Edwardsiella* spp.'dir. Piyometra kısırlaştırılmayan dişi köpeklerde yaygın şekilde gelişir. 10 yaşından küçük köpeklerde hastalıktan etkilenme oranı ortalama %19 oranlarında bildirilmiştir. Kedi ve köpeklerde piyometra potansiyel olarak yaşamı tehdit eden bir hastalıktır ve komplikasyonları sepsis, septik şok, peritonitis, yaygın bakteriyel enfeksiyon ve çok sayıda organda fonksiyon bozukluğudur. Hastalığın erken belirlenmesi ve uygun sağaltımın uygulanması istenilen sonuca ulaşmak ve yaşam şansını artırmak için önemlidir. Bu bildiri kapsamında kedi ve köpeklerde piyometraya neden olan etkenler sıralandı. Son yıllara ait bilimsel kaynaklar geniş şekilde taranıp, değerlendirilerek hangi durumlarda hangi antibiyotik ya da antibiyotik kombinasyonlarının etkili olduğuna yönelik bilgiler verildi. Ayrıca klinisyen veteriner hekimlere pratik yönden kolaylık sağlaması bakımından, bilimsel kaynaklardaki piyometralı kedi ve köpeklerdeki sağaltım bildirimlerine ait çok sayıda örnek sunuldu.

Anahtar Kelimeler: Piyometra, antibakteriyel sağaltım, kedi, köpek.

PYOMETRA IN CATS AND DOGS AND ANTIBACTERIAL TREATMENT CHOICES

ABSTRACT

In cats and dogs, pyometra is a bacterial infection of uterus. Pyometra is considered to occur due to cystic endometrial hyperplasia following increase in the serum progesterone levels. The most frequently isolated bacteria from uterus is *Escherichia coli*. In cats and dogs, other organisms isolated are *Staphylococcus* spp., *Streptococcus* spp., *Pseudomonas* spp., *Proteus* spp., *Enterobacter* spp., *Nocardia* spp., *Pasteurella* spp., *Klebsiella* spp., *Enterobacter* spp.,

Acinetobacter spp. and the least likely isolated other organisms are *Mycoplasma* spp., *Enterococcus* spp., *Clostridium perfringens*, *Corynebacterium* spp., *Citrobacter* spp., *Moraxella* spp., *Edwardsiella* spp. Pyometra commonly occurs in the intact female dogs. The prevalence for the disease in dogs less than 10 years of age is reported to be 19%. In cats and dogs, pyometra is a potentially life-threatening disease and its complications are sepsis, septic shock, peritonitis, diffuse bacterial infection, and functional impairment in many organs. Early detection of the disease and applying of appropriate treatment is important to achieve the desired outcome and to increase the life chance. In this report context, in cats and dogs the agents causing pyometra are compiled. Knowledge was given about which antibiotic or antibiotic combinations are effective in which conditions by widely searching recent scientific sources. In addition, to provide convenience veterinary clinicians from a practical aspect, numerous examples with regard to treatment reports in cats and dogs with pyometra in scientific sources were presented.

Keywords: Pyometra, antibacterial treatment, cat, dog.

Kedi ve köpeklerde piyometra uterusun bakteriyel enfeksiyonudur. Piyometranın serum progesteron düzeylerinde artışını takiben kistik endometriyal hiperplaziye bağlı olarak şekillendiği düşünülmektedir (Evason, 2020).

Uterustan en sık izole edilen bakteri *Escherichia coli*'dir (Hagman ve ark., 2002; Kenney ve ark., 1987; Rocha ve ark., 2022). *E. coli*, vajen florasında bulunur (Watts ve ark., 1996) ve progesteronla uyarılan endometriyumda özel reseptörlere yapışır (Sandholm ve ark., 1975).

Piyometra kısırlaştırılmayan dişi köpeklerde yaygın şekilde gelişir. 10 yaşından küçük köpeklerde hastalıktan etkilenme oranı ortalama %19 oranlarında bildirilmiştir (Jitpean ve ark., 2012). Kedilerde kısa ve özellikle uzun süreli progesteron türevlerinin uygulanması endometriyal epitelde bulunan toll benzeri reseptörleri bozmaktadır (Jursza ve ark., 2015).

Piyometra akut ya da kronik şekilde olabilir. Ateş, dehidrasyon, depresyon, iştahsızlık ve karın ağrısı ya da genel ağrı gelişebilir. Uterus rupturu şiddetli durumlarda meydana gelebilir (Evason, 2020).

Piyometra potansiyel olarak yaşamı tehdit eden bir hastalıktır ve komplikasyonları sepsis, septik şok, peritonitis, yaygın bakteriyel enfeksiyon ve çok sayıda organda fonksiyon bozukluğudur (Fransson ve ark., 2004; Jitpean ve ark., 2014).

Piyometradan ölüm oranlarının yaklaşık %3-20 olduğu bildirilmiştir (Jitpean ve ark., 2014; Feldman ve Nelson, 2004).

Piyometra nedeniyle muayeneye getirilen köpeklerde klinik bulgular, fiziksel muayene bulguları, laboratuvar bulguları değerlendirilir (Jitpean ve ark., 2014). Lökopeni ve vücut sıcaklığında yükselme ya da düşme peritonitis riskinin yüksek olduğunu gösterir (Hagman, 2017).

Piyometranın tanısı hastanın hikayesi, klinik bulgular, kan bulguları, ultrasonografi ve radyografik bulgulara göre değerlendirilir (Hagman, 2017). Vajinal sitoloji şiddetli lökosit dejenerasyonu, nötrofiller ve bazı makrofajları gösterir (Vandeplassche ve ark., 1991).

Cerrahi yolla ovaryum ve uterusun çıkarılması en güvenli ve etkili sağaltım olarak kabul edilmektedir (Hagman, 2017).

Kaynaklar

- [1] Evason, M. (2020). Pyometra. In: Weese, S. J., Evason, M. (eds), *Infectious Diseases of the Dog and Cat*. CRC Press, Taylor and Francis Group. P. 145-146.
- [2] Feldman, E. C., Nelson, R. W. (2004). Cystic endometrial hyperplasia/pyometra complex. In: Feldman, E.C., Nelson, R.W. (eds.). *Endocrinology and reproduction*. 3rd edition, St. Louis (MO): Saunders. P. 852-867.
- [3] Fransson, B. A., Karlstam, E., Bergstrom, A., Lagerstedt, A. S., Park, J. S., Evans, M. A., & Ragle, C. A. (2004). C-reactive protein in the differentiation of pyometra from cystic endometrial hyperplasia/mucometra in dogs. *Journal of the American Animal Hospital Association*, 40(5), 391-399.
- [4] Hagman, R., & Kühn, I. (2002). *Escherichia coli* strains isolated from the uterus and urinary bladder of bitches suffering from pyometra: comparison by restriction enzyme digestion and pulsed-field gel electrophoresis. *Veterinary Microbiology*, 84(1-2), 143-153.
- [5] Hagman, R. (2017). Canine pyometra: What is new? *Reproduction in Domestic Animals*, 52(Suppl 2), 288-292.
- [6] Jitpean, S., Hagman, R., Ström Holst, B., Höglund, O. V., Pettersson, A., & Egenvall, A. (2012). Breed variations in the incidence of pyometra and mammary tumours in Swedish dogs. *Reproduction in Domestic Animals*, 47(Suppl 6), 347-350.
- [7] Jitpean, S., Ström-Holst, B., Emanuelson, U., Höglund, O. V., Pettersson, A., Alneryd-Bull, C., & Hagman, R. (2014). Outcome of pyometra in female dogs and predictors of peritonitis and prolonged postoperative hospitalization in surgically treated cases. *BMC Veterinary Research*, 10, 6.
- [8] Jursza, E., Kowalewski, M. P., Boos, A., Skarzynski, D. J., Socha, P., & Siemieniuch, M. J. (2015). The role of toll-like receptors 2 and 4 in the pathogenesis of feline pyometra. *Theriogenology*, 83(4), 596-603.
- [9] Kenney, K. J., Matthiesen, D. T., Brown, N. O., & Bradley, R. L. (1987). Pyometra in cats: 183 cases (1979-1984). *Journal of the American Veterinary Medical Association*, 191(9), 1130-1132.
- [10] Rocha, M. F., Paiva, D. D., Amando, B. R., Melgarejo, C. M., Freitas, A. S., Gomes, F. I., ... & Castelo-Branco, D. S. (2022). Antimicrobial susceptibility and production of virulence factors by bacteria recovered from bitches with pyometra. *Reproduction in Domestic Animals*, 57(9), 1063-1073.
- [11] Sandholm, M., Vasenius, H., & Kivistö, A. K. (1975). Pathogenesis of canine pyometra. *Journal of the American Veterinary Medical Association*, 167(11), 1006-1010.
- [12] Vandeplasseche, M. (1991). Pyometra in the bitch: cytological, bacterial, histological, and endocrinological characteristics. *Vlaams Diergeneeskundig Tijdschrift*, 60(6), 207-211.
- [13] Watts, J. R., Wright, P. J., & Whithear, K. C. (1996). Uterine, cervical and vaginal microflora of the normal bitch throughout the reproductive cycle. *Journal of Small Animal Practice*, 37(2), 54-60.

“UYGUN KENDİNİ AÇMA” DAVRANIŞI, BU KAVRAMIN ÖZELLİKLERİ, ÖNEMİ VE BİR PSİKOLOG OLARAK NASIL KULLANILABİLECEĞİ ÜZERİNE

Kl. Psk. Ebru BAĞCI¹, Doç. Dr. Meryem KARAAZİZ²

¹Yakın Doğu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ¹ORCID ID: 0009-006-9781-6859

²Yakın Doğu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, ²ORCID ID: 0000-0002-0085-612X

ÖZET

Kişilerarası ilişkiler, insanların gündelik yaşantılarının bir parçasıdır. İnsanlar, hayatları boyunca başka insanlarla iletişim ve yakın ilişkiler kurma ihtiyacı duyarlar (Dur, 2020). Kişi, ilişki kurduğu kişilere duygu ve düşüncelerini ifade etmek aynı zamanda da karşısındaki kişilerin duygu ve düşüncelerini anlamak ister (Şahin, 2011). Kendini açma davranışı bu noktada önemli bir yere sahiptir. Kendini açma, kişilerin duygu ve düşüncelerini, sorunlarını ve kendisi ile ilgili özel bilgileri diğer kişilerle paylaşmasıdır (Dur, 2020). Kişinin kendini açması için gereken en önemli koşul karşısındaki kişiye güven duymasıdır çünkü kendini açma gün içinde sıradan bir şekilde karşımızdaki kişiyle konuşmaktan farklıdır (Öksüz, 2004). Kendini açma davranışı, uygun düzeyde yapıldığı zaman sağlıklı kişilerarası ilişkilerin kurulmasını sağlar, bu ilişkileri güçlendirir ve geliştirir, kişinin psikolojik ruh halinin daha iyi olmasını sağlar. Akıl sağlığı ve içsel ilişkiler alanlarında yapılan araştırmalar, samimi olarak kendini açma davranışının önemli olduğunu belirtmişlerdir. Kişi, yaşadığı sorunu söylemediği sürece, sorunun çözümü için bir şeyler yapmak olanaklı değildir (Gültekin, 2001). Psikoterapi, ancak danışanların ihtiyaçlarının ne olduğu bilindiğinde hedefine ulaşabilir. Danışanını tanımak ve anlamak önemlidir dolayısıyla danışanın kendini açma davranışı da önemlidir (Durmuş, 2013). Danışmanlık sürecinde ya da psikoterapide, psikoloğun kendini açma davranışı göstermesi konusunda görüşler bulunmaktadır. Bu noktada selektif otantisite kavramı oldukça önemlidir. Psikoloğun seçici kendini açma davranışı, danışanın psikoloğu dürüst, içten ve şeffaf olarak görmesine, daha iyi kendini açma davranışı göstermesine neden olacaktır.

Anahtar Kelimeler : Kişilerarası İletişim, Uygun Kendini Açma, Selektif otantisite.

THE FEAR OF LONELINESS AND DEATH IN *THE WORKHOUSE WARD* AND FREUD'S DEFENSE MECHANISMS

Lec. YAHYA KAMAL MOHAMMAD MOSTAFA¹, Assoc. Prof. Dr. ARZU ÖZYÖN²

¹Istanbul Gelişim University, School of Foreign Languages,

- ORCID ID: 0000-0003-3849-7078

²Kütahya Dumlupınar University, Department of English Language and Literature,

- ORCID ID: 0000-0003-2730-9676

ABSTRACT

The Workhouse Ward is one of the successful plays written by Lady Gregory in the early Twentieth Century. As one of the leaders of the Irish cultural and language revival, we can see her perspective and special use of language reflected in the play. The play displays and discusses the situation of poor people who had to live in workhouses in Ireland after the Great Famine of the 1840s. Through the protagonists of her play, Lady Gregory shows the bad effects of this system in the workhouses on both social and individual levels. Some critics suggest that the themes of the play could be applied to other different places in the world in different ages as well. In order to well understand the play and the characters' motives, we need to look at the psychology of these characters as well as Lady Gregory's biography and style. This paper mainly aims to study the fear of loneliness and death highly presented in the play, along with a presentation of Freud's defense mechanisms used against the fear of death and loneliness in relation to the content of the play.

Key Words: *The Workhouse Ward*, loneliness, fear of death, Freud's defense mechanisms.

DÜŞKÜNLEREVİ KOĞUŞU'NDA YALNIZLIK VE ÖLÜM KORKUSU VE FREUD'UN SAVUNMA MEKANİZMALARI

ÖZET

Düşkünlerevi Koğuşu (The Workhouse Ward), Lady Gregory'nin Yirminci Yüzyılın başlarında yazdığı başarılı oyunlardan biridir. İrlanda kültürel ve dilsel uyanışının liderlerinden biri olarak, onun bakış açısının ve özel dil kullanımının oyuna yansıdığını görebiliriz. Oyun, 1840'lardaki

Büyük Kıtılık'tan sonra İrlanda'da yaşlı bakımevlerinde yaşamak zorunda kalan yoksul insanların durumunu anlatıyor ve tartışıyor. Lady Gregory oyununun kahramanları aracılığıyla bu bakım evlerindeki sistemin hem toplumsal hem de bireysel düzeydeki kötü etkilerini göstermektedir. Bazı eleştirilenler, oyunun temalarının farklı çağlarda dünyanın farklı yerlerine de uygulanabileceğini öne sürmektedir. Oyunu ve karakterlerin güdülerini iyi anlamak için Lady Gregory'nin biyografisi ve üslubu kadar bu karakterlerin psikolojilerine de bakmak gerekmektedir. Bu makale, temel olarak oyunda yüksek oranda sunulan yalnızlık ve ölüm korkusunu incelemeyi ve Freud'un yalnızlık ve ölüm korkusuna karşı kullanılan savunma mekanizmalarını oyunun içeriğiyle ilişkili olarak sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Düşkünlerevi Koşuşu*, yalnızlık, ölüm korkusu, Freud'un savunma mekanizmaları.

1. INTRODUCTION

The fear of being alone and fear of death are universal issues and concern people all the time and all over the world. Most people have a need for connection, which grows stronger as they approach the end of their lives. When someone faces death and his friends and family are there to support him through this difficult time, their presence gives his life direction and purpose. Due to the fear of not spending enough time with the people, who mean the most to you, the dread of missing out becomes increasingly pervasive in the latter days of life. For many, being alone in life would be more bitter and hard than dying alone itself. People try to escape this in many ways and to find someone to be beside them to overcome this feeling, even if this person is not the best match. The only aim here is to relieve the fear of loneliness and death. Lady Gregory in her play *The WorkHouse Ward* spotted the light on this issue through the main characters. However, she wanted to write a play that reflects the lives of many Irish people who had to continue their lives inside the workhouse suffering lonesome and the fear of dying alone, as she stated 'I sometimes think that the two scolding paupers are a symbol of ourselves in Ireland'. The play and its theme, the fear of lonesome and dying alone became famous worldwide as it is a universal topic that concern everyone and can be seen everywhere of borders and different cultural backgrounds.

2. LADY GREGORY AND THE ABBEY THEATER

Isabella Augusta, Lady Gregory (15 March 1852 – 22 May 1932) is considered to be one of the leading dramatists in the Irish theatre. Although her family back-ground was

classified to be close to the British rule, she wrote many plays and books that revived stories from Irish legends and folklore (Colm, 2002). Her tendency to cultural nationalism is clearly seen in her works. Realizing the language as a pillar of the nation, Gregory organised Irish lessons at Coole's School. One of the famous tutors she hired was the Irish language activist Norma Borthwick. Lady Gregory was also interested in collecting the old Irish tales from folklore especially from the residents of The Gort Workhouse where old people used to live. She later recalled, "when I went looking for the stories in the old writings, I found that the Irish in them is too hard for any person to read that has not made a long study of it (Coxhead, 1969, p. 57).

This activity led to the publication of a number of volumes of folk material, including *A Book of Saints and Wonders* (1906), *The Kiltartan History Book* (1909) and *The Kiltartan Wonder Book* (1910). She also produced a number of collections of "Kiltartanese" versions of Irish myths, including *Cuchulain of Muirthemne* (1902) and *Gods and Fighting Men* (1903). In his introduction to *Cuchulain of Muirthemne* Yeats wrote, "I think this book is the best that has come out of Ireland in my time." (Gregory, 1972, p.7)

One of her greatest contributions to the Irish cultural revival is her establishment the Abbey Theatre in Dublin with Yeats and Edward Martyn. They believed that drama is the effective method of reviving the Irish culture. Gregory along with Yeats and Martyn started to produce Irish and Celtic plays (Deane et al, 1991, pp.117-126). They had a vision which can be concluded:

We propose to have performed in Dublin in the spring of every year certain Celtic and Irish plays, which whatever their degree of excellence will be written with a high ambition, and so build up a Celtic and Irish school of dramatic literature. We will show that Ireland is not the home of buffoonery and of easy sentiment, as it has been represented, but the home of an ancient idealism. We are confident of the support of all Irish people, who are weary of misrepresentation, in carrying out a work that is outside all the political questions that divide us. (Gregory, 1972, p.20)

3. FREUD'S DEFENSE MECHANISMS RELATED TO THE WORKHOUSE WARD

Dramatic works often reflect human experience and deal with a wide range of issues. Literary texts may reflect human struggles, such as psychological issues as they are represented in the internal conflicts of the characters. The psychoanalysis of these conflicts would explain

the real reasons for such psychological problems and anxiety. people need to relax in order to feel less anxious, and they do this by using defense mechanisms (Hall, 1999, p.68). As a result, defensive mechanisms serve to keep people safe from anxiety. However, when our ego defensive mechanisms are ineffective, we experience anxiety. Anxiety is highly crucial because it symbolises our fundamental difficulties, such as low self-esteem, fear of intimacy, fear of abandonment, and fear of betrayal (Tyson, 2016, p.15). Sigmund Freud discusses the common behaviors people adopt to lessen or escape anxiety. He refers to them as defense mechanisms. One of the key components of psychoanalytical theory is the defense mechanism. The core element of the psychiatric discipline of psychoanalysis is the distinction of the conscious and unconscious levels of the human mind. When a person experiences intense anxiety and emotional conflict, their defense mechanisms become active. The ego uses a defense mechanism as a means of preventing bad conduct from happening while also lowering worry (Gökdağ, 2015, p. 348). Freud explains many of these defense mechanisms, some of which are handled in this study.

The first mechanism to talk about is *regression*; which is a defence mechanism occurs when a person suffers a short-term or ongoing reversion of the ego in earlier stage of development. It occurs when the person is unable to respond to an unacceptably strong impulse or incident in a more mature way. The person's uncontrollable emotions make him/her feel stressed and uncomfortable, which causes the person to regress to his/her earlier developmental stage and act like a child. Regressive behavior is typically displayed by children to express their distress. For example, when they get a younger sibling, their parents give him or her more attention, which causes them to feel envy. To regain their parents' attention, the kids will imitate their younger sibling (Freud, 2010, pp.34-35). Insecurity, worry, or being afraid of any unpleasant incident can all contribute to regression.

The second mechanism to be highlighted is *denial*, this mechanism or mind strategy when repression comes to the surface of the conscious mind, it starts to show detailed information of the repressed desire or fear that was in the unconscious mind. This mechanism works by ignoring and denying any fact or problem that causes anxiety to this person (Freud, 2010, p.21).

The third mechanism to consider is *displacement*. Displacement is a defensive strategy in which a person transfers a threat or danger-arousing emotion, a typically an aggressive or angry emotion from one circumstance to another. The person directs the irritation or the source of the tension away from himself/herself and drop it on less intimidating target. Displacement occurs when a person believes that someone who is actually the target of their damage has greater

authority or influence, making it impossible for him or her to aim her anger at the target. The person switches the actual thing with one that is less dangerous in order to feel better (Freud, 2010, p.p 42-43).

Another defense mechanism is *sublimation*. Sublimation is a defense mechanism in which a person changes her/his suppressed desires or feelings into socially more acceptable forms. The transition takes place as a result of suppressed motives being viewed as negative traits and turned into desires that are improper to express consciously. Nevertheless, the individual does not want to suppress his or her desires, so lets them out by giving them socially appreciated forms and giving them worth (Freud, 2010, p. 33-35).

The last mechanism to be discussed is *isolation*; which happens when the stressed person feels threatened or annoyed because of specific situation. In this case, the person tries to build a barrier between himself or herself by distancing himself or herself from this situation (Freud, 2010, p.198). According to Tyson, psychoanalytical criticism has always played a significant role in our lives. We recognize the importance of these ideas since psychological factors have a significant impact on our lives. By comprehending, applying, and interpreting these essential ideas, we are able to explain human behavior that leaves us confused. Therefore, by using psychoanalytic principles, we can fully comprehend the significance of literary works that are related to human behavior (2016, pp.13-14).

The following part of this study will show how all these defense mechanisms are applied and used by the main characters of *The Workhouse Ward* in the terms of continuous arguments to overcome their deep fear of loneliness.

4. THE FEAR OF LONELINESS AND ARGUMENT

Although L. Gregory presents her play in a delightful and funny way, there is also a serious touch upon the human relations and deep feelings that the characters show clearly through their direct speech or even hidden sorrow, sometimes carried along with their funny dialogues specially between the two main characters Mike Mcinerney and Michael Miskel. From the very beginning of the play we find Michael Miskel saying: “Isn't it a hard case, Mike Mcinerney, myself and yourself to be left here in the bed, and it the feast of Saint Colman, and the rest of the ward attending on the Mass” (Gregory, 1909, p. 145).

This is the first level of feeling lonely that is mentioned clearly, both old men feel lonely and abandoned by everyone. The word 'Mass' was chosen carefully and may be intentionally by Lady Gregory, it gives the reader the feeling that they are not only abandoned by their families or friends but the social system itself represented by the workhouse. This system that deprives them from the most important thing that a human needs, which is socialising on such a festival day. The two old paupers are always quarrelling and having verbal attacks. The reader would think for a while that they wish to be separated and would be happier if they were far from each other. As the play continues, the reader discovers that this fight is considered as a natural human bond itself that keeps them together and alive. Also, these quarrels act as a defence mechanism against their deep anxiety and fear of loneliness. Here *displacement* mechanism is used by their unconscious minds. As they can't fight the real source of their anxiety of being alone, they choose another way of relief by fighting each other. Lady Gregory herself comments on this quotation saying, "better be quarrelling than lonesome" (Robertson, 1998, p.161). That is proved when Mrs. Donohoe comes to take her brother Mike. Mcinerney tries to convince her to take Miskel as well. Mcinerney has experienced lonesome himself, so he doesn't want to leave him behind and the reader finds him saying, even after all these quarrels:

It is what I am thinking, Honor... I do be weak an odd time.... Any load I would carry, it preys upon my side ... and this man does be weak an odd time with the swelling in his knees ... but the two of us together it's not likely it is at the one time we would fail. Bring the both of us with you, Honor, and the height of the castle of luck on you, and the both of us together will make one good hardy. (Gregory, 1909, p. 157).

Mcinerney's feelings here is not just out of pity in fact he simply considers him as a part of himself, a person who completes him. In the end when his sister refuses, Mcinerney chooses to stay with Miskel. He refuses a luxurious life that his sister describes to him and chooses to quarrel with his comrade who never leaves him:

Fair enough, fair enough. A wide lovely house I have; a few acres of grass land he grass does be very sweet that grows among the stones. And as to the sea, there is something from it every day of the year, a handful of periwinkles to make kitchen, or 7 cockles maybe. There is many a thing in the sea is not decent, but cockles is fit to put before the Lord (Gregory, 1909, pp. 153-154)

Opposite to the male characters who are always in verbal fighting, she prioritises connection with her brother to escape loneliness (Chang, 2018). Mrs. Donohoe understands well and feel what loneliness means. That is clear with her respond to her brother when he refuses to come with her. As she becomes angry she threatens him of leaving him behind again and says 'Let

the two of you stop together, and the back of my hand to you. It is I will leave you there the same as God left the Jews!’ She believes that it would be a great punishment leaving someone behind lonely although it was God’s Punishment to Jews’’. (Gregory, 1909, p. 159) Here is the use of *displacement* defence mechanism by Mrs. Donohoe through her attack on her brother in an attempt to escape her real fear of being lonely. Also, it would suggest the sublimation mechanism as she considers herself a saviour for her brother by adding a high moral role to herself and not just doing this for her own sake as an attempt to escape loneliness. This understanding of the sorrow of loneliness comes from her own experience. Mrs. Donohoe is having a luxurious life or at least a better life than her brother. She does not have to stay in a workhouse and she is not in dire need of her brother’s assistance either. The real reason that pushed her to try to bring him from the workhouse for a long time is loneliness. As her husband died and no one left from her family, she found herself alone, and went back to search for her brother. Donohoe tells her brother “I buried the whole string of them. Himself was the last to go... But it is a lonesome thing the head of a house to have died!... It is what I am thinking, yourself might come and keep me company.” (Gregory, 1909, p. 153)

As Mcinerney Insists to stay with Miskel, Mrs. Donohoe simply leaves him behind again without leaving him even the suit she brought for him and tells him that she can find another person to help her with the house. “Give me back my fine suit so [begins gathering up the clothes], till I go look for a man of my own!” (Gregory, 1909, pp. 158-159).

In this part, Mrs. Donohoe chooses to isolate herself from the problem as a way to escape from the fear and anxiety of loneliness. This leaves no doubt for the reader that Mrs. Donohoe’s search for her brother was not because of their family bond but just because of the need for a company and in order not to be alone which is understood from the fact that her brother can be replaced by any other man.

5. FEAR OF DEATH

Along with the fear of loneliness, the death instinct undoubtedly plays a significant role in the play. According to Freud, the death instinct is not the same as the fear of dying. The fear of death attempts to prevent death, while the death instinct seeks out death. Money-Kyrle points out “They do not logically exclude each other but neither do they necessarily imply each other” (Kyrle, 2019, p. 501). Despite the fact that fear of dying is real and has a big influence, Freud

believed that it does not exist on a deeper, unconscious level. Therefore, fear of dying can be seen more clearly in individual's action and responses.

The Workhouse Ward reflects the unpleasant life of two old paupers, who have shared pain at the workhouse as well as the fear of dying there. During their arguments that start at the beginning of the play, we see both comrades arguing about who has more pain than the other. While Miskell shows the visible signs of gnarled hands and rheumatism as evidence of his infirmity and suffering, McInerney declares that his pain is internal; saying that “to open me, and to analyse me, to know what sort of a pain and a soreness I have in me heart and in me chest” (Gregory, 1909, p. 146). This brings to the reader’s mind the fact that in reality, those poor old men could be cut and analysed by an anatomist as it was common at that age to use criminals and paupers’ corpses for medical researches. Here we can understand not only the hard life in the workhouses but also the hard ending that they might have. We can find McInerney in his argument mentioning that his ancestors’ burial might include fear of his own:

Look at all my own generations that are buried at the Seven Churches. And how many generations of the Miskells are buried in it? Answer me that!”. McInerney continues, recalling a traditional Irish figure; ‘And what do you say to the banshee? Isn’t she apt to have knowledge of the ancient race? Was ever she heard to screech or to cry for the Miskells? ... She was not, but for the six families, the Hyneses, the Foxes, the Faheys, the Dooleys, the McInerneys. It is of the nature of the McInerneys she is I am thinking, crying for them the same as a king’s children. (Gregory, 1909, p. 150)

The Banshee was a mythical female figure who is believed to attend the death ceremony of certain individuals and families, and as Nina Witoszek suggests it was a means by which the dead ‘could still acquire social prestige’ (Witoszek & Sheeran, 1998, p. 208).

According to the Irish tradition, it is so important to have a respectful funeral, while for these two old paupers the best scenario is to be buried in poor graveyard, unmarked. This explains Mrs. Donohoe’s saying about her husband’s funeral when she comes to take her brother: “The Lord be praised he got a fine natural death. Sure we must go through our crosses. And he got a lovely funeral; it would delight you to hear the priest reading the Mass.” (Gregory, 1909, p.153). It can be concluded that being a resident in a workhouse and dying there is considered a social failure in a pauper’s life.

6. CONCLUSION

To conclude, *The Workhouse Ward* is a reflection of its age; the concerns of the society and the social conditions in that age. It spots the light on a very important topic, which is the poor law represented by the workhouse and dominated especially the countryside all over Britain, which was not well received by many Irish Nationalists including Lady Gregory (Crossman 2008). The play takes the work house as a setting that could represent Ireland in general. The life of the two old paupers, their arguments, interests and fear could stand for the Irish people themselves, who share the same hard circumstances, fear and aims. The comic language and funny atmosphere was chosen intentionally by Lady Gregory as it matches the Irish comic spirit as well as to pass her message in a less bitter way. The argument that controls the play's conversation from the early beginning to the end is to hide the fear of being lonely. This fear controls people in the workhouse as well as outside it, in reference to the whole society with no real security provided especially to old aged individuals. The fear of death appears as a natural feeling in the play, which might also be called anxiety that dominates the characters. Unfortunately, death couldn't be a relief for their worries, but another source of worry that they need to think about. The fear of death explains many of the characters' emotions, motives and actions throughout the play. Their actual aim is not to escape death itself, but to experience a relaxed and socially respected one as they failed to achieve comfort and respect throughout their life.

REFERENCES

- Chang, T. (2018). Re-evaluating Lady Gregory in Modern Irish Literature: A feminist ethics study. *GEMA Online® Journal of Language Studies*, 18(3), 101-113. doi:10.17576/gema-2018-1803-06.
- Colm, T. (2002). *Lady Gregory's toothbrush: Toibin, Colm*. Dublin, Ireland: Lilliput.
- Coxhead, E. (1966). *A literary portrait*. London, UK: Secker & Warburg.
- Crossman, V. (2008) "*History in Focus*" *The Poor Law in Ireland, 1838-1948 Oxford Brookes University*.
- Deane, S., Carpenter, A., & Williams, J. (1991). *The Field Day Anthology of Irish writing*. Lawrence Hill, Derry, Northern Ireland, USA: Field Day Publications.

- Freud, A. (2010). *The ego and the mechanisms of defense* (Rev. ed.). Karnac Books.
- Gökdağ, M. (2015). *The impact of social media on consumer purchase intention: The mediating role of brand awareness*. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 175, 347-354. doi: 10.1016/j.sbspro.2015.01.1213.
- Gregory, L. (1909). *Seven short plays*. Dublin and London: Maunsel and Company Ltd.
- Gregory, L. (1972). *Our Irish Theatre: A Chapter of Autobiography*, New York: Oxford University Press.
- Hall, C. S. (1962). *A Primer of Freudian Psychology*. New York: New American Library.
- Kyrle, M. (2019). *New Directions in psychoanalysis: The significance of infant conflict in the*. New York, USA: Routledge.
- Robertson, C. (1998). *The Wordsworth book of humorous quotations*. Hertfordshire, UK: Wordsworth Reference.
- Tyson, L. (2016). *Critical theory today: a user-friendly Guide*. New York: Routledge, Print.
- Witoszek, N. & Sheeran, P. F. (1998). *Talking to the dead: A study of Irish funerary traditions*, Amsterdam, Netherland: Rodopi.

“UYGUN KENDİNİ AÇMA” DAVRANIŞI, BU KAVRAMIN ÖZELLİKLERİ, ÖNEMİ VE BİR PSİKOLOG OLARAK NASIL KULLANILABİLECEĞİ ÜZERİNE

Kl. Psk. Ebru BAĞCI¹, Doç. Dr. Meryem KARAAZİZ²

¹Yakın Doğu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ¹ORCID ID: 0009-006-9781-6859

²Yakın Doğu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, ²ORCID ID: 0000-0002-0085-612X

ÖZET

Kişilerarası ilişkiler, insanların gündelik yaşantılarının bir parçasıdır. İnsanlar, hayatları boyunca başka insanlarla iletişim ve yakın ilişkiler kurma ihtiyacı duyarlar (Dur, 2020). Kişi, ilişki kurduğu kişilere duygu ve düşüncelerini ifade etmek aynı zamanda da karşısındaki kişilerin duygu ve düşüncelerini anlamak ister (Şahin, 2011). Kendini açma davranışı bu noktada önemli bir yere sahiptir. Kendini açma, kişilerin duygu ve düşüncelerini, sorunlarını ve kendisi ile ilgili özel bilgileri diğer kişilerle paylaşmasıdır (Dur, 2020). Kişinin kendini açması için gereken en önemli koşul karşısındaki kişiye güven duymasıdır çünkü kendini açma gün içinde sıradan bir şekilde karşımızdaki kişiyle konuşmaktan farklıdır (Öksüz, 2004). Kendini açma davranışı, uygun düzeyde yapıldığı zaman sağlıklı kişilerarası ilişkilerin kurulmasını sağlar, bu ilişkileri güçlendirir ve geliştirir, kişinin psikolojik ruh halinin daha iyi olmasını sağlar. Akıl sağlığı ve içsel ilişkiler alanlarında yapılan araştırmalar, samimi olarak kendini açma davranışının önemli olduğunu belirtmişlerdir. Kişi, yaşadığı sorunu söylemediği sürece, sorunun çözümü için bir şeyler yapmak olanaklı değildir (Gültekin, 2001). Psikoterapi, ancak danışanların ihtiyaçlarının ne olduğu bilindiğinde hedefine ulaşabilir. Danışanını tanımak ve anlamak önemlidir dolayısıyla danışanın kendini açma davranışı da önemlidir (Durmuş, 2013). Danışmanlık sürecinde ya da psikoterapide, psikoloğun kendini açma davranışı göstermesi konusunda görüşler bulunmaktadır. Bu noktada selektif otantisite kavramı oldukça önemlidir. Psikoloğun seçici kendini açma davranışı, danışanın psikoloğu dürüst, içten ve şeffaf olarak görmesine, daha iyi kendini açma davranışı göstermesine neden olacaktır.

Anahtar Kelimeler : Kişilerarası İletişim, Uygun Kendini Açma, Selektif otantisite.

THE FEAR OF LONELINESS AND DEATH IN *THE WORKHOUSE WARD* AND FREUD'S DEFENSE MECHANISMS

Lec. YAHYA KAMAL MOHAMMAD MOSTAFA¹, Assoc. Prof. Dr. ARZU ÖZYÖN²

¹Istanbul Gelişim University, School of Foreign Languages,

- ORCID ID: 0000-0003-3849-7078

²Kütahya Dumlupınar University, Department of English Language and Literature,

- ORCID ID: 0000-0003-2730-9676

ABSTRACT

The Workhouse Ward is one of the successful plays written by Lady Gregory in the early Twentieth Century. As one of the leaders of the Irish cultural and language revival, we can see her perspective and special use of language reflected in the play. The play displays and discusses the situation of poor people who had to live in workhouses in Ireland after the Great Famine of the 1840s. Through the protagonists of her play, Lady Gregory shows the bad effects of this system in the workhouses on both social and individual levels. Some critics suggest that the themes of the play could be applied to other different places in the world in different ages as well. In order to well understand the play and the characters' motives, we need to look at the psychology of these characters as well as Lady Gregory's biography and style. This paper mainly aims to study the fear of loneliness and death highly presented in the play, along with a presentation of Freud's defense mechanisms used against the fear of death and loneliness in relation to the content of the play.

Key Words: *The Workhouse Ward*, loneliness, fear of death, Freud's defense mechanisms.

DÜŞKÜNLEREVİ KOĞUŞU'NDA YALNIZLIK VE ÖLÜM KORKUSU VE FREUD'UN SAVUNMA MEKANİZMALARI

ÖZET

Düşkünlerevi Koğuşu (The Workhouse Ward), Lady Gregory'nin Yirminci Yüzyılın başlarında yazdığı başarılı oyunlardan biridir. İrlanda kültürel ve dilsel uyanışının liderlerinden biri olarak, onun bakış açısının ve özel dil kullanımının oyuna yansıdığını görebiliriz. Oyun, 1840'lardaki

Büyük Kıtık'tan sonra İrlanda'da yaşlı bakımevlerinde yaşamak zorunda kalan yoksul insanların durumunu anlatıyor ve tartışıyor. Lady Gregory oyununun kahramanları aracılığıyla bu bakım evlerindeki sistemin hem toplumsal hem de bireysel düzeydeki kötü etkilerini göstermektedir. Bazı eleştirmenler, oyunun temalarının farklı çağlarda dünyanın farklı yerlerine de uygulanabileceğini öne sürmektedir. Oyunu ve karakterlerin güdülerini iyi anlamak için Lady Gregory'nin biyografisi ve üslubu kadar bu karakterlerin psikolojilerine de bakmak gerekmektedir. Bu makale, temel olarak oyunda yüksek oranda sunulan yalnızlık ve ölüm korkusunu incelemeyi ve Freud'un yalnızlık ve ölüm korkusuna karşı kullanılan savunma mekanizmalarını oyunun içeriğiyle ilişkili olarak sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Düşkünlerevi Koşuşu*, yalnızlık, ölüm korkusu, Freud'un savunma mekanizmaları.

1. INTRODUCTION

The fear of being alone and fear of death are universal issues and concern people all the time and all over the world. Most people have a need for connection, which grows stronger as they approach the end of their lives. When someone faces death and his friends and family are there to support him through this difficult time, their presence gives his life direction and purpose. Due to the fear of not spending enough time with the people, who mean the most to you, the dread of missing out becomes increasingly pervasive in the latter days of life. For many, being alone in life would be more bitter and hard than dying alone itself. People try to escape this in many ways and to find someone to be beside them to overcome this feeling, even if this person is not the best match. The only aim here is to relieve the fear of loneliness and death. Lady Gregory in her play *The WorkHouse Ward* spotted the light on this issue through the main characters. However, she wanted to write a play that reflects the lives of many Irish people who had to continue their lives inside the workhouse suffering lonesome and the fear of dying alone, as she stated 'I sometimes think that the two scolding paupers are a symbol of ourselves in Ireland'. The play and its theme, the fear of lonesome and dying alone became famous worldwide as it is a universal topic that concern everyone and can be seen everywhere of borders and different cultural backgrounds.

2. LADY GREGORY AND THE ABBEY THEATER

Isabella Augusta, Lady Gregory (15 March 1852 – 22 May 1932) is considered to be one of the leading dramatists in the Irish theatre. Although her family back-ground was

classified to be close to the British rule, she wrote many plays and books that revived stories from Irish legends and folklore (Colm, 2002). Her tendency to cultural nationalism is clearly seen in her works. Realizing the language as a pillar of the nation, Gregory organised Irish lessons at Coole's School. One of the famous tutors she hired was the Irish language activist Norma Borthwick. Lady Gregory was also interested in collecting the old Irish tales from folklore especially from the residents of The Gort Workhouse where old people used to live. She later recalled, "when I went looking for the stories in the old writings, I found that the Irish in them is too hard for any person to read that has not made a long study of it (Coxhead, 1969, p. 57).

This activity led to the publication of a number of volumes of folk material, including *A Book of Saints and Wonders* (1906), *The Kiltartan History Book* (1909) and *The Kiltartan Wonder Book* (1910). She also produced a number of collections of "Kiltartanese" versions of Irish myths, including *Cuchulain of Muirthemne* (1902) and *Gods and Fighting Men* (1903). In his introduction to *Cuchulain of Muirthemne* Yeats wrote, "I think this book is the best that has come out of Ireland in my time." (Gregory, 1972, p.7)

One of her greatest contributions to the Irish cultural revival is her establishment of the Abbey Theatre in Dublin with Yeats and Edward Martyn. They believed that drama is the effective method of reviving the Irish culture. Gregory along with Yeats and Martyn started to produce Irish and Celtic plays (Deane et al, 1991, pp.117-126). They had a vision which can be concluded:

We propose to have performed in Dublin in the spring of every year certain Celtic and Irish plays, which whatever their degree of excellence will be written with a high ambition, and so build up a Celtic and Irish school of dramatic literature. We will show that Ireland is not the home of buffoonery and of easy sentiment, as it has been represented, but the home of an ancient idealism. We are confident of the support of all Irish people, who are weary of misrepresentation, in carrying out a work that is outside all the political questions that divide us. (Gregory, 1972, p.20)

3. FREUD'S DEFENSE MECHANISMS RELATED TO THE WORKHOUSE WARD

Dramatic works often reflect human experience and deal with a wide range of issues. Literary texts may reflect human struggles, such as psychological issues as they are represented in the internal conflicts of the characters. The psychoanalysis of these conflicts would explain

the real reasons for such psychological problems and anxiety. people need to relax in order to feel less anxious, and they do this by using defense mechanisms (Hall, 1999, p.68). As a result, defensive mechanisms serve to keep people safe from anxiety. However, when our ego defensive mechanisms are ineffective, we experience anxiety. Anxiety is highly crucial because it symbolises our fundamental difficulties, such as low self-esteem, fear of intimacy, fear of abandonment, and fear of betrayal (Tyson, 2016, p.15). Sigmund Freud discusses the common behaviors people adopt to lessen or escape anxiety. He refers to them as defense mechanisms. One of the key components of psychoanalytical theory is the defense mechanism. The core element of the psychiatric discipline of psychoanalysis is the distinction of the conscious and unconscious levels of the human mind. When a person experiences intense anxiety and emotional conflict, their defense mechanisms become active. The ego uses a defense mechanism as a means of preventing bad conduct from happening while also lowering worry (Gökdağ, 2015, p. 348). Freud explains many of these defense mechanisms, some of which are handled in this study.

The first mechanism to talk about is *regression*; which is a defence mechanism occurs when a person suffers a short-term or ongoing reversion of the ego in earlier stage of development. It occurs when the person is unable to respond to an unacceptably strong impulse or incident in a more mature way. The person's uncontrollable emotions make him/her feel stressed and uncomfortable, which causes the person to regress to his/her earlier developmental stage and act like a child. Regressive behavior is typically displayed by children to express their distress. For example, when they get a younger sibling, their parents give him or her more attention, which causes them to feel envy. To regain their parents' attention, the kids will imitate their younger sibling (Freud, 2010, pp.34-35). Insecurity, worry, or being afraid of any unpleasant incident can all contribute to regression.

The second mechanism to be highlighted is *denial*, this mechanism or mind strategy when repression comes to the surface of the conscious mind, it starts to show detailed information of the repressed desire or fear that was in the unconscious mind. This mechanism works by ignoring and denying any fact or problem that causes anxiety to this person (Freud, 2010, p.21).

The third mechanism to consider is *displacement*. Displacement is a defensive strategy in which a person transfers a threat or danger-arousing emotion, a typically an aggressive or angry emotion from one circumstance to another. The person directs the irritation or the source of the tension away from himself/herself and drop it on less intimidating target. Displacement occurs when a person believes that someone who is actually the target of their damage has greater

authority or influence, making it impossible for him or her to aim her anger at the target. The person switches the actual thing with one that is less dangerous in order to feel better (Freud, 2010, p.p 42-43).

Another defense mechanism is *sublimation*. Sublimation is a defense mechanism in which a person changes her/his suppressed desires or feelings into socially more acceptable forms. The transition takes place as a result of suppressed motives being viewed as negative traits and turned into desires that are improper to express consciously. Nevertheless, the individual does not want to suppress his or her desires, so lets them out by giving them socially appreciated forms and giving them worth (Freud, 2010, p. 33-35).

The last mechanism to be discussed is *isolation*; which happens when the stressed person feels threatened or annoyed because of specific situation. In this case, the person tries to build a barrier between himself or herself by distancing himself or herself from this situation (Freud, 2010, p.198). According to Tyson, psychoanalytical criticism has always played a significant role in our lives. We recognize the importance of these ideas since psychological factors have a significant impact on our lives. By comprehending, applying, and interpreting these essential ideas, we are able to explain human behavior that leaves us confused. Therefore, by using psychoanalytic principles, we can fully comprehend the significance of literary works that are related to human behavior (2016, pp.13-14).

The following part of this study will show how all these defense mechanisms are applied and used by the main characters of *The Workhouse Ward* in the terms of continuous arguments to overcome their deep fear of loneliness.

4. THE FEAR OF LONELINESS AND ARGUMENT

Although L. Gregory presents her play in a delightful and funny way, there is also a serious touch upon the human relations and deep feelings that the characters show clearly through their direct speech or even hidden sorrow, sometimes carried along with their funny dialogues specially between the two main characters Mike Mcinerney and Michael Miskel. From the very beginning of the play we find Michael Miskel saying: “Isn't it a hard case, Mike Mcinerney, myself and yourself to be left here in the bed, and it the feast of Saint Colman, and the rest of the ward attending on the Mass” (Gregory, 1909, p. 145).

This is the first level of feeling lonely that is mentioned clearly, both old men feel lonely and abandoned by everyone. The word 'Mass' was chosen carefully and may be intentionally by Lady Gregory, it gives the reader the feeling that they are not only abandoned by their families or friends but the social system itself represented by the workhouse. This system that deprives them from the most important thing that a human needs, which is socialising on such a festival day. The two old paupers are always quarrelling and having verbal attacks. The reader would think for a while that they wish to be separated and would be happier if they were far from each other. As the play continues, the reader discovers that this fight is considered as a natural human bond itself that keeps them together and alive. Also, these quarrels act as a defence mechanism against their deep anxiety and fear of loneliness. Here *displacement* mechanism is used by their unconscious minds. As they can't fight the real source of their anxiety of being alone, they choose another way of relief by fighting each other. Lady Gregory herself comments on this quotation saying, "better be quarrelling than lonesome" (Robertson, 1998, p.161). That is proved when Mrs. Donohoe comes to take her brother Mike. Mcinerney tries to convince her to take Miskel as well. Mcinerney has experienced lonesome himself, so he doesn't want to leave him behind and the reader finds him saying, even after all these quarrels:

It is what I am thinking, Honor... I do be weak an odd time.... Any load I would carry, it preys upon my side ... and this man does be weak an odd time with the swelling in his knees ... but the two of us together it's not likely it is at the one time we would fail. Bring the both of us with you, Honor, and the height of the castle of luck on you, and the both of us together will make one good hardy. (Gregory, 1909, p. 157).

Mcinerney's feelings here is not just out of pity in fact he simply considers him as a part of himself, a person who completes him. In the end when his sister refuses, Mcinerney chooses to stay with Miskel. He refuses a luxurious life that his sister describes to him and chooses to quarrel with his comrade who never leaves him:

Fair enough, fair enough. A wide lovely house I have; a few acres of grass land he grass does be very sweet that grows among the stones. And as to the sea, there is something from it every day of the year, a handful of periwinkles to make kitchen, or 7 cockles maybe. There is many a thing in the sea is not decent, but cockles is fit to put before the Lord (Gregory, 1909, pp. 153-154)

Opposite to the male characters who are always in verbal fighting, she prioritises connection with her brother to escape loneliness (Chang, 2018). Mrs. Donohoe understands well and feel what loneliness means. That is clear with her respond to her brother when he refuses to come with her. As she becomes angry she threatens him of leaving him behind again and says 'Let

the two of you stop together, and the back of my hand to you. It is I will leave you there the same as God left the Jews!’ She believes that it would be a great punishment leaving someone behind lonely although it was God’s Punishment to Jews’’. (Gregory, 1909, p. 159) Here is the use of *displacement* defence mechanism by Mrs. Donohoe through her attack on her brother in an attempt to escape her real fear of being lonely. Also, it would suggest the sublimation mechanism as she considers herself a saviour for her brother by adding a high moral role to herself and not just doing this for her own sake as an attempt to escape loneliness. This understanding of the sorrow of loneliness comes from her own experience. Mrs. Donohoe is having a luxurious life or at least a better life than her brother. She does not have to stay in a workhouse and she is not in dire need of her brother’s assistance either. The real reason that pushed her to try to bring him from the workhouse for a long time is loneliness. As her husband died and no one left from her family, she found herself alone, and went back to search for her brother. Donohoe tells her brother “I buried the whole string of them. Himself was the last to go... But it is a lonesome thing the head of a house to have died!... It is what I am thinking, yourself might come and keep me company.” (Gregory, 1909, p. 153)

As Mcinerney Insists to stay with Miskel, Mrs. Donohoe simply leaves him behind again without leaving him even the suit she brought for him and tells him that she can find another person to help her with the house. “Give me back my fine suit so [begins gathering up the clothes], till I go look for a man of my own!” (Gregory, 1909, pp. 158-159).

In this part, Mrs. Donohoe chooses to isolate herself from the problem as a way to escape from the fear and anxiety of loneliness. This leaves no doubt for the reader that Mrs. Donohoe’s search for her brother was not because of their family bond but just because of the need for a company and in order not to be alone which is understood from the fact that her brother can be replaced by any other man.

5. FEAR OF DEATH

Along with the fear of loneliness, the death instinct undoubtedly plays a significant role in the play. According to Freud, the death instinct is not the same as the fear of dying. The fear of death attempts to prevent death, while the death instinct seeks out death. Money-Kyrle points out “They do not logically exclude each other but neither do they necessarily imply each other” (Kyrle, 2019, p. 501). Despite the fact that fear of dying is real and has a big influence, Freud

believed that it does not exist on a deeper, unconscious level. Therefore, fear of dying can be seen more clearly in individual's action and responses.

The Workhouse Ward reflects the unpleasant life of two old paupers, who have shared pain at the workhouse as well as the fear of dying there. During their arguments that start at the beginning of the play, we see both comrades arguing about who has more pain than the other. While Miskell shows the visible signs of gnarled hands and rheumatism as evidence of his infirmity and suffering, McInerney declares that his pain is internal; saying that “to open me, and to analyse me, to know what sort of a pain and a soreness I have in me heart and in me chest” (Gregory, 1909, p. 146). This brings to the reader’s mind the fact that in reality, those poor old men could be cut and analysed by an anatomist as it was common at that age to use criminals and paupers’ corpses for medical researches. Here we can understand not only the hard life in the workhouses but also the hard ending that they might have. We can find McInerney in his argument mentioning that his ancestors’ burial might include fear of his own:

Look at all my own generations that are buried at the Seven Churches. And how many generations of the Miskells are buried in it? Answer me that!”. McInerney continues, recalling a traditional Irish figure; ‘And what do you say to the banshee? Isn’t she apt to have knowledge of the ancient race? Was ever she heard to screech or to cry for the Miskells? ... She was not, but for the six families, the Hyneses, the Foxes, the Faheys, the Dooleys, the McInerneys. It is of the nature of the McInerneys she is I am thinking, crying for them the same as a king’s children. (Gregory, 1909, p. 150)

The Banshee was a mythical female figure who is believed to attend the death ceremony of certain individuals and families, and as Nina Witoszek suggests it was a means by which the dead ‘could still acquire social prestige’ (Witoszek & Sheeran, 1998, p. 208).

According to the Irish tradition, it is so important to have a respectful funeral, while for these two old paupers the best scenario is to be buried in poor graveyard, unmarked. This explains Mrs. Donohoe’s saying about her husband’s funeral when she comes to take her brother: “The Lord be praised he got a fine natural death. Sure we must go through our crosses. And he got a lovely funeral; it would delight you to hear the priest reading the Mass.” (Gregory, 1909, p.153). It can be concluded that being a resident in a workhouse and dying there is considered a social failure in a pauper’s life.

6. CONCLUSION

To conclude, *The Workhouse Ward* is a reflection of its age; the concerns of the society and the social conditions in that age. It spots the light on a very important topic, which is the poor law represented by the workhouse and dominated especially the countryside all over Britain, which was not well received by many Irish Nationalists including Lady Gregory (Crossman 2008). The play takes the work house as a setting that could represent Ireland in general. The life of the two old paupers, their arguments, interests and fear could stand for the Irish people themselves, who share the same hard circumstances, fear and aims. The comic language and funny atmosphere was chosen intentionally by Lady Gregory as it matches the Irish comic spirit as well as to pass her message in a less bitter way. The argument that controls the play's conversation from the early beginning to the end is to hide the fear of being lonely. This fear controls people in the workhouse as well as outside it, in reference to the whole society with no real security provided especially to old aged individuals. The fear of death appears as a natural feeling in the play, which might also be called anxiety that dominates the characters. Unfortunately, death couldn't be a relief for their worries, but another source of worry that they need to think about. The fear of death explains many of the characters' emotions, motives and actions throughout the play. Their actual aim is not to escape death itself, but to experience a relaxed and socially respected one as they failed to achieve comfort and respect throughout their life.

REFERENCES

- Chang, T. (2018). Re-evaluating Lady Gregory in Modern Irish Literature: A feminist ethics study. *GEMA Online® Journal of Language Studies*, 18(3), 101-113. doi:10.17576/gema-2018-1803-06.
- Colm, T. (2002). *Lady Gregory's toothbrush: Toibin, Colm*. Dublin, Ireland: Lilliput.
- Coxhead, E. (1966). *A literary portrait*. London, UK: Secker & Warburg.
- Crossman, V. (2008) "*History in Focus*" *The Poor Law in Ireland, 1838-1948 Oxford Brookes University*.
- Deane, S., Carpenter, A., & Williams, J. (1991). *The Field Day Anthology of Irish writing*. Lawrence Hill, Derry, Northern Ireland, USA: Field Day Publications.

- Freud, A. (2010). *The ego and the mechanisms of defense* (Rev. ed.). Karnac Books.
- Gökdag, M. (2015). *The impact of social media on consumer purchase intention: The mediating role of brand awareness*. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 175, 347-354. doi: 10.1016/j.sbspro.2015.01.1213.
- Gregory, L. (1909). *Seven short plays*. Dublin and London: Maunsel and Company Ltd.
- Gregory, L. (1972). *Our Irish Theatre: A Chapter of Autobiography*, New York: Oxford University Press.
- Hall, C. S. (1962). *A Primer of Freudian Psychology*. New York: New American Library.
- Kyrle, M. (2019). *New Directions in psychoanalysis: The significance of infant conflict in the*. New York, USA: Routledge.
- Robertson, C. (1998). *The Wordsworth book of humorous quotations*. Hertfordshire, UK: Wordsworth Reference.
- Tyson, L. (2016). *Critical theory today: a user-friendly Guide*. New York: Routledge, Print.
- Witoszek, N. & Sheeran, P. F. (1998). *Talking to the dead: A study of Irish funerary traditions*, Amsterdam, Netherland: Rodopi.

MALE COMPANIONSHIP IN *THE EPIC OF GILGAMESH*, *THE ILIAD*, AND *THE AENEID*

ASSOC. PROF. DR. KÜBRA BAYSAL¹,

¹Ankara Yıldırım Beyazıt University, School of Foreign Languages,

- <https://orcid.org/0000-0003-0476-4887>

ABSTRACT

This study analyses the significance of male bonding in *The Epic of Gilgamesh*, the *Iliad*, and the *Aeneid* as an element functional for the maturation of the heroes and the general flow of the epic poem by displaying the heroic deeds of the heroes after the loss of their male companion(s). Gilgamesh displays a special relationship with Enkidu, Achilles with Patroclus, and Aeneas with Pallas as fellows with whom they experience a deep, profound kind of love which at times turns out to be homoerotic. Hence, the presence of male bonding encourages positive changes in the characters of Gilgamesh, Achilles, and Aeneas and brings out their human side while its absence brings forth the violent and tragic parts of the epic plot that exhibits the actions of the grieving and avenging heroes, which is essentially what attains these poems the epic quality.

Keywords: male companionship, homoeroticism, epic, Aristotle.

INTRODUCTION

Introducing Gilgamesh, Achilles and Aeneas as great epic heroes, *The Epic of Gilgamesh*, the *Iliad*, and the *Aeneid* depict the impact of these characters in their community and lays bare their relationship with other men and women. Epic heroes are mostly seen as “objects of desire” (Lowatt, 2013: 265) emitting power and physical beauty that sway the minds of their people. As these heroes belong to the world of antiquity and the Heroic Age, male companionship sometimes proves more significant for them than sharing intimacy with women. Illustrating this, they interact with their male companions on another level. They fight and slumber with them and share feelings and ideas. Male fellows contribute to the maturation of the heroes and help them fulfil their parts as epic heroes. In this sense, male bonding is vital because “alter ego male companion[s]” (Beye, 2006: 268) change the course of action in the epic for their significance in the eyes of the heroes. In this respect, male companionship is an indispensable part of these epic poems for they are what makes these works full of spirit and action resulting from the deep commitment and love of the heroes for their male fellows.

ENKIDU IN *THE EPIC OF GILGAMESH*

Enkidu is a wild man created by Goddess Aruru like an animal who later gets to be Gilgamesh's best friend. He lives among animals and eats grass with them. However, Aruru decides to turn him into a man and send him on his way to meet King Gilgamesh, who oppresses and exploits the people of Uruk. After learning human sexuality with Shamhat for seven days, Enkidu gets involved in the societal life and soon comes across with Gilgamesh while he is claiming his right on a bride. Although they fight instantly at that point, they come to regard one another as equals afterwards and their friendship grows by each passing day.

In this respect, recalling Aristotle's *Nicomachean Ethics*, there are four types of friendship mentioned, and the last one is true friendship. It is the friendship of virtue, love and trust between men who see one another equal. Likewise, according to Aristotle, the criteria for true friendship are defined as follows: the friendship must grow over time, must be between two equals, and must be permanent and enduring (1999: 127). As clearly observed, all these qualities apply to Gilgamesh and Enkidu's relationship. Although they first meet in a contest, their friendship develops over time as they share more. The two of them treat and rely on each other as equals throughout their adventures, and their friendship proves resilient ("Gilgamesh" 2014). Although Enkidu is a wild man by origin, he becomes the closest person and an equal to Gilgamesh as they travel, slumber together and fight with Humbaba and finally kill the Bull of Heaven, which dooms Enkidu to a painful death by the decree of gods.

In a likewise perspective, both men are equals in that Gilgamesh is one-third mortal and he realises his more dominant mortality through Enkidu whereas Enkidu leaves his animalistic attitudes behind, discovers his humanity and bonds with Gilgamesh through love, which eventually displays a steady relationship of equals ("Gilgamesh" 2014). They have grown so intimate that after Enkidu's death, Gilgamesh mourns for him for days until maggots grow out of Enkidu's body. He expresses his love for Enkidu while he recounts their adventures together until the moment Enkidu dies. His profound grief and disillusionment with the bitterness of life expose his intimate feelings for Enkidu and suggests that Enkidu shall always remain steady in Gilgamesh's heart.

About the homo-erotic aspect of their relationship, it is evident in the text that Enkidu displays a feminine look. The way he is created is another indicator of the nature of his relationship to Gilgamesh. As Gilgamesh's mother, Ninsun, talks about Enkidu's creation, she makes it clear that Enkidu belongs to the group of women who are in servitude for Gilgamesh: "[o] mighty Enkidu, you are not sprung from my womb,/ but henceforth your brood will belong with the

votaries of/ the priestesses, the hierodules, and the women of the temple” (III, 121). Furthermore, in their intimate relationship, Gilgamesh sometimes regards Enkidu as his wife and sees him as a bride (Ackerman, 2005: 84). Likewise, Enkidu’s hair is like a woman’s and Gilgamesh makes love to Enkidu in his dreams. Then again, when they meet, both abandon their sexual relations with women and prefer to spend time together, which highly suggests a homoerotic relationship. Finally, Enkidu is the second closest person to the epic hero as Gilgamesh holds hands, kisses, and embraces him (Maier, 1997: 86).

Similarly, Enkidu plays an essential part in *The Epic of Gilgamesh* through his death. It is only after losing Enkidu that Gilgamesh realises his vulnerability as a human being and sets forth for his quest of immortality. Likewise, in the Akkadian tradition, the relationship of Gilgamesh and Enkidu serves for a higher thematic purpose: making the epic hero come to terms with his mortality through the loss of a beloved one (Ackerman, 2005: 35). Thus, Enkidu’s presence, as well as death, awaken heroic qualities in Gilgamesh. After Enkidu’s death, Gilgamesh meets Utnapishtim during his quest, loses the magical plant he is searching for and eventually accepts his mortality to live as a happy human being, man, and king until his death (Beckman:1993: 211).

PATROCLUS IN THE *ILIAD*

Scholars of the classical literature acknowledge the relationship between Achilles and Patroclus as a controversial one. It is interpreted as a homoerotic bond or merely brotherhood, used as a vehicle to initiate Achilles’s return to the Trojan War in the *Iliad*. Principally, Patroclus is Achilles’ older relative. He has been with him for long years, and they have grown so close that he has a special place in Achilles’ life. So much so that Achilles prays in his heart all others can perish except Patroclus and himself. What they feel for one another is extraordinary, which exceeds beyond the boundaries of heterosexual human love.

As also displayed in Aeschylus’ the *Myrmidons*, the sexual element in Achilles and Patroclus’ relationship is in the foreground, which vaguely calls forth the homoeroticism aspect in the poem (Warwick, 2013: 3, 5). Similarly, Achilles’ behaviours after Patroclus’ death put forth the nature of their relationship as lovers. He does not sleep, bathe, or eat anything as he grieves for him, which parallels Gilgamesh’s reaction to Enkidu’s death. Achilles’ fury on Hector is another outcome of his deep sorrow (Clarke, 1978: 385). Even Apollo expresses his opinion on Achilles’ excessive grief over Patroclus’ death and tells that it exaggerates the limits of sorrow felt for a friend, even for a brother or son (24, 46-49). Proving Apollo’s words, Achilles accepts

the depth of his pain and articulates how he laments for Patroclus more acutely than he would be lamenting for his father or son.

Nevertheless, Patroclus is known as an elderly brother figure for Achilles, who has been a companion and an advisor to him, which posits him as a father or brother figure with parental supervision. Another notion is that Patroclus acts as the “alter ego” for Achilles and reflects the human side and real identity of the epic hero, which makes his presence and relationship with Achilles virtuous (Finlay, 1980: 267-8). Yet, whatever his exact part in Achilles’ life might be, it is a fact that Patroclus’ death has vital importance changing the course of events in *the Iliad*. It not only brings an end to the wrath of Achilles but also forces him back to the battlefield, which ends with Hector’s death. It is an interesting detail that the same Achilles, who previously refused Agamemnon’s gifts and remained inactive as a warrior, takes part in the war once again after his beloved companion, Patroclus dies. Patroclus’ another function in the *Iliad* is the changes his death induces in the hero, Achilles. Losing Patroclus, Achilles performs humility, maturation, and self-sacrifice as he follows the law of the gods and comes to understand Priam’s grief for Hector despite his wrath because of Patroclus’ death. Achilles is not the same egocentric person anymore after he experiences the death of his beloved man. He feels pain and remorse after killing Hector and witnesses King Priam’s love for his son. Observing the human aspect in his rival, he understands his mortality, recognises his *hamartia*, and grows mature and humble as an epic hero who is to face his approaching death (Schein, 1984: 56).

PALLAS IN THE AENEID

Even though the relationship between Aeneas and Pallas is not represented or suggested as explicitly homo-erotic as in *The Epic of Gilgamesh* or the *Iliad*, Pallas bears high significance especially in the ending of the *Aeneid* as Aeneas kills Latin warrior and lord, Turnus, to avenge Pallas. Hence, having profound value for Aeneas, Pallas is the male companion putting Aeneas into the path of heroic bravery and violence in the poem.

Aeneas is the epic hero marked with deep human emotions and sensibility. Likewise, he has intense feelings for Pallas despite lacking explicit evidence of sexual connotations. Still, the language Aeneas uses while he is with Pallas displays the depth of emotions he feels for him, which is more intense than when he is speaking to his son, Ascanius. Pallas seems to be the primary emotional focus for Aeneas as a male companion as with the case of Achates, who cannot succeed to replace Pallas or put Aeneas at ease the way Pallas does (Aldrich and Votherspoon, 2002: 9). Then again, the part when Aeneas sees Pallas’ dead body is very

striking: he thinks of him as beautiful and attractive for his “smooth chest” and “snowy” body (11, 39-41). Therefore, sensual imagery substantially reflects Aeneas’ emotions for Pallas. Furthermore, Aeneas’ lamenting speech also reflects his grief for the young man. After seeing Pallas’ dead body, he likens him to a hyacinth (Reed, 2004: 39).

As a result of his love and sense of responsibility towards Pallas because Pallas’ life was entrusted to him by his father, Aeneas commits violent acts to avenge his death. He kills suppliants begging for their lives and leaves them without the ritual for the burial of the enemy feeling content that animals will eat their bodies. In this respect, Aeneas is the only character in the *Aeneid* who commits such extremities of violence (Farron, 1986: 69). In the same way, it is Pallas, who calls forth Turnus’ death with his own death. The duel between Aeneas and Turnus reminds the duel between Pallas and Turnus, which suggests the similarity between Aeneas and Pallas and renews Pallas’ death through Turnus’ death after the sight of the baldric (Conover, 2007: 13). Thus, Pallas serves for the foundation of Rome with his death as Aeneas feels obliged to kill the Latin commander to avenge him. It is hence that Aeneas plants the roots of the mighty Roman Empire without the presence of the rebellious Latin commander, Turnus.

Finally, Pallas’s death has a subtle resemblance to Patroclus’ death and the revenge of Achilles in murdering Hector. This allusion is functional since it illustrates the significance of the “youthful beauty” in the anger of the epic hero (Nortwick, 1980: 304). Likewise, Turnus is identical with Hector in that Turnus gets cheated through Aeneas’ imago while Achilles’ reflection similarly tricks Hector during battle. Then again, Aeneas’ anger over Pallas’ death by Turnus has a parallel function in the *Iliad* with Achilles’ wrath after Hector kills Patroclus. It is almost in the same fashion as the *Iliad* when Aeneas performs the role of Achilles in Book V. However, there are crucial differences between the two texts in terms of the avenging of the male companions. Aeneas’ anger emerges to be the result of his *pietas* (duty) while Achilles acts through his *furor* (wrath). Aeneas is possessed by *furor* for a short while, but he manages to overcome it eventually, unlike Achilles, who is destroyed by his fury (Nortwick, 1980: 308-10).

CONCLUSION

Male companions of the epic heroes have vital roles in the epic works in terms of the turning of the events in *The Epic of Gilgamesh*, the *Iliad*, and the *Aeneid*, whether or not they are sexually associated with the hero. Enkidu contributes to Gilgamesh’s maturation, helps him discover his humane side and become a good king for his people in the end. Different from

Enkidu, but similarly intimate with the epic hero, Patroclus gives Achilles grief through his death which leads to Achilles' *hamartia* resulting in regretful acts along with a positive change: eventual maturation before his death. Finally, Pallas dies as he fights for his people and Aeneas kills Turnus, the Latin commander for wearing Pallas' sword-belt. However, Aeneas is victorious, unlike Achilles in the end. After fighting and killing Turnus for his faulty deeds, Aeneas struggles to build a home for his people, the Trojans and thus becomes the hero of his nation. Hence, Enkidu, Patroclus and Pallas serve to the general flow of action, and the impressive ending of the narratives, which accentuates their prominent function as alter ego for the heroes in *The Epic of Gilgamesh*, the *Iliad*, and the *Aeneid* stirring new discussions among modern readers.

WORKS CITED

- Ackerman, S. *When Heroes Love: The Ambiguity of Eros in the Stories of Gilgamesh and David*. New York: Columbia University Press, 2005.
- Aldrich, R. and Votherspoon, G. *Who's who in Gay and Lesbian History: From Antiquity to World War II*. London: Routledge, 2002.
- Aristotle. *Nicomachean Ethics*. Trans. by W. D. Ross. Kitschener: Batoche Books, 1999.
- Beckman, D. S. "The Wild Man: Images of Liminality. Prolegomena to a study of *Gilgamesh* and Montaigne's *Des Cannibales*" PhD Dissertation, University of North Carolina, Dept. of Comparative Literature, 1993. 05 Jun 2014.
- Beye, C. R. *Ancient Epic Poetry: Homer, Apollonius, Virgil with a Chapter on the Gilgamesh Poems*. Illinois: Bolchazy-Carducci, 2006.
- Clarke, W. M. "Achilles and Patroclus in Love" Louisiana State University, 1978. 07 Jun 2014.
- Conover, K. "Rereading the Death of Turnus: Ritual, Time and Poetics in the *Aeneid*" *Princeton/Stanford Working Papers in Classics*, Princeton University, 2007.
- "Gilgamesh and Enkidu: An Embodiment of Aristotelian Ideals of Friendship"
<http://kazanponame.blogspot.com.tr/2013/02/gilgamesh-and-enkidu-embodiment-of.html> (2014) 06 Jun 2014.
- Farron, S. "Aeneas' Revenge for Pallas as a Criticism of Aeneas" *Acta Classica XXIX* (1986): 69-83.

- Finlay, R. "Patroklos, Achilleus, and Peleus: Fathers and Sons in the 'Iliad'" *The Classical World*, 73(5), (1980): 267-273.
- Homer. *The Iliad*. Trans. by Samuel Butler. Los Angeles: Orange Street, 1998.
- Lowatt, H. *The Epic Gaze: Vision, Gender, and Narrative in Ancient Epic*. Cambridge: Cambridge University, 2013.
- Maier, J. R. *Gilgamesh: A Reader*. Illinois: Bolchazy-Carducci, 1997.
- Nortwick, T. "Aeneas, Turnus, and Achilles" *Transactions of the American Philological Association* (1974-), Vol. 110 (1980): 303-314.
- Reed, J. D. "A Hellenistic influence in *Aeneid IX*" *Faventia* 26(1), (2004): 27-42.
- Schein, S. L. *The Mortal Hero: An Introduction to Homer's Iliad*. Berkeley: University of California Press, 1984.
- The Epic of Gilgamesh*. Ed. Andrew George. London: Penguin, 1999.
- Virgil. *The Aeneid*. Pennsylvania: The Electronic Classics Series, 2013.
- Warwick, C. "The Chaste Consecration of the Thighs: Post-Homeric Representations of Achilles and Patroclus in Classical Greek Literature" *The UC Davis Undergraduate Research Journal*, Vol. 15 (2013).
<http://UndergraduateResearch.UCDavis.edu/Explorations>. 07 Jun 2014.

MAURICE MERLEAU-PONTY'DE GELENEK ELEŞTİRİSİ OLARAK FENOMENOLOJİ

PHENOMENOLOGY AS CRİTİQUE OF TRADITION IN MAURICE MERLEAU- PONTY

Doç. Dr. Emrah AKDENİZ

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü

ORCID NO: 0000-0002-0538-9153

ÖZET

20. Yüzyılın öne çıkan felsefi ekollerinden birisi olan fenomenolojinin Fransa'da Levinas ve Sartre'la birlikte en önemli isimlerinden birisi olan Maurice Merleau-Ponty'nin yapıtlarının sunmuş olduğu düşünsel olanaklar, henüz tam anlamıyla ortaya çıkarılamamıştır. Bilincin neliği, algının işleyişi, gerçekliğin yapısı, bilinç beden ilişkisi, idealizm ve determinizm tartışması, hakikatin özü, hakikatin perspektifsel açılımı, tarihsellik, kültürlerarasılık, dünyanın kavranışı ve dünyayla ilişki ve hatta günümüzde hâlâ felsefede bilim çevreleri üzerinden süregelen natüralizm temelli tartışmaların neredeyse hepsi bir şekilde Ponty'nin metinlerinde karşımıza çıkmakta ve- ilginç olan nokta- bu sorunların birçoğuna da ikna edici karşılıklar verilmektedir. Ponty'nin temel eleştirisi, geleneksel metafiziğin bilgi anlayışının düalist bir yapıda olmasıydı; çünkü ona göre, Platon, Descartes ve Kant gibi büyük filozofların felsefelerinde gerçeklik sorunu gibi problemlerin ortaya çıkmasının temel nedeni, özellikle idealizm ve determinizm yaklaşımlarının indirgemeci bir karakterde olmasıydı. Bu bağlamda Ponty, bilincin geçerli olan paradigmlar çerçevesinde ele alınamayacağını düşünerek fenomenolojisinin merkezine *Beden* kavramını koyar; çünkü ona göre, beden, bilinçten soyutlanamayan bir birlikteliği ifade eder ve bilinç haline gelmiş beden olarak fenomenal bir olgu şeklinde yorumlanır; başka bir ifadeyle, fenomenal beden olarak anlaşılan beden dünya- içinde-olmaklık olarak anlaşılır ve bu haliyle bedenleşen bilinç hakikat kavramıyla ilgisinde düşünülür. Hakikat kavramını ise Ponty, dünya- içinde varlık olarak insanın zamansallığı ve tarihin sentez öznesi olması sorunuyla birlikte ele alır; dolayısıyla onun fenomenolojisinde hakikat kavramı ve perspektif kavramının da önem arz ettiği açıktır; sonuç olarak insan, bedenlenmiş bilinç olarak hakikatin kesişimsel yapısı bağlamında kültürün yapıcısı ve etkileneni konumundadır ve insanı böyle bütünleşik bir ağ içinde anlamak da ancak zenginleştirilmiş, tarihselliğe vurgu yapan bir fenomenoloji ile mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Fenomenoloji, Bilinç, Beden, Perspektif, Hakikat

ABSTRACT

The intellectual possibilities offered by the works of Maurice Merleau-Ponty, one of the most important names of phenomenology, one of the prominent philosophical schools of the 20th century, together with Levinas and Sartre in France, have not been fully revealed yet. The nature of consciousness, the functioning of perception, the structure of reality, the consciousness-body relationship, the discussion of idealism and determinism, the essence of truth, the opening of truth as perspectives, historicity, interculturality, the understanding of the world and the relationship with the world, and even today, almost all naturalism-based debates in philosophy still continue, in a way, appears in Ponty's texts, and - the interesting point - many of these questions are also given convincing answers. Ponty's main criticism was that the traditional metaphysics' understanding of knowledge was of a dualist structure; because, according to him, the main reason for the emergence of problems such as the problem of reality in the philosophies of great philosophers such as Plato, Descartes and Kant was the reductionist character of especially idealism and determinism approaches. In this context, Ponty puts the concept of *Body* in the center of his phenomenology, thinking that consciousness cannot be handled within the framework of valid paradigms; because, according to him, the body expresses a unity that cannot be abstracted from consciousness and is interpreted as a phenomenal fact as the body that has become conscious; in other words, the body understood as the phenomenal body is understood as being-in-the-world, and the consciousness embodied as such is considered in relation to the concept of truth. Ponty, on the other hand, deals with the concept of truth together with the temporality of man as being in the world and his being the subject of history's synthesis; therefore, it is clear that the concept of truth and perspective are also important in his phenomenology; as a result, human, as embodied consciousness, is the maker and affected of culture in the context of the intersectional structure of truth, and understanding human in such an integrated network is only possible with an enriched phenomenology that emphasizes historicity.

Key Words: Phenomenology, Consciousness, Body, Perspective, Truth

PAUL AUSTER'İN *SON ŞEYLER ÜLKESİNDE* ESERİNDE KADINA BAKIŞ

Sevcan KALE DEMİREL¹, Prof. Dr. Bülent Cercis TANRITANIR²

¹ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, - 0000-0001-9678-1160

² Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, - 0000-0002-3276-7922

ÖZET

Orta çağda skolastik felsefenin etkisi ile ortaya çıkan karanlık çağdan, insanların aklını kullanabilme cesaretini göstermesi ile aydınlanma felsefesi ışığında kurtulmuşlardır. Modernizm dediğimiz dönem, bu aydınlanma felsefesinin ışığıyla ortaya çıkan tarihsel süreçte tekabül etmektedir. Bununla birlikte modernizm, endüstrileşme, kentleşme rasyonelleşme gibi birçok dönem ve akıma tarihsel zemin olmaktadır. Ancak modernizmin vaatleri bütün insanlar için geçerli olmamış toplumsal pragmatizm, hümanizm zıtlaşması yaşanmış, modernizm kendi ürettiği çıkmazlar ile karşı karşıya kalmıştır. Dolayısıyla modernizmi eleştiren çeşitli teorisyenler postmodernizm fikrini ön plana çıkartmış ve teori olarak böyle bir çağın içerisinde olduğumuzu öne sürmüşlerdir. Bu fikre katılmayan araştırmacılar olsa da postmodernizm akımının öne sürdüğü fikir ve özellikler çağımızı yansıtmaları bakımından kıymetlidir. Postmodernizmin edebiyata yansımaları ile postmodern kalemler ortaya çıkmış ve o kalemlerden birisi de Paul Auster'dir. Yahudi kökenli bir Amerikan olan Auster birçok postmodern eser kaleme almıştır. Bu çalışmada postmodern bir yazar olan Paul Auster'in *Son Şeyler Ülkesinde* adlı romanında kadın figürünün incelenmesi amaçlanmakta ve bu doğrultuda postmodernizmin genel kurumsal çerçevesine edebiyattaki ve romandaki yansımalarına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Postmodern dönem, Kadın, Paul Auster, *Son Şeyler Ülkesinde*.

A VIEW OF WOMEN IN PAUL AUSTER'S WORK IN *THE COUNTRY OF LAST THINGS*

ABSTRACT

They survived the Dark Age that emerged with the influence of scholastic philosophy in the Middle Ages, in the light of enlightenment philosophy, with the courage of people to use their minds. The period we call modernism corresponds to the historical process that emerged with the light of this enlightenment philosophy. However, it is the historical basis for many periods and movements such as modernism, industrialization, urbanization and rationalization. However, the promises of modernism were not valid for all people, social pragmatism and humanism were conflicted, and modernism faced its own deadlocks. Therefore, various theorists criticizing modernism have brought the idea of postmodernism to the fore and claimed that we are in such an era as theory. Although there are researchers who do not agree with this idea, the ideas and features put forward by the postmodernism movement are valuable in terms

of reflecting our age. With the reflection of postmodernism in literature, postmodern pens have emerged and one of those pens is Paul Auster. Auster, an American of Jewish descent, has written many postmodern works. In this study, it is aimed to examine the female figure in Paul Auster's novel, *In the Country of Last Things*, and in this direction, the general institutional framework of postmodernism is reflected in the literature and novel.

Keywords : Postmodernism, Women, Paul Auster, *In the Country of Last Things*.

1. GİRİŞ

Modernizm; ekonomik, politik, toplumsal, kültürel vb. birçok dönüşümlere atıfta bulunur. Çoğu zaman geleneksel toplum yapısının doğrudan karşılığı olarak okunmaktadır. İslahat, yenilik ve dinamizm anahtar kavramları çerçevesinde kendini karakterize ederken; modern bir dünya anlayışını oluşturan bireyselleşme, sekülerleşme, endüstrileşme, metalaşma, kültürel farklılaşma, kentleşme, rasyonelleşme ve bürokratikleşme süreçlerini anlatan bir terim olarak karşımıza çıkar.

Aydınlanma felsefesinin ışığında ortaya çıkan modernizm ile insanlar akıllarını kullanabilme cesaretini göstermişlerdir. Ancak modernizm vadettiği gibi herkes için pragmatist bir yapıya sahip olamamıştır. Bu doğrultuda modernliğin inşası, kapitalist sanayileşmenin tahakküm altına aldığı köylüler, işçiler ve zanaatkarlardan başlayıp kadınların kamusal alandan dışlanmasına ve emperyalist sömürgeleştirme katliamlarına kadar uzanan çeşitli ıstırap ve felaketler üretmiştir (Best & Kellner, 2016). Modernizm bununla birlikte, kendi baskı ve denetim araçlarına meşruiyet kazandıran çeşitli kurum, pratik ve söylemlerde üretmiştir. Baskı ve denetim araçları, başta Frankfurt Okulu olmak üzere çağdaş teorisyenler tarafından eleştirilmiştir (Adorno, 2011). Buna rağmen modernizmin kendisinin ürettiği problemlerin çözümünü kendi içerisinde bulabileceğini savunan çeşitli teorisyenlerde ortaya çıkmıştır.

Postmodern teorisyenler, çağımızda, ileri teknoloji bir medya toplumunda, yeni ortaya çıkan dönüşüm ve değişim süreçlerini yeni bir postmodern toplum oluşturmakta ve bu toplumun savunucuları da postmodernlik çağının yeni bir kavram ve çeşitli teorileri gerektiren yeni bir tarihsel çağı, yeni bir kültürel formasyonu ortaya çıkardığını ileri sürmüşlerdir (Best & Kellner, 2016). Postmodern teorisyenler sermaye, zaman, mekân, kültür vb. alanda birçok perspektif sunmuşlardır ancak postmodern söylemin kendini gerçekleştirdiği alan estetik bilgisi ve kültür teorisi alanıdır (Smith, 2005).

Modern estetik kültür teorisi, genel olarak tektipleştirici, rasyonel, pozitivist bir yaklaşım sergilemektedir. Ancak sanat alanında postmodernizm daha çok parçalara odaklanarak görecelilik perspektifine vurguda bulunmaktadır. Bununla birlikte modernizmin tektipleştirici etkisinin postmodernizmde farklılıklara vurgu yapan bir yapıya dönüştüğü görülmektedir (Cohen, 1995).

Postmodern teori içerisinde, feminizm akımı da ön plana çıkan bir alandır. Geleneğin tam karşıtı olarak okunduğu zaman modernizm kadına çeşitli statü ve roller tanımaktadır ancak bununla birlikte kadın figürü modern çağda, çağın kapitalist endüstrileşme faktörü ile şekillendirilmeye başlamıştır. Yine modernizmin tektipleştirme yaklaşımı ile kadınların beden algısı, kadınların reklamda kullanımı, bir cinsel obje olarak kullanılması yine modern dönemin

eksikliklerinden kaynaklanmaktadır (Adorno, 2011). Modernizmin bu eksikliği sebebiyle, feminist hareketler genel itibariyle yine postmodern dönem ile ilişkilendirilmektedir.

Edebi eserlerin yazıldığı dönemin özelliklerini taşıması yadsınamaz bir gerçektir. Bu doğrultuda postmodern dönemde yazılı edebi eserler, modernizme karşı bir başkaldırı olarak okunmakla birlikte, postmodern dönemin genel özelliklerini taşıması bakımından önem arz etmektedir. Bu doğrultuda postmodern yazar olarak birçok isim karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmanın konusuna dahil olan Paul Auster yine postmodern edebiyatın güçlü kalemlerinden birisini oluşturmaktadır.

Paul Auster, Amerikalı romancı, denemeci, çevirmen, senarist ve şairdir. Yazdığı romanların çoğu gizemli karmaşık romanlardır. Birçok eserinde kimlik ve kişisel anlam arayışını konu edinmiştir. Amerikan yazarların en başarıları ve en çok okunanları arasında kendini yer bulabilen Auster, birçok postmodern yazar gibi genel olarak insanlığa söyleyecekleri olduğundan ve fikrinsel bağlamda düşüncelerini anlatmak için yazmaktadır. Yazarların eserlerinde gerçekliği nasıl aktaracağı, toplumu yansıtmaya biçiminin nasıl olacağı noktası modernizmden postmodernizme geçişte cevabı aranacak soruları oluşturmaktadır. Postmodernizmde bu soruların cevabı, genellikle gerçekliğin salt, somut bir şekilde değil bir muğlak bir yapısı olması gerektiği konusunda anlaşılmalıdır. Muğlak gerçeğin, kurgusal yapıyla bulunduğu anda Auster'in başkahramanlarının genellikle yazar kimliği ile karşımıza çıkması, yine postmodern bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Auster yaşanan dünyanın karışıklığını ve karmaşıklığını yazım diliyle yansıtmaya çalışır. Postmodern yazar Auster'e göre kronolojik, yalın sabir bir olay örgüsü ile olayların karmaşıklığını aktarmak eseri eksik kılacaktır. Yazarın bu kargaşayı ele aldığı temalar ve anlatım öğeleri eserin kalitesini ön plana çıkarır (McCaffery & Gregory, 1992).

Auster'in romanlarında da olay örgüsü mevcuttur ancak bu olaylar çoğu zaman parçalanmakta özellikle kronolojik bir sırada ilerlememektedir. Hiçbir şeyin ilerlemediği aslında hiçliğin mana kazandığı sanatsal bir özellik ön plana çıkar. Kitabın başından sona var olan sadece birkaç karakter bulunur. Onun dışındaki karakterlere belirli sayfalar atfedilmiştir. Bir anda olay örgüsünün içerisinden ayrılırlar. Bazen nasıl ayrıldıkları üstü kapalı bir şekilde okuyucuya aktarılarak, okuyucunun hayal gücünü canlandırması talep edilir.

Her edebi eser, yazarının hayatından çeşitli ipuçlarını kendisinde bulundurur. Bu her dönem edebiyat için geçerli bir kuraldır. Eser, yazarından bağımsız düşünülemez. Ancak Auster'in romanlarında bu durum neredeyse yarı otobiyografik bir yapı kazanır. Bu doğrultuda yazar, her farklı eserinde yaşamının bir bölümünü ya da yaşamının bir bölümündeki iç dünyasını yansıtmaya çalışmaktadır. Auster, kendisini belirli bir karakterle romanın içine dahil etmektedir. Bu durumu bazı romanlarında açıkça belli etmekte, bazı durumlarda ise sadece hissettirmektedir.

Eserlerinde her karakterin kendine özgü bir yaşam öyküsü vardır. Karakterlerin başlarından geçen olaylar, parça parça okuyucuya aktarılır. Belirli bir ortak olay etrafında birleşme de söz konusu değildir. Ancak başarılı bir şekilde bu olaylar birbirleri ile örtüşür. Farklı cam parçalarından oluşan, bir ayna oluşur. Bu kırık ayna tam olarak postmodern romanın ne demek olduğunu anlatan bir imgedir (Little, 1997).

Bu çalışmada Paul Auster'in *Son Şeyler Ülkesinde* eseri, postmodern eser olarak kadın figürü üzerinden okunmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda çalışmada postmodernizm kavramına, çeşitli tanımlarına, temel özelliklerine ve eleştirilerine yer verilmiştir. Bununla birlikte

postmodernizmi kadını nasıl ele aldığı yine başlıklarımızın arasında yer almıştır. postmodernizm teorisinin edebiyatı yansıması olarak Paul Auster alınarak onun hayatı ve eserleri yine çalışma içerisinde incelenecektir. Bu doğrultuda Paul Auster'in *Son Şeyler Ülkesinde* romanında kadına bakış özel olarak çalışmanın amacını içermektedir. Bu amaç doğrultusunda yine *Son Şeyler Ülkesindeki* romanın kitap özetine, içerisinde bulunduğu karakterlerine ve özel olarak kadın figürüne karşı bakış açısına yer verilmiştir.

2. PAUL AUSTER

Asıl adı Paul Benjamin Auster'dir. Amerikan yazar, ABD'nin New Jersey eyaletinde, Newark'ta doğmuştur. Babası Samuel Auster annesi Quennie'dir. Annesi ile babasının evlilikleri problemlidir. Bu problem Auster üç yaşlarında dünyaya gelen kız kardeşinin, yaklaşık beş yaşında çeşitli psikolojik problemler ve mental olarak bozukluklar ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Auster anne ve babasının ayrılmasından sonra annesi ve kız kardeşiyle birlikte yine Newark'ın farklı bir bölgesi olan Weequahic'e taşınır (Aykaç, 2017). Auster Henüz on iki yaşında okumaya ve yazmaya olan ilgisi başlar. İtalyan Dili ve Edebiyatı şairi ve profesörü olan amcası Allen Mandelbaum'un, yurtdışı seyahati sebebiyle Auster'e birçok kitap bırakmıştır. Bırakılan bu kitaplar Auster'in edebiyata olan ilgisinin tohumlarını atmıştır. Auster, önce New Jersey ardından Columbia Üniversitesi'nde eğitim görür. Eğitiminden sonra 1967 yılında Amerika'dan ayrılır. Okulu'nun düzenlediği bir organizasyonla Fransa'ya gider. Yaklaşık iki yıl kadar sonra ülkesine geri döner. 1969 yılında İngiliz Dili ve Karşılaştırmalı Edebiyat bölümünden mezun olur. Hiç ara vermeden yüksek lisansını yapar. Bu sıralarda uzun bir süre sonra yayınlanacağı Ay Sarayı ve bu çalışmanın temelini oluşturan *Son Şeyler Ülkesinde*'yi yazmaya başlar. Auster 1970 yılında üç yıl önce üniversitenin düzenlediği bir organizasyonla gittiği Fransa'ya yerleşmek için geri döner. Fransa'da para kazanmak umuduyla, "Squeeze Play" adlı dedektif içerikli hikayesini kaleme alır ve yayımlar. Bununla birlikte Paris'te ufak tefek birçok işe atılır. 4 yıl sonra 1974 senesinde tekrar ülkesine döner. 1979 senesinde babasını kaybeder. 1981 yılında İsveç'li Siri Hustvedt ile ikinci evliliğini gerçekleştirmiştir. İkinci evliliğinden de Sophie adında bir kızı olmuştur. Yaşayan bir edebiyat değeri olan Paul Auster şu an eşi ve iki çocuğu ile birlikte New York, Brooklyn'de yaşamaktadır (Aykaç, 2017).

Günümüz Amerikan edebiyatının öne çıkan isimlerinden biri olan Paul Auster, kendine has yazım tarzıyla, dünya çapında birçok sayıda okuyucuya sahiptir. Yalnızca roman türünde değil, şiir, öykü, otobiyografi gibi birçok türde eserler kaleme almaktadır. Bu eserlerini kaleme alırken, postmodern yazım özelliklerini eserlerinde göstermiştir. Metinlerarasılık, çokseslilik, sabit bir gerçeğin olmayışı, kurguda parçalık gibi postmodern edebiyatın ayırt edici özellikleri Auster'in eserlerin kendini sıklıkla göstermektedir (Aykaç, 2017).

Auster, kurguladığı olaylar, tesadüfler, kurgu ve postmodern tekniklerin birbirinden ve karakterlerinden, hatta karakterlerinin isimleriyle bile ayırt edilemez olmasıyla dikkat çekici bir postmodern yazardır. Auster son derece normal başlayan ve çok sıra dışı sonlarla biten öyküleri olması nedeniyle sadece Amerika Birleşik Devletleri'nin değil dünya edebiyatının da postmodern eserlerinin en sıra dışı ismi haline gelmiştir. Kitaplarında kendi yaşamına gönderme yapan, tüm karakterlerini kendisi ve çevresindeki isimler aracılığıyla şekillendiren

Auster, gerçek yaşamını kurguyla çok ince bir çizgiyle birleştirmeyi başarmıştır (Tanrıtanır, 2019, s. 39-40).

Postmodern dönemdeki edebiyatta sanat alıcısından daha çok sanatçının kendisi ön plana çıkmaktadır. Yazar, kelime oyunları ile eserini ortaya koyarken kendi içerisinde sanatsal potansiyelini de ortaya koymaktadır. Burada sanat alıcısının düşünceleri, yazar için kıymet taşımamaktadır. Auster'in romanlarında da bu kelime oyunları, naif tabirle söz söyleme sanatının hakkını sonuna kadar vermektedir (Aykaç, 2017).

Auster'in romanlarında bir politiklik söz konusudur. Ancak bu politik durum siyasal bir anlam taşımamaktadır. Buradaki politika tarafsızlık ile ilgilidir. Çoğu zaman başkahraman olan anlatıcı çevresindeki dehşet verici olayları büyük bir duyarsızlıkla kaleme almaktadır. Genelde postmodern romanlarının tipik özelliği olan karamsarlık, yazarın kaleminden büyük bir duygusuzluk ve sakinlikle anlatılmaktadır (Aykaç, 2017).

Auster'in romanlarında dikkat çeken öğelerden birisi de "açlık" olgusudur. Kimi edebiyat eleştirmenleri buradaki açlığın sembolik bir yapı taşıdığı konusunda hemfikirdir. Açlık yazma ve sanat açlığını ifade ederken, romanlarda fiziksel açlık, yazmaya itici bir kuvvet olarak yorumlanmaktadır.

Modernite toplum biçiminde ön plana çıkan çekirdek aile yapısı, postmodern dönemde parçalanmaya başlamıştır. Postmodern romanlarda ve Auster'in eserlerinde bu parçalanma aşikardır. Karakterlerin bir ailesi mevcuttur ancak bu aileden sadece birkaç kişi üzerinde durulur ve ön plana çıkartılır. Diğer aile bireylerinden çok fazla bahsedilmez ve olay örgüsünde yer verilmez. Mekansal olarak da bir çatı altındaki aileden bahsedilmez. Daha çok gezgin kişilikler ön plana çıkartılırken o gezgin kişilerin ailelerinden sadece birkaç kişi üzerinde durulur ya da durulmaz (Aykaç, 2017).

Yukarıda bahsediliği gibi Auster'in yazıtlarında başkahramanlar çoğunlukla yazarın gerçek yaşamında var olan olayları tecrübe eden karakterlerdir. Yazar, kendi yaşam serüveninden özenle seçtiği bazı öğeleri karakterize ederek kurgular oluşturmaktadır. Başka bir deyişle, yazarın her başkarakteri kendisinden izler taşır. Bazı yorumculara göre Auster birçok çalışması postmodern otobiyografilerdir. Auster'de bu düşünceyi kanıtlar şekilde, kaleme aldığı bütün eserlerin tek bir ciltte toplanmasının onun hayatını her yönüyle ortaya koyan bir eser olacağını ifade etmiştir (Auster, 2018).

Bununla birlikte Auster, sadece kendi hayatını kurguyla birleştirmekle kalmamış Poe ve Hawthorne gibi yazarların karakterlerine kendi yazıtlarında yer vermiştir. Bunun gibi birçok örnek ile okuyucu karşısında çıkan yazar, hem gerçek hayattan kurguya doğru bir serüven izlemekte ve bunu yaparken başka yazarların eserlerinden yararlanarak metinlerarasılık tekniğini kullanmaktadır.

3. SON ŞEYLER ÜLKESİNDE ESERİ

Son Şeyler Ülkesinde, Paul Auster'in distopya olarak nitelendirilebileceğimiz, 1987 yılında yayımlanan romanıdır. Karanlık bir geleceğin tasvirini içeren eserde, ağabeyini aramak için son şeyler ülkesine giden genç bir kızın başından geçen akıl almaz olayları konu edinir. *Son Şeyler Ülkesi*, çarpıcı olaylarla, okuyucuyu derinden etkilemeyi başarmıştır. Postmodernizm romanlarının tipik özelliklerini içeren eserde, günden güne daha kötüye giden bir şehrin hikayesi söz konusudur. Diğer bölgelerde her şeyin ilginç bir şekilde normal ilerlemesi, şehrin

tam olarak bilinmemesi ve hikâyede çeşitli boşlukların bulunması yine okuyucunun hayal gücünü canlandırmak için yapılmış kasıtlı argümanlardır.

Romanın baş kahramanı Anna Blume, gazeteci olan abisi William'ı aramak için son şeyler ülkesi olarak tasnif edilen bölgeye gider. Buradaki yaşam, dünyanın diğer bölgelerinden çok farklıdır. Nesnelere, insanların kaybolduğu, hayal gücünün bittiği umudun ise tükendiği bir yerdir. Anna Blume başından geçen olayları, duygusuzluk içinde kaleme aldığı bir mektup, eserin kendisini oluşturmaktadır. Bu mektubun kime yazıldığı açıklanmamakta ve yerine ulaşip ulaşmayacağı ise yine muğlaklık içermektedir.

Yazar, eserin ilk bölümlerinde bahsi geçen şehri uzun uzun anlatmıştır. Öncelikle şehirdeki geçicilik, değişim ve yok oluştan bahsetmiştir. Şehir tasnif edilirken, büyük bir karamsarlık havası hissedilir. Açlık ve sefalet içinde yaşayan evsizler, ölümlerin bile gömülmesine izin verilmediği bir yönetim, çöpçüler, nesne avcıları, gülenler, emekleyenler ve nicesi. İntiharın kutsandığı, yaşama son vermenin, verebilmenin alkışlandığı bir yaşam türü hakimdir (Auster, 2018, s. 13-25).

Her toplum kendi yaşam biçiminden marjinal meslekler üretir. *Son Şeyler Ülkesindeki* yaşam şekli ise kendine has yeni, marjinal meslekler üretmiştir. İntiharın bu kadar yaygın olmasından ötürü, sokaklarda yüzlerce ceset görmek mümkündür. İntihar eden kişilerin ceplerini boşaltan, kıyafetlerini çalan ölü soyucular kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Şehrin kanalizasyonlarında yaşanan sıkıntıdan dolayı, tuvalet kavramı ortadan kalkmıştır. Bu doğrultuda sokaklarda insan pisliğini toparlayan ve bunların enerjiye dönüşmesine sebep olan dışkıcılar da ortaya çıkmıştır. İntiharın kutsanması, ölümün kurtuluş yolu olarak görülmesinden kaynaklanırken, buna cesaret edemeyen insanlar ise farklı kurumlara, kendi hayatını sonlandırma görevini iletir. Bu kurumlar; Ötenazi Klinikleri ve Suikast Klinikleridir. Tüm bunlarla birlikte nesne avcıları ve çöpçülerde diğer bir meslek grubunu içerir. Nesne avcıları, çöplerden işe yarayacak olanları toparlayarak, bunları satın alan yerlere satarlar. Çöpçüler ise, belirli bir nesnenin değil özetle her şeyin peşindedirler. Aile ortamının kalmadığını söylemekte mümkündür. Bunun yerine hem erkeklere hem kadınlara hizmet eden genelevlerin mevcudiyetinden bahsedilir. Toplumsal normların yıkıldığını gösteren bir başka kanıttır (Auster, 2018, s. 25-45).

4. SON ŞEYLER ÜLKESİNDE ROMANINDA KADIN

Romanlar yazıldığı dönemin toplumsal ve siyasal yapısından ayrı olarak ele alınamazlar. Sadece romanlar değil her edebi eser o toplumun belirgin özelliklerini üzerinden taşıyan bir yapıya dönüşme eğilimindedir. Ancak bahsedilen belirgin özellikleri romanlar daha geniş bir boyutta gösterme eğilimine sahiptir. Bu bağlamda edebi eserler, roman özelinde toplum bilimcilere yazıldığı dönemi daha iyi anlama noktasında geniş bir literatür sağlar.

Romanlar, argümanlarını toplumun içerisinden alan sosyolojik metinlerdir. Romanlar dönemlere göre siyasal-sosyal-ekonomik ilişkilerin edebiyatla kesiştiği noktalar, edebiyatın topluma etkisi gibi bilgi kaynakları, edebiyat sosyolojisi çalışmalarının vaat ettiği artı değerlerden ilk göze çarpanlarıdır.

Romanlar, bilimin doğrudan konusu olmasa da çeşitli bilimler tarafından ilgi çekip mercek altına alınırken, romanın gizil işlevi olan bilgilendirme ortaya çıkar. İnsanlar herhangi bir konuda bilgi sahibi olmak istediklerinde doğrudan romanlara başvuramazlar ancak herhangi bir okuyucu bir romanı okuduğunda, romanın yazılış tarihi ile ilintili olarak o dönem ile ilgili birçok toplumsal çıkarıma ister istemez sahip olmaktadır.

Romanların, topluma öykünmesi özelliğinden kaynaklanarak bir toplumda var olan toplumsal cinsiyet kavramını yansıtmaması olanaksızdır. Dolayısıyla bu kurmaca metinler toplumdaki kadın erkek arasındaki geçmişten bu yana var olmuş eşitsizlik düzlemini aktarma özelliğine de sahiptir. Kadın karakterlerin roman içerisinde nasıl işlevler üstlendiği karakteristik özellikleri ve ona biçilen roller o toplumdaki toplumsal cinsiyet kavramını yansıtır. Hem Türk edebiyatında hem dünya edebiyatında bu toplumsal cinsiyet olgusu aşikar bir şekilde görülmektedir. Özellikle modern dönemde yazılmış ve daha çok aile romanlarıyla karşınıza çıkan kadının kamusal alanda değil daha çok hanede ele alındığı, özellikleri bakımından, naif, özel, anne, şefkat gibi rollerin atfedildiği bir karakteri atıfta bulunurken erkek daha çok cesaret, güven, dürüstlük gibi roller de kendini göstermiştir (McMorran, 2011).

İnsanların bir araya getirerek oluşturduğu toplum denilen olgunun değişimi ve dönüşümü devam ettikçe, kadının statüsündeki yükselişi kadın, erkek eşitsizliklerin giderilmesi ve kadının kamusal alan içerisinde görünür olmayı sürdürmesi, günden güne artan bir şekilde desteklenirken, öte yandan yine toplum içinde işlevlerinde stratejik olarak erkeğin lehine varoluşunu güçlü bir şekilde korumuş ve korumaya devam etmektedir (McMorran, 2011).

Hem dünya edebiyatında hem de Türk edebiyatında bu kuruluşun edebi metinlerde büyük bir oranda yansımaları görmektedir. Dolayısıyla bu durum çeşitli argümanlarla analiz edilirken feminist alanda edebiyat analizinin odağında yer almış ve yazılan edebi metinlerin kadın perspektifinde çözümlenmesine olanak sağlamıştır (Lewis, 2006).

Modern dönemde kaleme alınan edebi eserlerde toplumsal cinsiyet olgusu aşikâr bir şekilde görülmektedir ancak modernizmin içerisinde bulunduğu çıkmazlar neticesinde modernizme çözüm olarak ortaya atılan postmodernizm kavramı modernizmin oluşturduğu birçok kavrama eleştiriler getirdiği gibi modernizmin kadının statüsünü yükseltirken dil, reklam, beden algısı, sanat gibi çeşitli argümanlarla toplumsal cinsiyeti yeniden üreten bir yapıya dönüştürdüğü noktasında eleştirmiştir. Farklılıkların kıymet kazandığı, tek tipleştirilmenin, kadın bedeninin kullanılmasının, insanlığın cinsiyet dilinin değişmemesinin, toplumsal cinsiyetin özellikle reklam yansımalarının, sanatta kadının cinselliği ile ön plana çıkmasının eleştirildiği postmodern romanlarda kadın ve toplumsal cinsiyet olgusu biraz daha kırılmaya çalışılmıştır (Hassan, 1985). Özellikle modern edebiyatta karşımıza çıkan aile romanları popülerliğini kaybederken postmodern edebiyatta daha çok bireysellik, farklılık, cinsiyetsizlik gibi kavramlar ön plana çıkmıştır. Bazı romanları tenzih edersek, modern edebiyatta olduğu gibi kadının varlığını erkeğin güvencesine bağlı tutma eğilimi postmodern edebiyatta önemli ölçüde kırılmıştır (Marchand, 1995). Bununla birlikte modern romanlarda rahatlıkla dile getirilemeyen homoseksüellik, biseksüellik ve trans bireylik postmodern romanlarda rahatlıkla ele alınmıştır. Postmodernist yazıtların bir zorunluluğu olarak herkes için geçerli olan bir gerçeklik söz konusu değildir. Bu çizgi üzerinde Auster da kurgu ile gerçek dengesini başarılı bir şekilde kurmuş ve anlatımlarda salt/net gerçeklik yerine şüphecilik ve belirsizlik kurmuştur. Özellikle romanlarında kurgu ile gerçek birbirlerine o kadar iyi karıştırmıştır ki ikisi birlikte yeni bir dünya kurmuşlardır.

Yazarın eserlerinde karakterlerin büyük bir kısmı ya yazardır yahutta edebiyata karşı derin ilgi duyan kişilerdir. Bazen yazar hikayeye farklı bir boyutta dahil olur. Okuyucularının kafasını karıştırmakta oldukça ustalaşmış ve okuyucunun üzerine birçok sorumluluk yüklemiştir. Dolayısıyla Auster'ın okuyucularını otoritesi altına aldığı rahatlıkla söylenebilir.

Yazarın anlatılarında her ne kadar bir olay örgüsünden bahsedilse de bu alışlagılmış şekilde her şeyin yerli yerinde olduğu bir bütünlük arz eden ve belli bir sonuca götüren bir olay örgüsü değildir. Postmodern anlatıların temel özelliklerinden olan olay örgüsü kopukluğu burada kendisini gösterir. Yine kopukluk ilkesiyle bağlantılı olarak, eserlerinde herhangi bir konunun kesintisiz bir biçimde anlatılması mümkün değildir. Özellikle romanları oldukça açık uçludur. Burada yazar okuyucuyu aktif hale getirerek kendi hayal dünyasındaki tasarlayacağı sonuca ulaştırmak ister.

Yazarın eserlerin karakterler, bir görünür bir kaybolur. Roman için çok önemli olduğu düşündüğümüz kahramanlar bir anda ortadan kaybolabilir ya da çok önemli bir şey söyleyecekken konuşması yarıda kesilebilir. Auster'in tüm romanlarındaki karakterler, diğer romanlarda da bir şekilde görülür. Bazen bir romanın sonunu farklı bir romandan almak mümkündür. İnce işlenmiş olan bu eserler, okuyucuya büyük sorumluluklar yüklerken, hayal güçlerini de oldukça zorlamaktadır.

Postmodern bir yazar olarak Auster'in çoğu eserinde anlatıcı ve anlatıcı perspektifi sürekli değişmektedir. Bununla birlikte Auster, okuyucu ile sürekli konuşmakta ve anlatılanların kurgu olduğunu sık sık hatırlatmaktadır.

Auster'in eserlerinde görülen diğer bir farklı özellik ise çok katlılık ve bununla bağlantılı olarak parçalılıktır. Onun yazıtlarında, anlatı içinde anlatılardan oldukça sık bir şekilde bahsedilir. Kimisi uzun kimisi kısa olan bu anlatılar bir araya geldiklerinde kurguya bir zenginlik ve romana bir derinlik katmaktadır. Eserlerin içerisinde geçen o anlatılar çok fazla olduğunda okuyucunun romanın olay örgüsünü anlaması zorlaşır ancak bu teknik postmodern edebiyatın oldukça yaygın kullanılan temel özelliklerinden birisidir.

Auster'in romanlarında karakterlerin sürekli gezgin halde bulunan dinamik kişiler olması da dikkat çekicidir. Romanlarındaki ana karakterler fiziksel bağlamda seyahate çıkarken bu aynı zamanda içsel bir yolculuğa da karşılık gelmektedir. Bu gezgin kişiler genellikle ekonomik anlamda sıkıntı yaşayan bu sebepten dolayı da kapalı mekanlarda fazla duramayan ve özellikle kimlik ve yuva arayışı içerisinde bulunan kişilerdir. Bu yolculukların ardından ise hayatlarında genellikle köklü değişiklikler meydana gelmektedir.

Auster'in romanlarında "Amerika" başlangıçtır. Konumu hissederez, okurken "nerede geçiyordu?" diye sormayız çünkü içten içe biliriz. Bu durum yazarın doğduğu kuşaktan ve etkilendiği edebi akımlardan da kaynaklanıyor olabilir. Nitekim 80 yılların Amerika'sında gençliğini geçirmiş bir yazar olarak vatani değerlerden, federal bir yapıda olmasına rağmen bütünselliğini daima koruyan bir ülkeden etkilenmemek olanaksız duruyor. Dünyanın süper gücü olarak hareket eden ülkenin vatandaşları olarak ayrıcalıklı olmaları gerekirken, herkes gibi "aynı" olmak Auster'in temasını oluşturuyor.

Auster'in aslında yazmaya başladıkça geliştirdiği, herkesin ilk okuyuşta anlam veremediği, aksine karmaşık geren bir olay kurgusu ve yazım tarzı var. Eserlerini üst üste okumaya başladığımızda benzer karakterlere, vurgulara ve yaşanmışlıklara rastlayabiliyorsunuz. Sınır çizgisinde kalıyor. Eserlerinde kendini tekrar ettiğini düşünseniz de, Auster tutuklu romancılığın edebiyatlaştırılmasını bizlerle buluşturuyor.

En çok ses getiren romanı "New York Üçlemesi" aslında üç farklı kitaptan oluşuyor. Birbirleriyle görünmez bir iple bağlı olan bu üç roman kargaşanın ortasında modern edebiyat inceliklerini taşıyan bir eser olarak karşımıza çıkıyor. Auster tam da burada anlaşılmaya başlıyor. Tekrar etmiyor, kendini hep yeni ve yeniden oluşturuyor.

Auster'in romanlarında Bakhtin'in etkisi aşık bir biçimde görülmektedir. Kendisi de Bakhtin'in fikirlerinin yapı taşları olduğunu ifade etmiştir. Auster aynı zamanda Kafka ve Beckett'i ustaları olarak tanımlarken, Cervantes'i ide yaratıcı ideal olduğunu belirterek diğer yazarlarla ilgili net bir vizyon çizmiştir.

Avcı ve toplayıcı toplumlarda cinsiyete dayalı bir iş bölümü olsa da eşitlikçi bir yapı söz konusudur. Ancak tarımın bulunması ve fiziki güç gerektirmesinden ötürü erkeğe değer bu dönemde artmıştır. Ev ve iş mekanları ayrımı ile kadının bu dönemde eve çekilmesi statüsünü zayıflatırken aileyi kamusal alanda temsil eden erkeğin statüsü artmış, eşitlikçi yapı babaerkil düzene dönüşmüştür. Tarımın önem kaybetmesiyle birlikte erkeğin statüsü de değer kaybetmiştir. Kadın çalışma hayatına girmiş, eşitlikçi yapı ortaya çıkmıştır. Eşitlik soyut düzlemde kalmamış, çok-eşli evlilikler yasa dışı kabul edilmiş, çocukların veraseti ikisine birden verilmiştir. Ancak kocanın ailenin reisi kabul edilmesi ve ikemetgahın koca tarafından seçilmesi öngörüsü devam etmiştir (Dikeçligil, 2012, s. 27). Modern dönem diye adlandırabileceğimiz bu dönemde kadın hareketleri daha çok iş hayatında ekonomik eşitlik, eğitim noktasında eşit hak, siyasal olarak ise seçme ve seçilebilme hakkı gibi amaçlara adapte olmuştur.

Tarihten bu yana ikincil bir konumda yer alan kadın kimliği, günümüz diyebileceğimiz postmodern toplumlarda da savunusu devam etmektedir. Postmodernizmde, modernizmden farklı olarak, yerel farklılıklara, çoğulculuğa vurgu yapılmıştır. Yani bu dönemde aranan iktisadi, siyasi olarak kağıt üzerinde bir eşitlik değil, toplumsal ve sosyal olarak bir eşitlik biçimidir. Modern kadın imgesi, postmodern dönemde eleştirilmiş, tek tip yapı, bakım, beden gibi sınırlandırılmaları, kadın kimliği üzerinde bir tahakküm olarak adlandırılmaya ve anlamlandırılmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda modernizmde eşitlik sesleri postmodernizmde farklılığa işaret etmektedir. Kadın-erkek arasındaki iktidar ilişkileri o ya da bu gibi tercih yerine uzlaşmacı bir yapı olması gerektiğine atıfta bulunur (Marchand, 1995).

Postmodern feministlere göre aslında her cinsiyet bir toplumsal cinsiyettir. Biyolojik olarak bir cinsiyete sahip olan birey, sosyalleşme süreçleriyle erkek gibi olmayı ya da kadın gibi olmayı öğrenir (Holmes, 2007). Postmodern kadın çalışmalarına göre, bu öğretim süreci eşitsizliğin temel kaynağını ve kadın haklarının tehdit edilmesine sebebiyet verir.

Postmodern dönemde kadın kimliği ve kadın hareketleri gayeleri farklılık kazanmıştır. Bu dönem öncesinde genellikle siyaset, eğitim, iş dünyası gibi konularda eşitlik boyutunda kendini gösteren cinsiyet olgusu postmodern dönemde çoğulculuğa ve farklılığa vurgu yapmıştır.

Geçmişten bugüne ikincil grup olarak toplumsal yaşamda var olan kadınların, postmodernizm ile bu durumu üreten reklamlar, dil unsurları, sanat gibi olguların üzerinde durmuştur. Toplumsal cinsiyet olgusunun, toplumun kendi bilişsel süreçlerinden geçtiği kabulü ile kadınlar hakkında bu ikincil toplum bilincinin üreticileri üzerinde durmuşlardır. Bu dönemde yapılan kadın çalışmaları, toplumsal cinsiyeti üreten yapılar üzerinedir.

Postmodern bir roman olan *Son Şeyler Ülkesinde*, kadın figürünün incelenmesi postmodern dönemde kadının toplumsal yaşamda duruşu mercek altına alınacaktır.

Eski çağlardan modern döneme kadar, kadının bir cinsel obje olarak nitelendirilmesi söz konusudur. Erkeğin ihtiyaçlarını karşılayan birey olarak tanımlanan kadın kabulü, modern dönemde çeşitli kırılmalar yaşamıştır. Kadının eğitim hayatına girmesi, iş yaşamına katılması ve hakimiyet alanının ev yaşamından çıkıp, kamusal alanda da kendini göstermesiyle bu düşünce kalıpları çatırdamaya başlamıştır. Postmodern dönemde bu çatırdamaların daha çok

üzerine gidilmiş, cinsel istek ve arzusun kadında ayıp olarak karşılanma eğiliminin önüne geçilmeye çalışılmıştır. *Son Şeyler Ülkesinde* de bu konu; Anna'nın şehri anlatırken genelevlerden bahsetmesiyle ortaya çıkmıştır: “(...) *hatta hem kadınlara hem erkeklere hizmet veren bir genelev bile vardır*” (Auster, 2018, s. 26). Yine kadının cinsel güdülerinin geri plana atılmayışı Anna'nın mektubunda şöyle anlatılmıştır:

“(...) Ama öyle anlar oluyor ki örneğin geceleri, kapkaranlık bir ortamda yatağında tek başına yatarken, kendini değişik durumlarda hayal etmemek çok zor. Ben de kendi köşemde ne kadar büyük bir yalnızlık çektiğimi yadsıyamam. Böyle şeyler bazen insanı deli edecek gibi oluyor. İçimde bir sızı duyuyorum, korkunç, dur durak bilmeyen bir ağrı; bir şeyler yapmazsam asla durmayacak bir zonklama (...) Tek çareyi mastürbasyonda buluyordum” (Auster, 2018, s. 71)

Kadınlığın ve ikincil grup oluşunun vurgulanışına kitapta ara sıra yer verilse de açıktan açığa bir feminist söylem görmek çokta mümkün değildir. Örneğin Anna'nın William'ın gittiği yere gideceğini söylediğinde “*yapma küçük kız*” (Auster, 2018, s. 51) vurgusu dil noktasında küçümseyici bir üslup içermektedir ancak açıktan bir vurgu görülmemektedir.

Kadınların fiziksel olarak, erkeklere göre daha güçsüz olması, onu karşı cinsin cüretkâr tavırlarına maruz bırakmaktadır. Postmodern feminizm çalışmalarında, erkeklere verilen bu gücün, kadınların üzerinde bir tehdit oluşturmaması hedefi ön plana çıkmaktadır. Her şeyin yok olduğu, toplumsal norm ve kuralların eridiği *Son Şeyler Ülkesinde* romanında bu konuya da yer verilmiştir. Isabel hasta olduktan sonra tek başına nesne avcılığı yapmak zorunda olan Anna'nın saçları çekici görünmesinden diye kesilmiştir: “*Tek başıma çalışmaya başlamamdan kısa bir süre sonra görünüşümü değiştirmek için seferber oldu. Bu güzellikle her gün sokak sokak dolaşmanın doğru olmadığını, bir şeyler yapmak gerektiğini söyledi (...) önce saçlarım gitti; korkunçtu*” (Auster, 2018, s. 68). Anna'nın sokaklardan kendisini korumak için çekici görünmemesi gerekiyordu. Postmodern kadınların; “ne giyeceğimize karşı cinsin ve toplumsal şartların izin veremez” fikri eserde böyle işlenmiştir. Aynı zamanda “*Zamanla bende saçıma alıştım. Canımı sıkın saçımın kesilmesi düşüncesiydi*” (Auster, 2018, s. 69) cümlesiyle de duruma eleştiri getirilmiştir. Anna'nın saçları kesilmiş, üzerine çekici olmayan kıyafetler giydirilmişti. Kadın olarak görünmek *Son Şeyler Ülkesinde* çok zordu:

“Saçımı kestikten sonra bana bir kep, bol bir ceket, bir yünlü pantolon ve kısa bir süre önce kendisine aldığı gösterişsiz bir çift ayakkabı verdi (...) Bu yeni kılığın içinde göğüslerim ve kalçalarım iyice gözlerden gizleniyor, geriye de kimsenin şehvetini uyandıracak bir şey kalmıyordu” (Auster, 2018, s. 70).

Postmodernizm her şeyden önce farklılıkların kıymet kazandığı bir döneme tekabül etmektedir. Bu farklılıklar ırksal, etnik, renk vb. olarak tanımlanabilir. Ancak postmodern dönemde marjinal gruplar olarak adlandırabileceğimiz cinsel yönelimi homoseksüel olan bireylere olan önemi de kapsamaktadır. *Son Şeyler Ülkesinde* romanında da bu durum doğrudan romanın başkahramanı üzerinden yaşanmıştır. Anna'nın Victoria ile yaşadığı homoseksüel ilişki, postmodern kadın boyutunda ele alınmıştır. “*Ne de olsa bir gövde sadece bir gövdedir; o gövdeye dokunan elin erkek eli ya da kadın eli olması hiç de önemli değil*” (Auster, 2018, s. 159).

Aauster'in kurgusunun çoğu benlik fikirlerini araştırdığı için ve genellikle yazarı çeşitli açık ve örtülü enkarnasyonlarda öne çıkardığından ötürü eleştirmenler çoğunlukla otobiyografik unsurlarını yoğun ölçüde kullandığı noktasında spekülasyon yapar.

5. SONUÇ

İnsanlık tarihi Skolastik felsefe perspektifinde Orta Çağ olarak adlandırılan dönemde bilim ve sanat adına karanlık bir çağ geçirmiştir. Orta Çağa damgasını vuran bu Hristiyan felsefesi insanlara akıllarını kullanabilme cesaretini ellerinden almıştır. İnsanların bir araya gelerek oluşturduğu ancak basit bir insan toplamında farklı bir yapı olan toplum dediğimiz olgu değişime ve dönüşüme açık olmasından ötürü yaşanan çeşitli toplumsal düşünce akımları devrimler gibi olaylarla büyük bir dönüşüm içerisine girmiştir. Özellikle Fransız Devrimi ve Sanayi Devriminin etkileri bu dönüşümün ortaya çıkmasını desteklemiştir. Bu dönüşüm akıl, ilerleme, pozitivizm, hümanizm gibi akımların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiş ve bu akımlar modernizm dediğimiz yeni bir dünya anlayışını ortaya koymuştur.

Modernizm perspektifinde insanlar geçmişte yaşadığı yanlışlarda dönmüş ve tarihin hiç görmediği kadar büyük bir ilerleme katetmiştir. Modernizm toplumu oluşturan temel kurumlar içerisinde büyük bir dönüşüm gerçekleştirmiştir. Toplumsal kurumlar dediğimiz siyaset, ekonomi, aile, hukuk gibi alanlar daha insancıl yapılara dönüşürken insanlara özgürlük vaadi sunulmuştur. Orta Çağa damgasını vuran din olgusu, seküler bir alanın eğitilirken dünyevi olgular ön plana çıkmıştır.

Orta Çağın dayatmasıyla sanat ve edebiyat dinin etkisi altında kalmış, bir sanat ortaya koymak genellikle üst zümrelere ait bir etkinlik olarak tanımlanmıştır. Bunun dışında ortaya çıkarılan sanat eserleri ise yine dinin perspektifi altında kalmıştır. Rönesans'ın da etkisi ile modernizm ortaya çıkmış diğer tüm toplumsal kurumlar gibi sanat anlayışı da seküler bir yapıya dönüşmüştür.

Edebiyat bazında ele alındığında, orta çağın edebi eserleri diğer sanat dalları gibi din ve hurafelerin etkisi aşikâr bir şekilde görülmüştür. Modernizm sonrasında hem Türk edebiyatında hem dünya edebiyatında yeni bir çığır açılmıştır. Modern edebiyatta, yaşanan toplumsal çağın izleri yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu zamanda ortaya atılan eserlerde genel olarak modernizmin ortaya çıkardığı göç, aile dönüşümü, ırkçılık, dünya savaşları gibi temalar modern edebiyatın ortak konularını içermiştir.

Modernizm, orta çağın fikir ve düşünce dünyası ekseninden kurtulmaya sebebiyet verirken modernizm ilerledikçe insan ve toplumların vaatlerini karşılayamamaktadır. Sanayi Devriminin getirdi kapitalist fikir insanları ve toplumları tutsak ettiği noktada eleştirilmiştir.

Kimi sosyal bilimciler, karanlık çağda insanların ve toplumların din ve hurafe baskısıyla özgürlük alanlarını yok olduğunu öne sürerken, modernizmde bu tutsaklığın sona ermediğini sadece dinin kontrolünden ekonominin kontrolüne geçtiği noktada çeşitli eleştirilerde bulunmuşlardır. Giddens gibi sosyal bilimciler ise modernizmin yaşadığı bu çeşitli çıkmazların çözüm odağının yine modernizmin kendi içerisinde olduğunu savunurken modernizmin henüz tamamlanmamış bir proje olduğunu öne sürmüştür. Giddens gibi modernizme iyimser gözle bakmayan kimi sosyal bilimciler ise modernizmin getirilerini eleştirmiş ve çözüm noktası olarak postmodernizm adı altında yeni bir kurtuluş reçetesi yazmaya çalışmışlardır.

Postmodernizm her şeyden önce modernizmin genel bir eleştirisini içerir. Özünde modernizmin orta çağdan kurtuluşun reçetesi olarak yüceltilmesi gerektiği kanısındadırlar. Ancak modernizmin sonuçları insanlık ve toplum üzerine etkileri tartışmaya açık bir konu olarak güncelliğini hala korumaktadır.

Postmodern dönemde yaşadığımızın savunucuları günden güne artmaya devam etmektedir. Bu tarihsel dönüşüm çizgisinde, küreselleşme ya da bilim toplumu diyebileceğimiz bir alana adım adım ilerlerken sanat ve edebiyatın değişmemesi imkânsızdır. Dolayısıyla modernizm sanat ve edebiyatı postmodernizm sanat ve edebiyatı olarak bir ayrımın oluşması kaçınılmazdır. Modernizmin ele aldığı edebiyat çizgisinden postmodernizmin ele aldığı edebiyat biçimi arasında temel farklılıklar kaçınılmaz olarak ortaya çıkacaktır. Bu doğrultuda postmodern edebiyat kendine has özellikleriyle toplumun içerisinden çıkmıştır. Modern edebiyatta görülen iyimserlik, ilerlemecilik, aydınlık, hayal dünyası gibi başat konular postmodern edebiyatta karamsarlığa dönüşmüştür. Olay örgüsü tekdüze olmaktan çıkmış romanlarda kronolojik sıra oluşturulmaktan vazgeçmiştir. Sanat alıcısı modern edebiyatta pasif bir halden postmodern edebiyatta aktif bir hale dönüşmüştür, sanat alıcısının hayal gücünü kullanması beklenirken özellikle romanların anlaşılması aktarılması ya da bir toplumsal gerçekliği gözler önüne sürmesi amacı yadsınmıştır. Postmodern edebiyatta daha çok sanatçının söz söyleme becerisi ön plana çıkmış böylelikle sanatçı özgürleştirilmiştir.

Kadın boyutunda ele alındığında geçmişten bugüne ikincil grup olarak tanımlanan kadınlar, modernizmin getirdiği sanayileşme ile birlikte iş dünyasına atılmış, kadın kamusal alanda daha fazla görülmeye başlamıştır. Bu doğrultuda toplumsal cinsiyet olgusu ciddi düzeyde kırılma yaşamıştır ancak yine modernizmin sonuçlarının kendi çıkmazları arasında sıkıştığı dönemlerde kadın figürü de özellikle kapitalizmin çarkları arasına sıkışmıştır. Toplumsal cinsiyet olgusunu kaybetmesi beklenen modernizm bu kavramı yeniden üreten bir yapıya dönüşmüştür. Yeniden üretme genellikle yine kapitalizmin etkisiyle reklamlarla haber sunumlarıyla hatta sanatla olmuştur.

Modern edebiyatta kadın daha çok şefkatle, bir erkeğin kurtarılmasına muhtaç, anne, evin içinde gibi rollerde kullanılmış, acizlik ve muhtaçlık teması sıklıkla işlenmiştir. Bu doğrultuda toplumsal cinsiyeti her alanda tekrar ürettiği gerekçesiyle modernizm sorgulanmış postmodern edebiyatta kadın daha farklı bir şekilde ele alınmaya çalışılmıştır.

Kadının cinsel kimliği, bedeni, muhtaçlığı gibi modern edebiyatı kadın perspektifinde ele alındığında konular postmodern edebiyatta kendini çok fazla göstermemiştir. Postmodern edebiyat daha cüretkar olan tavrıyla kadın özelinde daha derin konulara inmeye çalışmış toplumsal cinsiyet kavramını eleştirmiştir.

Çalışmamızın temel konusunu içeren postmodern edebiyatta kadın figürü, postmodern bir yazar olan Paul Auster'in *Son Şeyler Ülkesinde* romanıyla irdelenmeye yahutta mercek altına alınmaya çalışılmıştır. Kendine has tarzıyla dünya özelinde birçok okuyucuya sahip olan Auster aynı zamanda senaryo yazarı ve yönetmen olarak sanat dünyasının içerisinden gelmiş bir yazardır. Paul Auster'in neredeyse tüm romanları postmodern özellikler taşımaktadır. Romanlarında genel olarak seçtiği yolcu, yolculuk, açlık, mücadele, karamsarlık, bir geleceğin olmayışı, günü kurtarma gibi konular okuyucuyu derinden etkilemektedir. Bununla birlikte kafasının içerisinde geniş bir literatüre sahip olan Auster romanlarında yaptığı yine postmodern bir özellik olan metinlerarasılığı oldukça sık bir şekilde kullanmıştır.

Sonuç olarak bu çalışmada modernizmin gelişim süreci, arka planları, sahip olduğu özellikler ve bunların hangi boyutta eleştirdikleri ele alınmıştır. Modernizmin eleştirisi olarak ele alınan postmodernizmin yine arkeolojisi, özellikleri çalışmamızda kendine yer edinmiştir. Çalışmamızın temel konusuna kaynaklık etmesi bakımından postmodernizmin sanat dallarına yansımaları ele alınmış, postmodern edebiyata geniş bir yer verilmiştir. Modern romanı

postmodern romandan ayıran özelliklerini ön plana çıkartılması ekseninde postmodern roman ve postmodern romanın özellikleri yine çalışma başlıklarımızın arasında yer almıştır.

Postmodern edebiyat ve roman kavramları mercek altına alınırken, Paul Auster *Son Şeyler Ülkesinde* romanı örnek olarak ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Yine çalışmanın bir arka planını oluşturması sebebiyle ve yazarların kendi hayatlarını sanatlarına yansıtma özelliği neticesinde Paul Auster'in hayatı yine çalışma başlıklarımızın arasında yer almıştır Paul Auster'in üretken bir yazar olduğunu ön plana çıkartma adına diğer eserlerinin başlıklarına da yer verilmiştir.

Çalışmamıza konu olarak seçtiğimiz *Son Şeyler Ülkesinde* romanı, kitap özeti ve karakterleri derin bir analize tabi tutulmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda kadın perspektifinde ele aldığımızda *Son Şeyler Ülkesinde* ne tür argümanları elde ettiğimiz yine başlıklarımız arasında yer edinmiştir

Modernizmin ve postmodern edebiyatın kadını ele alış biçimi çalışmamızın özgünlük kazandığı bir noktaya tekabül etmektedir. Yapılan literatür çalışmalarının ardından postmodernizm ve kadın anlayışında sınırlı sayıda literatür ortaya çıkarıldığı görülmüş. "Postmodernizm ve Kadın" başlığı bu çalışmanın en özgün taraflarını oluşturmaktadır. Postmodern edebiyatta toplumsal cinsiyetin nasıl ele alındığı ya da nasıl ortadan kaldırılmaya çalışıldığı, *Son Şeyler Ülkesinde* romanından yola çıkılarak somut bir delil ortaya konulmaya çalışılmıştır. Roman, kadın bir ana kahramanı olan Anna'nın en kötü insan trajedilerinden kaynaklanan travmayı iyileştirmek ve bunlara karşı koymak için göstermiş olduğu üstün mücadelesini anlatıyor. Sonuç olarak, anlatıcı Anna Blumes aracılığıyla, erkek egemen toplumun inşa ettiği ataerkil sistem nedeniyle kadına yönelik baskının hâlâ çözümsüz bir sorun olarak görülmektedir. Anna ve Victoria tarafından temsil edilen alternatif cinsellikler, mevcut toplumumuza empoze edilen toplumsal cinsiyet ve cinsellik normunu sorgulayan kadının kendini olumlamasını da ima eder.

KAYNAKÇA

- Adorno, T. (2011). *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Auster, P. (2018). *Son Şeyler Ülkesinde*. (A. İlkin, Çev.) İstanbul: Can Yayınları.
- Aykaç, Ö. A. (2017). Paul Auster'in Kitaplarında Yaşanmışlıklar, Üstkurmaca ve Kader Ötesi Tesadüfler. Bingöl: Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Best, S., & Kellner, D. (2016). *Postmodern Teori*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cohen, A. P. (1995). *Topluluğun Simgesel Kuruluşu*. (M. Küçük, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi.
- Dikeçligil, F. (2012). Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 21-52.
- Hassan, I. (1985). The culture of postmodernism. *Theory, Culture & Society*, 2(3), 119-131.
- Holmes, J. (2007). Social constructionism, postmodernism and feminist sociolinguistics. *Gender & Language*, 51-65.
- Lewis, B. (2006). Postmodernizm ve Roman. S. Sim içinde, *Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü* (M. Erkan, & A. Utku, Çev., s. 143-156). Ankara: Ebabil Yayıncılık.
- Little, W. G. (1997). Nothing to Go on: Paul Auster's "City of Glass". *Contemporary Literature*, 133-163.

- Marchand, M. (1995). *Feminism/postmodernism/development*. London: Routledge.
- McCaffery, L., & Gregory, S. (1992). An Interview with Paul Auster. *Contemporary Literature*, 33(1), 1-23.
- McMorran, W. (2011). Fragmentation and Integrity in the Postmodern Novel. D. Mitchell içinde, *Critical Essays* (s. 155-172).
- Smith, P. (2005). Theodor Adorno ve Max Horkheimer. P. Smith içinde, *Kültürel Kuram* (s. 65-72). İstanbul: Babil Yayıncılık.
- Tanrıtanır, B. C. (2019). *Paul Auster ve Arketip Eleştirisi*. İstanbul: Hiperlink.

PSYCAP'S MEDIATOR ROLE BETWEEN THRIVING AT WORK AND BURNOUT

Öğr. Gör. Dr. Süleyman Cem BOZDOĞAN¹,

¹ Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, 0000-0001-7844-9973

ABSTRACT

The present research was conducted in light of the significance of a positive psychological state among employees and its effect on lowering negative factors such as burnout. More specifically, this study aimed to demonstrate how thriving at work can reduce burnout tendencies among workers. The secondary goal was to investigate the function of PsyCap as a mediator between thriving at work and burnout. The findings indicate that thriving at work negatively impacts burnout, and PsyCap mediates this negative relationship in a decreasing direction. The population of the research consists of weaving factories. Owing to time and cost limitations, convenience sampling was used.

Keywords: Psycap, thriving at work, burnout, mediation

POZİTİF PSİKOLOJİK SERMAYENİN İŞTE BAŞARILI OLMA VE TÜKENMİŞLİK ARASINDAKİ ARACI ROLÜ

ÖZ

Bu araştırma, çalışanlar arasında olumlu bir psikolojik durumun önemi ve tükenmişlik gibi olumsuz faktörleri azaltma etkisi ışığında gerçekleştirilmiştir. Daha spesifik olarak, bu çalışma iş yerinde başarılı olmanın çalışanlar arasında tükenmişlik eğilimlerini nasıl azaltabileceğini göstermeyi amaçlamıştır. İkincil amaç, Pozitif psikolojik sermayenin iş yerinde başarılı olma ile tükenmişlik arasında bir aracı olarak işlevini araştırmaktır. Bulgular, işte başarılı olmanın tükenmişliği olumsuz etkilediğini ve pozitif psikolojik sermayenin bu olumsuz ilişkiye azaltıcı yönde aracılık ettiğini göstermiştir. Araştırmanın evrenini doküman fabrikaları oluşturmaktadır. Zaman ve maliyet kısıtlamaları nedeniyle kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Pozitif psikolojik sermaye, işte başarılı olma, tükenmişlik, aracılık

1. INTRODUCTION

The notion of "thriving at work" as an ideal psychological state has received more attention in recent years. Thriving is defined as "the shared experience of vitality and a sense of learning". Li & Li (2022, p.1). It is best thought of as a continuum along which people develop to a greater or lesser degree at any given time rather than as a state of either developing or not developing. (Porath et al., 2012, p. 250). Thriving is crucial to qualified employees who face rising competition in the workplace because vitality and learning are the two primary aspects of boosting performance and well-being (Pfeffer, 2010). Because of the ever-increasing level of competition in the job, workers have a greater risk of experiencing unpleasant emotions, which can lead to a variety of issues, including burnout and a loss of work vitality (Liu et al., 2021).

Hence, it is always the goal of management to maintain the vitality and productivity of workers while they are on the job. Positive psychological capital is a conception of good organizational behavior that is grounded in psychology and places an emphasis on the significance of positive psychological values (Luthans, 2002). It is believed to contribute more to output than traditional forms of capital do. Beyond an individual's human capital, which is comprised of their knowledge, abilities, and experience, and their social capital, which is comprised of their networks or relationships, positive psychological capital helps them realize their full potential (Luthans et al., 2004).

2. THEORETICAL BACKGROUND

2.1. Thriving at Work

A common feeling of vitality and learning at work is what is meant by the term "thriving" in the workplace (Spreitzer et al., 2005, p. 538). Having vitality is becoming invigorated and having a passion for the things you do (Nix et al., 1999). Learning is the process by which an individual is able to acquire and use knowledge or skills in order to improve competence and confidence (Edmondson, 1999). Workers who are thriving in their jobs perceive that their experiences and actions at the workplace are inherently inspiring and encouraging their own growth and development. According to Spreitzer et al. (2005), the first dimension of thriving that can be referred to as vitality is the pleasant experience of having energy that is readily attainable as well as the sensation of being "alive." Employees' perception that they are acquiring useful information and abilities and are able to put those skills to use is the focus of the second dimension, which is learning (Spreitzer et al., 2005). To thrive in one's work environment, it is necessary to have high levels of both vitality and learning. Spreitzer et al. (2005) used a socially embedded model to explore thrive at work based on self-determination theory (SDT) (Ryan & Deci, 2000). SDT analyzes how people's capacity to self-regulate their behavior and grow as a person depends on their ability to feel secure in their own abilities and their connections to other people. SDT analyses how people's capacity to self-regulate their behavior and grow as a person depends on their ability to feel secure in their own abilities and their connections to other people (Shulga, 2021). An emotional state defined by a mix of vitality and learning is said to be present in an individual who thrives in their work, as stated by Spreitzer et al. (2005).

2.2. Burnout

The word "burnout" describes the unfavorable emotions that workers feel as a consequence of their time spent at work. The symptoms of burnout include feeling mentally and physically exhausted, performing less effectively at work, and having less excitement for the job (Freudenberger, 1975). Schaufeli et al. (2020) developed a new scale to measure job burnout. The scale includes 4 dimensions are Exhaustion, mental distance, cognitive impairment and emotional impairment. The term "exhaustion" refers to a loss of energy, which can manifest as both physical and mental exhaustion. A few examples of symptoms include the worker lacking the energy to begin their shift, feeling lethargic, and being unable to rest even after they have left their place of employment. Emotional distance occurs when the employee feels

disinterested and unwilling to work. Cognitive impairment occurs when a person is overcome by their own emotions and reacts emotionally in an extreme manner. Symptoms include feeling irritable at work, feeling like they are overreacting without good reason, and being unable to keep their emotions in check while at work. Emotional impairment is characterized by symptoms, including memory loss, difficulty in paying attention and concentrating, and poor mental function. This involves having difficulty thinking effectively and learning new things, as well as having difficulty focusing and forgetting things. can be redeemed in several ways.

2.3. Positive Psychological Capital

PsyCap is a positive psychological state that fosters one's favorable advancement, as described by Luthans and Youssef (2007). According to Luthans et al. (2004), PsyCap is a multifaceted structure that consists of self-efficacy, hope, optimism, and resilience. Resilience is an adaptive system that allows a person to quickly recover from setbacks or failed attempts to move forward. Expecting positive things to occur in one's life can have important cognitive and behavioral repercussions. Optimism can be defined as the expectation that positive things will happen to one (Carver & Scheier, 2002). Expectations and desires for a future occurrence are what are meant by the word "hope." According to social cognitive theory and a substantial body of previous research, self-efficacy can be defined as an individual's confidence in their ability to activate the willpower, cognitive capacity, or action processes that are necessary to perform a particular task in a given setting (Sehhat et al., 2015). Those with a higher capacity for hope are more likely to set and achieve objectives in a manner that keeps them enthusiastic about the journey to success.

2.4. Hypotheses Development

Every dimension of PsyCap makes a significant contribution to the goal of lowering employees' intentions to leave and simultaneously mitigating the negative effects of burnout. Employees are more likely to prosper when they believe in their own abilities to learn new skills, stick with a goal until it is achieved, attribute success to themselves in the present and future, and recover from setbacks. Flinchbaugh et al. (2015) and Paterson et al. (2014) revealed in their study that there was a negative relationship between thriving at work and burnout.

H₁: Thriving at work is positively correlated with positive psychological capital.

Vitality is a tool that gives workers the power they crave to efficiently handle the difficulties they face at work, which ultimately leads to a reduction in burnout (Demerouti et al., 2001). Those who make the most workplace learning opportunities are less likely to experience emotional tiredness as a result of dealing with the stress of their employment (Stewart, 2010). It has been suggested that the emotions of learning and vitality prevent burnout (Spreitzer et al., 2012). There was a negative correlation between thriving at work and burnout (Hildenbrand et al., 2018; Niessen et al., 2017).

H₂: Thriving at work is negatively correlated with burnout.

PsyCap defines resilience as the confidence to put in and apply the effort necessary to successfully solve complex problems, a positive attitude toward current and future success, the persistence to achieve a goal and, if necessary, redirect to the goal for success, to support and bounce back when surrounded by problems and difficulties, and to further achieve success (Luthans et al., 2006). The results of two studies (Ferradás et al., 2019; Moyer et al., 2017) indicate that having a high level of PsyCap is associated with a reduced likelihood of burnout. Demands and Resources (JD-R) theory (Bakker & Demerouti, 2017) proposes that an individual's resources may act as a protection against the negative effects of work stress and burnout. Based on the assumption that this is the case, it can be proposed that workers with higher PsyCap ratings report less burnout.

H₃: Positive psychological capital is negatively related to burnout.

Finally, PsyCap's role as a mediator between thriving at work and burnout will be investigated. Since PsyCap's role as a mediator between job satisfaction and burnout has not been well explored, this investigation hopes to fill that gap in the literature. According to the Broaden and Build (B&B) theory (Fredrickson, 2001) it can be understood that pleasant sensations are linked to increasing thought and activity, which ultimately results in the development of additional human resources. In addition, the JD-R theory (Bakker & Demerouti, 2017) posits that the aforementioned personal qualities are preventive factors that assist individuals in achieving a higher level of resilience. It seems to reason, therefore, that a thriving employee who develops their abilities on the job would also report feeling more optimistic, hopeful, capable of handling challenges, and able to bounce back from setbacks with greater ease. Employees with more positive psychological capital are expected to experience less burnout. In this workplace, thriving is a catalyst for PsyCap, which protects employees from burnout.

H₄: Positive psychological capital mediates the relation between thriving at work and burnout.

3. METHOD

Research Model

Based on this analysis of the literature, the following model was created.

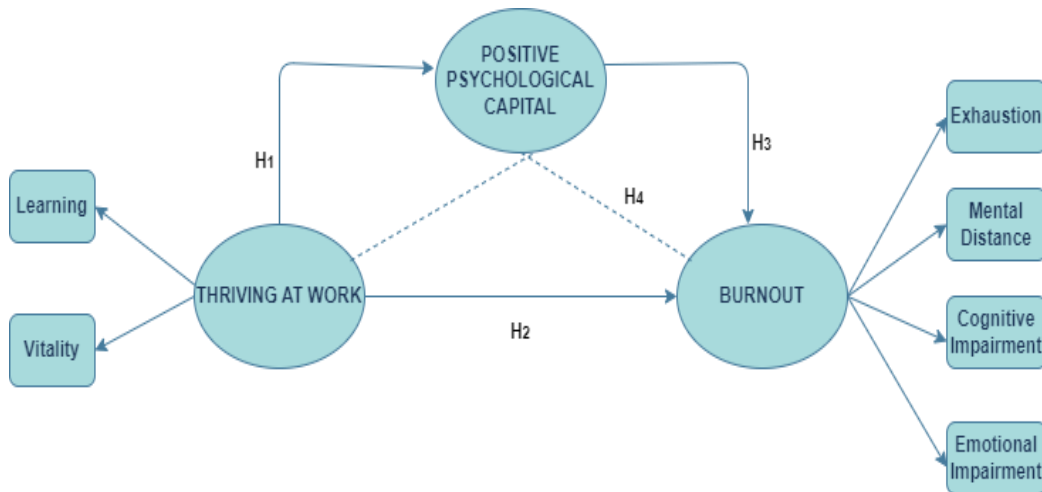

Figure 1. Research Model

3.1. Population and Sample of the Study

The population of the research consists of weaving factories. The sample consists of weaving factory employees in Niğde province selected by convenience sampling method. Owing to time and cost limitations, four randomly selected factories were surveyed over the Internet. Of the 280 questionnaires received, 15 incomplete or incorrectly completed questionnaires were removed, and 265 were evaluated. Of the employees, 85 were women and 180 were men. Of the employees, 81 were between the ages of 18-29, 100 were between the ages of 30-40 and 84 were 41 and above. In terms of work experience, 94 employees had 1-4 years of experience, 83 employees had 5-10 years of experience, and 88 employees had 11 years or more of experience.

3.2. Scales of the Research

Thriving at Work scale: Porath et al. (2012) developed a two-dimensional, 10-item scale consisting of the dimensions of learning and vitality. There are five items in each dimension, one of which is negative. In the learning dimension, there are items containing the subjective learning experiences of the employees, while in the vitality dimension, there are items related to energy that employees can use subjectively. Unlike the original scale, Toksöz et al. (2020) adapted the learning dimension into four items and the vitality dimension into five items in Turkish.

Burnout Scale: The burnout scale designed by Schaufeli et al. (2019) has a long version of 4 dimensions, 26 items, and a short version of 4 dimensions 12 items. The scale was adapted into Turkish by Koçak et al. (2022). This scale consists of four dimensions: exhaustion, mental distance, cognitive impairment, and emotional impairment. For this analysis, a shortened version of the scale was used.

Positive Psychological Capital: In this study, the short PsyCap scale adapted by Szerdahelyi et al. (2022) to the cultures of the United States, China, Germany, and Hungary was used. This 5-item psychological capital scale was formed using the 2nd self-efficacy, 5th-6th hope, 10th resilience, and 12th optimism items of the 12-item PsyCap Scale (Luthans, Avey, Clapp-smith,

& Li, 2008). Factor analysis revealed that the scale items were also valid in the Turkish culture. All scale items were based on a 5-point Likert scale. When the findings of the PsyCap exploratory factor analysis were examined, a single factor structure with an eigenvalue greater than 1 emerged. This structure is consistent with the structure identified by Ferris et al. (2008). In addition, the results were acceptable because the factor loads of all items were above 0.6 (Meyers et al., 2005).

Table 1. Exploratory Factor Analysis

Item	Factor 1
PsyCap1	0,774
PsyCap2	0,780
PsyCap3	0,834
PsyCap4	0,807
PsyCap5	0,806

Extraction Method: Principal Component Analysis.

KMO	0,866
Barlett Sphericity	543,194 (p<.001)
Variance Explained	64,1

Table 2 displays the values for the variables' correlation, reliability, skewness, and kurtosis, as well as descriptive statistics.

Table 2. Descriptive Statistics and Correlation Coefficients

	Mean	Std. Dv	Skew.	Kurt.	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.TAW	2,89	0,602	0,336	-0,606	(.843)								
2.Learning	3,392	0,724	-0,793	-0,750	,776**	(.812)							
3.Vitality	2,481	0,732	1,041	-0,061	,867**	,359**	(.868)						
4.PsyCap	3,082	0,846	-0,481	-0,900	,472**	,475**	,324**	(.860)					
5.Burnout	2,712	0,752	1,048	0,302	-,456**	-,452**	-,319**	-,387**	(.918)				
6.Exhaustion	2,860	1,024	0,678	-1,013	-,444**	-,427**	-,321**	-,366**	,846**	(.920)			
7.Mental Dist.	2,955	1,033	0,623	-1,039	-,360**	-,376**	-,236**	-,310**	,842**	,669**	(.878)		
8.Cognitive Imp	2,522	0,843	1,442	0,800	-,250**	-,255**	-,169**	-,215**	,760**	,488**	,498**	(.872)	
9.Emotional Imp	2,512	0,840	1,403	0,588	-,400**	-,380**	-,291**	-,342**	,755**	,500**	,471**	,513**	(.891)

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed). The numbers in parentheses are Cronbach Alpha values. TAW: Thriving at work; PsyCap: Positive psychological capital; Mental Dist.: Mental distance; Cognitive Imp.: Cognitive impairment; Emotional Imp.: Emotional impairment; Std. Dv.: Standard Deviation; Skew.: Skewness; Kurt.: Kurtosis

The data were normally distributed with skewness and kurtosis values between 2 and +2. When Table 2 is analyzed, it can be seen that there are relationships between the variables, in line with the literature. Before analyzing the research data, the Harman and Harman (1976) single-factor

test was applied to test for measurement bias. The analysis shows how much of the total variability was accounted for by a single factor (Podsakoff et al., 2003). In light of the findings of the research about the scale, a single factor did not explain most of the variability (31.43%). In other words, there is no measurement bias.

The research data were analyzed using SPSS and AMOS package programs. Confirmatory factor analyses were performed for the scales and research model to test the structural validity, and it was found that the model and scale data showed acceptable fit (Hu & Bentler, 1999).

Table 3. Goodness of Fit of Scales

	CMIN	DF	CMIN/DF	CFI	SRMR	RMSEA	PClose
TAW	37,8	25	1,512	0,987	0,042	0,044	0,607
PsyCap	4,13	4	1,032	1	0,017	0,011	0,674
Burnout	92,207	48	1,921	0,981	0,046	0,059	0,195
Threshold	--	--	Between 1 and 3	>0.95	<0.08	<0.06	>0.05

Discriminant validity analysis was conducted to confirm and strengthen the confirmatory factor analysis of the variables.

Table 4. Discriminant validity of constructs

		CR	AVE	MSV	MaxR(H)
THRIVING AT WORK	Learning	.815	.53	.186	.835
	Vitality	.861	.555	.186	.867
	PSYCAP	.859	.55	0	.862
BURNOUT	Exhaustion	.921	.794	.547	.923
	Mental distance	.878	.707	.547	.879
	Cognitive impairment	.884	.718	.338	.909
	Emotional impairment	.891	.732	.338	.897
	Threshold	>.7	>.5	AVE>MSV	>0.70

C.R. = Composite reliability; AVE = Averaged variances expected;
MSV = Maximum shared variance; MaxR(H)= Maximal Reliability

It was found that the model and scale data showed acceptable fit(Hu & Bentler, 1999).

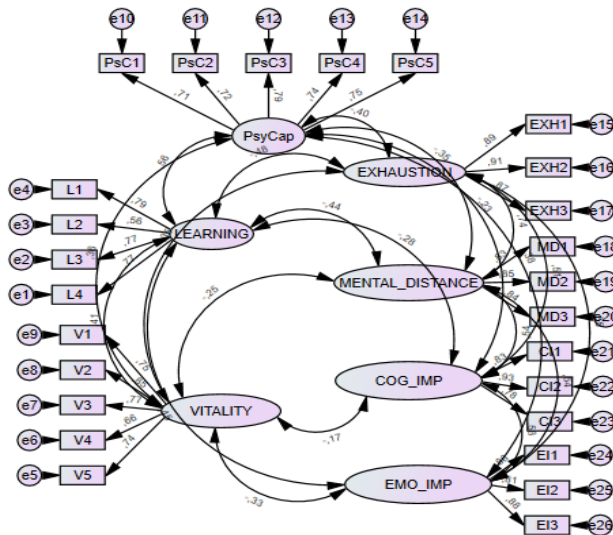

Figure 2. Covariance analysis of the research model

In the next stage of the investigation, a structural equation model, shown as Figure 2 below, was developed in order to put the study hypotheses to the test. Table 5 shows that the research model provided goodness-of-fit values.

Table 5. Model fit measures

Measure	Estimate	Threshold	Interpretation
CMIN	443,143	--	--
DF	278,000	--	--
CMIN/DF	1,594	Between 1 and 3	Excellent
CFI	0,973	>0.95	Excellent
SRMR	0,040	<0.08	Excellent
RMSEA	0,036	<0.06	Excellent
PClose	1,000	>0.05	Excellent

Hayes (2012) SPSS Process plugin will be used to test the hypotheses of the research model.

4. RESULTS

Regression analysis was used to determine the influence of the independent variable on the variables being studied.

Table 6. Regression analysis of the measurement model

	Model 1: PsyCap			Model 2: Burnout			Model 3: Burnout		
	β	se	p	β	se	p	β	se	p
(Constant)	1.1681	.2252	0.0000	4.3574	.202	0.0000	4.5861	.2074	0.0000
TAW	.6634	.0764	0.0000	-.5701	.0685	0.0000	-.4402	.076	0.0000
PsyCap							-.1958	.0541	0.0000
F		75.3899			69.1704			42.7272	
p		<.001			<.001			<.001	
R ²		.2228			.2082			.2459	

Table 6 provides an analysis of how the independent variables are influenced by the dependent variables. In line with the model, three distinct sub-models have been crafted in this table. Model 1 analyzes the impact of TAW on PsyCap. Accordingly, the effect of TAW on PsyCap was positive ($\beta = .6634$, $p < 0.001$). It can be stated that as TAW increases, so does PsyCap level. Thus, H₁ was confirmed. This result was confirmed in previous studies (Hayavi et al., 2021; Kanto & Sjahrudin, 2020). In Model 2, the effect of TAW on burnout was analyzed. TAW negatively impacted burnout ($\beta = -.5701$, $p < 0.001$). It can be stated that as TAW increases, the level of burnout will decrease. H₂ was confirmed. This result was confirmed in previous studies (Freire et al., 2020; López-Núñez et al., 2020; Virgă et al., 2020). The impacts of TAW and burnout on PsyCap are shown in Model 3. TAW had a negative effect on burnout ($\beta = -.4402$, $p < 0.001$) and PsyCap had a negative effect on burnout ($\beta = -.1958$, $p < 0.001$). It can be stated that the higher the PsyCap level of the employees, the less burnout they exhibit. H₃ was also confirmed. The result of the negative impact between PsyCap and burnout is also confirmed by studies (Hansen et al., 2015; Lupşa & Virgă, 2020; Virgă et al., 2020). While the direct effect of TAW on burnout was $\beta = -.5701$ ($p < 0.001$), the total effect decreased to $\beta = -.4402$ ($p < 0.001$) when PsyCap was included in the model. According to this result, PsyCap mediates the relationship between TAW and Burnout and affects this relationship in a decreasing direction. H₄ was also confirmed. In the scholarly literature, any studies that support this finding can be found. This research makes a contribution to the current body of information since there have been no earlier studies done on the function of PsyCap as a mediator between thriving at work and burnout.

5. CONCLUSION

The theorizing and experimental findings may contribute to a better comprehension of the significant interactions between TAW, burnout, and PsyCap among employees working in weaving factories.

One of the primary goals of this research was to take a closer look at the relationship between thriving at work and burnout. Nowadays, it is natural for employees to perceive more burnout with increasing workload and specialization requirements. Reducing burnout by encouraging employees to learn about their business requirements is vital for both employees and organizations. Institutions should be responsible for providing their employees with in-service training. Creating a caring workplace condition, including job redesign, promotional opportunities, and job enlargement, should be one of the first steps that companies take to build a culture of thriving at work. This allows for the promotion of individual and overall progress. Kira and Balkin (2014) elaborated further by stating that firms can create sustained thriving at

work by giving workers the opportunity to engage in seminars, mentoring, or training. Also, both practical and theoretical aspects of psychological capital through positive adoption have been examined in this research. It is advised that those who train workers should place a strong emphasis on the mental and emotional health of their trainees. In fact, educational facilitators have difficulty estimating a high level of PsyCap. Therefore, there is a need for genuine scientific monitoring of the indications of burnout among workers.

Çalışmada Kullanılan Ölçekler

İŞTE BAŞARILI OLMA

Öğrenme Boyutu

1. Zamanla daha fazla öğrenirim
2. Çoğunlukla kendimi öğrenirken bulurum
3. Kendimi sürekli ilerleme kaydeden biri olarak görürüm
4. Öğrenmeye açık değilim

Canlılık Boyutu

1. Kendimi hayat dolu ve zinde hissedirim.
2. Bir şey yapma enerji ve şevkine sahibim
3. Kendimi çok enerjik hissetmem
4. Her yeni günü dört gözle beklerim
5. Kendimi algıları açık ve atik hissedirim

TÜKENMİŞLİK

Bitkinlik

1. İşteyken bitkinlik yaşıyorum
2. İşte bir gün geçirdikten sonra enerjimi toparlamakta zorlanıyorum
3. İşteyken kendimi bedenen bitkin hissediyorum

Zihinsel Mesafe

1. İşime karşı şevk duymakta çok zorlanıyorum
2. İşime karşı güçlü bir isteksizlik hissediyorum
3. Yaptığım iş diğerleri için çok da önemli değil gibi hissediyorum

Bilişsel Denetim Bozukluğu

1. İşime odaklanarak çalışmıyorum
2. Çalışırken konsantre olmakta zorlanıyorum
3. Aklım başka yerde olduğundan işimde hatalar yapıyorum

Duygu Denetim Bozukluğu

1. İşteyken duygularımı kontrol edemiyorum
2. İşyerinde verdiğim duygusal tepkilere baktığımda kendimi tanıyamıyorum
3. İş yerinde istemeyerek aşırı tepkiler verebiliyorum

PSİKOLOJİK SERMAYE

1. Çalıştığım işyerinin stratejilerinin belirlenmesi sürecine katkı sağlamada kendime güvenirim.
2. Şu anda kendimi işte oldukça başarılı görüyorum.
3. Çalıştığım işte hedeflerime ulaşmada birçok yol bulabilirim
4. Daha önce birçok zorlukla karşılaştığım için işyerindeki zorlukların üstesinden gelebilirim
5. Yaptığım işle alakalı gelecekte karşılaşaçağım durumlarla ilgili iyimser düşünürüm

REFERENCES

- Bakker, A. B., & Demerouti, E. (2017). Job demands–resources theory: Taking stock and looking forward. *Journal of occupational health psychology, 22*(3), 273.
- Carver, C. S., & Scheier, M. F. (2002). Optimism. In *Handbook of positive psychology*. (pp. 231-243). Oxford University Press.
- Demerouti, E., Bakker, A. B., Nachreiner, F., & Schaufeli, W. B. (2001). The job demands–resources model of burnout. *Journal of Applied psychology, 86*(3), 499.
- Edmondson, A. (1999). Psychological safety and learning behavior in work teams. *Administrative science quarterly, 44*(2), 350-383.
- Ferradás, M. d. M., Freire, C., García-Bértoa, A., Núñez, J. C., & Rodríguez, S. (2019). Teacher profiles of psychological capital and their relationship with burnout. *Sustainability, 11*(18), 5096.
- Ferris, D. L., Brown, D. J., Berry, J., & Lian, H. (2008). The development and validation of the Workplace Ostracism Scale. *Journal of Applied Psychology, 93*, 1348–1366.
- Flinchbaugh, C., Luth, M. T., & Li, P. (2015). A challenge or a hindrance? Understanding the effects of stressors and thriving on life satisfaction. *International Journal of Stress Management, 22*(4), 323.
- Fredrickson, B. L. (2001). The role of positive emotions in positive psychology: The broaden-and-build theory of positive emotions. *American psychologist, 56*(3), 218.
- Freire, C., Ferradás, M. d. M., García-Bértoa, A., Núñez, J. C., Rodríguez, S., & Piñeiro, I. (2020). Psychological capital and burnout in teachers: The mediating role of flourishing. *International journal of environmental research and public health, 17*(22), 8403.
- Freudenberger, H. J. (1975). The staff burn-out syndrome in alternative institutions. *Psychotherapy: Theory, Research & Practice, 12*(1), 73.
- Hansen, A., Buitendach, J. H., & Kanengoni, H. (2015). Psychological capital, subjective well-being, burnout and job satisfaction amongst educators in the Umlazi region in South Africa. *SA Journal of Human Resource Management, 13*(1), 1-9.
- Harman, H. H., & Harman, H. H. (1976). *Modern factor analysis*. University of Chicago press.
- Hayavi, G., Moradi, A., Momeni, K., & Arshadi, N. (2021). The effect of psychological capital on job performance and psychological well-being: the mediating role of thriving at work. *Industrial and Organizational Psychology Studies, 8*(1), 27-48.
- Hayes, A. F. (2012). PROCESS: A versatile computational tool for observed variable mediation, moderation, and conditional process modeling. In: University of Kansas, KS.
- Hildenbrand, K., Sacramento, C. A., & Binnewies, C. (2018). Transformational leadership and burnout: The role of thriving and followers' openness to experience. *Journal of occupational health psychology, 23*(1), 31.
- Hu, L. t., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural equation modeling: a multidisciplinary journal, 6*(1), 1-55.
- Kanto, M., & Sjahruddin, H. (2020). How psychological capital mediates the relationship between thriving at work and happiness at work? A cross-sectional research for tourism sector of indonesia. *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology, 17*(6), 1798-1812.
- Kira, M., & Balkin, D. B. (2014). Interactions between work and identities: Thriving, withering, or redefining the self? *Human Resource Management Review, 24*(2), 131-143.
- Koçak, Ö. E., Gençay, O., & Schaufeli, W. (2022). BAT-TR: Tükenmişlik Ölçme Aracı'nın (BAT) Türkçeye Uyarlanması. *Psikoloji Çalışmaları, 42*(3), 509-549.
- Liu, D., Zhang, S., Wang, Y., & Yan, Y. (2021). The antecedents of thriving at work: a meta-analytic review. *Frontiers in Psychology, 12*, 659072.

- Li, J., Ge, C., & Li, S. (2022). The Association of Volunteer Motivation and Thriving at Work of College Students During COVID-19: Job Burnout and Psychological Capital as Mediators. *Frontiers in Public Health, 10*.
- López-Núñez, M. I., Rubio-Valdehita, S., Diaz-Ramiro, E. M., & Aparicio-García, M. E. (2020). Psychological capital, workload, and burnout: what's new? the impact of personal accomplishment to promote sustainable working conditions. *Sustainability, 12*(19), 8124.
- Lupşa, D., & Virgă, D. (2020). Psychological capital, health, and performance: The mediating role of burnout. *Psihologia Resurselor Umane, 18*(1), 7-22.
- Luthans, F. (2002). The need for and meaning of positive organizational behavior. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior, 23*(6), 695-706.
- Luthans, F., Avey, J. B., Clapp-smith, R., & Li, W. (2008). More evidence on the value of Chinese workers' psychological capital. *The International Journal of Human Resource Management, 19*, 818–827.
- Luthans, F., Luthans, K. W., & Luthans, B. C. (2004). Positive psychological capital: Beyond human and social capital.
- Luthans, F., & Youssef, C. M. (2007). Emerging positive organizational behavior. *Journal of management, 33*(3), 321-349.
- Luthans, F., Youssef, C. M., & Avolio, B. J. (2006). Psychological capital: Developing the human competitive edge.
- Meyers, L.S., Gamst, G. C. ve Guarino, C. (2005). Applied multivariate research: Design and interpretation, SAGE Publications. ISBN-13: 978-1412904124.
- Moyer, F., Aziz, S., & Wuensch, K. (2017). From workaholism to burnout: psychological capital as a mediator. *International Journal of Workplace Health Management, 10*(3), 213-227.
- Niessen, C., Mäder, I., Stride, C., & Jimmieson, N. L. (2017). Thriving when exhausted: The role of perceived transformational leadership. *Journal of Vocational Behavior, 103*, 41-51.
- Nix, G. A., Ryan, R. M., Manly, J. B., & Deci, E. L. (1999). Revitalization through self-regulation: The effects of autonomous and controlled motivation on happiness and vitality. *Journal of experimental social psychology, 35*(3), 266-284.
- Paterson, T. A., Luthans, F., & Jeung, W. (2014). Thriving at work: Impact of psychological capital and supervisor support. *Journal of organizational behavior, 35*(3), 434-446.
- Pfeffer, J. (2010). Building sustainable organizations: The human factor. *Academy of management perspectives, 24*(1), 34-45.
- Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Lee, J.-Y., & Podsakoff, N. P. (2003). Common method biases in behavioral research: a critical review of the literature and recommended remedies. *Journal of Applied psychology, 88*(5), 879.
- Porath, C., Spreitzer, G., Gibson, C., & Garnett, F. G. (2012). Thriving at work: Toward its measurement, construct validation, and theoretical refinement. *Journal of organizational behavior, 33*(2), 250-275.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American psychologist, 55*(1), 68.
- Schaufeli, W., De Witte, H., & Desart, S. (2019). Manual burnout assessment tool (BAT).
- Schaufeli, W. B., Desart, S., & De Witte, H. (2020). Burnout Assessment Tool (BAT)—development, validity, and reliability. *International journal of environmental research and public health, 17*(24), 9495.
- Sehhat, S., Mahmoud Zadeh, S. M., Ashena, M., & Parsa, S. (2015). Positive psychological capital: The role of Islamic work ethics in Tehran Public Organizations. *Iranian journal of management studies, 8*(4), 545-566.

- Shulga, L. V. (2021). Front-line employee self-determination in value Co-Creation: Generational profiles. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 48, 479-491.
- Spreitzer, G., Porath, C. L., & Gibson, C. B. (2012). Toward human sustainability: How to enable more thriving at work. *Organizational Dynamics*, 41(2), 155-162.
- Spreitzer, G., Sutcliffe, K., Dutton, J., Sonenshein, S., & Grant, A. M. (2005). A socially embedded model of thriving at work. *Organization science*, 16(5), 537-549.
- Stewart, T. A. (2010). *Intellectual Capital: The new wealth of organization*. Currency.
- Szerdahelyi, M., Paterson, T. A., Huang, L., Martos, T., & Komlósi, L. (2022). Validation of the PCQ-5: A Short Form to Measure State Positive Psychological Capital. *Group & Organization Management*, 10596011221127383.
- Toksöz, D., Tuğba, P., & Çapar, G. (2020). İşte Gelişim Ölçeğini Türkçeye Uyarlama Çalışması. *İzmir İktisat Dergisi*, 35(1), 177-186.
- Vîrgă, D., Baci, E.-L., Lazăr, T.-A., & Lupşa, D. (2020). Psychological capital protects social workers from burnout and secondary traumatic stress. *Sustainability*, 12(6), 2246.

EHL-İ RE'Y VE EHL-İ HADİS EKSENİNDE SÜNEN-İ EBÎ DÂVÛD

Yüksek Lisans Öğrencisi, Yusuf Beşir

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, – ORCID ID- 0009-0002-3720-8828

Prof. Dr. Hüseyin Akgün

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, - ORCID ID- 0000-0002-5335-9901

ÖZET

Bu tebliğde Sünen edebiyatının ve Sünen edebiyatının zirve eseri kabul edilen Sünen-i Ebî Dâvûd'un telif edilmesinde etken amillerden biri olan Ehl-i re'y ve Ehl-i hadîs arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Hicrî 1. asrın başlarında hız kazanan hadislerin tedvîn faaliyetinin akabinde, dönem içerisinde ortaya çıkan yeni meselelere cevap verilmesi ihtiyacından dolayı fıkıh ilmi, hızlı bir şekilde gelişmeye başlamıştır. Hayatla irtibatı ve toplumun ihtiyaçlarına doğrudan temas etmesi bakımından diğer ilimlerden önce teşekkül eden fıkıh ilmi, daha sonra teşekkül edecek hadis ilminin muhteva ve mahiyetini belirlemede etkili olmuştur. Fıkıh ilminin teşekkül sürecinin re'y merkezli fıkıh üreten âlimler tarafından gerçekleşmiş olması, fıkıhın kaynağının hadis olması düşüncesindeki âlimler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Dolayısıyla buna tepki olarak hadis merkezli bir fikhî anlayışı ortaya koyma gayretinde olmuşlardır. Bu anlayışları doğrultusunda Ehl-i hadîs olarak isimlendirilen bu grup, daha önce re'y merkezli telif edilen eserlerin benzerlerini, hadis temelli fıkıh anlayışıyla yeniden oluşturmuşlardır. Bu anlamda Ehl-i hadîs'in Ehl-i re'y'e olan tepkisel yaklaşımını en iyi ifade eden eserler Sünenler olmuştur. Bu bağlamda çalışmamızda ele aldığımız ilk başlıkla, Ehl-i re'y'in fıkıh anlayışının, Sünen edebiyatının oluşumuna etkisi üzerine durulmuş, ikinci başlıkta ise Sünen-i Ebî Dâvûd özelinde ne gibi etkilerinin olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Son başlıkta ise Ebû Dâvûd özelinde bu tepkinin spesifik örneklerinden zikredilerek okuyucunun zihninde daha net bir tasvirin çizilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sünen, Ehl-i hadîs, Ehl-i re'y, Fıkıh, Sünen-i Ebî Dâvûd

QƏDİM TÜRK YAZILARINDA İŞLƏNƏN SÖZLƏR

Prof. Dr. Hajar Huseynova

Azerbaijan State Pedagogical University, Faculty of Philology, Baku,;
<https://orcid.org/0000-0002-3223-427X>; (055) 241 17 16

Xülasə

Son dövrlərdə müstəqillik əldə etmiş, düşmən üzərində böyük zəfər qazanaraq, dünya dövlətləri sırasında bayrağını qürurla yüksəltməyə nail olmuş Azərbaycanda bütün istiqamətlərdə inkişaf və irəliləyiş davam edir. Belə bir inkişaf elmi tədqiqatların aparılmasında, aktual mövzuların tədqiqatlara cəlb edilməsində də özünü göstərir. Dilçilik istiqamətində qədim köklərə dayanan müqayisəli araşdırmalara da ehtiyac vardır. Bu cəhətdən dilimizin və xalqımızın tarixi kökünü əks etdirən linqvistik araşdırmaların aparılması olduqca aktualdır.

Təqdim edilmiş məqalədə qədim tarixə malik türk dillərinin ortaq abidələri olan runik – göytürk yazılarının lüğət tərkibindən, leksik sistemindən bəhs edilmişdir. Müasir dilimizdə həmin dil vahidlərinin bəzilərinin hələ də işlənməsi, bəzilərinin arxaikləşməsindən danışılır və nümunələrlə əsaslandırılır.

Müasir dilçiliyin qarşısında duran aktual problemlərdən biri də qədim türk yazılı abidələrinin leksik sisteminin öyrənilməsi, bu sahədə yaranmış yanlışlıqların aradan qaldırılmasıdır. Çünki qədim yazıların leksik sisteminin tədqiqi nəticəsində bugünkü sözlərimizin etimologiyası izah edilə, mənaları aydınlaşdırıla bilər.

Türk dilləri ailəsinə daxil olan Azərbaycan dili kök dil elementlərini özündə qoruyub saxlayır. Buraya fonetik, leksik və qrammatik dil elementləri daxildir. Dilimizin leksik sistemi bu çağdaş dövrdə nə qədər inkişaf edib zənginləşsə də, yeniləşsə də qədim leksik elementlər yenə də dildə qorunub saxlanmaqdadır. Bunu öyrənmək üçün qədim türk yazılı abidələrinin leksikası ilə müqayisələr aparmaq yetərlidir. Bu zaman rast gəldiyimiz paralellər həmin fikrin doğruluğunu isbat edir.

Qədim türk yazılarında, daş kitabələrin mətnlərində işlənmiş sözləri hərf tərkibinə görə qruplaşdırdıqda bu yazılarda birsəsli, ikisəsli, üç və daha çox səsli sözlərə rast gəlirik. Məsələn; U-bacarmaq; Ö-fikirləşmək; sü-qoşun; ya-yay və s.

Azərbaycan dili də türk dillərindən biri kimi, qədim türk dili elementlərini bu gün də əks etdirir. Bunu qədim yazılı daş kitabələrin leksik sistemi təsdiq edir. Göytürk yazılarında rast gəldiyimiz bəzi dil elementləri Azərbaycan dilinin dialekt və şivələrində bu gün də qorunub saxlanılır.

Açar sözlər: yazı, söz, türk dilləri, dialekt, arxaik ...

WORDS USED IN ANCIENT TURKISH WRITINGS

Summary

Azerbaijan, which gained independence in recent times, won a great victory over the enemy, and managed to proudly raise its flag among the nations of the world, continues to develop and progress in all directions. Such a development is also manifested in the conduct of scientific research and the involvement of current topics in research. There is also a need for comparative studies based on ancient roots in the direction of linguistics. In this regard, it is very important to conduct linguistic research that reflects the historical roots of our language and people.

The presented article deals with the vocabulary and lexical system of Runic-Goyturkian scripts, which are common monuments of Turkic languages with ancient history. In our modern language, some of these language units are still used and others are archaic, and it is justified with examples.

One of the urgent problems facing modern linguistics is the study of the lexical system of ancient Turkish written monuments and the elimination of errors in this field. Because as a result of researching the lexical system of ancient writings, the etymology of today's words can be explained and their meanings clarified.

The Azerbaijani language, which belongs to the family of Turkic languages, preserves its root language elements. It includes phonetic, lexical and grammatical language elements. No matter how much the lexical system of our language has developed, enriched and updated in this modern era, ancient lexical elements are still preserved in the language. To learn this, it is enough to make comparisons with the lexicon of ancient Turkish written monuments. The parallels we encountered at this time prove the truth of that idea.

When we group the words used in the texts of ancient Turkish inscriptions and stone inscriptions according to their letter composition, we find words with one, two, three or more sounds in these writings. For example; U-able; O-to think; army; ya-yay etc.

The Azerbaijani language, like one of the Turkic languages, reflects the elements of the ancient Turkic language even today. This is confirmed by the lexical system of ancient stone inscriptions. Some of the language elements found in Goyturk writings are preserved even today in the dialects and dialects of the Azerbaijani language.

Keywords: writing, word, Turkic languages, dialect, archaic ...

Eski Türk yazılarında kullanılan kelimeler

Özet

Son zamanlarda bağımsızlığını kazanan, düşmana karşı büyük bir zafer kazanan ve bayrağını dünya milletleri arasında gururla dalgalandırmayı başaran Azerbaycan, her yönden gelişmeye ve ilerlemeye devam ediyor. Böyle bir gelişme, bilimsel araştırmaların yürütülmesinde ve güncel konuların araştırmaya dahil edilmesinde de kendini göstermektedir. Dilbilim yönünden de kadim köklere dayalı karşılaştırmalı çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu

bakımdan dilimizin ve halkımızın tarihsel köklerini yansıtan dil araştırmaları yapmak oldukça önemlidir.

Sunulan makale, Türk dillerinin kadim tarihle ortak anıtları olan Runik-Göytürk yazılarının söz varlığını ve sözcük sistemini ele almaktadır. Modern dilimizde bu dil birimlerinin bir kısmı halen kullanılmakta, bir kısmı ise arkaik olup örneklerle gerekçelendirilmektedir.

Modern dilbilimin karşı karşıya olduğu acil sorunlardan biri, eski Türkçe yazılı eserlerin sözlük sisteminin incelenmesi ve bu alandaki hataların giderilmesidir. Çünkü eski yazıların sözlük sisteminin araştırılması sonucunda günümüz kelimelerinin etimolojisi açıklanabilmekte ve anlamları netleştirilebilmektedir.

Türk dilleri ailesine ait olan Azerice, kök dil unsurlarını korumaktadır. Fonetik, sözcüksel ve gramer dil öğelerini içerir. Bu modern çağda dilimizin sözlük sistemi ne kadar gelişmiş, zenginleşmiş ve güncellenmiş olursa olsun, dilde eski sözcüksel öğeler hala korunmaktadır. Bunu öğrenmek için eski Türkçe yazılı eserlerin sözlüğü ile karşılaştırma yapmak yeterlidir. Şu anda karşılaştığımız paralellikler, bu fikrin doğruluğunu kanıtlıyor.

Eski Türk kitabeleri ve taş kitabe metinlerinde kullanılan kelimeleri harf kompozisyonlarına göre gruplandırdığımızda bu yazılarda bir, iki, üç ve daha fazla sesli kelimelere rastlarız. Örneğin; U-mümkün; O-düşünmek; ordu; ya-yay vb.

Azerice, Türk dillerinden biri gibi bugün bile eski Türk dilinin unsurlarını yansıtmaktadır. Bu, antik taş yazıtların sözcüksel sistemi tarafından doğrulanır. Göytürk yazıtlarında bulunan bazı dil unsurları bugün bile Azerbaycan dilinin lehçe ve lehçelerinde korunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: yazı, kelime, Türk dilleri, ağız, arkaik ...

THE SCHOLASTIC IMPACT OF HEYDAR ALIYEV ON THE AZERBAIJANI EDUCATION SYSTEM

Phd.in philology Gulnara Mammadzada, Parvana Gasimova

Azerbaijan State Pedagogical University

Department of Foreign Languages

Baku, Azerbaijan

ORCID ID 0000-01234-5657-8898, 0009-0004-2413-0466

Abstract

Heydar Aliyev had a significant positive impact on education in Azerbaijan, enacting reforms to expand and modernize the education system, improve teacher training, promote education for females, and support scientific research. His legacy in education is still felt throughout the country. Heydar Aliyev's science and education policy in Azerbaijan has contributed to the overall growth of the Azerbaijani educational system. He emphasized the need for educational reforms and noted that all development is dependent on science and education. Heydar Aliyev emphasized the importance of education and encouraged students to question the status quo. He made changes to the educational system to raise standards and expand educational opportunity for all. The Azerbaijani government established a framework for education that ensures quality and consistency. Heydar Aliyev's lifelong commitment to learning and research led to the expansion of higher education in Azerbaijan, a scholarship program for students to study in foreign countries, teacher training, and standardized testing. These initiatives helped Azerbaijan develop its human capital and have the potential to benefit students' outcomes. Heydar Aliyev had a significant positive impact on education in Azerbaijan, introducing standardized testing to measure student performance and promoting education for women. To improve the quality of education, he implemented a number of reforms, including the establishment of new schools and universities, the modernization of the curriculum, and the introduction of new teaching techniques. Consequently, Azerbaijan's literacy rates and educational attainment rose significantly during his administration. These efforts contributed to the overall growth of the Azerbaijani educational system. According to him, education is a fundamental pillar of society, and investing in it can have positive social and economic consequences.

Keyword: Heydar Aliyev, education, reforms, teacher, higher education,

Introduction

During his presidency, Heydar Aliyev had a significant positive impact on education in Azerbaijan; he recognized the significance of education to the country's development and enacted several measures to expand and modernize the education system, improve teacher training, promote education for females, and support scientific research. During his presidency, Aliyev implemented reforms aimed at enhancing the quality of education in Azerbaijan, such as increasing financing for schools and universities and implementing new curricula. Since his presidency, the education system in Azerbaijan has continued to grow and develop, and his legacy in education is still felt throughout the country. As a result of the government's commitment to investing in education and research, Azerbaijan now features universities and research institutions of the highest caliber. Not only has this improved the country's global standing, but it has also opened up new opportunities for its citizens to pursue fulfilling professions and make significant contributions to their communities. All of these initiatives have been beneficial for the country's overall progress and advancement in education.

Heydar Aliyev and his scholastic life

Heydar Aliyev, the national and prominent leader of Azerbaijan, has always paid close attention to academic education in the nation's educational system. After graduating from Nakhchivan Pedagogical School in 1939, Heydar Aliyev enrolled in the Faculty of Architecture at the Azerbaijan Industrial Institute (the present-day Azerbaijan State Oil and Industrial University), but the outbreak of World War II prevented him from completing his studies. Heydar Aliyev was appointed department head at the State Security Committee of Azerbaijan SSR in 1950, following his graduation from the USSR State Security Committee's (KGB) Senior Staff Training School in Leningrad (now St. Petersburg) in 1949–1950. In 1957, he graduated from the Faculty of History at Azerbaijan State University (currently Baku State University). He began his political career after graduating from Azerbaijan State University and joining the Communist Party of the Soviet Union. Despite being unable to complete his education due to the war, Heydar Aliyev maintained a lifelong passion for education and made significant contributions to the development of education in Azerbaijan, including the establishment of numerous universities and schools. To improve the quality of education, he implemented a number of reforms, including the establishment of new schools and universities, the modernization of the curriculum, and the introduction of new teaching techniques. Consequently, Azerbaijan's literacy rates and educational attainment rose significantly during his administration. These efforts contributed to the overall growth of the Azerbaijani educational system.

Education before Heydar Aliyev

During the pre-Soviet era, Azerbaijani education included comprehensive Islamic religious instruction beginning at an early age. Children attended madrasahs, mosque-affiliated educational institutions, beginning around the age of five and continuing up to the age of twenty. Madrasahs were established as discrete educational institutions in major cities during the seventeenth and eighteenth centuries, but the religious component of education remained significant. In 1865, Baku opened its first technical high school and its first women's high school. Late in the nineteenth century, secular elementary schools for Azerbaijanis began to appear (schools for ethnic Russians had been established earlier), but throughout the tsarist era, higher education institutions and the use of the Azerbaijani language in secondary schools were prohibited in Transcaucasia. During this time, the majority of ethnic Azerbaijani children did not receive an education, and the Azerbaijani literacy rate remained extremely low, particularly among women. Few women were permitted to enroll in education.

Despite two modifications in the standard alphabet, from Arabic to Roman in the 1920s and from Roman to Cyrillic in the 1930s, literacy and average education levels increased dramatically during the Soviet era, from a very low starting point. In 1970, according to Soviet statistics, all males and females (aged nine to forty-nine) were literate. During the Soviet period, the Azerbaijani education system was based on the standard model imposed by Moscow, which featured state control of all education institutions and heavy doses of Marxist-Leninist ideology at all levels.

Scholastic reformations of Heydar Aliyev in the Azerbaijani education system

It is clear that to destroy a nation, it is enough to destroy its science and education. In this context, Heydar Aliyev saved the Azerbaijani people from destruction. In his first years as head of state, the national leader, whose primary objectives were the promotion of rapid economic development, the close integration of Azerbaijan into the international community, and the attainment of a position as an influential international speaker, emphasized the need for educational reforms in the country and noted that all development is dependent on science and education. According to the great leader, "priority areas should be determined after a thorough examination of the current state and problems of our education system." A single fact suffices to demonstrate that national leader Heydar Aliyev's science and education policy in Azerbaijan is already bearing positive fruit. Consequently, the great leader approached these areas with particular sensitivity and consistently took care of them. In numerous speeches, the national leader emphasized the complexity and significance of the field of education, stating that "education is not industry, agriculture, or commerce." This field reflects the unique intellectual component of society. In such a situation, the education system should be approached with great care, and a sensitive attitude should be held towards it. According to him, the education system should foster critical and creative thinking and encourage students to question the status quo. Education is a fundamental pillar of society, and investing in it can have positive social and economic consequences.

Education for everybody

Heydar Aliyev made changes to the educational system with the intention of raising educational standards and expanding educational opportunity for all. He put policies into place like raising teacher pay, updating school facilities, and expanding opportunities for vocational education. The educational system underwent a number of changes after claiming its independence. In 1995, the Constitution of Azerbaijan was adopted by popular referendum. The separation of powers, the protection of human rights and freedoms, and the establishment of a democratic, secular, and unitary state were all outlined in this Constitution, which was Azerbaijan's first constitution after gaining independence. To return to what has been said on education, we should look at Article 42:

1. Every citizen has the right to education.
2. The state guarantees the right to free and obligatory secondary education.
3. The education system is controlled by the state.
4. The state guarantees the continued education of talented individuals, irrespective of their financial position.
5. The state sets minimum educational standards.

The fact that everyone in Azerbaijan has access to education indicates that the Azerbaijani government has established a framework for education that ensures a certain level of quality and consistency across the country while also ensuring that everyone has access to education regardless of background or circumstances.

Heydar Aliyev had always been aware of his people's interest in education, and he expressed it in one of his speeches in this way: "The Azerbaijani people are fond of education and literacy. Our nation has contributed to mankind; our prominent scholars, inventors, poets, and writers have enriched universal culture and science." Heydar Aliyev was driven by this apparent passion, which inspired him to take significant action and support and invest in educational and research initiatives that would sustain the nation's intellectual legacy for decades to come. Numerous new colleges and educational initiatives were launched while he was president. These programs not only allowed young people to continue their education at a higher level, but they also helped raise the nation's overall level of knowledge and expertise, which led to significant advancements being made in a wide range of different fields. The well-known Azerbaijani leader was also worried about the education of the nation's female citizens. The number of women in this country choosing to pursue higher education and working in fields that have historically been dominated by men has increased as a result. This supported the advancement of gender equality and the empowerment of women in Azerbaijan. As a result, the countless individuals who have benefited from Heydar Aliyev's lifelong commitment to learning and research will carry on his legacy.

Higher education and partnerships with foreign universities

Heydar Aliyev prioritized the expansion of higher education in Azerbaijan, recognizing its significance for economic and social development. He founded a number of new universities, including Baku State University, the Azerbaijan State Oil Academy, and the Azerbaijan Technical University. According to Heydar Aliyev, staying in a single educational institution or country is unnecessary and narrows a person's perspective, regardless of his level of education. For this reason, he established a scholarship program that allowed students to study in foreign countries. Heydar Aliyev intended for this scholarship program to provide Azerbaijani students with a global perspective that would benefit their personal and professional development. Through academic exchange, this initiative also helped to strengthen ties between Azerbaijan and other nations. The scholarship program includes science, technology, engineering, and mathematics (STEM), as well as social sciences and the humanities. It has allowed Azerbaijani students to attend some of the most prestigious universities in the world.

Teacher training.

"I know no profession more honorable than a teacher." Aliyev's use of these words demonstrates how passionate he was about pedagogy, literacy, and education. Heydar Aliyev understood that the caliber of the education depended on the caliber of the teachers, so he set up a number of initiatives to enhance their professional growth, such as the creation of teacher training institutions and the provision of ongoing in-service training. This program has helped Azerbaijan develop its human capital and has the potential to have a positive effect on the nation's economic development. Additionally, by improving teacher preparation, Azerbaijan's educational system will probably become better, which will benefit students' outcomes.

Standardized testing.

To ensure that students were meeting the new curriculum's learning objectives, Heydar Aliyev instituted standardized testing in elementary and secondary schools. The purpose of the standardized tests was to provide a fair and objective means of measuring student performance and identifying areas where additional assistance may be required.

Results and conclusion

In conclusion, Heydar Aliyev had a significant positive impact on education in Azerbaijan during his presidency. He recognized the importance of education in the development of the country and implemented several measures to expand and modernize the education system, improve teacher training, promote education for girls, and support scientific research. During his presidency, Aliyev implemented various reforms that aimed to improve the quality of education in Azerbaijan, including increasing funding for schools and universities and introducing new curricula. The education system in Azerbaijan has continued to grow and develop since his presidency, and his legacy in education continues to be felt in the country. As a result, Azerbaijan witnessed a significant increase in the number of students pursuing higher education and a rise in scientific breakthroughs that contributed to the betterment of society.

This legacy continues to inspire future generations to strive for excellence and make their own contributions to mankind. The government's commitment to investing in education and research has paid off, as Azerbaijan now boasts world-class universities and research institutions. This has not only elevated the country's global standing but also created new opportunities for its citizens to pursue fulfilling careers and make meaningful contributions to their communities. These efforts have contributed to the country's overall development and progress in education.

References

1. *Heydar Aliyev*, *Wikipedia* (2007, August 11). Heydar Aliyev, *Wikipedia* Retrieved April 17, 2023, from https://en.wikipedia.org/wiki/Heydar_Aliyev
2. *Education in Azerbaijan (Wikipedia)* 2022 (March 13) Education in Azerbaijan (*Wikipedia*) Retrieved April 17, 2023, from https://en.wikipedia.org/wiki/Education_in_Azerbaijan
3. *Azerbaijan: Education, Health, and Welfare* (n.d.) Azerbaijan—Education, Health, and Welfare Retrieved April 17, 2023, from <https://countrystudies.us/Azerbaijan/23.htm>
4. *Constitution & Raquo; AZERBAIJAN & Raquo; Official Web-site of President of Azerbaijan Republic*. (n.d.). Constitution & raquo; AZERBAIJAN & raquo; Official web-site of President of Azerbaijan Republic. Retrieved April 17, 2023, from <https://president.az/en/pages/view/Azerbaijan/constitution>
5. *Welcome to Heydar Aliyev's Heritage Research Center* (n.d.). Welcome to Heydar Aliyev's Heritage Research Center. Retrieved April 17, 2023, from <https://lib.aliyevheritage.org/en/7137751.html>
6. Aliyev. (2009, December 12). *Heydər Əliyev Elm Və Təhsilin İnkişafnabÖYÜK Qayğı İlə Yanaşırđı*. Heydər Əliyev elm və təhsilin inkişafnaböyük qayğı ilə yanaşırđı. Retrieved April 17, 2023, from http://www.anl.az/down/meqale/xalqqazeti/xalqqazeti_dekabr2009/99233.htm
7. Naghiyev. (2022, December 13). *Heydər Əliyev Və Təhsil Siyasəti*. worldinfo.az. Retrieved April 17, 2023, from <https://www.azerbaijan-news.az/az/posts/detail/heyder-eliyev-ve-tehsil-siyaseti-1670880755>

BIOLOGİYANIN TƏDRİSİNDƏ ŞAĞİRD LƏRİN YARADICI TƏFƏKKÜRÜNÜ İNKİŞAF ETDİRƏN METODLAR

METHODS THAT DEVELOP STUDENTS' CREATIVE THINKING IN TEACHING BIOLOGY

Məmmədova Günel Əlimövsüm qızı
Azerbaycan Devlet Pedagoji Universiteti Kimya ve Biyoloji Fakültesi
Biyoloji (bilim alanlarına görə) bölümü
Bakü, Azerbaycan
ORCID: 0009-0001-6916-7955

Xülasə

Elmin sürətlə inkişaf etdiyi, yeni pedaqoji texnologiyaların təlim prosesində mühüm rol oynadığı, fəal təlim metodlarının həyata keçirildiyi bir dövrdə problemin həlli yollarının araşdırılması müəllimlərdən şagird intellektinə təsir etməyin yeni metod və yollarını axtarmağı tələb edir. Bunun üçün şagirdlərin bilikləri yoxlanıldıqda məntiqi düşüncəyə daha çox üstünlük vermək lazımdır. Şagirdlərə elə bacarıqlar aşılamaq lazımdır ki, onlar məlum olan biliklər içərisindən məlum olmayan məsələləri tapmaq üçün araşdırmalar aparsınlar.

Şagirdlərin yaradıcı təfəkkürünün inkişafında tədrisdə tətbiq edilən metodların düzgün seçilməsinin əhəmiyyəti böyükdür. Yaradıcı təfəkkürün inkişafına yönələn metodlar təsnifatda ayrıca qruplaşdırılmışdır. Onlar məntiqi, tənqidi və yaradıcı təfəkkürün inkişafına yönəlməklə üç qrupa bölünür: 1) Məntiqi təfəkkürün inkişafına yönələn; 2) Tənqidi təfəkkürə yönələn; 3) Yaradıcı təfəkkürü inkişaf etdirən metodlar. Yaradıcı təfəkkürün inkişafına yönələn metod və texnikalara yeni əsərlərin yaradılması, əşyaların qeyri-adi istifadəsi, proqnozlaşdırma, atalar sözləri ilə iş, fantaziyanın binomu, sərbəst pñefiks, morfoloji qutu, sinektika və başqaları aid edilmişdir. Bu metod və texnikalar ümumi olub, onlardan müxtəlif fənlərin tədrisində istifadə edilir. Bunlardan başqa rollu oyunlara aid olan rollu oyun, modelləşdirmə, səhnələşdirmə, prezentasiya, təqdimat, esse, tədqiqat qrupundan olan problemin həlli, Venn diaqramı, layihələr metodları da təfəkkürü inkişaf etdirir. Onlar mövzu, məqsəd, şagirdlərin yaş səviyyəsi, maraq və meylə nəzərə alınaraq tətbiq edildikdə şagirdlərin yaradıcı təfəkkürünün inkişafına müsbət təsir göstərir.

Şagirdlərin yaradıcı təfəkkürünün inkişaf etdirilməsi mərhələlərinə, yüksək səviyyəli düşüncə vərdşlərinə dair müxtəlif nəzəriyyələr mövcuddur. Bençamin Blumun "Tədris məqsədilə Taksonomiya" adlı nəzəriyyəsi beynəlxalq aləmdə geniş yayılmışdır. Nəzəriyyədə müəllif yüksək səviyyəli düşüncə vərdşlərini müəyyən etmişdir. Müəllim təlimdə müvəffəqiyyət qazanmaq, xüsusilə şagirdlərdə məntiqi, tənqidi və yaradıcı təfəkkürü inkişaf etdirmək üçün həmin nəzəriyyəyə əsaslanmalı olur. Odur ki, Blumun tədris məqsədli taksonomiyaları dərinlən öyrənilməli və dərslərdə onlar tətbiq olunmalıdır.

Açar sözlər: yaradıcı tətbiqetmə, şagird, təfəkkür, metod

Abstract:

At a time when science is developing rapidly, new pedagogical technologies play an important role in the learning process, and active learning methods are implemented, investigating ways to solve problems requires teachers to look for new methods and ways to influence student intelligence. For this, it is necessary to give more priority to logical thinking when students' knowledge is checked. Students should be taught the skills to investigate the unknown from the known knowledge.

In the development of students' creative thinking, the importance of the correct selection of the methods used in teaching is great. Methods aimed at the development of creative thinking are grouped separately in the classification. They are divided into three groups focusing on the development of logical, critical and creative thinking: 1) focused on the development of logical thinking; 2) Focused on critical thinking; 3) Methods that develop creative thinking. Creation of new works, unusual use of objects, forecasting, work with proverbs, binomial of fantasy, free prefix, morphological box, synectics and others are included in the methods and techniques aimed at the development of creative thinking. These methods and techniques are general and are used in teaching various subjects. In addition to these, role-playing games, modeling, staging, presentation, presentation, essay, problem solving from the research group, Venn diagram, project methods also develop thinking. They have a positive effect on the development of creative thinking of students when they are applied taking into account the topic, purpose, age level, interest and inclination of students.

There are various theories about the stages of developing students' creative thinking and high-level thinking habits. Benjamin Bloom's theory called "Teaching Taxonomy" is widely spread in the international world. In theory, the author has identified high-level thinking habits. The teacher should be based on that theory to be successful in teaching, especially to develop logical, critical and creative thinking in students. Therefore, Bloom's educational taxonomies should be deeply studied and applied in lessons.

Keywords: creative application, student, thinking, method

Elmin sürətlə inkişaf etdiyi, yeni pedaqoji texnologiyaların təlim prosesində mühüm rol oynadığı, fəal təlim metodlarının həyata keçirildiyi bir dövrdə problemin həlli yollarının araşdırılması müəllimlərdən şagird intellektinə təsir etməyin yeni metod və yollarını axtarmağı tələb edir. Bunun üçün şagirdlərin bilikləri yoxlanıldıqda məntiqi düşüncəyə daha çox üstünlük vermək lazımdır. Şagirdlərə elə bacarıqlar aşılamaq lazımdır ki, onlar məlum olan biliklər içərisindən məlum olmayan məsələləri tapmaq üçün araşdırmalar aparsınlar.

Hər bir prosesin içində minlərlə bilmədiyimiz sirlər vardır. Həmin sirləri öyrənməyə şagirdlər cəlb edilməlidir. Elə ona görə də dərs prosesində test suallarını elə hazırlamaq lazımdır ki, sualların tapılması şagirdlərin konkret intellektinə yönəlsin. Test suallarını bu istiqamətdə düzgün tərtib etmək üçün hər bir sinifdə tədris olunan mövzuların dərinədən mənimsənilməsi, onun ətrafında daha geniş məlumatın toplanması, həmçinin onların müasirliklə əlaqələndirilməsi əsas şərtlərdən biridir.

Şagirdlərin yaradıcı təfəkkürünün inkişaf etdirilməsi mərhələlərinə, yüksək səviyyəli düşüncə vərdşlərinə dair müxtəlif nəzəriyyələr mövcuddur. Bencamin Blumun "Tədris

məqsədlə "Taksonomiya" adlı nəzəriyyəsi beynəlxalq aləmdə geniş yayılmışdır. Nəzəriyyədə müəllif yüksək səviyyəli düşüncə vərdişlərini müəyyən etmişdir. Müəllim təlimdə müvəffəqiyyət qazanmaq, xüsusilə şagirdlərdə məntiqi, tənqidi və yaradıcı təfəkkürü inkişaf etdirmək üçün həmin nəzəriyyəyə əsaslanmalı olur. Odur ki, Blumun tədris məqsədli taksonomiyaları dərinlən öyrənilməli və dərslərdə onlar tətbiq olunmalıdır.

Blum sistematikasına görə yüksək səviyyəli düşüncə vərdişlərinin altı səviyyəsi müəyyən edilir, səviyyələr aşağıdakı kimi təsnif olunur.

- Birinci səviyyə bilikdir ki, geniş informasiyada edilir.
- Terminologiya, əsas faktlar və elementlər, təsnifatlar və meyarlar, prinsiplər və ümumiləşdirilmələr, nəzəriyyələr, modellər, strukturlar öyrənilir.
- Müxtəlif sahələrdən müşahidə, təcrübələrdən, texnologiya və metodlardan biliklər qazanılır.

- Bilini yoxlayan tapşırıqlardan istifadə olunur. İnformasiyanın hekayə edilməsi və ya tanınması prosesləri: obyektə tərif vermək, adlandırmaq, tanımaq, təsvir etmək, yerləşdirmək, seçmək, faktları meyarlarından ayırmaq, siyahı tərtib etmək, eyniləşdirmək, göstərmək, uyğun olanı tapmaq kimi əməliyyatlar aparılır.

- Düşüncənin anlama səviyyəsində materialı anlamağı bacarmaq, müəyyən şəkə salmaq, başqa şəkildə ifadə etmək, aydınlaşdırmaq və ya proqnozlaşdırmaq, şərh etmək, nümunə göstərmək, öyrənilmiş və ya tanış əlamətlərə görə təsnif etmək, yekun, qarşılıqlı əlaqələri qurmaq, müqayisə, izah etmək əməliyyatları həyata keçirilir.

- Anlamaq səviyyəsində, ifadə etmək, materialı şərh etmək və ya proqnozlaşdırmaq (nəticələri və sonrakı gedüşləri, göstərilən təsirləri qabaqcadan nəzərə almaq) qabiliyyəti: izah etmək, aydınlaşdırmaq, təsvir etmək, çevirmək, tanımaq, qurmaq, başqa sözlə ifadə etmək, göstərmək, aşkar etmək, yenidən qurmaq, köçürmək, nümunə gətirmək və s. daxildir. İstifadəyə, informasiyadan istifadə etmək bacarığı və bilikləri yeni şəraitlərdə tətbiq etmək; tapşırıqları məlum yollarla və ya müəllimlərin verdiyi təlimatlara əsasən həll etmək və s. aiddir.

- Analiz səviyyəsində nəyi isə bütövlük əlaməti olmayan əhəmiyyətli hissələrə bölmək və bunların tam hissəyə necə aid olduğunu müəyyənləşdirmək. Bu mərhələyə fərqləndirmə, qaydaya salma, xarakterik əlamətlərini təyin etmə aiddir. Analiz üçün tapşırıqların düzgün ifadə edilməsi, vahidlik əlaməti olmayan mühüm hissələrə ayırmaq (bölmək), vahidlə nə kimi münasibətdə olduqlarının təyin olunması: analiz etmək, təşkil etmək, çıxarmaq, seçmək, sxematik olaraq təsvir etmək, tutuşdurmaq, müqayisə etdirmək, tanımaq, təsnif etmək, bütünlükdə təyin etmək, uyğunluğu tapmaq, fərqləndirmək kimi əməliyyatlar aparılır.

Sintez səviyyəsində daha ümumiləşdirilmiş şəklin alınması üçün hissələrdən yeni vahidin yaradılması bacarığı formalaşır. Ayır-ayrı tərkib hissələrdən yeni "məhsulun" yaradılması, planlaşdırma ideyaların, hipotezlərin, məlum meyarlar üzrə alternativ həllərin aparılması həyata keçirilir. Sintez üçün yaratmaq, hipotez irəli sürmək, fikri təsdiq etmək, siyahı tutmaq, quraşdırmaq, müəyyən qanunlara əsasən yaratmaq, sturukturu dəyişmək, tərtib etmək, təşkil etmək, işləyib hazırlamaq kimi əməliyyatlar xasdır. Qiymətləndirmə mərhələsi üçün dəyərlərin təyini, uyğun meyarlardan və standartlardan istifadə etməklə informasiyanın səmərəli istifadə edilməsi bacarığı formalaşır. Qiymətləndirmə üçün ən mühüm olanı seçmək, əsas qurmaq, fikirləşmək, müdafiə etmək, tənqid etmək, təmizə çıxarmaq, müzakirə etmək, əsaslandırmaq, nəticə çıxarmaq, yerini təyin etmək, rütbələmə və s. əməliyyatlar səciyyəvidir. Blumun taksonomiyasına görə metodlar təlimin məqsədləri üzrə təsnif olunur.

İdrak proseslərinə uyğun tapşırıqların seçilməsi və şagirdlərə təklif olunması üsullarını da müəllim yaxşı bilməlidir. Müəllim hafizəni gücləndirmək məqsədilə aşağıdakı əməliyyatların həyata keçirilməsinə səy göstərməlidir. Bunun üçün idrak proseslərinin, təfəkkür növlərinin inkişafına xidmət edən tapşırıqları, təlim əməliyyatlarından yerində istifadə etməyi bacarmalıdır. Bu işdə ona idrak proseslərinə uyğun əməliyyatlara diqqət etməli və onlara əsaslanmalıdır [1].

İdrak proseslərinə uyğuntəlim əməliyyatları və ya tapşırıqlarının seçilməsinin və dərslərdə istifadə edilməsinin yaradıcı təfəkkürün inkişafında əhəmiyyəti böyükdür.

Hafizə: Əzbərlə, öyrən, yada sal,yaddasaxla,tərifini ver, tap,aşkaret,müəyyən et, siyahını düzəlt, nəyə isəəsaslan, düsturlarəsasındahesabla, sadala, aid et, göstər, tətbiq et

Məntiqitəfəkkür: İzah et, özündənquraşdır, hesablamalar apar,şərh et, dəyişdir, oxşar və fərqlicəhətləri tap, əlaqənimüəyyən et, nəticəyə gəl,təhlil et, təsnifləşdir, sxem, qrafik,cədvəl qur, sadələşdir səbəbini (nəticəni) araşdır, tərifini ver, ümumiləşdir, əsas olanı müəyyən et, əsas mənanı çatdır.

Tənqidi təfəkkür: Tənqid et, əhəmiyyətini,rolunu qiymətləndir, meyarlarımüəyyən et, meyar cədvəlitərtib et, səhvləri tap, faktlarıayır, öz fikrini təsdiqet (isbat et), hadisəni müxtəlif nöqtəyi-nəzərindənqiymətləndir, ən mühüm olanını müəyyənəşdir, mübahisəli məsələləri aşkaret, ən səmərəliyolu tap, düzgün olanıseç.

Yaradıcı təfəkkür: hekayə, əhvalat, nağıl, musiqi üsul fikirləş, maket, model, sxem, qrafik, kitab qur, tərtib et, proqnozlaşdır,müqayisə et, analoqu tapicad et, başqa bir obyektə çevir, tətbiq etmənin yeni yolunu tap, yeni əsaslarla təsnif et,quraşdıryeni şəraitdə tətbiq et, dəyişiklik et,yenidəndüzəlt,yenidən təşkil et, əlavələr edib düzəlt, simvolla təsvir et, problemi müəyyənəşdir, fərziyyələrini irəli sür, layihə hazırla.

Şagirdlərin yaradıcı təfəkkürünün inkişafında tədrisdə tətbiq edilən metodların düzgün seçilməsinin əhəmiyyəti böyükdür. Yaradıcı təfəkkürün inkişafına yönələn metodlar təsnifatda ayrıca qruplaşdırılmışdır [2]. Onlar məntiqi, tənqidi və yaradıcı təfəkkürün inkişafına yönəlməklə üç qrupa bölünür: 1) Məntiqi təfəkkürün inkişafına yönələn; 2) Tənqidi təfəkkürə yönələn; 3) Yaradıcı təfəkkürü inkişaf etdirən metodlar. Yaradıcı təfəkkürün inkişafına yönələn metod və texnikalara yeni əsərlərin yaradılması, əşyaların qeyri-adi istifadəsi, proqnozlaşdırma, atalar sözləri ilə iş, fantaziyanın binomu, sərbəst pñefiks, morfoloji qutu, sinektika və başqaları aid edilmişdir. Bu metod və texnikalar ümumi olub, onlardan müxtəlif fənlərin tədrisində istifadə edilir. Bunlardan başqa rollu oyunlara aid olan rollu oyun , modelləşdirmə, səhnələşdirmə, prezentasiya, təqdimat, esse, tədqiqat qrupundan olan problemin həlli, Venn dioqramı, layihələr metodları da təfəkkürü inkişaf etdirir. Onlar mövzu, məqsəd, şagirdlərin yaş səviyyəsi, maraq və meyli nəzərə alınaraq tətbiq edildikdə şagirdlərin yaradıcı təfəkkürünün inkişafına müsbət təsir göstərir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Hüseynov Ə., Hacıyeva H. və b. Ümumtəhsil məktəblərində biologiyanın tədrisində kurikulumun tətbiqi. Bakı, 2015, 148 s.
2. Hüseynova E. Şəxsiyyətin fəal mövqeyinin inkişaf etdirilməsinin tarixi-pedaqoji səciyyəsi. Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun Elmi əsərləri. № 1, 2018 s. 23-28.
3. İntegrativ kurikulum. Arnhem, Niderland, 2006, 261 s.
4. İbrahimova X.Q. Biologiyanın tədrisində fəal təlim metodlarının tətbiqi. Pedaqoji elmlər namizədi alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın avtoreferatı. Bakı, 2008, 18 s.

L'ACTIVITÉ DE HEYDAR ALIYEV DANS LE DÉVELOPPEMENT DE L'ÉDUCATION.

Ph.Dr. dos. Dadashova Seide Behlül

Chargé de cours à l'Université Pédagogique d'État
d'Azerbaïdjan, la faculté Filologie, le
département-Le Centre des Langues Etrangères
orcid ID 0000-0002-5640-8270

Résumé. L'article est dédié au leader national Heydar Aliyev. Lorsque Heydar Aliyev est arrivé au pouvoir politique en Azerbaïdjan, il a envisagé l'indépendance de l'Azerbaïdjan et a dirigé toute sa politique dans cette direction afin que cela se produise le plus tôt possible. Comme Heydar Aliyev savait que le principal soutien de l'Azerbaïdjan était la jeunesse développée, il leur a accordé une attention particulière dès les premiers jours de sa direction et a accordé une importance à l'éducation dès les premiers jours de sa direction. Élever, c'est une nouvelle génération en bonne santé est une tâche importante de l'État et de la société. Comme Heydar Aliyev attache une grande importance à la science et à l'éducation, il a pris des décisions importantes pour le développement de notre science et de notre éducation dans ce domaine.

Au XXe siècle, la science azerbaïdjanaise s'est développée très rapidement. À cet égard, les années de Heydar Aliyev, qui a gouverné l'Azerbaïdjan, sont au premier plan. La période la plus développée de la science azerbaïdjanaise et de l'Académie des sciences coïncide avec le règne de ce génie. La nouvelle montée de la science et le centre de la science en Azerbaïdjan sont associés au nom du leader national Heydar Aliyev. Heydar Aliyev, en tant que président de la République d'Azerbaïdjan, n'a pas négligé le développement de la science et de l'éducation même pendant les années d'indépendance, a pris des mesures sérieuses pour éliminer les problèmes existants dans ce domaine et a mis en œuvre la stratégie d'éducation en Azerbaïdjan conformément à l'Azerbaïdjan. Il a signé les expériences des pays développés du monde et signé d'importants édits et ordonnances historiques.

Mots-clés : éducation, Académie des sciences, stratégie éducative, État, citoyenneté

The activity of Heydar Aliyev in the development of education.

Summary. The article is dedicated to the national leader Heydar Aliyev. When Heydar Aliyev came to political power in Azerbaijan, he envisioned the independence of Azerbaijan and directed his entire policy in this direction so that this would happen as soon as possible. Since Heydar Aliyev knew that the main support of Azerbaijan was the developed youth, he paid special attention to them from the first days of his leadership and gave importance to education from the first days of his leadership. Raising a healthy new generation is an important task of the state and society. Since Heydar Aliyev attaches great importance to science and education, he took important decisions for the development of our science and education in this field.

In the 20th century, Azerbaijani science developed very rapidly. In this regard, the years of Heydar Aliyev, who ruled Azerbaijan, come to the fore. The most developed period of Azerbaijan science and Academy of Sciences coincides with the reign of this genius. The new rise of science and the center of science in Azerbaijan is associated with the name of the national leader Heydar Aliyev. Heydar Aliyev, as the President of the Republic of Azerbaijan, did not neglect the development of science and education even during the years of independence, took serious measures to eliminate the existing problems in this field and implemented the education strategy in Azerbaijan in accordance with Azerbaijan. . . It has signed the experiences of the developed countries of the world and signed important historical edicts and orders.

Keywords: education, Academy of Sciences, education strategy, statehood, citizenship

L'activité de Heydar Aliyev dans le développement de l'éducation.

Le leader national a toujours utilisé les derniers développements de la pensée scientifique dans ses activités et son expérience politique. Il a vu le développement de la société et de l'homme dans la science et la raison. Heydar Aliyev, en tant que leader qui remplit pleinement ses devoirs d'État et civiques, donne l'exemple à la jeunesse azerbaïdjanaise dans la compréhension des traditions de l'étatisme et de la responsabilité individuelle. Le dirigeant national Heydar Aliyev a un rôle irremplaçable dans l'obtention de l'indépendance de l'Azerbaïdjan et dans le développement multiforme de notre pays. À cet égard, la recherche sur Heydar Aliyev est le principal facteur qui détermine la pertinence de la recherche.

Lorsque le leader national Heydar Aliyev est arrivé au pouvoir politique en Azerbaïdjan pour la première fois en 1969, il a prévu l'indépendance de l'Azerbaïdjan et a dirigé toutes ses politiques dans cette direction afin que cela se produise le plus tôt possible. En plus d'augmenter le pouvoir économique, d'accorder une grande importance à l'éducation militaire, de créer une école militaire nommée d'après J. Nakhchivanski et de former le personnel militaire local, il a également attaché de l'importance à l'inclusion des jeunes et à l'éducation de la jeunesse azerbaïdjanaise dans tous les domaines. .

Lors des événements du 20 janvier 1990, Heydar Aliyev a prononcé un discours à Moscou, est retourné en Azerbaïdjan, est venu au Nakhitchevan et y a fait flotter pour la première fois le glorieux drapeau tricolore de l'Azerbaïdjan. Heydar Aliyev est arrivé au pouvoir en Azerbaïdjan en 1993 et a mené des réformes pour préserver l'indépendance. Heydar Aliyev, en tant que leader qui remplit pleinement ses devoirs étatiques et civiques, donne l'exemple à la jeunesse azerbaïdjanaise en termes de compréhension des traditions de l'étatisme et de la responsabilité de chacun.

Heydar Aliyev sait que le principal pilier de l'Azerbaïdjan est la jeunesse développée, il leur a accordé une attention particulière dès les premiers jours de sa direction et a accordé une importance à l'éducation dès les premiers jours de sa direction. Élever une nouvelle génération en bonne santé est un devoir important de l'État et de la société. Le dirigeant national Heydar Aliyev a ordonné la création du ministère de la Jeunesse, des Sports et du Tourisme le 26 juillet 1994 afin d'assurer la participation des jeunes à la vie socio-économique, socio-politique et culturelle de l'État et de la société. Le 2 février 1996, le premier forum indépendant de la

jeunesse azerbaïdjanaise a eu lieu et en 1997, à l'occasion de l'anniversaire de ce forum, Heydar Aliyev a signé un décret "Sur la déclaration du 2 février Journée de la jeunesse azerbaïdjanaise". Grâce à la valeur de Heydar Aliyev pour la jeunesse, la jeunesse azerbaïdjanaise travaille aujourd'hui avec succès dans toutes les sphères de la vie publique en tant que membres égaux de la société.

Comme Heydar Aliyev attache une grande importance à la science et à l'éducation, il a pris des décisions importantes pour le développement de notre science et de notre éducation dans ce domaine. Au XXe siècle, la science azerbaïdjanaise s'est développée très rapidement. Les années de Heydar Aliyev, qui a gouverné l'Azerbaïdjan, sont à cet égard au premier plan. À l'initiative de Heydar Aliyev, le 1er Congrès des Azerbaïdjanais du monde tenu à Bakou les 9 et 10 novembre 2001, sous la direction directe de Heydar Aliyev, a pris des décisions historiques très précieuses dans le domaine de l'amélioration et du renforcement des activités de la diaspora azerbaïdjanaise. La période la plus développée de la science azerbaïdjanaise et de l'Académie des sciences coïncide avec le règne de ce génie. La nouvelle montée de la science et le centre de la science en Azerbaïdjan sont associés au nom du leader national Heydar Aliyev. Dans les années 1970, grâce à la capacité d'organisation de Heydar Aliyev, l'Académie nationale des sciences d'Azerbaïdjan a acquis une renommée mondiale, créé son potentiel de personnel et renforcé son infrastructure matérielle et technique. "Heydar Aliyev, par son décret du 15 mai 2001, a accordé à "l'Académie des sciences" le statut d'"Académie nationale des sciences d'Azerbaïdjan", confirmant ainsi les services de cette grande institution scientifique au peuple azerbaïdjanais et que la science universitaire est l'une des branches les plus importantes de le développement du pays. » (1.) Heydar Aliyev a toujours accordé de l'importance à la science azerbaïdjanaise et soutenu les scientifiques. Heydar Aliyev a signé les décrets "Sur l'aide de l'État aux jeunes talents de l'Azerbaïdjan" du 22 juin 1996 et "Sur l'augmentation de l'aide de l'État aux jeunes écrivains talentueux de la République d'Azerbaïdjan" du 6 décembre 1999 afin d'accroître l'attention et les soins aux jeunes talents personnes. "C'est l'un des faits historiques avec la sensibilité avec laquelle Heydar Aliyev a protégé les intellectuels de notre pays dans ces années montantes." (2, p. 31) Le leader national a toujours bénéficié des dernières réalisations de la pensée scientifique dans ses activités et son expérience politique . Il a vu le développement de la société et des gens dans la science et la raison. Lors de l'assemblée générale d'août 1969, Heydar Aliyev, préoccupé par la situation du développement de la science républicaine, a déclaré: "Il existe encore de graves lacunes dans les activités de nos départements scientifiques. L'Académie des sciences, un certain nombre de départements de sciences de terrain , sont donnés pour accélérer le progrès scientifique et technique, appliquer les études achevées à la production. ne fait pas preuve d'assez de persévérance dans la lutte... pour pouvoir véritablement enrichir et faire avancer la science, venez à la science..."(3).

Le 31 janvier 1997, après la rencontre de Heydar Aliyev avec la direction de l'Académie des sciences et un groupe de scientifiques de premier plan, le Présidium de l'Académie nationale des sciences, guidé par les recommandations du grand dirigeant, a adopté des décisions sur la réforme de l'académie, la clarification scientifique directions de recherche et préparation de la base scientifique et organisationnelle et mesures mises en œuvre. Dans le même temps, le concept de "développement stratégique de la science et des réformes à l'Académie nationale des sciences d'Azerbaïdjan" a été développé.

La politique de jeunesse de Heydar est un système de contrôle pour la création de conditions et de garanties socio-politiques, socio-économiques, organisationnelles et juridiques afin d'assurer le développement global des jeunes et de leurs activités. Le fondement principal de la politique de la jeunesse est de veiller à ce que les conditions d'éducation physique, mentale et spirituelle des personnes de moins de 29 ans, leurs opportunités et leurs compétences soient réalisées.

Un très large éventail de la politique de jeunesse de l'État - éducation, éducation, santé, développement intellectuel et spirituel des jeunes, organisation du temps libre, résolution des problèmes personnels, protection des droits, développement du pays dans les domaines sociopolitique et culturel, activités des organisations de jeunesse, relations internationales, etc. il y a des problèmes liés à

La politique de l'État concernant la jeunesse azerbaïdjanaise est mal gérée depuis 1993, et l'affaire est directement liée au nom de Heydar Aliyev.

Projets personnels et chagrin de Heydar Aliyev En 1969-1982, les projets établis dans la république, de nouveaux centres éducatifs, des centres de jeunesse, des écoles militaires ont été ouverts, les jeunes ont été éduqués dans des universités d'institutions de jeunesse développées, ont acquis des qualifications modernes, plus de 50 majors de l'Union soviétique à cette époque offre des opportunités et des conditions à plus de 15 000 jeunes Azerbaïdjanais pour recevoir un enseignement supérieur et une formation en tant que spécialistes hautement qualifiés dans 170 écoles supérieures prestigieuses de la ville dans 150 spécialités couvrant jusqu'à 80 domaines dans leur ensemble.

Le 29 juin 1999, le grand leader a signé le décret "Sur la politique nationale de la jeunesse" dans le prolongement de sa grande préoccupation pour la jeunesse azerbaïdjanaise. Le décret mentionne l'existence d'un certain nombre de problèmes et de questions qui attendent d'être résolus dans le domaine de la mise en œuvre de la politique nationale de la jeunesse, l'importance de l'étude scientifique de ces problèmes, l'importance de créer les conditions nécessaires à la l'accent a été mis sur les activités ciblées des autorités étatiques et des organes administratifs individuels dans le domaine du travail de jeunesse.

Selon le décret, la loi de la République d'Azerbaïdjan "sur la politique de la jeunesse" a été adoptée et signée par Heydar Aliyev le 9 avril 2002. La loi "sur la politique nationale de la jeunesse", composée de 3 chapitres et 14 articles, a défini les objectifs, les orientations, la base organisationnelle et juridique de la politique de la jeunesse en République d'Azerbaïdjan et a commencé à réglementer les relations dans ce domaine.

Dans le but d'augmenter la prise en charge par l'État des jeunes familles, le programme "Jeune famille" a été préparé par le Ministère de la jeunesse et des sports de la République d'Azerbaïdjan avec la participation d'éminents spécialistes et experts du pays.

Au début des années 2000, jusqu'à 3 000 entrepreneurs ont reçu une formation spéciale dans le cadre de formations, de cours et de séminaires organisés dans le cadre du système d'aide à l'entrepreneuriat, la plupart d'entre eux étant organisés par des jeunes. En 2002, le ministère de la Jeunesse et des Sports a organisé une table ronde à Bakou sur "Accroître le rôle des jeunes

dans le développement de l'entrepreneuriat" qui a prouvé l'attention croissante portée aux problèmes des jeunes entrepreneurs au niveau de l'État. En septembre 1999, l'Institut de recherche scientifique sur les droits de l'homme a été créé sous l'égide du Département des sciences sociales de l'ANAS en septembre 1999 sur ordre de Heydar Aliyev afin de mener des recherches scientifiques sur les problèmes des droits de l'homme et des libertés pour l'État indépendant d'Azerbaïdjan. , qui s'est engagé sur la voie de la construction d'un État démocratique et légal.

Pendant la période soviétique, lorsque le leader national Heydar Aliyev est devenu le chef de l'Azerbaïdjan, cinq nouveaux établissements d'enseignement supérieur ont été ouverts dans le pays et le nombre d'étudiants dans les lycées est passé de 70 000 à 100 000. Heydar Aliyev, en tant que président de la République d'Azerbaïdjan, n'a pas ignoré le développement de la science et de l'éducation même pendant les années d'indépendance, a pris des mesures sérieuses pour éliminer les problèmes existants dans ce domaine et a mis en œuvre la stratégie de l'éducation en Azerbaïdjan conformément à la République d'Azerbaïdjan. Il a signé les expériences des pays développés du monde et signé d'importants décrets et ordonnances historiques. Le service éternel du grand dirigeant à sa patrie et à sa nation, son devoir d'épargner dans des conditions historiques difficiles est un exemple précieux pour chaque Azerbaïdjanais. En 1969-1982, Heydar Aliyev a montré un grand intérêt pour le Karabakh. Le vrai visage du génocide de Khojaly, qui s'est déroulé sous les yeux du monde entier, n'est apparu qu'en 1993, lorsque le leader national Heydar Aliyev est arrivé au pouvoir. (4, p. 19)

“Heydar Aliyev est considéré comme l'une des figures importantes de l'histoire de l'Azerbaïdjan au XXe siècle. Ses services ont été importants dans le renforcement de la République d'Azerbaïdjan, qui a retrouvé son indépendance en 1991, en tant qu'État. Après son élection à la présidence en 1993, la stabilité politique a été rétablie en Azerbaïdjan et d'importantes institutions d'État ont été établies. D'importantes réformes politiques, économiques et sociales ont été mises en œuvre sous la direction de Heydar Aliyev. En 1994, le protocole de Bichkek, un accord de cessez-le-feu qui a mis fin à la première guerre du Karabakh, a été signé. La première constitution de l'Azerbaïdjan a été adoptée, des élections législatives ont eu lieu. Grâce à son initiative et à ses efforts, l'accord pétrolier appelé "Contrat du siècle" a été signé, ce qui garantit la croissance économique future de l'Azerbaïdjan”.(5.)

En novembre 1995, l'adoption de la Constitution de la République d'Azerbaïdjan, qui comprend les valeurs démocratiques universelles, par référendum, la tenue d'élections parlementaires démocratiques multipartites en 1995 et 2000, la création de la Cour constitutionnelle, l'abolition de la peine de mort en Azerbaïdjan, la "loi sur les élections municipales" L'adoption et la mise en œuvre pratique de la farine et d'un certain nombre d'autres lois sont liées au nom de Heydar Aliyev.

Heydar Aliyev attache une grande importance au développement de l'éducation au cours de la première administration de l'Azerbaïdjan. Dans les années 70 et 80 du siècle dernier, sous sa direction, il a créé un vaste réseau d'établissements d'enseignement et forme une riche base matérielle et technique de ce réseau, envoyant des jeunes dans des universités en dehors des frontières de la république, formant du personnel militaire, assure le développement de la science fondamentale dans les instituts de recherche scientifique de l'académie républicaine des

sciences a créé la base intellectuelle nécessaire à l'indépendance nationale à l'avenir. Au cours de ces années, la construction de nouveaux bâtiments pour les écoles, les établissements supérieurs et secondaires spécialisés de la sést généralisée, l'infrastructure éducative a été entièrement nouvelle et des écoles supérieures et secondaires spécialisées ont été ouvertes pour ancien du personnel qualifié . Environ 800 écoles ont été construites et mises en service dans différentes régions de la république, le nombre total d'établissements d'enseignement supérieur opérant dans notre pays est passé de 12 à 17 et le nombre d'étudiants est passé de 70 000 à 100 000. L'une des réalisations historiques importantes de l'Azerbaïdjan à cette époque est la création d'un potentiel de personnel national, y compris un contingent de spécialistes dans des spécialités rares, qui prévoient l'avenir lointain de la nation. Afin de mettre en œuvre avec cet objectif, Heydar Aliyev a établi la tradition d'envoyer chaque année de grands groupes de jeunes Azerbaïdjanais dans les prestigieuses universités de l'ex-URSS pour y étudier. A cette époque, environ 15 000 Azerbaïdjanais étaient envoyés dans 170 établissements d'enseignement supérieur en URSS et 800 étudiants étaient envoyés à l'étranger chaque année.

En mars 1998, la signature du décret "sur la création de la commission d'État pour les réformes dans le domaine de l'éducation en République d'Azerbaïdjan" était basée sur l'objectif de former une base législative améliorée dans ce domaine et de créer la base juridique de la notion d'éducation. "Le programme de réforme dans le domaine de l'éducation de la République d'Azerbaïdjan" préparé par la commission en très peu de temps a été signé et est entré en vigueur en juin 1999 après de longues discussions. Ce programme a permis d'adapter le système éducatif de notre pays aux normes internationales et de rester fidèle aux traditions éducatives nationales. L'une des innovations les plus sérieuses de l'enseignement général a été la transition vers un nouvel alphabet latin.

Heydar Aliyev a également pris des mesures importantes dans le domaine du développement de la langue maternelle, qui est la composante la plus importante de l'azériisme. En 1978, lorsque le projet de Constitution de la RSS d'Azerbaïdjan a été adopté, établissant la langue azerbaïdjanaise comme langue maternelle, décernant le prix d'État au manuel en 3 volumes "Langue azerbaïdjanaise moderne" publié dans les années 70 du siècle dernier, est l'un des les étapes importantes franchies par Heydar Aliyev dans ce domaine.

En 1995, afin d'accroître le rôle de la jeunesse azerbaïdjanaise dans le développement de la société et dans la résolution de ses propres problèmes, d'accroître sa participation et sa responsabilité dans le développement futur du pays, de créer les conditions d'échange d'idées entre les jeunes vivant dans la capitale et les régions, et pour faciliter une communication ouverte avec les jeunes et les institutions de l'État et les représentants du gouvernement, il a été créé par le chef national Heydar Aliyev en 1995. I Forum — Le 2 février 1996, le premier forum de la jeunesse azerbaïdjanaise indépendante s'est tenu à l'initiative du leader national Heydar Aliyev. Le président de la République d'Azerbaïdjan Heydar Aliyev a personnellement participé au forum. Les principaux revenus et fonds du Fonds pétrolier national seront conservés en tant qu'épargne pour les générations futures. Les générations futures, les jeunes, utiliseront efficacement les opportunités du Fonds Pétrolier.

De nombreuses années passeront et les générations anciennes et futures n'oublieront pas ce génie qui, avec sa grande sagesse et sa prévoyance politique, a assuré le brillant avenir de

l'Azerbaïdjan. Le grand leader nous a laissé un État libre, indépendant et progressiste, et la philosophie de l'étatisme et l'idée d'unité nationale créée par lui vivront pour toujours. Nous sommes des gens très heureux parce que nous sommes des témoins vivants de l'histoire glorieuse écrite par le leader national Heydar Aliyev. Le peuple azerbaïdjanais est très heureux d'avoir un dirigeant comme Heydar Aliyev. Aujourd'hui, en tant que citoyens d'un pays indépendant, nous avons traversé des chemins difficiles. La préservation et le renforcement de cette indépendance ont été rendus possibles par les services du chef national. Heydar Aliyev a préservé l'indépendance de notre pays et a fait des efforts sans précédent pour son développement. L'héritage que nous a laissé le grand leader sera transmis de génération en génération et vivra pour toujours.

La bibliographie

1. https://az.wikipedia.org/wiki/Heyd%C9%99r_%C6%8Fliyev
2. M. Huseynova, "Mission", Bakou, 2019
3. Journal Khalq, 11 mai 2016
4. Résolution du Milli Majlis de la République d'Azerbaïdjan sur le jour du génocide de Khojaly (24 février 1994) <http://fi-les.preslib.az/projects/khojali/g12.pdf> Cabinet du Président de la République de Bibliothèque présidentielle d'Azerbaïdjan
5. https://az.wikipedia.org/wiki/Heyd%C9%99r_%C6%8Fliyev

**ФОРМИРОВАНИЕ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ И ПРОФИЛАКТИКА
ВРЕДНЫХ ПРИВЫЧЕК НА УРОКАХ БИОЛОГИИ В
ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ**

**FORMATION OF A HEALTHY LIFESTYLE AND PREVENTION OF BAD HABITS
AT BIOLOGY LESSONS IN A SECONDARY SCHOOL**

Ибрагимова Хошгедем Гонак кызы

Азербайджанский Государственный Педагогический Университет

Доцент кафедры Биологии и технологии ее преподавания

Орхид: 0000-0003-3793-6665

Резюме

Уроки биологии способствуют решению важнейшей задачи общего школьного образования - формированию культуры здорового образа жизни. В процессе обучения биологии постоянно затрагиваются вопросы здоровьесбережения и, следовательно, профилактики употребления психоактивных веществ.

Рассмотрим здоровьесбережение как важнейшую содержательную линию курса биологии. Вести эту линию следует, начиная с самых первых уроков курса, продолжая изучением организма человека. Выделим значимые для данной темы концептуальные идеи курса биологии:

- идеи взаимосвязи всех компонентов биологических систем (клетки, организмы);
- восхищение гармонией строения и функционирования человеческого организма;
- необходимость постоянной работы человека, направленной на сохранение собственного здоровья (физического, психического, эмоционального, нравственного, интеллектуального), недопустимость небрежного отношения к здоровью.

На уроках, посвящённых здоровьесбережению, решаются следующие задачи:

- показать роль здоровья в жизни человека;
- акцентировать внимание на необходимости сохранения и укрепления здоровья;
- раскрыть вредное влияние алкоголя, никотина и других психоактивных веществ;
- разъяснить обучающимся с ОВЗ необходимость отказа от психоактивных веществ;

- показать необходимость здорового образа жизни, занятий спортом, полезных привычек для поддержания хорошего настроения, тонуса, повышения работоспособности, достижения планируемых результатов;

- воспитывать позитивное ценностное отношение к живой природе, собственному здоровью и здоровью других людей; культуру поведения в природе.

В процессе изучения тем, направленных на формирование привычки к здоровому образу жизни рекомендуется использовать следующие пособия: учебные таблицы по анатомии и гигиене, видеофильмы о здоровье и его сохранении; слайд-альбомы «Человек и его здоровье», «Экология», наборы-комплекты «Человек и его здоровье. Дыхание», «Размножение и развитие», слайд-комплекты «Опасные растения», «Опасные животные», «Ядовитые растения», ИКТ.

На учебных занятиях, материал которых направлен на гигиену и профилактику заболеваний различных систем и органов человека, большое значение для обучающихся имеют сведения о непосредственном вреде, который наносят психоактивные вещества здоровью человека.

Ключевые слова: анатомия, гигиена человека, охрана здоровья, вредные привычки.

Abstract

Biology lessons contribute to the solution of the most important task of general school education - the formation of a culture of a healthy lifestyle. In the process of teaching biology, issues of health protection and, consequently, the prevention of the use of psychoactive substances are constantly raised.

Consider health saving as the most important content line of the biology course. This line should be followed, starting from the very first lessons of the course, continuing with the study of the human body. Let us single out the conceptual ideas of the biology course that are significant for this topic:

- ideas of interconnection of all components of biological systems (cells, organisms);
- admiration for the harmony of the structure and functioning of the human body;
- the need for constant work of a person aimed at maintaining one's own health (physical, mental, emotional, moral, intellectual), the inadmissibility of a careless attitude to health.

In the lessons dedicated to health saving, the following tasks are solved:

- show the role of health in human life;
- focus on the need to maintain and improve health;
- uncover the harmful effects of alcohol, nicotine and other psychoactive substances;
- to explain to students with disabilities the need to give up psychoactive substances;
- show the need for a healthy lifestyle, sports, good habits to maintain a good mood, tone, increase efficiency, achieve the planned results;
- to cultivate a positive value attitude towards wildlife, one's own health and the health of other people; culture of behavior in nature.

In the process of studying topics aimed at forming the habit of a healthy lifestyle, it is recommended to use the following manuals: study tables on anatomy and hygiene, videos about health and its preservation; slide albums "Man and his health", "Ecology", kits "Man and his health. Breathing", "Reproduction and Development", slide sets "Dangerous Plants", "Dangerous Animals", "Poisonous Plants", ICT.

In training sessions, the material of which is aimed at hygiene and prevention of diseases of various systems and organs of a person, information about the direct harm that psychoactive substances cause to human health is of great importance for students.

Key words: anatomy, human hygiene, health protection, harmful habits.

При изучении раздела «Растения» в соответствии с выбранным аспектом сохранения и культивирования здоровья, внимание уделяется изучению полезных растений (лекарственных, ароматных, содержащих витамины, приносящих эстетическое

удовольствие), охране здоровья при выполнении сельскохозяйственных работ, изучается материал и об опасных для здоровья растениях. Для достижения воспитательного эффекта рассматриваются причины содержания в растениях ядовитых веществ. Среди них: выживание в борьбе за существование, защита от вредителей и травоядных животных.

При изучении бактерий и вирусов важны знания об условиях заражения вирусными и бактериальными болезнями и о мерах профилактики заболеваний.

В соответствии с разделом «Пищеварительная система» необходимо раскрывать влияние алкоголя и никотина на органы пищеварения: алкоголь – яд, отнимающий у клеток кислород и воду. Алкоголь обжигает и отравляет слизистую оболочку желудка и всего пищеварительного тракта, затрудняет переваривание пищи в желудке, особенно белков. Основные усилия по обезвреживанию алкоголя берут на себя печень и почки, но к сожалению при этом разрушаются и повреждаются их клетки. Для осознания школьниками вреда, который психоактивные вещества наносят печени, необходимо знание о строении и функциях этого самого большого органа человеческого тела. Клетки печени перерождаются в жировые и соединительнотканые. А печень – это химическая лаборатория нашего организма, защищающая от шлаков (отходов), образующихся в результате обработки продуктов питания. Кроме этого, печень способствует переработке продуктов питания в вещества, необходимые организму. Печень регулирует содержание сахара в крови. Алкоголь часто является причиной самого страшного её заболевания – цирроза печени, когда печень почти не функционирует, и происходит отравление организма, нередко заканчивающееся смертью (1,4).

Курение табака также оказывает отрицательное влияние на органы пищеварения. Поражаются зубы, портится и разрушается эмаль. Спазмы кровеносных сосудов под влиянием никотина ухудшают секрецию всех пищеварительных желёз, пища плохо переваривается и застаивается в желудке. Даже одна сигарета способна вызвать у начинающего курильщика спазмы желудка и боли в области живота.

На уроках, посвящённых изучению нервной системы, происходит ознакомление с понятием «наркотики». Наркотики – вещества, оказывающие специфическое воздействие на центральную нервную систему (возбуждающее или успокаивающее, вызывающее галлюцинации и расстройства и т.д.), что является причиной их немедицинского потребления. Потребление наркотиков имеет большие негативные личные и социальные последствия. Наркомания – болезнь, вызываемая систематическим употреблением психоактивных веществ. Наркомания связана с физической и психической зависимостью от этих веществ. Потребление таких веществ, как табак и алкоголь также оказывает специфическое влияние на ЦНС и ведёт к возникновению физической и психической зависимости.

Мощное отрицательное воздействие оказывает алкоголь на структуры нервной системы. Он нарушает слаженный механизм восприятия и проведения импульсов нервными клетками, в связи с чем возникает специфическое ощущение нереальности, нарушается координация движений. Организм реагирует на отравление головокружением, головной болью. Излишней возбудимостью, а затем её быстрой сменой на апатию.

При изучении гигиены органов дыхания важно отметить, что вещества табачного дыма очень вредны для организма и в первую очередь для органов дыхания. В табачном дыме содержится до 4000 различных химических веществ, часть из которых наносит большой вред здоровью. Табачный дым воздействует на поверхность бронхов и лёгких, вызывает их заболевание, откладывается на их поверхности, и в результате нарушается их работа. Самым неприятным изменением является развитие под влиянием табака рака лёгких, когда происходят необратимые нарушения работы лёгких, ведущие к гибели человека. Также курение является одной из причин хронических бронхитов, эмфиземы (болезненного расширения тканей) лёгких. Эти и другие болезни связаны с курением (2,3).

Деятельностный подход в общеобразовательной школе считается важным условием эффективности обучения. Поэтому при получении обучающимися с ОВЗ достаточного количества знаний и умений возможно перейти к выполнению проектов, связанных с антинаркотической работой, например: разработка школьного сайта, посвящённого борьбе с наркоманией, создание плакатов, сценариев, системы наглядной профилактики курения, создание иллюстрированной энциклопедии для проведения профилактических занятий в рамках биологии. Активная творческая позиция, которая востребована при такой работе, компенсирует некоторые недостатки художественной стороны. Ведь здесь ценным считается не столько конкретный результат появления пособия, сколько сам творческий процесс его создания.

Литература

1. Белогуров С.Б. Подростковая наркомания: наглядно-методический комплект для работы с родителями, педагогами, подростками. –М.: Центр «Планетариум», 2012г.
2. Малыгин В.Л. Как уберечь детей от алкоголя и наркотиков, или Как стать счастливым родителем счастливых детей. –Тула, 2011г.
3. Прутченков А.С. Социально-психологический тренинг в школе. –М., 2010г.
4. Шереги Ф.Э День здоровья в школе: наглядно-методическое пособие. –М.: Центр «Планетариум», 2009г.

GEYİMİN BƏDİİ LAYİHƏLƏNDİRİLMƏSİNİN MÜASİR PROBLEMLƏRİ VƏ TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ İSTİQAMƏTLƏRİ.

MODERN PROBLEMS AND DIRECTIONS OF IMPROVEMENT OF ARTISTIC DESIGN OF CLOTHES.

Nəcəfli Lalə Rəhman

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti Müəllimi

Azərbaycan, Bakı

Orcid: 0009-0005-2721-6754

XÜLASƏ

Bu məqalənin əsas mövzusu moda sənayesinin cari inkişaf perspektivləridir. Məqalədə inkişafa nail olmaq üçün atılan addımlar və nəticələr araşdırılır. Geyimlərin bədii tərtibatı və bu istiqamətdə atılan addımların səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi bu gün mühüm amillərdən biridir. Geyimlərin bədii tərtibatı prinsiplərini təbliğ etmək üçün bir sıra mərhələli planlar həyata keçirilir.

Geyim sənayesinin inkişafı müəyyən mənada təbiətə və bunun təmsalında heyvanlara ziyan vurur. Hər il minlərlə flora və fauna nümunəsinin nəslə kəsilir. Bu yöndə aparılan tədqiqatlar və görülən tədbirlərin miqdarı əsaslı şəkildə artırılmalıdır. Planetimizin sağlamlığı naminə bütün dünya hökumətləri və şirkətləri əl-ələ verib sağlam ekoloji sənayeyə dəstək verməlidirlər.

Bu məqalə geyim sənayesinin ətraf mühitə təsirindən bəhs edir. O, moda sənayesinin təsirlərini və nəticədə yüngül sənayenin global kontekstini araşdırır. Onlar həmçinin geyim tullantılarının, fabrik və fabriklərin atmosfərə atılan emissiyalarına işləyən qazların təsirini müzakirə ediblər. Məqalədə xəz məhsulları istehsalı üçün heyvanlara işgəncə verilməsi də araşdırılır. Sənayenin ətraf mühitə təsirini minimuma endirmək üçün tikinti tədqiqatları və görülən işlərə dair məqaləyə əlavə edildi.

Brendlərin emissiyasının azaldılmasına verə biləcəkləri əsas töhfələr material qarışığını yaxşılaşdırmaqdır (məsələn, təkrar lifdən daha çox istifadə etməklə), davamlı nəqliyyatdan istifadələrini artırmaq, qablaşdırmalarını yaxşılaşdırmaq (təkrar və yüngül materiallarla), pərakəndə satışlarını karbondan çıxarmaq, gəlirləri minimuma endirmək və həddindən artıq istehsalını azaltmaq.

Geyim fəlsəfəsində etnik-dini geyim sahəsində mühüm inkişaflardan biri də 21-ci əsrin əvvəllərində təkcə Yaxın Şərqdə deyil, bütün İslam dünyasında müsəlman qadınlar arasında hicabın (dini cəhətdən uyğun geyim) geniş şəkildə mənimsənilməsi olmuşdur. Dünyanın bir çox ölkəsində yaşayan milyonlarla müsəlman qadınla örtünmə normaları və üslubları saysız-hesabsızdır. Bəziləri üçün örtünmək dəbdən tamamilə uzaqlaşmaq mənasını verə bilər. Digər qadınlar, o cümlədən ictimai yerlərdə təvazökar geyimlərin məcburi olduğu qadınlar, daha mühafizəkar küçə geyimlərinin altında dəbli Avropa üslublarını geyə bilərlər. Digərləri isə həm qəşəng, həm də təvazökar görünüşlər axtarırlar.

Açar sözlər: Moda, dizayner, geyim sənayesi, texnologiya.

ABSTRACT

The main topic of this article is the current development prospects of the fashion industry. The article examines the steps taken to achieve development and the results. Artistic design of clothes and evaluation of the effectiveness of the steps taken in this direction is one of the important factors today. A number of step-by-step plans are being implemented to promote the principles of artistic design of clothing.

The development of the clothing industry in a certain way damages the nature and, for example, animals. Every year, thousands of specimens of flora and fauna become extinct. The amount of research and measures taken in this direction should be substantially increased. For the sake of the health of our planet, governments and companies all over the world must join hands to support a healthy environmental industry.

This article is about the environmental impact of the clothing industry. It explores the influences of the fashion industry and the resulting global context of light industry. They also discussed the impact of clothing waste, working gases on atmospheric emissions from factories and factories. The article also examines the torture of animals for the production of fur products. Added to the article on construction studies and work done to minimize the impact of industry on the environment.

The main contributions that brands can make to reduce emissions are to improve their material mix (for example, using more recycled fibre), increase their use of sustainable transport, improve their packaging (with recycled and lightweight materials), decarbonise their retail sales, minimize returns and reduce overproduction.

One of the important developments in the field of ethnic-religious clothing in the philosophy of clothing was the widespread adoption of the hijab (religiously appropriate clothing) among Muslim women not only in the Middle East, but throughout the Islamic world at the beginning of the 21st century. With millions of Muslim women living in many countries around the world, the norms and styles of veiling are countless. For some, covering up can mean going completely out of fashion. Other women, including those for whom modest clothing is mandatory in public, may wear fashionable European styles under more conservative streetwear. Others are looking for looks that are both chic and understated.

Key words: Fashion, designer, clothing industry, technology.

Günümüzdə modanın ən böyük meylləri heç kimin görmək istəmədiyi tendensiyalardır. Bura hədsiz dərəcədə artan geyim istehsalı və azalan istifadə, kütləvi tullantı səviyyəsi və beynəlxalq daşımalar və uçuşlarla müqayisədə daha çox istixana qazı tullantıları daxildir.

Ənənələri pozaraq mədəni fərqliliklərin zənginliyi görünüşünü müdafiə edən postmodernizm hərəkatı, sənətin yenidən formalaşmasını təmin edir. 1990-cı illərdən bəri postmodern, atmosferdə yenidən formalaşma, vizual zövqü istehlak bazarına təsir edəcək bir şəkildə dəyişdirmişdir. Bütün tənqidi yanaşmalara qarşı sənət sivilizasiya tarixinin topladığı estetik nəzəriyyələrin əksəriyyətini şübhə altına almağa və ya görməzliyə vurmağa başlamışdır. Nəticədə sənət təcridən gündəlik həyat

seçimlərinə yaxınlaşmış, gündəlik həyatın tez bir zamanda estetik seçimə çevrilməsini təmin etmişdir.

Postmodern vəziyyət həyatın bütün sahələrində olduğu kimi sənətdə və dizaynın bütün sahələrində müşahidə edilə bilən anti-modernist bir fərq yaratmışdır. Bu fərq tamamilə populyar mədəniyyətə bağlı olmuş və moda bu mədəniyyətin ən görkəmli obyektidir. Metropoliten həyatının kosmopolit kinik və eklektik xarakterinin postmodern əksini dizaynlar üzərində görmək təəccüblü deyildi.

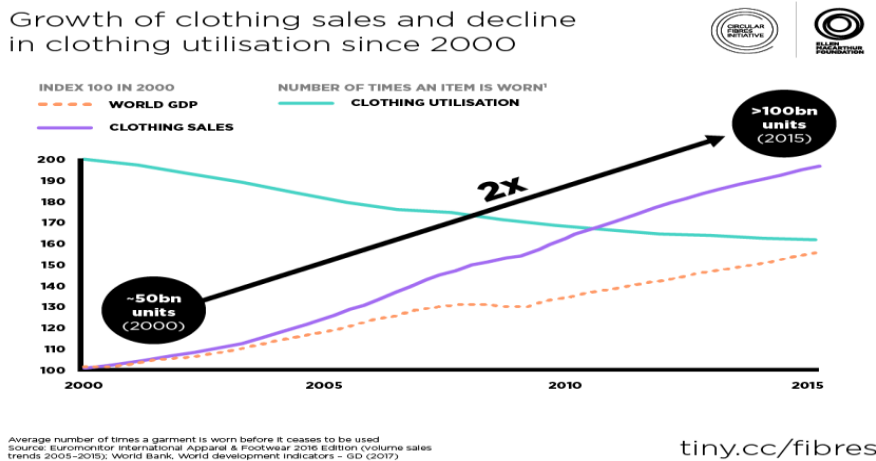
Dizaynın əsas məqsədi funksional olmaqdır, lakin bununla birlikdə bir illüziya da yaradır. Təəccüblü və nəzərə çarpan bir şey, istehlak siyasətinin əsas tələbidir. Kütləvi mədəniyyətdə seçim istehlak üçün olmalıdır. Buna görə istehlakçının istehlak üçün uyğun hala gətirilməsi tələb edilir. Bu uyğunluq həyat utopiyası yaratmaqla əldə edilir.

Müasir incəsənətin estetik dəyərlərindən bəslənən toxuculuq dizaynı, texnologiyanın imkanlarından istifadə edərək, fərqli hissləri tapmaq, dizaynı ifadə etmək, dizayn proseslərində əvvəllər yaşanmamışları yaşamaq kimi dizayn yanaşmalarından istifadə edərək orijinal geyim dizaynlarını nümayiş etdirmişdir.

Pop - postmodern hərəkətləri arasında olan sənət, əsas funksiyasının həyatın əks olunması lazım olduğunu müdafiə edir. Bu səbəbdən populyar mədəniyyət məhsulları asanlıqla istehlak edildiyi və başa düşülə bilən obyektlər olduğu üçün tez bir zamanda qəbul edilmişdi. Çox rəngli üstünlük təşkil edən bu sənət anlayışı ilə hazırlanan məhsullar əyləncəli, rəngarəng və anlaşılması asan quruluşlara malikdir.

Son 15 ildə sənaye istehsalı iki dəfə artmış, geyilən paltarların istifadə müddəti təxminən 40% azalmışdır. Atılan geyim məhsullarının isə 73% -i tullantıya çevrilmişdir. Təkrar emal üçün toplanan məhsullar təxminən 12%i parçalanaraq izolyasiya və ya təmizləyici parçalar halına gətirilir. Toplananların 1% -dən azı yeni paltar hazırlamaq üçün istifadə edilir.

Bu meyillər ətraf mühitə zərər verməklə yanaşı, moda sənayesinin uzunmüddətli uğur qazanma imkanlarını da məhdudlaşdırır. Sənaye onsuz da az geyilən və az işlənən geyimlərin 560 milyard dollar dəyərini əlindən qaçırır.

Gələcəkdə moda sənayesinin inkişafı üçün əsaslı yenidən qurulmasına ehtiyac olduğu aydın məsələdir. Bu gün dairəvi iqtisadiyyat prinsiplərini mənimsəyərək onu xarakterizə edən

tullantıları yenidən emal modelindən keçirmək imkanımız var. Belə bir yanaşma, iş modellərinin, paltarların, təhlükəsiz və yenilənə bilən materiallardan hazırlanan paltarların və yeni paltar hazırlamaq üçün istifadə edilən köhnə paltarların istifadəsini artıracağına dəlalət edir.

Bunun əvəzinə tullantıların dizaynı, materialların istifadəsində saxlanması və təbii sistemlərin bərpası ilə müştərilərin ehtiyaclarını yeni yollarla qarşılayaraq və ətraf mühitə fayda təmin edərək yeni inkişaf sahələrini həyata keçirə bilər.

Moda dairəsinin yaradıcı ürəyi olan dizaynerlərə dairəvi dizayn üçün alətlər təqdim etmək modanı dairəvi hala gətirmək üçün vacibdir. Bir məhsulun necə hazırlanacağına, necə istifadə ediləcəyinə və bundan sonra onunla nə olacağına diqqət yetirərək dizaynerlər geyimin tam dəyərini açar.

Yenilikçi iş modelləri ilə birləşdirilən düşüncəli dizayn, paltarla müştərinin təcrübəsinin sonunu başqa sayəsiz səyahətlərin başlanğıcı edə bilər. Belə marşrutlardan biri paltarın təmiri və ya özəlləşdirilməsi ola bilər. Təhlükəsiz və yenilənə bilən materiallardan hazırlanmışdırsa və yenidən hazırlanacaqsa, yenidən sistemə daxil ola bilər və yeni paltar hazırlamaq üçün istifadə edilə bilər.

Moda, xətti modeldə qalmaq üçün çox ixtiraçdır. Dairəvi iqtisadiyyat, sənayenin şöhrət tapdığı ehtiras və yaradıcılığı gələcəyini təmin etməkdən daha da genişlənərək inkişaf etməsinə imkan yaradan bir fürsətdir.

Texnoloji yeniliyin hazırkı sürətində, miqyasında və səviyyəsində moda sənayesi davamlı və qeyri-müəyyən bir gələcəyə doğru gedir. Buna baxmayaraq, moda sənayesini dəyişdirə biləcək perspektivli inkişaf var. Məhsulları və materialları dizayn, istehsal, istifadə və bərpa etmək üçün yeni texnologiyalar və proseslər inkişaf etdirilir. Bura yeni ekoloji, sosial və iqtisadi modellərin yaradılması daxildir. Tanınmış dizayner Stella Kartneyin izah etdiyi kimi: “gələcəkdə moda dizaynı bərpaedici olacaq və sevdiyimiz paltar heç vaxt tullantıya çevrilməyəcəkdir”. [2]

Təsnifatlar, konkret formalaşma amillər qruplarının və dizayn obyektlərinin morfoloqiyasının təsirini təhlil etməyə imkan verir. Estetik cəhətlərin, sosial-funksional problemlərin, təsnifat analizinin, psixoloji məzmunun, proseslərin qiymətləndirilməsinin və əsas qrupların inteqrasiya mexanizminin formalaşmasını aşkar etmişdir. Bəzi dizaynerlər hələ dizaynı ətraf mühitin bir elementi kimi deyil, yalnız faydalı texniki tələbləri müstəqil bir proseslə birləşdirən estetik baxımdan əhəmiyyətli bir forma kimi qəbul edirlər.

Forma maddi bir anlayışdır və maddənin bir çox xüsusiyyətləri onun görünüşünü təşkil edir. Bunlara həndəsi xüsusiyyətlər daxildir. Məkanda rəng, en kəsiyi və s. formalardan əlavə ölçü, ritm, nisbət və tarazlıq kimi xüsusiyyətlər də var. Həndəsi parametrlərin xüsusiyyətlərinə ölçüsü, həndəsi quruluşu, çəkisi, sıxlığı, gücü daxildir.

İqtisadi fəaliyyət prosesində hər hansı bir müəssisə, firma, təşkilat böyük məlumat axını ilə məşğul olmalıdır. Beynəlxalq, iqtisadi, siyasi, rəqabətli, texnoloji, bazar, sosial və s. müəyyən edilmiş məqsədlərə uyğun məlumat axınları arasından seçim etmək lazımdır. Texniki vasitələrin mövcud təşkilatı quruluşu ilə yanaşı, məlumat emalı, idarəetmə, mərkəzləşdirmə, məlumat mərkəzləri və mərkəzi idarəetmənin inteqrasiyasını yaxşılaşdırmaq vacibdir. Bu yanaşma fərdiləşdirmə mərhələsində korporativ idarəetmə texnologiyasının kompüterləşdirilməsində yeni bir mərhələni xarakterizə edən qərar dəstək sistemlərində və ekspert sistemlərində təcəssüm olunur. Sistematiklik burada vacib bir xüsusiyyətdir və ən güclü

kompyuterin belə bir insanı əvəz edə bilməyəcəyinin tanınmasıdır. Bu vəziyyətdə insan-maşın vahid idarəetmə strukturlarının iş proseslərinə nəzakət baxmaq lazımdır. Texniki tərəqqi hər yerdə və əvvəlkindən daha sürətli texnologiyaya paralel olaraq yeniliklər artıq ortaya çıxır.

Tekstil və geyim istehlakının ətraf mühitə təsirlərini görə qiymətləndirmək çətindir. Global Fashion Agenda tərəfindən hazırlanmış 2017-ci il hesabatı Tekstil istehlakının səbəb olduğu AI-nin ekoloji izi 4-6%-dir.

Hələ çox qədimlərdən insanları dərəcəli ovçuluq sənətinə başladığı dövrdən heyvan dərilərindən geyim əşyası kimi istifadə etməyə başlamışlar. O dövrlərdə xəzinə tam emalı mənimsənilməsində xəz dərilərinin istifadəsi üçün kortəbii də olsa bəzi biliklərə malik olmaqla tədricən xəzçilik sənətinin yaranmasına nail olmuşdur.

Statistikaya görə, dünyada ildə 75 milyon, yəni saniyədə bir heyvan öldürülür. Kimlərsə kübarlıq, dəbdəbə saydığı və ya isinmək üçün geydiyi kürkləri hazırlamaq üçün bu qədər heyvanın qəddarlıqla öldürülməsi təbii sayılır. Bu rəsmi rəqəmlərə etiraz edən beynəlxalq heyvan hüquqlarının müdafiə təşkilatlarının açıqlamasına görə, əslində göstərici 100 milyondan çoxdur. Yalnız Kanadada bu il kürk üçün öldürülən suitlərin sayı 338200-dür. Xarici bazarlarda bir suit kürkü 105 dollara satılır. Heyvanlar, xüsusilə bala fəvvarələr xəz zərər görməsin deyər başlarına vurularaq, göz və yanaqlarından küt dəmirlərə ilişdirərək öldürülməklər.

Düşünürəm ki, günümüzdə moda sənayesində müxtəliflik çatışmır. Moda hər zamankindən daha çox tələb doğuran ticarətə çevrilmiş və əvvəlcədən mövcud olan dizaynerlər və markalara maraqlı kifayət qədər azalmışdır. Çünki insanlar eyni stil və növləri görməkdən doymuşdular. Moda bazarları sürətlə artdırsa, hər hansı bir moda biznesini idarə etmək üçün ehtiyac duyulan büdcə də artır. Nəticədə yeni markaları və dizaynerləri görmək fürsətini itiririk və bununla yanaşı modada müxtəlifliyin itirilməsi ilə də qarşılaşa bilərik.

Bu gün moda sənayesində üzləşdiyimiz ən aktual problem yenidən emal fəaliyyət səviyyəsinin kifayət qədər inkişaf etməməsidir. Moda dizaynı geyim dizaynı sənətindən xeyli bir yol keçmişdir. Tam hüquqlu bir sənayeyə çevrilmiş və indi dünyada çox arzu olunan bir karyera olaraq qəbul edilmişdir.

Günümüzdə yenilikçi texnologiyalar və sosial media meylləri moda dünyasını hər zamankindən daha sürətli bir şəkildə dəyişdirməkdə davam edir.

NƏTİCƏ

Sosial media dövründə moda meylləri hər zamankindən daha sürətli inkişaf edir. Trendlərin ələ keçməsi və fürsətdən faydalanmaq üçün, dizaynın bazara çıxması üçün, dizayn və inkişaf prosesində 3D tətbiq etmək üçün lazım olan vaxt azalmalıdır. 3D dizayn bacarıqları ilə daha sürətli qərar vermə, inkişaf prosesini sürətləndirmək və kolleksiyaları çoxaltmaq üçün fiziki nümunələrin sayını azaltmaq mümkün olacaq ki, bu da davamlılığa xeyir gətirir.

Sırr deyil ki, moda sənayesinin təsiri nəticəsində atmosfer çirklənir və qlobal istiləşmə öz mənfi təsirinə göstərir. Buna baxmayaraq, sənaye davamlılığın irəliləməsi üçün dayanmadan öz işlərini görməyə davam edir.

Prosesin hər addımında geyimə, kolleksiya dizayna və inkişafa davamlı strategiyalar daxil etmək qabiliyyətinə sahib olmaq, dünyaya müsbət təsir göstərərəkən sənayedə bir çox irəliləyişlərə səbəb olur.

ƏDƏBİYYAT:

1. Paşayev B.S., Məmmədova L.H., Ağamalıyeva Y.Ç. Moda və kostyumun tarixi. Bakı: Azər nəşr, 2009.
2. Андреева И.А. Массовая мода и техническая эстетика. Жур. «Техническая эстетика», Москва, 1985.
3. <https://motif.org/news/top-fashion-designer-skills/>
4. https://www.e-derslik.edu.az/noduploads/vet_pdf/geyimin-badii-layihalandirilmesi.pdf .
5. <http://bitkol.edu.az/upload/file/geyimlerin-konstruksiyasi-ve-modelleshdilmesi.pdf>.

LA MORPHOSYNTAXE DE L'ADJECTIF QUALIFICATIF

Baş müəllim: Aygün Qocayeva
ADPU, Filologiya fakültəsi, Xarici Dillər Mərkəzi
ORCID ID:0000-0002-6776-473X

La morphosyntaxe de l'adjectif qualificatif

Résumé

Cet article a été consacré aux adjectifs de la langue française, en particulier aux adjectifs (épithètes), ainsi qu'à quelques définitions de quelques concepts souvent utilisés dans cette étude. L'objectif est également de révéler certaines ambiguïtés terminologiques liées à la syntaxe et à la grammaire françaises. On va essayer à travers ce travail de recherche de traiter l'accord de l'adjectif qualificatif d'un point de vue morphosyntaxique et on va essayer également de distinguer la syntaxe de l'adjectif déterminant, donc en termes de forme, de fonction et de logique, entre un nom et un adjectif déterminant. Le but est de familiariser le lecteur avec un tel sujet.

On va étudier les relations entre la forme de l'adjectif et sa syntaxe (d'où le titre « morphosyntaxe »). À la différence du nom, l'adjectif varie en genre. En revanche, il varie en nombre à l'instar du substantif, non en fonction du nombre de référents visés, mais en se calant sur le mot qu'il caractérise. Cet accord de l'adjectif « avec le nom auquel il se rapporte » est un indice de son incidence externe à ce dernier. On va voir que cette règle de base bien connue réserve néanmoins des surprises et que les choses se compliquent lorsque l'adjectif est incident à plusieurs noms.

En fait, la grammaire désigne également la description, le fonctionnement morphologique et syntaxique d'une langue ou d'un dialecte. La morphologie qui est une des branches de la grammaire, a diverses définitions. Elle est conçue généralement comme l'étude des formes, de la formation des mots et de leurs variations. Autrement dit la morphologie étudie la structure externe des mots.

L'analyse de la place de l'adjectif déterminant (épithète) par rapport au nom est une question assez complexe, de sorte que les grammairiens font de ce problème le principal sujet de recherche. En effet, on a abordé trois disciplines différentes : la syntaxe, la morphologie et la sémantique. Le lieu de développement de l'adjectif déterminant sera déterminé par des facteurs syntaxiques. D'autres conditions de localisation de l'adjectif peuvent être présentes, notamment des facteurs sémantiques et des facteurs morphologiques.

Mots clés : *adjectif, adjectifs composés, groupe nominal, groupe verbal, adjectif déterminant, accord d'adjectif déterminant.*

The morphosyntax of the qualifying adjective

Summary

This article has been devoted to the adjectives of the French language, in particular adjectives (epithets), as well as some definitions of some concepts often used in this study. The objective is also to reveal certain terminological ambiguities linked to French syntax and grammar. We will try through this research work to treat the agreement of the qualifying adjective from a morphosyntactic point of view and we will also try to distinguish the syntax of the determining adjective, therefore in terms of form, function and of logic, between a noun and a determining adjective. The aim is to familiarize the reader with such a subject.

We will study the relationship between the form of the adjective and its syntax (hence the title "morphosyntax"). Unlike the noun, the adjective varies in gender. On the other hand, it varies in number like the noun, not according to the number of referents targeted, but by being based on the word that it characterizes. This agreement of the adjective "with the noun to which it relates" is an indication of its incidence external to the latter. We will see that this well-known basic rule nevertheless reserves surprises and that things get complicated when the adjective is incidental to several nouns.

In fact, grammar also designates the description, the morphological and syntactic functioning of a language or a dialect. Morphology, which is one of the branches of grammar, has various definitions. It is generally conceived as the study of forms, the formation of words and their variations. In other words, morphology studies the external structure of words.

The analysis of the place of the determining adjective (epithet) in relation to the noun is a rather complex matter, so grammarians make this problem the main subject of research. Indeed, we approached three different disciplines: syntax, morphology and semantics. The place of development of the determining adjective will be determined by syntactic factors. Other adjective localization conditions may be present, including semantic factors and morphological factors

Key words: *the adjective, the compound adjectives, the nominal group, the verbal group, the qualifying adjective, the agreement of the qualifying adjective.*

Actualité. L'adjectif appartient à une classe de mots dont la forme peut varier en genre et en nombre ; contrairement au nom, il ne possède pas par lui-même un genre, celui-ci étant déterminé par le terme auquel il se rapporte. » Cette définition montre que l'adjectif n'a pas de genre propre dans la mesure où il copie les propriétés du mot qu'il qualifie. L'adjectif n'a pas une définition universelle donc conciliante puisqu'il se manifeste différemment dans les langues du monde.

Méthode. Dans cet article on utilise la méthode de comparaison, la méthode d'analyse et d'observation.

Annotation. L'adjectif qualificatif demeure l'expression de la qualité quelle que soit sa forme, sa nature et sa position dans la chaîne parlée. Ce colloque international pluridisciplinaire donne

l'opportunité aux enseignants- chercheurs d'apporter leur contribution à l'enrichissement des études sur l'adjectif.

Introduction

Décrire une langue ; c'est en décrire le système, c'est-à-dire étudier les relations entre les règles et les mots, ce qui constitue donc la structure de la langue. Et quand nous faisons une analyse de celle-ci, nous faisons appel à la grammaire du français.

Et pour parvenir à comprendre comment fonctionne cette dernière, il faut faire une analyse d'énoncés des français, leur parler... Pour dégager les règles générales. Et enfin obtenir un bon usage de cette langue. Une grammaire au sens étroit, est limitée à la morphosyntaxe (étude des formes, nature et fonction des mots). La morphologie et la syntaxe constituent donc la base de la grammaire. « On étudie la grammaire pour d'abord approfondir nos connaissances, et acquérir une meilleure maîtrise des règles du français et aussi de la langue. Pour réussir à communiquer correctement avec les gens de notre développement intellectuel, et de notre culture »¹

A quoi sert de savoir faire les accords pour écrire ?

Une chaîne d'accord graphique permet de rendre visible les liens sémantiques et syntaxique qui rassemblent les mots.

EX : La montagne aux ours n'était en fait qu'un immense plateau dominant les vallées étroites abritées des grands froids.

D'après cet exemple, nous comprenons que les marques du féminin pluriel des « *abritées* » sont liées aux « *vallées* » et non pas à « *un plateau* ».

Une chaîne d'accord est un renseignement de genre (masculin ou féminin) et de nombre (singulier ou pluriel). Elle se distingue par la présence de marques spécifiques en fin de mots, qui apparaît dans plusieurs endroits de la phrase : verbe avec le sujet, et adjectif avec le nom...

Étymologie de l'adjectif

Le mot adjectif vient du latin *adjectivum* : « qui s'ajoute à ». Cette étymologie nous informe que l'adjectif est un élément non autonome, qui vient s'ajouter à un autre ²

L'adjectif présente des points communs avec le nom comme le montre sa capacité à se substantiver.

EX : *Une jeune fille blonde* → *une blonde*

De nombreux noms peuvent jouer un rôle similaire à celui d'un adjectif auprès d'un autre substantif.

EX : *Une femme enfant* → *une femme immature*.

L'adjectif se rapporte à la classe de mot qui varie en genre et nombre.

« Les adjectifs qualificatifs » se particularisent « des adjectifs déterminatifs » que nous appelons aussi « adjectifs non qualificatifs » (possessifs, indéfinis, démonstratifs, numéraux, interrogatifs) par le paradigme de l'article, mentionnons qu'ils ont un caractère facultatif.

EX : *Cette belle silhouette*.

L'article « *cette* » est ineffaçable → *belle silhouette*. Alors que nous pouvons supprimer l'adjectif *belle* → *cette silhouette*.

La fonction des deux adjectifs est de déterminer le nom auquel ils s'accordent en genre et en nombre.

C'est-à-dire l'adjectif se caractérise par le rôle facultatif, en s'ajoutant au groupe nominal. Traditionnellement, l'adjectif est défini comme : « un mot qui varie en genre et en nombre qu'il reçoit, par le phénomène de l'accord (...) »³.

« Un mot qui varie en genre et en nombre qu'il reçoit par le phénomène de l'accord (...) du point de vue sémantique l'adjectif exprime une manière d'être, une qualité de la chose désignée par le nom auquel il se rapporte »

En revanche, les adjectifs peuvent avoir plusieurs formes (bon /bonne, agréable, adorable, etc.) ne s'accordent pas toujours (des yeux bleu clair, etc.)

Ajoutons que notamment les substantifs, les groupes prépositionnels et les relatifs peuvent jouer le rôle d'adjectif, c'est-à-dire ils précisent le sens en lui attribuant une qualité.

EX : Une cuillère à café, un sac en cuir, le fils de pierre.

Définition de l'adjectif selon Jean Du Bois :

1 -Selon **Jean Du Bois**, « l'adjectif qualificatif est un composant du groupe du nom ou un composant facultatif du groupe du verbe (il est relié au sujet par un verbe d'état : être, paraître, sembler, rester, devenir. Il en précise le sens, en lui attribuant une qualité particulière.

Le groupe du nom comporte généralement les éléments suivants (déterminants, nom, adjectif) est donc de la forme suivante :

EX : Le chat gris ronronne.

Alors que le groupe du verbe en comporte : être et adjectif est donc de la forme suivante :

EX : Le chat est gris.

2 - l'adjectif qualificatif est un mot qui se rapporte au nom en fonction de la syntaxe et du sens.

Sur le plan syntaxique : l'adjectif qualificatif est un composant facultatif, il peut faire une construction seulement avec un déterminant de la phrase⁴.

EX : Ce chat gris ronronne.

Nous pouvons supprimer le mot « gris » (ce chat ronronne) alors que ce n'est pas le cas pour le nom « chat » (ce gris ronronne) cette phrase est incorrecte.

Gris est un adjectif, *chat* est un nom.

Nous pouvons accompagner d'autres adjectifs au mot chat sans changer le rôle du groupe du nom :

EX : Ce petit chat gris ronronne.

EX : Ce joli petit chat gris ronronne.

Le déterminant « ce » et le nom « chat » sont les mots absolument nécessaires du groupe du nom.

Les adjectifs qualificatifs reçoivent les marques de genre et de nombre selon les noms auxquels ils se rapportent.

EX : Le petit chat ronronne.

EX : La chatte ronronne.

EX : Les petits chats ronronnent.

Les règles générales pour les adjectifs se limitent à la variation en genre, elles concernent peu de noms.

Sur le plan sémantique : un adjectif qualificatif sert à caractériser une propriété, une qualité de l'être⁵

Fonction de l'adjectif :

Selon **Roland Eluerd**, d'un point de vue syntaxique la relation entre le nom et l'adjectif peut se faire sous deux formes, dans le groupe nominal ainsi que dans le groupe verbal⁶. L'adjectif qualificatif peut avoir plusieurs fonctions :

Dans le groupe nominal :

Si l'adjectif est à l'intérieur du groupe nominal, il peut avoir 4 fonctions :

L'adjectif épithète : Est un composant du groupe du nom étendu, il est lié au nom qu'il caractérise et il ne modifie que ce dernier

EX : la veste bleue de Pierre est plus acceptable que la veste de pierre bleue

L'épithète est toujours attachée au nom qu'il qualifie, comme elle peut en être rattachée, et devient en apposition

Types d'épithète :

Les adjectifs en apposition :

Dans cette position, les grammairiens parlent d'épithètes détachée, l'adjectif en apposition est placé derrière le nom, il est séparé de l'antécédent dont il dépend par une pause.

EX : Le plafond/ bas et tout blanc/rabattait une lumière crue (Flaubert).

L'épithète postposée

Nous les appelons aussi les adjectifs épithètes objectifs, ils indiquent la propriété qu'elles expriment au référent directement, ils se placent après le nom.

EX : L'homme est un animal raisonnable (Buffon).

Les adjectifs toujours postposés ce sont :

Les adjectifs relationnels : une usine de sidérurgie.

Les adjectifs de couleur : une robe rouge.

Les adjectifs de forme : Une table carrée.

Les adjectifs de nationalités : un écrivain français.

Les adjectifs avec complément : Une robe rouge vif.

L'épithète antéposée :

Nous l'appelons aussi épithète subjective, elle applique la propriété qu'elle exprime dans la référence elle-même. Elle se place avant le sujet auquel elle est liée.

EX : Une superbe voiture.

Complément d'un adjectif :

C'est un participe passé qui accompagne un adjectif

EX : Un tissu blanc cassé.

Dans le groupe verbal ⁷

L'attribut du sujet :

Il a cette fonction lorsqu'il est relié à un verbe d'état (être, sembler, paraître, devenir...) l'attribut du sujet exprime une qualité, une propriété, qui s'adjoint au référent du sujet.

EX : Tout est vrai dans ce roman. (cl Mauriac)

D'une part, Le verbe attributif est un lien entre l'attribut et le sujet dont il s'accorde en genre et en nombre avec ce dernier.

D'autre part, attribut a son autonomie.

EX : tout bonheur est une innocence. (Yourcenier).

L'attribut du complément d'objet :

Quand ce dernier est lié à des verbes comme (avoir, estimer, juger, rendre, traiter de, trouver) il nécessite un attribut de l'objet adjectival.

EX : Je trouvais mes regards trop pleins de ma douleur. (Racine)

Quand l'attribut du complément d'objet est lié à des verbes comme (avoir peur, prendre pour,...) il nécessite un attribut de l'objet nominal.

EX : Je prends tous ceux qui passent pour des gens de ma connaissance. (Rousseau)

Et avec les verbes (déclarer, tenir pour...) accepte les deux constructions.

L'accord de l'adjectif qualificatif :

Il s'accorde en nombre et en genre avec le non qu'il qualifie

Ex : Un homme intelligent → une femme intelligente.

EX : Des hommes intelligents → des femmes intelligentes.

L'adjectif qui se rapporte à plusieurs noms singuliers se met au pluriel.

L'adjectif qui se rapporte à des noms deux genres (féminin et masculin).

Se met au masculin pluriel :

EX : Un homme et une femme intelligents.

L'adjectif lié à plusieurs noms, s'accorde avec le dernier quand :

1 - Cet élève était d'une intelligence, d'une vivacité d'esprit remarquable.

2 - Avec les noms en gradations :

EX : Un mot, une ligne, un paragraphe peut être significatif si une fille se met à l'écrire.

3 - avec les noms coordonnés par « ou » :

EX : il fallut à mon copain pierre une patience ou une faiblesse peu commune, pour supporter cette idiote de Sophie.

Possible lorsqu'il est placé après un superlatif comme : **le plus, le moins, le mieux** il forme avec lui une locution adverbiale.

EX : Si tu veux vivre vieux heureux, fais le moins de bêtises possible

L'accord des adjectifs composés :

Quand les adjectifs composés sont formés de deux adjectifs, tous les deux s'accordent en genre et en nombre avec le nom qu'ils qualifient.

EX : Des paroles aigres douces (aigres et douces).

Quand les adjectifs composés sont formés d'un adjectif et d'un adverbe. L'adjectif s'accorde mais l'adverbe reste invariable.

EX : Des personnes haut placées.

Les variations en genre adjectifs :

La formation du féminin de l'adjectif :

1-**Le féminin** : en général se forme en ajoutant un « e » à la fin du masculin sans que la prononciation change.

EX : Joli/jolie, noir/noire

- Les adjectifs en (as, el, eil, en, on, et, ul,) doublent la dernière consonne au féminin, avant de prendre le « e ».

EX : Nul / nulle, ancien / ancienne.

Cas particulier : *Complet, concret, discret, inquiet, secret* forment leur féminin en « ète ».

Complète, concrète, discrète, inquiète, secrète.

Ou un changement de l'écrit : *truc / truque, cher / chère.*

Cas particulier : *Aigu / aigue, ambigu / ambigüe, dû / due.*

2-le féminin : est indiqué par l'ajout du « e » à l'adjectif masculin avec modification de la prononciation.

Le « e » fait prononcer la dernière consonne (t, d, s).

EX : Petit / petite, grand / grande, gros / grosse.

Cas particulier : Ras / rase.

Le « e » fait prononcer la dernière consonne et modifie la voyelle orale finale.

EX : Fin / fine, léger / légère, idiot / idiote.

Avec parfois doublement de la consonne à l'écrit.

EX : Bon / bonne, ancien / ancienne.

Ou modification de l'écrit :

EX : Bénin / bénigne.

Les adjectifs en (c, f, x) changent la dernière consonne écrite ou orale.

EX : Sec / sèche, blanc / blanche, neuf / neuve, doux / douce.

L'ajout d'une consonne pour effectuer le féminin.

EX : Andalou / andalouse, favori / favorite, rigolo / rigolote.

3- Quand le genre est indiqué par des suffixes.

le suffixe peut varier en genre.

rieur / rieuse, évocateur / évocatrice, enchanteur / enchantresse.

Les adjectifs invariables en genre :

Les adjectifs ayant déjà un « e » à la fin : utile, brave, riche, rouge.

Les adjectifs toujours masculins : pieds bot, nez aquilin, vent coulis, yeux pers.

Les adjectifs toujours féminins : femme enceinte, bouche bée, fièvre scarlatine.

Cas particulier : l'adjectif *hébreu* n'a pas de féminin, il est utilisé dans les deux genres avec des noms humains : syntaxe hébraïque et avec des noms non humains : nous utilisons plutôt juive ou israéliite.

En ancien français, grand ne marquait pas le genre. Grand-mère, grand rue.

Les variations en nombre adjectifs :

Les adjectifs variables en nombre :

Le pluriel se forme de trois manières :

Nous formons le pluriel en ajoutant un « s » au singulier.

Elle est grande et forte → Elles sont grandes et fortes.

Le meilleur élève → les meilleurs élèves.

Pour les adjectifs qui se terminent par « eau » ils prennent un « x ».

Nouveau / nouveaux, beau / beaux.

Pour les adjectifs qui se terminent par « al » font leur féminin en « aux ».

Normal / normaux, amical / amicaux, brutal / brutaux.

Cas particulier : bancal, banal, fatal, final, glacial, natal, naval, prennent un « s ».

Les adjectifs invariables en nombre :

Les adjectifs qui se terminent en « s » ou « x » ne change pas.

Les adjectifs invariables en genre et en nombre :

Les adjectifs de couleur qui dérivent d'un nom : *des robes marron / paille / bronze.*

Sauf : *écarlate, fauve, mauve, pourpre, rose. S'accorde.*

Quand la couleur elle-même est composée de deux adjectifs. Ils restent invariables.

Une écharpe verte, une écharpe vert foncé.

Les adjectifs utilisés comme adverbe dans les expressions figés :

Elle se fait fort de réussir .elles tiennent ferme.

Les adjectifs : mi, demi, nu, sont invariables quand ils sont antéposés :

A mi -course, une demi-heure, nu pied.

Mais une heure et demi, sortir tête nue et pied nue.

Les emprunts sont invariables.

Conclusion : Pour conclure , nous disons que cette partie de notre mémoire nous a permis de donner un aperçu sur l'adjectif qualificatif , son étymologie, sa définition selon quelques grammairiens mais aussi sa fonction. Partie théorique La morphosyntaxe de l'adjectif qualificatif

A côté, nous mentionnons que nous avons traité cette catégorie grammaticale sur le plan morphologique et syntaxique.

Nous voyons que cela pourrait aider les lecteurs à mieux comprendre la suite de notre travail de recherche.

Notamment, cette partie de notre mémoire nous a facilité la tâche pour bien mener notre analyse.

BIBLIOGRAPHIE

1. Jean Du Bois René laga, la nouvelle grammaire du français, France avril, 1975, p11 à 13
2. Florence Lenca Mercier, l'adjectif qualificatif. Arman colin, éditeur. France, 2012, p9
3. M. Grevisse, le bon usage, éd .Duclot .Paris 1994, p. 261
4. Jean Du Bois René laga, la nouvelle grammaire du français, France avril, 1975, p104
5. Jean Du Bois René laga, la nouvelle grammaire du français, France avril, 1975, p105
6. Relond Elurerd, Grammaire descriptive de la langue française, Arman colin, Paris, 2008, p 69, 70, 71.
7. Relond Elurerd, Grammaire descriptive de la langue française, Arman colin, Paris, 2008, p136, 138

YENİ TƏLİM TEXNOLOGİYASINDA “STEAM ƏSASLI TƏLİM” METODUNUN TƏTBİQİNİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

CHARACTERISTICS OF APPLICATION OF "STEAM-BASED TRAINING" METHOD IN NEW EDUCATIONAL TECHNOLOGY

Abdullayeva Təranə Qeyis qızı

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

Bakı, Azərbaycan

Biologiya və onun tədrisi texnologiyası kafedrasının dosenti

Orcid:0000-0002-9151-8950

Xülasə

Məqalədə Ümumtəhsil məktəblərində biologiya fənninin tədrisi zamanı şagirdlərin tədqiqatçılıq bacarıqlarını inkişaf etdirmək məqsədilə STEAM təlim metodundan istifadənin səmərəliliyi əks olunmuşdur. STEAM əsaslı təlimin tədrisinin üstünlükləri qeyd olunur və bununla bağlı müəllimlərə tövsiyələr verilir.

Təhsilin inkişafına göstərilən qayğı, yaradılan şərait təhsildə təlim metodlarının tətbiqinə geniş imkanlar açıb. Məhz buna görə də “STEAM təhsil metodunun tətbiqi ilə bağlı tədbirlər haqqında” Sərəncam imzalanmışdır.

XXI əsr zəka əsri kimi xarakterizə olunur. Yaradıcı təfəkkürə, yüksək elm qabiliyyətlərinə malik şəxsiyyətin formalaşdırılması müasir təhsil sisteminin əsas strateji məqsədidir. Aydındır ki, bu məqsədə ənənəvi təhsil üsulları ilə nail olmaq mümkün deyil. Şagirdlərin intellektual bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi üçün yeni yanaşmalar, yeni semantik tapşırıqlar lazımdır. Nəticədə təhsil üsulunun dəyişdirilməsinə, yəni biliklərin hazır verilməsi deyil, şagirdlərin özləri tərəfindən əldə edilməsinə keçid etmək lazımdır.

Şagirdlər tərəfindən yeni biliklərin əldə edilməsi, onların malik olduqları təcrübə və biliklərin əsasında baş verir. Müəllimin burada rolu isə şagirdləri keyfiyyətə yeni biliklərə aparıb çıxarmaq, onların yaradıcı təfəkkürünün və tədqiqatçılıq qabiliyyətinin inkişaf etdirilməsi üçün düşündürücü fəaliyyəti təşkil etməkdən ibarətdir.

STEAM termini Science (Təbiət elmləri), Technology (Texnologiya), Engineering (Mühəndislik), Art (incəsənət) və Mathematics (Riyaziyyat) sözlərinin ilk hərflərindən götürülmüşdür. Bu tədris metodunda riyaziyyat, incəsənət, texnologiya, mühəndislik, təbiət fənnlərinin tədrisinin ayrı ayrılıqda yox birlikdə əlaqəli şəkildə həyata keçirilməsinə tövsiyə edilir. İlk öncə STEM adı ilə səsləndirilirdi. Sonradan tərtibatçılar bura incəsənəti (Art) daxil etdilər. Bu tədris metodu müxtəlif ölkələrdə 1950- ci ildən bəri tətbiq edilir. Hal – hazırda ən çox tətbiq olunduğu ölkələr ABŞ, İngiltərə, Almaniyadır. Bu metodun əsas məqsədi şagirdlərdə “XXI əsr bacarıqlarını” formalaşdırmaq və inkişaf etdirməkdir.

Bu tədris üsulunda şagirdlər riyaziyyat və təbiət fənnlərində öyrəndikləri məlumatları gündəlik həyatlarında qarşılarına çıxan müxtəlif həyati problemlərdə, layihələrdə tətbiq etməklə öz yaradıcılıqlarını, komanda şəklində işləmək bacarıqlarını, məntiqi təfəkkürlərini, problem həll etmə bacarıqlarını inkişaf etdirirlər.

Açar sözlər. Tədqiqat, biologiya, tədris.

Abstract

The article reflects the efficiency of using the STEAM training method in order to develop students' research skills during the teaching of biology in secondary schools. Advantages of teaching STEAM-based learning are noted and recommendations are given to teachers.

The care given to the development of education, the created conditions have opened wide opportunities for the application of training methods in education. That is why the Decree "On the measures related to the application of the STEAM education method" was signed.

The 21st century is characterized as the age of intelligence. The formation of a personality with creative thinking and high scientific abilities is the main strategic goal of the modern education system. It is clear that this goal cannot be achieved by traditional educational methods. New approaches, new semantic tasks are needed to develop students' intellectual skills. As a result, it is necessary to change the method of education, that is, to acquire knowledge by the students themselves, rather than providing them ready-made.

Acquisition of new knowledge by students takes place on the basis of the experience and knowledge they have. The teacher's role here is to take students to qualitatively new knowledge, to organize thought-provoking activities for the development of their creative thinking and research abilities.

The term STEAM is derived from the first letters of the words Science, Technology, Engineering, Art and Mathematics. In this teaching method, it is recommended that the teaching of mathematics, art, technology, engineering, and natural sciences should be carried out in a connected manner instead of separately. At first it was called STEM. Later, the developers included art. This teaching method has been used in various countries since 1950. At present, the countries where it is most widely used are the United States, England, and Germany. The main goal of this method is to form and develop "21st century skills" in students.

In this teaching method, students develop their creativity, teamwork skills, logical thinking, and problem solving skills by applying the information they learn in mathematics and natural sciences to various life problems and projects that they encounter in their daily lives.

Key words. Research, biology, teaching.

“Təhsil millətin gələcəyidir” deyən xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyev hər zaman təhsil sahəsinə yüksək qayğı ilə yanaşırdı. Ulu öndər 1969-cu ildən başlayaraq Azərbaycanda təhsil müəssisələrinin yeniləşdirilməsini, onların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsini diqqətdə saxlayırdı. İstər ötən əsrin 70-80-ci illərində, istərsə də müstəqillik dövründə ümummilli liderimiz xalqımızın təkcə bu gününü deyil, həm də gələcəyini düşünərək bu sahənin inkişafı istiqamətində mühüm tədbirlər həyata keçirirdi.

Ulu öndərin siyasi xəttini uğurla davam etdirən ölkə başçısı cənab İlham Əliyevin göstərdiyi qayğı sayəsində təhsilin inkişafı dövlət siyasətinin əsas prinsiplərindən birini təşkil edir. Ölkəmizdə təhsilin daha da müasirləşdirilməsi, müəllim kadrların hazırlığı, ümumtəhsil məktəblərində kompüter və informasiya texnologiyalarının geniş tətbiqi məsələləri dövlət başçımızın xüsusi diqqət mərkəzindədir.

Dövrümüz texnologiya dövrü olub, günümüzü texnikasız təsəvvür etmək qeyri – mümkündür. Texnologiya elmində baş verən inkişaf və yeniliklər təhsildə öz əksini tapır. Artıq

ənənəvi təhsildə olduğu kimi şagirdləri telefon, kompyuterdən kənarlaşdırıb, yalnız kitaba məhkum etmək çox çətindir. Çünki dövr bunu tələb edir. Bu məqsədlə elə yeni təlim metod və layihələri hazırlanır ki, dövrün tələblərinə cavab verə bilən təlim mühiti yaratsın. Belə metodlardan biri məhz STEAM – dır.

Eyni zamanda öyrəndiklərini tətbiq etdikləri üçün əldə olunan məlumatlar şagirdlər tərəfindən daha yaxşı mənimsənilir, daha uzun müddət onların yaddaşında qalır. Seçilən problemlərin və icra olunan layihələrin real həyatla əlaqəli olmasına, eyni zamanda şagirdyönümlü olmasına xüsusi diqqət edilir. Bu metodla qurulan dərslər şagirdlər üçün daha maraqlı və daha cəlbedici olur, onlar dərslərdə daha fəal və həvəslə iştirak edirlər.

Elmin və texnologiyaların oyrədilməsində ənənəvi yanaşmadan fərqli olaraq STEAM təhsili praktik məşğələlər vasitəsilə elmi və texniki biliklərin gündəlik həyatda tətbiqini şagirdlərə göstərir. Məktəblərdə həyata keçirilən STEAM təhsilinin ən vacib fərqi, təhsil ilə yanaşı, sənəti və dizaynı təhsil sisteminin ayrılmaz hissəsi halına gətirməsi olur. Bu təhsil yanaşması Almaniya, Belçika, İngiltərə, İsrail və Hollandiyada tətbiq edilir. Qeyd edək ki, ABŞ – da bu proqram uşaq bağçalarında üç yaşından etibarən mənimsənilir. Bundan əlavə adı çəkilən ölkələrdə xüsusi STEAM məktəb və mərkəzləri fəaliyyət göstərir. Adı çəkilən təhsil şagirdlərdə tənqidi yanaşma, yaradıcı düşünmə, yaradıcı formada yeni layihələr əsasında biliyin möhkəmləndirilməsi ilə yanaşı əldə olunan biliklərin müqayisəli şəkildə anlaşılması kimi bacarıqlar formalaşdırılır (1,3).

Əgər müəllim öz dərslərində STEAM yanaşmasını tətbiq etmək istəyirsə aşağıdakı tövsiyələrdən yararlanıla bilər:

1. STEAM mərkəzləri ilə əməkdaşlıq. Bəzi məktəblərdə artıq STEAM yanaşmasından istifadə edilir. Eyni zamanda regionlarda da STEAM mərkəzləri açılır. Bu sahədə fəaliyyət göstərən müəyyən özəl mərkəzlərdə mövcuddur. Bir çox özəl məktəbin daxilində də belə mərkəzlər fəaliyyət göstərir. Belə mərkəzləri ziyarət etmək, onların təcrübələrindən faydalanmaq başlanğıc üçün faydalı addım olar.

2. Həmkarlarla əməkdaşlıq. Artıq bir çox müəllim STEAM yanaşmasından öz tədrisində istifadə edir. Bu həmkarlardan ilk başlanğıcda əməkdaşlıq üçün müraciət etmək yaxşıdır. Bu əməkdaşlıq fikir mübadiləsi, ortaqların hazırlanması, layihələrin icrası şəkildə ola bilər. Çünki, bu sahədə daha təcrübəli müəllimlər ilk başlanğıcda ola biləcək çətinliklərlə artıq tanışdırlar.

3. STEAM seminar və məşğələlərinə qatılmaq. STEAM yanaşması ilə tədrisə başlamazdan öncə onun təşkili formalarını başa düşmək üçün seminar və kurslara qatılmaq lazımdır. İstər ödənişli istərsə də ödənişsiz bu mövzuda müxtəlif kurslar və seminarlar təşkil edilir. Əgər müəllimin dil bilikləribimkan verirsə eyni zamanda xarici mütəxəssislər tərəfindən təşkil olunmuş seminarlarda da, onlayn iştirak edə bilər.

4. Metodun tətbiqi üçün şəraitin yaradılması. İmkan və şərait varsa müəllimlər məktəbdə öz Maker otağını yarada bilər. Bu otaq fəaliyyət və layihələri icra etmək üçün istifadə edilir. Bir çox insan düşünür ki STEAM fəaliyyətlərini icra etmək üçün mütləq bahalı avadanlıqlara sahib olmalısın. Əslində isə hər bir kəs üçün əlçatan olan əşyalarla da müəyyən fəaliyyətləri icra etmək mümkündür. Məsələn Mobil telefona sadə bir neçə proqram və ya app yükləməklə müxtəlif işlər həyata keçirmək mümkündür. Sadə DC motor, batareya ilə ilk anda ağıla gələn ondan da çox müxtəlif layihə var. Bu layihələrdən biri də, Fırça robot layihəsidir. Hər bir kəs üçün əlçatan olan müxtəlif resurslar var ki onlardan da istifadə verib istifadə etmək

olar. Məsələn Robototexnikaya başlamaq istəyən müəllimlər Robo Q Scout modelini əldə etməklə dərslərində istifadə edə bilirlər. Bu kimi qiymət baxımından münasib yüzlərlə resurs mövcuddur. Eyni zamanda təkrar istehsalə nümunə sayıla biləcək yüzlərlə layihə ideyası var ki, sadəcə müəllimlər tərəfindən araşdırılıb tapılmağı gözləyirlər.

2022-ci ildən ümumtəhsil məktəblərində 5-ci siniflərə Təbiət adlı fənn tədris olunmağa başlandı. Hal-hazırda bu fənn fizika və biologiya müəllimləri tərəfindən keçirilir. Fənnin tədris proqramı, dərsləri STEAM əsasında tərtib olunmuşdur. Xüsusilə dərslərdə verilmiş çalışmalar trekinq (qustarlıq) və mikrobətə əsaslanır (2).

Təlimçilər günümüzdə aktual olan və getdikcə təkmilləşən STEAM təlimi əsasında digər fənlərin, eləcə də, biologiya fənninin tədris proqramını hazırlamağı düşünürlər. Biologiyadan bir çox mövzular belə tədrisə imkan verir. Çünki bu fənn praktik fənn olmaqla, ətraf aləmi bilavasitə canlılar, onların modelləri üzərində öyrənməyə imkan verir. Məsələn tənəffüs, qandamar, sidik-cinsiyyət sistemi, gülsulama, bitkilərə qulluq və s. Kimi bir çox bəhslərin səmərəli tədrisi üçün STEAM metodu əvəzsiz xarakter daşıyır. Məsələn, biologiya müəllimi 8-ci sinifdə "Havanın insan orqanizmində keçdiyi yol" mövzunu STEAM əsasında tədris etmək üçün, şagirdlərə tənəffüs aparatımızın modelini qurmağı tapşırı bilər. Ən sadə modeli hazırlamaq üçün rezin və ya plastik borular və şar götürülür. Boruların bir ucu açıq buraxılır, digər ucuna isə şarların ağız hissəsi keçirilir. Şagirdlər borunun açıq ucundan hava üf etməklə şarların dolub boşalmasını müşahidə edir, nəticədə nəfəs alma və nəfəs vermə prosesinin mexanizmini sadə model üzərində öyrənirlər. Təcrübələri mürəkkəbləşdirmək və çoxşaxəli etmək olar ki, bu da müəllim və şagirdlərin yaradıcılığından aslıdır.

Ölkəmizdə STEAM təhsilinin tətbiqində yaxından iştirak edəcək, STEAM dərslərinin tədris etməsi üçün müəllim-mütəxəssislərin hazırlanması məqsədilə mütəmadi olaraq ixtisasartırma təlimləri keçirilir. Bu istiqamətdə beynəlxalq əməkdaşlıq qurulan ölkələrdən biri də STEAM təhsilini uğurla tətbiq edən Türkiyə Cümhuriyyətidir. Təlim məqsədilə 08.12.2019 -22.12.2019 tarixlərində 25 nəfərlik müəllim heyəti Türkiyəyə ezam olunmuşdur. Əsasən Coğrafiya, Biologiya, Kimya, Riyaziyyat, İnformatika, Fizika ixtisasları olmaqla ölkənin müxtəlif bölgələrindən müəllimlər təlimə cəlb edilmişdir. Təlimlər Baxçaşəhər Kolleci və Universitetlərində STEAM proqramına uyğun modullar üzrə mütəxəssislər tərəfindən aparılmış, müəllimlər microbit, arduino, insansız uçan hava aparatları və onların idarə edilməsi, LEGO EV3, autodesk modulları üzrə bilik və bacarıqlara yiyələnmişlər. 3D printer və CNC lazer kəsici cihazları ilə tanış olmuş və 3D ölçülü müxtəlif əşyalar çap etmişlər. Təlim zamanı müəllimlər müxtəlif istehsal sahələrində olmuş, sənayedə istifadə olunan robotların iş prinsipləri ilə yaxından tanış olmuşlar (4,5).

STEAM layihəsinin tətbiqi zamanı müxtəlif metodlardan istifadə olunur. Bununla yanaşı pedaqoji meyarlar da əsas götürülür. Məsələn, layihə əsaslı öyrənmə - PBL, fənnlərarası inteqrasiya və fənlərarası öyrənmə, araşdırma əsaslı öyrənmə, dizayn əsaslı öyrənmə, oyun əsaslı öyrənmə, analogiyaya əsaslanan öyrənmə, mobil əsaslı öyrənmə və kiçik dəyişikliklər etməklə, düzəltməyə əsaslanan öyrənmə metodlarından daha çox istifadə olunur. 3D dizayn modelləşdirmə (Tinkercad), 3D printerlə çap etmə, mikrobətə platformasında blok proqramlaşdırma, sensorlarla layihələrin icrası (Coding) isə layihə zamanı vacib olan əsas alətlərdir.

Layihənin tətbiqi olunduğu bütün təhsil ocaqları maddi-texniki baza ilə təmin olunub, kadr hazırlıqları həyata keçirilib. STEAM-ın əhatə dairəsi genişləndirilir, beləki qarşıdan gələn

2023/2024-cü tədris ilində 7-ci siniflərin təlim məzmununa Nanotexnologiya və Biotexnologiya modullarının gətirilməsi, kodlaşdırma istiqamətində yeni platformanın (Arduino) tətbiqi (Robototexnika), Uçan aparatlar (dronlar), CNC maşınlarında işləmə bacarıqları və s. nəzərdə tutulur.

“STEAM Azərbaycan” layihəsi çərçivəsində Gəncə və Şirvan şəhərlərində STEAM mərkəzlərinin inşasına başlanılmış və hazırda Şirvan STEAM mərkəzinin açılışı üçün son tamamlama işləri aparılmaqdadır. STEAM mərkəzlərinin fəaliyyətinə uyğun olaraq maddi-texniki baza ilə təmin olunması üçün lazımı işlər görülmüşdür. Layihə çərçivəsində 2020-ci ilin noyabr ayında ölkə üzrə STEAM Festivalının keçirilmişdir.

Layihə bəhrəsini verir: 2020-ci ilin mart ayında ölkə ərazisində COVID-19 virusunun yayılması ilə əlaqədar təhsil müəssisələrinin fəaliyyəti müvəqqəti olaraq dayandırıldı. Bütün bunları nəzərə alan layihə heyəti mövcud tibbi ehtiyacların qarşılınması məqsədilə bir sıra təşəbbüslərin icrasına başlamışdır. Tibbi ləvazimatların, ayrı-ayrı cihaz və avadanlıqların müxtəlif detallarının 3D printerlər vasitəsilə sınaq istehsalına start verilmişdir. Sınaq mərhələdə tibbi personal üçün üz qoruyucularının istehsalı uğurla tamamlanmış, gündəlik istehsal sürəti 150 vahiddən 550 vahidə çatdırılmışdır. Pandemiya dövrü ərzində ümumilikdə 5000 ədəd üz sipərləri istehsal edilərək müxtəlif tibb (klinikalar, xəstəxanalar, poliklinikalar) və təhsil ocaqlarına paylanılmışdır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı:

1. Aliyə Əhmədova “STEAM “
2. Orucov F.M. “Biologiya dərslərində şagirdlərdə tədqiqatçılıq bacarığının inkişaf etdirilməsi yolları”, Bakı 2011
3. “Azərbaycan respublikasının ümumtəhsil məktəbləri üçün biologiya fənni üzrə təhsil proqramı (kurikulumu)“ Bakı, 2013
4. Hacıyeva G. “Biologiyanın tədrisi metodikasından mühazirələr”
5. Məmmədova N. Biologiya 8, Bakı, 2017
6. İnternet araşdırmaları

HEYDAR ALIYEV AND OUR LANGUAGE CULTURE

Azerbaijan, **Mammadova Dinar Natig**

Azerbaijan State Pedagogical University, Foreign Language Center

Orchid id: 0000-0003-1938-2929

Summary

Language helps to establish communication, determine cultural norms, and transmit ideas from generation to generation and also language is the foundation of culture. It also helps to correctly assess objects, events and their relationship, and forms the personality of a person who understands the specific cultural face of the world. The main reason for the existence of each people, nation is that it has its own language. Heydar Aliyev believed that a nation with a rich and developed language culture is inflexible, immortal, and has a great future. I want to point that the main reason for the existence of each people, each nation is that it has its own language. We must protect our mother tongue.

Every child of Azerbaijan should protect this most valuable national treasure inherited from our great-grandfathers like the apple of his eye. Heydar Aliyev, the Great Leader of Azerbaijan, considered the language a symbol of inflexibility and immortality, a national treasure, and a duty of citizenship. He called those who do not know their native language crippled people, conveying that the integrity of the nation passes through the national language. He expressed his position on the language issue even before the Constitution of Azerbaijan was drafted, emphasizing that the Constitution gave citizens the right to education, guaranteed by the opportunity to read in the mother tongue. Heydar Aliyev was proud of the Azerbaijani language, which belongs to the Turkic languages and is full of artistic expressions. The Azerbaijani language, above all else, had a rich and colorful vocabulary, a fully fixed chromatic structure. He said that "our people have gone through great trials and difficulties for centuries, but they have not lost their identity, their nationality, and their language. Now as an independent state and nation we are proud of our language – the Azerbaijani".

Key words: the Azerbaijani Language, National Leader, mother tongue, culture.

Introduction. Heydar Aliyev: "I am proud that the Azerbaijani language, which belongs to the Turkic languages, is so rich, so full of artistic expressions, and we can express our ideas related to all areas of life in our mother tongue." (1, p:319)

Language is the foundation of culture, because with the help of language, communication is established, cultural norms are determined, in short, without it, a person's life in society is impossible. It is thanks to language that cultures are transmitted from generation to generation, and children mastering their mother tongue also assimilate the generalized experience of previous generations. Language helps to correctly assess objects, events and their relationship, and conditions the organization and coordination of human activity.

At the same time, language as a determining tool in relation to thinking and culture is a factor that forms the personality of a person who understands the specific cultural face of the world. The main reason for the existence of each people, each nation is that it has its own

language. We can proudly say that as a nation, as a society, we have passed through all the tests of time with dignity, protecting our language and moral values and bringing them to this day. Thankfully, we have our own language, culture and history with deep historical roots. We are proud that more than 50 million of our compatriots who speak this language have given great poets, writers, scientists, politicians and geniuses to the world culture. We should always be grateful to our ancestors, because our land and territory were the home of various kingdoms, sultanates, caliphs, our language did not die, it lived even when it was taken over by the states.

The famous ethnographer Lev Gumilyov noted that the language element is the most important factor in the preservation of ethnos. (2, p: 39). In this context, it is not so difficult to understand the essence of the struggle of National Leader Heydar Aliyev for the survival and development of the Azerbaijani language. Regarding the attitude towards language culture, Ulu Ondar says: "A nation with a rich and developed language culture is inflexible, immortal, and has a great future. Therefore, every child of Azerbaijan should protect this most valuable national treasure inherited from our great-grandfathers like the apple of his eye, with constant care. should cover. This is his sacred citizenship duty".

With this ingenious idea, Heydar Aliyev considers the language a symbol of inflexibility and immortality, calls it a national treasure, considers this sacred heritage to be the trust of our ancestors, and its protection is a duty of citizenship. Heydar Aliyev calls those who do not know their native language crippled people, conveying that the integrity of the nation passes through the national language. All these are the main leitmotif of the life of the great statesman who led Azerbaijan for many years, full of struggles. The Great Leader expressed his position on the language issue even before the Constitution of Azerbaijan was drafted, in his boldly expressed opinions about the Constitution of the USSR. Speaking about the Constitution of the USSR, the head of Azerbaijan emphasized that the Constitution gave citizens the right to education. This right is guaranteed by the opportunity to read in the mother tongue. Such a position, in fact, was intended to prevent the expected threat related to the language issue and to protect the status of the mother tongue as the state language in difficult circumstances.

The Great Leader Heydar Aliyev said that "our people have gone through great trials and difficulties for centuries, but they have not lost their identity, their nationality, their language", (3, p: 169) and he considered this historical success as a great victory of our people, despite his exceptional services in this matter. Of course, Heydar Aliyev's principled, decisive and uncompromising position on the issue of his mother tongue did not mean that he was completely against the Russian language. He well understood that the scientific and cultural progress of the peoples of the Soviet Union, and access to the world, was mainly carried out through the Russian language. The latest scientific and cultural achievements of the world were first translated into the Russian language in the country, and then into the national languages. Therefore, the Great Leader acted as a firm supporter of Azerbaijanis' perfect knowledge of Russian as a second language.

In relation to Heydar Aliyev's mother tongue, the preservation and development of the purity of the Azerbaijani literary language had a special place. The National Leader strived for the purity of his mother tongue and demanded it from scientists, poets, writers, intellectuals as a whole. The head of Azerbaijan clearly and directly expressed his principled position on this issue even in official meetings. For example, in his speech at the 7th congress of Azerbaijani

writers, Heydar Aliyev said loudly and unhesitatingly about his mother tongue: "Language is the great wealth of the nation. Without the progress of the literary language, the progress of the spiritual culture is impossible. ... The Azerbaijani language has risen to unprecedented heights, is the center of modern poetry and prose, science and has become a comprehensively developed language of technology, bureaucracy and active social and political life. We can say with full confidence that In our centuries-old history, the Azerbaijani language has never been so rich, prestigious and respected. However, as the level of culture and science increases, as the course of life accelerates, it is necessary to pay more attention to the improvement, development and enrichment of the language, and the expansion of its vocabulary." (5, p:112)

As in all fields, Heydar Aliyev's successful political successor, Muzaffar Supreme Commander-in-Chief Ilham Aliyev, continues this strategy. When evaluating President Ilham Aliyev's policy in this field, it should be noted that his works of Azerbaijani and world classics were printed in Azerbaijani in mass circulation with Latin script. The decree of the head of the country "On measures related to the protection of the purity of the Azerbaijani language and the further improvement of the use of the state language" dated November 1, 2018 is one of the important documents for the development of our mother tongue. In his speech at the opening of the Mugham Center, President Aghdam noted that "our literature and music are of great importance for the development and protection of our spiritual values and Azerbaijani values.

One of the main points in the speech of President Ilham Aliyev is the importance of studying the preservation and development of the language in the unity of culture and language. Viewed from this perspective, the unparalleled services rendered by First Vice President Mehriban Aliyeva in the development of our folklore, Ashiq music, mughams, tangible and intangible cultural heritage should be considered as one of the most important factors for the preservation of our mother tongue.

We want to complete the article about Heydar Aliyev and our language culture with the poem "Mother tongue" by our great poet Bakhtiyar Vahabzadeh.

This language is our soul, our love, our soul,

This language is our covenant with each other.

This language has introduced us to everything in this world,

This is the language that our ancestors have handed down to us

It is a precious treasure... we only have eyes for it

Let's preserve it and give it as a gift to the generations. (6, p: 8)

Literature

1. *Heyder Eliyev ve Şerq*, Chashioghlu, 2005.
2. Gumilyov L. N., *Ancient Turks*, Science, 1967.
3. Asgeroghlu I., *Xilaskar, qurucu, fövqelbeşer*, Bakı, Ozan, 2004.
4. Xudiyev Nizami, *Heyder Eliyev və Azərbaycan dili*, Bakı, Təhsil, 1997.
5. *Dirceliş XXI əsr*, Scientific and political publication of the Institute of State Building and International Relations of Azerbaijan. 1998-2007.
6. Bakhtiyar Vahabzadeh, *Seçilmiş eserleri*, Onder publications, Baku, 2004.

AFGHANS' WORK EXPERIENCES in CONSTRUCTION and THEIR PERCEPTIONS

Dr. Burak OZ

Zonguldak Bülent Ecevit University, Faculty of Civil Engineering,
- 0000-0003-0686-1410

ABSTRACT

According to the International Organization for Migration report, the largest refugee group in Türkiye after Syrians has been coming from Afghanistan, and an undeniable percentage of Afghans have been working in the construction sector. This study focuses on Afghan workers' work-life conditions, construction work experiences, harmony and interaction with their managers and teammates, and the problems they suffer in their work. This study will develop new suggestions and approaches in this field. A survey was administered to fifty-nine Afghan construction personnel in construction companies in Türkiye. After a comprehensive review of the related literature and interviewing experts, fifty-seven questions, mostly closed-ended, were prepared. An online-based survey was considered the most acceptable way to deliver the survey to the sample and collect their responses. Although some of the respondents stated that they had some difficulties in their workplaces, most of the respondents did not want to leave their current job. More than half of them (50.9 %) stated that they loved working in harmony with other workers. There are various studies in the literature on immigrants but very few studies on immigrants working in the construction industry. It is important to investigate the profiles of immigrants working in the construction sector, their satisfaction levels, and the factors affecting the workplace. Happy and satisfied employees can improve productivity and increase profits. It is thought that the output of this study will contribute literature to develop new approaches to achieve more success.

Keywords: Construction management, Afghan workers, Construction work, Job satisfaction, Job performance

INTRODUCTION

Considering the immigrants who are the subject of international labor migration mobility, categories such as residents, contract workers, irregular migrants, illegal immigrants, asylum seekers, and refugees are encountered. Afghan immigrants are members of the refugee and asylum seeker category, which constitutes the most fragile structure among these categories (Güler 2020). A refugee is a person who crosses an international border leaving all their savings and even family members behind to find the safety of life, shelter, and hunger in another country. People who voluntarily immigrate to a country for reasons such as improving their financial or social situation and increasing their or their families' future expectations are called immigrants. Unlike a refugee, a migrant leaves his/her country voluntarily, not for fear. An

asylum seeker, on the other hand, is a temporary status given to someone whose request for sanctuary or international protection has not yet been processed as a refugee and is under temporary protection. An irregular migrant is a person who crosses an international border unauthorized or undocumented to seek asylum but an illegal immigrant is a person who enters a country in violation of the immigration laws or lives in that country without the legal right (Arınç 2018).

Immigrants are important elements of international labor migration who might be residents, contract workers, asylum seekers, and refugees. Pakistan, Iran, and Türkiye host the largest numbers of Afghan refugees (Dashti 2021). Looking at the profile of refugees and asylum seekers in the world, Afghan immigrants are at the forefront with numbers of over 2.6 million. Afghans are members of a refugee and asylum seeker group, which is the most fragile structure, and they are also concentrated in Pakistan (approximately 1.5 million) and Iran (approximately 0.9 million) apart from Türkiye. Especially after 1990, Türkiye hosts Afghan immigrants. Work areas where immigrants are employed include the construction industry which is generally called labor-intensive, ready-made clothing, household chores, food, tourism and entertainment industries, and agriculture. The fact that they are relatively vulnerable compared to the domestic workforce, have low labor costs and are subject to a long working regime are the main reasons why employers prefer these immigrants. It is known from the report of the International Organization for Migration that the largest refugee group in Türkiye after Syrians is those coming from Afghanistan (Dashti 2021), and they are trying to achieve their goals of going to other countries first. It can be stated that some of them remain in an irregular status without being registered in the country, while others are waiting to settle in a third country, having applied for international protection and/or received a status (Buz et al. 2021).

Afghan immigrants to Türkiye are evaluated into two groups Afghan asylum seekers and Afghan immigrants. Afghan asylum seekers are defined as those who have applied or received for international protection and Afghan immigrants are defined as those whose main arrival in Türkiye is based on economic reasons. Among the reasons for the arrival of Afghan immigrants to Türkiye, the inadequacy of their economic conditions is at the forefront (Doğan 2019). Although Türkiye does not have a border with Afghanistan, it has been the country most preferred by Afghan immigrants in recent years due to its developing economy and location (Dashti 2021). Other reasons such as the inability of Afghans living in Iran to find a job, financial difficulties in security, economy, health, and education, and other difficulties they face in social life are effective in the migration of Afghans to Türkiye (Doğan 2019; Eryurt and Koç 2017; Karakaya and Karakaya 2021). While Türkiye is a destination country for some Afghans due to its job opportunities and its border with Europe, it is a transit or bridge for others. Afghans think that Türkiye is a relatively easy door to the West, where necessary preparations have been made for the transition to Europe (Özgün 2021). In the report of the Presidency of Migration Management, it is stated that 10-20% of Afghans who came to Türkiye in the 1990s have small businesses such as bakeries and restaurants. As in many sectors, the construction sector is among the sectors preferred by Afghans. Even though a certain part of Afghans living in Zonguldak works in the mine, there is an undeniable percentage of those working in the construction sector.

Increasing numbers of immigrants in Türkiye are generally unable to be employed, and those who do have to work under risky conditions, away from jobs where they can use their knowledge and experience (Aygüler et al. 2021). The construction sector in Türkiye is one of the sectors that provide the highest employment after agriculture in terms of the intensive use of the labor force. This sector is a wide area of employment for both Turkish citizens and immigrants. Immigrants are widely employed in labor-intensive jobs. Since the construction sector in Türkiye generally consists of small and medium-sized companies, it appears to be a sector where irregular migrants can easily work. The contribution of the construction sector to employment is approximately 8.4% (Aydın 2019). The most controversial issue among the studies on employee attitude and employee behavior is, perhaps, the relationship between job satisfaction and job performance (Petty et al. 1984).

After understanding the positive effects of job satisfaction on employee and business performance, many studies have been conducted to determine job satisfaction. Although there is a consensus on the definition of job satisfaction in the literature, some debates about how job satisfaction should be measured (Moyes et al. 2006; Pınar et al. 2009). Lawler in his study states that the most important element that can explain the concept of job satisfaction is the relationship between employee expectations and the job offers to the employee (Lawler 1973).

In this study, it is aimed to analyze the demographic, socio-cultural, and socio-economic conditions of Afghans working in construction work in Türkiye, the reasons for their migration from their countries, the determination of the problems they encounter in working life, and their perceptions of the construction sector in Türkiye. In addition, another aim of this study is to contribute to the literature as research on construction work.

MATERIALS and METHODS

A survey was administered to fifty-nine Afghan construction workers, office people, foremen, engineers, architects, supervisors, and managers in construction companies in Türkiye. After a comprehensive review of the related literature and interviewing experts, fifty-seven questions, mostly closed-ended, were prepared. An online-based survey was considered the most acceptable way to deliver the survey to the sample and collect their responses. After a comprehensive review of the related literature and interviewing experts, fifty-seven questions were prepared. The questions were mostly closed-ended. Closed-ended questions are easier to use and can be easily analyzed for quantitative data (Olaniran, 2015). The validity and reliability tests were carried out to assess the accuracy and consistency of the questionnaire. The experts in the construction industry validated the questionnaire. Then, the questions were refined with their recommendations. Cronbach's alpha was used to measure the internal reliability of the questionnaire (Olaniran, 2015). The Cronbach Alpha coefficient is the most commonly used reliability measure when using multiple Likert questions (Bhattacharyya et al., 2017). Demographic, socio-cultural, and socio-economic conditions and the reasons for migration were questioned at the beginning of the questionnaire, while Afghans' experiences in the construction work based on six different areas of salary, promotion, company official, colleagues, team, and worksite were examined in the second part.

This study received ethics committee approval from Zonguldak Bülent Ecevit University Human Research Ethics Committee with the date of March 24, 2022, and the number 151061 and protocol number 127.

RESULTS

Fifty-nine volunteer respondents participated in the survey. The internal consistency of the survey was measured with Cronbach's alpha. Forty-seven test items (or variables) out of fifty-seven questions were evaluated because they were suitable for a five-point Likert scale which can be seen in Table 1. The internal consistency reliability value was found as 0.89 (Table 2) using Eq. 1, which is interpreted as good.

Table 1. Five-point Likert scale and Cronbach's interpretation values

Response	Score	Cronbach's Alfa	Interpretation
Definitely yes	5	>=0.90	Excellent
Yes	4	0.80-0.89	Good
Neither yes nor no	3	0.70-0.79	Acceptable
No	2	0.60-0.69	Questionable
Definitely no	1	0.50-0.59	Poor
		<0.50	Unacceptable

$$\alpha = \frac{K}{K-1} \left(1 - \frac{\sum s^2 y}{s^2 x} \right) \quad (1)$$

Table 2. Cronbach's Alpha (α) internal consistency reliability analysis

K: The number of the test item	47
$\sum s^2 y$: The sum of the item variance	68.09
$s^2 x$: The variance of the total score	514.71
α : Internal consistency	0.89

The outputs of the six different areas (salary, promotion, supervisor, company official, colleagues, team, and worksite) questioned in this survey have been presented in the related tables (Tables 3, 4, and 5).

The findings regarding the salary and promotion show in Table 3 that while there is a prevailing opinion (54.2 %) of the respondents that the salaries are not partially given fairly, 47.5 % of respondents also feel that they are not appreciated in the workplace they work for. Although 30.5 % of respondents have a partially equal chance of promotion with other employees, 47.2 % of respondents experienced injustice on the promotion. When they are promoted, 47.5 % of respondents do not think that this elevation will be reflected in their salaries.

Table 3. Findings on salary and promotion

Variables	Likert scale	Frequency	%	Variables	Likert scale	Frequency	%
The belief that the remuneration is fair.	Definitely yes	4	6.8	I know what I need to do in job descriptions to get promoted.	Definitely yes	8	13.6
	Yes	11	18.6		Yes	13	22
	Neither yes nor no	12	20.3		Neither yes nor no	18	30.5
	No	13	22		No	17	28.8
Remuneration makes me feel unappreciated at my workplace.	Definitely no	19	32.2	I know I have a fair and equal chance of being promoted.	Definitely no	3	5.1
	Definitely yes	6	10.2		Definitely yes	5	8.5
	Yes	22	37.3		Yes	13	22
	Neither yes nor no	10	16.9		Neither yes nor no	13	22
I have the opportunity to increase my salary.	No	13	22	I think I was treated unfairly with the promotion.	No	14	23.7
	Definitely no	8	13.6		Definitely no	14	23.7
	Definitely yes	9	15.3		Definitely yes	3	5.1
	Yes	18	30.5		Yes	15	25.4
The increase in my salary is low and insufficient.	Neither yes nor no	12	20.3	I'm sure when I get promoted it will reflect in my salary.	Neither yes nor no	19	32.2
	No	15	25.4		No	11	18.6
	Definitely no	5	8.5		Definitely no	11	18.6
	Definitely yes	7	11.9		Definitely yes	7	11.9
I get my premium pay when I work overtime.	Yes	19	32.2	I am confident that the amount of my salary will be satisfactory.	Yes	9	15.3
	Neither yes nor no	16	27.1		Neither yes nor no	15	25.4
	No	8	13.6		No	23	39
	Definitely no	9	15.3		Definitely no	5	8.5
I get the reward for my work right on time.	Definitely yes	7	11.9	I am confident that the amount of my salary will be satisfactory.	Definitely yes	7	11.9
	Yes	16	27.1		Yes	10	16.9
	Neither yes nor no	11	18.6		Neither yes nor no	17	28.8
	No	9	15.3		No	12	20.3
I get the reward for my work right on time.	Definitely no	16	27.1	Definitely no	13	22	
	Definitely yes	6	10.2	I get the reward for my work right on time.	Definitely yes	6	10.2
	Yes	10	16.9		Yes	10	16.9
	Neither yes nor no	16	27.1		Neither yes nor no	16	27.1
No	12	20.3	No		12	20.3	
	Definitely no	15	25.4	Definitely no	15	25.4	

Table 4 includes data on the construction site. About 54 % of respondents believe that their work contributes to their personal development. Almost half of the respondents think that communication is strong in their worksite. Just over half of the respondents believe that their work is appreciated; however, 47.4 % of them state that they will have some problems when they leave their job. Less than a quarter of employees believe that they are being mobbed at their worksite. Almost half of the respondents have communication difficulties, which is probably since they cannot speak Turkish sufficiently. However, most of the respondents do not want to leave their current job.

Table 4. Worksite findings

Variables	Likert scale	Frequency	%	Variables	Likert scale	Frequency	%
I think that those who work in this worksite will progress faster than those who work in a different worksite with similar characteristics.	Definitely yes	5	8.5	It is entirely up to me to plan my work and decide how to carry out my work.	Definitely yes	5	8.5
	Yes	14	23.7		Yes	12	20.3
	Neither yes nor no	21	35.6		Neither yes nor no	18	30.5
	No	12	20.3		No	7	11.9
	Definitely no	7	11.9		Definitely no	17	28.8
My worksite has the necessary tools, technology, and environment.	Definitely yes	2	3.4	I do not think that the work I do contributes to my personal development.	Definitely yes	4	6.8
	Yes	15	25.4		Yes	9	15.3
	Neither yes nor no	18	30.5		Neither yes nor no	14	23.7
	No	15	25.4		No	17	28.8
	Definitely no	9	15.3		Definitely no	15	25.4
Communication is strong at my worksite.	Definitely yes	2	3.4	I think that the job I work for will be beneficial for my later employment.	Definitely yes	8	13.6
	Yes	16	27.1		Yes	12	20.3
	Neither yes nor no	14	23.7		Neither yes nor no	21	35.6
	No	18	30.5		No	13	22
	Definitely no	9	15.3		Definitely no	5	8.5
I think that the opportunities in this worksite are better than similar worksite opportunities.	Definitely yes	7	11.9	The workplace I worked for rewarded its workers when necessary.	Definitely yes	4	6.8
	Yes	13	22		Yes	13	22
	Neither yes nor no	14	23.7		Neither yes nor no	18	30.5
	No	15	25.4		No	12	20.3
	Definitely no	10	16.9		Definitely no	12	20.3
I believe my work is appreciated.	Definitely yes	4	6.8	I think I will not have any problems when I leave my job if necessary.	Definitely yes	5	8.5
	Yes	6	10.2		Yes	11	18.6
	Neither yes nor no	19	32.2		Neither yes nor no	15	25.4
	No	17	28.8		No	15	25.4
	Definitely no	13	22		Definitely no	13	22
I think I am being mobbed at my worksite.	Definitely yes	4	6.8	I would like to leave my worksite as soon as I have the opportunity.	Definitely yes	6	10.2
	Yes	10	16.9		Yes	10	16.9
	Neither yes nor no	16	27.1		Neither yes nor no	15	25.4
	No	15	25.4		No	10	16.9
	Definitely no	14	23.7		Definitely no	18	30.5
I feel that I do not know much about the work done in the meetings at the worksite.	Definitely yes	3	5.1	I believe we have rights at work that we deserve but do not have.	Definitely yes	7	11.9
	Yes	13	22		Yes	23	39
	Neither yes nor no	8	13.6		Neither yes nor no	15	25.4
	No	20	33.9		No	7	11.9
	Definitely no	15	25.4		Definitely no	7	11.9

Findings regarding the supervisors, company officials, and work teams are shown in Table 5. More than half of the respondents (50.8%) believe that their supervisors cannot empathize with his/her employees. About only a quarter of respondents state that there is a lot of dispute and

quarrel at work. Finally, more than half of the respondents (50.9 %) state that they love working in harmony with other workers.

Table 5. Findings about the supervisors, company officials, and teams

Variables	Likert scale	Frequency	%	Variables	Likert scale	Frequency	%
I think my supervisor has the authority to do my work.	Definitely yes	6	10.2	There is a lot of dispute and quarrel at work.	Definitely yes	5	8.5
	Yes	16	27.1		Yes	10	16.9
	Neither yes nor no	16	27.1		Neither yes nor no	15	25.4
	No	12	20.3		No	22	37.3
	Definitely no	9	15.3		Definitely no	7	11.9
I think that my effort to do business will be blocked by my supervisor.	Definitely yes	5	8.5	When I encounter a problem at the workplace, necessary attention and care are given to me.	Definitely yes	8	13.6
	Yes	12	20.3		Yes	11	18.6
	Neither yes nor no	19	32.2		Neither yes nor no	17	28.8
	No	12	20.3		No	12	20.3
	Definitely no	11	18.6		Definitely no	11	18.6
My supervisor can empathize with his/her employees.	Definitely yes	3	5.1	I work too much due to the insufficiency of the team.	Definitely yes	6	10.2
	Yes	11	18.6		Yes	10	16.9
	Neither yes nor no	15	25.4		Neither yes nor no	21	35.6
	No	14	23.7		No	15	25.4
	Definitely no	16	27.1		Definitely no	7	11.9
I love working together and I think I work in harmony.	Definitely yes	8	13.6				
	Yes	22	37.3				
	Neither yes nor no	19	32.2				
	No	8	13.6				
	Definitely no	2	3.4				

It is seen in Fig. 1 that the majority of the participants in the study group are between the ages of 25-29 and their number gradually decreases from the age of 30; in other words, the number of Afghans in Türkiye working in construction work decreases with increasing age. Since construction work is a labor-intensive work area, it is thought that it is not preferred much in older ages. Among the young people, those who work as managers and engineers predominate. The reason for this is thought to be that young Afghans can find educational opportunities in Türkiye. Considering this study group, the majority of Afghans are construction workers and engineers, on the other hand, construction companies did not prefer Afghans for office work. It has also been seen that the majority of Afghans have worked in their current jobs for less than or equal to 5 years.

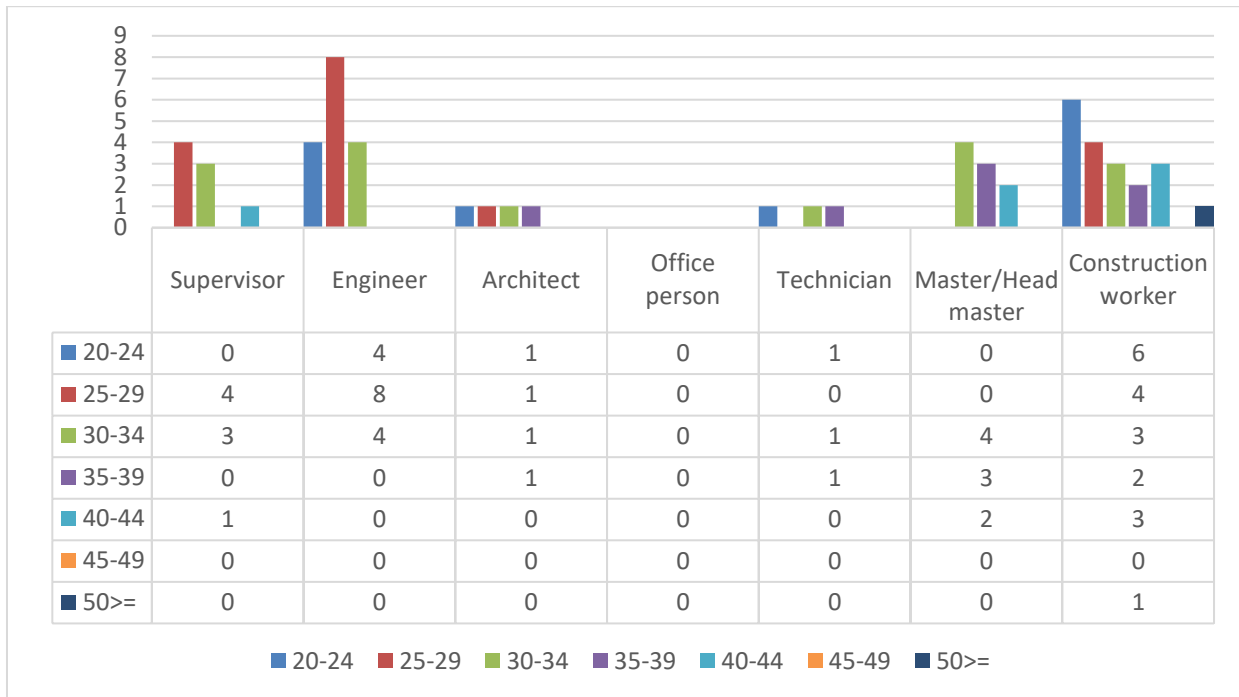

Figure 1. Occupational distribution by age

DISCUSSION

There are many studies in the literature on immigrants; however, there are very few studies on immigrants working in the construction industry. Şankir et al. (2016) performed a descriptive analysis to draw a general picture of the living conditions and experiences of the refugee groups living in Zonguldak, Türkiye. What the refugees living in Zonguldak would do or plan to do soon has been discussed and analyzed in the study to shed light on the living conditions and experiences, their communication and interaction with the people of Zonguldak, and the problems they experience (Şankir et al. 2016). Another study was about the labor experiences and migration processes of Afghan Immigrants (Güler 2020).

In this study, a questionnaire was administered to fifty-nine Afghan construction workers, office people, foremen, engineers, architects, supervisors, and managers working in construction companies in Türkiye to investigate the demographic, sociocultural, and socio-economic conditions of Afghans working in construction work to determine the causes for their migration, determine the problems they encounter in working life, and their perceptions of the construction sector. It is thought that the time, cost, and quality problems that fail a construction project are somehow related to the job satisfaction of workers. Employees who are satisfied with their work are more efficient than those who are dissatisfied; in other words, ensuring workers' satisfaction will improve the efficiency of workers and increase the profit of organizations. To keep the job satisfaction and workplace success of the employees even higher, it is necessary to adopt the use of new technologies, tools, and methods and to ensure that the employees receive adequate training in this field. In addition, conducting surveys at regular intervals and receiving feedback to identify problems at the construction site will enable earlier detection of problems and take precautions. It was seen from the output of the survey that the majority of the respondents had a bachelor's degree in engineering. Although the participants stated that they were partially

satisfied with their salaries, it was stated that both Afghans and employers were satisfied with the current situation. Afghans' satisfaction is most likely due to better living and working conditions in Türkiye than in their own country. It is not known whether they maintain this satisfaction even if conditions in their home countries improve. As Özgün stated in his study, most Afghans use Türkiye as a bridge to move to other countries with better economic conditions (Özgün, 2021). It is important to investigate the detailed profiles of immigrants working in the construction sector, the problems they experience in business life, and the factors affecting the workplace. Eventually, ensuring workers' satisfaction will increase the efficiency of workers and the profit of organizations. Unfortunately, within the scope of this research, there were difficulties in finding Afghan respondents to participate voluntarily in this survey, and thus, the sample size was limited; however, it is considered to be sufficient and meaningful in terms of giving an approximate idea. It is thought that the output of this study will contribute literature to develop new approaches to achieve more success.

ACKNOWLEDGEMENT

I would like to thank Dr. Seyyid Hamid Ferah for translating the survey into Persian and helping to distribute it, and those who participated in the survey.

DECLARATIONS

This research received no specific grant from any funding agency in the public, commercial, or not-for-profit sectors. The corresponding author states that there is no conflict of interest.

REFERENCES

- Arınç, Kenan. (2018). "Pedestrian Refugee Influx from Eastern Borders to Türkiye and the Emerging Problems." *Current Perspectives in Social Sciences*, Vol. 22 No. 3, pp.1467-1485.
- Aydın, Nihat. (2019). *Unregistered Employment of Syrian Migrant Workers in the Building Sector: Sample of Sivas*. Master thesis. Sivas Cumhuriyet University Social Sciences Institute.
- Aygüler, Edip, Mustafa Çağrı Ayap, Deniz Yetkin Aker, and Sema Buz. (2021). "An Evaluation on Employment of Asylum Seekers in Türkiye in Terms of Human Capital." *Sosyoekonomi*, Vol. 29 No. 47, pp. 159-180.
- Bhattacharyya, S., Kaur, R., Kaur, S., & Amaan Ali, S. (2017). Validity and reliability of a questionnaire: a literature review. *Chronicles of Dental Research*, 6(2), 17–24.
- Buz, Sema, Muhlise Canlı, and Edip Aygüler. (2021). *Trabzon'da Yaşayan Afgan Sığınmacıların Profili ve Gereksinimleri*. Hacettepe University Migration and Politics Research Center.
- Dashti, Zabihullah. (2021). "Internal and External Migration Crisis in Afghanistan as Taliban Access to Power." *Eurasian Journal of Researches in Social and Economics (EJRSE)*, Vol. 9 No. 4, pp.381-403.
- Doğan, Yasemin. (2019). "Migration Experiences and Problems of Asylum Seekers Who Belong to Afghanistan Nationality and Lives in Trabzon." *The Journal of Institute of Black Sea Studies*, Vol. 5 No.7, pp.11-29.

Eryurt, Mehmet Ali, and İsmet Koç. (2017). *Türkiye’de Afganistan Uyruklu Uluslararası Koruma Başvurusu ve Statüsü Sahipleri Üzerine Analiz: Türkiye’ye Geliş Sebepleri, Türkiye’de kalışları, gelecek planları ve amaçları*. Hacettepe University.

Güler, Hakan. (2020). “The Migration Processes and Labor Experiences of Afghan Immigrants: The Case of Uşak Province.” *The Journal of Labor and Society*, Vol. 3 No. 66, PP. 1461-1482.

Karakaya, Cihangir, and Esra Nur Karakaya. (2021). “Türkiye’s Neglected Migrants: Afghans.” *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, Vol. 7 No.1, pp.100-111.

Lawler, Edward E. E. E. (1973). *Motivation in Work Organisations*. Brooks/Cole Pub. Co.

Moyes, Gelen D., Stephen Owusu-Ansah, and Gouranga Ganguli. (2006). “Factors Influencing the Level of Job Satisfaction of Hispanic Accounting Professionals: A Perceptual Survey.” *Journal of Business & Economic Studies*, Vol. 12 No.1, pp.12-26.

Olaniran, O. J. (2015). The effects of cost-based contractor selection on construction project performance. *Journal of Financial Management of Property and Construction*, 20(3), 235–251. <https://doi.org/10.1108/jfmpc-06-2014-0008>

Özgün, Cengiz. (2021). “A research on Afghan Immigrants’ Profile: Case Study for Trabzon.” *The Journal of Institute of Black Sea Studies*, Vol. 7 No. 12, pp.1-17.

Petty, M.M., Gail W. McGee, and Jerry W. Cavender. (1984). “A Meta-Analysis of the Relationships between Individual Job Satisfaction and Individual Performance.” *The Academy of Management Review*, Vol. 9 No. 4, pp.712-721.

Pınar, İbrahim, Rıfat Kamaşak, and Füsün Bulutlar. (2009). “Examining the Effects of Job Satisfaction Dimensions on Overall Job Satisfaction by Confirmatory Factor Analysis: A Survey on Turkish Firms.” *Istanbul University Journal of the School of Business*, Vol. 37 No. 2, pp. 151-166.

Sankir, Hasan, Şebnem Sankir, Erdem Dirimeşe, Figen Uzar Özdemir, and Atilla Barutçu. (2016). *Zonguldak’taki Mülteciler: Yaşam Deneyimleri, Sorunlar ve Öneriler*. Bülent Ecevit University.

TARİHİ YIĞMA KEMERLİ BİR KÖPRÜNÜN LİNEER VE NONLİNEER DİNAMİK ANALİZİ

Gülşah ÇUFALI¹, Doç.Dr. Memduh KARALAR²

¹ Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi,
- ORCID ID: 0000-0001-7454-4375

² Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü,
- ORCID ID: 0000-0002-4595-8971

ÖZET

Bu çalışmanın temel hedefi tarihi yığma kemerli bir köprünün lineer ve nonlineer dinamik analizlerini gerçekleştirerek köprünün sabit yük ve sabit yük+deprem etkisi altındaki davranışını incelemektir. Bu amaçla tek açıklıklı hafif sivri kemer formulu Antik İsehisar yığma kemerli köprüsü sayısal örnek olarak ele alınmıştır. Köprünün 3 boyutlu sonlu elemanlar modeli ANSYS sonlu elemanlar programı ile makro modelleme yaklaşımı dikkate alınarak oluşturulmuştur. Lineer ve nonlineer dinamik analizlerde köprünün bulunduğu konum da göz önünde bulundurularak Chichi depremine ait ivme kayıtları sismik etki olarak kullanılmıştır. Köprüye uygulanan analizlerden köprüye ait yer değiştirmeler ve maksimum-minimum asal gerilmeler elde edilmiş ve köprünün sismik tepkileri değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Yığma Köprü, Linear Analiz, Non-Linear Analiz, ANSYS, Sonlu Elemanlar Yöntemi

DEVELOPMENT OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN HEALTHCARE APPLICATIONS

Dr. Şakir PARLAKYILDIZ ¹

¹ Bitlis Eren University, Technical Sciences Vocational School,
sakir.parlakyildiz@gmail.com- 0000-0003-0885-023X

ABSTRACT

As a natural consequence of the increase in digital technologies, digitalization in healthcare applications is increasing. People, especially the elderly, should be able to do at least basic examination needs without leaving their homes. The number of patients per doctor in our country is 542. In telemedicine applications, access to the internet and the rate of internet usage are also important. The speed of the Internet affects this quality. In the near future, it will be seen that the speed problem will make significant contributions with 5G technologies and this will have direct reflections on telemedicine applications. According to 2020 data turkey world internet ranking with approximately 69 million users in 13'th. According to the TUIK's 2020 household information technologies use research, the rate of individuals using the internet is 79%. In this study we offer realtime telemedicine diagnostic sytem.

datas.

Keywords: Digital Technology, Tele Medicine, Data Analysis, Machine Learning, ANN

1. INTRODUCTION

With the law enacted by the government on 10.02.2022, telemedicine has gained a legal procedure in your country. fartificiTelemedicine is a health service aiming to improve the health of individuals and societies in terms of diagnosis, treatment, preventive medicine, research, evaluation and continuous education by using information and communication technologies between distant places. In telemedicine applications, different methods are used according to the type of information, distance and desired speed. Telemedicine can be used in the following areas:

During epidemic risk or pandemic periods

- Rural health institutions
- Open sea vessels
- Pole stations
- Military units
- Space station
- Ambulance-hospital
- Home-hospital-medical monitoring centers

Especially in the case of covid 19 and a similar pandemic we live in today, telemedicine applications are in a nature that will facilitate the work of humanity in these days, where the intra-provincial hospital transportation is limited and less units serve.

The benefits of telemedicine applications can be listed as follows:

- To be able to deliver health services to long distances and to increase their quality
- Eliminating the obligation of doctor and patient to be in the same place
- Reducing hospital costs by monitoring patients remotely
- The disappearance of regional differences in the diagnosis and treatment process
- Saving time
- Access to information at any time

Telemedicine applications can be applied with priority and easily in the following clinical areas.

- Anxiety - Asthma and Allergy - Cardiological Diseases - Obesity - COPD – Depression
- General Screening -Protective health -Hypertension -Physical Therapy - Wound Care
- Psychiatry - Traumas - Neuromuscular disorders - Post-op, Pre-op - Risky pregnancies
- Early birth

The need for such practices has been shown in the World Health Organization Reports. According to the reports of the World Health Organization (WHO), chronic diseases are responsible for 63% of all deaths in the world. Half of this 63% is due to cardiovascular diseases, diabetes, cancer and chronic respiratory diseases. In the last 30 years, the number of elderly people over the age of 65 has increased by 63 percent in the world. In 2050, 1 billion people will be 60 years and over, ie one in five people will be elderly. According to the 2018 data of TUIK, there are 153,128 doctors in our country, and the number of applications per person is 5110. In this way, the most efficient application that can be done is to use the current number in proportion to the number of patients. 22 million people are affected by chronic diseases in our country and the number of people who will need daily care in 2050 in our country is calculated as 6.6 million. Most of the health expenditures (60-80%) are made for the treatment of these diseases.

The chronology of telemedicine applications in our country is as follows:

- First link (1997)
- PACS Applications (2000)
- Private sector practices (2006)
- Ministry of Health Project (2008)
- Istanbul Teleradiology Project (2009)
- E - Pulse (2015)
- Military Teleradiology Project (2010)

The number of patients per doctor in our country is 542. In telemedicine applications, access to the internet and the rate of internet usage are also important. The speed of the Internet affects this quality. In the near future, it will be seen that the speed problem will make significant contributions with 5 G technologies and this will have direct reflections on telemedicine applications. According to 2020 data turkey world internet ranking with approximately 69 million users in 13'th. When these data between 2000 and 2020 are compared, it is seen that the internet growth is 3.45%. According to the TUIK's 2020 household information technologies use research, the rate of individuals using the internet is 79%. It has been reported that 90.7% of households have access to the Internet from home. Again, according to Tük statistics, the most used preventive health service was blood pressure with a rate of 50.8%. Total health expenditure was approximately 201 billion TL and approximately 48% of this was paid to hospitals. In our country, the highest mortality rate is circulatory system diseases with 38.4%, 39.7% of which occur in heart diseases. Again, according to TURKSTAT data, the rate of internet users to get information about health is 36%. Existing laws need to be harmonized in

the future with telemedicine, currently tele consultation is not covered by reimbursement. There are successful examples in telemedicine applications and as an example of this application, it has been applied on 3500 patients with chronic heart failure, coronary heart failure, COPD and diabetes in the United States. The application continued for 27 months and there was a 6.2% decrease in hospitalizations and a 4.5% decrease in emergency admissions. 3 types of technologies are used in telemedicine applications:

- Store and send
- Real time
- Remote control

In store and send type applications, previously recorded information is stored in various formats and sent whenever required. This Technique is generally used in non-emergency situations and situations that do not require both parties to be ready at the same time. In this technology, instead of real-time physical examination of the receiving party, the decision is made in the light of sound, image or laboratory analyzes previously recorded in the system database. The most commonly used fields are teleradiology, telepathology, teledermatology, and the hide and send technique is frequently used in these areas.

In real-time applications, the collected information is sent and displayed simultaneously. Video is a method in which conference information is sent in real time. It is used when face-to-face consultation is required. In this technique, there is a patient, relative, nurse or doctor on one side, and a specialist in a large medical center on the other. Often, there is a flow of information from a large medical center to the rural area, thus eliminating the need for the patient to go to a large center to be evaluated by a specialist. In addition, interactive examination can be performed with instruments such as otoscopes or stethoscopes that can be attached to the computer.

In remote control applications, it enables medical professionals to monitor the data sent by many devices on the remote controlled patient. This method is mostly used in the follow-up of chronic patients such as heart failure, diabetes mellitus and asthma.

The goal of the project: Real-time application technology will be used in the project we propose, and an online patient and doctor database will be created primarily. The patient who wants to be examined by a more specialized doctor outside the province he / she is in will register through this system and choose the doctor he wants to be examined. After the doctor approves this appointment request, the online payment process will be started on the system if necessary, after this process, the patient and the doctor will be informed by SMS or e-mail, and reminder messages will be sent to both parties as often as 48 hours before or 24 hours before the appointment time. When the examination time comes, the patient and the doctor will be allowed to make video conferences through the high resolution camera on the prototype to be produced. Video conference application in the prototype to be made will also be developed with original software within the scope of the project.

Fig. 1 Video conference application in the prototype

The system to be designed includes all three applications. In accordance with the save and send technology, the patient will save the analysis results and the radiology images in the database defined on his behalf on the system, and the relevant specialist doctor will have the opportunity to access these medical data after the identification of who will be accessed. The visual for this is given in the figure below.

Fig. 2 Real-time examination concept

In real-time applications, which is the second technology, in case the patient and the doctor are present at the same time, the patient and the doctor will be video-interviewed on the application, in accordance with the real-time examination concept, the patient's cardio examination is foreseen in the first place, and other medical fields can be added to the project after a successful prototype. Initially, the parameters considered to be measured in real time are oxygen saturation, heart rate, blood pressure, temperature eeg signals.

Fig. 3 Planned prototype

It is planned to put a prototype to be designed for this purpose, a high-resolution camera, an internal computer, all the necessary sensors and electronic stethoscope for the system to take the necessary measurements from the patient. In this way, the doctor will be able to perform basic examination procedures as if the patient is next to him. The image of the electronic stethoscope is given below.

This prototype will give the patient the opportunity to examine the specialist doctor he wants in the nearest health center without leaving the province. The prototype in question is not suitable for home use and will require an assistant healthcare professional with basic medical knowledge.

Scientific and Technical Objective of the Project:

With the increase in internet speed with 5G internet infrastructure, telemedicine applications will gain importance all over the world in terms of time and cost efficiency. The modern world,

which understands the power of working from home and being able to receive education from home, especially during the pandemic, will accelerate the implementation of such applications after the pandemic, and countries that can make their own applications due to the great need for data security while these processes are implemented will be able to process data in their own countries without going abroad, and this is a data security guarantee. will affect the extent.

2. EXPERIMENTAL STUDIES

The purpose of this project is to establish an online video appointment and interview system in the proposed clinical areas, to receive, process and record medical signals and images in real time. In this section, information will be given about the methodology of the methods to be used.

Video conferencing is the simultaneous transfer of images, sound and data between two or more points. It is defined as. A- 33 It is a form of communication based on real-time and face-to-face meetings of persons or groups who are far from each other, through telecommunication network and video technology, mutually or as a group. Video conferencing eliminates the need to travel and allows you to connect to the meeting rooms from your office and home. Image quality and transmission speed are important for a video conference to achieve its purpose. Image compression standards and alternative transmission media have been developed for this. An important component of video conferencing systems is the Multiple Conference Unit, which allows more than two users to talk simultaneously. Nowadays, the functions of Multiple Conference Units have improved so much that it is more correct to think of these systems as "video conference centrals". Sound sensitive moving cameras, high quality microphones with powerful receivers and powerful speakers are used in these video conference units. In addition to these, it is possible to make video conferences over IP (Internet Protocol) using a large screen television. The following figure shows an example of a multiple video conference system.

Today, web broadcasts can be made via media server software such as Real Helix Server, Windows Media Server, Apple QuickTime Media Server, Flash Media Server. In addition, it is broadcast over the web with interactive video conferencing systems such as webcam applications. The process of transferring multimedia data from the web server begins with the web browser requesting from the server. The presenter, in return, video or audio sends a metafile describing the requested multimedia file rather than the file itself. This metafile contains the address of the video or audio file to be run. In the next step, the browser runs the media player and streams the metafile to the media player. The media player must be preinstalled. Otherwise, the submitted file cannot be executed. Protocols prepared for transferring data such as audio and video over the network are RTP (Real-time Transport Protocol), RTSP (Real Time Streaming Protocol) and RTCP (RealTimeControl Protocol) protocols. In the video call system to be designed, the patient and doctor records will be in the system database, the doctor will create an appointment request for the doctor registered in the database for the doctor he needs at the appropriate time, with his doctor accepting the desired appointment time, if payment is required, the confirmation message for both the doctor and the patient after the payment is received. It will be sent via email or sms. After the patient gives permission to the data, the radiology images and laboratory results of the patient will be accessible by the doctor. Video conference protocols are given below, and the most efficient model will be used in field application in terms of transmission speed.

In the image below, a picture of video conference standards is given.

After the video call and appointment system design, ECG, spo2, pulse and temperature data will be taken. Cardiovascular diseases (CVD); coronary heart disease, stroke, transient ischemic attack, peripheral artery disease and aortic disease. Heart attack, heart failure and arrhythmias are known as CVDs. Arrhythmia is a condition in which the heart rhythm is abnormal and irregular. When the arrhythmia occurs, it can be harmless and does not cause fatal human

problems; however, if the condition is prolonged to a certain extent, it can be life threatening. Heart disease is one of the leading causes of unexpected death. Therefore, various medical devices have been developed by engineers to diagnose and study various diseases and various diseases. Health has become one of the most important issues for both individuals and governments due to the rapid growth of the human population and the increase in medical expenditures [6]. Electrocardiogram used in the diagnosis of cardiovascular diseases is a physiological signal obtained from the body surface. An electrocardiograph is a device used to evaluate and monitor the electrocardiography (EKG) signal. Electrodes placed on the body surface noninvasively are used to obtain information about the electrical activity produced by the heart [7]. In recent years, much progress has been made in healthcare technologies and biomedical devices to meet the demands of modern healthcare diagnosis and treatment. Although advanced medical equipment in health centers provides fast and precise analysis, real-time monitoring of patients and the elderly is needed, especially for chronic diseases [8]. Real-time monitoring systems continuously receive health feedback from individuals to analyze the risk associated with critical health conditions [9].

Recently, remote monitoring with the Internet of Things (IoT) has gained immense popularity in personalized healthcare systems thanks to the connectivity of sensing devices and cloud server [8]. With the IoT technique, it is possible to monitor the physiological parameters of people wherever they are or during every activity. There are many studies in the literature that are based on IoT, collect physiological parameters from patients, monitor and analyze them. Luo et al. Designed an IoT-based system for collecting detailed physiological data collected from patients from long distances and keeping electronic medical records of these data. They stated that the system can be used not only for storage purposes but also by analyzing the incoming data to diagnose and be applied in many areas in remote healthcare services [10]. Vilaplana et al. suggested cloud-based hypertension patient control application. It allows hypertensive patients to send their blood pressure readings to the cloud data center via mobile phone SMS or email. Thereafter, clinicians monitor 4 patients in real time and take appropriate action immediately as needed [11]. Janye et al., ARM-7 microcontroller based ECG measured body temperature and heart rate. They sent this data to the smart phone via Bluetooth communication. At the same time, a report on the health status of the patient was sent to the doctors via smart phone. [12]. Machine learning algorithms are widely used to create a medical expert system. K-Nearest Neighbor (kNN) algorithm is widely accepted as a sample classification technique in many applications. In addition, the Support Vector Machine (SVM) is widely used for classification of ECG data with feature extraction compared to other machine learning techniques such as decision tree classifier, genetic algorithm and deep learning. The picture below shows an ecg signal.

The picture below shows the normal signal that we will compare to decide whether the signal is normal or not.

Another parameter to be measured in the project is spo₂. The metabolic process of the human body is a biological oxidation process. In the metabolic process, the required oxygen enters the respiratory system through human blood and combines with hemoglobin (Hb) in the red blood cells of the blood to form oxyhemoglobin (HbO₂). It is then transported to all parts of the human body's tissue cells. Pulse oximetry measurement is also a non-invasive procedure used to measure the peripheral capillary oxygen saturation level in the blood. In this procedure, the pulse oximeter uses two wavelengths of light, red (660 nm) and infrared (940 nm), to determine the percentage of hemoglobin in oxygen-saturated blood. The device mainly measures the absorption spectra of oxygenated hemoglobin (HbO₂) and oxygen free hemoglobin (Hb). The block diagram of Spo₂ measurement is given in the image below.

In the project, IOT technology can be used in case of need for data transmission and communication between devices. With the help of IoT devices, data is exchanged between

devices and other networks with low power consumption and low computing resources. Data exchange is possible with various communication technologies such as WiFi, Bluetooth, Zigbee, radio frequency identification (RFID), Near Field Communication (NFC). In the healthcare market, Bluetooth technology is used extensively. Because it is suitable for use in low cost and compact devices [13].

In the project, an ecg sensor will be used to measure ecg signals, an IIS sensor for body temperature measurement, a Spo2 sensor for heart rate measurement, a microprocessor, high resolution camera, microphone, computer, hmi screen, server equipment for use in iot based applications.

3. RESULTS AND EVALUATION

As a natural consequence of the increase in digital technologies, digitalization in healthcare applications is increasing. People, especially the elderly, should be able to do at least basic examination needs without leaving their homes. The number of patients per doctor in our country is 542. In telemedicine applications, access to the internet and the rate of internet usage are also important. The speed of the Internet affects this quality. In the near future, it will be seen that the speed problem will make significant contributions with 5G technologies and this will have direct reflections on telemedicine applications. According to 2020 data turkey world internet ranking with approximately 69 million users in 13'th. According to the TUIK's 2020 household information technologies use research, the rate of individuals using the internet is 79%. The system to be designed includes all three applications such as the save and send technology, the patient will save the analysis results and the radiology images in the database defined on his behalf on the system, and the relevant specialist doctor will have the opportunity to access these medical data after the identification of who will be accessed. Initially, the parameters considered to be measured in real time are oxygen saturation, heart rate, blood pressure, temperature ecg signals.

It is planned to put a prototype to be designed for this purpose, a high-resolution camera, an internal computer, all the necessary sensors and electronic stethoscope for the system to take the necessary measurements from the patient. In this way, the doctor will be able to perform basic examination procedures as if the patient is next to him. In countries where telemedicine applications are started, the video call system phase has just been completed, and the real-time inspection phase is in the trial phase. The implementation phase of the video has not yet been passed in Turkey. In the project we propose, the system will allow the patient and the doctor to make video calls simultaneously with the help of an online appointment system. All software to be made at this stage will be unique and completely unique to this project. In the second stage, the medical data in the patient's possession will be transmitted to the doctor on the system.

For this purpose, a trial database will be created and the access to these data will be controlled by the patient. In the third stage, real-time examination will be made by the doctor. For this examination, the cardio section was initially selected, and other signals can be added to this system after the prototype. Initially, ECG signals, temperature, pulse, oxygen saturation and pulse values are planned to be added to the system. After the prototype to be successfully completed, there are 2 more stages of the system. These can be added to the system in the following years, but at this stage, it does not seem possible to do so at this stage, since the permission of the relevant health authority and the medical device manufacturer is required to access the data. Through these steps, it is envisaged that the system will be integrated into the national health database and a digital medical identity will be defined for each patient. This data can be integrated into chip ID cards in the following years. With this digital ID, after introducing the patient ID to the system, the doctor will be able to access all his past medical data. The last stage of the system is to harmonize and integrate all medical devices in the hospital with the system. For example, if there is an ultrasound device in the health center, after the data outputs of this ultrasound (USG) device are read by this device, USG examination can be performed by the doctor in the remote part. The aim here is to use the currently produced medical devices efficiently without the need for a new device. In this way, these data will be instantly transmitted to the doctor on the other side without incurring an additional cost to the health center. With the use of 5G technology, a real-time examination will take place when the delay in the systems becomes negligible.

The project will be done together by Turkish and Malaysian scientists. Video conference and appointment system will be designed and implemented at first, this part of the project will be done by Turkish scientists. With the software part of the system completed, a test application will be carried out with the Malaysian team. In the second stage, ecg, pulse, temperature sensors will be integrated into the system and tested. System integration will be done by the Turkish team. other biomedical systems can be added to the system will be investigated by the Malaysian team, after the integration of hardware and software will be integrated into the device by the Turkish team. Malaysian and Turkish team of the device's mechanical design team is scheduled joint, the first prototype will be held in Turkey. Mechanical designs and updates will spread over a wide period of time to process biomedical data. After the biomedical signal / images are taken, it can be predicted whether the patient has a disease or not according to the biomedical signal received by the Malaysian team by applying artificial neural networks or machine learning algorithms or classifiers. Describe the organizational structure, the management structure and the decision-making. PHP dynamic modules will be used, team will

develop an original software. Video conference and appointment system will be designed and coded, team will create doctor and patient database where they can register. When patient wants to be examined by expert doctor, will create and inquiry if doctor accepts date and time patient will receive message by email and sms. If necessary system have payment method and patient can use it for payment. On accepted date and time they will have live video conference. After completing application of video conference, payment and appointment system, team will entegrate hardware component of system like camera, microphone, pc and hmi screen. After hardware and software integration Malaysian team and Turkish team will test system , this task will include synchronous testing. At same time each team will connect system and will test it. On this project prototype of machine required, so mechanical design and applications should be done. Malaysian university partner will make mechanical drawing and renderings, also Turkish partner university also support this stage. When each hardware integrated to system mechanical part should be updated. After completion of mechanical drawing Turkish partner university will update it for adopting to system. Project team will decide the architecture of system, related with this topic processors, sensors and all hardware component will be chosen and integrated to system. Team will be responsible for to acquire biomedical system from patient such as SPO2 , ECG and temperature signals. After installation of hardwarte component, software should be implemented to to system. Main task is to acquire biomedical signal from patient. Malaysia and Turkish partner will work closely on creating software of the acquiring signals from sensors. After acquiring biomedical signal, Turkish team and Malaysian team will analysis datas by using ann techniques. Both team will make prediction and classification on datas.

REFERENCES

- [1] <http://kccqwerty.blogspot.com/2011/10/teletp-nedir.htm>
- [2] Askeri Teletıp Bilgi Çağı Muharebelerinde Askeri Sağlık Hizmetleri“, 17.06.2019, (Çevrimiçi), <https://Docplayer.Biz.Tr/6096985-Askeri-Teletip-Bilgi-Cagi-Muharebelerinde-Askeri-Saglik-Hizmetleri.Html>
- [3] Kurban Rifat, _‘Kablosuz Taşınabilir Uzaktan Sağlık izleme Sistemi: Mobil Sağlık Danışmanı‘_, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Temmuz 2006 Kayseri
- [4] Hoşman ismihan, _‘Sağlık Sektöründe Tele-Tıp Uygulamalarına İlişkin Boyutlar: Sağlık Hizmetinden Yararlanan Katılımcıların Görüşlerine İlişkin Bir Araştırma‘_, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kasım 2018
- [5] Isık Ali Hakan, Güler inan, _‘Teletıpta Mobil Uygulama Çalışması ve Mobil İletişim Teknolojilerinin Analizi‘_, Bilişim Teknolojileri Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, Ocak 2010
- [6] Abadi M. K., Subramanian R., Kia S. M., Avesani P., Patras I., & Sebe N., DECAF: MEG-Based Multimodal Database for Decoding Affective Physiological Responses, IEEE Transactions on Affective Computing, 2015, 6(3), 209-222.
- [7] Chiauzzi E., Rodarte C., & DasMahapatra P., Patient-Centered Activity Monitoring in the Self Management of Chronic Health Conditions, BMC Medicine, 2015, 13(1), 1-6.
- [8] Yang C. Y., & Wang W. F., Effective Electrocardiogram Steganography Based on Coefficient Alignment, Journal of Medical Systems, 2016, 40(3), 66.
- [9] Pandey S., Voorsluys W., Niu S., Khandoker A., & Buyya R., An Autonomic Cloud Environment for Hosting ECG Data Analysis Services, Future Generation Computer Systems, 2012, 28(1), 147-154.
- [10] Luo, J., Chen Y., Tang K., Luo J., Remote Monitoring Information System and Its Applications Based on the Internet of Things, 2009 International Conference on Future BioMedical Information Engineering (FBIE), Sanya, China, 13-14 December 2009.
- [11] Vilaplana J., Solsona F., Abella F., Cuadrado J., Teixidó I., Mateo J., Rius, J., H-PC: A Cloud Computing Tool for Supervising Hypertensive Patients, The Journal of Supercomputing, 2015, 71(2), 591-612.
- [12] Janye L., Kulkarni N., Gawas A., Android Application for Measuring ECG, Temperature, Heart Rate and Sending Alerts to Family Doctor, International Journal for Research in Engineering Application & Management, 2016, 1(11), 1-3.
- [13] PieterseH.,Olivier M. S., Bluetooth Command and Control Channel, Computers & Security, 2014, 45, 75-83.

ENERGY SAVING SMART LIGHTING APPLICATION FOR INDUSTRIAL USE

Dr. Şakir PARLAKYILDIZ¹

¹ Bitlis Eren University, Technical Sciences Vocational School,
sakir.parlakyildiz@gmail.com- 0000-0003-0885-023X

ABSTRACT

The importance of efficient use of energy is clearly seen in our country, where the total efficiency of the power plants, which have to import 62% of its energy needs and convert to electrical energy using fossil fuels, is 30%. The efficient use of energy is the reduction of the amount of energy required to obtain a good or service without sacrificing the level of welfare and without reducing the quality and performance. Considering the rate of electrical energy spent on lighting in modern buildings, the importance of energy saving in lighting is better understood. Lighting control, which will be made by using appropriate control techniques and systems, should create the lighting that can be suitable for each working element in terms of light quantity and quality. People usually turn on the lamps when they go somewhere, but forget to turn off the lamp after they are done there. In order to prevent the energy being wasted due to these forgetfulness of people, the lamps are controlled by motion-sensing sensors used in alarm systems. In this control method, the images taken from the cameras will be detected in the order of seconds using image processing algorithms, and if a difference is detected between the detected images, it will be considered as a moving object in this environment. The mathematical model and image processing algorithms to be used in this algorithm will be made by Yuan-Liu with the method in the article, which was supported by the Chinese national project office and successful results were obtained. It is aimed to save 25% when acting in the light of the recommendations.

Keywords: Led lighting, energy saving, smart lighting

1. INTRODUCTION

The importance of efficient use of energy is clearly seen in our country, where the total efficiency of the power plants, which have to import 62% of its energy needs and convert to electrical energy using fossil fuels, is 30%. The efficient use of energy is the reduction of the amount of energy required to obtain a good or service without sacrificing the level of welfare and without reducing the quality and performance. Today, the rapid increase in energy needs, the gradual decrease of conventional energy sources and even the approach of some of them to the point of exhaustion require the optimum use of existing resources. While trying to meet the increasing energy demand on one hand, efforts to prevent environmental pollution caused by

energy production, on the other hand, reveal the need for the development and application of advanced technologies that increase energy production efficiency and protect the environment. It is an accepted fact all over the world that the energy saving to be achieved as a result of the effective use of energy is an energy source that can be obtained faster and cheaper [1].

Today, 35% of the total electrical energy consumed is consumed in residences and in the service sector. This rate is around 40% on average in all countries of the world. 60% of the electrical energy consumed in the residential and service sector is for lighting purposes only. This rate corresponds to 21% of the energy consumed in Turkey [2]. For this reason, the effective and efficient use of energy in lighting will make great contributions to the country's economy [3]. Energy loss in lighting is due to several issues:

- Wrong luminaire selection and an inefficient light source as a result
- In the luminaire design, the parts that should reflect the light do not reflect the light coming from the luminaire efficiently
- The light coming out of the luminaire illuminates the places other than the area to be illuminated, in other words, it gives its energy to unwanted places and remains inefficient where it is needed.
- Empty light burning in the place to be illuminated.

Therefore, energy saving is a whole. In this integrity, correct luminaire design, correct luminaire selection and these choices must be provided in a way that does not cause unnecessary energy consumption.

Considering the rate of electrical energy spent on lighting in modern buildings, the importance of energy saving in lighting is better understood. Lighting control, which will be made by using appropriate control techniques and systems, should create the lighting that can be suitable for each working element in terms of light quantity and quality. In addition, energy savings should be achieved by using daylight in the most appropriate way. In this way, a comfortable visual environment will be created, the productivity of the employees will be increased and the total cost will be saved at the same time [4]

As a result of the developing technology, the consumption of natural resources has increased and natural resources have become unable to meet the demand. The energy consumed in lighting has reached a considerable value in the total energy consumption of our country. The starting point of lighting control systems is to save energy used in lighting in buildings [5]. Lighting control systems are used in order to make the control of the lighting units simpler and to use the lighting in the most effective way.

Thanks to the dimmer units used in lighting automation systems, it is possible to save energy and extend the life of light sources as much as the lighting is reduced [6]. In environments where high illuminance is required, lighting fixtures can be controlled gradually with switches. When a low level of illumination is required in the same environment, the system should be constantly controlled with dimmers. Such a system is much more economical than a system in which the whole is constantly controlled [7]. Light sensors to make maximum use of daylight, motion detectors to prevent energy consumption in areas where there is no one working, time clocks to regulate lighting control according to working hours, and astrological time clocks to economically program environmental lighting, by integrating them into the lighting automation system to maximize maximum efficiency. level of energy savings can be achieved. In addition, energy savings can be made by automatically activating different lighting programs for times when electrical energy is expensive or cheap. People usually turn on the lamps when they go somewhere, but forget to turn off the lamp after they are done there. In order to prevent the energy being wasted due to these forgetfulness of people, the lamps are controlled by motion-sensing sensors used in alarm systems. There are various types according to their intended use

(Ultrasonic detector, microwave detector, passive infrared detector, active infrared detector, etc.).

Energy saving is still a current issue today. Indoor lighting is among the areas where savings can be made in this regard. More efficient systems can be created by applying the gains in control system and image processing technologies to this area. In the proposed project, by applying image processing techniques to indoor places where the density of people changes during the day, according to the density of people in the space, it is about determining the location of that person or people in the indoor space and adjusting the light in that place with control methods. In order for the applied method to be used more efficiently, if the method yields positive results, it is planned to apply it to the other corridors and classrooms of our high school in proportion to the need for indoor space. However, the project will be tested in a corridor of the vocational college in the first stage. In control and automation systems, light control and whether it is a moving object or living thing in the space are determined by using various sensors. The use of security cameras has become standard in many public institutions and shops. In the proposed project, existing cameras will be used in order to make the conversion of existing buildings easy and cost-effective. With cameras, it will be determined whether there is any moving object in the environment, and only the light in the place where the moving object is detected will be allowed to be active in the section previously allocated to its coordinates. The proposed project is important in terms of energy saving, as high as 60% of the electricity consumed in residences and spaces is used for lighting purposes. The proposed project will contribute to the transformation of existing spaces with existing cameras without the need for an additional sensor, and a commercially valuable product will emerge with the image processing software to be developed specifically for this project. In the proposed project, it is aimed to save at least 25% in indoor areas in the lighting part.

2. EXPERIMENTAL STUDIES

In the study proposal, the use of cameras, which are almost standardized, especially in public institutions, will be divided into coordinates using image processing techniques. When a moving object is detected in each region allocated to its coordinates, the luminaire in that region will be activated in terms of lighting, while the luminaire will remain in the off position in other coordinates where no motion is detected. In addition, depending on the intensity of daylight, the luminaire light used will be dimmed or will remain off.

The project will achieve the following objectives, respectively:

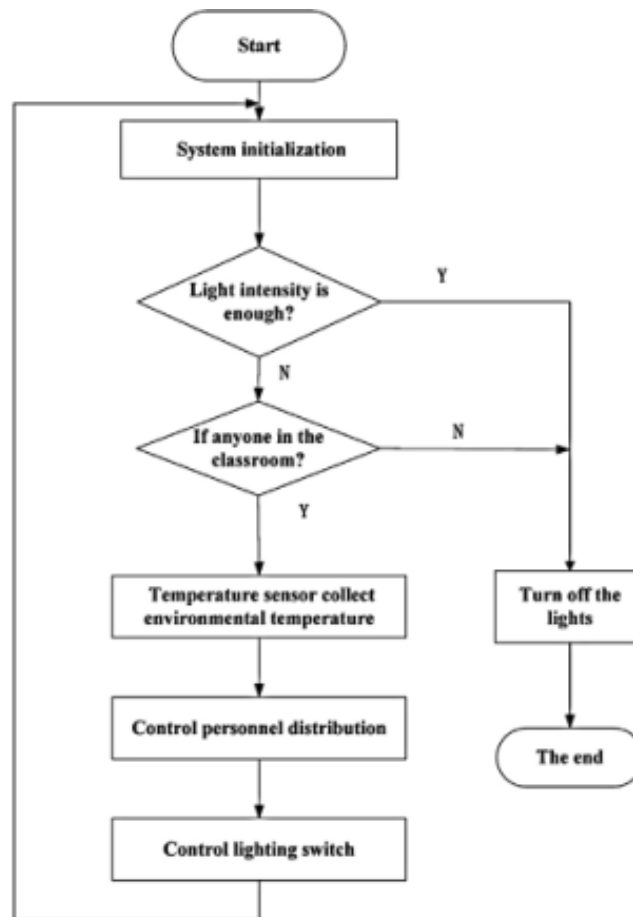
1. The lighting energy consumed in the building for 1 month will be measured regularly for 1 month and recorded before the project is completed.
2. The indoor space to be used will be separated into its coordinates with image processing techniques, so every indoor area will be observed and its integration into the software system will be ensured.
3. In the area allocated to its coordinates, which luminaire will illuminate which coordinate or coordinates will be determined and introduced to the software.
4. Necessary updates and arrangements will be made on the electric lines in the place in terms of the compatibility of the luminaires with the determined coordinate.
5. In order to ensure that the luminaires are in the closed position when the indoor space receives a light above the determined light intensity, 3 optical sensors will be placed on the ceiling of the space to measure the light levels and will be integrated with the software.
6. After the system is installed, it will be tested for 1 month, and the amount of savings in the lighting energy consumed for 1 month will be recorded.

During the project implementation, the parts written below will be used in the control system.

During the project implementation, the parts written below will be used in the control system.

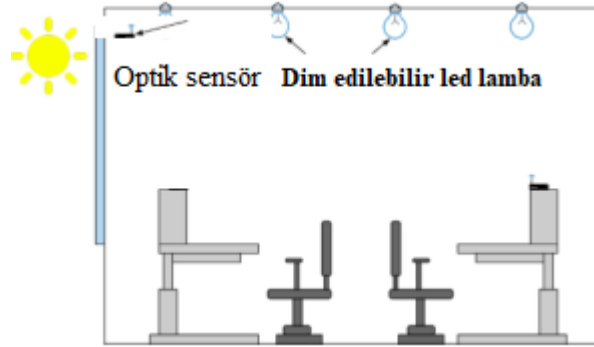
Controlling the light intensity

In order to control the light intensity in the environment, 3 optical sensors will be used. If the ambient light intensity is above the specified value, the lights will be turned on, otherwise they will be turned off. The following control chart will be used for this process.

Picture 1 Ambient light intensity control diagram

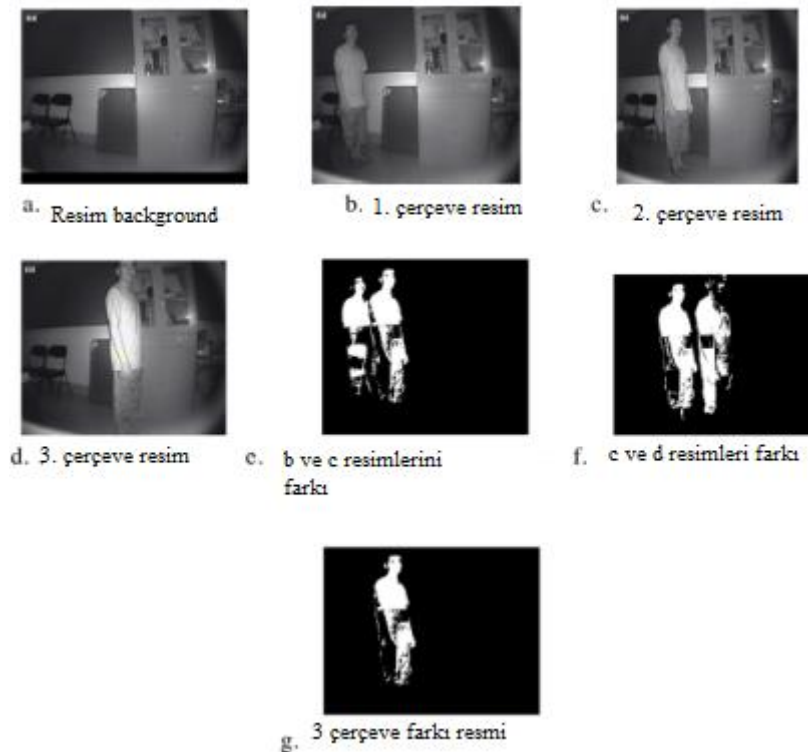
For the physical application of the diagram shown in Figure 1, optical sensors and dimmable lamps will be installed in the environment, this situation will be increased or decreased according to the light intensity. [9].

Picture 2 Optical sensor and dimmable lamp

Detection of moving objects in the environment

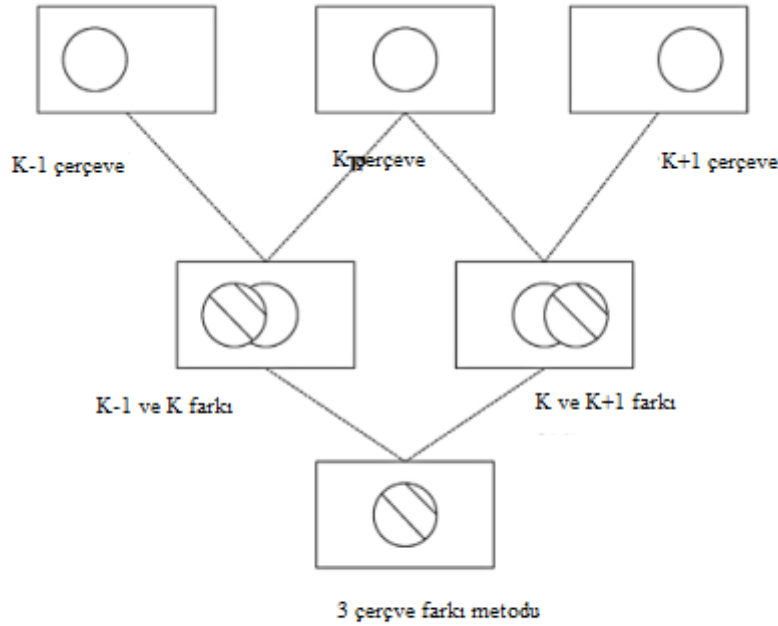
In this control method, the images taken from the cameras will be detected in the order of seconds using image processing algorithms, and if a difference is detected between the detected images, it will be considered as a moving object in this environment. The mathematical model and image processing algorithms to be used in this algorithm will be made by Yuan-Liu with the method in the article, which was supported by the Chinese national project office and successful results were obtained. In this algorithm, firstly, a recording will be taken while the environment is still, and the system will make the changes in the environment as a result of the comparison of these records [8].

Picture 3 Comparison of images to be taken from the system

In the algorithm design, the picture background is seen in the part indicated with a, 3 pictures are recorded with the names b, c and d from the camera, and then they are compared. This

method is referred to as 3 frame differences in the literature, and the algorithm image is given in figure 4.

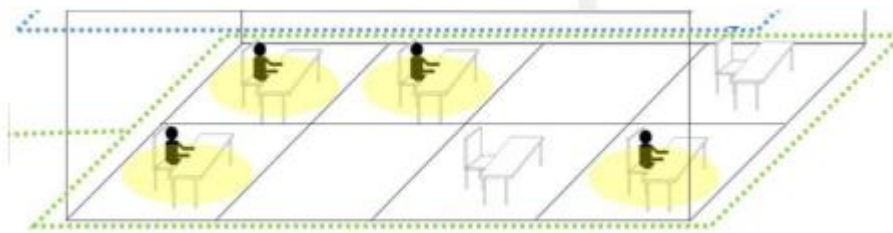

Picture 4 3 frame difference method

The mathematical model of the 3 frame method is illustrated by equation 1, which is the mathematical model of sequential acquisition of images.

$$D_{\Delta t}(x, y) = |I_t(x, y) - I_{t-1}(x, y)| \times |I_{t+1}(x, y) - I_t(x, y)| \quad (1)$$

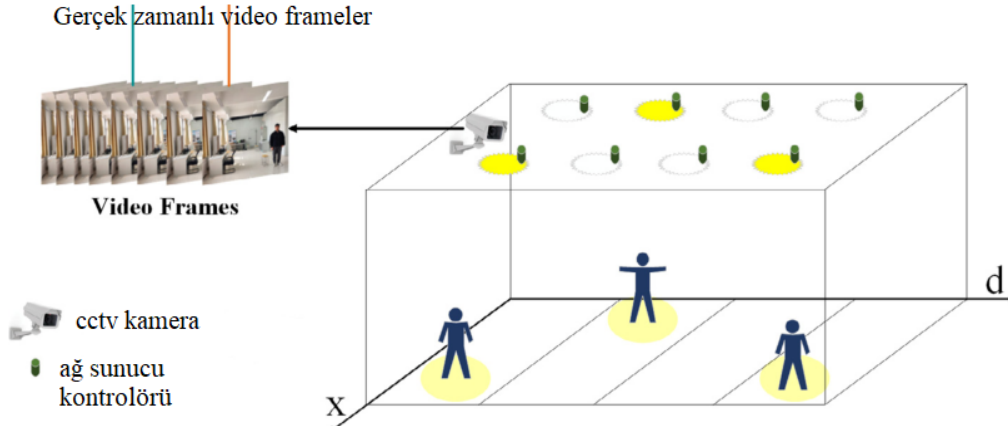
Thus, unnecessary energy consumption will be prevented in the part where motion is not detected. As a result of the application, there will be a situation similar to that in figure 5. While the light is active in the areas shown in yellow, the light will be off in the stationary areas [10].

Picture 5 The difference in illumination between the places where motion is not detected and where it is detected

Sending detected real-time data to the system

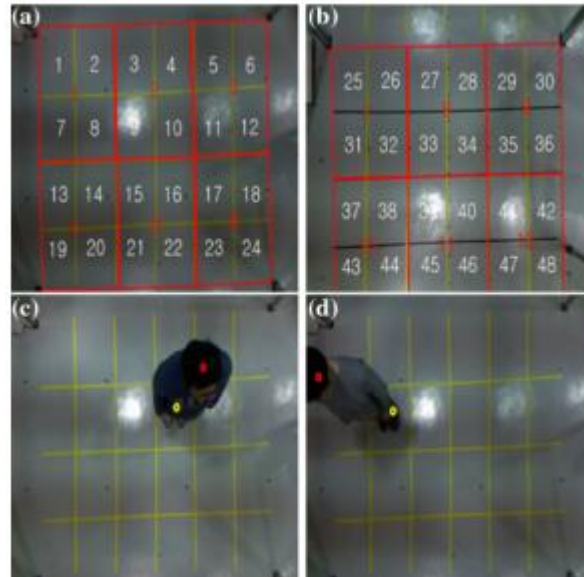
Using the determined mathematical models and algorithms, the received images must be sent through a gateway. For this purpose, lora or equivalent gateway will be used.

Picture 6 Sending received images to gateway server

Separation of the place to be illuminated into coordinates

Hassas bir uygulama yapılması ve daha verimli enerji tasarrufu sağlanması amacıyla aydınlatılacak kapalı mekanın koordinatlarına ayrılması, tespit edilen koordinatlardaki aydınlatma armatürünün açık/ kapalı olması açısından önem arz etmektedir. Bu amaçla görüntü işleme algoritmaları uygulanıp sisteme aktarılacaktır [11].

Picture 7 Separation of the space to be illuminated into cells [12]

As can be seen in Figure 7, the space to be illuminated will be software separated by horizontal and level axes, and the intersection of each axis will be numbered.

3. RESULTS AND EVALUATION

Energy saving is still a current issue today. Indoor lighting is among the areas where savings can be made in this regard. More efficient systems can be created by applying the gains in control system and image processing technologies to this area. In the proposed project, by applying image processing techniques to indoor places where the density of people changes

during the day, according to the density of people in the space, it is about determining the location of that person or people in the indoor space and adjusting the light in that place with control methods. In order for the applied method to be used more efficiently, if the method yields positive results, it is planned to apply it to the other corridors and classrooms of our high school in proportion to the need for indoor space.

In the project proposal, using cameras, the use of which is almost standardized, especially for public institutions, the space will be divided into coordinates using image processing techniques. When a moving object is detected in each region allocated to its coordinates, the luminaire in that region will be activated in terms of illumination, while the luminaire will remain in the off position in other coordinates where no motion is detected. In addition, depending on the intensity of daylight, the luminaire light used will be dimmed or will remain off.

In the light of the recommendations, 25% savings are targeted.

ACİL AFET DURUMLARINDA AKILLI ULAŞIM SİSTEMLERİNE ENERJİ SAĞLAMAK

Öznur TEMÜRLENK ¹, Onur ŞAHİN ²

¹ Yıldız Teknik Üniversitesi, FBE, 0009-0003-2747-269X

² Yıldız Teknik Üniversitesi, İnşaat Fakültesi, 0000-0002-4574-9272

ÖZET

Mühendislik beşeri ihtiyaçları tabiata uygun bir biçimde gerçekleştirmek amacıyla icra edilen etkinliklerin tümü olarak nitelendirilebilir. Tabiatın doğal akışında her türlü muhtemel ihtimaller göz önünde bulundurularak tasarımlar yapmak imkânsıza yakındır. Ancak gerçekleşme oranı çok düşük olsa da istatistiksel olarak mümkün olabilen tüm tabiat olaylarına karşı esnek ve geliştirilebilir tasarımlar üretmek ve bunu ekonomi faktörünü de gözetenek gerçekleştirmek günümüz mühendisliğinin önde gelen misyonlarından birisidir. Dolayısıyla gerçekleşme ihtimali düşük ancak etkileri yüksek tabiat olaylarına karşı çok yüksek maliyetlerde tasarımlar üretmek yerine, bu tip acil afet durumlarında uygulamaya konulmak üzere bir planlama geliştirmek daha akılcı bir çözüm olacaktır. Acil afet durumlarında yaşanan en büyük sıkıntılardan birisi ise afet bölgesinin enerji ihtiyacını karşılamak ve sağlanan bu enerjiyi akılcı ve etkin bir biçimde kullanabilmektir. Afet bölgesinin en önemli ihtiyacı yakın zamanda gerçekleşen Kahramanmaraş depremlerinin de gösterdiği üzere, bölgeye ulaşımın sağlanması, bu ulaşımın planlı olması ve aktif tutulmasıdır. Bunu sağlamak üzere geliştirilen akıllı ulaşım sistemleri ise sayılan bu sebeplerden ötürü öncelikli enerji sağlanması gereken sistemlerden birisi ve hatta ilki olarak değerlendirilebilir. Yaşanan felaket sırasında ve sonrasında felaket bölgesinde bulunan insanların haberleşme, ısınma, aydınlatma, ulaşım gibi hayati önem taşıyan ihtiyaçlarını karşılayabilmek için enerjiye ihtiyaç duyulmuştur. Fakat var olan sistemlerin felaketi önlemeye yönelik hazır olmadığı gibi, felaket sonrasında da kullanılamaz duruma geldiğinden bu ihtiyaç ya yetersiz karşılanmış ya da hiç karşılanamamıştır. Bu çalışmada, mevcut planlamadaki eksikliğin tespiti için ülkemizde ve dünyada uygulanan yöntemler sunularak, gelecekteki benzer veya daha şiddetli acil afet durumlarında alınması gereken yeni önlemler hakkında çeşitli görüşler ifade edilecektir. Sonuç olarak yapılan çalışmalara bakıldığında, sadece afet durumlarında değil, genel yaşam kalitesini yükseltmek için, ülkemizde ve dünyada artan şehir nüfusu baz alınıp, bu hareketliliğin sonucu olarak özellikle nüfusu yoğun şehir merkezlerine altyapı, uygun fiyatlı konut, su, çevre temizliği, sağlık hizmetleri, ulaşım ve güvenlik gibi birçok konuda artan talebi karşılamak gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Akıllı ulaşım sistemleri, Acil Afet, Enerji Sağlayıcılar, Deprem, Ulaşım

ABSTRACT

Engineering can be defined as all of the activities performed in order to fulfill human needs in accordance with nature. It is almost impossible to make designs by considering all possible possibilities in the natural flow of nature. However, although the realization rate is very low, it is one of the leading missions of today's engineering to produce flexible and developable designs against all statistically possible natural events and to realize this by considering the economy factor. Therefore, it would be a more rational solution to develop a plan to be put into practice in such emergency disasters, instead of producing designs at very high costs against natural events with low probability of occurrence but with high impacts. One of the biggest problems in emergency disaster situations is to meet the energy needs of the disaster area and to use this energy rationally and effectively. The most important need of the disaster area, as demonstrated by the recent Kahramanmaraş earthquakes, is to provide transportation to the region, to keep this transportation planned and active. Intelligent transportation systems developed to achieve this, on the other hand, can be considered as one of the systems that should provide priority energy, and even the first, for these reasons. During and after the disaster, energy was needed to meet the vital needs of people in the disaster area such as communication, heating, lighting and transportation. However, this need was either insufficiently met or not met at all, since the existing systems were not ready for disaster prevention and became unusable after the disaster. In this study, various opinions will be expressed about the new measures to be taken in similar or more severe emergency disasters in the future by presenting the methods applied in our country and in the world to determine the deficiency in the current planning. As a result, when we look at the studies carried out, not only in disaster situations, but also in order to increase the general quality of life, based on the increasing city population in our country and in the world, as a result of this mobility, infrastructure, affordable housing, water, environmental cleaning, health services, transportation, especially for densely populated city centers. It is necessary to meet the increasing demand in many issues such as security and safety.

Keywords: Intelligent transportation systems, Emergency Disaster, Energy Providers, Earthquake, Transportation

1. GİRİŞ

Afetlerle sarsılan Dünya'da ve Türkiye'de, afet olurken ve olduktan sonra, kayıplar ve zararlar oluşmaktadır. Bu zararlar yaşamı ve toplumu etkilemektedir. Afetlerden sonra yaşamın sürdürülebilmesi için var olan imkanların ve kaynakların bu durum gözetilerek kullanılması gerekmektedir. Çoğunlukla bu gibi afetlerden sonra, var olan bu kaynakların ve altyapının koşulların gerektirdiği gibi yapılmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak insanoğlu maddi manevi ağır kayıplar vermekte ve afetlerle birleşen tedbirsizliklerle birlikte telafisi güç ya da imkansız neticeler yaşanmaktadır. Afetlerden sonra oluşan ağır kayıpları en aza indirebilmek için, ülkelerin, şehirlerin farklı politikaları bulunmaktadır. Türkiye'de bu konu hakkında Bakanlıkların, Belediyelerin çeşitli araştırmaları ve uygulamaları mevcut olmakla birlikte etkinliklerinin incelenmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir. Bu

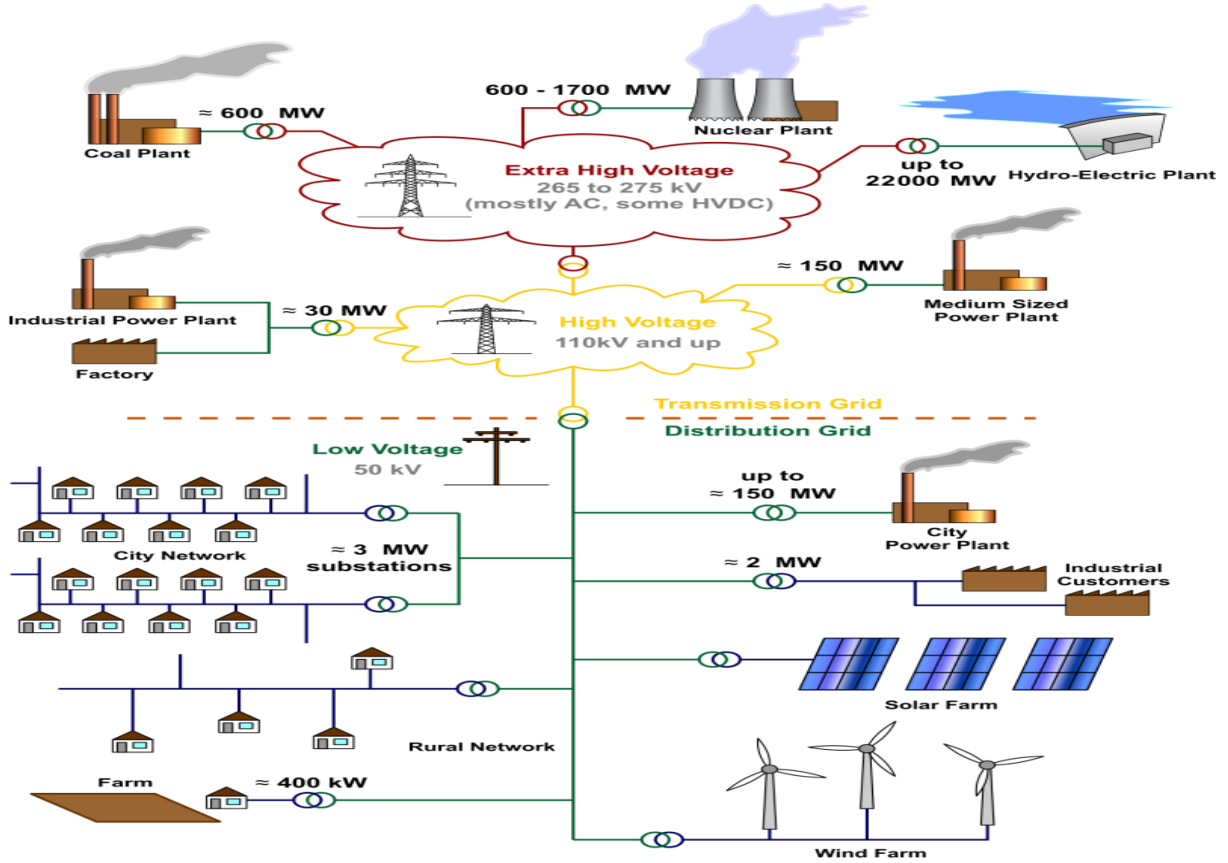
çalışmalardan biri Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından yapılan “akıllı şehirler” çalışmasıdır. Bu çalışmada sadece akıllı enerji, afet ve acil durum yönetimi konusu ele alınmamış, akıllı çevre, akıllı ulaşım, akıllı mekan yönetimi, akıllı insan, akıllı yapılar, akıllı sağlık, akıllı yapılar gibi konular hakkında da çalışmalar yapılmıştır. Diğer yapılan çalışmalar ise kurumların kendi içlerinde oluşturdukları tedbirler ve aldıkları kararlardır. Yapılan bu çalışmaların sonuçlarının yeteri kadar etkin kullanılmadığı ya da alınan tedbirlerin ulaşılmak istenen hedeften çok uzakta kaldığı, yaşanan felaketlerle ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda, acil afet durumlarında yaşamı sürdürebilmek için gerekli olan sistemlerin, ulaşımın ve enerjinin nasıl daha verimli kullanabileceğinin tespit edilmesi gerekmektedir. Ayrıca, bu durumla karşı karşıya gelmeden önce bu sistemlerin etkin çalışabilmesi için alınması gereken tedbirlerden, hali hazırda böyle bir planlama mevcut ise nasıl etkin bir şekilde kullanılması gerektiğinden bahsedilerek, farklı bakış açıları geliştirilecektir. Bu çalışma kapsamında acil afet durumlarında öncelikli enerji sağlanması gereken alanlardan olan akıllı ulaşım sistemlerine ülkemizde ve dünyada nasıl enerji sağlandığı ve afet sonrasında oluşabilecek hasarların hangi yöntemlerle hızlı ve etkin bir biçimde tolere edilebileceği sunulacaktır.

2. DENEYSEL ÇALIŞMALAR ve UYGULAMALAR

Akıllı ulaşım sistemleri günlük hayatımızı kolaylaştırdığı gibi, afetlerde de ulaşılmaması gereken yerlere erken ulaşımı sağladığı için, bu gibi özel durumlarda bu sistemlerin hizmet vermesinin sürdürülebilir olması gerekmektedir. Akıllı ulaşım sistemi dendiğinde akla sadece araçlar gelmemeli, AUS verileri yönetim merkezi, araç içi bilgi ve haberleşme sistemi (ABHS), kamera tabanlı bilgi sistemleri, yol bilgilendirme sistemleri, toplu ulaşım, bireysel ulaşım, yolcu bilgilendirme, online bilgi servisleri, elektronik denetleme sistemleri, acil haberleşme sistemleri de akla gelmelidir. Bu sistemlerin acil afet durumunda hizmetini sürdürebilmesi, afet bölgesine yapılacak müdahale ve yardımları kolaylaştıracaktır. Acil afet durumlarında bu sistemlerin kesintisiz çalışabilmesi için enerjiye ihtiyaçları göz önünde bulundurularak ulusal ve uluslararası çalışmalar yapılmıştır. Akıllı enerji sistemleri, kısıtlı kaynakları etkin kullanan, yaşam kalitesini ve asgari yaşam düzeyini sürdürülebilir olarak kesintisiz sağlayan mekanizmalardır. Yerel bölgede bulunan farklı enerji kaynaklarını kullanarak kesintisiz, etkin ve verimli bir şekilde enerji ihtiyacının karşılanması hedeflenmektedir.

Akıllı enerji sistemlerinde amaç, kendi kendine yeten, yerel kaynakları kullanarak enerji üreten, üretilen enerjiyi ihtiyaca göre dağıtan, yenilenebilir ve sürdürülebilir akış sağlayan bir mekanizma oluşturmaktır.

2.1. Akıllı Şebekeler

Şekil 1. Elektrik şebekeleri genel yapısı. Gerilim seviyeleri ve hat çizimleri

Şehirlere, ilçelere ve elektrik ihtiyacı olan diğer yerlere elektrik, elektrik şebekeleri vasıtasıyla ulaşmaktadır. Elektrik şebekeleri üzerinden iletilen elektrik, elektrik santralleri tarafından üretilmektedir. Elektrik santrali, elektrik enerjisini üretilip, dağıtan bileşik ağlardan oluşmaktadır. Bu santraller baraj bölgelerinde, yenilenebilir enerji kaynaklarına yakın olan bölgelere, yerleşim yerlerine ise uzak olarak kurulurlar. Bazı yerlerde ise elektrik santrali bulunmamaktadır. Şebekeler iki çeşittir; iletilen şebekeler ve dağıtıcı şebekeler. İletimde kullanılan şebekelere iletilen şebeke, dağıtımda kullanılan şebekelere dağıtıcı şebeke denmektedir. Var olan enerji sistemleri ile akıllı enerji sistemleri birbirlerinden farklı sistemlerdir. Enerji dağıtımında kullanılan altyapı ve şebekeler, fiziksel birimler olan borulardan, pompalardan, elektrik üretim istasyonlarından, yüksek gerilimli hatlardan, elektrik trafo merkezlerinden vb. yapılardan oluşmaktadır. Birbirleriyle iletişim kurmaya yarayan bir mekanizmaları yoktur. Bu yüzden bu sistemleri izleme, takip etme ve operasyonları yönetim işlevi çok kısıtlıdır. Bu durum, var olan sistemlerin oluşan ya da oluşabilecek afet benzeri durumlarda yetersiz kalabileceğini göstermektedir.

Akıllı elektrik şebekeleri, diğer yapılarla birlikte çalışmakta ve gelen istekleri değerlendirip ona göre hizmet vermektedir. Dayanıklılık, uygunluk, gelen talebi değerlendirebilme(etkileşim), esneklik, güvenilirlik, anlık hasar kontrol yeteneği, güvenli olma gibi özelliklere sahiptir. Elektrik üretim noktalarından, elektrik dağıtım ve tüketim noktalarına kadar izleme ve yönetim yetenekleri bulunmaktadır. Bu mekanizma sayesinde şebekeler tüketicilerin tükettikleri elektrik hakkında bilgi alışverişinde bulunurlar.

Bu sistemlerin Dünya’da ve Türkiye’de örnekleri bulunmaktadır. Dünya’daki örneklerine Fransa, İngiltere, İspanya, İtalya’da yapılan projeleri örnek verebiliriz. Örneğin Fransa’da test aşamasında olan proje ile 35 milyon sayacın, akıllı sayaçlar ile değiştirilmesi hedeflenmektedir. Almanya’da 2008-2013 yılları arasında, Manheim şehrinde 1000 haneye akıllı sayaçlar bağlanmış, yük ve verimlilik esasına dayanan testler ve simülasyonlar yapılmıştır. Amerika’da ise üç önemli akıllı şebeke proje hayata geçirilmiştir. Bu projeler Tennessee, Chattanooga da uygulanan Elektrik Power Board(EPB) projesi, Florida, Juna Beach’te uygulanan Florida Power and Light Company(FPL) projesi ve Pennsylvania, Philadelphia’da ki PECO uygulamasıdır. Chattanooga ve Tennessee şehirlerinde yapılan EPB projesi ile 172.000 müşteri ve 117 trafo merkezini kapsayan akıllı şebeke sistemi oluşturulmuştur. Bu sistem ile 170.000 müşteriye akıllı sayaç ve 1400 otomatik fider kesicileri monte edilerek, tüm sistemin kontrolü, izlemesi ve otomasyonu yapılmıştır.2012 yılında yaşanan doğal afet olayında EPB sisteminde bulunan akıllı kesiciler devreye girerek, elektrik şebekelerin ve çok sayıdaki tüketicinin zarar görmesini engellemiştir. Türkiye ‘de ise akıllı şebeke uygulaması proje aşamasında olup, akıllı sayaçlar ve uzaktan okuma mekanizması oluşturulmaya çalışılmaktadır.

2.2. Yenilenebilir Enerji Sistemleri

Doğada enerji üretimini sağlayan ve sınırsız olan kaynaklar bulunmaktadır. Bu kaynakları güneş, rüzgar, su olarak sayabiliriz. Bu kaynaklardan elde edilen enerjiye yenilenebilir enerji denilmekte olup, güneş enerjisi, rüzgar enerjisi, hidroelektrik enerji, dalga enerjisi gibi enerji çeşitleri elde edilebilmektedir. Güneş enerjisi kullanılarak ısı ve elektrik enerjisi elde edilmektedir. Rüzgar enerjisinden, kara ve deniz tarafına dönüştürücü sistemler kurularak, enerji elde edilmektedir. Bu enerjilerin elde edilme maliyetleri, diğer enerjileri elde etme maliyetlerinden daha az olduğundan, gün geçtikçe enerjiye artan ihtiyaçtan dolayı, coğrafi konumu bu enerjileri elde etmeye uygun olan ülkeler gelecekte kullanılacak enerjilerini bu kaynaklardan sağlamak üzere projeler oluşturmaktadır.

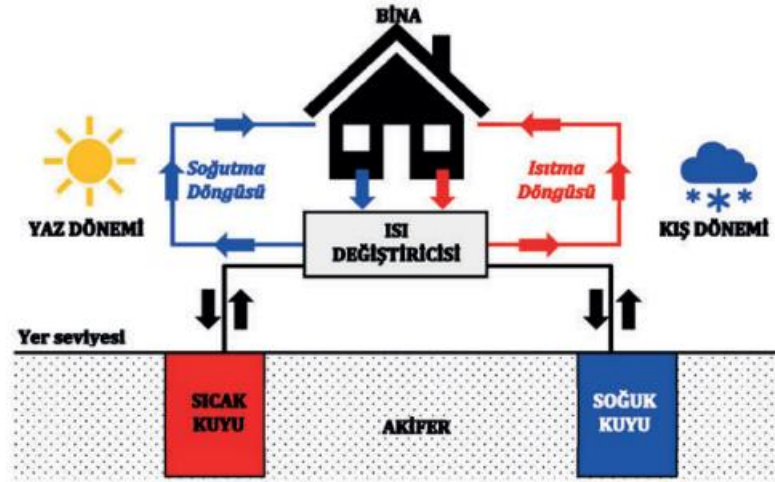
Akıllı enerji sistemlerine ve akıllı şebeke sistemlerine entegrasyonu kolay olan bu sistemler, ülkelerin bu kaynakları kullanabilmesi için birçok projeye çalışma konusu oluşturmaktadır. Akıllı enerji sistemlerine entegrasyonlarına esneklik sağlaması gelecekteki ve afet durumlarında kullanılabilirliği açısından önem teşkil etmektedir. Almanya’nın “Dena Şebeke Çalışması”, var olan eskimiş şebekelerin, yenilenebilir enerji sistemini kullanan şebekelere dönüştürülmesini amaçlamaktadır. Böylelikle şebekelerin alt yapısını güçlendirmeyi, yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edilen enerji oranını yükseltmeyi hedeflemektedir. ABD’deki yenilenebilir enerji kaynakları olarak rüzgar, hidroelektrik, fotovoltaik, biyokütle,

jeotermal kullanılarak toplam elektrik üretiminin yüzde 20 si karşılanmaktadır. Norveç ise sahip olduğu çok miktarda su, dik vadiler ve dağlarla hidroelektrik enerjisi kullanarak toplam elektriğin yüzde 56'sını karşılamaktadır. Yeni Zelanda da ise rüzgar ve güneş enerjisi kullanılarak toplam elektriğin yüzde 42'si karşılanmaktadır. Türkiye ise elektrik enerjisinin yüzde 26'lık kısmını hidrolik ve yenilenebilir enerji kaynaklarından(rüzgar, güneş, jeotermal) karşılamaktadır.

2.3. Enerjinin Depolanması ve Yönetimi

Enerjinin değişik zamanlarda kullanılmak üzere saklanmasına enerjinin depolanması denmektedir. Depolama işlemi özellikle, enerji ile çalışan mekanizmaların hasara uğradığı zaman kesintisiz çalışabilmesi için önem taşımaktadır. Enerjiyi saklamada kullanılacak özellikler; yüksek depolama kapasitesi, yüksek şarj/deşarj verimi, kendiliğinden boşalmanın ve kapasite kayıplarının az olması, uzun ömür, ucuzluk, enerji yoğun olması. Enerji, elektriksel depolama, ısıl depolama, kimyasal depolama, biyolojik depolama, mekaniksel depolama gibi farklı şekillerde depolanabilmektedir. Mekaniksel enerji depolamaya, hazneli pompalı sistemler örnek verilebilir. Bu sistemde düşük rezervuarda bulunan su, yüksek rezervuarda bulunan yere taşınarak elektrik enerjisi elde edilir. Japonya'nın Yanbaru kentinde kurulan deniz suyu pompa santrali bu mekanizmaya örnektir. Hazneli pompalı sistemler, elektriğin çok az kullanıldığı zamanlarda su düşük seviyeden yüksek seviyeye pompalayarak enerjiyi depolar ve ihtiyaç olduğu zamanlarda tekrar elektrik üretirler. Isıl enerji depolamada ise maddenin hal değişimlerinden yararlanılarak enerji üretimi ve depolanması sağlanmaktadır. Isıl enerji üç şekilde elde edilip depolanabilmektedir. Sıcaklık değişimi(duyulur),faz değişimi(gizli) veya termo-kimyasal reaksiyonlar yardımıyla ısıl enerjinin depolanması veya geri kullanımı sağlanmaktadır.Isıtma ve soğutma uygulamalarında genellikle duyulur ve gizli ısıl enerji depolama yönteminden biri tercih edilmektedir. Duyulur ısıl enerji depolama yönteminde depolama ortamının sıcaklık değişimiyle ortam içerisinde enerjinin saklanması veya geri kullanılması sağlanmaktadır. Duyulur ısıl enerji depolama sistemlerinde sıvı (eriyik tuz, su veya yağ) veya katı (taş, kaya veya metal) fazda depolama malzemeleri kullanılmaktadır. Katı depolama malzemesi içeren duyulur ısıl enerji depolama sistemleri güneş enerjisi destekli evsel veya sera ısıtma sistemleri veya güç üretim sistemlerinde uygulanmaktadır. Gizli ısıl enerji depolama yönteminde, depolama malzemesinin sıcaklık değişiminden ziyade, malzemenin katı/sıvı faz değişimi entalpisinden faydalanarak malzeme içerisinde yüksek miktarda enerji değişimi sağlanmaktadır. Sıvı fazda duyulur ısıl enerji depolamanın bir diğer uygulaması güneş havuzlarıdır. Güneş havuzlarında sıvı içerisinde depolanan ısıl enerjinin dış ortama kaybedilmemesi için su içerisinde ısıl tabakalar oluşturulmaktadır. Havuz tabanında depolanan ısıl enerji bir ısı değiştiricisi yardımıyla sistemden çekilerek farklı tip ısıtma uygulamalarında kullanılmaktadır. Ülkemizde güneş havuzu uygulamalarının deneysel ve teorik olarak incelendiği çok sayıda çalışma gerçekleştirilmiştir. Çukurova Üniversitesi kampüsünde küçük ve orta ölçekli güneş havuzları toprak altı ve toprak üstü olarak inşa edilmiş ve deneysel çalışmalardan elde edilen veriler analiz edilerek güneş havuzlarının performansı araştırılmıştır. Yer altında ısıl enerji depolama uygulamaları günlük veya mevsimsel olarak yüksek miktarda duyulur enerjinin depolanmasına imkan veren sistemlerdir. Bu sisteme örnek olarak akifer ısıl

enerji depolama verilebilir. Akiferler çok büyük miktarda su içeren büyük yer altı hacimleridir. Akiferler içerisindeki su kütlesinin fazla olması depolanabilecek ısı enerjisi miktarının artmasına imkân vermektedir. Ayrıca yer altı depolama hacimlerinin dış ortamlardan etkilenmemesi nedeniyle mevsimler arası ısı enerjisi depolama mümkün olmaktadır. Aşağıda yer alan şekilde ısıtma ve soğutma amaçlı kullanılan iki kuyulu akifer ısı enerjisi depolama uygulaması gösterilmektedir. Yaz döneminde güneş kolektörü veya atık ısı kaynağından elde edilen sıcak akışkan sıcak akifer kuyusuna aktarılır. Akifer içerisinde depolanan ısı enerjisi kış aylarında geri çekilerek ısıtma amaçlı kullanılmaktadır. Benzer bir uygulama kışın soğuk suyun akifer kuyusunda depolanarak yazın soğutma amaçlı geri kullanılmasıyla elde edilebilmektedir.

Ülkemizde akifer ısı enerjisi depolama üzerine en kapsamlı çalışmalar Prof. Dr. Halime Paksoy ve ekibi tarafından Çukurova Üniversitesinde yürütülmektedir. Ülkemizde bu alanda ilk fizibilite çalışması Çukurova Üniversitesi Balcalı Hastanesi için yapılmıştır [5]. İlk akifer uygulaması 2001 yılında Mersin’de bir süpermarketin ısıtma/soğutma sistemine entegre edilmiştir [5]. İkinci uygulama ise Çukurova Üniversitesi araştırma çiftliğine entegre edilerek 360 m²’lik bir seranın ısıtma/soğutma yükü akifer kuyularından sağlanmıştır [5]. Akifer uygulaması ile seranın %68 enerji tasarrufu sağladığı ve geri ödeme süresinin iki yıldan az olduğu belirtilmektedir [5].

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Akıllı sistemler alanında yapılan çalışmalar sadece ulaşımı kapsamayıp, enerji alanını, şehirleri ve çevreyi de içine almaktadır. Enerji alanında yapılan çalışmalar, var olan sistemi iyileştirmeye yönelik olup, genellikle maliyetleri azaltma, üretimi iyileştirme, tüketimi kontrol etmeye yönelik projelerdir. Bu yapılan çalışmalar her ne kadar enerji alanında iyileştirmeye yönelik

olsa da acil afet durumunda ne yapılacağı hakkında bilgi vermemektedir. Yapılan çalışmalar, bir acil afet durumunda enerji alanında oluşabilecek aksaklıkları gidermeye yönelik herhangi bir detay, bilgi, plan içermemektedir. Yapılan projelerde ve çalışmalarda, tüketim noktalarında oluşacak tehlikeli bir durumda enerjiyi kesme, sistemi koruma altına alma, gerekli kişileri uyarıcı bilgiler gönderme gibi gerekli önlemleri alma işlevlerini yerine getiren bir mekanizmanın olmadığı görülmüştür.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Yapılan projelerde, farklı enerji kaynaklarının birbiriyle uyumlu ve yedekli çalışmasını sağlayarak bir afet durumunda, birbirlerinin yerine geçecek şekilde yapılandırma planı içermesi, acil afet durumlarında bu sistemlerin kullanılabilmesi için daha yararlı olacaktır. Tüketim noktalarında oluşacak tehlikeli bir durumda enerjiyi kesme, sistemi koruma altına alma, gerekli kişilere ve sistemlere uyarıcı bilgiler gönderme gibi önlem alma işlevlerini yerine getiren mekanizmaların da olması maddi manevi kayıpların önüne geçmek için önem teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

- [1] Beygo, K. Baypınar, B.M., Kısacık, B.A., Uzun, A.T., “Akıllı Enerji, Akıllı Şehirler Kapasite Geliştirme ve Rehberlik Projesi”, TC Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Aralık,2020.
- [2] Kozak, M., Kozak, Ş., Enerji Depolama Yöntemleri, SDU International Technologic Science, Kasım, 2012
- [3] Yazıcı Furkan, “İstanbul İli İçin Önerilen Akıllı Şebekenin Modellenmesi ve Benzetimi”, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli, Mart,2019
- [4] Akcanca A., M., Taşkın, S., “Akıllı Şebeke Uygulanabilirliği Açısından Türkiye Elektrik Enerji Sisteminin İncelenmesi”, Celal Bayar Üniversitesi, Elektrik Elektronik Üniversitesi, Manisa,
- [5] Dinçer, İ., Ezan, M. A., “Tüba-Enerji Depolama Teknolojileri Raporu”, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara, Mayıs 2020
- [6] Seydioğulları, S. H., “Sürdürülebilir Kalkınma İçin Yenilenebilir Enerji” Süleyman Demirel Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Isparta, Ağustos,2013
- [7] <https://emhk.itu.edu.tr/elektrik-dagitim-sebekeleri/>
- [8] <https://www.akillisebekeler.com/dunyada-akilli-sebeke-uygulamalari/>
- [9] <https://emhk.itu.edu.tr/elektrik-dagitim-sebekeleri/>
- [10] https://tr.wikipedia.org/wiki/Elektrik_%C5%9Febekesi#/media/Dosya:Electricity_Grid_Schematic_English.svg

AKILLI ULAŞIMDA KULLANILAN TEKNOLOJİLER

Öznur TEMÜRLENK¹, Onur ŞAHİN²

¹ Yıldız Teknik Üniversitesi, FBE, , 0009-0003-2747-269X

² Yıldız Teknik Üniversitesi, İnşaat Fakültesi, 0000-0002-4574-9272

ÖZET

Genel olarak teknoloji ile ilgili olan bütün tanımlara baktığımız da bu tanımların aynı zamanda makine, bilim, organize etme, teknik operasyonlar, teknik olaylar, kültür ve toplum gibi kavramları içermekte ve bunlarla iç içe kullanılmakta olduğu görülmektedir. Sağlık alanında, turizmde, eğitimde, ekonomide, ticaretle ve bunun gibi pek çok alanda ilerleme kaydedilmekte ve bu ilerleme neticesinde teknoloji dediğimiz süreçler ortaya çıkmaktadır. Yaşam alanlarındaki yer değiştirmenin güvenli, hızlı, etkin ve az maliyetli olması erişilebilirlik ve kullanılabilirlik açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle ulaşım alanında da teknolojinin kullanılması kaçınılmazdır. Mevcut ulaşım olanakları, insanların yoğun trafikte zaman kaybetmesine, toplu taşıma ulaşım araçlarında kapasite yoğunluğu sebebiyle düşük konfor alanlarına, ve ulaşım ağını etkili kullanamamasına neden olmaktadır. Ulaşımında teknolojinin kullanılabilir olması, insanın zaman kazanmasını, rahat bir yolculuk yapmasını, ulaşımına harcanan ücretlerin azalmasını, güvenli yolculuk yapılmasını, yaşam kalitesinin artmasını sağlar. Akıllı ulaşım sistemleri ile şehirlerdeki ulaşım alt ve üst yapıları, yolculuk bilgileri, dijitalleştirilerek, ulaşım sektöründeki iletişim ağ altyapısı güçlendirilmektedir. Dünya’da ve Türkiye’de bu konu hakkında gerek kamunun gerekse özel sektörün birçok çalışmaları, uygulamaları mevcut olup, akademik çalışma örnekleri de bol miktarda mevcuttur. Kamusal olarak yapılan çalışmalara da örnek olarak T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’nın “Akıllı Ulaşım Uygulama Rehberlik Kılavuzu” gösterilebilir. Bu çalışma, kara, hava, deniz ve raylı ulaşımında kamusal alanda ve özel sektörde var olan aksaklıkları belirlemek amacıyla yapılan uygulamaların verimli çalışıp çalışmadığına yönelik gözlem ve doküman taraması şeklinde yapılan bir çalışmadır. Elde edilen bulgular doğrultusunda günümüz koşulları için, yapıcı tavsiyeler ve önermelerde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Akıllı Ulaşım, Teknoloji, Toplum, Dijitalleşme, Kamusal Alan,

ABSTRACT

When we look at all the definitions related to technology in general, it is seen that these definitions also include concepts such as machine, science, organization, technical operations, technical events, culture and society and are used intertwined with them. Progress has been made in the field of health, tourism, education, economy, trade and many other fields, and as a result of this progress, processes that we call technology emerge. It is important in terms of accessibility and usability that relocation in living spaces is safe, fast, effective and low cost. Therefore, the use of technology in the field of transportation is inevitable. Existing

transportation facilities cause people to lose time in heavy traffic, low comfort areas due to capacity density in public transportation vehicles, and inability to use the transportation network effectively. The availability of technology in transportation allows people to save time, have a comfortable journey, reduce the costs spent on transportation, make a safe journey, and increase the quality of life. The communication network infrastructure in the transportation sector is strengthened by digitizing the transportation infrastructure and superstructures, travel information in cities with smart transportation systems. In the world and in Turkey, there are many studies and applications of both the public and the private sector on this subject, and there are plenty of examples of academic studies. As an example of public works, T.C. The “Smart Transport Application Guidance Guide” of the Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change can be shown. This study is a study in the form of observation and document scanning to determine whether the applications made to determine the existing problems in the public and private sectors in land, air, sea and rail transportation. In line with the findings obtained, constructive recommendations and suggestions are made for today's conditions.

Keywords: Intelligent Transportation, Technology, Society, Digitalization, Public Space

1. GİRİŞ

Teknoloji, her alanda yaşamı kolaylaştırmaya yönelik yapılan yeniliklerin tümü olarak tanımlanabilir. Bu yenilikler, içinde bilgisayar, yazılım, yarı otomatik sistemler, elektronik parçalar, veri, ağ, gibi yapılar içeriyorsa akıllı teknolojiler adını almaktadır.^[9] Ulaşım alanında bu yapıların kullanımı, var olan sorunları çözmek için hızla artmaktadır. Bu kapsamda Ulusal ve Uluslararası yapılan yenilikler mevcuttur. Bu yenilikler arasında, yol ile otomobilin etkileşimi, yolcuların yol veya toplu ulaşım araçları hakkında anlık bilgi alabilmesi gibi uygulamalar yer almaktadır. Akıllı ulaşım dendiğinde sadece karayolu düşünülmemeli, hava yolu, deniz yolu, raylı sistemler de akla gelmelidir. Yenilikler sadece taşıtlar üzerinde değil, kullanılan yollar, güzergahlar, duraklar üzerinde de yapılmaktadır. Yenilik dediğimiz dijitalleştirme çalışmaları yazılımın, bilgisayarın, veritabanlarının, elektronik cihazların kullanımıyla gerçekleştirilmektedir. Yapılan uygulamalar, kara, hava, deniz yolunun ve raylı sistemlerin altyapısının geliştirerek, ulaşımın en verimli, en güvenli şekilde gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bu yüzden bu teknolojileri takip edip uygulamak, toplum refahını, gelişmişlik düzeyini, ticaret karlarını, ulaşım kolaylığını artırıp, giderleri en aza indirmeyi sağlar. Bu çalışmadaki amaç proje aşamasında olan ya da uygulanan bu teknolojilerden sözetmek, farkındalığı sağlamak ve ilerlemeyi göstermektir.

2. ARAŞTIRMALAR VE UYGULAMALAR

2.1. Akıllı Ulaşım Tanımı ve Kapsamı

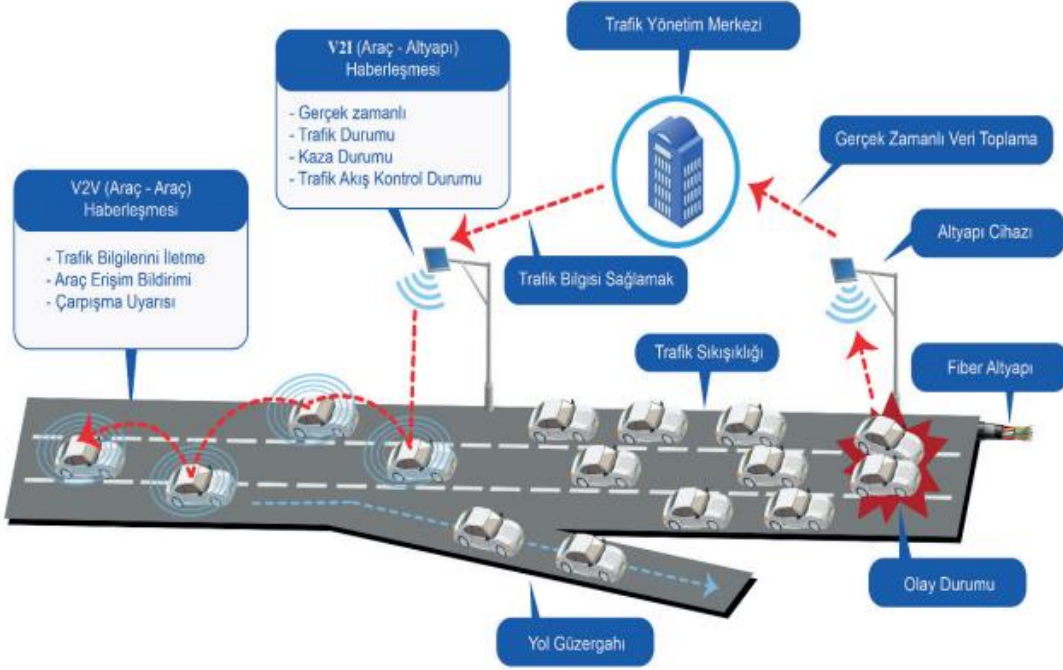
Akıllı ulaşım, ulaşım sistemlerinin içine teknolojinin entegre edilmesiyle oluşan, bu sayede birbirleriyle iletişim kuran bütüncül bir organizasyondur. Buradaki teknolojiden kasıt, bilgisayarlar, gömülü elektriksel sistemler, yazılım, veritabanları, nesnelerin interneti (IoT) ve yapay zeka (AI) gibi varlıklardan oluşan yapıdır. Bu varlıklar, tıkanıklığın azaltılmasına, kazaların önlenmesine, emisyonların azaltılmasına ve ulaşımın daha verimli hale getirilmesine yardımcı olmak için araçları, trafik sinyallerini, gişeleri ve diğer altyapıları birbirine bağlar. Örnek olarak filo yönetimi, akıllı trafik yönetimi, V2X iletişim, elektrik araç şarjı, elektronik gişe tahsilatı ve diğer çeşitli mobilite çözümleri verilebilmektedir.^[5]

Akıllı ulaşım sistemleri; karayollarının, demiryollarının, havacılık ve denizcilik rotalarının güvenliğini, trafik yönetimini ve çevresel performansını iyileştirerek çevresel sürdürülebilirliği ve ekonomik büyümeyi desteklemektedir.^[5] Akıllı ulaşımın kapsadığı alanları, akıllı yollar, akıllı demiryolları, akıllı havalimanları, akıllı denizcilik ve limanlar, akıllı taşıtlar olarak sayabiliriz. Akıllı yollar ile, araçların, karayolların, yolcuların ve trafik yönetim merkezlerinin gerçek zamanlı birbirleriyle iletişim kurması sağlanarak, trafik kazalarını, sıklığı azaltan, yakıt verimliliğini iyileştiren ve güvenliği artıran bir yapı oluşturulur. Akıllı demiryollarında oluşturulan yapı ile, yolculuk zamanının kısaltılarak, yolcular tarafından tercih edilebilir bir seyahat seçeneği sunulmaktadır. Filo yönetiminde kullanılan yapay zeka teknolojisiyle elde edilen bilgiler analiz edilerek, altyapı ve araçlar için oluşacak sorunların önüne geçilebilir. Akıllı havalimanlarına entegre edilen sistemlerle güvenlik ve verimlilik artırılıp, hava trafiği kontrol altına alınır. Akıllı denizcilik ve limanlar sistemi, liman güvenliğinin takip edilip sağlanmasına, güvenilirliğinin artırılmasına yardımcı olmaktadır.

2.2. Altyapının Geliştirilmesi

Akıllı ulaşım sistemlerinin altyapısını, sensörler, IP CCTV kameralar, radarlar, akıllı trafik ışıkları, yol ve hava durumu izleme sistemleri, dijital tabelalar oluşturmaktadır. Bir ülkede, bir şehirde bu sistemlerin kullanılabilmesi için gerekli altyapının kurulması ve aktif şekilde faaliyet göstermesi gerekir.

Şekil 2. Akıllı Ulaşım Sistemleri Altyapısı^[3]

Akıllı ulaşım sistemleri, telekomünikasyon, elektronik sistemler, bilgisayar, yazılım teknolojileri ile uyumlu çalışmaktadır. Araçların buldukları konumu belirtme, konum bulma, araçların diğer araçlarla veya araçların yol bilgi sistemi ile etkileşimde bulunması akıllı ulaşım sistemleri için teknolojik altyapıyı sağlamaktadır. Haberleşme teknolojileri, algılama teknolojileri, kooperatif akıllı ulaşım teknolojisinde kullanılan alt yapı teknolojilerine örnek olarak verilebilir. Haberleşme teknolojisi, uydu navigasyon sistemi, radyo frekansıyla tanımlama, tahsis edilmiş kısa mesafeli haberleşme, yakın alan haberleşmesi(NFC), hücresel haberleşme ağları, düşük güç geniş alan ağı gibi alt sistemlerden oluşmaktadır. Her ulusun kullandığı uydu navigasyon sistemi, konum bilgisine ulaşma, rota belirleme, araç takip uygulamalarında yer almaktadır. Türkiye’den örnek olarak radyo frekansı tanımlama ile köprü geçişlerinde araçlardan geçiş ücreti almak için kullanılan HGS mekanizması örnek verilebilir. NFC uygulaması yakın mesafe kablosuz haberleşme teknolojisi olup, bilgi paylaşımı, veri-alışverişi, toplu taşıma, ödeme gibi faaliyetlerde kullanılmaktadır.

2.3. Ulaşımında Kullanılan Araçlar Üzerinde Yapılan Çalışmalar

Kullanmakta olduğumuz araçlar, günümüz teknolojisine uyum sağlayarak çeşitli mekanizmalarla donatılıp, etrafı ile etkileşimde bulunabilir hale getirilmektedir. Bu donatıları

sensörler, kameralar, sinyal alan ve yayan cihazlar, araç içi bilgisayarlar, navigasyon aletleri olarak sayabiliriz. Bu donatılar akıllı ulaşım sistemleri için veri toplayıp, toplanan verileri kullanarak ulaşımında oluşacak sorunların çözümüne yönelik bilgi sağlamaktadır. Bu mekanizmaların kullanıldığı uygulamalar olarak, akıllı navigasyon, 360 derece çevre görüşü, sürücü destek sistemleri, otomatik park, otonom araçlar sayılabilir. Birbirleriyle iletişim halinde olan araçlar, haberleşme ve bilgi teknolojilerindeki yeniliklerle birlikte özellikle radar sistemlerinin kullanımını bir araya getirerek AUS sistemlerinde çok önemli bir yer edinmiştir. Bu araçların en önemli özelliği, bir insanın etkisi olmadan uydudan aldığı verilerle ilerleyen akıllı araçlar olmalarıdır. Birbirleriyle iletişim halinde olan araçlarla yapılan bir diğer çalışma da, Zheng, L., Ran, B., & Huang, H. 2017 yılında yaptıkları çalışmadır. Araçlar arası çift yönlü bir etkileşim ile sürücülerin davranışları modellenmiştir. Bu modelde araçlar hem solladıkları araçlarla hem de önlerinde bulunan araçlarla etkileşim halinde kalacaktır. Geleneksel çalışmalar sadece aracı sollayan araçları göz önüne alırken, bu çalışma hem solladıkları araçlarla hem de önlerinde bulunan araçlarla etkileşim halinde olması itibarıyla daha güvenilir bir ulaşım sunmayı hedeflenmiştir^[8].

2.4. Ulaşımında Kullanılan Yollar Üzerinde Yapılan Çalışmalar

Yollar üzerinde yapılan dijitalleşme çalışmalarına akıllı kavşaklar, yolcu bilgilendirme sistemleri, EDS(Elektronik Denetleme Sistemi), VMS, HGS(Hızlı Geçiş Sistemi), OGS(Otomatik Geçiş Sistemi), LCS, ACC, kavşaklar, algılayıcılar(sensörler) verilebilir. Bu cihazlar sayesinde altyapı sistemleri ve araçlar, araçlar birbirleriyle, altyapı-altyapı ile haberleşerek bilgi alışverişinde bulunurlar. Böylelikle yolun durumu öğrenilerek olası tehlikeli durumların önüne geçilmiş olur. Bu kapsamda Ulaştırma Bakanlığı'nın "K-AUS için Test ve Uygulama Koridorunun Kurulması" adlı projesi mevcuttur. Bu proje ile Araçtan altyapıya (V2I), araçtan araca (V2V), altyapıdan araca (I2V), altyapıdan altyapıya (I2I) gibi kavramları kapsayan ve genel olarak araçtan her şeye (V2X) olarak adlandırılan haberleşme teknolojileri ile uygulamalar gerçekleştirilecektir. Kurulacak koridor ile kazaların ve trafik sıkışıklığının azaltılması, trafik güvenliğinin sağlanması, yakıt tüketimi ve çevresel olumsuz etkilerin azaltılması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda duran araç uyarısı, acil durum araç önceliği, yol çalışması, hava durumu, yol durumu ve trafik bilgisi gibi temel hizmetlerin verileceği bir ulaşım koridoru kurulacaktır. Koridor boyunca hücrel haberleşme, yeni nesil hücrel haberleşme, ITS-G5, RDS ve benzeri haberleşme teknolojileri kullanılacaktır.^[3] IEEE 802.11p, standartlaştırılmış ITS-G5'in temeli olarak kullanılır ve V2V ve V2I iletişimleri için GeoNetworking protokolünü sunar.ITS-G5, Avrupa Telekomünikasyon Standartları Enstitüsü (ETSI) tarafından standardize edilmiştir. Hücrel iletişim, karayolu trafik güvenliğini artırmak amacıyla karayolu hava durumu ve trafik bilgilerini değiş tokuş etmek için Araç Ağlarında (VN'ler) önemli bir rol oynar^[10]. RDS ise, Radyo Veri Sistemi, geleneksel FM radyo yayınlarına küçük miktarlarda dijital bilgi yerleştirmek için bir iletişim protokolü standardıdır. RDS, zaman, istasyon tanımlama ve program bilgileri dahil olmak üzere iletilen çeşitli bilgi türlerini standartlaştırır^[11].

2.5. Veri Merkezleri

Veri Merkezi, verilerin iletilebilmesi, saklanabilmesi, gerektiğinde saklandığı yerden çağırılıp işlenebilmesi için, bilgiyi barındıran ve işleyen sunucuların, sunucular arasındaki bağlantıyı ya

da istemci ile kaynak arasındaki bağlantıyı sağlayan ağ cihazlarının, ağ bağlantılarının, bu sistemlere enerji veren güç kaynaklarının, bu sistemin sürekliliğini sağlayan diğer donanımların ve yazılımların bulunduğu yapısıdır.

Türkiye’de veri merkezi alanında büyük gelişmeler yaşanmıştır. İnternet kullanıcısı sayısındaki artış, telekomünikasyon alanındaki yoğun rekabet ve BDDK’nın (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu) bankalara ait Veri Merkezlerinin Türkiye’de inşa edilmesi zorunluluğunu getirmesi Türkiye’de Veri Merkezi alanında yüzde 60’lık büyüme gerçekleştirmiştir. Ayrıca, Cazibe Merkezi programı projesi ile e arsa tahsisi, faizsiz kredi (2-3 yıl ödemesiz), bina yapım desteği; teşvik sistemi kapsamında ise KDV muafiyeti, gümrük vergisi muafiyeti, yapılan yatırımın belli bir tutarının yatırımcının diğer gelirlerinden düşülmesi, indirimli vergi ödenmesi, on yıl boyunca sigorta primi desteği gibi veri merkezlerinin oluşturulması için kolaylıklar sağlanmaktadır.^[13]

Dünya genelindeki ise veri merkezi alanlarının oluşturulması için gerekli yapılar 13 farklı kategoride değerlendirilmektedir. Bunlar yüksek ağırlıklı olarak; fiber altyapı, pazar büyüklüğü, bulut erişimi, orta ağırlık olarak; teşvikler, vergiler, siyasi istikrar, boşluk, gelişim, planlanan projeler, sürdürülebilirlik, akıllı şehirler, düşük ağırlıklı olarak; enerji maliyetleri, arsa maliyetleri ve çevresel riskler olarak sıralanmaktadır. Türkiye ve Dünya genelinde veri merkezleri, kendi yerlerinde ortak bir alanda toplanıp, farklı politikalar ve ayrıcalıklar tanınarak geliştirilmeye çalışılmaktadır^[12]. Dünya üzerinde veri merkezlerine örnek verecek olursak ilk sırada, Hong-Kong’da yer alan, 10.7 milyon metrekarelik alana sahip GSM, web içerik barındırma gibi alanlarda hizmet veren China Telekom, yine Hong Kong’da yer alan 7.7 milyon metrekareye sahip karasal ve denizaltı iletişim ağı bulunan China Mobile, Tahoe Reno, Nevada’da yer alan, veri kampüsü olarak adlandırabileceğimiz, 7.2 milyon metre kare büyüklüğüne sahip The Citadel Campus, Western UK’ da bulunan, 1.4 milyon metrekare’lik alana sahip, özel veri çözümleri ve cloud hosting hizmeti veren CWL1, Virginia USA bölgesinde bulunan, 1,6 milyon metrekarede yer alan DuPont Fabros Technology’i sayabiliriz^[14].

Günümüzde akıllı ulaşım sistemleri veri merkezi için özel bir ayırım yapılmamış olup, ana hatlarından bahsedecek olursak, AUS veri merkezleri, merkezi bir yazılım üzerinden verilerin toplandığı, verilerin yönetsel kararlara dönüştürüldüğü, hava ve yol şartlarına dair sürücü ve yolcu bilgilendirme sistemleri vasıtası ile yol kullanıcılarının gidecekleri yolun durumu ile ilgili sürekli bilgilendirilmesinin, yönlendirilmesinin ve uyarılmasının sağlandığı, paydaşlarla verilerin paylaşıldığı kurumlardır. ^[4] Veri merkezleri uçtan buluta kadar ulaşım sağlayıcılarının veriyi bilgiye dönüştürmesine ve ulaşım sistemlerini hızlı, verimli ve bilinçli şekilde kullanmasına yardımcı olmaktadır.^[7]

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Akıllı ulaşım sistemleri kapsamında yapılan çalışmalara bakıldığında, trafiği azaltan, güvenliği sağlayan, dijital yapılar kullanarak teknolojiye ayak uyduran birçok proje çalışmasının mevcut olduğu görülmüştür. Ne yazık ki bu çalışmaların bazıları proje olarak kalmış, uygulamaya konulamamıştır. Var olan sorunların çözümüne yönelik oluşturulan bu projeler için daha fazla zaman geçmeden kaynak bulunup gerçekleştirilmesi, ulaşım konusunda günümüzdeki diğer

ülkelere örnek olup, ülkenin kalkınmasını, güvenilirliğini, teknolojinin gelişmesini, normal ticaretin ve teknoloji ihracatının kapasitesinin artmasını sağlayacaktır. Bunların dışında, genel amaçlı olarak kullanılan veri merkezlerinin, incelenen dökümanlarda, ulusal ve uluslararası olarak öneminin vurgulandığı, bu merkezlerin yerelde oluşturulması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için gerekli ihtiyaçların tespit edilip, açıklandığı ve yapılması gerekenlerin listelendiği anlaşılmıştır. Bu çalışmaların hayata geçirilmesi, ekonomik büyüme, teknolojik büyüme ve istihdam alanlarının oluşmasına imkan verecektir.

KAYNAKÇA

- [1] Yardım, M., Sinan, Akyıldız, Güzin,” Akıllı Ulaştırma Sistemleri ve Türkiye’deki Uygulamaları” İnşaat Mühendisliği Bölümü, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul
- [2] Okumuş, A., Çelik, E., Altay, B., C., “Akıllı Ulaşım Uygulama Rehberlik Kılavuzu”, T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Ağustos, 2021
- [3] T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, ”Ulusal Akıllı Ulaşım Sistemleri Strateji Belgesi ve 2020-2023 Eylem planı”
- [4] Uraloğlu, Abdülkadir, ”Yenilikçi AUS Uygulamaları”, III. Uluslararası Akıllı Ulaşım Sistemleri Zirvesi, Ankara, Mart, 2022
- [5] <https://www.intel.com.tr/content/www/tr/tr/transportation/overview.html>
- [6] <http://acikerisim.baskent.edu.tr/handle/11727/4183>
- [7] <https://www.intel.com.tr/content/www/tr/tr/transportation/smart-road-infrastructure.html>
- [8] Tektaş, M., Tektaş, N., “Akıllı Ulaşım Sistemleri Uygulamalarının Sektörlere Göre Dağılımı”, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Ulaştırma Mühendisliği Bölümü, Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi, Bandırma, Eylül, 2017
- [9] İşman, A., “Teknolojinin Felsefi Temelleri”, İletişim Fakültesi, İletişim ve Tasarım Bölümü, Sakarya Üniversitesi
- [10] <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7957786/>
- [11] https://en.wikipedia.org/wiki/Radio_Data_System
- [12] Imboden, Kevin, “Küresel Veri Merkezleri Pazar Karşılaştırılması”, Cushman & Wakefield Veri Merkezi Danışmanlık Bölümü Yayını, 2022
- [13] Aydoğdu, Burak, Erdal, M., Karaca, N., “Veri Merkezi Fırsatı”, T.C. Serhat Kalkınma Ajansı, Nisan ,2017
- [14] <https://dogus.com.tr/dunyanin-en-buyuk-veri-merkezleri/>

MOLECULAR DYNAMICS AND CIRCULAR DICHROISM STUDIES ON AUREIN 1.2 AND RETRO ANALOG

Safyeh Soufian, Hoosein Naderi-Manesh, Abdoali Alizadeh, Mohammad Nabi Sarbolouki

Department of Biophysics, Faculty of Sciences, Tarbiat Modares Universit

Abstract:

Aurein 1.2 is a 13-residue amphipathic peptide with antibacterial and anticancer activity. Aurein1.2 and its retro analog were synthesized to study the activity of the peptides in relation to their structure. The antibacterial test result showed the retro-analog is inactive. The secondary structural analysis by CD spectra indicated that both of the peptides at TFE/Water adopt alpha-helical conformation. MD simulation was performed on aurein 1.2 and retro-analog in water and TFE in order to analyse the factors that are involved in the activity difference between retro and the native peptide. The simulation results are discussed and validated in the light of experimental data from the CD experiment. Both of the peptides showed a relatively similar pattern for their hydrophobicity, hydrophilicity, solvent accessible surfaces, and solvent accessible hydrophobic surfaces. However, they showed different in directions of dipole moment of peptides. Also, Our results further indicate that the reversion of the amino acid sequence affects flexibility .The data also showed that factors causing structural rigidity may decrease the activity. Consequently, our finding suggests that in the case of sequence-reversed peptide strategy, one has to pay attention to the role of amino acid sequence order in making flexibility and role of dipole moment direction in peptide activity. KeywordsAntimicrobial peptides, retro, molecular dynamic, circular dichroism.

Keywords: Antimicrobial peptides, retro, molecular dynamic, circular dichroism.

BIOINFORMATICS PROFILING OF MISSENSE MUTATIONS

I. Nassiri, B. Goliaei, M. Tavassoli

ational Institute of Biochemistry and Biophysics (IBB), Tehran, Iran

Abstract:

The ability to distinguish missense nucleotide substitutions that contribute to harmful effect from those that do not is a difficult problem usually accomplished through functional in vivo analyses. In this study, instead current biochemical methods, the effects of missense mutations upon protein structure and function were assayed by means of computational methods and information from the databases. For this order, the effects of new missense mutations in exon 5 of PTEN gene upon protein structure and function were examined. The gene coding for PTEN was identified and localized on chromosome region 10q23.3 as the tumor suppressor gene. The utilization of these methods were shown that c.319G>A and c.341T>G missense mutations that were recognized in patients with breast cancer and Cowden disease, could be pathogenic. This method could be use for analysis of missense mutation in others genes.

Keywords: Bioinformatics, missense mutations, PTEN tumorsuppressor gene.

A GENERAL MODEL FOR AMINO ACID INTERACTION NETWORKS

Omar Gaci, Stefan Balev

Le Havre University, - France

Abstract:

In this paper we introduce the notion of protein interaction network. This is a graph whose vertices are the protein-s amino acids and whose edges are the interactions between them. Using a graph theory approach, we identify a number of properties of these networks. We compare them to the general small-world network model and we analyze their hierarchical structure.

Keywords: interaction network, protein structure, small-world network.

GRID COMPUTING IN PHYSICS AND LIFE SCIENCES

Heinz Stockinger

Abstract:

Certain sciences such as physics, chemistry or biology, have a strong computational aspect and use computing infrastructures to advance their scientific goals. Often, high performance and/or high throughput computing infrastructures such as clusters and computational Grids are applied to satisfy computational needs. In addition, these sciences are sometimes characterised by scientific collaborations requiring resource sharing which is typically provided by Grid approaches. In this article, I discuss Grid computing approaches in High Energy Physics as well as in bioinformatics and highlight some of my experience in both scientific domains.

Keywords: Grid computing, Web services, physics, bioinformatics

3D LOCOMOTION AND FRACTAL ANALYSIS OF GOLDFISH FOR ACUTE TOXICITY BIOASSAY

Kittiwann Nimkerdphol, Masahiro Nakagawa

Chaos and Fractals Informatics Laboratory (NLAB), Department of Electrical Engineering,
Faculty of Engineering, Nagaoka University of Technology, Japan

Abstract:

Biological reactions of individuals of a testing animal to toxic substance are unique and can be used as an indication of the existing of toxic substance. However, to distinguish such phenomenon need a very complicate system and even more complicate to analyze data in 3 dimensional. In this paper, a system to evaluate in vitro biological activities to acute toxicity of stochastic self-affine non-stationary signal of 3D goldfish swimming by using fractal analysis is introduced. Regular digital camcorders are utilized by proposed algorithm 3DCCPC to effectively capture and construct 3D movements of the fish. A Critical Exponent Method (CEM) has been adopted as a fractal estimator. The hypothesis was that the swimming of goldfish to acute toxic would show the fractal property which related to the toxic concentration. The experimental results supported the hypothesis by showing that the swimming of goldfish under the different toxic concentration has fractal properties. It also shows that the fractal dimension of the swimming related to the pH value of $FD \hat{=} 0.26pH + 0.05$. With the proposed system, the fish is allowed to swim freely in all direction to react to the toxic. In addition, the trajectories are precisely evaluated by fractal analysis with critical exponent method and hence the results exhibit with much higher degree of confidence.

Keywords: 3D locomotion, bioassay, critical exponent method, CEM, fractal analysis, goldfish.

**MIM: A SPECIES INDEPENDENT APPROACH FOR CLASSIFYING
CODING AND NON-CODING DNA SEQUENCES IN BACTERIAL AND
ARCHAEAL GENOMES**

Achraf El Allali, John R. Rose

Department of Computer Science

and Engineering, University of South Carolina, Columbia South Carolina

Abstract:

A number of competing methodologies have been developed to identify genes and classify DNA sequences into coding and non-coding sequences. This classification process is fundamental in gene finding and gene annotation tools and is one of the most challenging tasks in bioinformatics and computational biology. An information theory measure based on mutual information has shown good accuracy in classifying DNA sequences into coding and noncoding. In this paper we describe a species independent iterative approach that distinguishes coding from non-coding sequences using the mutual information measure (MIM). A set of sixty prokaryotes is used to extract universal training data. To facilitate comparisons with the published results of other researchers, a test set of 51 bacterial and archaeal genomes was used to evaluate MIM. These results demonstrate that MIM produces superior results while remaining species independent.

Keywords: Coding Non-coding Classification, Entropy, GeneRecognition, Mutual Information.

A COMPARISON OF SVM-BASED CRITERIA IN EVOLUTIONARY METHOD FOR GENE SELECTION AND CLASSIFICATION OF MICROARRAY DATA

Rameswar Debnath, Haruhisa Takahashi

Department of Informatics, The University of Electro-Communications, Japan

Abstract:

An evolutionary method whose selection and recombination operations are based on generalization error-bounds of support vector machine (SVM) can select a subset of potentially informative genes for SVM classifier very efficiently [7]. In this paper, we will use the derivative of error-bound (first-order criteria) to select and recombine gene features in the evolutionary process, and compare the performance of the derivative of error-bound with the error-bound itself (zero-order) in the evolutionary process. We also investigate several error-bounds and their derivatives to compare the performance, and find the best criteria for gene selection and classification. We use 7 cancer-related human gene expression datasets to evaluate the performance of the zero-order and first-order criteria of error-bounds. Though both criteria have the same strategy in theoretically, experimental results demonstrate the best criterion for microarray gene expression data.

Keywords: support vector machine, generalization error-bound, feature selection, evolutionary algorithm, microarray data

**BIOEFFICACY OF SOME OIL-MIXED PLANT DERIVATIVES
AGAINST AFRICAN MUD CATFISH (*CLARIAS GARIEPINUS*)
BEETLES, *DERMESTES MACULATUS* AND *NECROBIA RUFIPES***

Akinwumi F. Olusegun

Department of Environmental Biology and Fisheries, Adekunle Ajasin University, Akungba-Akoko, Ondo State, Nigeria

Abstract:

The efficacy of the separate mixing of four tropical spicy and medicinal plant products: *Dennettia tripetala* Baker (pepper fruit), *Eugenia aromatica* Hook (clove), *Piper guineense* (Schum and Thonn) (black pepper) and *Monodora myristica* (Dunal) (African nut-meg) with a household vegetable oil was evaluated under tropical storage conditions for the control and reproductive performance of *Dermestes maculatus* (De Geer) (hide beetle) and *Necroba rufipes* (De Geer) (copra beetle) on African catfish, *Clarias gariepinus* (Burchell). Each of the plant materials was pulverized into powder and applied as a mix of 1ml of oil and plant powder at 2.5, 5.0, 7.5 and 10.0g per 100g of dried fish, and allowed to dry for 6h. Each of the four oil-mixed powder treatments evoked significant ($P < 05$) mortalities of the two insects compared with the control (oil only) at 1, 3 and 7 days post treatment. The oil-powder mixture dosages did not prevent insect egg hatchability but while the emergent larvae on the treated samples died, the emergent larvae in the control survived into adults. The application of oil-mixed powders effectively suppressed the emergence of the larvae of the beetles. Similarly, each of the oil-powder mixtures significantly reduced weight loss in smoked fish that were exposed to *D. maculatus* and *N. rufipes* when compared to the control ($P < 05$). The results of this study suggest that the plant powders rather than the domestic oil demonstrated protective ability against the fish beetles and confirm the efficacy of the plant products as pest control agents.

Keywords: Catfish, Fish beetles, Fish preservation, Oil-powder mix, Plant products.

ENERGY EFFICIENCY TESTING OF FLUORESCENT AND WOLED (WHITE ORGANIC LED)

Hari Maghfiroh, Harry Prabowo

Department of Electrical Engineering and Information Technology, UGM, Indonesia

Abstract:

WOLED is widely used as lighting for high efficacy and little power consumption. In this research, power factor testing between WOLED and fluorescent lamp to see which one is more efficient in consuming energy. Since both lamps use semiconductor components, so calculation of the power factor need to consider the effects of harmonics. Harmonic make bigger losses. The study is conducted by comparing the value of the power factor regardless of harmonics (DPF) and also by included the harmonics (TPF). The average value of DPF of fluorescent is 0.953 while WOLED is 0.972. The average value of TPF of fluorescent is 0.717 whereas WOLED is 0.933. So from the review of power factor WOLED is more energy efficient than fluorescent lamp.

Keywords: Fluorescent, harmonic, power factor, WOLED.

NODAL LOAD PROFILES ESTIMATION FOR TIME SERIES LOAD FLOW USING INDEPENDENT COMPONENT ANALYSIS

Mashitah Mohd Hussain, Salleh Serwan, Zuhaina Hj Zakaria

Electrical Engineering, Universiti Teknologi Mara, 40450 Shah Alam Malaysia

Abstract:

This paper presents a method to estimate load profile in a multiple power flow solutions for every minutes in 24 hours per day. A method to calculate multiple solutions of non linear profile is introduced. The Power System Simulation/Engineering (PSS®E) and python has been used to solve the load power flow. The result of this power flow solutions has been used to estimate the load profiles for each load at buses using Independent Component Analysis (ICA) without any knowledge of parameter and network topology of the systems. The proposed algorithm is tested with IEEE 69 test bus system represents for distribution part and the method of ICA has been programmed in MATLAB R2012b version. Simulation results and errors of estimations are discussed in this paper.

Keywords: Electrical Distribution System, Power Flow Solution, Distribution Network, Independent Component Analysis, Newton Raphson, Power System Simulation for Engineering.

LANE CHANGING AND MERGING MANEUVERS OF CARLIKE ROBOTS

Bibhya Sharma, Jito Vanualailai, Ravindra Rai

School of Computing, Information & Mathematical Sciences, University of the South Pacific, Suva, Fiji

Abstract:

This research paper designs a unique motion planner of multiple platoons of nonholonomic car-like robots as a feasible solution to the lane changing/merging maneuvers. The decentralized planner with a leaderless approach and a path-guidance principle derived from the Lyapunov-based control scheme generates collision free avoidance and safe merging maneuvers from multiple lanes to a single lane by deploying a split/merge strategy. The fixed obstacles are the markings and boundaries of the road lanes, while the moving obstacles are the robots themselves. Real and virtual road lane markings and the boundaries of road lanes are incorporated into a workspace to achieve the desired formation and configuration of the robots. Convergence of the robots to goal configurations and the repulsion of the robots from specified obstacles are achieved by suitable attractive and repulsive potential field functions, respectively. The results can be viewed as a significant contribution to the avoidance algorithm of the intelligent vehicle systems (IVS). Computer simulations highlight the effectiveness of the split/merge strategy and the acceleration-based controllers.

Keywords: Lane merging, Lyapunov-based control scheme, path-guidance principle, split/merge strategy.

THERMAL ANALYSIS OF THE FUSE WITH UNEQUAL FUSE LINKS USING FINITE ELEMENT METHOD

Adrian T.Pleşca

Gheorghe Asachi Technical University of Iasi, Romania

Abstract:

In this paper a three dimensional thermal model of high breaking capacity fuse with unequal fuse links is proposed for both steady-state or transient conditions. The influence of ambient temperature and electric current on the temperature distribution inside the fuse, has been investigated. A thermal analysis of the unbalanced distribution of the electric current through the fuse elements and their influence on fuse link temperature rise, has been performed. To validate the three dimensional thermal model, some experimental tests have been done. There is a good correlation between experimental and simulation results.

Keywords: Electric fuse, fuse links, temperature distribution, thermal analysis.

WEB DRIVING PERFORMANCE MONITORING SYSTEM

Ahmad Aljaafreh

Department of Electrical Engineering, Tafila Technical University, Jordan

Abstract:

Safer driver behavior promoting is the main goal of this paper. It is a fact that drivers behavior is relatively safer when being monitored. Thus, in this paper, we propose a monitoring system to report specific driving event as well as the potentially aggressive events for estimation of the driving performance. Our driving monitoring system is composed of two parts. The first part is the in-vehicle embedded system which is composed of a GPS receiver, a two-axis accelerometer, radar sensor, OBD interface, and GPRS modem. The design considerations that led to this architecture is described in this paper. The second part is a web server where an adaptive hierarchical fuzzy system is proposed to classify the driving performance based on the data that is sent by the in-vehicle embedded system and the data that is provided by the geographical information system (GIS). Our system is robust, inexpensive and small enough to fit inside a vehicle without distracting the driver.

Keywords: Driving monitoring system, In-vehicle embedded system, Hierarchical fuzzy system.

NEURAL NETWORK BASED APPROACH FOR FACE DETECTION CUM FACE RECOGNITION

Kesari Verma, Aniruddha S. Thoke, Pritam Singh

National Institute of Technology, Raipur -India

Abstract:

Automatic face detection is a complex problem in image processing. Many methods exist to solve this problem such as template matching, Fisher Linear Discriminate, Neural Networks, SVM, and MRC. Success has been achieved with each method to varying degrees and complexities. In proposed algorithm we used upright, frontal faces for single gray scale images with decent resolution and under good lighting condition. In the field of face recognition technique the single face is matched with single face from the training dataset. The author proposed a neural network based face detection algorithm from the photographs as well as if any test data appears it check from the online scanned training dataset. Experimental result shows that the algorithm detected up to 95% accuracy for any image.

Keywords: Face Detection, Face Recognition, NN Approach, PCA Algorithm.

**DESIGN OF AN AUGMENTED AUTOMATIC CHOOSING CONTROL
BY LYAPUNOV FUNCTIONS USING GRADIENT OPTIMIZATION
AUTOMATIC CHOOSING FUNCTIONS**

Toshinori Nawata

Department of Human-Oriented Information Systems Engineering, Kumamoto National
College of Technology, JAPAN

Abstract:

In this paper we consider a nonlinear feedback control called augmented automatic choosing control (AACC) using the gradient optimization automatic choosing functions for nonlinear systems. Constant terms which arise from sectionwise linearization of a given nonlinear system are treated as coefficients of a stable zero dynamics. Parameters included in the control are suboptimally selected by expanding a stable region in the sense of Lyapunov with the aid of the genetic algorithm. This approach is applied to a field excitation control problem of power system to demonstrate the splendiness of the AACC. Simulation results show that the new controller can improve performance remarkably well.

Keywords: augmented automatic choosing control, nonlinear control, genetic algorithm, zero dynamics.

SPECTRUM SENSING BASED ON THE CYCLOSTATIONARITY OF PU SIGNALS IN HIGH TRAFFIC ENVIRONMENTS

Keunhong Chae, Youngpo Lee, Seokho Yoon

College of Information and Communication Engineering, Sungkyunkwan University, Suwon,
Korea

Abstract:

In cognitive radio (CR) systems, the primary user (PU) signal would randomly depart or arrive during the sensing period of a CR user, which is referred to as the high traffic environment. In this paper, we propose a novel spectrum sensing scheme based on the cyclostationarity of PU signals in high traffic environments. Specifically, we obtain a test statistic by applying an estimate of spectral autocoherece function of the PU signal to the generalized- likelihood ratio. From numerical results, it is confirmed that the proposed scheme provides a better spectrum sensing performance compared with the conventional spectrum sensing scheme based on the energy of the PU signals in high traffic environments.

Keywords: Spectrum sensing, cyclostationarity, high traffic environments.

CENTRALIZED CONTROLLER FOR MICROGRID

Adel Hamad Rafa

Electrical Engineering Department, Omar Al-Mukhtar University, Tobruk Libya

Abstract:

This paper, proposes a control system for use with microgrid consists of multiple small scale embedded generation networks (SSEG networks) connected to the 33kV distribution network. The proposed controller controls power flow in the grid-connected mode of operation, enables voltage and frequency control when the SSEG networks are islanded, and resynchronises the SSEG networks with the utility before reconnecting them. The performance of the proposed controller has been tested in simulations using PSCAD.

Keywords: Microgrid, Small scale embedded generation, island mode, resynchronisation.

A CAR PARKING MONITORING SYSTEM USING WIRELESS SENSOR NETWORKS

Jung-Ho Moon, Tae Kwon Ha

Department of Electrical Engineering, Gangneung- Wonju National University, South Korea

Abstract:

This paper presents a car parking monitoring system using wireless sensor networks. Multiple sensor nodes and a sink node, a gateway, and a server constitute a wireless network for monitoring a parking lot. Each of the sensor nodes is equipped with a 3-axis AMR sensor and deployed in the center of a parking space. Each sensor node reads its sensor values periodically and transmits the data to the sink node if the current and immediate past sensor values show a difference exceeding a threshold value. The sensor nodes and sink node use the 448 MHz band for wireless communication. Since RF transmission only occurs when sensor values show abrupt changes, the number of RF transmission operations is reduced and battery power can be conserved. The data from the sensor nodes reach the server via the sink node and gateway. The server determines which parking spaces are taken by cars based upon the received sensor data and reference values. The reference values are average sensor values measured by each sensor node when the corresponding parking spot is not occupied by a vehicle. Because the decision making is done by the server, the computational burden of the sensor node is relieved, which helps reduce the duty cycle of the sensor node.

Keywords: Car parking monitoring, magnetometer, sensor node, wireless sensor network.

APPLICATION NEW APPROACH WITH TWO NETWORKS SLOW AND FAST ON THE ASYNCHRONOUS MACHINE

Samia Salah, M'hamed Hadj Sadok, Abderrezak Guessoum

Department of Electronics, Saad Dahlab University, Blida, Algeria

Abstract:

In this paper, we propose a new modular approach called neuroglial consisting of two neural networks slow and fast which emulates a biological reality recently discovered. The implementation is based on complex multi-time scale systems; validation is performed on the model of the asynchronous machine. We applied the geometric approach based on the Gerschgorin circles for the decoupling of fast and slow variables, and the method of singular perturbations for the development of reductions models.

This new architecture allows for smaller networks with less complexity and better performance in terms of mean square error and convergence than the single network model.

Keywords: Gerschgorin's Circles, Neuroglial Network, Multi time scales systems, Singular perturbation method.

OPTICAL FLOW BASED MOVING OBJECT DETECTION AND TRACKING FOR TRAFFIC SURVEILLANCE

Sepehr Aslani, Homayoun Mahdavi-Nasab

Department of Electrical Engineering, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Isfahan,
Iran

Abstract:

Automated motion detection and tracking is a challenging task in traffic surveillance. In this paper, a system is developed to gather useful information from stationary cameras for detecting moving objects in digital videos. The moving detection and tracking system is developed based on optical flow estimation together with application and combination of various relevant computer vision and image processing techniques to enhance the process. To remove noises, median filter is used and the unwanted objects are removed by applying thresholding algorithms in morphological operations. Also the object type restrictions are set using blob analysis. The results show that the proposed system successfully detects and tracks moving objects in urban videos.

Keywords: Optical flow estimation, moving object detection, tracking, morphological operation, blob analysis.

A NEW TIME-FREQUENCY SPEECH ANALYSIS APPROACH BASED ON ADAPTIVE FOURIER DECOMPOSITION

Liming Zhang

University of Macau, Av. Padre Tomas Pereira, Taipa, Macao - China

Abstract:

In this paper, a new adaptive Fourier decomposition (AFD) based time-frequency speech analysis approach is proposed. Given the fact that the fundamental frequency of speech signals often undergo fluctuation, the classical short-time Fourier transform (STFT) based spectrogram analysis suffers from the difficulty of window size selection. AFD is a newly developed signal decomposition theory. It is designed to deal with time-varying non-stationary signals. Its outstanding characteristic is to provide instantaneous frequency for each decomposed component, so the time-frequency analysis becomes easier. Experiments are conducted based on the sample sentence in TIMIT Acoustic-Phonetic Continuous Speech Corpus. The results show that the AFD based time-frequency distribution outperforms the STFT based one.

Keywords: Adaptive fourier decomposition, instantaneous frequency, speech analysis, time-frequency distribution.

PORCELAIN INSULATOR PERFORMANCE UNDER DIFFERENT CONDITION OF INSTALLATION AROUND ALIGARH

Asfar Ali Khan, Ekram Husain

Department of Electrical Engineering, Aligarh Muslim University, Aligarh- 202001 India

Abstract:

Modern Society is strongly dependent on a reliable power supply. The availability of cheap and reliable supply of electrical energy is an indicator of societal welfare. Uninterrupted reliable operation of a modern power system depends to a great extent on reliable and satisfactory performance of insulators under different environmental conditions. This paper reports result of natural pollution tests that have been done at sites around city of Aligarh (India). Flashover voltage per insulation distance (FOVUID) of porcelain disc insulator for different pH values, ESDD has been recorded for proper correlation between electrical and chemical parameters. The pH of the contaminants has been suggested to be an effective pollution severity indicator and may be used as a diagnostic parameter for proper maintenance of porcelain insulators.

Keywords: Porcelain insulators, Flashover Voltage, pH value, Conductivity, ESDD.

DETECTION AND CLASSIFICATION OF POWER QUALITY DISTURBANCES USING S-TRANSFORM AND WAVELET ALGORITHM

Mohamed E. Salem Abozaed

Department of Electromechanical Engineering. College of Industrial Technology (CIT),
Misurata - Libya

Abstract:

Detection and classification of power quality (PQ) disturbances is an important consideration to electrical utilities and many industrial customers so that diagnosis and mitigation of such disturbance can be implemented quickly. S-transform algorithm and continuous wavelet transforms (CWT) are time-frequency algorithms, and both of them are powerful in detection and classification of PQ disturbances. This paper presents detection and classification of PQ disturbances using S-transform and CWT algorithms. The results of detection and classification, provides that S-transform is more accurate in detection and classification for most PQ disturbance than CWT algorithm, where as CWT algorithm more powerful in detection in some disturbances like notching

Keywords: CWT, Disturbances classification, Disturbances detection, Power quality, S-transform.

PROMOTING ELECTRIC VEHICLES FOR SUSTAINABLE URBAN TRANSPORT: HOW TO DO IT THIS TIME RIGHT

Reinhard Haas, Amela Ajanovic

Energy Economics Group at Vienna University of technology, Gusshausstraße 25, A-1040
Vienna, Austria

Abstract:

In recent years various types of electric vehicles has gained again increasing attention as an environmentally benign technology in transport. Especially for urban areas with high local pollution this Zero-emission technology (at the point of use) is considered to provide proper solutions. Yet, the bad economics and the limited driving ranges are still major barriers for a broader market penetration of battery electric vehicles (BEV) and of fuel cell vehicles (FCV). The major result of our analyses is that the most important precondition for a further dissemination of BEV in urban areas are emission-free zones. This is an instrument which allows the promotion of BEV without providing excessive subsidies. In addition, it is important to note that the full benefits of EV can only be harvested if the electricity used is produced from renewable energy sources. That is to say, it has to be ensured that the use of BEV in urban areas is clearly linked to a green electricity purchase model. And moreover, the introduction of a CO₂- emission-based tax system would support this requirement.

Keywords: Electric vehicles, economics, policies, history.

GEOMATICS TECHNIQUES FOR URBAN TRANSPORT PLANNING

Hafid Mohamed Amine, Nechniche H.

Computer engineer in Geomatics Laboratory at CTS Space Technology Center , Arzew,
Algeria

Abstract:

The major urban centers are all facing rapid growth is most often associated with spreading urbanization, social status of the car has also changed: it has become a commodity of mass consumption. There are currently about 5 million and 260 cars in Algeria (2008), this number increases every year 200,000 new cars. These phenomena induce a demand for greater mobility and a significant need for transport infrastructure. Faced with these problems and development of the growing use of the automobile, central governments and local authorities in charge of urban transport issues are aware of the need to develop their urban transport systems but often lack opportunities. Urban Transport Plans (PDU) were born in reaction to the "culture of automobile." Their existence in the world the '80s, however, they had little success before laws on air and rational use of energy in 90 years does not alter substantially their content and make mandatory their implementation in cities of over 100,000 inhabitants (Abroad) [1]. The objective of this work is to use the tool and specifically Geomatics techniques as decision support in the organization and management of travel while taking into consideration the influence, which will then translate by National Urban Transport Plan.

Keywords: Geomatic, GIS, PDU, planning, transport.

RECENT DEVELOPMENTS IN ELECTRIC VEHICLES FOR PASSENGER CAR TRANSPORT

Amela Ajanovic

Vienna University of Technology, Energy Economics Group, Vienna, Austria

Abstract:

Electric vehicles are considered as technology which can significantly reduce the problems related to road transport such as increasing GHG emissions, air pollutions and energy import dependency. The core objective of this paper is to analyze the current energetic, ecological and economic characteristics of different types of electric vehicles. The major conclusions of this analysis are: The high investments cost are the major barrier for broad market breakthrough of battery electric vehicles and fuel cell vehicles. For battery electric vehicles also the limited driving range states a key obstacle. The analyzed hybrids could in principle serve as a bridging technology. However, due to their tank-to-wheel emissions they cannot state a proper solution for urban areas. Finally, the most important perception is that also battery electric vehicles and fuel cell vehicles are environmentally benign solution if the primary fuel source is renewable.

Keywords: Costs, fuel intensity, electric vehicles, emissions.

THE COST STRUCTURE OF INTERMODAL TRANSPORTATION: THE CHILEAN CASE

Mabel A. Leva

Steer Davies Gleave, Santiago de Chile

Abstract:

This study defines a methodology to compute unitary costs for freight transportation modes. The main objective was to gather relevant costs data to support the formulation and evaluation of railway, road, pipelines and port projects. This article will concentrate on the following steps: Compilation and analysis of relevant modal cost studies, Methodological adjustments to make cost figures comparable between studies, Definition of typology and scope of transportation modes, Analysis and validation of cost values for relevant freight transportation modes in Chile. In order to define the comparison methodology for the costs between the different transportation modes, it was necessary to consider that the relevant cost depends on who performs the comparison. Thus, for the transportation user (e.g. exporter) the pertinent costs are the mode tariffs, whereas from the operators perspective (e.g. rail manager), the pertinent costs are the operating costs of each mode.

Keywords: Intermodal costs, Logistics, Transportation costs.

RAIL CORRIDORS BETWEEN MINIMAL USE OF TRAIN AND UNSYSTEMATIC TIGHTENING OF POPULATION: A METHODOLOGICAL ESSAY

A. Benaïche

Urban Planning and researcher associated with ESO laboratory, University of Nantes, France

Abstract:

In the current situation, the automobile has become the main means of locomotion. It allows traveling long distances, encouraging urban sprawl. To counteract this trend, the train is often proposed as an alternative to the car. Simultaneously, the favoring of urban development around public transport nodes such as railway stations is one of the main issues of the coordination between urban planning and transportation and the keystone of the sustainable urban development implementation. In this context, this paper focuses on the study of the spatial structuring dynamics around the railway. Specifically, it is a question of studying the demographic dynamics in rail corridors of Nantes, Angers and Le Mans (Western France) basing on the radiation of railway stations. Consequently, the methodology is concentrated on the knowledge of demographic weight and gains of these corridors, the index of urban intensity and the mobility behaviors (workers' travels, scholars' travels, modal practices of travels). The perimeter considered to define the rail corridors includes the communes of urban area which have a railway station and communes with an access time to the railway station is less than fifteen minutes by car (time specified by the Regional Transport Scheme of Travelers). The main tools used are the statistical data from the census of population, the basis of detailed tables and databases on mobility flows. The study reveals that the population is not tightened along rail corridors and train use is minimal despite the presence of a nearby railway station. These results lead to propose guidelines to make the train, a real vector of mobility across the rail corridors.

Keywords: Coordination between urban planning and transportation, Rail corridors, Railway stations, Travels.

MOBILITY MANAGEMENT ARCHITECTURE FOR TRANSPORT SYSTEM

DaeWon Lee, HeonChang Yu

Department of Computer Science and Education, Korea University, Seoul, Korea

Abstract:

Next generation wireless/mobile networks will be IP based cellular networks integrating the internet with cellular networks. In this paper, we propose a new architecture for a high speed transport system and a mobile management protocol for mobile internet users in a transport system. Existing mobility management protocols (MIPv6, HMIPv6) do not consider real world fast moving wireless hosts (e.g. passengers in a train). For this reason, we define a virtual organization (VO) and proposed the VO architecture for the transport system. We also classify mobility as VO mobility (intra VO) and macro mobility (inter VO). Handoffs in VO are locally managed and transparent to the CH while macro mobility is managed with Mobile IPv6. And, from the features of the transport system, such as fixed route and steady speed, we deduce the movement route and the handoff disruption time of each handoff. To reduce packet loss during handoff disruption time, we propose pre-registration scheme using pre-registration. Moreover, the proposed protocol can eliminate unnecessary binding updates resulting from sequence movement at high speed. The performance evaluations demonstrate our proposed protocol has a good performance at transport system environment. Our proposed protocol can be applied to the usage of wireless internet on the train, subway, and high speed train.

Keywords: Binding update, HMIPv6, packet loss, transport system, virtual organization.

OVER-HEIGHT VEHICLE DETECTION IN LOW HEADROOM ROADS USING DIGITAL VIDEO PROCESSING

Vahid Khorramshahi, Alireza Behrad, Neeraj K. Kanhere

Faculty of Engineering, Shahed University, Tehran, Iran

Abstract:

In this paper we present a new method for over-height vehicle detection in low headroom streets and highways using digital video processing. The accuracy and the lower price comparing to present detectors like laser radars and the capability of providing extra information like speed and height measurement make this method more reliable and efficient. In this algorithm the features are selected and tracked using KLT algorithm. A blob extraction algorithm is also applied using background estimation and subtraction. Then the world coordinates of features that are inside the blobs are estimated using a noble calibration method. As, the heights of the features are calculated, we apply a threshold to select overheight features and eliminate others. The over-height features are segmented using some association criteria and grouped using an undirected graph. Then they are tracked through sequential frames. The obtained groups refer to over-height vehicles in a scene.

Keywords: Feature extraction, over-height vehicle detection, traffic monitoring, vehicle tracking.

EXPLORING LIFE MEANINGFULNESS AND ITS PSYCHOSOCIAL CORRELATES AMONG RECOVERING SUBSTANCE USERS – AN INDIAN PERSPECTIVE

Fouzia Alsabah Shaikh, Anjali Ghosh

Psychology Research Unit, Indian Statistical Institute, 203, B.T. Road, Kolkata- India

Abstract:

The present study was done primarily to address two major research gaps: firstly, development of an empirical measure of life meaningfulness for substance users and secondly, to determine the psychosocial determinants of life meaningfulness among the substance users. The study is classified into two phases: the first phase which dealt with development of Life Meaningfulness Scale and the second phase which examined the relationship between life meaningfulness and social support, abstinence self efficacy and depression. Both qualitative and quantitative approaches were used for framing items. A Principal Component Analysis yielded three components: Overall Goal Directedness, Striving for healthy lifestyle and Concern for loved ones which collectively accounted for 42.06% of the total variance. The scale and its subscales were also found to be highly reliable. Multiple regression analyses in the second phase of the study revealed that social support and abstinence self efficacy significantly predicted life meaningfulness among 48 recovering inmates of a de-addiction center while level of depression failed to predict life meaningfulness.

Keywords: Perceived Life meaningfulness, Social Support, Abstinence Self Efficacy, Depression, Substance Use.

DEVELOPMENT OF ORGANIZATIONAL JUSTICE IN INCENTIVE ALLOCATION OF THE THAI PUBLIC SECTOR

Kalayanee Koonmee

National Institute of Development Administration, Bangkok 10240, Thailand

Abstract:

An incentive for performance, as one subsystem of a new performance management system, has been implemented in the Thai public sector since 2004. This research investigates the development of organizational justice in the incentive allocation by comparing the roles of distributive and procedural justice on national personnel-s attitudinal outcomes (incentive satisfaction and job performance) between 2 periods, i.e. 2006 and 2008. The data were collected via self-administered questionnaires completed by national government officers and employees. They were stratified using multistage sampling with 2,600 usable samples or 72.0% response rate in 2006, and 1,969 usable samples or 59.3% in 2008. The findings are: (1) There is no difference in means between the two periods relating to distributive justice, procedural justice, incentive satisfaction and job performance. (2) Distributive justice and procedural justice played more important roles in predicting incentive satisfaction and job performance in 2008 than in 2006.

Keywords: Distributive justice, incentive allocation, procedural justice, Thai public sector.

NEW EVALUATION METHODOLOGY FOR SOLIDIFICATION PRODUCT DURABILITY ASSESSMENT

Bozena Dohnalkova, Jakub Hodul, Rostislav Drochytka, Jana Kosikova

Brno University of Technology, Faculty of Civil Engineering, Institute of Technology of
Building Materials and Components

Abstract:

This paper deals with a proposal of a new methodology for durability assessment of solidification product for its safe further use. The new methodology is based on a review of the current state of assessment of treated waste in Czech Republic and abroad. The aim of the paper is to propose an optimal evaluation methodology for verifying properties of solidification product to ensure its safe further use in building industry.

Keywords: Solidification/stabilization, durability, waste.

**CULTURAL ANXIETY AND ITS IMPACT ON STUDENTS- LIFE: A
CASE STUDY OF INTERNATIONAL STUDENTS IN WUHAN
UNIVERSITY**

Nadeem Akhtar, Shan Bo

School of Journalism and Communication, Wuhan University, Wuhan, Hubei, P.R. China

Abstract:

This article illustrates that how non similar culture become a cause of constant anxiety among international students in China. For that, a survey was carried out among international students of Wuhan University, China. The association among non similar culture, non familiarity of Chinese culture, self finance students and food problem is looked at through a regression line, and in the light of empirical results, a model is anticipated which elucidates these results. Some suggestions were directed at the end which will help to mitigate the anxiety among prospective students in Chinese universities.

Keywords: Anxiety, international students, non similar culture, Wuhan University

**STUDY ON THE RELATIONS BETWEEN ONE'S PERSONALITY
DIMENSIONS AND HIS PERSONALITY JUDGMENT ABOUT FRIEND
BASED ON REALITY DISTORTION**

Bahareh Babaei, Hadi Bahrami Ehsan, Reza Reza-zadeh, Hossien Kaviani

Department of Psychology, University of Tehran, Iran.

Abstract:

Judgment is affected by many agents and distortion in this assessment is unpreventable. Personality dimensions are among those factors that interfere with the distortion. In this research, the relations between personality dimensions of subject and his judgment on friends-personality dimensions is investigated. One-hundred friend couples completed both NEO Five Factor Inventory (NEOFFI) and Ahvaz Reality Distortion Inventory (ARDI) to make judgments about themselves and their friends. Observations show that judge-s Agreement and Neuroticism dimensions are impressed by reality distortion. On the other hand, this reality distortion interferes with one-s evaluation of his friend-s Agreement, Neuroticism, and Conscientiousness dimensions. Conscientiousness with suppressive effect on judge-s other dimensions plays the irrelevant role on personality judgment. Therefore, observer-rating tools which are used as a conventional criterion seem to be not valid because of the reality distortion due to judge-s personality dimensions.

Keywords: Personality dimensions, reality distortion, judgmental accuracy.

ATTACHMENT STYLES OF CHILDREN RAISED IN NURSERY VS. THOSE WHO ARE RAISED IN THE FAMILY IN IRAN

Narges Razeghi

Abstract:

In studies on psychological health and children-s personality development and in researches on emotional distresses, children-s behavioral disorders associated with mother deprivation, are known as the major cause of mental disorders. Therefore, for identification of children-s attachment styles in nursery-s children are of significant importance. For this purpose, to compare the attachment styles between children of nursery with those provided care by their families, the Separation Anxiety Test (SAT) of Slough and et al was administered on 72 children (36 in nursery and 36 family-cared). The results indicated, almost half of children in both groups have insecure attachment styles. Tendency ratio of both groups of children towards Secure and Ambivalent Insecure styles are almost the same. However the avoidant style of attachment in children of nursery is more than those provided care by their families. The children under family care compared to the children of nursery, in the situations of separation from their mothers in the first day of school and sleeping in their room, have shown more self reliance.

Keywords: Attachment style, Separation Anxiety Test (SAT), Children, Nursery, Emotional and Behavioral Disorders

DOES PERCEIVED ORGANIZATIONAL VIRTUOUSNESS EXPLAIN ORGANIZATIONAL CITIZENSHIP BEHAVIORS?

Neuza Ribeiro, Arménio Rego

Escola Superior de Tecnologia e Gestão, Instituto Politécnico de Leiria, Morro do Lena – Alto
do Vieiro 2411-901 Leiria – Portugal

Abstract:

The paper shows how the perceptions of five organizational virtuousness dimensions (optimism, trust, compassion, integrity, and forgiveness) explain organizational citizenship behaviors (altruism, sportsmanship, courtesy, conscientiousness, and civic virtue). A sample comprising 216 individuals from 14 industrial organizations was collected. Individuals reported their perceptions of organizational virtuousness, their organizational citizenship behaviors (OCB) being reported by their supervisors. The main findings are the following: (a) the perceptions of trust predict altruism; (b) the perceptions of integrity predict civic virtue.

Keywords: OCB, organizational virtuousness, psychological climate

FULLY AUTOMATED METHODS FOR THE DETECTION AND SEGMENTATION OF MITOCHONDRIA IN MICROSCOPY IMAGES

Blessing Ojeme, Frederick Quinn, Russell Karls, Shannon Quinn

Department of Computer Science, University of Georgia, Athens, GA, USA

Abstract:

The detection and segmentation of mitochondria from fluorescence microscopy is crucial for understanding the complex structure of the nervous system. However, the constant fission and fusion of mitochondria and image distortion in the background make the task of detection and segmentation challenging. Although there exists a number of open-source software tools and artificial intelligence (AI) methods designed for analyzing mitochondrial images, the availability of only a few combined expertise in the medical field and AI required to utilize these tools poses a challenge to its full adoption and use in clinical settings. Motivated by the advantages of automated methods in terms of good performance, minimum detection time, ease of implementation, and cross-platform compactibility, this study proposes a fully automated framework for the detection and segmentation of mitochondria using both image shape information and descriptive statistics. Using the low-cost, open-source Python and OpenCV library, the algorithms are implemented in three stages: pre-processing; image binarization; and coarse-to-fine segmentation. The proposed model is validated using the fluorescence mitochondrial dataset. Ground truth labels generated using Labkit were also used to evaluate the performance of our detection and segmentation model using precision, recall and rand index. The study produces good detection and segmentation results and reports the challenges encountered during the image analysis of mitochondrial morphology from the fluorescence mitochondrial dataset. A discussion on the methods and future perspectives of fully automated frameworks concludes the paper.

Keywords: 2D, Binarization, CLAHE, detection, fluorescence microscopy, mitochondria, segmentation.

SIMULATION OF LOW CYCLE FATIGUE BEHAVIOUR OF NICKEL-BASED ALLOY AT ELEVATED TEMPERATURES

Harish Ramesh Babu, Marco Böcker, Mario Raddatz, Sebastian Henkel, Horst Biermann, Uwe Gampe

Technische Universität Bergakademie Freiberg, Institute of Materials Engineering, Germany.

Abstract:

Thermal power machines are subjected to cyclic loading conditions under elevated temperatures. At these extreme conditions, the durability of the components has a significant influence. The material mechanical behaviour has to be known in detail for a failsafe construction. For this study a nickel-based alloy is considered, the deformation and fatigue behaviour of the material is analysed under cyclic loading. A viscoplastic model is used for calculating the deformation behaviour as well as to simulate the rate-dependent and cyclic plasticity effects. Finally, the cyclic deformation results of the finite element simulations are compared with low cycle fatigue (LCF) experiments.

Keywords: Complex low cycle fatigue, elevated temperatures, IN718, viscoplastic.

EFFECTIVENESS OF WORKING MEMORY TRAINING ON COGNITIVE FLEXIBILITY

Leila Maleki, Ezatollah Ahmadi

Department of Psychology, Azarbaijan Shahid Madani University, Iran, Tabriz

Abstract:

The aim of this study was to investigate the effectiveness of memory training exercise on cognitive flexibility. The method of this study was experimental. The statistical population selected 40 students 14 years old, samples were chosen by available sampling method and then they were replaced in experimental (training program) group and control group randomly and answered to Wisconsin Card Sorting Test; covariance test results indicated that there were a significant in post-test scores of experimental group ($p < 0.005$).

Keywords: Cognitive flexibility, working memory exercises, problem solving, reaction time.

AN INVESTIGATION OF FINAL TESTS OF TRANSLATION AS PRACTICED IN IRANIAN UNDERGRADUATE ENGLISH TRANSLATION PROGRAM

Hossein Heidari Tabrizi, Azizeh Chalak

Department of English, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran

Abstract:

The present study examined how translation teachers develop final tests as measures for checking on the quality of students' academic translation in Iranian context. To achieve this goal, thirty experienced male and female translation teachers from the four types of the universities offering the program were invited to an in-depth 30-minute one-session semi-structured interview. The responses provided showed how much discrepancy exists among the Iranian translation teachers (as developers of final translation tests), who are least informed with the current translation evaluation methods. It was also revealed that the criteria they use for developing such tests and scoring student translations are not theory-driven but are highly subjective, mainly based on their personal experience and intuition. Hence, the quality and accountability of such tests are under serious question. The results also confirmed that the dominant method commonly and currently practiced is the purely essay-type format. To remedy the situation, some suggestions are in order. As part of the solution, to improve the reliability and validity of such tests, the present summative, product-oriented evaluation should be accompanied with some formative, process-oriented methods of evaluation. Training the teachers and helping them get acquainted with modern principles of translation evaluation as well as the existing models, and rating scales does improve the quality of academic translation evaluation.

Keywords: Iranian universities, students' academic translations, translation final tests, undergraduate translation programs.

A STUDY ON EXPLICITATION STRATEGIES EMPLOYED IN PERSIAN SUBTITLING OF ENGLISH CRIME MOVIES

Hossein Heidari Tabrizi, Azizeh Chalak, Hossein Enayat,

Translation Studies from the Department of English, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic
Azad University, Isfahan, Iran

Abstract:

The present study seeks to investigate the application of expansion strategy in Persian subtitles of English crime movies. More precisely, this study aims at classifying the different types of expansion used in subtitles as well as investigating the appropriateness or inappropriateness of the application of each type. To achieve this end, three movies; namely, *The Net* (1995), *Contact* (1997) and *Mission Impossible 2* (2000), available with Persian subtitles, were selected for the study. To collect the data, the above mentioned movies were watched and those parts of the Persian subtitles in which expansion had been used were identified and extracted along with their English dialogs. Then, the extracted Persian subtitles were classified based on the reason that led to expansion in each case. Next, the appropriateness or inappropriateness of using expansion in the extracted Persian subtitles was descriptively investigated. Finally, an equivalent not containing any expansion was proposed for those cases in which the meaning could be fully transferred without this strategy. The findings of the study indicated that the reasons range from explicitation (explicitation of visual, co-textual and contextual information), mistranslation and paraphrasing to the preferences of subtitlers. Furthermore, it was found that the employment of expansion strategy was inappropriate in all cases except for those caused by explicitation of contextual information since correct and shorter equivalents which were equally capable of conveying the intended meaning could be posited for the original dialogs.

Keywords: Audiovisual translation, English crime movies, expansion strategies, Persian subtitles.

THE RELATIONSHIP BETWEEN IRANIAN EFL LEARNERS' MULTIPLE INTELLIGENCES AND THEIR PERFORMANCE ON GRAMMAR TESTS

Rose Shayeghi, Pejman Hosseinioun

Young Researchers and Elite Club, Islamshahr Branch, Islamic Azad University, Islamshahr,
Iran

Abstract:

The Multiple Intelligences theory characterizes human intelligence as a multifaceted entity that exists in all human beings with varying degrees. The most important contribution of this theory to the field of English Language Teaching (ELT) is its role in identifying individual differences and designing more learnercentered programs. The present study aims at investigating the relationship between different elements of multiple intelligence and grammar scores. To this end, 63 female Iranian EFL learner selected from among intermediate students participated in the study. The instruments employed were a Nelson English language test, Michigan Grammar Test, and Teele Inventory for Multiple Intelligences (TIMI). The results of Pearson Product-Moment Correlation revealed a significant positive correlation between grammatical accuracy and linguistic as well as interpersonal intelligence. The results of Stepwise Multiple Regression indicated that linguistic intelligence contributed to the prediction of grammatical accuracy.

Keywords: Multiple intelligence, grammar, ELT, EFL, TIMI.